

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Türk Aleviliği

Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni

RIZA ZELYUT

13.
Baskı

RIZA ZELYUT

TÜRK ALEVİLİĞİ

ANADOLU ALEVİLİĞİNİN KÜLTÜREL KÖKENİ

kripto

TÜRK ALEVİLİĞİ

ANADOLU ALEVİLİĞİNİN KÜLTÜREL KÖKENİ

Genel Yayın No: 12

Araştırma&İnceleme: 7

Yazan: Rıza Zelyut

Yayın Yönetmeni: Ümit Çıkrıkcı

Düzeltili: Pınar Öztaş

Kapak: Düş Mühendisleri

Satış ve Pazarlama Sorumlusu: Ahmet Mert Öztuğ

Baskı: BRC Matbaacılık / Ankara

1.Baskı: Mart 2009

2.Baskı: Temmuz 2009

3.Baskı: Nisan 2010

4.Baskı: Kasım 2010

5.Baskı: Nisan 2011

6.Baskı: Ocak 2012

7.Baskı: Nisan 2012

8.Baskı: Ocak 2013

9.Baskı: Ağustos 2013

10.Baskı: Şubat 2014

11.Baskı: Aralık 2014

12.Baskı: Nisan 2015

13.Baskı: Eylül 2015

ISBN: 978-605-4125-12-8

Sertifika no: 11826

Her hakkı saklıdır. Bu yapının aynen ya da
özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Copyright © 2008-2015, KRİPTO KİTAPLAR Publishing House

Yayımlayan:

kripto

Kripto Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

İçel Sokak 6/4 Kızılay / Ankara

Tel: 0312 432 1923 Faks: 432 1933

e-posta: kripto@kriptokitaplar.com

www.kriptokitaplar.com

RIZA ZELYUT

Yazar Rıza Zelyut, 13 Nisan 1948'de Tokat/Niksar'ın Ormancık Köyü'nde doğdu. 1970'te Trabzon Eğitim Enstitüsü'nü Türkçe öğretmeni olarak bitirdi. Yazı yaşamına 1967'de öykü ile giren Rıza Zelyut'un bu çalışmaları *Kıyı*, *Hisar*, *Eflatun*, *Güney*, *Yelken*, *Türk Dili*, *Varlık*, *Öykü*, *Yansıma* gibi dergilerde yayımlandı.

Daha sonra araştırmaya yönelen yazar, 1973 yılında Türk Dil Kurumu'nun Cumhuriyet'in 50. yılı nedeniyle düzenlediği "Türkiye'nin Kalkınmasında Cumhuriyet'in Rolü" konulu yarışmada birinci oldu. 1976 yılında Hacı Bektaş Veli İnceleme Yarışması'nda ikinci olan yazar, bu arada bilimkurgu türünde çocuk romanları da yazdı.

Yazarın 1978 yılında yazdığı ve Kızıldere olayını anlattığı destan türü kitabı, 1980 darbesinden sonra suç sayıldı ve kendisi İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandı. 18 ay 14 gün hapse mahkûm edilen Rıza Zelyut bu cezasını hapis ve 4 aylık sürgünle tamamladı. 1983 yılında *Hürriyet* gazetesine giren yazar buradan 1991'de ayrıldı. Yurtiçinde ve yurtdışında Alevi toplumunun örgütlenmesi için çalışan Rıza Zelyut, *Nefes* dergisinin yayımında danışmanlık yaptı ve 1996'da *Cem* dergisinin yeni biçimde yayımını başlattı. 1994 yılında *Akşam* gazetesine köşe yazarı olarak giren Rıza Zelyut, bu görevini halen *Güneş* gazetesinde sürdürmektedir.

Rıza Zelyut'un bir kitap hacmindeki öykülerinden başka 3 çocuk romanı bulunuyor. Yayımlanmış diğer kitapları şunlardır:

4 | TÜRK ALEVİLİĞİ

- Halk Şiirinde Gerçekçilik,
- Osmanlı'da Karşı Düşünce ve İdam Edilenler,
- Halk Şiirinde Başkaldırı,
- Öz Kaynaklarına Göre Alevilik,
- Aleviler Ne Yapmalı?,
- Alevilerde Mizah,
- Muaviye'den Erbakan'a Din ve Siyaset;
- **TÜRK ALEVİLİĞİ**, "*Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni*" Kripto Kitaplar, Ankara 2009.
- **TÜRK KİMLİĞİ**, "*Yabancı Kaynaklara Göre*" Kripto Kitaplar, Ankara 2009.
- **DERSİM İSYANLARI VE SEYİT RIZA GERÇEĞİ**, Kripto Kitaplar, Ankara 2010.
- **SEÇKİNLER KİTABI/KİTAB-I EKABİR**, Kripto Kitaplar, Ankara, Ankara 2013.
- **HACI BEKTAŞ-I VELİ/Alİ'nin Sırrı**, Kripto Kitaplar, Ankara, Ankara 2014.
- **ESİRCİLER HANI** (Osmanlı toplum yaşamıyla ilgili belgesel roman) Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.
- **SULTANLAR VE CELLATLAR** (Osmanlı toplumu sultanlarının yaşamını yansıtan belgesel roman) Bilgi Yayınevi, Ankara 2014.

Yazarın Türk kültürü ile ilgili yayımlanmış birçok makalesi ve bildirileri de bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
ALEVİLİK NEDİR?.....	15
Halk Mezhebi.....	19
ALEVİ SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİSİ.....	21
Alevi Kavramı.....	22
Caferilik	26
Aleviliğin Dört Direği.....	28
Alevi Fikrini Yaratan Okullar	30
Baba, Ana-Baba Alevi Olmazsa Kuralı	32
Alevi-Sünni Evliliği	33
Cumhuriyeti Selamlama	34
Ekonomik Farklılaşma	36
Siyasal Farklılaşma	37
Yurt Dışındaki Yapılanma.....	40
Devletin Tavrı	40
Ne Kadar Alevi Var?	42
Çoğunluk Baskısı	43
Sünni Çoğunlukla İlişkiler	45
Cumhuriyet de Bakış Açısını Değiştiremedi	49
ALEVİ VE SÜNNİLERİN ORTAK KAVRAMLARI	53
Sahabe ile Ehlibeyt Bir Değildir	55

KURAN VE ALEVİLİK.....	57
ALEVİLİK FELSEFESİ.....	61
İslam'ın Değil Sünniliğin 5 Şartı	62
Bâtinilik Nedir?	63
Zahir-Bâtin.....	65
Şeriat-Hakikat	65
4 Kapı, 40 Makam	65
Tevil ve Tesfir	67
İmam (Veli), İmamet (Velayet)	69
Alevilikte Ayrılık	71
Alamut İsmaililiği.....	72
Hasan Sabbah	72
Bugünkü İran'da Ne var?	77
Takıyye (Gizlenme) ve Sırr	78
ALEVİ FELSEFESİNDE İNSAN.....	81
İnsan Kalbi.....	84
Bütün İnsanlar Kurtuluşa Layıktır	86
ALEVİLİK VE KADIN.....	87
Aile İçinde Kadın	90
Tasavvuf İnsanı.....	91
Hurufilik'in Etkisi.....	92
Kendini Bilmek	93
12 İMAMLAR.....	95
Birinci İmam: Hazreti Ali.....	95
Hz. Ali'nin Yiğitliği.....	98
Gadiru Hum Olayı	100
Ali'nin Eşitlikçiliği.....	101
Hz. Ali'nin Düşünce Yapısı	104
Hz. Ali'nin Bazı Özdeyişleri.....	105
Mevlana, Hz. Ali'yi Anlatıyor.....	107

H. Ali, Bugün de Semboldür	107
İftiranın En Yamanı	108
H. Ali'yi Karalama Çabaları	109

ALİ'NİN TÜRKLEŞTİRİLMESİ 113

İkinci İmam: İmam Hasan.....	120
Üçüncü İmam: İmam Hüseyin.....	122
Kerbela Faciası	122
Hüseyin'i Türkler Çok Sevdı	129
Tevvebin: Kerbela'nın İntikamı	130
Dördüncü İmam: İmam Zeynelabidin.....	133
Beşinci İmam: İmam Muhammet Bin Aliyyül Bakır	134
Altıncı İmam: İmam Cafer'üs Sadık	135
Yedinci İmam: Musa'l Kazım	137
Sekizinci İmam: Ali Bin Musa'r Rıza.....	137
Dokuzuncu İmam: Muhammet'ül Takiyyil-Cevat.....	138
Onuncu İmam: Ali Bin Muhammet'ün Nakıyy'il-Hadi	138
On Birinci İmam: İmam Hasan'ül Askeri.....	138
On İkinci İmam: Muhammet Mehdi.....	140

EHLİBEYT VE MEZHEPLER 141

4 Mezhepten Önce.....	141
Sünni Mezhepler.....	142
Ehlibeyt Önceliklidir	145
Peygamber Tanıktır:	145
Namazın Tanıklığı.....	148
Kuran Tanıktır	149
Tarih Tanıktır.....	153
Ali'ye Sövenler.....	155
Toplumcular Şiayi Oluşturdu	157
Alevi-Emevi Yönetim Farkı	159

8 | TÜRK ALEVİLİĞİ

NUSAYRİ ALEVİLİĞİ	163
Aleviliğın Bir Kolu.....	166
Millî Kimlik	167
TÜRKLER VE İSLAMİYET	169
Şamanizm.....	169
Mecusilik.....	174
Budizm	176
Maniheizm	177
Yahudilik.....	178
Taoizm.....	179
Hristiyanlık.....	179
ARAP-TÜRK SAVAŞLARI.....	181
Kuteybe Belası.....	184
Müslümanlık Değil Para Önemli.....	188
Abbasi Propagandası.....	189
Yönetim Merkezinde Türkler	192
Türk Gücü.....	196
ANADOLU KAPISI	199
ALEVİLİĞİN DİREĞİ: BAĞLAMA.....	203
Müzik.....	206
Şiir	222
Resim.....	224
Oyun (Dans)	224
Cem	225
İslam Öncesi Türk Şiirinin Etkisi.....	225
Cehennem Tasviri.....	227
Gülbang (Alkış/Dua)	231
Buyruk'ta Sünni-Alevi İbadet Anlayışı.....	234
Hac ve Kâbe	235

ALEVİLİKTE TÜRK DAMGASI: TOLU	237
Su-Ağaç-Dağ Ruhları	240
Don Değiştirme (Ruhun Ölümsüzlüğü)	242
Kutsal Geyik.....	243
Karakazan ve Mezara Yiyecek Koymak	245
KIZILBAŞ DEYİMİ.....	247
Kızılbaş Bir Boydur.....	250
Kardeşlik/Müşahiplik.....	250
Dede	251
CEM TÖRENİ.....	253
Görgü Cemi.....	256
HACI BEKTAŞ VELİ	279
“Veli” Sıfatlı Pir.....	281
Anadolu'da Yetiştirdi.....	283
Kızıl İmameli Veli	286
Yeseviliğin Özellikleri.....	287
Ahmet Yesevi.....	288
HACI BEKTAŞ VELİ'NİN YUNUS EMRE'YE ETKİSİ.....	291
Namaz-Oruç.....	296
Yunus Emre'de Hz. Ali Sevgisi	300
Yunus'u Tahrip	303
SÜNNİ İLKELERE CEVAPLAR	305
Cami ve Namaz	305
İçki Meselesi	308
Hadis.....	311
Ramazan Orucu	314
Hac ve Kâbe.....	316
Hac Görevleri	320
Çıplak Tavaf.....	323

Araplar Kâbeyi Yaktılar.....	323
Meleklerle İnanç.....	325
Ahret İnanıcı	326
ŞAH İSMAİL (HATAYİ).....	329
Timur'un Etkisi	330
Hacı Bayram Veli.....	332
Şah İbrahim	332
Şah İsmail, Türk Kültürünü Yaşattı	335
OSMANLI DÖNEMİNDE ALEVİ BAŞKALDIRILARI.....	337
İsyanların Özellikleri	347
PİR SULTAN ABDAL'A İLİŞKİN BELGELER	349
ATATÜRK'LE İLİŞKİ	353
TARİHİ BİLDİRGE	361
ALEVİLİK BİLDİRGESİ	361
ALEVİLERİN ETNİK KİMLİĞİ VE KÜRTLER	369
Kürt ilişkisi Nedir?.....	370
Sarı Kürt Var mı?.....	373
Doğ u'nun Toprak Düzeni.....	376
Kürtleşen Türk Boyları.....	388
Kürtlerde Cem Yoktur.....	391
Sonuç Nedir?	393
Sosyolojik Olarak Türkler'in Kürtleşmesi Olanaklı mı?	394
Belgeler Ne Diyor?.....	398
ALEVİLİKTE YOLUN KAYNAĞI	409
Muhammet-Ali Kavramı.....	409
Kırkların Cemi	413

Sufilik Evsafı	418
Üç Sünnet Yedi Farz	421
On İki Farz	421

ALEVİLER'İN KUTSAL YERLERİ 423

Hacıbektaş Dergâhı	423
Abdal Musa Dergâhı	423
Karaca Ahmet Sultan Dergâhı	424
Şahkulu Sultan Dergâhı	425
Seyyit Battal Gazi Dergâhı	425
Hasan Dede Türbesi	426
Hamza Baba Dergâhı	426
Veli Baba Sultan Yatırı	426
Hacim Sultan Türbesi	426
Akyazılı Sultan Yatırı	426
Seyit Ali Sultan Tekkesi	427
Anadolu'daki Diğer Yerler:	428

SONSÖZ 429

ALEVİLİKTE KULLANILAN ÖNEMLİ DEYİMLER.....431

ALEVİLERDE SAYILAR, RENKLER VE KOKULAR.....441

KAYNAKÇA.....443

ÖN SÖZ

Bu kitapta hem aradığınızı bulacaksınız; hem de hiç tahmin etmediklerinizi...

Tahmin edip de kaynağını bilmediklerinizi göreceğiniz gibi geleneksel yargılarınızı altüst edecek görüşler, bilgiler, belgeler de çıkacak karşınıza...

1976 yılından beri üzerinde çalıştığım bu konuda; bilgi ve belgeler çoğaldıkça; yorumlarımızda da değişiklikler ortaya çıktı. 1989 yılında ilk baskısı yapılan “Öz Kaynaklarına Göre Alevilik” kitabımızın yeni belgelere göre değiştirilmesi de kaçınılmaz oldu.

Aleviliğin ne olduğu konusundaki geleneksel tutumla yeni bilgileri ve belgeleri bir araya getirince; Anadolu’daki olguya “Türk Aleviliği” demek gerektiği sonucuna ulaştım.

Bu yargımız; yaşayan Alevilik ile geleneksel Aleviliğin incelenmesine ve belgelerin yorumlanmasına dayanıyor. Kitapta; bu saptamamızın kanıtları birer birer ortaya konulmuştur.

Türk milletinin yarattığı muhteşem bir olgunun sırrına ermek için Anadolu Aleviliği dediğimiz Türk işi mucizeyi öğrenmek gerekiyor.

Bu eser, onun anahtarı olmak niyetindedir.

ALEVİLİK NEDİR?

Alevilik, genel anlamda; İslam dünyasında **Hazreti Ali**'nin tarafını tutan insanların dünya görüşüdür. Alevi sözü, başlangıçta "Ali soyundan olanlar" anlamına gelirken, zamanla **Ali yandaşı** anlamını kazanmıştır. Ali yandaşı Arapça "**Şiat-u Ali**" demektir. Bu terim **Hazreti Ali** ve İmam Hüseyin yandaşları için daha o dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla "**Şia**" terimi yerleşmiştir. **Şia**, Ali yanını tutanı anlattığı için Alevi anlamına gelmektedir.

Alevi toplumunun anlayışındaki Alevi ise, Hz. Ali'nin imametini nas ile (Kuran'a dayalı zorunlulukla) ve tayinle (peygamberin işareti ile) kabul eden insandır. Türkiye'de Ali yandaşları kendilerini "**Şii**" olarak değil, "**Alevi**" olarak anlatırlar.

Bugünkü anlamıyla örgütlü Şia, silahlı bir güç olarak 683 yılında Tevbebin Hareketi (Kerbela İntikamcıları) olarak ortaya çıkmıştır. Bunun çekirdeğini de Hz. Ali çevresinde birleşen sahabeler oluşturmuştur.

Aleviliğin tanımından da anlaşılacağı gibi, bu kavramın ortaya çıkması **Hz. Ali** dönemine değin uzanır. Alevilik, genel anlamda, İslamiyet içinde ortaya çıkan bir "**yan tutma**" olayıdır.

İslamiyet, **Hazreti Muhammet**'in Arabistan'a getirdiği bir din olarak görülse bile, özünde sosyal ve siyasal harekettir. Bu toplumsal hareket, eski sistemin yenilenmesi ve güç odaklarının değiştiril-mesini hedefliyordu. Bu yüzden de çıkış noktası olan Mekte'deki tüccarlar ve boy beyleri ile **Muhammet** yandaşları ara-

sında sert mücadeleler ortaya çıktı. Bu mücadelelerde belirleyici gçlerden birisi de kabilecilik zihniyeti (asabiyet) idi. İslamiyet'in kuruluş mücadelesi bu yüzden Haşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında bir egemenlik savaşı gibi yürütüldü. İslam tarihinin sonraki dönemlerinde de sürecek olan bu mücadele, iki akraba kabilenin kanlı savaşı haline geldi. Bu kavganın başlıca kişileri, aslında akrabadırlar. Haşim-oğullarının (Haşimiler) advericisi Haşim ile Ümeyyeoğullarının (Emeviler) atası **Abduşems** kardeşirler. Bunların babası **Abdümenaf**, dedeleri ise **Kâbe**'yi yeniden yaptıran Kusay'dır. Peygamberin babası Abdullah, Abdülmuttalib'in oğludur, o ise Haşim'in oğludur. Aynı biçimde **Hazreti Ali**, **Ebu Talib**'in oğludur; Ebu Talib ise **Abdülmuttalib**'in oğludur.

Karşı kanadı oluşturan Ebu Süfyan, Muaviye'nin babasıdır. **Ebu Süfyan**, **Harb**'in oğludur; **Harb** ise kabileye ad veren Ümeyye'nin oğludur. Ümeyye'nin babası ise Abduşems olup Haşim ile kardeşir.

Haşimilere karşı mücadele eden isimlerden Osman da Ümeyyeoğulları'ndandır ve soyu şöyledir: **Osman**, **Affan**, **Ebl Asi**, **Ümeyye**... Bir başka kol olan **Mervan** ailesinin soyu da Ümeyye'ye çıkar ve şöyledir: **Mervan**, **Hakem**, **Ebl Asi**, **Ümeyye**... Yani, Hazreti Ali karşıındaki temel gücü oluşturan **Muaviye**, **Osman** ve **Mervan** yakın akrabadırlar.

İslamiyet, siyasal (yönetmel) ve ekonomik mücadelenin yeni bir biçimi olarak Mekke'ye ve Medine'ye damgasını vurmuştur. Bu mücadele peygamberin Hakka yürümesinden sonra da sert biçimde sürdürülmüştür. İşte Alevilik, Arabistan'da önce Peygamber ailesinin başlattığı mücadeleyi sürdürmek biçiminde, İslam'ı savunma ilkesi altında başlatılmışır.

Bu hareketin “**siyasi bir tavır**” olduğı tarihsel verilerle ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda, İslamiyet de siyasi bir hareket olarak doğmuştur. İslamiyet'in dine, inanca, Tanrı'ya ait görüşleri, topluma yeni bir biçim vermenin araçları olmuştur. Alevilik, bu biçimlenişteki tavırlardan birisidir.

- a) Alevilerin inançlarına göre,
- b) Yaşayan Alevilik geleneğine göre,
- c) Tarihi bilgilere göre,
- d) Alevi felsefesine göre değerlendirirsek;

1- Alevilik İslamiyet'in içindedir.

2- Hz. Muhammet, İslamiyet'in kurucusu olarak Alevilikte de temeldir.

3- Bazılarının göstermek istediği gibi Alevilikten İslamiyet ve Hz. **Muhammet** dışlanamaz. Fakat İslam ve Muhammet kavramlarının yorumu Sünnilik'ten çok farklıdır. Sünnilikte zahir (dış/ şekil) önde iken Alevilikte bâtın (iç/öz) öndedir.

İslamiyet'in Arabistan'a egemen olup kurumlarını oluşturma-sıyla birlikte, bu kurumların yönetimini ele geçirebilmek için ekonomik kesimler arasında mücadele başladı. Bu mücadele, peygamber *Muhammet* hayattayken başlamıştı.

Arap egemen kesimi, Müslüman olduktan sonra, yeni devletin yönetimini ele geçirme savaşımına girişti. Müslümanların köle ve yoksul kesimi de bu eski sömürücü takımına karşı tavır aldı.

H.z.Ali, başlangıçtan beri Arap egemen kesimine karşı **Muhammet**'in militanlığını yapmış, İslamiyet uğruna canını pekçok kez tehlikeye atmıştı. İmam **Ali**, **H.z. Muhammet** ve yeni din için Arap ileri gelenlerinden birçoğunu da savaşlar sırasında öldürmüş, pek çok boyun düşmanlığını kazanmıştı. Bu düşman boyların içinde en önemlisi de, Mekke ticaretinin önemli bir bölümünü denetleyen Emevi ailesiydi.

Ali'nin düşünce yapısı, kişisel tavırları, aile yaşantısı yoksul kesimden yanaydı. Eşitliğe son derece önem veriyordu. Egemen kesime karşı tavır alan halk kesimi, kendilerine lider olarak **H.z. Ali**'yi görüyorlardı. *H.z. Ali*'nin peygamberin en yakını olması, aralarında maddi olduğu kadar manevi yakınlık da bulunması, **H.z. Ali**'nin yoksul kesimin lideri olarak seçilmesinde bir başka etken oluyordu.

*Hz. Ali'nin İslamiyet'in yayılması, yerleştirilmesi için başlan-
gıtan beri savaşım veren kesimler tarafından manevi ve dünyevi
lider olarak tercih edilmesi, bilinçli olarak yapılan bir seçimin so-
nucudur.*

Açık biçimde vurgulamak gerekiyor ki, Alevilik (Ali yandaşlığı)
başlangıçta şu veya bu biçimde ibadet etmek; şu veya bu biçimde
inanmak olarak değil, sosyal ve siyasi tavır olarak ortaya ıktı. Bu
siyasi tavrın altında eşitçe "yaşama isteği" yatıyordu.

Kabaca 1400 sene öncesinin koşullarında, insanlar, siyasi tavrı-
nı bazı dinsel kalıpların içine sokarak ortaya vuruyorlardı.
Bu nedenle, Alevilik, siyasi bir tavır alış olmasına karşılık, bu tu-
tumunu, dinsel ideolojiyle örerek dışa vurdu. Bugünkü açık siya-
sal anlayışın yerine, dinsel giysili ideoloji ile tavır takınan Alevi-
ler, yüzyıllar boyunca bu ideolojilerini geliştirdiler. Alevilik lke-
den ülkeye, bölgeden bölgeye, dönemden döneme gelişerek, deği-
şerek, yeni biçimler olarak İslamiyet'in gittiği bütün ülkelere ya-
yıldı.

Anadolu Aleviliği diye tanımlanan Alevilik de kültürel ve coğ-
rafi açıdan zelleşerek, İslam içinde kendine özgü bir inanç ve ya-
şama biçimi olarak yüzyılları kapsayan bir süreçte şekillendi.

Alevilik, siyasi bir tavır olarak ortaya çıkarken, bu tavrın kar-
şısında oluşan şeriatçı ideoloji de siyasi bir içerik kazandı. Onun
görüntüsü de dinsel. Dinsel giysiler içinde tam bir siyasi tavır
alış olan Sünnilik; değiştirildi, geliştirildi, bütün İslam lkelerinde
yönetim kesimlerinin sarıldığı bir siyasi içerik oldu.

Aslında, başlangıçta Alevilik ile Sünnilik arasında inanç ayrılı-
Đından daha fazla siyasi tavır ayrılığı vardır. Siyasi mücadele
kızıştığıa, inanca ilişkin ayrılıklar da derinleşmiştir.

Halk Mezhebi

İslam topluluklarının yaşadığı sınıf kavgalarında; kabaca; alt katmanlar Aleviliği, üst katmanlar ise Sünniliği ideoloji olarak benimsediler. Elbette, üst katmanlar içinden Alevi çıktığı gibi, alt katmanlardan da Sünni çıktı. Fakat bunlar, Alevilik ve Sünniliğin, birbiriyle ekonomik çıkar çatışmasında olan iki genel katmanın ideolojisi olduğu gerçeğini değiştirmedii...

Alevilik, alt katmanların yaşam anlayışı olarak biçimlendiği için, yüzyıllar boyunca değişe gelişe, bugünlere değin ulaştı. Eğer o, salt bir dinsel tavır, bir ibadet biçimi olsaydı, diğer tarikatlar (yollar) gibi belli bir süre sonra tarihin derinliklerine gömülür giderdi.

Genel Alevilik çizgisi içinde, Türkiye Aleviliğinin yeri halk Aleviliği bölümündendir. Bu Aleviliğin özellikleri ile yönetim gruplarının Aleviliği arasında oldukça farklar vardır.

Ortaçağ boyunca İslam ülkelerinde, alternatif düşünce üreten ve Bâtını adı verilen kitleler, Alevilerdir. İslam toplumlarında, en başından beri, Alevi topluluklarından başka Bâtıniler de olmamıştır. Daha sonra görüleceği gibi, Bâtınilik, Alevilerin felsefesidir. Bâtınilik, Alevilerin kendi ideolojilerini açıklama, olayları çözme yöntemidir. Buna *“Bâtın ilmi”* denilir.

Alevilik inanç dokulu bir yaşama biçimi olduğundan, kendisine özgü kültürü, sanatı, sosyal düzeni oluşmuş bulunuyor. Çağımızın insan ilişkileri, Aleviliğin Anadolu’da yarattığı ilişkiyi geride bırakacak bir olgunluğa ulaşmış görünmüyor. İnsanlarımızın manevi gereksinimlerinin giderilmesinde, Alevilik olgusunun sunduğu önerilerden daha olgununu bulmak olanağı da ufukta gözüküyor. Anadolu’da ortaya çıkan halk Aleviliğinin küresel değerleri, bugün de tüm insanlara canlı, sıcak öğeler olarak sunulabilecek nitelikler taşıyor. Alevi düşüncesinin yok edildiği veya etkisizleştirildiği İslam topluluklarının ne denli bağınazlaştıkları bir bakışta anlaşılacaktır. Türkiye’de şeriatçı anlayışın yıkılmasında, Türk toplumu içinde önemli sayıda Alevi’nin bulunmasının çok büyük etkisi olmuştur. Müslüman ülkeler içinde Türkiye tek laik ülke ise, bunun bir nedeni de Türkiye’deki halk Aleviliğidir.

ALEVİ SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİSİ

Alevi sözcüğünün kökeni, Arapça'dır. Aslı “**Âli**”dir.

Âli; yüce, ulu anlamına gelen bir sözcüktür ve tarihte **Hazret-i Ali**'nin kimliği ile özdeşleşmiş bir isimdir.

Alevi kelimesi, **Ali** sözcüğüne, mensubiyet-aitlik-özdeşlik anlamı katan “-i” son ekinin eklenmesi ile oluşmuştur ve dilbilgisinde türemiş sözcükler grubundandır.

Ali, sözcüğüne yandaşlık, aitlik anlatan “-i” eki ulanırken araya “-v-” kaynaştırma sesi girer ve sözcük “**Alevi**” halini alır.

Aynı etimolojik durumu, Hamza sözcüğünde de görebiliriz. Hamza yandaşları, Hamza yolundan gidenler anlamına gelen **Hamzavi** sözcüğünde de aynı yapısal durum oluşmuştur. Bu ses değişimi, türeme sürecinde benzer başka kelimelerde bol bol görülür: “Dünya”dan türetilen “dünye-vi, “bünye”den türetilen “bünye-vi”, “daire”den “dairevi”, “mana”dan “manevi” gibi...

Alevi sözcüğünün bu etimolojisini bilmeyenlerle Alevi kavramını çarpıtmak isteyenler, “Alevi”yi, “Alev” sözcüğüne bağlamak yanlışlığına düşmüşlerdir. Böylece de Alevi sözcüğüne, “**Aleve/ ateşe tapanlar**” anlamını vermeye çabalamışlardır.

Bu oyuna başvuran iki kesim olmuştur. Birincileri, geçmişte Alevi düşmanlığını devam ettiren Sünni kesimden bazı yazarlar, sözde bilim adamlarıdır. Ne yazık ki sözlüklere, ansiklopedilere bile bu yakıştırma girmiştir.

Diğeri ise Aleviliğin Zerdüştlükten çıktığını iddia eden Kürt kökenli, bazı angajman yazarlarıdır. Aleviliğin Kürt kültürünün ürünü

olduğunu ileri süren bazıları, tarihi gerçekleri güncel siyasal amaçlar uğruna değiştirmeye çabalamışlardır.

Aleviliği Kürtlere bağlamaya çalışanlar, giderek onun **Hazreti Ali** ile bile ilgisinin olmadığını iddia etmeye başladılar. Bu anlayışa bir başka kanattan da destek gelmektedir. Bunlar, Türkiye’de, Aleviliğin **Hazret-i Ali** ile ve sonuçta da İslamiyet’le ilgisi olmadığını iddia edecek kadar politikleşmiş tiplerdir.

Alevi Kavramı

Türkiye’deki akademik çevrelerde Aleviliğin tanımı, şimdiye değin dıştan, genellikle de mezhep kaygısı güdülerek yapıldı. Alevi aydınların ve yazarların tanımlamalarında ise siyasal kaygılar ve kişisel algılamalar etkili oldu. Tanımın gerçekle bütünleşebilmesi için Alevilerin kendilerini nasıl ifade ettiklerinden yola çıkmak gerekir. Bunun için de Alevilerin, kendilerini yazılı kaynaklarında nasıl tanımladıklarına bakılmalıdır.

Alevi yazılı kaynakları şunlardır:

1- Buyruklar, 2- Sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılan Alevi halk ozanlarının dinsel şiirleri, 3-Menakıpnameler, 4-Vilayetnameler, 5- Cenknemeler, 6- Tarihler-İslam Tarihi.

Bütün bu kaynaklar tarandığı zaman çıkan Alevilik tanımı şudur: Alevilik “MUHAMMET ALİ YOLU”dur.

Alevi yazılı kaynaklarının en önemlisi, bu mezhebin ilmihali olarak hazırlanan buyruklardır. Anadolu’da ve Balkanlar’daki Aleviler arasında değişik yazmaları bulunan Buyruklar, Aleviliği en yalın biçimde **Muhammet-Ali Yolu** olarak tanımlar. Bu tanım şiire, menakıpnamelere, vilayetnamelere bu biçimde yansır.

“**Alevi**” sözcüğü, tarih içinde daha çok “**Ali evladından olanlar**”ı yani “Seyyidler”i anlatmak için kullanılmıştır. Örneğin, Emevi yönetimine isyan eden Kûfeliler için **İbn Hallikan**, Alevi diyor (*İbn Kesir*, c.10, s.63)

Harun Reşit, 782 yılında Ali soyundan gelen (Talibi) İbrahim-oğlu Hasan’ı öldürtmek isterken Vezir **Yakub’a**, “**Şurada bir Alevi var, onun hakkından gel!**” diyor. (*İbn Kesir*, c.10, s.248)

833'te ölen Halife **Memun**, vasiyetinde, kardeşi **Mutasım'a**, **"Alevilere iyi davran. İyilik yapanların iyiliğini kabul et, kötülük yapanları bağışla ve onlara maaş ver."** demişti (*İbn Kesir*, c.10, s. 473)

9. yüzyılda **Mazanderan'da** Aleviler bulunduğu vurgulanırken, bunların Alevi vatandaşlar değil, **Hazreti Ali** soyundan gelenler olduğu anlaşılmakta idi. Eski tarih kaynaklarında bu sözcük genelde yukarıdaki anlamda kullanılıyordu.

Bu sözcük zaman içinde hem Ali evladından olanları hem de onlara bağlı kitleleri anlatmaya başladı.

Anadolu'daki Alevi kitleler için resmi Osmanlı kaynaklarında Alevi nitelemesi kullanılmıyordu. Çünkü Alevi sözü, *Ali'ye bağlı, onun yolunda giden* anlamına geliyor, bu da onlara dinsel bir saygıyı zorunlu kılıyordu. Osmanlı Sünni yönetimi Alevi kitlenin ideolojik desteğini kırmak için Alevi nitelemesini kullanmadılar; bunun yerine genellikle **"Kızılbaş"** terimi ile yetindiler. Hâlbuki Alevilerin temsilcileri Alevi sıfatını 16. yüzyılda açık açık kullanıyorlardı. Örneğin Sivas'ta 1550'ler dolayında asılan **Pir Sultan Abdal**, bir şiirinde şöyle diyor: **"Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş/ Hüseyniyem Aleviyem ne dersin"**

Şah İsmail'in askerlerinin 12 dilimli kızıl renkli külah takmaları yüzünden, Osmanlı, **"Kızılbaş"** sözcüğünü bunlar için kullanıyordu. Anadolu'daki Aleviler de Şah İsmail'e sevgi duydukları için **"Kızılbaş"** sözcüğü Osmanlı yönetimince hakaret/kötüleme için kullanılmaya başlanmıştı. Pir Sultan Abdal, bu kötülemele karşı Alevi kitlenin tepkisini böyle ortaya koymaktadır.

Pir Sultan Abdal'dan bir yüzyıl sonra, Alevilerin **Yedi Ulular** diye andığı ozan kümesinde olan **Kul Himmet**, açık açık Alevi kimliğini dile getirir:

"Cümle bir mürşide demişler beli(evet)/ Tesbihleri (duaları) Allah-Muhammed-Ali/Meşrebi Hüseyni ismi Alevi/ Muhammet Ali'ye çıkar yolları."

Aslında yukarıdaki dörtlükte Aleviliğin tanımı, felsefesi, ilkele-ri, kaynağı ve duruş tarzı açıkça ortaya konmaktadır: Tanım: Mu-

hammet Ali yolu. Felsefesi: El ele El Hakk'a ilkesinden (Hazreti Muhammet'e ilk Müslümanların yaptığı Hudeybiye biatinden – kabul ediş– ilham alarak) yola çıkarak bir öndere (mürşide) bağlılık ve Allah-Muhammet-Ali ilkesini temel almak. Kaynak: Muhammet-Ali: Hazreti Muhammet'in risaleti ve Ali'nin velayeti; bunların i içeliği. Duruş tarzı: Hseyince... Yani zalime baş eğmemek.

16. yüzyılın sonlarında yaşadığı sanılan Derviş Mehmet yine Kızılbaşlığı açıkça savunan ozanlardandır: *“Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş/ Bahçede açılan gl de kırmızı/ İncinme ey gönül ne derse desin/ Kur'an'ı derc eden dil de kırmızı”*

18. yüzyılda Bolulu Dertli, Hüseyin aşkına ve Kerbela hatırına kendisini kesmiş ve Kızılbaşlığını haykırmıştır. Kızılbaşlığa sahip çıkmak, bir onur ve bir duruş olarak Alevi kitle içinde saygınlık/hayranlık kazanma yolu olmuştur.

İran'daki Türkmenlerle çıkar çatışmasına girene kadar Osmanlı yönetimi Alevi kitleler için küfür ve hakaret içeren açıklamalar yapmıyordu. Çünkü bu kitle **Gaziyan-ı Rum** denilen Anadolu Gazileri'nin tabanını oluşturuyordu. Balkanların ele geçirilmesinde **Gaziyan-ı Rum**, rgtl Osmanlı ordusundan daha etkili oluyordu. Çünkü bu kesimin içinde yer alan Alevi babaları (dedeler) Hristiyan ikliminde serbest felsefe ile İslam'ı yayıyor ve Balkanların yoksulları, ezilmişleri Kızılbaşlık kanalından Müslüman oluyordu.

Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde, Anadolu'daki aşır Alevi kitleleri anlatmak üzere **“İşık taifesi”** kullanılan terimlerden birisi idi. Bunun yanı sıra **“Torlak”, “Abdal” “Kalender”, “Etrak”, “Terra-kime”** gibi ifadeler de dikkat çekmektedir. **“Etrak”**ın Türk'n oğulu olduğu dikkate alınırsa, Alevilerle Türklerin bir zamanlar eşleştirildiği bile anlaşılır. Zaten, Osmanlı Devleti'nde Alevilere karşı kıyım hareketi başlatıldığında, saraydaki devlet adamları ve aydınlar, Anadolu'daki Türk nüfusu, **“Etrak-i bi idrak: İdraksiz, akılsız Türkler”** diye aşağılıyordu.

Şiirlerini Farsça yazan ünlü Türk mutasavvıfı Mevlana Celaleddin Rumi de Türk'ü çok kötü bir millet olarak aşağılar. Aşağıda anlatılan olay bunu gösterir:

"Yine meşhur bir hikâyedir: Bir gün Şeyh Selahaddin hazretleri bağıni yapmak için ücretle Türk rençperler tutmuştu. Bunu gören Mevlânâ Hazretleri: "Efendi, bağ yapımında Rum rençperler, bozumunda da Türk rençperler tutmak lazımdır. Çünkü dünyayı imar etmek Rumlara; yıkmak ise, Türklere mahsustur."

Mevlana Celaleddin'in ve onun efendisi olan Selçuklu sarayının bu bakış açısı; zamanla Osmanlı Devleti'ne de geçti.

1492 yılında Divan-ı Hümayun katibi olan ve Kadimi mahlasını taşıyan Hafız Hamdi Çelebi bakın ne yazıyor: "Başını kes, kanını dök, üzölme/ Baban bile olsa Türk'ü katlet."

Kurduğu devletten hak isteyen Türk halkını; o devleti yöneten aynı millettten birisi işte böyle düşman görüyor.

16. yüzyıla doğru bu kesimleri anlatmak için "Rafızı (Sapkın)" terimi kullanılmaya başlanmıştı. Saray âlimlerince, dinsizleri anlatmak için kullanılan "mülhid" sözcüğünün hedefi de genelde Alevilerdi.

Daha sonra devreye kızılbaş nitelemesi girdi ve Rafızı veya mülhidle anlatımın keskinleştirilmesi gereken yerlerde devletin tarihçileri bu terimi kullanmaya başladılar.

Tarih ve sosyoloji açısından baktığımızda Alevi teriminin İslam içi bir anlatım yolu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sünni kesimin yazdığı tarihler, mezhep kitapları, Alevi kesimin bu konuda yazdığı kitaplar, Avrupalı araştırmacıların yaptığı çalışmalar ve yorumlar hep bu açıdandır. Ne acıdır ki günümüz Türkiye'sinde, kendilerini Alevi gösteren kimi yazarlar, Alevilik için "**dindışı, İslam dışı**" dediler. Böylece de Alevilere dinsiz diyen şeriatçı/yobaz kesime koz verdiler.

Sünni din adamları ve yazarları, en eski zamanlardan beri Aleviliği incelemiş ve bunu kitaplaştırmışlardır.

Bu çalışmalarda Aleviler ya Şii ya da Rafızı olarak gösterilmişlerdir ki, bunlar bile İslam için nitelemelerdir. Koyu Sünni

tarihçiler, “**sapkın**” anlamına geldiği için **Rafîzi** terimini yeğlediler. **Şia’yı**; Bağdadi, Razi, Nesefi gibi yazarlar Rafîzi diye tanımlar. Bu anlayışta olup 1037’de ölen **Ebu Mansur Abdulkaahir el-Bağdadi**, Ravafız bölümünde, Alevileri Rafîzi (sapık) mezhep olarak kabul eder ama İslam içinde inceler. Bu Sünni yazar o zaman Alevilerin Zeydiyye, Keysaniyye, İmamiyye olmak üzere üç kolu bulunduğunu belirtir ve bunların alt basamaklarını da inceler (Bak: Mezhepler Arasındaki Farklar, s.26 vd.) El-Bağdadi’den çok daha önce de bu konular mezhep kitaplarına bu biçimde girmiştir. 946’da ölen **Mesudi’nin Muruc ez-Zeheb** adlı eserinde verdiği bilgiye göre, daha o dönemde Şia üç ana kol haline gelmiştir. **1-Zeydiyye: 8 fırka halindedir.** (Sünni İslam’a daha yakındır.) **2-Gulat (İsmailiyye/ 7 İmamcılık): 8 fırkadır.:** (Gulat, Galiye’den (aşırı) gelen bir terimdir ve aşırı Alevileri anlatır.). **3-İmamiyye: 33 fırkadır.** “**Şia fırkalarının tamamı 73 fırkadır. Gulat da 8 fırkadır: Muhammediyye koluna bağlı olanlar 4 kol, Mutezile koluna bağlı olanlar 4 koldur ve bunlar ALEVİDİR.** (s. 223)”

Görüldüğü gibi bin yıldan daha öncesinde Alevilik terimi bir İslami mezhebi anlatmak üzere kullanılmıştır. Bu tanımlamada yer alan “gulat” terimi de aslında Asya’da şekillenip Anadolu’da ve sonra da Balkanlar’da gelişerek süren Alevilik için de kullanılabilir. Gulat (aşırı) Alevilik, elbette ki Sünniliğe çok ters gelen bir çizgiyi temsil etmektedir.

Caferilik

Yazılı kaynaklara göre; Alevi kitle, Sünni çoğunluk karşısında kendisini, **Caferi** olarak adlandırmıştır. Bu Caferilik, günümüzdeki İran Şiası doğrultusunda kurgulanmış olan Caferilik ile ilintili değildir. Ortak yanlar sadece **Ehlibeyt sevgisi ve saygısıdır.** Aleviler, Sünni kesimin kendilerini geçmişteki bazı din bilginlerine bağlı olarak “**Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli**” olarak adlandırdıklarını görünce, onlar da kendilerine imam olarak **İmam Cafer-i Sadık’ı** temel almışlardır.

İmam **Cafer-i Sadık**, 765'de Hakk'a yürüyen büyük bir düşü-nürdür. O, Hanefi mezhebinin kurucusu sayılan Ebu Azam'a da hocalık yapmıştır. İşte onun adı, Alevilere mezhep kurucusu adı olmuştur. **Caferilik**, de sonuçta Ehlibeyt'e bağlanan sembolik bir isim olmuştur.

Bir Alevi, mezhep açısından kendisini anlatmak isterse, "**Cafe-riyim!**" diyebilir. Yakın zamanlara kadar köylerdeki Aleviler, Sünnilere karşı kendilerini böyle anlatıyorlardı.

Bu durumu 1920'lerde **Besim Atalay** saptamıştı. "*Bektaşilik ve Edebiyatı*" adlı araştırmasında (İlk yayını 1924) şöyle diyor: "**Ger-çekte Anadolu Bektaşileri (Aleviler) Caferi Mezhebinden ol-duk-larını açıktan açığa söylerler. Mezhepte Caferi, tarikatte Bektaşî ve Alevi bulunduklarını itiraf ederler. (Ant Yay. s.13)**"

Alevi kitlenin kendisini Caferi kabul ettiğini, Alevi-Bektaşî ozanları en açık biçimde dile getirmişlerdir.

"**İmam Cafer kullarıyız/Sohbetimiz nihan olur**" diyen **Şah Hatayi**'den 19. yüzyılın büyük ozanı **Harabi Baba**'ya kadar ulu ozanlarda bu fikri görebilirsiniz: "**Harabi sen İmam Cafer'e bağ-lan/Gayri mezheplere etme vazife**"

Türkiye'de Caferilik kurallarını içeren **İmam Cafer Buyrukla-rı** yayınlanmıştır. Bunlar Caferiliğin ilmihali gibi düzenlenmişler-dir. **İmam Cafer Buyruğu** adını taşıyan kitapların piyasada bulu-nan-ları, genelde Şii İran kaynaklıdır.

Anadolu Alevisinin kullandığı buyruklar, yazmalar halinde de-delerde ve köyün ileri gelen bir iki ailesinde bulunabiliyordu.

Bu buyruklar, **Şah İsmail Hatayi**'nin şiirlerinde anlatılan Ale-vi/Kızılbaş ilkelerinin halk diliyle yazılmasından oluşuyordu.

15. yüzyılın ortalarına kadar giden buyruklara 20. yüzyıla ka-dar sürekli eklemeler yapıldı. Bu eklemelerle buyruk zenginleşti ama bazı yersiz bilgiler, bölümler de girdi. Bu anlamda buyrukla-rın bugün ayıklanması kaçınılmazdır.

Buyrukları ilk kez günümüz alfabesi ile **Sefer Aytekin** yayım-ladı. 1982'de Sivas'taki **Şah İbrahim Ocağı** dedelerinden **Fuat Bozkurt** dilini sadeleştirerek bastırdı.

Mehmet Yaman'ın basıma hazırladığı *Erdebilli Şeyh Safi ve Buyruğu* adlı çalışma ile **Hakkı Saygı** tarafından yayımlanan “ŞEYH SAFİ BUYRUĞU ve Rumeli Babagan (Bektaşî) Erkanları” adlı çalışma bu türün ilginç örneklerindendir.

Buyruklar sadece Türkiye’de değil bütün Balkanlar’da kullanılmıştır. Bugün bile Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Bosna, Arnavutluk gibi ülkelerdeki Alevi kitlenin elinde bölgelere az-çok uyarlanmış buyruklar bulunmaktadır.

Anadolu Alevilerinin buyrukları, Anadolu’da ve Balkanlar’da hatta Ege Adaları’nda oluşan bir İslami muhalefet sentezidir. Bu sentezin içinde büyük dinlerin tümünden insani öğeler yer alır ama bunlar ulusal öze kaynaştırılarak eritilir. Olumlu her öğeyi gönül rahatlığı ile benimseyen bu yaklaşım nedeniyle Anadolu Aleviliği insancıl/dünyacı/doğasal bir yapı kazanmıştır.

Aleviliğin Dört Direği

Hazreti Ali’nin yaşam biçimine ve düşüncelerine bağlanarak Hazreti Muhammed’e uzanan Aleviliğe etki eden diğer İslami öğeler, dört büyük kişiden kaynaklanmıştır. Bunlar, Anadolu Alevilerince “**dar**” makamı kabul edilmişlerdir. Dar, Allah’ın huzurunda durmak, *candan geçmek* demektir.

“Dâr” aynı zamanda kapı olarak; gerçeğe ve Hakk’a ulaştıran bir sembolik başlangıç noktasıdır.

Adına dâra durulan bu dört kişiden birincisi **Hallac-ı Mansur**’dur. **Mansur**, Maliki Kadısı’nın verdiği fetva ile derisi yüzülerek şehid edilmiş büyük bir sufidir. Asıl adı **Hüseyin** olan ve 921 yılında Bağdat’ta can veren Mansur darında ayakta iken sağ el kalbin üzerinde sol el yandadır.

Anadolu Alevileri’nin dara durdukları diğer isim ise **Fazlullah-ı Hurufî**’dir. 1394 yılında İran’da Alınca kentinde Timur tarafından astırılan Fazlullah adına Fazlı darına durulur. Bu darda sağ el karın üstünde eğilmek gerekir.

Üçüncü dar ise **Nesimi** darıdır. Nesim’de doğan asıl adı İmadeddin olan bu ünlü ozan 1417 yılında Halep’te derisi yüzülerek

şehit edilmiş bir Alevi dedesi (seyyid) idi. Makamı Halep Kale-si'nin arkasındadır. Bu büyük ozan adına yapılan dar ise, diz üstü oturup elleri diz üzerine bırakmak biçimindedir.

Dördüncü dar ise **Ehlibeyt**'in annesi **Fatıma** adına yapılır. Ayakta, sağ ayak başparmağı, sol ayak başparmağının üzerine gelecek biçimde bir saygı duruşudur. (Bak: Şinasi Koç, *Allah İnsan-lardan Ne İstiyor*, s. 109 vd.)

Görüldüğü gibi bu saygı duruşu, İslam dünyasında mazlumluluğu temsil eden, fikri temsil eden, muhalefeti temsil eden kişiler adına yapılmaktadır.

Bu durum, Alevi fikriyatında temeldir.

Gel gör ki, Aleviliği geleneksel yolundan çıkartmak için, “**bilimcilik**” yapar görünerek Alevi uluları karalanmış, kötülenmiş, bunların yerine başka isimler geçirilmeye çalışılmıştır. Kendisini Alevi gösterenlerin yaptığı bu saptırma, sıradan insanın kafasını karıştırmıştır. Şu iddia bu saptırmaların örneklerinden birisidir: “**Türkmen ereni Sarı Saltık ile Kürt düşünürü Şehabettin Suhreverdi Maktul'ün çabaları ve öğretileridir Aleviliğin temel taşları.**” (Nejat Birdoğan, Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi, s. 9)

Bu tek cümlede birçok yanlış ve çarpıtma bulunmaktadır: Alevilikte **Sarı Saltık**, Türkleri ilgilendiren bir erendir o kadar. Onun, 13. yüzyılda yaşadığını, Hacı Bektaş Veli'nin öğrencisi olduğunu biliyoruz. Bu kişi, Aleviliğin temel taşı sayılamaz.

Suhreverdi Maktul ise bir düşünce şehididir ve İslam dünyasında aydınlanmacılığın önderlerinden birisidir. Bu düşünür Alevilik için felsefi anlamda dolaylı bir kaynak sayılabilir. Onun temel taş olma gibi bir konumu yoktur. Çünkü, **Suhreverdi Maktul**, 1191 yılında şehit edilmiştir. Bu tarihte Alevilik çoktan oluşmuş, bütün İslam dünyasına yayılmıştı.

Suhreverdi'nin **Kürt** olduğu iddiası ise hiçbir belgeye dayanmaz. Yazarın bu görüşü, 1990'lar Türkiye'sinde popülerlik kazanan Kürtçülüğe kanıt yaratma, Kürt milliyetçilerine şirin gözükme arzusundan kaynaklanmış olsa gerekir. Suhreverdi ile ilgili en

temel kaynaklardan birisi olan *İslam Ansiklopedisi* (Maddeyi yazan: S. Van Den Bergh), **Suhraverdi** için, “**Ailesi, çocukluk ve ilk tahsil hayatı hakkında bilgi yoktur**” (Cilt 11, s.89) diyor.

Alevi Fikrini Yaratan Okullar

Alevi fikriyatının oluşmasında temel olan okul, Irak'taki **Kûfe** Okulu'dur. Gerçi Kûfe halkı **Hazreti Ali** de dahil Ehlibeyt ailesine ikide bir ihanet etmiştir ama İslam içinde egemen kesime direnme fikri, **Kûfe**'de yeşermiş ve hemen Mısır'a sıçramıştır. Mısır halkının çoğunluğu başlangıçta Alevi iken zamanla bu durum tersine dönmüştür.

Kûfe kaynaklı isyanlar, gerek Emeviler döneminde gerek Abbasiler çağında sürekli olarak görölmektedir. Buradaki Aleviler, **683**'ten itibaren “Tevvebin Hareketi”ni yaratarak Emevi Devleti'nde büyük sarsıntılar yaratmışlardır. Üstüne üstlük burası Hazreti Ali'nin başkenti olarak, muhalefet merkezi kimliğini de kazanmıştır.

İkinci büyük okul ise Horasan bölgesi ve **Meşhed**'dir.

Meşhed, Alevilerin 12 İmam diye kabul ettiği imamlardan sekizincisi olan **İmam Rıza**'nın makamıdır.

Emeviler döneminde büyük baskılar gören Ehlibeyt üyeleri, kendilerini ya **Kûfe**'ye ya da Farşlıların ve Türklerin bulunduğu bölgeye doğru yönlendirmişlerdir. Kûfe'nin Arap yönetim merkezine yakınlığı ve sıkı kontrolü, burayı barınma alanı olmaktan çıkartınca, Ehlibeyt doğuya yönelmiş ve **Horasan**, hatta Türkmenistan topraklarında yaşama alanı aramışlardır.

Bu yüzden daha sonraki yüzyıllarda Türklerin arasında Ehlibeyt soyundan aileler görölmeye başlanmıştır. İmam Rıza da fikrini yayabilmek için Türklerin arasına doğru gitmiş ve **Meşhed**'de Hakk'a yürümüştür.

Horasan'ın ikinci özelliğı ise, Horasan Erenleri'ne kaynaklık etmesidir. Türkler, Horasan bölgesinde Ehlibeyt fikriyatı ile karşılaşmışlar ve bundan etkilenmişlerdir. Horasan merkezli okulun yeri **Meşhed** olmuş burada ders gören Aleviliğı benimseyen Türk

önderleri, batıya doğru gitmişler ve Anadolu'da da Horasan erenleri olarak kabul edilmişlerdir.

Horasan'a kutsallık katan, İmam Rıza'dır.

Horasan Türklerin ve Farslıların ortak mekânı olarak Arap emperyalizmine direnişin de olduğu bir alandır.

Burası, aynı zamanda Arap emperyalizminin doğudaki en önemli merkezinin (Örneğin Merv) bulunduğu bir bölgedir.

Araplar İran'ı, Türkmenistan ve Türkistan'ı yağmalamak için burada üstlenmişlerdir.

Buna karşın Türk ve Fars halkları birleşerek Arap muhalefeti ile ciddi bir güç oluşturdular ve 750 yılında Emevi Devleti'ni bu güçler yıktılar. **Ebu Müslim**'in de Horasanlı olduğu düşünülürse, buradan gelen insanların "eren/evliya" kabul edilmelerindeki anlam daha da aydınlanır. Anadolu Aleviliği'nde Ebu Müslim'in ayrı bir yeri vardır ve onun adına efsaneler yaratılmıştır.

Horasan'la birlikte anılan diğer bir Alevi okulu da İran'ın **Kum Kenti**'nde gelişmiştir. **Kum Kenti**, İmam Rıza'nın kızkardeşi Hazreti Masume'nin yattığı makamdır. Kent bu yüzden Aleviler tarafından tıpkı **Meşhed** gibi kutsal kabul edilmiştir.

Kum Kenti bugün de Şia'nın temel okullarının bulunduğu bir merkezdir. İran İslam Devrimi'ni kuran ideoloji de bu kentte oluşturulmuş, sonra ülkeye yayılmıştır. Günümüzde Anadolu Alevileri için Kum Okulu'nun artık bir değeri kalmamıştır. Çünkü orada Ayetullahlar, Sünnilikten daha katı olan bir Şiilik imal etmiş ve özgürlükçü Alevilikten kesin biçimde kopmuştur.

Aleviliğin Türklerce yaratılan büyük bir okulu ise Erdebil'de ortaya çıkmıştır. Şeyh Safiyüddin isimli bir âlimin burada oluşturduğu okul 15. yüzyılın bitiminde İran'da büyük bir Alevi devletin doğmasına yol açmıştır. Anadolu'yu etkileyen asıl okul işte Hazar'ın güneyindeki Türk kenti **Erdebil**'de ortaya çıkan bu okul olmuştur.

Horasan Erenleri dediğimiz Türk velilerin yarattığı diğer okul ise Orta Anadolu'da şekillenen Hacı Bektaş Veli Okulu'dur. Bu okul; sadece Anadolu'da kalmamış; Balkanlar'da da Romanya,

Macaristan, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna gibi geniş coğrafyada Türk kimliğini İslami bir örtü altında yaşatmıştır. Bugün de bu coğrafyada Türk kimliği daha çok işte bu okul tarafından yaşatılmaktadır.

Anadolu Aleviliği'nin Türk Aleviliği biçiminde tanımlanması, genelde Erdebil ve Hacı Bektaş okullarının ürünü olmasından kaynaklanmaktadır. Erdebil Okulu'nun Anadolu'daki etkisi Şah İsmail Hatayi ile doruğa çıkmış; bugünkü cem töreninin bile açılıp bağlanması onun nefesleri ile sınırlandırılmıştır. Safevi-Osmanlı çatışması ile Hacı Bektaş Veli Okulu'nun etkisi yeniden genişlemiştir. Bu iki okul da Horasan Okulu'nu, arkasında hissetmiştir.

Günümüzde de Sufi Sürekleri denilen ve Şah İsmail çizgisine bağlı ocaklarla Çelebiler arasındaki ayırım sona ermiş; merkez de Hacı Bektaş Veli kabul edilmiştir. Bu gelişme; Alevilik açısından da çok hayırlı sonuçlar yaratmış; birlik ancak bu merkez çevresinde şekillenmiştir. Bu birlik oluşturma halen sürmektedir. Günümüz Alevilerinin ve Bektaşilerinin tümü Hacıbektaş İlçesi'nin Aleviler için bir eğitim üssü haline getirilmesini istemektedirler.

Baba, Ana-Baba Alevi Olmazsa Kuralı

Muhalik olduğu için ezilen Aleviler, kırsal alana kaçarak yaşam olanağı buluyorlardı. Kırdaki, kendi içinde bütün ama dışı kapalı bir hayat tarzı geliştiren Aleviler arasında ekonomik farklılaşma fazla derinleşemedi. Çünkü onlar göçebelik ve köylülük grubunun alt basamaklarında yaşadılar (Reaya yığını). Yoksulluklarını kardeşlik düzeni ile aştılar. İçeride sıkı bir disiplin kurdular. Osmanlı sistemine yakalanmamak için aralarına başkasını almadılar. Böylece anası-babası bilinmeyenler, yani mezhep kimliği belli olmayanlar Alevilerin arasına giremedi. Bu durum yüzyıllar boyunca sürünce bir kural haline geldi. Sonuçta da Alevilik ana babadan gelen bir kabul haline dönüştü ve bu bir inanç kuralı oldu. Geçmişte bu yoktu.

Kısacası, bir kişinin Alevi olabilmesi için anasının babasının Alevi olması şartı, siyasal/sosyal baskıdan doğmuş yapay bir durumdur.

Aleviler üzerindeki yok edici baskı kalkınca bu kuralın da değişmesi gerekiyordu. Ne yazık ki siyasal kural giderek bir mezhep kuralı haline geldiğinden bunu yok etmek hâlâ mümkün gözük-müyor. *Doğrusu, kendisini Alevi gibi gören herkesin Alevi olabile-ceğidir.*

Bütün bu sıkı disiplin, sosyolojik anlamda “Büyük Toplum” a (Sünni Osmanlı toplumu) bir karşı duruşu ifade ediyordu. Böylece kendi içinde uyumlu olan köy Aleviliği, savunma mekanizmaları-nın çalışması üzerine yerleşti ve “tepkici-retçi-ama kendi içinde gelenekçi-toplum psikolojisi ile yaşamını sürdürdü.

Devletin takibi sürdü gitti. 1826'da Yeniçeri Ordusu'nun kaldırılmasından sonra yeni bir kırım dalgası oluştu ve önde gelen pekçok dede ile dedebaba asıldı. **Hacıbektaş**'ta postta oturan ve devletten icazeti bulunan Hamdullah Çelebi bile Amasya'ya sür-güne gönderildi. Hacıbektaş Dergâhı'ndaki Alevi kaynaklar yok edildi. Hamdullah Çelebi'nin Amasya'ya götürdüğü kitaplar da yandı(!).

Alevi-Sünni Evliliği

Günümüzde tartışılan konulardan birisi de Alevi ile Sünni'nin evlenip evlenemeyeceğidir.

Bu konudaki olumsuz önyargı, diğerleri gibi geçmişte oluş-muştur. Osmanlı Devleti'nin iki halk kesimini birbirine düşürmek için devlet kanalıyla uydurduğu yalan, Türk toplumunun sosyal hayatına büyük darbe vurmuştur. Devletin oyununa gelen Sünni-ler Alevileri dinsiz, ahlaksız görmeye başladılar ve onlardan uzak-laştılar. Aleviler de onlara “Yezid” dedi ve horladı. Böylece kız alıp verme bitti. Aleviler, kızlarını Sünnilere verirlerse Alevi oldukla-rının anlaşılacağını biliyorlardı. Bu yüzden Alevi-Sünni evliliğini de mezhebe aykırı gibi görmeye başladılar. Evliliği engelleyen si-yasal nedenler böylece dinsel-leşti.

Cumhuriyet kurulup eğitim yaygınlaştıktan sonra Aleviler, Sünnilerden kız almaya başladılar. Bu konuda Alevi kesimin duyduğu hiçbir rahatsızlık yoktur.

Gel gör ki Aleviler, Sünni aileye kız vermek niyetinde değiller. Bu tür evlilikler az ve ailelerin isteği dışında olan evlilikler.

Günümüzde bu evliliklerin yaygınlaşmasının önünde bazı engeller var:

Birincisi, Sünni kesimde, Aleviler için varolan olumsuz önyargı. Bir Alevi kızının Alevileri dinsiz, ahlaksız, pis sayan Sünni aileye gelin gitmesi, orada zamanla ciddi bir sorun yaşanacağını gösterir. Bu konuda yaşanan gözlemler; ne yazık ki hiç de olumlu değil. Özellikle 2002 yılından sonra Türkiye’de şiddetlenen Sünni muhafazakârlaşma; Alevi kızlarının Sünni aileler içinde yaşama alanını daha da daraltmıştır. Tanıdığım Alevi kızlarından Sünni ailelere gidenler, ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

İkincisi, kız alacak ailenin düşünce ve demokrasi anlayışı... Alevi kızları, nispeten daha özgür bir ortamda yetişmektedir. Bu kızların gittikleri evlerde baskı altına alınması da ortaya problemler çıkartır. Alevi kızı alacak ailenin, öncelikle Alevi gerçeğini kabul etmesi ve önyargılarından kurtulması gerekiyor. Kısacası, sosyal ve kültürel ortam uygun olursa bu tür evlilikler olabilir.

Anlaşılabileceği gibi, günümüzde Alevi-Sünni evliliğinin önündeki sorun dinsel değildir, psikolojik, sosyolojik ve demokratik bir sorundur. Bu sorun da toplumun eğitilmesi ve demokratik eğitimin yaygınlaştırılması ile aşılabılır. Ne yazık ki gittiğimiz yol, bunun tersinedir.

Cumhuriyeti Selamlama

Osmanlı Devleti’nin kuruluş aşamasında savaşçı öğeleri genelde Alevi kuvvetler oluşturunuyordu. Bu yüzden Yeniçeri Ordusu bile manevi olarak Hacı Bektaş Veli’ye bağlı idi. Bu orduya, “Ocağı Bektaşîyan” denilirdi. Bektaşî Ocağı’nın ortaları, her sabah, “*Pirimiz Hünkaramız Hacı Bektaş-i Veli!*” diye gülbang (dua) okurlardı.

Devlet oluştuktan sonra yönetici kesim ile kurucu kesim (halk) arasında çatışma başladı. Bunun üzerine önderliğini Alevi dedelerin yaptığı isyanlar patladı. Celali İsyanları denilen bu isyanların öncesinde Yavuz Sultan Selim Anadolu'da bir seferde 40 binden fazla Alevi'yi (Kızılbaş) katletti. Bunun oğlu Süleyman da aynı kırımı devam ettirdi. Celali İsyanları sürecinde de Aleviler katliama uğratıldılar. 1826'da Yeniçeri Ordusu'nu kaldıran 2. Mahmut, Alevi önderlerini astırdı; kurumlarını da kapattı. Hacı Bektaş Dergâhı'na da Nakşibendi tarikatinden şeyh gönderdi. Ayrıca dergâhın içine cami yapıldı.

1890'larda Doğu Anadolu'da Ermenilere karşı Kürt milislerden kurulan Hamidiye Alayları; Alevileri de katletti. Bu yüzden göçebe Aleviler Kürt derebeylerine sığındılar ve dillerini de değiştirip Kürtçe konuşmak zorunda kaldılar.

1908 Meşrutiyet döneminde biraz rahatlayan Aleviler, Cumhuriyeti coşkuyla selamladılar. Çünkü Osmanlı'nın Alevilere yönelik açık zulüm-kırım politikası sona ermişti. Bu sonucu yaratan **Mustafa Kemal**, Aleviler arasında neredeyse **Mehdi-yi Sahib-zaman** olarak görüldü. Dinin toplumu tek yönlü şekillendirmesinin önüne geçilmesini de Aleviler saygıyla karşıladılar.

Cumhuriyet yönetimi, toplumu genel anlamda modernleştirecek uygulamaları yürürlüğe korken *dergâh, tekke ve zaviyeleri* de kapattı. 1925 yılındaki bu yasaklama ile şeyhlik, dedelik, babalık, dervişlik, seyyitlik kaldırıldı. Böylece, Aleviler'in ve Bektaşilerin geleneksel eğitim kuruluşlarının kapısına kilit vurulmuş oldu. Hâlbuki sivil kuruluş olan *Alevi-Bektaşî dergâh ve tekkeleri*, dönemlerinin *sosyoloji-teoloji üniversiteleri* gibiydiler.

Alevilerin cumhuriyetle birlikte nefes almaları sağlanmıştı ama toplumun laikleştirilmesi uğruna *Alevi ibadetleri de sıkı takibe alınmıştı*. Aleviler, cumhuriyet döneminde de aynen Osmanlı döneminde olduğu gibi 1990'lara kadar cemlerini gizli yapıyorlardı. Cemevlerinin bulunduğu bölgelere gözcüler (çavuşlar) dikiyorlar ve bir baskından korunmaya uğraşıyorlardı.

Gözcü dikmek de Osmanlı Devleti'nin baskısından kaynaklanmış ve zamanla bir cemden alıne haline gelmişti. Bu kural ile bir ki-

şinin Alevi olabilmesi için ana-babasının da Alevi olması kuralı aynı süreç içinde oluşmuştur.

Tekke ve dergâhların kapatılması, Alevi cemlerinin jandarma takibine alınması, -Saz çalmak bile yasaktı. Ali Ekber Çiçek, bağlamasını, 1950'lerde bir köyden bir köye döşeklerin arasına saklayarak kağıyla götürdüğünü anlatmıştır- dedelerin görevlerini yapamaz hale getirilmesi, geleneksel Aleviliğin çökmesine yol açtı. Böylece şehirlerdeki Aleviler arasında yoğun bir Sünnileşme ortaya çıktı. Bu eritme politikası bugün bile hızla sürdürülmektedir. Çünkü Alevi kitlenin cumhuriyetten ve halktan yana olan genel tavrı egemen kesimin ve gerici örgütlerin (siyasetin) işine gelmemektedir.

Ekonomik Farklılaşma

Geleneksel Aleviliğin çökmesine yol açan en önemli etkenlerden birisi de kırlardaki nüfusun şehirlere akınıdır. Kentlerdeki sanayileşmeyle birlikte kırdaki yaşayan yoksul Aleviler büyük şehirlere aktılar. Köyler boşaldı ve bu süreç hâlâ sürüyor. Bu arada şehirlerin çevresinde *Alevi gettoları* oluştu. 1950'lerde hızlanan şehirlere göç olayı, köy Aleviliğini aşındırırken "*Şehir Aleviliği*" dediğimiz bir yeni durum yarattı.

Şehirdeki Aleviler zaman içinde ekonomik yönden farklılaştılar. Alevi kesim içinden ticarete atılıp iyi para kazanan ve işi sanayiciliğe ulaştıran insanlar çıktılar. Bugün şehirlere baktığımızda Aleviler üç ana grupta ayrılmış görüyoruz:

- 1- Sanayici ve tüccar kesimi,
- 2- Esnaf kesimi,
- 3- İşçi-memur kesimi.

Sanayici, tüccar ve esnaf kesimi, şehirlere entegrasyondan yana tavır takınıyor. Bunların Sünnilerle uzlaşma arayan çabaları dikkat çekiyor. Ve bu kesim, İslam dininin temel ilkelerine vurgu yaparken pratiğe önem vermemek gerektiğini dolaylı olarak ifade ediyor. Sünnileşmeye eğilimli bu yaklaşımın altında ticari kaygılar olduğu açıkça görülüyor.

İşçi, memur gibi dar gelirli gruptan Aleviler ise gelenekselliğe daha fazla vurgu yapıyor. Bunlar, Aleviliğin ayrı bir inanç anlayışı olarak yeniden yapılanmasını istiyorlar. Bunlar kendilerini Müslüman görüyorlar ama Sünnilik ile de çelişkilerini açıkça belirtiyorlar. Bu kesimlerce Sünnilik eleştirilirken genelde İslam'a yönelik eleştiriler ortaya çıkıyor.

Alevilik adına yapılan çalışmalara, Alevilerin ekonomik farklılaşması, zaman zaman ciddi engeller oluşturuyor. Alevi parçalanmışlığı bu yüzden aşılamıyor...

Siyasal Farklılaşma

“Yol bir, sürek binbir” –Alevi deyimi–

Şehirlerde yoğunlaşan Aleviler, kentlerdeki siyasal parçalanmışlıktan etkilendiler. Geçmişte, Ocaklara ayrılmak yüzünden fiili bir bölünmüşlük yaşayan Aleviler, modern dönemde bu parçalanmışlığı gelenek baskısı kalkınca şiddetle canlandırdılar. Bugünkü ayrışmada **“Yol bir, sürek binbir”** anlayışının izlerini görmek de mümkündür.

Aleviler, tek parti döneminde umduklarını bulamayınca 1950'lerde Demokrat Parti'ye yüklendiler ama bu partinin Sünniliğe sıkı vurgu yapması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve 1960'lardan itibaren de sola yöneldiler. **Sol**, Türkiye'de **halkla ilişki kurmada Alevi edebiyatını ve yaşayan halk ozanlarını kullandı**. Alevilerin geleneksel muhalefet tavırları ve tepkicilikleri, solun hedefi ile uyuşum içinde görünüyordu. Bu yüzden, dinsel yönü gizlenmiş, siyasal yönü öne çıkartılmış bir Alevilik anlayışı filizlenmeye başladı. 1960'ların ortasından başlamak üzere Türkiye solu, Aleviliğin kavramlarını ve terimlerini, bir cemaate özgü olmaktan çıkartıp genelleştiriyor, ulusallaştırıyordu. Sınıflaşmanın anlatımına ve propagandasının yapılmasına buradan ciddi göndermeler yapılıyordu.

Devlet bu durum karşısında, geçmişte din sapkını saydığı Alevileri bundan sonra düzen sapkını olarak görmeye başladı ve Türkiye için tehlikeli üç K'dan biri ilan etti (Komünizm, Kürtçü-

lük, Kızılbaşlık). Bu dışlama, Alevileri kullanmak isteyenleri haklı çıkardı ve modern dönemlerin muhalefetiyle Alevilik birleştirilmek istendi. *İşçi sınıfı ile Alevilik bir görülmeye başlandı. Bu süreçte; din karşıtlığı da kimi zaman Alevilik üzerinden tanımlanmaya çalışıldı. Geleneksel Alevilik; Alevi olduğunu söyleyen kimilerince, gericilik olarak gösterildi.*

Buna tam ters yönde cevap geldi peşinden. Geleneksel Alevilikte millî kökleri olan dinsel ağırlık ortadayken Aleviliği, laikliği kullanarak din dışına çekmeye taban tepki gösterdi.

İşte 1980'lerin sonunda görülen Alevi kimliğine dönüşün altında gerçekte bu istismarın yarattığı bir ciddi tepki de bulunmaktadır.

Diğer etkilere gelince; elbette küreselleşmenin ve iletişim ağının yaygınlaşmasının Alevileri öze döndürmede önemli etkisi oldu. İki kutuplu dünyanın tek kutuplu hale yönelmesi ve çatışma ortamının zayıflaması da Alevilere küresel bakmanın zararsızlığını gösterdi. Sovyetlerin girdiği çözülüş süreci ile Alevilerin öze dönüş sürecinin çıkışması anlamlıdır.

Öze dönüşte, Alevilerin şehirlerde yoğunlaşmaları ve cemaat olduklarının farkına varmaları da etkili oldu. Üstüne üstlük, 1980'lerde irticaya ödün verilmiş, Osmanlı dönemindeki sloganlar ortalığı kaplamıştı. Aleviler ister istemez kendi dinsel yapılarına dönerek bu gelişmelere karşı ortak cemaat tepkisini göstermek zaruretinin duymuşlardı. Osmanlı zamanındaki şeriatçı zihniyetin; siyasi güce dönüşerek yeni biçimlerle ortaya çıkması da Alevileri cidden rahatsız ediyordu.

Öte yandan şehirlerdeki Aleviler ekonomik değerlerden yararlanmak ve Sünniler kadar iyi yaşamak istiyorlardı. Bunu da kendilerine dönüşü ortaklaşa yaratarak başaracaklarına inanıyorlardı.

Bu oluşumu, 1989 yılında Türkiye'de aydınların, sanatçıların, bilim adamlarının imzaladığı **Alevilik Bildirgesi** dile getirdi. Almanya'daki **Hamburg Alevi Derneği** ile tarafımızdan ortaklaşa hazırlanan bu bildirmede, **"Türkiye'de Alevi denilen milyonlar-**

“İnsan yaşıyor.” denilerek, Alevi gerçeği ilk kez kamuoyuna bir bildirge ile açıklanıyordu. (İlgili bölümüne bakınız.)

Böylece, Alevi alt kimliği, Sünni üst kimliğine karşı artık **“Ben de varım”** diyordu.

Ama bu “Ben de varım”ın ispatı olan Alevi sivil örgütleri, siyasal parçalanmışlıktan beslenerek oluştu. Şimdi biraz daha belirgin olan bu oluşumlar beş grupta toplanabilir:

1- Aleviliğin dinsel yönünü dışlayıp onun siyasal yönünü öne çeken ve bir ideolojiye indirgeyen anlayış: Aleviliği, “Alevilik din dışıdır, Alevilik İslam dışıdır, Alevilik ayrı bir dindir, Alevilik kültürdür, Alevilik yaşam biçimidir” türünden açıklamalarla dinin dışına taşıyan bu anlayış en somut olarak Pir Sultan Abdal Derneği’nde görülüyor. Burada, sosyalizmin yerine oturtmak için Aleviliği dinsizleştirmek gerektiğine inananlar, laikliği dinsizlik olarak görüp laiklik adına Aleviliğin dinsel özünü kabullenemeyenler, Sünniliğin tarihsel baskısına karşı tepkisini, Aleviliği İslam alanının dışına taşıyarak vurgulamak isteyenler bir araya gelmiştir. Aleviliğe, *geniş kitlenin inanç alanı* olarak değil de siyasal-sosyal eylem alanı olarak bakan bu anlayış, dar bir kadronun kontrolündedir. Kitlenin uğradığı haksızlıklara tepki göstererek sempati kazanmaya çalışan bu anlayış, İslam’a ve Aleviliğin bu boyutuna yaptığı saldırı yüzünden taban tarafından dışlanmaktadır.

2- Aleviliği sadece bir İslam mezhebi olarak görüp onun sosyoekonomik yönünü ve muhalif geçmişini dikkate almayan anlayış: Cem Vakfı gibi...

Bu anlayış, kentlerde Sünnilerle bir arada yaşamak isteyen Alevi üst tabakasının duygularına tercüman olmaktadır. Esnafın da ilgi odağıdır.

3- Aleviliği İslam içi bir mezhep olarak görmekle birlikte onun tarihini, geçmişteki konumunu, siyasal-sosyal boyutunu da dikkate alan yaklaşım: Bu anlayış Alevi aydınlarının çoğunluğunun yaklaşımıdır. Giderek daha fazla taraftar bulmaktadır.

4- Alevilik ile İran Şiiliğini aynı sayan anlayış: Bunlar, Anadolu Alevileri arasında taban bulamayan Çorum, İstanbul, İzmir gibi kentlerde çok az yandaş sağlamış bir anlayışı temsil ederler.

5- Aleviliği Kürt uygarlığının ürünü göstermeye çabalayan Kürt elitlerinin oluşturduğu etnik kaygılardan doğan bir gruptur ki Türkiye'de tabanı yoktur ve daha çok yurt dışında yaygındır.

Yurt Dışındaki Yapılanma

Bugün Avrupa'da üç buçuk milyon dolayında Türk nüfusu bulunmaktadır. Bunun en az bir milyonunun Alevi olduğu tahmin ediliyor. Avrupadaki Aleviler genelde Aleviliği bir İslam mezhebi olarak görüp onun tarihten gelen muhalif yönüne vurgu yapmak eğilimindedirler. Yurt dışındaki Alevi dernekleri yurt içindekilerin yaptığından çok daha fazla Alevi din ibadetine önem vermektedir. Buna karşın genel siyasal hava sosyal demokrat ve sol politikalar içinde yer almak yönündedir.

Yurt dışında Alevi örgütlenmesi, oradaki siyasal ve kültürel özgürlük nedeniyle Türkiye'den daha önce başlamıştır. Bu nedenle Avrupa'da genel bir birlik, zayıf bağlarla bile olsa sağlanabilmiştir. **Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF)**, şu an Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre, İngiltere, İsveç, Danimarka gibi ülkelerdeki Alevi derneklerinin bir kısmını çatısı altına almıştır. AABF, daha çok Aleviliğe siyasal gözle bakarken **Cem Vakfı** inanç boyutundan bakarak Avrupa'da başka birlik oluşturmuştur.

Almanya'da PKK yandaşları **Kürdistan Aleviler Birliği** diye bir örgütlenme yaratmaya kalkışsa da başarılı olamadılar. Bunlar Avrupa'da Türk Alevilerin örgütlenmesini önlemeye çalıştılar ama engelleyemediler.

Devletin Tavrı

Türkiye Cumhuriyeti hâlâ Türkiye'de Alevi varlığını kabul etmemektedir. 1989'da hazırladığımız **Alevilik Bildirgesi**'nin ilk

maddesini bu yüzden, *“Türkiye’de Alevi denilen bir grup Müslüman yaşamaktadır.”* biçiminde düzenlemiştik.

Bu cümle, yüzyıllardır varlığı bilinen ama resmîyette kabul edilmeyen Alevi toplumunun bir haykırışıdır. Sanatçısından siyasetçisine, işadamından sendikacısına, bilim adamından yazarına kadar Türkiye’nin entelektüel gücünün kabul ettiği bu gerçeği devletin kabul etmeye yanaşmaması, Alevi olgusunun niteliğini ve değişimini bürokrasinin kavramadığını göstermektedir.

Bu görmezden gelişte, cumhuriyet rejiminin hâlâ kendisini güvende hissetmemesinin etkisi de vardır. İmparatorluğu yitirmiş bir kadronun kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ndeki temel hava; “Her yerden tehlike geliyor, herkes bize düşman!” biçimindedir. Bu şartlanma, laik devletin temel savunma gücü olan Alevileri bile tehlike olarak gösterebilmektedir.

Devletin baştan Sünnî yapıda şekillendirilmesiyle laik yapılaşmanın önü kesilmiş; tepe noktalara Alevilerin tırmanması engellenmiştir. Millî Güvenlik Kurulu’nun eskiden beri Alevi varlığını ortaya koymayı tehlike olarak gördüğünü özel görüşmelerimle öğrenmiş bulunuyorum.

Alevi gerçeğini yok sayan diğer bir kurum da Diyanet İşleri Başkanlığı’dır (DİB). Sünniliğin restorasyon merkezi gibi çalışan DİB; devletin Alevilerle buluşmasını engellemek için her türlü pozisyonu almaktadır. MGK ile DİB; siyasetçileri de yönlendirerek bu kitlenin demokratik taleplerinin gerçekleştirilmesini engellemektedirler. 2009 yılına geldiğimizde; Avrupa Birliği sürecinin de dayatmasına karşın; 20 yıl önce Alevilik Bildirgesi ile dile getirdiğimiz demokratik taleplerin hiçbirisi resmen kabul edilmiş değildir.

Hükümetler, Alevi toplumunu Hacı Bektaş Veli Törenleri’ne bir temsilci göndererek veya açılım haberleri uçurarak uyutmaktadır. Bu yok sayma veya kandırma politikasında Alevi toplumunun parçalanmışlığı da etkili olmaktadır. Bugün de Alevi örgütlenmelerinin aralarındaki çelişkiler/çatışmalar siyasal güçler tarafından kullanılmakta ve Alevi demokratikleştirilmesi hep ertelenmektedir. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TBMM'de grubu bulunan partilerin Alevilerin taleplerini hep geriye iteklediklerini 2009 yılının Ocak ayındaki açıklamalar da ortaya koymaktadır.

Ne Kadar Alevi Var?

Alevilerle ilgili sayım yapılmamış olsa bile bunların Türkiye'de önemli bir nüfus olduklarını tarihi bilgiler ortaya koyuyor. Osmanlı Devleti'nin 1567 tarihli gizli bir belgesine göre, o zamanki Anadolu nüfusunun kırlardaki kesiminin çoğu Alevidir. (Bu belgeler, kitabın Osmanlı Döneminde Alevi Başkaldırıları bölümündedir.)

Aynı biçimde **Mustafa Kemal Paşa** 26 Haziran'da **Tokat**'tan **Konya Ordu Komutanlığı**'na çektiği telgrafta, **Tokat** ve **Amasya** halkının büyük bölümünün Alevi olduğunu, bunların Kurtuluş Savaşı'na kazanılması için Hacı Bektaş'taki Bektaşî dedesi ile (Çelebi) ilişki kurmak gerektiğini belirtir.

1913'te Türkiye'ye gelen ve daha sonra "Bektaşilik Tarihi" adlı ciddi bir kitap yayımlayan **John Kingsley Birge**'in, Alevi-Bektaşî nüfusu ile ilgili verdiği bilgilerden (Sayfa 12-13) çıkanlar özetle öyleydi: Bektaşîler, 1826'dan önceki sayılarını yedi milyon olarak hesaplarlar. 1933'te, imparatorluk döneminde Kızılbaşlar hariç yedi buçuk milyon Bektaşî yaşadığı ileri sürülür.

1668'de Batılı gözlemci **Paul Rycaut**, İstanbul'da edindiği bilgilere dayanarak imparatorlukta, Hacı Bektaş'ın milyonlarca taraftarının olduğunu, bunları yok etmenin imkânsız bulunduğunu yazar.

Besim Atalay 1924'te o zamanki Kızılbaş nüfusu bir buçuk milyon civarında gösteriyor. **Birge** bu rakamı "herhangi bir gözlemcinin verdiği en küçük rakam" olarak niteliyor. Bu sayıya doğudaki Aleviler dahil değildir. Geçmişe ilişkin bu rakamlar, Türkiye'de bugün 70 milyonu bulan genel nüfus içinde Alevilerin 15 milyonluk kitle oluşturduklarını kanıtlayabilir. Türkiye'deki Alevi nüfusu şu gruplar oluşturmaktadır:

1- Anadolu Alevileri: Bunlar ana kütledir. Sayıları en az 12 milyonu bulmaktadır. Bunlar, Balkanlar'dan tutun da Adıyaman'a kadar uzanan coğrafyada, ocaklara ayrılarak yaşayan Türk kökenli Alevilerdir.

2- Nusayriler: Bunların içyapısı da Anadolu Alevilerine benzer. İçe dönük ve Ehlibeyt bağımlısı Nusayriler yoğun olarak Hatay, Adana, Mersin illerimizde yaşamaktadırlar. Büyük kentlerde de bulunan Nusayrilerin nüfusu *iki buçuk milyon* dolaylarındadır. Bunlar çoğunlukla Arap kökenli Alevilerdir.

3- Azeri Caferiler: Yoğun olarak Kars ve Iğdır ile İstanbul ve İzmir'de bulunuyorlar. Türk kökenli bu Caferiler, ibadette İran Şi'ası'na benzerler. Nüfuslarının 500 bin dolaylarında olduğu sanılıyor.

4- Dedebabacı Bektaşiler: Bunlar kentlerde yaşayan Bektaşî tarikatine bağlı Alevilerdir. Nüfuslarının 50 bini bulunduğu sanılıyor. Bunlar daha çok bürokratlar ve kent esnafı arasında yayılmışlardır.

Çoğunluk Baskısı

Bu kadar fazla olan ve ülkenin her yanında yaşayan Alevilerin varlığını, cumhuriyet resmen kabul etmiş değildir. Bu görmezden gelme, cumhuriyet bürokrasisinin Sünni karakterini ve Osmanlı zihniyetinin devam ettiğini gösteren ilginç bir tavidir. Osmanlı Devleti yıkılmış ama onun Alevilerle ilgili tavrı, yumuşatılarak cumhuriyet döneminde sürdürülmüştür. Bu durum Alevi toplumu içinde değişik sıkıntıların doğmasına yol açmaktadır. Sosyologların tespiti şu yöndedir:

“Sünni Çoğunluk (Büyük Toplum) Alevi-Bektaşî Sektizmini (Küçük Toplum) denetim altına almıştır. Büyük Toplum karşısında güçsüz ve zayıf düşen Küçük Toplum daha fazla yara almamak, kimliklerini yitirmemek nedeniyle içe dönüş süreci başlatmış, âdeta gizli cemaatler haline dönüşmüşlerdir”

“Büyük Toplum'un itmesi, merkez olarak çevreye şüpheli yaklaşması, otokton felsefenin enarımına gitmeyişi, sosyal çözüm

yollarını aramaması, köklerden ayrılan her türlü sapmaları çözümlenmeyi entegrime dönüştürmesi ile Alevi olgusu dışlanmıştır. (Orhan Türkdoğan: *Alevi Bektaşî Kimliği*, s.525)”

Prof. Türkdoğan'ın yukarıdaki saptamaları, fevkalade isabetli olmasına karşın, eskiden iyi olan bir durumun sonradan bozulduğu yorumuna da açık olduğundan eksik kalmaktadır. Türkiye'de devletin “Büyük Toplum” adına bu yaklaşımı, Osmanlı'dan beri devam eden durumun cumhuriyete uyarlanmasından öte bir şey olmamıştır.

Alevilerin günümüzde siyasal nedenlerle parçalanmış olmaları devletin işine gelmektedir. 55. Hükümet'in Başbakan Yardımcısı **Bülent Ecevit**'in, kendisinden Aleviler için talepte bulunan bir gruba, 1997'de, “Siz önce birleşin de bize -devlete- öyle gelin” demesi, Alevilerin bu pozisyonlarının onların haklı isteklerini reddetmede ne kadar kötü bir sebep yarattığını ortaya koymaya yeter.

Devlet, bugün Alevilerin güçlü ve birleşik bir cemaat haline gelmesini engelleyecek her türlü önleme izin vermektedir.

Devlet bu redci ve tekçi (Sünni) anlayışını inatla sürdürürken Aleviler, kendi varlıklarını resmileştirmeye çalışıyorlar. Din derslerinin kaldırılması, kaldırılmaz ise Aleviliğin de okullarda okutulması -ki, bu durum Sünni çoğunluktaki olumsuz şartlanmaların kırılması için çok önemlidir- **Cemevlerinin de ibadethane statüsüne alınması, buralara dede ve hizmetlilerin atanması, Diyanet İşleri'ne olduğu gibi Alevilere de pay ayrılması, devlet televizyonlarında Sünnilik kadar Aleviliğin de tanıtılması, eğitimde Alevilik öğretisine de yer verilmesi, Diyanet İşleri'nin kaldırılması, din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması, Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nın yönetiminin Hacıbektaş Belediyesi'ne verilmesi** gibi istekler resmileşme girişimlerinin uzantılarıdır. Lakin, bunlar inatla reddedilmektedir. Alevi toplumu artık isteklerini mitinglerle dile getirecek sürece girmiştir.

Bütün bu redci tavrına karşın, devlet, Alevileri işine geldiğinde kendi değerlerinin bekçiliğine soyundurmaktadır. Türkiye'de radikal dinciliğin hortladığı dönemlerde **“Lailiğin güvencesi Ale-**

viliktir” sözünün sebebi budur. Devletle barışmak isteyen Aleviler bu cümleyi gururla söylerken fedai gibi kullanılmak istenildiğinin geçmişte farkına bile varamıyordu. Zahmette eşit görülen, nimette dışlanan Alevi, bunun farkına varmak üzeredir.

AB düzenlemeleri gereği Alevilerin isteklerine eğilmek zorunda kalan hükümet, Alevi açılımı adına bir türlü somut adımlar atmamıştır. Ana muhalefet partisi lideri Deniz Baykal da 11 Ocak 2009’da İstanbul Şahkulu Sultan Dergâhı’nda katıldığı Aşura töreninde; “Alevilerin taleplerini CHP iktidar olduğunda çözeriz!” diyerek yakın zamanda TBMM aracılığıyla yapılabilecek bir açılıma uzak durduğunu ortaya koymuştur. Yani; devletine asla olumsuz bir tavır takınmayan Aleviler; hâlâ potansiyel tehlike olarak görülmektedirler.

Sünni Çoğunlukla İlişkiler

Şehirlerdeki Alevilerin en büyük sıkıntılarından birisi de Sünni çoğunluğun Alevilere yönelik suçlayan/karalayan/ aşağılayan önyargılarıdır.

Şehirleşme ile birlikte kentlerdeki Aleviliğin pozisyonu “**Şehir Aleviliği**” diyebileceğimiz yepyeni bir durumu dayattı. Köylerde çoğunluğu oluşturan homojen Alevi yapı, kentlerde azınlığa düşüp yine gizlendi.

Bu arada, eğitim kurumlarının tekçi ve suçlayıcı yapısı sürüyordu. Sünni halkın kafasında Alevilere karşı Osmanlılar zamanında ulemanın ve hocaların oluşturduğu olumsuz yargılar yaşıyordu.

Günümüzde bile bu durumun şiddetle yaşandığını anketler ortaya koyuyor. Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir anket durumun ne kadar acı olduğunu gösteriyor. “**Alevilerin mum söndü yaptığına inanıyor musunuz**” biçimindeki bir soruya üniversite öğrencilerinin yüzde 50’si “**Evet**” cevabı veriyor. (Orhan Türkdoğan, *Alevi Bektaşî Kimliği*, s.356.)

Bu anketten çıkan sonuçlara göre Sünni okumuş gençliğin Alevilerle ilgili kalıp yargılardan bazıları şunlar:

*Mum söndürürler. *Seyyitleri veya ahundları istediği hanımı yanlarına alabilir. *Dinde ikilik çıkarırlar. *Namaz kılmazlar, içki içerler. *Gusül abdesti almazlar. *Camiye gitmezler. *İçlerine kapalı ve gizli yaşarlar. *Ensest yaparlar (Cinsel ilişkide serbestlik). *Ahlaksızdırlar. *Pistirler. *Materyalisttirler. *Bir Hristiyan'dan çok daha güç Müslümanlığı kabul ederler. (Adı geçen eser, s.356)

Bu kalıplaşmış yargılar eskilerde üretilip kitlelere aktarılmış, kabul ettirilmiştir. Onlardan da kuşaktan kuşağa geçmiş, bugünlere gelmiştir. Yüksek öğretimdeki Sünni gençlik böyle düşünüyor ise sıradan Sünni vatandaşın Aleviler hakkında neler düşündüğü Alevi kitle için elbette yaralayıcıdır.

Böyle bir baskı karşısında gizlenen şehirdeki Aleviler kendi yollarının kurallarını unuttular. Dedelik, taliplik ilişkisi hemen hemen bitti. Müsahiplik(kardeşlik) düzeni yok oldu. Görgü (cem) yapılamaz oldu. Dergâhı kapatılan, sivil kurumları ve eğitim kurumları bulunmayan Alevilik neredeyse nostalji haline geldi.

Ama Alevilik "Ulusal kimliğin bir damıtılması ve mazlumiyet sembolü Ehlibeyt sevgisinden can alan" bir kalp çarpıntısı olarak derinlerde duruyordu. Ayrıca, Aleviliğin yarattığı insan ilişkileri ve genel kültür, ailelerde, içeride az çok devam ediyordu.

Kentlerde çaresiz kalmanın yarattığı bunalım da Alevileri kendi dinsel kimliklerine hiç değilse zihinsel-duygusal olarak bağlı kalmaya itmişti. Bütün olumsuz şartlara karşın, Alevilerin yaşam tarzındaki farklılık, insancılık, kardeşçilik, yaşanan demokratikleşmeye ve küreselleşmeye paralel olarak Aleviliğin yeniden canlanmasına sebep oldu.

Şimdi, bu olguyu Sünni çoğunlukla paylaşma süreci başlatılmalıdır. Fakat Sünni halkımız Alevilere karşı hâlâ olumsuz yargılarla doludur. Mum söndü yaparlar, kestikleri yenmez, evlerine gidilmez, kız alınıp verilmez gibi yaklaşımlar ne yazık ki günümüzde de yaşıyor.

Bu yanlış yargıların giderilmesi ancak eğitim kurumlarında Aleviliğin ders olarak okutulması ile mümkündür. Yine hiç değilse devletin iletişim organlarından Aleviler de yararlanmalı ve kendilerini anlatmalıdırlar.

Bunun dışında Diyanet İşleri Başkanlığı artık, Alevi gerçeğini kabul edip camilerde Aleviliği tanıtan merkezi vaazlar verdirmelidir. Bunun kadar önemli bir diğer konu da ilahiyat okullarında konunun programa dahil edilmesidir.

Sünni kesimde halk katındaki Alevi karşıtlığı şartlanması, aydın katında başka kılık altında sürmektedir. Onlara göre yalnızca kendi mezhepleri doğrudur. “Müslümansanız camiye gelin, cemevi de neymiş!” tezi en aydın Sünninin bile kafasında dolaşıp durmaktadır. Aleviler; Sünniliğin kurallarını kabul ederse, her şey çözülür, sorun da ortadan kalkar. İşte günümüzün Sünni demokratlarının veya teologlarının Alevi sorununa yaklaşımı aşağı yukarı budur. Günümüzde Alevilere yardımcı olmak ister gibi görünen ilahiyat çevreleri, misyoner tavrı takınmaktadır. Müslümanlık adı altında Sünnileştirme içeren bu yaklaşıma Aleviler haklı olarak tepki göstermektedir. Sorunun çözümü, Alevileri Sünnileştirmek değildir. Bu çözüm şekli 500 senedir tutmamıştır. “Efendim dinimiz bir, kitabımız, peygamberimiz bir. Aleviler de Sünni sayılır.” “Sünniler de A-li’yi sever ve bu yüzden Alevi sayılır” gibi yaklaşımlar demo-gojiktir. Sünni kesimden çıkan ve Alevilere iyi niyetle yaklaştırmaya çalışan sosyal bilimciler, hâlâ mezhep bağnazlığı içinde, “Alevi köylerine cami yapılsın” (Mehmet Eröz) çözümünü öneriyorlar. Sosyolojik bakınca, Alevilikle Sünniliğin farklı yapılanmalar olduğunu görenler, inançsal olarak mezhep taassubu ile “Alevilik ile Hanefilik birdir” (Türkdoğan) diyerek problemin Alevilikte olduğunu dolaylı olarak ileri sürüyorlar.

Günümüzdeki Sünni toplumbilimciler ile Osmanlı’nın ulemasının çözüm yolu aynıdır: Alevi köylerine cami yaptırmak.

Halbuki bu sorun öyle basit değildir ve arkasında koskoca bir tarih vardır. Önce var olanı kabullenmek gerekir. Ancak bundan sonra barış içinde bir arada yaşamak ve birbirimize hoşgörülü olmak gelir.

Bugün sünni kamuoyunun Alevilere sempati duyduğuna inanmak mümkün değildir: Alevilere yönelik kimi pohpohlamalar onların inancına saygıdan değil, Alevilerin politik/sol tercihlerindendir.

Ne yazık ki solcu gözkenler, Alevilere dinsizliğı, sağıclar ise Snniliğı önermekte, iki kesim de onların doğıal-geleneksel seçimleri olan Alevi mezhebine tahammül etmeyi düşünmemektedir.

Hâlâ; Türkiye’de milyonlarca insanın talebinin, dinsel olmasa bile demokratik bir hak olarak hoşgörü ile karşılanması gerektiğini görebilen insan veya aydın sayısı çok azdır.

Alevi kitle, bu yapay olarak yaratılan kargaşa ortamında kendisinin kim olduğunu bile anlayamaz hale getirilmiştir.

Bütün buna karşın, Alevi kesim Sünni oğunluk içinde kültürel-inançsal bir azınlık olduğunu unutmadan, ortak yaşama alanı yaratmak için çaba göstermelidir.

Köylerde alanın egemeni olan Alevi, şehirlerde alanın azınlığı olduğunu bilirse, daha sağılıklı ilişkiler kuracaktır. Bu bilinç, Sünni vatandaşın çoğunluğunu da Alevileri desteklemeye yönetecektir. Unutmamalıyız ki Alevilerin sorunu, Aleviler kadar Sünnileri de ilgilendirmektedir.

Buluşma Noktalarını Tespit Edelim:

1-Başta MGK olmak üzere devlet organlarının cüzzamlı gibi gördüğü Alevi kitle ve onların yaşadığı Alevilik; bu milletin öz millî kimliğini temsil etmektedir. Türk kültürünü, bilincini, dilini; o ktlenen Aleviler binlerce yıl ötesinden bugünlere taşımışlardır. Öyleyse; millî birlik açısından bu inanç veya kültür temel taşıdır. Milliyetçilik adı altında Arapılık yapılarak bu gerçek millî kimlik daha fazla yok sayılmamalıdır.

2-Alevi toplumunun inançsal düzlemde istediklerine Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB); “İslam tektir; o da bizim temsil ettiğimizdir!” diyerek tarihe ve sosyolojiye aykırı biçimde karşı çıkıyor. Tarihte; daha Hazreti Muhammet hayatta iken İslam ikiye ayrılmıştı. Mekke mtegalibesi ile Mekke’li yoksullar, gençler, köleler arasında bir ayrışma oluşmuştu bile. Bu durum; 632’de Hz. Muhammet vefat ettiği gün tavan yapmış; Peygamber’in vasiyeti çiğnenerek zengin kesimin istediği kişi baş yönetici yapılmıştı. Sonra bu parçalanma sürmüş; tarihte katmanların sınıfsal konumlanışlarına göre İslam anlayışları (mezhepler) oluşmuştu. Bunları Sünni din (mezhep) ki-

tapları da kabul ediyor. Şimdi; DİB; kendi tarihini bile redderek asimilasyonculuk yapıyor.

Bu konuda; DİB'in bilinçli cehaletini kırmanın yolu din bilgisi değil, demokratik ilkelerdir. Bir toplum; kendisini nasıl tanımlıyorsa, yönetim onu öyle görmek zorundadır. Alevilerin isteklerine demokratik bir talep olarak bakmak; DİB bağınazlığını aşmanın bir yoludur. Sünni kesimi de bu isteklerin demokratik ve barışçı istekler olduğunda birleştirmek kolay olacaktır. Ki, demokrasi, ortak alanımızın başında gelmektedir..

3-Ehlibeyt sevgisi: Alevilerle Sünnileri dinsel anlamda bir noktada buluşturmak mümkündür. O da Ehlibeyt sevgisi ve saygısıdır. Zaten Allah, Kuran'da belirttiği gibi Müslümanlardan 'Ehlibeyt'i sevmelerinden başka bir şey istemiyor.

Ne yazık ki günümüzün Sünni teologları, Ehlibeyt olgusunu büyük çoğunlukla gizlemeyi sürdürüyorlar. Ezberci ve nakilci Sünni ulema, uzun zamandır mezhep taassubunu atamıyor. Tarihi kaynakların ve Kuran'ın tanıklığı görmezden geliniyor. Bin yıl önce kapatılan içtihat kapısı, inatla kapalı tutuluyor ve geçmişteki bağınazlık, İslam dininin kuralı gibi kitlelere aktarılıyor.

Türkiye hâlâ Peygamberin yolundan yürüyecek aydınını arıyor.

Cumhuriyet de Bakış Açısını Değiştiremedi

Alevilerin "suçlu, günahkâr, dinsiz, hatalı" görülmesi, cumhuriyet sürecinde de pek değişmeden yıllarca sürdü gitti.

Bu olguyu en açık biçimde edebiyat eserlerinde izlemekteyiz. **Halit Ziya Uşaklıgil**'den (Aşkî Memnu) **Müsahipzade Celal'e** (Mumsöndü) ve **Ömer Seyfettin**'den (Hikâyeler), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**'na (Nur Baba) kadar geniş bir yelpazede Kızılbaşlık/Alevilik çirkin, kötü, pis, ahlaksız biçimde tasvir edilmiştir.

Bu yaklaşım, edebiyat kitaplarından sözlüklere kadar yansımıştır. Ensest ilişkinin anlamının sözlüklerde "Kızılbaşlık" olarak verilmesi bunun somut örneğidir.

Aynı yaklaşımı aydın geçinen kesimde de şiddetle görüyoruz. 1996'da bir televizyon kanalında bir şovmenin yaptığı Kızılbaş gafı, aslında Sünni çoğunluğun en alttan en üste kadar bu şartlanmanın etkisinde olduğunu gösteren örnek olmuştur.

Din eğitimi alan kesimde bu iftiraya inanmayanların oranı yüksektir. Alevilerde mumsnd olduğuna inananların oranı imam hatip okullarında yüzde 13'e düşmektedir. Bu durum, toplumumuzun gerçek anlamda bir din eğitimine ihtiyaç duyduğunun göstergesidir.

Günümüzde Sünni toplumun Alevilere bakışı şöyle gruplandırılabilir:

a) İlahiyatçı Yaklaşım: Bu anlayıştakiler günümüzde İslam de-nilince Sünniliği anlayan Sünni teologlardan ve bu etkinin altında yorum yapan bazı sosyal bilimcilerden oluşuyor. Bunlara göre aslında Aleviler Sünni olmalıdır. Teologlar olarak Ruhi Fığlalı, Ab-dlkadir Sezgin, Esat Coşan, Yaşar Nuri ztrk'ten söz edilebilir. Sosyolog olarak Mehmet Erz ve Orhan Türkdoğan bu grştendir.

Alevi toplumu bu tür yaklaşımlardan son derece rahatsız olmakta ve bu değerlendirmeyi kendi kimliğine yapılmış bir saldırı olarak görmektedir. Altında mezhep gayreti bulunan bu yaklaşım Alevi- Sünni diyalğunun yollarını açmak yerine tıkamaktadır.

b) Sünni Tarikatlerin Bakışı: Bunların günümüzde meseleye bakışı da Alevilere Osmanlı bakışından farklı değil. Tarikatilerin gazetelerine yansıyan Alevi profili sevimsizdir, saldırgandır. Bunlara göre Aleviler dinsizdir, teröristtir.

Bunu açıkça söylemeseler de vermek istedikleri mesaj budur.

Alevilerin dinsiz ve terörist olduğu imajıyla kamuoyu oluşturan Sünni tarikatlerin ileride görüş düzeltmeleri beklenebilir.

c) Akademik Yaklaşım: Bu gruptakiler olaya Sünniliğin haklılığı ve doğruluğu açısından değil toplum bilim ve ekonomik açıdan bakan araştırmacılardan oluşur. Bu bakış açısı laiklikten şiddetle etkilenmiştir. Aralarında önemli yorum ve bakış farkı da bulunan araştırmacılardan bazıları şunlardır: Fuat Köprülü, Besim

Atalay, Atilla Özkırımlı, Ahmet Yaşar Ocak, Burhan Oğuz, Çetin Yetkin, İsmet Zeki Eyuboğlu, Faruk Sümer, Niyazi Öktem, Cahit Tanyol, Cavit Sunar, İlhan Başgöz...

Bu gruptakiler Aleviliğin İslami özünü heterodoksi olarak kabul ederler ama inanç yönü ile, özellikle de pratikleriyle ilgilenmezler. Alevilerin inanç grubu olmaktan öteye geçip laik bir topluluk halinde görünmelerinden yanadırlar.

ç) Eylemci Sol Yaklaşım: Bu görüştekiler, Alevilerin solcu olduğunu, düzenin karşısında olduklarını ve bu sömürü sistemini yıkmak için gerektiğinde silahlı mücadele edebileceklerini ileri sürerler. Bunların Alevilerden beklediği, Alevi gençlerini militan olarak kullanmaktır. Kendi ideolojileri gereği dine karşı oldukları için Aleviliğin dinsel boyutuna da şiddetle saldırırlar.

d) Sünni Siyasetçilerin Yaklaşımı: Türkiye'deki Alevi kesime Sünni siyasetçiler ancak oy kaygısıyla yaklaşıyorlar. Alevilere seçim öncesinde parlak vaatlerde bulunanlar (Örneğin 1995 Genel Seçimleri ve Alevilere Bütçe'den pay verileceği sözleri...) seçimlerden sonra bu sözlerini kesinlikle unutuyorlar. Sünni çoğunluğun baskısı, siyasetçileri bu konuda geri adım attırıyor.

1997 başlarında ortaya çıkan irtica tartışmalarına bağlı olarak Millî Güvenlik Kurulu'nun getirdiği yaptırımlar üzerine, aşırı sağcı, ırkçı/şeriatçı siyasi anlayış Alevileri hedef aldı. Bunlar, Türkiye'nin Suriye'ye dönüştürülmek istendiğini ileri sürdüler. Hükümetin laiklikle ilgili işlerinin, Suriye'de olduğu gibi Alevilerin eline verilmek istendiğini göstermeye çalıştılar. Bu konuda eski MHP'li, yeni İslamcı BBP Lideri Muhsin Yazıcıoğlu'nun açıklamaları vardır.

Sonuçta Türkiye; 2002 yılı kasım seçimleri ile din istismarcısı, Amerikan İslamcısı bir siyasi kadronun yönetimine verildi.

Türkiye'deki sosyal demokrat/demokratik sol kanat da Alevilerin oylarını almakla birlikte onların sorunlarına sahip çıkmadı. Kendilerini laiklikle sınırlayan bu anlayıştaki partiler, Alevileri övmekle yetinip icraattan kaçtılar.

Böyle olunca Alevilerin siyasal tercihleri de farklılaştı. Öyle ki MHP bile kimi yerlerde Alevilerden oy aldı. Bazı Aleviler, Refah/Fazilet Partisi çizgisi ile ilişkiye girerek gizli şeriatçılarla bile işbirliği yaptılar.

1999 yılında yapılan genel seçimlerde bu dağınıklık açıkça ortaya çıktı ve bölünen Alevi oyları etkisini iyice yitirdi. Ayrıca CHP de bu yüzden Meclis dışı kalarak TBMM'nin yasama ve denetim işi darbe yedi.

2002 yılında da Alevi oylarının parçalanması sürdü ve AKP tek başına iktidara geldi. Sandığa gitmeyen milyonlarca seçmen içinde Alevilerin çoğunluğu oluşturduğu konuşulup yazıldı. Aynı süreç; 2007 yılındaki genel siemlerde devam etti. Böylece ABD tarafından şekillendirilen AKP iktidarı kuvvetlendirildi. Alevi toplumunun eskiden daha kuvvetli biçimde desteklediği CHP'nin oyu ise 2002'den 2007'e pek artamadı. 2007'de MHP'ye batı , i, Karadeniz ve Akdeniz bölgesindeki Alevilerden oylar kaydı. Sonrasındaki süreçte ise bu parti AKP ile yer yer işbirliği yaparak bu oyları verenleri hayal kırıklığına uğrattı.

Bu çalışmanın yenilendiği 2008 sonunda ise AKP hkmeti; Alevilerle ilgili olarak bazı açılımları gündeme getirmenin kaçınılmaz olduğunu görmüş bulunuyor. Lakin; bu açılımın Alevi toplumunun tutucu kanatları ile birlikte yürütülmek istendiği görülüyor ki bu da ayrı bir asimilasyonun lekelerini taşıyor.

ALEVİ VE SÜNNİLERİN ORTAK KAVRAMLARI

DİN BİRLİĞİ: Geleneksel Alevilik, kendisini “İslam’ın özü” olarak tanımlar. Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere; Alevilik, İslam içinde ortaya çıkan Bâtını bir yorum ve pratikler bütünüdür. Anadolu Aleviliği ise Türk kültürünün İslami yapıya uyarlanmış şeklidir.

Geçmiş dönemde Sünni kesimden bazı ulemanın Alevileri İslam dışı gösterme gayreti sadece o günkü politik ve maddi çıkar kavgasının yansımasıdır. Osmanlı Devleti’nde 16. yüzyıla kadar görülmeyen bu suçlamanın iki Türk devletinin (Osmanlılar ve Safeviler) rekabetiyle gündeme gelmesi, bunun en açık kanıtıdır. Alevi toplumu; kendisini asla Sünni ile bir görmemekte ama kesinlikle Müslüman olduğuna inanmaktadır

ALLAH İNANCI: Alevi toplumu da Sünni toplum gibi tek Tanrı’ya inanır. Fark, Allah kavramının yorumlanmasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Aleviler, Allah’ın adil olduğunu ve cezalandırıcı olmadığını düşünürler. Allah her şeye kadirdir ama o kulu yaratmış, **ona akıl vermiş ve kendi davranışlarının sorumlusu yapmıştır.** Bu yüzden kulun kötü eylemlerinin (şerrin) sorumlusunun Allah olduğu düşüncesi Alevilerde kabul edilemez.

KURAN’A BAĞLILIK: Alevilerin temel yol kitabı sayılan buyruklar incelendiğinde görülür ki Aleviler Kuran’a bağlıdırlar. Alevilerle Sünnileri ayıran şey, Kuran’dan ne anlaşıldığı üzerinedir.

Aleviler Kuran'ın şekline değil özüne bakarlar. Kuran'ın yerel veya 1400 sene öncesine göre getirilmiş kurallarını o gün için doğru sayarlar ama o kuralların bugüne taşınarak hayatı biçimlendirmesini doğru bulmazlar. Örneğin; kölecilikten veya cariyeden söz eden ayetlerin 7. yüzyıla özgü olduğunu kabul etmek; bu çağda ise geçerliliğinin bittiğini söylemek gibi...

PEYGAMBER:

*"Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel, kendi güzel Muhammet"*

Teslim Abdal

Aleviler için Peygamberimiz Hz. Muhammet hem bir peygamber hem de çok kutlu bir zattır. Onun sıradan bir insan olmadığına, âlemlerin rahmeti olduğuna inanılır. Âlem yaratılmadan önce Muhammet ile Ali'nin nurunun yaratıldığı kabul edilir.

AHİRET İNANCI: Soru ve hesap gününe inanan Aleviler, oradan rahat çıkmak için hesabın bu dünyada verilmesi gerektiğine inanırlar. Bu yüzden ibadetlerini, aynı zamanda bu dünyadaki hataların sorgulanmasına da açarlar. Ve bu konuda rızalık sağlanmadıkça gerçek mümin olunamayacağına kesinlikle inanırlar. Sünnilerle Alevilerin ibadetteki amaçları bu dünyada rızalık sağlama açısından farklılaşır.

İşte Alevilerin yaptığı CEM TÖRENİ, bu dünyada rızalığı sağlamaya yönelik bir soru-hesap ibadetidir.

MELEKLERE İNANÇ: Alevilerin meleklere inancı; insanın melek kadar temiz olması gerektiği fikrine dayanır.

KADERE İNANÇ: Aleviler, kader konusunda Mutezili anlayışla hareket ederler. Önceden kulu bağlayan bir kader ve kaza fikrinin, Allah'ın sıfatlarına ters düştüğüne inanırlar. Bireyin dünyada özgür yaratıldığı, davranışlarının sorumlusunun kendisi olduğu Alevilikteki temel kabullerden birisidir.

Allah'ın insanların kaderine kötü işleri yazdığına inanmak; Allah'ın zalim olduğunu iddia etmektir ki bu da Allah'a iftiradır. Bu

yüzden Alevi uluları Allah korkusu yerine Allah sevgisi önermişlerdir.

EHLİBEYT SEVGİSİ: Ehlibeyt, İslam yorumcularının büyük çoğunluğunun ortak kanısına göre, Peygamberimizin soyunun devam ettiği ailedir. Bunu, “Ehl-i Âba, Penç-i âl-i Âba, Pençe-i Âl-i Âba, Al-i Beyt, Âl-i Muhammet” gibi isimler verilir. Ve beş kutlu kişiyi kapsar: Muhammet-Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin.

Kevser Suresi’nde müjdelenen bu aile, İslam tarihi içinde edebi bilgisi ve hayatıyla örnek olmuştur.

Kuran’da, Allah’ın Müslümanlardan istediği tek şey, Ehlibeyt’e saygı ve sevgidir. Her Müslüman namazda, Ehlibeyt’te, (Al-i Resul) selam verir.

Ehlibeyt; sadece dinsel kimliği ile değil sosyal (toplumsal) kimliği ile de Türk milleti tarafından örnek alınmıştır. Ehlibeyt’e bağlılığın tarihi gerekçelerini ileride ortaya koyacağız.

Sahabe ile Ehlibeyt Bir Değildir

Peygamberimiz döneminde yaşamış bütün Müslümanlar sahabe kabul ediliyor ve o dönemdeki bütün insanlar aynı değerde sayılıyor.

Bu yaklaşım, İslam dininin ve Peygamber’in düşmanlarını aklamak üzere geliştirilmiş bir Emevi oyunudur. Bu konuda da Peygamber adına yalan sözler uydurulmuştur.

Bizzat Kuran, bu yaklaşımın doğru olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

57. Sure, Hadid, 10. Ayet şöyle diyor: “(.....) İçinizden, Mekke’nin fethinden önce sarf eden ve savaştan kimseler, fetihten sonra sarf eden ve savaştan kimselerle bir değildirlere, ilkinliler daha üstün derecededirler.”

Bu ölçü, Peygamberimizin sahabesi arasında bile, halka ve Hakka hizmet (infak ve cihat) temel alınarak bir ayrımın Allah tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle bütün sahabeyi aynı derecede gören yaklaşım, **Kuran’ın** bu temel esprisine ters düşmektedir.

Birincisi, **sahabe ile Ehlibeyt asla bir tutulamaz.**

İkincisi, sahabe içinde Ehlibeyt'e yakın olanlar Allah nazarında çok daha değ r sahibidir. Bunu, Allah, yukarıdaki ayette gayet belirgin bir örnekle vurgulamıştır.

Bu tavrı, Sünni kardeşlerimizde net biçimde göremiyoruz. **“Benim bütün sahabelerim gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine tabi olursanız, doğru yolu bulursunuz.”** anlamına gelen hadis, Kuran'ın bu açık mesajı ile çeliştiği için sıhhatinin doğru olmadığı da anlaşılmaktadır.

Bu yüzden **Ebu Süfyan** gibi İslam düşmanları, **Muaviye** ve **Yezid** gibi Ehlibeyt düşmanları, sahabe kabul edilemez. Bunlar ancak sıradan Müslümanlardır.

Elbette ki **Ebubekir, Ömer, Osman** gibi önemli zatlardı sahabenin en önde gelen kişileri saymak da şarttır.

KURAN VE ALEVİLİK

Aleviliğin özünde *Kuran-ı Kerim*'in insancıl ve toplumcu yorumu bulunur. Bu yorum biçimine de Bâtınlık denilir. Kuran'a özü açısından bağlılık Anadolu Alevilerinin en az 500 senedir kılavuz olarak kullandıkları "*Buyruk*"larda yer alır. Alevi kitleye önderlik eden pir ve rehber anlatılırken deniliyor ki:

"Pir ve rehberin kesinlikle okuryazar olması gerekir. Şeriatta okuryazar olmayan müftü görülür mü; ya da okuryazar olmayan hoca olur mu? Kuşkusuz olmaz. Okuryazar olmayan insan eşeğe benzer. Oysa, pirin yol gösterici olması gerekir. Ancak okuduğunu anlayan, dünyayı ve toplumu tanıyan kimse sorunlara doğru çözüm bulabilir. Tanrı'nın gönderdiği kitabı (*Kuran* ve diğer kutsal metinler) bilmeyen, Tanrı'yı nasıl bilebilir. İnsanlar doğuştan bilgi sahibi olsalardı, Tanrı, peygamberlere kitap göndermezdi.

Kitapsız pir, Şeytan'dır. Talipler ise pire bağlıdır. Bu nedenle, taliplerin böyle cahil pirlerin izlerinden gitmemeleri ve sözlerine itibar etmemeleri gerekir. Kimi pirler, 'Ak'tan okurum, kara'yı bilmem' diyerek okuryazarlığı küçümserler. Böyle söyleyen pir, Kuran'ı inkar etmiş demektir. Ak'tan okumak, âşıklara özgüdür. Oysa, âşıkların da *Kuran*'ı övmesi ve buyruklarını yerine getirmesi gerekir. Bir âşığın sözü *Kuran*'a uyduğu sürece o gerçek âşıktır. Sözleri *Kuran*'a uymayan âşığın sözüne itibar edilmez. Bilge kişi, ham ile hası birbirinden ayırır, doğru yolu bulur. Talip; pir, rehber ve âşığın söylediklerini anlamazsa mürşid ve üstaddan öğrenip doğru yola gitmelidir.

Ayetsiz, kitapsız söz söyleyip nasihat eden pirin söylediği sözler saygın değildir. Söylenen sözün kesinlikle Kuran'a uyması gerekir. Âşığın serveti altın ise Kuran mihenk taşıdır; üstadlar sarraftır. Bir sarrafa altın getirildiğinde önce mihenk taşına sürer; altın alırsa alır, değilse geri çevirir.

(...)

Pir, gecenin ikinci yarısından sonra kalkıp kıbleye karşı oturup gün doğuncaya kadar Tanrı'ya ibadet ve niyaz etmelidir. O zaman pirin nefesi keskin olur. Oysa günümüzde pirlar yeyip içip kuşluğa değin yatıyorlar.

'Kuran bizim dedemize inmiş. Bakalım ne buyurmuş? Biz bu dünyaya niye geldik? Yarın tanrı katına ne yüzle çıkarız? Bu taliplerin hakkını bizden sorarlarsa ne karşılık verimiz?' diye düşünmeyen pirin vay haline!"

(Buyruk, Fuat Bozkurt düzenlemesi, 1981. s.23 vd.)

Buyruk'un "Ölmeden Önce Ölmek" bölümü, Alevi insanın pişmesi (eğitilmesi) ve sağlam inanç sahibi yapılmasını işliyor. Burada, talip (Alevi vatandaş) için şöyle davranması öğütleniyor: "Kuran ne buyurduysa ona göre davranayım."

Buyruk, dedeler (pirlar) ile talipler (Alevi vatandaş) arasındaki ilişkiyi anlatırken diyor ki:

"İnsan insanı gûnahtan arıtamaz, düzeltemez. Pir ve rehber, insanın kendisini düzeltmesi için araçtır.

Talibin suçu, pirin bağışlayacağı türden ise, küçük ise, pir gerekli cezayı verir ve 'Bizim gözümüzde iyi oldun, biz seni bağışladık; umarız ulu Tanrı da ulu divanında seni bağışlamış olsun.' diye dilekte bulunur; hayır dua eder.

Ama talibin günahı büyükse ve pir onun malına ya da güzelliğine kapılıp, 'İyisin; senin günahından geçtim!' derse, Hakkı batıl eder. Mahşer günü Tanrı, talibin hesabını o pire soracaktır ve diyecektir ki: "Dünyada benim vekilim olan pirlar gelsin, bugün hesap günüdür."

O pir, Muhammet'e inen Kuran'da buyrulanlara göre hükmedip Hakkı Hak etti ise ne mutlu ona. O zaman Tanrı, 'Gel, sevabını

..!! Sen hesabını önce dünyada vermişsin.' deyip o piri cennete alacaktır.

Pir; kendi aklının estiği gibi ayetsiz, hadissiz, kendi uydurduğu sözlere göre karar vermişse, talibe, 'Hadi senin günahlarından geçtim, seni yargıladım!' derse kesinlikle kafir olur. Ve de o talip, 'İşte, pirim günahımdan geçti!' diye düşünürse boşuna avunmuş olur. Çünkü, asıl yargıç Tanrı'dır. Öbür dünyada kendisini bağışlayan pir önde, kendisi arkada cehenneme gideceklerdir.

Yanlış hüküm veren piri Tanrı sorguya çekecek ve ona, 'Ey asil! Sen dünyada Tanrı mıydın? Ben seni Muhammet-Ali'nin soyundan boşuna mı getirdim? Oysa sen inanmadan, kendi çıkarın için kendi bildiğin gibi yol sürdün. Büyük günah işleyen talibe, dünya malı için, 'İyisin!' dedin. *Kuran*'ı, hadisi, bir yana bıraktın, 'Ben babadan böyle gördüm!' dedin. Oysa baban yaptıklarının hesabını kendi verir. Şimdi başını kurtar!' diye hesap soracaktır.

Bu nedenle kesin olmayan, belgelenmemiş hadislerle göre hüküm verilmez. Arapça'da söz çoktur. Bunların Türkçe'ye çevrilmesinde birçok yanlış ortaya çıkar. Kesinlikle *Kuran*'a göre karar vermek gerekir. Pir, Tanrı'nın vekili sayılır. Ona bir emanet verilmiştir. Emanete hıyanet edilir mi? (s.91 vd.)"

Buyruk'ta *Kuran* dışı hüküm verilmesi karşısında Alevi vatan-daşa nasıl davranması gerektiği de anlatılıyor ve bunun için şu yol öneriliyor:

"Talip; pirin durumunun kitaba uygun ama söylediklerinin kitapsız olduğunu görürse, bir kamil mürşit (bilge kişi, bilgin Alevi) bulup o piri kitaba uymaya çağırmalıdır. Ama pir, kâmil mürşidin sözüne uymayıp ayetsiz, hadissiz hükmünü yürütmeyi sürdürürse artık o talip o pirin darına durmamalıdır. Gidip Ali soyundan başka bir pir bulup onun eteğini tutmalıdır.

Kitaba uymayan pir, şeytandır. Böyle bir pirin darına duran talip, şeytandır, şeytan darında durmuş sayılır.

Ermeni, Rum, Yahudi uluları bile kendi kitaplarına bağlıdırlar... (s. 93)"

Aynı kaynakta olgun bir Alevinin anlatımı olan “sofu” tanımlanırken deniliyor ki: “Sofunun yüzü, kutsal Kuran-ı Kerim'in yüzüdür. Yüzündeki izgiler, *Kelam-ı Kadim*'in (Kuran'ın) izgileridir (Kuran harfleri). İki sofunun birbirinin yüzüne bakması, *Kuran* okumaktır. (Sayfa 32)”

Cem töreni sırasında yeri geldiğinde “Fatıha Suresi”nin tümü ve Kuran'ın başka ayetleri de okunur. Bu ayetler genellikle şu surelerden okunur: Bakara, Necm, Furkan, Al-i İmran, Kehf, Tahrim, Yusuf, Hacc, Haşr, Mnafıkın, Talak, Feth, Maide, Araf, Saffet, Nur...

Pir veya mürşid (dede) yeri geldiğinde konuşmasını başka surelerden ayetlerle pekiştirir .

Alevi edebiyatının büyük bölümü dinsel niteliklidir. *Kuran*, bu edebiyatın sembollerinin oluşmasında ciddi katkıda bulunmuştur. Ayetlerin dizelere serpiştirildiği Alevi edebiyatı *Kuran* ile derinlik kazanmıştır.

Edebiyata yansıyan bu sayısız örnek, özellikle 7 Ulular diye bilinen Alevi ozanlarında doruğa çıkmıştır. 15., 16. ve 17. yüzyıllardaki bu ulu ozanlardan özellikle Hatayi, Virani, Nesimi ve Pir Sultan Abdal, *Kuran*'dan ayetleri Alevi inancının bir parçası olarak şiirleştirmede büyük başarı göstermişlerdir.

ALEVİLİK FELSEFESİ

Anadolu'daki Alevilik kökü en az 3 bin yıl eskiye uzanan ulusal kültürün İslam'ın halkçı özüyle kaynaştırıldığı bir yaşama biçimidir. Bu yaşama biçiminin kendine özgü tarihi ve felsefesi vardır. Bu felsefeyi kavramadan Aleviliği anlamak ve öğrenmek olanaksızdır.

Alevilik, felsefesini temelde, İslamiyet'ten almıştır. İşin özünü de zahir-bâtın çelişkisi/çatışması oluşturur. Alevilik bu çelişkide "bâtın/iç-öz" olanı temsil eder. Bâtın felsefesinde İslam'ın eşitlikçi ve akılcı yorumu ile Budizm, Sabiilik, Zerdüştlük, Maniheizm, Musevilik, İsevilik; eski Ege kültürü, Şamanizm; Gök Tanrı kültü ve atalar kültü etkili olmuştur. Bütün bu inanç sistemini Türk halkları değişik çağlarda ve farklı coğrafyalarda kabul etmişlerdir.

Bugün Bâtını anlamdaki gerçek Alevilik Türkiye'de yaşamaktadır. Bu özelliği İran'ın Türk nüfusunun bulunduğu yerlerde de az-çok görmek de mümkündür.

İslam toplulukları tarih içinde dini, reforme ederek onu ideoloji olarak kullanmışlardır. Türk halkları da tarihsel gelişim sürecinde İslam dini ile karşılaştıklarında; onu kendi bakış açılarına göre şekillendirerek kabul etmişlerdir. Bu yüzden her millet İslam dinini; kendi yapısına göre uydurarak almış; böylece; her toplumda ayrı bir İslam anlayışı şekillenmiştir. Türk İslamı dediğimiz İslam'ın bugün Arap ülkelerindeki İslam'dan oldukça farklı olmasının sebebi de dine; millî kimliğin ve coğrafyanın verdiği şekilden ibarettir.

Türkler Arap emperyalizminin saldırıları karşısında bu dinle ilişkiye girdiklerinde; elbette ki sömürücü güçlerin ideolojisine değil; bu emperyalist odaklara karşı çıkan düşüncelere baktılar ve onları kendilerinin malı yaptılar. Böylece; Ali ve ailesi; Türklerde kutsal bir kimlik kazandı ve Ali, giderek Tanrılaştırıldı.

İslam'ın Değil Sünniliğin 5 Şartı

Bütün Müslümanlar, son peygamber Muhammet Mustafa'nın, geçmiş peygamberlerin tümünün bilgisini taşıdığına inanırlar. Bu inanışa göre İslam Peygamberi, peygamberliğin mührü (sonu) olarak bütün Tanrısal bilgilere sahiptir.

Peygamber'in ilettiği Tanrı bildirimlerinden (vahiy) oluşan Kuran da, geçmiş Tanrı kitaplarını (İncil, Zebur, Tevrat) kapsar, aşar...

Fakat, Kuran'ı görünür (biçimsel, şekli) yönüyle incelediğimizde, orada 1- Emirler, 2- Yasaklar, 3- Yaptırımlar, 4- Cezalar ve mükafatlar dışında fazla bir şey bulamayız.

İslam'ın Sünni kolu; Kuran-ı Kerim'i böyle şekilci biçimde yorumlar. Bu yorumu yapanlar; İslam dinini, **"savm, salat, hacc ü zekat, kelime-i şahadet"** biçiminde formüle edilen 5 Şart'a bağlamışlardır. Namaz kılmak, Ramazan orucu tutmak, zekât vermek, Hacc'a gitmek ve Kelime-i şahadet getirmek, işin şeklinden ibarettir. Bu kavramlardan söz edilse bile Kuran-ı Kerim'de İslam'ın 5 Şart'ı gibi bir formül de yer almamaktadır. Aleviler, bu 5 şartın İslam'ı değil; Sünniliği bağladığını kabul ederler. Sadece Kelime-i şahadet temel şart olarak görülür. İnsanlık tarihinin dinsel özeti sayılacak bir kitap olan Kuran; Aleviler tarafından 5 şarta bağlanacak kadar basit kabul edilmemiştir. Bu nedenle Aleviler tarafından Kuran'ın dış (görünür) anlamının ötesinde bir de iç (bâtın) anlamı olduğu ileri sürülmüş ve buradan yola çıkılarak yeni bir ideoloji yaratılmıştır...

İslam dinini 5 şarta bağlayarak yorumlayan ve yaşayan Müslümanlara karşın; Kuran'a daha küresel anlamlar yükleyerek yorumlayan ve yaşayan Müslümanlar da ortaya çıkmışlardır. Anado-

lı Aleviliğini de oluşturan bu görüşe göre; Kuran'ın şeklinden çok, özü önemlidir.

Halkı, yalnız namaz, oruç, hac gibi biçimsel tapınmalarla yoğun bu anlayış, muhalefet gruplarını İslamiyet'in dışına iterek etkisizleştirmeye çalışıyordu. Muhalefetin, saldırılara aynı silahla karşı çıkması kaçınılmazdı. Böylece, Kuran'ın Bâtını yorumu ortaya çıktı.

Bâtınlık Nedir?

Tanrı bildirimi olan vahiylerin (*Kuran'ın*) görünür (biçimsel) anlamından başka bir de iç (öz) anlamı olduğunu savunan görüş, Bâtınlık'tır. Bu yorum biçimi; Kuran'ı; egemen sınıfın çıkarına göre kullanan Sünni anlayışa karşı çıkma yoludur. Kuran'ın bätını anlamı üzerindeki ilk yorum, Hz. Ali'de görülür. Şöyle diyor birinci İmam:

"Kuran'daki bütün ayetlerin dört anlamı bulunur.

1) Zahir (dış, biçim, lafzi) alam... 2) Bâtın (iç, özsel) anlam... 3) İlad (limit, sınır) anlam... 4) Muttala (Tanrısal tasarım) anlam...

Bunlardan, zahir, dil ile ikrar içindedir. Bâtın, kalp yoluyla kavramak ve onaylamak içindir. Had, meşru ve uygun olanla olmayanı belirtir. Muttala ise, Allah'ın her ayetle insanda gerçekleştirmek istediğidir."

Hz. Muhammet'in ayetlerle ilgili olarak şu hadisi (sözü), bütün önemli kaynaklarda vardır: **"Kuran'ın bir dış görünüşü (zahiri) bir de bätını (iç derinliği) vardır. Bu bätının ardından da başka bir bätın (iç anlam) gelir. Birbiri içinde yer alan gökküreleri biçiminde bu bätının da başka bätını (derinliği) bulunur. Böylece, yedinci bätını anlama kadar varılır."**

Bu sözlere, Alevilik yolunun önemli teorisyenlerinden, 765 yılında Abbasi Sultanı'nın zehirleterek öldürdüğü Altıncı İmam **Cafer'üs Sadık**'ın şu açıklaması katılınca, olgu daha da aydınlanır.

"Allah'ın kitabı (Kuran) dört şey içerir: Onda 1) Açıklanmış deyişler, ifadeler (ibareler) vardır. 2) İşaretler vardır. 3) Özel nitelikli duyumsanabilen âlemin üzerinde bir başka âleme ilişkin

gizli anlamlar, ince anlamlar (letaif) vardır. 4) Yüce manevi öğretiler (hakikatler) vardır.

Lafzi (sözel) ifade; dış anlam, topluluk için, herkes (avam) içindir. İşaretler; seçkinler, özel yetenekte olanlar içindir (havas). Gizli anlamlar (letaif); Allah dostları (evliya) içindir. Yüce, manevi öğretiler (hakikatler); nebilere, peygamberlere aittir.”

Bu söylenenlerden çıkan sonuç: *Kuran*’ın, yani Tanrı bildirimlerinin yalnızca harflerden oluşan kelimeler ve cümleler topluluğu olmadığıdır. Vahiylerin ancak özel bilgi ile anlaşılacak iç (gerçek) anlamı bulunduğunu bu görüşler açık açık vurguluyor.

Bilgisi ve içsel derinleşmesi olmayan çoğunluk kesimi, *Kuran*’ın dış anlamında çakılıp kalmıştır. Şeriat (yaptırımlar, emirler) kapısı denilen bu en dış yüz, avam için olduğundan, Sünnilik İslam toplumlarında sayısal olarak fazla olmuştur.

Burada, Sünni mezheplerin en büyüğü olan Hanefilik’in kurallarını oluşturan **Ebu Hanife**’ye öğretmenlik yapan Altıncı İmam **Cafer’üs Sadık**’ın görüşlerine yeniden göz atmak gerekiyor. Bir şiiirinde, herkesin bildiğinin ötesinde başka bir bilginin bulunduğunu şöyle vurguluyor İmam:

*"İlmin cevherini gizlerim cahilden
Anlayıp da fitne kopmasın, derim.
Hazreti Ali de böyle yaptı elbet
Hasan'la Hüseyin'e bunu etti vasiyet
Tanrım, ilminden bir cevher gören
Sorar bana: Putperest misin sen?
Müslümanlar çirkin işi güzel sanırlar
Ve kanımı dökmeyi helal tanırırlar."*

Peki, kimdir burada sözü edilen cahiller? Çirkin işi güzel görenler, Peygamber torunlarının kanını dökmeye hazır olanlar kimdir? Ve burada söz konusu olan *ilim* nedir? **Cafer’üs Sadık** neyi gizlemektedir.

Gerçek şudur: **Cafer-i Sadık**’ın gizlediği, bânın bilgisidir. Yani *Kuran*’ın, yani İslamiyet’in yalnız namaz-oruç olmadığının bilgisi-dir.

Zahir-Bâtın Şeriat-Hakikat

Alevi inancında, *Kuran*'ın dış anlamı (zahir yönü); yasakları, emirleri, cezaları ve mükafatları kapsar. Zahir yönünün karşılığı şeriatır. Şeriat basamağı; kabaca namaz, oruç, zekat, hac gibi emirlerden oluşur.

Bâtın anlam (iç anlam) ise, İslamiyet'in insanda gerçekleş-tirmek istediğini hedef alır. Bâtın yönün karşılığı hakikattir. Haki-kat, insanın gerçek mümin haline gelmesinin ifadesidir. Alevilere göre, Peygamber ve onun kitabında dile getirilen görüşlerin ama-cı, insanı gerçek insan yapmaya yöneliktir. Namaz, oruç, zekat, hac, bu amacın ancak vasıtalarıdır. Anadolu insanı, hakikate, tari-kat ve marifet kapılarından ulaşıldığına inanır. Bu dört kapının 40 makamı, 40 makamın da 160 menzili vardır.

4 Kapı, 40 Makam

Anadolu Aleviliği'nin temel kavramı ve felsefesi bu 4 Kapı'da somutlaşır. İşte bu kavram, Sünnilikle Aleviliği kesin olarak ayırır.

Alevi felsefesinin temel kavramı olan **şeriat-hakikat** çelişkisi, Anadolu'da da yaşatılır. Fakat çelişki, yumuşak geçişlerde biraz törpülenir. Bunun için; dıştan öze doğru gidişte, dört aşama (ka-pı) olduğu vurgulanır.

Birinci kapı, şeriat kapısıdır. Bu kapı sıradan insanlar içindir. *Kuran*'ın dış (sözel-lafzi) anlamına denk düşer. İslamiyet'in baş-langıç noktasını ifade eder. **Hacı Bektaş Veli**'ye göre; şeriatın ta-mamlanması için on koşulu yerine getirmek gerekir. Sünnilikte dinin temeli sayılan namaz, oruç, hac, zekat, ancak bu on şarttan birisidir. Kısacası; dinsel anlayış Alevilikte son derece yayılır ve dar kalıpların dışına taşırılır. Sünnilikte, dindar olmanın ve dinin temeli sayılan namaz, oruç, zekat, hac dört aşamadan biridir, yani ancak onda biridir. Hacı Bektaş Veli'nin bu görüşünün Sünnilikle asla uyuşmayacağı ortadadır.

İkinci kapı (aşama) tarikat kapısıdır. *Kuran*'ın (İslamiyetin) gerçek anlamına ulaşmak için tutulan özel yolun adıdır tarikat.

Tarikat, şeriatı geride bırakıp daha derine dalışı ifade eder. şeriatdaki kitlesellik, azalarak tarikata da yansır.

Son yüzyıl içinde Sünni karakterli olarak ortaya çıkan Nurculuk, Sleymancılık, Biberilik gibi dinsel giysili siyasi akımları, burada anlatılan tarikat kavramının içine sokmaya olanak yoktur. Çünkü söz konusu akımlar, daha çok Sünni tekkeler gibi görünüyorlar.

Tarikat, *Kuran*’ın i anlamına ulaşmayı hedefleyen bir anlayışa bağlı olarak yorumlanmak durumundadır. Böyle olunca, Bâtiniler tarikat yolcuları sayılmak durumundadır. *Kuran*’ın bâtını anlamına ulaşmayı hedeflemeyen hiçbir akım; adı, tarikat da olsa, tarikat sayılmaz.

Tarikatta hedef, dinin özüne, manevi derinliğine ulaşmak olduğu için, bu olgunluğu sağlayacak önderlere ihtiyaç vardır. Buna biz, mürşit (aydınlatıcı, yol gösterici) deriz. Alevilerde, bu mürşitlik işi dedelerin görevidir.

İnsanın mrşitsiz bu i derinliği kavrama olananağı yoktur.

nc kapı **Marifettir**. İnsanın hem dış (zahiri) bilgi, hem i (bâtinı) bilgiyle donanması, bu donanıma uygun davranması sürecidir.

Marifet, daha çok bireysel plan erevesi içinde kalır.

Dinin (*Kuran*’ın) gerçek anlamına ulaşmak için son kapı (son aşama) **Hakikat** kapısıdır.

Alevi felsefesinde, insan, tarikat kapısından marifete, oradan da hakikate çekilmeye çalışılır. Burada amaç, insanın mkemmelleştirilmesidir... Bu kapının durak noktası insanın toprak olmasıdır. Toprak olan insan ise “**insan-ı kâmil**”dir. Bu en mükemmel varlık’ın toprağa dönüşle anlatılması, insanın aslına dönüştür. Dinsel metinlerde ilk insanın (Adem’in=Adam’ın) topraktan yaratıldığı vurgulanır. İşte Alevilikte hedef, insan-ı kâmilı yaratmaktır.

Alevilikte inancı, 4 kapıya ve 40 makama ayırmak, insanları kurallarla boğmak değildir. Tam tersine, bu yaklaşım, insana sayısız seçenekler sunmaktır.

Hacı Bektaş Veli’ye göre şeriat kapısının 10 makamı vardır... Namaz, oruç, zekat, hac, bu 10 makamdan yalnız birisidir. Böyle-

re, şeriatın bile, yalnız namaz-oruç olmadığı hakikati çıkar karşı-
mıza.

Aleviliğin bu inancı, hakikate giden yolu tek şeritten 40 şerite çıkarmıştır. Bu geniş yol, 40 şeritlik yol; elbette ki insanlara tek şeritlik yoldan daha rahat gelmiştir.

Şimdiye kadar Sünni tarihçilerin göstermek istedikleri gibi; Bâtıniler; İslamiyet dışı topluluklar değildir. Kuran'ın iç anlamı bulunduğu inanan, asıl anlamın bu olduğunu savunan kesimler bâtınidir. Bu nedenle Aleviler, bâtınidir.

Bu anlayışın, felsefenin değişik biçimde yorumlanması ve uygulanması, Bâtınilerin Aleviler olduğu gerçeğini değiştirmez.

Tevil ve Tefsir

Aleviler, Kuran'da dile getirilen gerçeklerin, Sünnilerin anladıklarından farklı olduğuna inanırlar. *Kuran*'ın, biçime bağlı kalınarak açıklanma işi tefsirdir. Tefsir, tenzil olunanın (inen-vahyolunan) açıklanmasıdır. Tevil ise bu açıklananın özünü göstermektir. Tefsir, şeriata bağlıyken; tevil, hakikati gösterir. Tefsir zahirin, tevil, bâtının karşılığıdır.

Kuran'ın (Tanrı bildirimlerinin) biçime bağlı kalarak açıklanma işi, tefsirdir. Tefsir; cümlelerin (maddi seslerin; sözlerin) şeriat ilmine dayanılarak açıklanması olduğu için, iç yön ile bağlantısı yoktur. Tanrı tarafından bildirilen vahiylerin lafzi yönünü; yani, kuralları, yaptırımları açmak olarak tefsir, Sünni kesimlere uygulanır.

Kuran'ın manevi cephesini anlamak için yapılan yorumlara ise **tevil** deniliyor. Tevil; bir metni, bir sözü, aslına götürmek; o sözün gerçek anlamına ulaşmak demektir. Tevil olayı ile vahiy, dış görünüşünden kurtularak aslına çevrilir. Yani, zahir, bâtına dönüştürülür.

Tefsirde, şeriat aşamasında kalınırken tevilde hakikate ulaşılır. Bu yorumu yapabilmek için bir rehber (aydınlatıcı) bulunması gerekir. İşte bu rehber, imamdır.

İlk İmam Ali, **“Ben konuşan Kuran'ım”** derken; *Kuran*'ın sözlerini tekrarlayan veya aktaran bir vasıta olduğunu değil; onun

özünü kavrayıp aydınlatacak bilgisi olduğunu vurgulamak istiyordu. Elbette, Ali'nin söylemek istediği şey, *Kuran*'ın hakikat cephesi idi.

Kuran'ın Alevi felsefesindeki bu yorumlanış biçimi, bir mecaz değildir. Mecaz, benzetmek demektir. Halbuki tevil ile benzetme yapılmaz, manevi gerçek açıklanır.

Böylece **tevil**, bâtına, yani içyüze ulaşmak demektir. İçyüze ulaşmak ise, *Kuran*'ın dış yüzünü yani şeriatı aşmak; kurallar ve yaptırımları geride bırakmaktır.

Tevil ile, ilahi bildirimler (vahiyler) gerçek anlamlarına yükseltilirler. Burada bildirimin (vahyin) yani tenzilin karşıtı bir durum vardır.

Tenzilde, Tanrı'dan insana iniş varken; tevilde, insandan Tanrı'ya (ebedi gerçeklere) yükseliş söz konusudur.

Vahiy ile bilgi elde etme yolu, **Muhammet** ile kapanmış, sona ermiştir. Fakat ilham yolu ile, keşif yolu ile bilme olgusu sürecektir. Keşif yolu ile gizli olan, örtülü bulunan, gerçeğe ulaşmayı engelleyen sebepler yok edilir.

Tevil olgusu; ayetlerin gerçek anlamını kavrama davranışı olarak İslamiyet'in ilk dönemiyle birlikte ortaya çıkmış sayılır. Maddi gerçeklikle sınırlanamayan İslamiyet, manevi gerçeklik düzleminde (hakikat) aranmalıdır.

Manevi gerçeklik ise manevi miras yoluyla aktarılan bir ilimle kavranabilir. Bu ilim ise, imamların, (12 İmamlar) Peygamber'in manevi mirasçıları olarak yaptıkları açıklamalarda yer alır.

Alevi sünnet kavramı, bu anlamda vardır. Ve Peygamber'in getirdiği dinin manevi cephesini ifade eder. Peygamber'in koyduğu kuralların (sünnet) gerçek anlamda yaşatılması Alevilikte mümkün olmuştur.

Bu ilimde iç yüz (bâtın, öz) açığa çıkartılırken dış yüz gizlenir.

Dış yüz mecazdır, benzetmedir. Oysa içyüz (hakikat) gerçek doğrudur. *Kuran* metnini oluşturan vahiyden çıkartılacak sonuç (manevi anlam), benzetme (mecaz) olamaz. Mecaz, öz anlamın (bâtının, hakikatin) dış yüzü olan şeriatıdır. Yani; şeriat, gerçek değil, gerçeğe benzeyendir.

Mecaz (benzetme, dışyüz) gerçeğin kendisi olmadığına göre, İslamiyet'i dış yüzle sınırlı görmek, **İslamiyet'i aslıyla değil benzeriyle sınırlamaktır.**

Öyleyse benzeyenle (şeriat) yetinmemek zorunluluğu ortaya çıkar. Benzeyen (şeriat) olgusundan; benzeyenin benzediğine (hakikat, vahyin özü) ulaşmak için dışarıdan içeriye girmek gerekir. Yani; zahirden bâtına dalmak; yani şeriatten hakikate ulaşmak gerekir. Bu ise teville olur.

Tanrı bildirimlerinin (vahiy) gelmesi yani inmesi tenzildir. Bu bildirimler peygamber tarafından duyurulur (tebliğ).

Aşağı inen (**vahiy**) **biçim, ses, söz halindeyken semboldür.** Bu sembol hakikati sembolize eder. Sembol, **gerçeğin kendisi değildir.** Gerçeğin kendisine ulaşmak için geleni geldiği yere yükseltmek (tevil) şarttır. Sembolize edilen (simgelenen) ancak böyle ortaya çıkmış olur. Bu da, hakikate ulaşmak demektir.

Tanrı'nın bildirimlerini ileten resuldür. Bu bilgileri öz anlamlarına yükselten ise velidir...

Bu durumda, nebi ile veli; birbirine bağlı, birbirlerinin sebebi ve sonucu; birbirlerinin zorunluluklarıdır.

(Yukarıdaki bilgiler, Henry Corbin; İslam Felsefesi Tarihi adlı çalışmadan özetlenmiştir)

İmam (Veli), İmamet (Velayet)

Böyle olunca, hakikat (bâtını yön, iç anlam, gerçek anlam) resmî ve dinsel makamların koyduğu dogmalar (dinsel kurallar) olarak değerlendirilmez. Hakikat, yani gerçek Müslümanlık; dinsel kuralların ötesindedir. Bunu, sıradan bir insan kolay kolay anlayamaz. Hakikatin anlaşılması için rehberlerin, mürşitlerin olması gerekir.

Peygamberlik halkası tamamlandığına göre, yeni bir peygamber gelmeyecektir. Öyleyse Kuran'ın iç anlamını insanlara kim öğretecektir? Burada Alevi düşüncesinin ikinci bir özelliği olan **velayet** kavramı ortaya çıkar.

Kuran-ı Kerim, incelendiğinde görülecektir ki peygamber **Hz. Muhammet** her şeyden önce tebliğcidir. Yani, Tanrısal bildirimleri insanlara iletmekle görevlidir. Bu görev nübüvvet (nebilik), yapan “**nebi**”dir. Kuran’ın Rad Suresi (13) 40. Ayet: “**Ey Muhammet (...) vazifen sadece tebliğ etmektir.**” Aynı konu, Al-i İmran: 20. ayet, Maide: 99. ayet, Furkan: 56. ayet, Neml: 92. ayet, Ankebut: 50. ayet, Şura: 48. ayet, Cin: 23. ayet, Rad: 7. ayette tekrar edilmiş, başka birçok ayetle de pekiştirilmiştir. Tebliğ işi, Hz. Peygamber’in ölümüne değin sürmüştür.

Hz. Muhammet, vefat etmiş, böylece nübüvvet (peygamberlik) olgusu kapanmıştır. Fakat, onun aktardığı Tanrı bildirimleri, yalnız aktarma (biçim, kelime, gözle algılanan cümleler) olarak mı kalmalıdır? Onun özünün açıklanması gerekmez mi?

İşte bu görev, imamların görevidir. Burada sözü edilen İmam ile günlük dilde cami görevlisi olarak bilinen imamın hiçbir ilgisi yoktur. İmam, önderdir, hakikatin perdesini aralayıp onu, hazır gönüllülere gösterendir.

Yine, Sünnilikte mezhep kurmuş olan alimlerin adları önüne konulan imam sıfatı ile Alevi imamları çok farklıdır.

İmam-ı Azam (En Büyük İmam) sıfatını yandaşlarından alan *Hanefî* mezhebi kurucusu **Ebu Hanife** de bu anlamda imam değildir.

Bunlar; Alevilikteki imam kavramının toplumsal etkisinden yola çıkarak bu yüce güce ortak olmayı amaçlayan Sünni kesimden insanların sonradan ortaya çıkan tasarruflarıdır.

Alevilikteki imam, Kuran’ın bânîni yönünü açığa çıkaran bilgi ile yüklü kişidir. İmam, İslamiyet’in özünü gösteren önderdir. Bu öz ise kesinlikle toplumsaldır. Bireyi toplumun bir üyesi olarak ele alıp en mükemmel olan seviyeye çıkarmak ister.

Alevilikte nübüvvet (peygamberlik) halkası tamamlandıktan sonra velayet halkasının başladığı kabul edilir. Velayete, **imamet** de denilir.

Velayet, nübüvvetin içyüzüdür. Yani, nübüvvet (Peygamberlik-Şeriat) velayetle tamamlanır, manevi anlamda da sürdürülür. Velayet, insanı, İslam’ın gerçek özüne erdirmeyi, sırları çözmeyi, aydınlatmayı kapsar.

Nasıl, zahirin yerine bâtın (iç) geçerse, şeriatın ötesi hakikat ise nübüvvetin ötesi de (denliği, sürdürülmesi) velayettir... (Bu velayetin Anadolu'da nübüvvetin önüne geçirildiği ve hatta Tanrısal bir nitelik verildiği de gerçektir)

Anadolu Alevileri, velayeti, On İki İmam'ın yüklendiğine inanır. On İki İmam kavramı, velayeti yüklenen ve yürüten manevi önderleri kapsar.

Bu yükümlülük sonradan uydurulmuş veya adı belli 12 kişiye sonradan isnat edilmiş değildir. Bu durum, başından beri böyle kabul edilmiştir. İmamlar da bilgileri ve yaşamları ile bu görevi yürütmüşlerdir.

Alevilikte Ayrılık

İmamet, kesinlikle soy takip eder ve Hazreti Ali üzerinden Hz. Muhammet'e uzanır. Bu durum; 12 İmam kavramının Türklerdeki soydan gelmeye dayalı şaman (kam/oyun/ozan-bahşı/baskı) geleneğine benzemektedir..

6. İmam Cafer'üs Sadık'tan sonra imamın kim olduğu konusunda, o zamanki Alevi dünyasında çok önemli bir ayrışma ortaya çıkmıştır. **Cafer'üs Sadık**'tan sonra, onun oğlu **İsmail**'in imamlığa geldiğini söyleyen devrimci bir kesim oluşmuştu. Bunlara İsmaililer denildi.

Alevi (Şii) düşüncede ortaya çıkan bu ayrılık, şu veya bu kişinin imam kabul edilmesinin çok ötesindedir. Ayrılığın nedeni, felsefe ile ilgilidir. Bunlar kesinlikle bâtını yorum sahibi idiler ve Sünnilikle taban tabana zıt bir ideoloji yaratmışlardı.

İmam **Hüseyin**'in torunlarından **Zeyd**'in adına bağlı olarak meydana çıkan **Zeydiyye** kolu, imam kavramı dışında Alevi düşüncesiyle pek ilintili sayılamaz.

İsmaili anlayışına göre, Sünni İslamiyet'in kurallarını içeren namaz, oruç, hac gibi özellikleri kabul edilmez.

750 yılında ölen ve Mehdi kabul edilen **İsmail**'i imam tanıyan İsmaililer, 909 yılında Kuzey Afrika'da iktidarı ele geçirdiler. Sonra Mısır'ı zaptettiler, Kahire'de el Ezher Üniversitesi'ni kurdular. Ticarete, Hindistan'a değin ağ kurup orada bir koloni oluşturdular. Sanatta büyük atılım yaptılar.

Bunlar, kendilerinin Peygamber'in kızı Fatıma'nın soyundan geldiklerini söyledikleri için **Fatımi** olarak adlandırıldılar.

Fatımi Devleti içinde çıkan çatışma sonucu, İsmaili Aleviliği ikiye bölündü. **Mustansırbillah**'ın ölümü üzerine, oğulları **Nizar** ve Mstali mücadeleye başladı.

Nizar hapiste öldü. Fakat, onun yandaşları, doğuya göç ederek, Hazar Denizi'nin güneyindeki **Alamut** Kalesi'ni ele geçirdiler. Burada, **Nizariye** denilen (Sabbahilik diye biliniyor) militan Aleviliği yaşatmaya başladılar.

Alamut İsmaililiği

Aleviliğin hızla yayıldığı sırada kurulan **Selçuklu Devleti**, Sünnilerin en kuvvetli devleti idi. Oğuzların göçebe kesiminin Aleviliği benimsemelerine karşın Selçuklu yöneticileri, Sünni idiler. Çünkü Selçukluların devlet kurdukları İran bölgesinin ege-menleri genelde Alevi eğilimli idiler. Onlarla mücadeleye girişen Selçuklu beyleri zorunlu olarak karşıt tavır takındılar. Bu yöneticiler, Sünniliği ve halifeliliği korumayı başlıca vazifeleri saydılar.

Türk yönetici kesimi daha Emeviler zamanından başlamak üzere, Sünni anlayışı zorunlu olarak benimsediler. Çünkü onlar, Emevi ve Abbasi devletlerinde padişahların (halifelerin) muhafız kuvvetini ve hassa ordusunu oluşturuyorlardı. Selçukluların yönetici kesimi de biçimsel bile olsa bu yolu izlemişlerdi.

İsmaili Aleviler, çok kuvvetli olan Selçuklularla savaşmadılar. Bu devleti içeriden çökertmek için, İran'a seçme daileri (propagandacı) gönderdiler. Selçuklular, bunun farkına vardılar ve mi-silleme yaptılar. Her tarafta medreseler aarak, Alevi propagandasını nlediler. İşte, böyle bir zamanda yepyeni bir metot ile Hasan Sabbah ortaya çıktı ve Selçuklu İmparatorluğu için büyük bir tehlike oldu.

Hasan Sabbah

Hasan Sabbah, İsmaili Alevilerinin mücadelesi içinde parlak zekasıyla dikkatleri topladı. İran, o sıralarda Türklerin yoğunlaştığı, bir u noktası idi. Buradaki Alevilerin ileri gelenleri, **Hasan**

Sabbah'ı özel surette yetiştirilmek üzere, Fatımi Halifesi'nin yanına gönderdiler (1072).

İyi bir öğrenim gören **Hasan Sabbah**, Kahire'de görgü ve bilgisini daha da artırdı. Fakat başa geçecek yeni halife hususunda devletin ileri gelenleri ile anlaşılamadı. O, halifenin oğlu Nizar'ın imam olmasını istiyordu. Bu sebepten **Nizar** lehine propaganda yapmak üzere Mısır'dan ayrıldı. **Nizar**, halife olmadığı halde, ölünceye kadar onu imam tanıdı. 1081 yılında İran'a geldi. Bu yüzden **Hasan Sabbah** taraftarlarına **Nizari**'ler de dendi.

Hasan Sabbah, İran'da bir müddet saklı kaldıktan sonra, Alevilerin çok miktarda bulunduğu dağlık bir yer olan Taberistan'a (Hazar Denizi'nin güneyi) gitti. Burada yaptığı propagandalar neticesinde, pek çok taraftar topladı. Bilhassa Alamut Kalesi'ni (Kartal Yuvası) ele geçirdikten sonra (1090) faaliyetini artırdı.

Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'ne yerleştikten sonra, Bâtını (İsmaili) teşkilatını kurdu. Amacı, sosyal düzeni değiştirmektir.

Hasan Sabbah, ilk olarak halifelik sorunu ile uğraştığını ileri sürdü. Gerçekte o, Abbasi hilafetini ve Selçuklu Devleti'ni yıkmak istiyordu. Bunu, Vezir Nizamülmülk anlamakta gecikmedi. Bu alanda **Melikşah**'a bazı öğütlerde bulundu: **Hasan Sabbah**'ın düşmanı olan Vezir **Nizamülmülk**, şöyle diyordu buradaki Alevi hareketi için: **"Her devirde ve ülkede, hükümdara karşı ayaklananlar olmuştur; lakin, hiçbir Şii mezhebi Bâtıniler kadar uğursuz olmamıştır. Zira onların amacı, İslamiyet'i ve bu devleti bozmaktır, yıkmaktır. Kulaklarını ve gözlerini, bir sesin çıkmasına ve bir olayın meydana gelmesine dikmişlerdir. Her fırsatta ve her felakette, kulübelerinden fırlayacak olan bu Şii köpekleri, Şii mezhebini yayacaklar ve her şeyi yıkacaklardır, lakin hiçbir düşman, Muhammet'in dini ve sultanın devleti için onlar kadar tehlikeli ve korkunç değildir. Ben öldükten sonra, büyük ve seçkin insanları kuyulara attıkları, davul sesleriyle kulakları çınlattıkları ve sırlarını açığa vurdıkları zaman bu sözlerim hatırlanacak ve bu felaket gününde sultan, bütün bu söylediklerimde haklı olduğumu görecektir..."**

Bâtıniler, bir müezzini öldürmekle işe başladılar. Bunun üzerine **Melikşah, Hasan Sabbah**'a bir mektup yazdı, bu işleri bırakmasını, dine dönmesini istedi. **Hasan Sabbah** verdiği cevapta, dindar olduğunu, fakat halife ve **Nizamülmülk**'n kötü yolda olduğunu bildirdi.

Melikşah'ın elçisi, Hasan Sabbah'ın yanına varınca, bazı fedailer bıçakla, bazıları da kendilerini kaleden atmak suretiyle, canlarına kıyarak, bir gösteri yaptılar. **Hasan Sabbah**, elçiye, bu militanlardan 20 bin kişi olduğunu söylemiştir.

Hasan Sabbah'ın, Bâtınıliği kentlerde yayması çok zordu. Buralar, devletin sıkı denetimi altındaydı. Buralardaki Alevi çalışmaları şiddetle eziliyordu. Zaten, hükümet onu ve adamlarını kanun dışı ilan etmişti. Bu nedenle **Hasan Sabbah**, çalışmalarını yeraltına kaydırđı.

Alamut Kalesi başta olmak üzere, yeni kaleler alınacak veya yapılacak, buralara Bâtıniler yerleştirilecek, böylece Bâtınıliğin yayılması sağlanacaktır. Bâtınıliğin yayılmasına engel olanlar hançerle öldürülecektir.

Nizamülmülk, bu Alevi propagandasından kurtulmak için, **Alamut** Kalesi'ne ordu gönderdi. Kale kuşatıldı. Fakat bu esnada **Nizamülmülk**, bir Bâtını tarafından öldrld. **Melikşah** da öldü (1092). Bu yüzden kuşatma kaldırıldı.

Selçuklu Devleti'nde kargaşaya devri başlayınca, **Hasan Sabbah**, propagandasına hız verdi. Yeni yeni kaleler zaptederek veya yaptırarak, Bâtınilerin sayısını artırdı. Yeni cereyanı kabul etmeyenler öldrld. Bu yüzden İsmaililik Horasan, İran ve Kuzey Suriye'ye kadar olan yerlerde yayıldı.

Bâtınilere karşı en sert mücadeleyi **Mehmet Tapar** açtı. **Mehmet Tapar**, Alamut Kalesi'nden sonra Bâtınilerin en sağlam kalesi olan **Şahdiz** Kalesi'ni aldı ve yerle bir etti. Reisleri Abdülmelik Attaşı ile birçokları öldrld. **Attaşı**'nin başı kesilerek Bağdat'a, halifeye gönderildi. **Attaşı**'nin Selçuklu sarayı adamlarına öğretmenlik ederek, haremdeki kadınlara giyecek satarak onları kendi tarafına geçirdiği öğrenildi. Aynı zamanda, vezir Sadlmlk de onunla mektuplaştığı anlaşıldığından öldrld (1107).

Mehmet Tapar, bir fetihname ile cinayetler yuvasının alındığını ve yıkıldığını, İslam dünyasına duyurdu. Sünniler buna sevindiler. Fakat, **Alamut** Kalesi hâlâ ayakta duruyordu. **Mehmet Tapar** onu da yerle bir etmek için, **Nizamülmülk**'ün oğlu Vezir Ahmet ile **Emir Çavlı**'yı kale üzerine gönderdi. Bunlar pek çok Bâtını öldürdüler, fakat kış geldiğinden geri döndüler (1109). Bâtıniler bunun öcünü almak için Vezir **Ahmet**'i yaraladılar.

Bu olay, onların cesaretini çok artırdı, cinayet ve baskılarını lazımlaştırdılar. Mehmet Tapar, bu işi kökünden kazımaya karar verdi. Atabey **Eniştekin Şir-Gir** komutasında çok kuvvetli bir ordu gönderdi.

Ordunun **Alamut** Kalesi kuşatmasına, kışın da devam edebilmesi için evler, barakalar yaptırıldı, erzaklar depolara yerleştirildi. Fakat **Mehmet Tapar**'ın ölmesi, kuşatmaya katılan bazı birliklerin komutana sormadan ayrılmaları yüzünden bu son kuşatma da bozgunla neticilendi (1117). Ordunun bütün ağırlıkları Bâtınilerin eline geçti.

Hasan Sabbah'ın 1124 yılında ölmesinden faydalanan **Vezir Kaşani**, Bâtınilere karşı en şiddetle mücadeleyi açtı (1126). İmparatorluğun her yanına fermanlar gönderdi. Bâtınilerin nerede görülürse görülsün öldürölmelerini, mallarının yağma ve ailelerinin esir edilmesini emretti. Her yanda Bâtıniler kovalandı ve tepelendi. Bâtınilerin buna tepkisi sert oldu. Bir sene sonra **Kaşani**, Bâtıniler tarafından öldüröldü (1127).

Buna karşılık Bâtınilerin Horasan'daki şefleri öldüröldü. Bu durum karşısında Bâtıniler, hükümetle anlaşmak zorunda kaldılar. Bu anlaşmada, Sancar'a yapılmak istenen suikastın da etkisi olmuştur. **Hasan Sabbah** yandaşı bir kadın aracılığıyla hükümdarın yatağının başucuna bir hançer saplanmış ve aynı zamanda şu haber iletilmişti: "**Kendisine sevgisi olmasaydı, bu hançeri yumuşak göğsüne saplamak kolay olacaktı.**" Bu anlaşmaya göre, Bâtıniler yeniden kale yapmayacaklar, silah satın almayacaklar, dinlerine kimseyi çağırmayacaklar, büyük şehirlerde oturmayacaklar, vurgunculuk ve soygunculuk yapmayacaklardı.

Böylece, **Selçuklu Devleti**, Bâtınıliğı bir mezhep olarak kabul ediyor ve onların sayısını dondurmaya çalışıyordu. Yalnız impa-

ratorlukta yaşayan halk, Şiiler ve Sünniler olmak üzere, iki büyük düşman sınıfa ayrılmış bulunuyordu ki, bu, devletin yıkılmasında en büyük rolü oynayacaktır.

Bâtıniler prensip olarak inançlarının yayılmasına engel olanları, hançerle öldürdüklerinden pek çok devlet adamı, vezir, vali, komutan ve devlet başkanını hançerlediler. Bunlar arasında Abbasi Halifesi **Müsterşid**, Vezir **Nizamülmülk**, Vezir **Keşani** hatta, bir ihtimale göre **Melikşah**, Musul Valisi Mevdud, Aksungur Porsuki gibi çok önemli kimseler vardır.

Bâtıniler öldürme yolu ile halkı ve devlet adamlarını sindirdikleri gibi, pek çok komutan ve devlet adamını da, Bâtını yaparak, yaşamak ve yayılmak imkanlarını sağlamışlardır.

Bu sebepten, Bâtınilığın beyni ve yayılma merkezi olan, kartal yuvası Alamut Kalesi, Moğollar zamanına kadar yaşamış, nihayet **Hülagu** 1256 yılında kaleyi zaptederek ve içindekileri öldürerek, faaliyetine son vermiştir.

Nizariler, İsmaili felsefesini daha da geliştirdiler. *Kuran*'ın bâtını yorumunu, imam anlayışını biraz daha toplumsallaştırdılar. 1256'da, Moğolların **Alamut**'u yıkmalarına değin çalışmalarını sürdürdüler. Alamut İsmailileri, silahlarından çok, yarattıkları felsefe ile etkili oldular...

Türk boylarının batıya göçmeleri sırasında, İslam dünyası fikrî olarak Sünni ve Alevi öğretisini oluşturmuş, sistemleştirmişti.

Yeni yeni Müslüman olan Türklerin kırsalda kalan bölümü, şeriatın getirdiği katı kurallarla zorlaştırılan Sünni İslam'dan çok, bâtını yönü öne çıkartan Alevi İslam'ı yeğliyordu.

Göç yolunun üzerindeki Alamut İsmailileri, göçebe Türklerin Aleviliği benimsemesinde etkili oldular.

Hemen belirtelim... Alamut İsmaililiğini, **Hasan Sabbah**'la özdeş gören anlayış, resmî Sünni saraylarının görüşlerini tekrardan başka bir şey yapmıyor.

Gerek Abbasiler, gerek Selçuklular, Sünni otoriteye karşı çıkan bu İsmailileri kötülemek için her yolu denediler. Onları, yalancı cennet yaratmakla, haşhaş içirdikleri militanlarla bir katiller or-

dusu kurmakla suçladılar. Bu atmosferi, güzel çıplak kızlarla süsleyerek namus konusunda da dokundurma yaptılar.

Böylece bir sapıklar topluluğu gibi gösterdiler İsmailileri.

Bu görüşlerine dayanak olarak da, İsmaililere düşman yazarların kitaplarını gösterdiler.

Fakat İsmaili yazarların kitapları, bunların iftiradan başka bir şey olmadığını ortaya koyuyor.

İsmaili Bâtınılığının Anadolu'ya önemli ölçüde etkisi olduğu, araştırmalar objektif ölçülerle yapılırsa görülecektir.

Anadolu Alevileri, 12 İmam'a bağlıdır. Fakat 12 İmam Aleviliğini, İsmaili Aleviliği önemli ölçüde beslemiş görünüyor.

Özellikle, bâtını anlamı öne geçirip şeriatın kurallarının dışlanması, İsmaili anlayışın etkisi olarak ortaya çıkıyor. Fakat, 12 İmam Aleviliğinde de, bâtını anlama ağırlık verildiği ortadadır.

Bugünkü İran'da Ne var?

İran'da resmî mezhep olan **Caferilik**'in özünde, 12 İmam Aleviliği vardır.

Fakat *bu Alevilik günümüzde, tamamen iğdiş edilmiş, bozulmuş bir Aleviliktir.*

İmamlar, başlangıçtan beri Kuran'ın dış (özel, lafzi) anlamını değil, iç (bâtın, öz) anlamını öne çıkarmışlardır, yandaşlarına da bunu açıklamışlardır.

İslamiyet'te önemli olanın şeriat değil hakikat olduğu, özellikle belirtilmiştir. İmam Cafer bile, bunu özellikle vurgulamıştır. **İran Şiiliği**, günümüzde artık Şiilik olmaktan çıkmıştır. Irak'la savaş sırasında yalnız kalan Mollalar, Müslümanlardan destek sağlamak amacıyla, Sünnilerle farkları olmadığı tezini işlemişler, bunu ispat için de *şeriatı tam olarak uygulayıp Aleviliği yok etmişlerdir*. İran Şiiliği, bugün Hanefilik'ten daha tutucudur.

İran'da yaptığım araştırmada gördüm ki, geleneksel Şiinin temel ilkesi olan "tevella ve teberra"nın "teberra" bölümü iptal edilmiştir. Tevella ve teberra; "Ali ve evladını (Ehlibeyt) sevmek; bunları sevmeyenleri sevmemek"tir. Humeyni ardılları; İran'da, "Ehlibeyt'i sevmeyenleri sevmemek (teberra)" ilkesini artık red-

detmektedirler. Bu konuyu içeren Humeyni'nin kimi eserleri de gizli bir yasakla devredışı bırakılmıştır.

Anadolu'daki Aleviler, İran'ın şeriatçılarla bu yakınlaşmasının kültürel ve ideolojik bir teslim oluş olduğunu bilmiş ve Bâtını öze bağlı kalmıştır.

Böyle olunca, bugün İran'da gündemde olan Caferlik, Türkiye'deki gerçek 12 İmam Aleviliğinden (12 İmam Şiiliği) farklıdır.

Çünkü, İran'da Bâtını öz, yalnız imamların yetkisi gündeme gelince hatırlatmakta fakat, ibadet tamamen Sünni anlaşıya göre yapılmaktadır.

Sünni İslam devletlerinden kabul görmek anlayışındaki İran yönetimi, Sünni dört mezhebe benzer beşinci bir mezhep yaratarak İran'ı, geleneğinden koparmıştır. Egemen Şii düşüncesi, gide rek Sünnileşmiştir.

Takıyye (Gizlenme) ve Sırr

Alevilik, İslamiyet'in hakikat cephesini temel alan dinsel giysili bir toplumsal örgütlenme idi. Bu nedenle de iktidarın alternatifi olarak her çağda, her ülkede varlığını hissettirdi. İktidara aday oluş nedeniyle sıkı biçimde izlendi, ezilip yok edilmeye çalışıldı. Bu nedenle de Aleviler, kendilerini mümkün olduğunca gizlemeye çalıştılar. Bu gizlenme olayına, dinde, **takıyye** denir.

Aleviler; takıyyenin İslamiyet'e uygun bir davranış olduğunu söylerler. Onlara göre; takıyye Kuran'da bile yer almıştır. Örneğin; 4. Sure'nin 61. ayeti şöyle der: **“Şüphesiz, Allah, size, emanetleri ehline vermenizi buyurdu.”**

İşte, buradaki emanet; İslamiyetin özü hakkındaki bilgidir; hakikattir. Hakikatın sırrını ehil olmayana açarsanız; onu anlamaz ve bunu bozgunculuk olarak, dinsizlik olarak damgalayabilir. İmam Cafer'üs Sadık da daha önce aktardığımız şiirinde, bundan acı acı yakınır zaten.

İktidara aday olan karşıt bir düşüncenin örtünmesinin (takıyye) doğal sayılması gerekir. Kişiler, zorda kaldıklarında, inançlarını gizleyebilirler. Bunun örneği; **H. Muhammet** döneminde bile yaşanmıştır. Yalancı peygamber Müseyleme, kılıcını çekip bir Müslüman'ın boğazına dayamış ve **“Söyle, peygamber ben mi-**

yim, Muhammet mi” diye sormuştu. O Müslüman, Müseyileme'ye; **“E-vet, sen peygambersin!”** demişti. Canını böyle kurtardıktan sonra gelip bunu **H. Muhammet'e** anlatmış; doğru mu, yanlış mı yaptığını sormuştu. Peygamber; bu davranışı yanlış saymamıştı...

Alevilik ortaya çıkıp da Arap feodalizmine karşı halk mücadelesi başlayınca, zorunlu olarak Alevi kitleler de takıyyeye başvurdular. Çünkü, olay çok ciddiydi. Bu nedenden, Beşinci İmam Muhammet Bakır şöyle der:

“Bizim davamız; zordur, çetindir. Zorlu bir çaba göstermeyi gerektirir. Ancak yüce dereceli bir melek veya kalbi Allah tarafından sınanmış bir mümin kul ona güç yetirebilir.”

Bu dava, yukarıdan beri açıkladığımız, Alevi dünya görüşüdür... Bu dünya görüşü, avam denilen sıradan halk tabakalarının anlayamayacağı ölçüde derinleştirilmiştir; felsefi bir sistem haline getirilmiştir. Bu nedenle; Aleviliği anlamak, benimsemek ve savunmak kolay bir iş olmamıştır. Bu yüzden de Alevi kesim genellikle azınlıkta kalmıştır.

Aleviler; kendi yollarını iyi bildikleri halde, onu yabancılara; karşıt düşüncede olanlara açmadıkları için, bu düşünce bir sır gibi yorumlanmış, çözülmesi için çok çaba harcanmıştır.

Aslında, ortada sır denilen bir şey yoktur. Altıncı İmam **Cafer'üs Sadık** bu sır olayını şöyle açıklar;

“Bizim davamız, sır içinde sırdır. Ama örtülü kalan şeyin (sırın) sırrıdır. Bu öyle bir sırdır ki onu ancak başka bir sır açıklayabilir. Bu sır içinde sırdır ve başka bir sırda gerek duymaz.”

Karışık gibi görünen bir açıklama. Basitçe açıklarsak, şöyle diyor **İmam Cafer**:

Alevilik, ancak Alevilikle açıklanabilir. Onu, Aleviler bilebilir. Bu, aslında bir sır da değildir. Gerçeğin kendisidir. Gerçeği çözmek için başka bir gerçeğe gerek duyulmaz. Aradığın ebedi gerçeklik, bizim davamızdır...

Takıyye olayı, Birinci **İmam Ali**'nin yaşamı ile başlamış sayılır. Çünkü **Ali** davranışı ile takıyyeyi uygulamıştır.

İmam Hüseyin, İslam dininin elden gittiğini, putperestlik törelerinin hortladığını, insanların ezildiğini görmüş; takıyyeyi kuv-

vetlendirmek için kendini açığa çıkarmış ve Alevi inancı uğruna canını vermişti. Bu davranışı, takıyyenin sadece bir kaçma, geri adım atma, siniklik olmadığını da göstermesi bakımından öğretici olmuştur.

Daha sonra, takıyye, gerek Acem, gerek Türk Alevileri tarafından uygulanmıştır.

Burada önemli bir sorun gündeme geliyor.

şimdiye kadar; Alevi yol büyüklerinin yaşamlarını inceleyenler; onların koyu birer Sünni gibi ibadet ettiklerini görüp şaşırıyorlar ve kendi kendilerine soruyorlar: **“Acaba bunlar Alevi değil mi?”** Bazıları da bu biçimsel ibadetlere bakarak onların Alevi olamayacağını söylüyor. Kimileri de, eski Alevi büyükleri ile şimdiki Alevilerin farklı insanlar olabileceğini düşünüyor.

Tabii, bunlar Aleviliği, Alevilikte gizlenmeyi bilmemekten kaynaklanıyor. Günümüzde, Alevilik zerine yazılıp iziliyorsa, bu devlet baskısının kalkması sonucu Alevilerin gizlenme gereğini duymamaları ve bazı yol bilgilerinin basit örneklerini yabancılara amalarındandır. Ayrıca, Alevi kesimden çıkan yazarlar da kendi toplumlarının inancına ait bazı bilgiler aktarmışlardır.

Aleviler, katliamdan kurtulmak için takıyyeyi değişik biçimlerde uygulamışlardır:

a) Gerektiğinde, kendilerini Sünni gibi göstermiş ve namaz kılmak, oruç tutmak durumunda kalmışlardır. Daha sonra da yollarının gereği gibi ibadetlerini yerine getirmişlerdir...

b) oğunlukla da kendilerini soyutlamışlar, Sünnilerden uzak bölgelere çekilmişlerdir.

c) Birbirleriyle anlaşmak, işaretleşmek için kimi bölgelerde özel dil bile geliştirilmiştir. Örneğin, Tokat bölgesindeki Alevi Gaygel Türkmenlerinin 25 ile 30 kelimelik bir gizli dili bulunmaktadırdır...

d) Alevi olduklarını gizlemelerine karşılık, giyimi, davranışı, tıraş biçimleriyle bile Aleviler birbirlerini tanıyacak teknikler geliştirmişlerdir. Bu giyim ve davranışlar; genelde toplumun ölçülerine uygun olmuş, özelde değişmiştir. Yani onu anlayan anlamıştır...

ALEVİ FELSEFESİNDE İNSAN

“İnsan, konuşan Kur’an’dır.”

“İnsan, kıbledir. Secde edilecek makamdır; mihraptır...”

“Secde eyle âdeme İblis gibi ar eyleme

Emr ü nehyin bil Hakk’ın mekânın inkar eyleme”

Mirati

Alevilik, insani bir duruştur.

Alevi felsefesinin merkezinde insan vardır. Bütün çabalar insana yöneliktir. İnsanın kutsal olduğuna inanılır ve bu nedenle de apayrı bir değer verilir. Dinsel kaynaklı olan kutsallık, zamanla dünyacı hale gelmiştir. İnsanın kutsal olduğu, *Kuran*’da açık açık yer alır. Bu felsefenin dinsel boyutunu çözebilmek için, bazı *Kuran* ayetlerini aktaralım.

Tin Suresi (95) 4: Biz, insanı en güzel şekilde yarattık. 5: Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık. 6: Yalnız, inanıp yararlı işleyenler bunun dışındadır. Onlara kesintisiz sevap vardır.

Bakara Süresi (2) 30, 32, 33, 34: Özet: Bu ayetlerde, Âdem’in yaratılması, meleklerin ona zorunlu olarak secdesi ve Şeytan’ın secde etmemesi anlatılır.

İnsanın meleklerden bile kutsal olduğunu vurgulayan bu olguya çok önem verildiği için, başka surelerde de geniş geniş anlatılır.

Araf Suresi (7) 71, 72, 73, 74: (zet: Şeytan'ın insana secde etmemesi...)

Kaf Suresi (5) 16: And olsun ki, insanı biz yarattık; nefsinin kendisine fısıldadığını biliriz. Biz ona Őahdamarından daha yakınız.

Nisa Suresi (4) 79: (Ey insanoğlu) Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır; sana ne ktlk gelirse kendindendir.

Taha Suresi (20) 43: (Ey Musa) Firavun'a gidin; doğrusu o azmıştır. 44: Ona yumuşak söz söyleyin. Belki oğt dinler veya korkar...

Necm Suresi (53) 38: Kimse kimsenin günah yükünü yüklenmez.

Necm Suresi (53) 39: Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı, onu verirlerdi...

Hadid Suresi (57) 10: (...) İçinizden, Mekke'nin fethinden önce sarf eden ve savaşan kimseler; daha sonra sarf edip savaşan kimselerle bir değildirler; berikiler, daha üstün derecededirler.

Tahrim Suresi (66) 1: Ey peygamber; eşlerinin rızasını gzerek, Allah'ın sana helal kıldığı Şeyi niçin kendine yasak ediyor-sun?

Tahrim Suresi (66) 10-11: (zetle: Peygamber karıları cehennemde, Firavun'un karısı cennete gidebilir. Yani, insanlar yaptıklarıyla değerlendirilirler.)

Fecr Suresi (89) 12: O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? 13: O geçit; bir köle ve esir azat etmek, 14-16: Yahut, açlık gününde, yakını olan bir ksz, yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır. 17: Sonra, inanıp birbirlerine sabır tavsiye edenlerden, merhametli olmayı tavsiye edenlerden olmaktır.

Leyl Suresi (92) 17-18: Arınmak için malını veren, en çok sakınan kimse, ondan (cehennemden) uzaktır.

Duha Suresi (93) 9: Öyleyse, sakın öksüze kötü muamele etme. 10: Ve sakın bir Şey isteyeniyi azarlama.

Zilzal Suresi (99) 7: Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. 8: Kim zerre kadar ktlk yapmışsa onu görür.

Kuran'da *Sad Suresi'nin* 71. ve 72. ayetlerindeki şu bölüm dikkat çekicidir. "Rabbim, meleklere şöyle demişti: Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan ona üflediğim zaman secdeye kapanın."

Bu anlatım, insanın Tanrı'nın ruhundan üflenilerek yaratıldığını; yani insanın kutsal olduğunu açık açık ortaya koymaktadır.

Kuran'ın çizdiği bu insan portresinin genel özellikleri şudur:

1- İnsan, kutsaldır.

2- İnsan'ı Tanrı kendi ruhundan üfleyerek şekillendirmiştir. Yani, insanın manevi varlığı (iç dünyası) Tanrı'nınki ile aynıdır.

3- İnsan bütün yaratıkların en güzeldir.

(Bir rivayete /hadis/göre Hz. Muhammet, Mirac'da Allah'ı sakalsız, tüysüz genç, yakışıklı bir civan biçiminde görmüştür.)

Burada anlatılan insana taban tabana zıt tanımlar da *Kuran'da* vardır. Aleviler; Kuran'da insanı yücelten ve merkeze koyan ayetleri öne çıkartırlar.

İnsan yorumunda, iyi-kötü çelişkisi açık açık ortaya çıkar. İnsanın, iyilik yoluyla Tanrı'ya özdeş bir konuma gelebileceği vurgulanırken; kötülük yoluyla da en aşağılık yaratık haline düşebileceği söylenir...

Alevi felsefesinde insan, genellikle olumlu yönleriyle değerlendirilir... Alevilerin Altıncı İmamı **Cafer'üs Sadık**, insanı şöyle tanımlar: **"İnsanın biçimi, Allah'ın halketme, yaratma gücünü dışa vurduğu en üstün tanıklıktır. İnsan, Tanrı'nın kudret eli ile kaleme aldığı kitaptır. Hikmet ile bina ettiği mabettir. Bütün kâinattaki suretlerin bir araya getirilişidir."**

Bu insani biçim, **gerçek insan, büyük insan, yüce nefis, ilk akıl, yüce kalem, yüce halife** (Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi), **kutuplar kutbu** olarak adlandırılır.

Hz. Peygamber, bu gerçekliği şöyle dile getirmiştir:

"Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı."

Sonra da şöyle demiştir:

"Allah'ın ilk yarattığı, benim ve Ali'nin nurudur. Biz aynı nurdayız."

Alevi inancında, **Ali ve Muhammet** aynı nurdandır. Birisi ak nur (Ali) birisi de yeşil nurdur (Muhammet). Bu nur, kronolojik tarihin dışındaki zaman içinden, son peygamberle birlikte dünyevi zamanın içine girmiştir. Bu nur, **Muhammet**'te nübüvvet (peygamberlik) nuru, **Ali**'de velayet (imamet) nuru olarak biçimlenmiştir. Fakat bu durum, tek hakikatin iki yüzüdür. Tek varlık halinde **Muhammet-Ali** gerçeği vardır. Peygamberin ölümü ile nübüvvet (peygamberlik) halkası bitmiştir. Fakat, Ali ile başlayan velayet sürüp gelmektedir. Anadolu Alevileri; bu kavramı kendi eski dinindeki "Kün-Ay" (Gün ve Ay) inancı ile bağlantılamıştır.

a) İnsanlık, Tanrı dostu velileri (velayetin temsilcilerini) her zaman bağrında taşıdığı için kutsaldır.

b) Bu velilerin Tanrısal ışıkla donattığı (irşat ettiği, aydınlatığı) topluluk da, Tanrısal kutsallığa ortak olur. Dolayısıyla imamların (12 İmam) bilgisine muhatap olan Alevi insanı, kutsal bir nitelik kazanır. Bu kutsallık, bir tür Tanrı'nın niteliklerine bürünme sayılabilir. Alevilik, aydınlanmayı bütün bireyleri için geçerli sayar.

Aleviler, imamların bilgilerinin vârisi oldukları için Tanrısal aydınlanmaya baştan kavuştuklarını ileri sürerler. Bu da onların tarık-i nazenin (İnce Yol), tarık'ün necat (Kurtuluş Yolu) kesiminden olduk-larını gündeme getirir.

İnsan Kalbi

Alevi felsefesinde insanın en önemli özelliği, Tanrı'yı gönül bilgisiyle tanıyabileceğidir. Bu gönül bilgisi, duyuşla olur. **Birinci İmam Ali**, "Taptığın Tanrı'yı gördün mü?" diye sorduklarında, **"Görmesem (Tanımasam) tapar mıyım?"** derken, fiilen bir görmeyi değil, gönül yoluyla onu tanımayı anlatmıştır. Yine bir hadiste yer alan Tanrı kavramı şöyledir: **"Yere, göğe sığmadım da kulumun gönlüne sığdım."**

Alevilikte gönül, Tanrı'nın kavrama yoluyla belirlediği yerdir. Bu nedenle de Tanrı'nın evi olarak anılır.

*"Gönül Çalab'ın (Tanrı'nın) tahtı
Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise"*

diyen **Yunus Emre**'nin şiirlerinde sık sık bu gerçek vurgulanır.

Alevi felsefesinde insani biçim, Tanrısal biçimin sembolüdür. Bu nedenle de Tanrısal olanı yüklenmeye en layık olan varlık, insandır. Tanrısallığı açığa çıkarma, onun görevidir, onun omuzlarındadır.

Bu nedenle Alevilikte insan

a) Tanrı'nın sembolüdür.

b) *İnsan kalbi*, Tanrı'nın evidir. Bu nedenle **insan gerçek kible**dir.

c) İnsan, Tanrısal bilgi ile donatıldığı için **kutsaldır**.

ç) Kutsal olup günah basamağını geride bıraktığı için **ma-sumdur**.

d) Kurallar ve yaptırımlardan oluşan dış manevi dünyadan, ebedi gerçeklerin hüküm sürdüğü iç hakikat basamağına yöneldiği için, **kural ve bağlardan bağımsız kılınmıştır**. Namaz, oruç, zekât, hac, onun için artık geride kalmıştır. Bu nedenle Aleviler "Namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuştur..." derler. Buna bağlı olarak da **Pir Sultan Abdal**, bir şiirinde, "**Alınmış abdestim al-dırırlarsa / Kılınmış namazım kıldırırlarsa**" demiştir.

Yunus Emre, "**Namaz, zekât, oruç, hac /Hicaptır âşıklara**" derken bu gerçeği açıklar.

e) Ebedi hakikate gidip, **Tanrısal olana** doğru yükseliştir. **İnsanın ebedi sırra ermesi, gerçek anlamda kıyamettir**. Yani büyük ayaklanıştır. *Bilgi ile can bulma, insanın kıyameti, yani ayağa kal-kışdır*.

Bütün İnsanlar Kurtuluşa Layıktır

Alevi felsefesinde, kutsallık yalnız Alevilere özgü sayılmaz. **Hacı Bektaş Veli**, Tanrı'nın yalnız Müslümanlara değil, kâfirlere bile rahmet ettiğini söyler. Yani Tanrı katında dindar ile dinsizin pozisyonları birdir.

Ayrıca; Kuran'da, **Hristiyan, Yahudi** ve Sabii dininden inanmış ve iyi kimselerin, bilim adamlarının öbür dünyada azaba uğramayacakları, sevap içinde oldukları açık açık yer alır. Bakara Suresi'nin (2.) 62. ayeti şöyledir:

“şüphesiz; inananlar, Yahudi olanlar, Hristiyanlar ve Sabiilerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp yararlı iş yapanların ecirleri (Kazançları) **Rablerinin katındadır. Onlar için artık korku yoktur; üzülmeyeceklerdir...**”

“**Maide Suresi**”nin 82. ayeti, Hristiyanlığı, Müslümanlığa en yakın din olarak belirtir.

Kuran'ın, geçerliliği sürekli olan ve değişmeyen hükümleri; insancıl hükümlerdir... Bunları dikkate alan Aleviler; başka dinden insanlara kendilerinden birisiymiş gibi sayĐı gösterirler.

ALEVİLİK VE KADIN

*“Gel benim ey güzel servi çınarım
Yüreğime ateş düştü yanarım
Kıblem sensin, yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası.”*

Pir Sultan Abdal

Bütün Ortaçağ boyunca, dinsel anlatımda insan kavramı genelde erkeği anlatmak için kullanılmıştır. Alevi düşüncesinde, insan için söylenen özellikler, kadın için de geçerlidir. Alevi kadını, savaşta bile erkeğin yanındadır. Anadolu’nun Türkleştirilmesinde **Bacıyan-ı Rum**’un (Anadolu Bacıları) büyük katkısı olduğu bilinmektedir. Çok zor durumlarda, düşmana karşı, kadın, erkek, çoluk çocuk birlikte çarpışmışlardır. Babalılar Ayaklanması ve 16. yüzyıldaki bazı ayaklanmalarda bu durumu açıkça görmekteyiz.

Kadın; üretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Kadının çalışmaması demek, Alevi ailesinin açlığa mahkûm olması demektir. Tarlada erkekle birlikte çalışmak zorunda olan kadının, erkekten ayrı bir yerde, hem de peçe altında iş yapması olanaksızdır. Bu durumda, Alevi erkeği ile kadını, bir arada bulunmanın felsefesini yaratmış ve adına da Alevilik demiştir. Alevilikten, kadını soyutlarsanız, ortada ne dinsel-töresel olarak, ne de kültürel ve sanatsal olarak geriye bir şeyin kalmadığını görürsünüz. Alevilik felsefesi ve uygu-

laması içinden kadın ögesini çıkardığınızda bu sistemin gümbür gümbür yıkıldığını görürsünüz. Bu durum; Alevilik olgusunun temelinde kadının erkekle eşitliğinin bulunduğunu açıkça ortaya kor.

Kadın-erkek birlikteliğini; Sünni İşlam kabul etmez. Arap İşlamı diyebileceğimiz anlayışta; kadın toplumsal yaşamdan dışlanmıştır. Kadını, erkekle eşit duruma getiren yorum; dayanağını eski Türklerin toplumsal yaşamından alır.

Kadın-erkek birlikteliği ve eşitliği; kesinlikle Türklerle zgdr. Eski Türk yaşamında, ata kadar ana da önemlidir. Hakanın yanında hatun da yönetici güç sahibi olarak yer alır. Orhun Yazıtları'nda bu gerçek açıkça görülür. Zaten Arap gezginlerinin Müslüman olmayan Türk halkları arasında yaptıkları gözlemler de bu gerçeği çok açık biçimde göstermektedir. İtil Bulgarları içinde kadınların ve erkeklerin aynı ırmakta birlikte yıkandıkları tespit edilmiş bulunuyor. Türk kızlarının eşlerini seçme özgürlüğü olduğunu kaynaklar ortaya koyuyor. İşlam dinine geçen yerlerde bile kadının erkek gibi yöneticilik yaptığını tarihler gösteriyor. (Buna ilişkin ayrıntıları Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği isimli çalışmamızda ortaya koyduk) Anadolu Aleviliği'nin Türk kimliğini işte bu olgu en çarpıcı biçimde ispat etmektedir.

Kadının erkeğe eş, daha doğrusu eşit olması sonucu, Alevilerde tek eşle evlilik yerleşmiştir. İşlam öncesinde de Türkler arasında tek eşli evlilik egemendir..

Alevilerde görülen boşanma yasağı, bu eşitliğin bir yansımasıdır. Sünnilikte, erkeğin iki dudağı arasından çıkan **"Boş ol!"** sözüyle, bir anda düzeni yıkılabilen kadın, Anadolu Aleviliğinde, bu tehlikeden korunmuştur. Özellikle **Hacı Bektaş Veli**, kadına olağanüstü bir önem vererek, onu ulusal kültüründeki yerine oturtmuştur.

Velayetname'de anlatıldığına göre, **Hacı Bektaş Veli**'nin Anadolu'ya ayak bastığını; diğer din uluları anlayamaz da **Kadıncık Ana** anlar. Bu durum, kadını, erkeğin bile önüne geçiren bir yaklaşımı sergiler.

Alevilikte, kadının erkeği istememesi, erkeğin kadını istemesinden daha kolay şartlara bağlanmıştır.

Alevilerde kadın, kardeş gibi saygı görür. Tümü de bacıdır. İbadette bile kadınla erkek yan yanadır (Cem bölümüne bkz.) Alevi din adamı dede gibi, onun eşi de (Ana, denilir) saygındır. Kadında da Tanrı'nın belirlediğine inanan Alevi gruplarının 16. yüzyıldaki tavırları aydınlatıcıdır.

Osmanlı tarih yazıcısı Latifi Efendi, Tezkire'sinde (yaşam öyküsü kitabında) **Temennayi** adlı bir **Kalenderi** ozanı anlatırken şu bilgileri veriyor:

“Temennayi:

Kayseri yakınlarından olan bu adam, bir Kalenderi idi. **“İnsan ot gibi biter ve ot gibi yiter”** diyen küfür söyleyicilerden birisi idi.

Harf ilmine ve tenasüh mezhebine ilişkin kitaplar topladı. Çevresinde birçok dinsiz ve sapık -Allah'ın laneti onlara olsun- toplanmıştı. Bunlar **“Âdem, âlem-i kübra ve mazhar-ı hüdadır,”** deyüb, **“Ey senem, sen mazharallahsın, nüsha-yı cümle kela-mul-lahsın.”** diyerek, gördükleri güzele secde ederlerdi. Secdelelerini de yanlış yaptıkları için, Şeytan'ın yoluna giderlerdi. O sapık topluluk, mezheplerinin genişliği nedeniyle -Allah korusun- bütün yasakları helal ve uygun sayarlardı. Ayrıca gökten inmiş kitapların tümüne, biçimce anlam vererek, insanın şeklinde bulurlar idi. Rafizilik mezhebine bağlanmayı, bu geçersiz inanç uğruna can vermeyi şehitlik düzeyinde bir derece sayarlardı.”

Göçmen Alevilerle ilgili bu belgede dikkat etmemiz gereken şudur: Alevi insanı için kadın da Tanrısalıdır. Erkek gibi onun yüzünde de Tanrı'nın belirtisini bulmak mümkündür. Bu belge, Alevilikte kadın erkek ayrımı olmadığını felsefi düzlemde bile ortaya koymaktadır.

Pir Sultan Abdal'ın şiiri incelenirse, sevgilisi için söylediği şiirlerde onu kutsallaştırdığı görülür. Bu kutsallık, ozanın, insanı kutsal görme felsefesinden kaynaklanmaktadır.

Kadınlara saygı göstermek, Alevi yolunda bir iman belirtisi ve büyüklük göstergesidir. Bu saygı nedeniyle, Anadolu Alevilerinde

geçici nikâh (Muta) ortaya çıkmamıştır. Bütün bu düzen; geleneğe bağılı olan Alevi toplulukların eski ulusal kimliklerini sürdürmeleri üzerine kurulmuştur.

Aile İçinde Kadın

Anadolu Alevileri; geçmişten beri yürüttükleri kadın-erkek birlikteliğini, İslam çemberine girdikten sonra da sürdürdüler. Sünni kesimin bu konudaki itirazlarına da İslam içinden cevap yarattılar. Alevi ulularından yaptıkları aktarmalar bu yöndedir.

İmam Cafer'üs Sadık'a göre, erkekler, kadınlara ne kadar sevgi gösterirlerse, inançlarının değeri o kadar artar.

İmam Sadık **"Evleniniz, fakat boşanmayınız. Zira boşanma, gökteki melekleri ve Arş-ı İlahi'de oturanları titretir, sarsar."** demek suretiyle ailenin parçalanmaması için kural koymuştur. Bu konuda Hz. Muhammet, **"Benim ümmetimin en iyi erkekleri, kendi ailelerine büyüklük taslamayanlardır, ailelerine karşı yumuşak ve sevecen olan, yüreğı yanan ve onlara zulüm etmeyenlerdir."** demiştir.

Yine Hz. Muhammet, **"Sizin en iyileriniz, zevceleri hakkında hayırlı olanlardır"** diyerek kadına saygıyı istemiştir.

Birinci İmam Ali, kadınlara, o zaman değin görölmeyen davranışlarıyla saygı göstermiş ve örnek olmuştur. Çocuklarından birisine söylediğı şu sözler anlamlıdır: **"Kadın, çiçek tabiatlı, çiçek yaratılışlıdır. Kadın bir kahraman değildir. Her hal ve surette onunla anlaşınız. Kendisiyle iyi, gereğı gibi ve makbul görülecek, herkes tarafından beğenilecek bir tarzda yaşayınız. Ona öyle bir hayat arkadaşı olunuz ki, o, yaşamının tadını tatsın."**

Aleviler, Hz. Ali'nin bu yaklaşımına uygun davranmaya çalışırlar. Onlar için kız evlat, erkek evlat gibi değerlidir.

Ali ile Fatıma arasındaki tek eşli evlilik, Alevi yaşam biçiminin temel dayanaklarından birisi olarak gösterilir. Böylece; İslam öncesi yaşam biçimine İslam içinden gerekçe bulunur.

Tasavvuf İnsanı

Tasavvuf, İslam felsefesine derin etkileri olmuş bir akımdır. Bu anlayışa göre, yaratılan diye bir şey yoktur. **Var olan her şey, Tanrı'nın zahiri (hayali) bir görüntüsünden ibarettir.** Yani, canlı, cansız her şey, *Tanrı'nın bir aynaya yansıyan görüntüsü gibidir.*

9. yüzyıl başlarında ortaya çıkan bu anlayış, yaratan-yaratılan anlamına karşı çıkar. **Yaratılan** diye bir şey bulunmadığı için **yaratan** demek de doğru olmaz. Madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar, aşamalı görüntülerdir. Bunlar tek varlığın (Tanrı'nın) değişik zahiri görünümleridir. Bu görünüm, tasavvufta, gerçek bir varlığın (Tanrı'nın) bir aynaya yansıyan görüntüsüne benzetilebilir.

Böyle olunca, insan Tanrı'nın bir görüntüsü olarak kutsaldır. Çünkü **zahiri** (hayali) bile olsa, o Tanrı'dır. Bu nedenle **Hallac-ı Mansur, "Enel Hak"** demiştir. "Ben Tanrıyım" anlamına gelen bu sözü, Sünni din adamları anlayamamış ve onu öldürtmüşlerdir (922).

Aynı sözü, daha sonra birçok tasavvuf yolcusu, bu arada **Yunus Emre** de söylemiştir. Fakat Azeri Türk ozanı **Seyyit İmadeddin Nesimi**, aynı görüşleri dile getirince 1417 yılında o da öldürüldü. Bu büyük Türk ozanı, Alevilerin yedi büyük ozanından birisidir.

Gerek **Hallac-ı Mansur**, gerek bir Alevi ozanı olan **Seyyit Nesimi**, Alevi edebiyatına derinden etki yaptı. İnsanın, Tanrı'nın hayali bir görüntüsü olduğu görüşü, Alevilik felsefesini besleyen bir kaynak olmuştur.

Alevilikte insanın kutsal sayılmasının bir kaynağı olan tasavvuf, ancak bu yönüyle alınmış, pasif yönü kabul görmemiştir.

Alevilikte, **çilecilik**, insanın kendine eziyet etmesi gibi özellikler yoktur. Alevilikte, evlenmemek diye bir kavram da yoktur. Bu anlayış İslamiyet'te zaten hiçbir zaman bulunmamıştır. Daha sonra ortaya çıkan **çileci** felsefenin bir yansıması olan **mücerretlik** (evleninme) kentlerdeki Bektaşiler arasında, ancak çok sınırlı insanlar arasında uygulanabilmiştir. Bu dünya hayatı kötülenmez. *Yaşamak bir hak, bir ödevdir.*

Hurufilik'in Etkisi

Alevilik, Anadolu'da çok güçlü bir akım olarak yaşadığı için, devletler ne kadar baskı uygularlarsa uygulasinlar, yok edeme-miştir. Fakat küçük tarikatlar kolayca ezilmiştir.

Bunlardan birisi de Hurufilik'tir. Bu anlayışı sistemleştiren Fazlullah-ı Hurufi 1394 yılında **Timur**'un adamları tarafından **Alınca** Kenti'nde öldürülünce, yandaşları, İran'dan kaçıp Anado-lu'daki Alevilerin arasına karışarak varlıklarını sürdürdüler.

Alevilikte, insanın kutsal olduğu inancı, Hurufilik akımının et-kisiyle daha da gelişti. İnsanın yüz çizgilerinde Arap harfleri ile **Allah, Muhammet, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin** yazılı olduğu inancı benimsendi. Giderek bütün vücut çizgileri belirli harflere benzetildi. İnsan, Allah'la dolu, Allah yazılı bir kutsal varlık gibi çizilmeye başlandı.

Yedi büyük Alevi ozanından birisi sayılan 16. yüzyılın başla-rında yaşayan Yemini, bir şiirinde şöyle der:

“Ey saçı küfr-i siyah  vey ruh-i imanımız

Dest-i kudretten yazılmış vechine Kur'an'ımız.”

(Ey siyah saçlı, imanımızın özü olan sevgili! Senin yüzüne bi-zim Kuran'ımız Allah'ın eliyle yazılmıştır.)

Tanrı'nın en üstün, en mkemmek, en eksiksiz yaratış gücünün sembolü sayılan insanı renklendirmede Alevi sanatçılar büyük beceri göstermişlerdir. Bu beceriye Hurufiliğın etkisi; dolaylı olup hiçbir zaman Hurufilik temel olarak algılanmamıştır.

Alevi resim sanatında çok önemli yeri olan yüz ve vücut resim-leri, aslında deforme edilen harflerden oluşmaktadır.

Hurufilik'ten aldığı bazı değerlerle kendi felsefesini besleyen Alevilik, insanın kutsal olduğu ilkesini sürekli yenilemiştir.

Kutsal olan insanı öldürmek, Alevilikte en büyük günahtır. Bu nedenle katiller asla bağışlanmazlar; toplumun dışına atılırlar.

Aleviler, yalnız insanın değil, bütün canlıların hayatına saygı duyarlar. Bu nedenle, Aleviler avcılık yapmazlar. Kasaplık da makbul bir meslek sayılmaz.

Kendini Bilmek

Alevi felsefesinde, insanın kutsal niteliği, Tanrı'ya ulaşabilmek ve gerçek insan olabilmek için bireyin tanınmasını ön plana getirmiştir. İnsanın Tanrı'yı bilebilmesi, bulabilmesi için, kendisini bilmesi şart sayılmıştır. Bu, Alevi düşüncesinde, **kendini bilmek** deyiimi ile anlatılmıştır.

Kendini tanıyan insan, Tanrı'yı kendi içinde bulacak, yücelerden yüce olduğunu görecektir, bu yüceliğin de alçakgönüllülükten, yardımlaşmaktan, bölüşmekten, doğruluktan geçtiğini görecektir ve kendisini küçülterek büyüklüğünü ortaya koyacaktır. Burada, *in-san-ı kâmil* denilen *olgun insana* ulaşma hedefi vardır. İnsansal gelişmenin son basamağı olan hakikat, kişinin özünü toprak etmesi ile (ayaklar altına sermesi ile) ile mümkün görülmektedir. Toprakta yaratılmış olan insanın toprak olması, hiçleşmesi uzakdoğu etkili bir felsefenin yeniden dokunmasıdır. Burada, dünya malı için zu-lüm, kıyım yapılmasına dolaylı bir tepkiyi yakalamak mümkündür.

Bu yönüyle **Melameti** nitelikli olan Alevi düşüncesi, insanlığın miskinleştirilmesi demek olan dünyadan el etek çekme felsefesi gibi anlaşılmamalıdır. Zaten; dünyadan el etek çekmek, *Kuran* hükümlerine de aykırıdır. Örneğin, **Tahrim** (66.) Suresi'nin birinci ayeti çok öğreticidir:

“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun?” diyen ayette, kadın-erkek ilişkisinde, yasaklamanın asla yerinin olmadığı, züh-dün yanlış olduğu açık açık belirtilir.

Aleviler, bu nedenle, dinsel açıdan da, kendilerini, dünyanın nimetlerini en geniş anlamda tatmaya hak kazanmış görürler.

Fakat, dünya nimetlerini tatmada bencilliğin önüne set çekmenin yolu olarak kendini bilmek ilkesi yaratılmıştır.

Kendini bilen, Rabbini bilir; Rabbini bilen de kendisini... Kendisini bilmeyen bir insanın Tanrı'yı bilmesi, gerçek bir mümin olması mümkün değildir. Bu nedenden, dinin kurallarını öğrenmeden önce, insan kendini tanımayı gündeme getirmelidir.

Biat (el, ele; el, Hakk'a...)

Alevilikte, biat olayı önemlidir. Biatın kaynağı, Hz. Muhammet'in, **Hudeybiye**'de bir kiraz ağacının altında yandaşlarından açıkça bağlılık sözü almasıdır... Peygamberin eli tutularak yapılan bu bağlılık gösterisi, Alevilikte, bir mürşide (uyarıcı, aydınlatıcı) bağlanma anlamına gelir. Bu aydınlatıcı, o kişi (talibi) doğru yola sokacak, ona gerçekleri gösterecek, o talip de böylece Hakka ulaşacaktır.

Böyle olunca, Alevilikte talip adı altında geniş bir halk kesimi, bir de onlara yön veren mürşit (dede) kesimi meydana gelmiştir...

Dedeye biat eden, bu yaptĐĐ işle, **H . Muhammet**'e biat etmiş gibi kabul edilir. **H . Muhammet**'e biat ise Tanrı'ya biat etmek sayılır.

Bunun adına Alevilikte, "**el ele; el, Hakka**" denilir...

Tanrı'ya ulaşmanın bir yolu olarak, Alevilikte dedeye bağlılık sözü verilmesinin bu formülü; Alevi kitlenin bir arada tutulmasının basit ama etkili formüllerinden birisi olmuştur.

Bu davranışın altında yatan en eski gelenek de Türklerin ordubalık biçimli şehir örgütlenmesinden ve hakana bağlı olma davranışından gelmektedir.

Peygambere altında biat edilen kiraz ağacı, **Ömer** zamanında, kutsallaştırılıyor gerekçesiyle kestirilmiştir ama oradaki davranış yaşatılmıştır.

12 İMAMLAR

Alevilikte Sünnilikteki “imam” kavramından farklı olan bir “imam” kavramı bulunur. Bu imamlar; Hz. Muhammet’in soyundan olan Hz. Ali ile başlar, 2 oğlu Hasan ile Hüseyin 2. ve 3. imam kabul edilir. Sonra Hüseyin soyundan gelen 9 kutlu isim daha sayılır. Bunlar; İslam’ın b t n  yüzünü temsil eden ve peygamberin istediği biçimdeki bir İslam’ı bildiren ve ya atan kişiler olarak kabul edilirler. Bunlar da tıpkı Ali gibi olağanüstü güç sahibi kabul edilirler.

Alevilerde imamlar, masum ve günahsız kabul edilir. Bunların soyca Hazreti Ali’ye ulaşmaları ve peygambere bağlı bulunmaları şartı aranır. Aleviler; cami imamını bu anlamda bir imam kabul etmezler. Anadolu Aleviliğinin dinsel önderleri olan dedelerin soyca Ali’ye kadar ulaştıkları kabul edilmiştir.

Haklarında  iirler yazılan (D vazimam/Düvazdeh (12) imam) ve cemlerde besteyle okunan 12 İmamların ilki Hz. Ali’dir. Aleviler ona “hazret” değil “imam” derler.

Birinci İmam: Hazreti Ali

Hz. Ali, Alevi felsefesinde çok önemli bir yere sahiptir. O, gerek yaptıkları, gerekse yaşamıyla, İslamiyet’in gerçekleştirmek istediği insan tipinin  rneği olmuştur. İslam tarihinde Hz. Ali’den daha mükemmel bir Müslüman  rneği bulmak mümkün değildir.

Zaten Alevi felsefesinde Hz. Ali, peygamberlik makamının i-
yüzü sayılan imamet (velayet) başlangıcıdır. Bu nedenle adı,
Peygamber Muhammet Mustafa ile birlikte anılır.

H. Ali, H. Muhammet'in amcası, Ebu Talip'in oğludur. H.
Ali'nin annesi H. Peygamber'in atası **Haşim**'in oğlu Esed'in kızı
Fatma'dır. **H. Ali**, Miladi 598 yılında **Kâbe içinde** doğmuştur ve
Kâbe'de doğan tek kişi, kendisidir. Bu yüzden, Aleviler arasında
Ali'ye bağlanmak Kâbe'ye yönelmek gibi kabul edilir.

H. Ali'nin babası Ebu Talip, H. **Muhammet**'i, dedesi **Abdl-
muttalip**'in vefatından sonra yanına almış ve kendi vefatına dek
onu korumuştur. Kureyş boyunun ablukası nedeniyle Müslüman-
ların, **Ebu Talip**'in evinin bulunduğu mahalleye sığındıkları yıl-
larda Ebu Talip, Peygamber'e ktlk yapmamaları için gece n-
bet tutardı. Bazı geceler, **Ali**'yi, Peygamberin yatağında yatırır,
ona yapılacak bir saldırının **Ali**'ye olmasını amalardı. Ebu Talip,
H. Hatice'nin ve-fatından  gün önce vefat etmiştir. (619 yılı
sonları)

Ebu Talib'in ne mkemm el bir mümin olduğunu yaptıkları ve
şiirleri açık açık göstermektedir. İbn Kesir'den ilgili bölüm incele-
nebilir. Buna karşın Emevici yazarlar, onu kafir olarak ölmüş gs-
termek için yalan hadisler uydurmuşlardır. **Ebu Süfyan** gibi İşlam
düşmanını mümin, **Ebu Talib** gibi mmini de kafir gösteren bu
zihniyet, işte Alevi-Sünni felsefesinin ayrışmasındaki işaretlerden
sadece birisidir.

H. Ali'nin annesi **Fatma**, **H. Muhammet**'e analık etmişti. H.
Peygamber; onun hakkında, "**Bu, benim anamdan sonraki
anamdır**" demiştir.

İmam **Ali**'nin künyesi, **Ebl Hasan**'dı. Peygamber ona **Ebu
Trab** künyesini vermişti, bundan dolayı bu knyeyi severdi.

Lakabı arslan anlamına Haydar, Murtaza, Allah'ın arslanı an-
lamına **Esedullah** veya şiriyezdandır. Ayrıca Emirlmminin,
Mevlalmuttakiyn gibi birçok lakabı vardı. En meşhuru **Murta-
za**'dır. Anadolu'da, **şah-ı Velayet**, **Haydar**, **Murtaza** diye anılır.

Hız. Ali, Hız. Fatıma'nın vefatına kadar, başka bir kadın alma-mıştır. Erkek-kız, otuz üç çocuğu olmuştur. İmam Hasan ve **Hüse-yin**'le, **Zeynep** ve Ümmü Gülsüm, **Fatıma**'dan olan çocuklarıdır.

Bir kıtlık yılında, **Hız. Peygamber**, **Ebu Talip**'in sıkıntısını gi-dermek için oğullarından **Ali**'yi yanına aldı. **Ali**, küçük yaştan beri Peygamberin evinde kaldı ve onun terbiyesi altında yetiştı.

Tarihi kaynaklara göre, Hız. Peygamber'e vahiy geldikten sonra İslam'ı kabul eden ilk kişi **Hız. Ali**'dir. Ondan sora **Hız. Hati-cetülkübra İslam**'ı kabul etmiştir

Aslında Alevilikte, Hız. Ali'nin baştan beri Müslüman olduğu inancı vardır. Hız. Muhammet, Hız. Ali'yi eliyle beslemiş, yanında yatırmış, kendi bilgisine göre yetiştirmiştir. Bu nedenle Ali'nin İs-lamiyet'i kabulüne tarih koymak yanlışır.

XXVI. Sure'nin (Şuara), "**Ve en yakın akrabalarını uyar**" açık-lamasındaki 214. ayet inince **Hız. Peygamber**, eşi **Hatice**'ye ye-mek hazırlattı. **Ali**'ye de, Abdülmuttalip soyundan olanları çağır-masını emretti. Davet edilenler gelince, Hız. Peygamber söze baş-lamak istedi ise de **Ebu Lehep**, buna engel oldu. Ertesi günü yine aynı durumla karşılaşıldı. Üçüncü günü Hız. Muhammet, onları imana çağırdı ve "Bu işte bana kim vezir olacak?" diye sordu. **Ali**, bu görevi kabul ettiğini söyleyince Hız. Muhammet, "**Gerçekten de Ali, benim kardeşimdir, vezirimdir, vasiyimdir, içinizde halifemdir, ona itaat edin**" dedi. Orada bulunanlardan, Ebu Ta-lip'le, "**Allah, oğlunun sözünü dinlemenı, ona itaat etmeni em-rediyor**" diye alay edenler bile olmuştı.

Peygamber **Muhammet Mustafa**, Mekke'den Medine'ye hicret edeceği gece, **Ali**'yi kendi yatağına yatırmış, Peygambere suikast-ta bulunmak üzere gelenler, yatağında **Ali**'yi bulmuşlar, Hız. Mu-hammet'i sormuşlar, fakat bir cevap alamamışlar ve aramaya ko-yulmuşlardı.

"Bakara Suresi"nin "**İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah rı-zasını almak için canını satar ve Allah, kullarını pek esirge-yendir**" açıklamasındaki 207. ayeti, Ali'nin, **Peygamber** uğruna canını vermek için onun yatağına yatması nedeni ile inmiştir.

Hicretten beş ay sonra Peygamber, Ensar (Yardımd edenler) denen Medineli Müslümanlarla Muhacirin (göçmenler) diye anılan Mekke'den göçen Müslümanları birbirleriyle daha da kaynaştırarak kardeş etti. Kardeşlik töreni bitince yalnız kalan, Hz. Muhammet ile **Hz. Ali** idi. **Ali**, "Ya Resulallah, ahabını birbiriyle kardeş ettin beniyse yalnız bıraktın" deyince, Hz. Peygamber "Sen, Musa'ya Harun ne kadar yakınsa, bana o kadar yakınlıktasın. Sen dünyada da benim kardeşimsin, ahrette de" dedi. **Ali** ile Muhammet böylece kardeş oldular. Kardeşlikleri, ahrette de devam etsin istediler. Bu kardeşlik, Anadolu Alevilerinde bütün canlılığı ile temsil edilmiştir.

623 yılı Muharrem ayının yirmi birinci perşembe günü akşamı, Peygamber tek kızı Hz. **Fatimazzehra**'yı, Ali ile evlendirmiştir.

Hz. Ali'nin Yiğitliği

Hicret'in ikinci yılı (624), Ramazan ayının on yedinci günü başlayan **Bedir Savaşı**'nda, Müslümanların sancağı Ali'deydi. Savaş başlamadan, Ali geceleyin, müşriklerin bulundukları yerdeki kuyudan su çekip İslam ordusuna getirmişti.

Hz. Ali, Bedir Savaşı'nda Ebu Süfyan'ın oğlu **Hanzala** (Muaviye'nin kardeşi), **Utbe oğlu Velit**, **Münzir oğlu Abdullah**, **Amr oğlu Harleme** de dahil olmak üzere, saf dışı bırakılan 70 Mekke'li'den 27'si, Hz. Ali tarafından ldrlmşti.

Uhut'ta, Hz Ali'nin yaptıkları daha da önemliydi. Uhut Savaşı'nda, müşriklerin sancağı kimin eline geçtiyse **Hz. Ali** onu ldrmşti.

Müşrikler, bozguna uğrayınca, Abdullah bin Cübeyr'in kumandası altına verilen ve bir geçiti korumakla görevlendirilip yerlerinden ayrılmamaları emredilen okçular, ganimet hırsına düşerek yerlerinden ayrıldılar. İslam ordusu, **Halit bin Velit**'in bu geçitten hücumuyla bozulup dağıldı. **Abdullah** şehit dşti. Hz. **Hamza** da şehit edildi. Peygamber'in yanında Ali ile birkaç kişi kaldı. Peygamberi bırakıp kaçanların arasında **Osman** ile mer de vardı. **Ali**, Peygamber'e saldıranları ldrmekteydi. O gün tam on altı

yara almıştı. Ashabın, tekrar **Hz. Muhammet**'in yanlarında toplanmaları, **Ali**'nin sayesinde olmuştu.

Hendek Savaşı'nda, yiğitlikte bir orduya bedel sayılan **Abdu Vedd oğlu Amr**, Müslümanlardan, kendisiyle savaşacak birisini istemişti. Fakat hiç kimse kendisinde, ona karşı koyacak cesareti bulamadığından, sesini çıkaramamıştı. Ali kalkıp “**Ya Resulullah ben gideyim**” demişti. Ve çıkıp **Amr**'ı öldürmüştü. Bu başarıyı Peygamber çok ululamıştı.

Hicretin yedinci yılının başlarında, Hayber'e gidildi. Savaşta sancak, Ebubekir'e, ertesi gün Ömer'e verildi; fakat Hayber alınamadı. Hz. Peygamber “Yarın sancağı öyle bir kişiye vereceğim ki o, Allah'ı ve Resul'ünü sever. Allah ve Resul'ü de onu sever, o, kaçmaz, fetehtmedikçe de geri dönmez” dedi.

Peygamber, sabahleyin Hz. Ali'yi çağırdı, sancağı ona teslim etti. **Ali** o gün, kalenin kapısını söküp savaşta kalkan olarak kullandı ve Hayber fethedildi.

Hunein Savaşı'nda, pusuya düşürülen İslam ordusu bozulmuş, Peygamber'in yanında yalnız **Ali**, amcası **Abbas** ve birkaç yakınından başka kimse kalmamıştı

Hevazin Kabilesi, tam hücumla kalkarken Hz. Ali, önlerini kesti, kara renkli bayraklarını taşıyan **Ebu Cerve**'i öldürdü, bayrak yere düştü, saldırganları püskürttü. Peygamber, “Tandır şimdi kızdı” dedi. Hz. Peygamber'in yanında toplanan sahabe hücumla geçti ve müşrikler bozguna uğradılar.

Hicretin dokuzuncu yılı Zilhicce'sinde, *Kuran*'ın IX. Sure-si'ndeki ilk ayetler inince, Hz. Muhammet, bunlardaki emirleri Mekkelilere bildirmek ve Hac etmek üzere **Ebubekir**'i üç yüz kişiyle Mekke'ye göndermişti. Kafile yoldayken Hz. Ali'yi çağırdı, Ebu-bekir'e yetişmesini, emirlerini Mekke'ye kendisinin bildirmekle görevli olduğunu söylemesini ve Mekke'ye inip halka bunları bildirmesini söyledi. Ali'yi kendi devesine bindirip gönderdi. **Ali**, Cuh-fe'de **Ebubekir**'e ulaştı ve Hz. Peygamber'in emirlerini bildirdi. Mekke'ye doğru devam etti. Ebubekir, geri dönüp Medine'ye geldi ve **Hz. Muhammet**'e “Benim için bir şey mi indi?”

diye sordu. Hz. Muhammet, “Allah tarafından, bu emirlerin bizzat benim tarafımdan, ya da benden, Ehlibeytimden olan biri tarafından bildirilmesi emredildi” dedi.

Bu olay, Hz. Ali'nin yerinin, bütün sahabelerden apayrı olduğunu göstermesi bakımından öğreticidir.

Gadiru Hum Olayı

Hz. Muhammet, ömrünün son günleri yaklaşırken, Mekke'ye, **Veda Haccı** diye anılan ziyarette gitti. 140 bin Müslümanla birlikte Medine'ye dönerken, Gadiru Hum denilen vahada Maide Suresi'nin 67. ayeti indi. Ayet şöyledir:

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah, seni insanlardan korur. Doğrusu, Allah kâfirlere yol göstermez.”

Ayetin anlamı çok açık ve çok önemli... **“Tanrı'nın isteklerini bildirmezsen elçilik görevini yapmamış olursun”** deniyor. Ve Hz. Muhammet'in çekinmemesi için **“Allah, seni insanlardan korur”** diye güvence veriliyor.

Hz. Muhammet, ayeti alır almaz ileri gidenleri çağırttı.

Tüm kafile bir araya gelince, Peygamber deve semerlerinden yapılan yüksek bir konuşma kürsüsüne ıktı. Tanrı'ya şkrettikten sonra, **“Ey insanlar, ahrete göçmekte hepinizden ileride bulunuyorum. Orada benimle buluştuğunuz zaman, sizden iki paha biçilmez şeyi soracağım. Bunlardan biri, Allah'ın kitabıdır. İkincisi, benim Ehlibeytim”** dedi. Daha sonra kalabalığa sordu:

“Ben, inanan her erkek ve kadının mevlası mıyım?”

İnsanlar, **“Evet ya Resulullah”** dediler.

Bunun zerine Hz. Muhammet, yanına çağırıldığı İmam Ali'yi sağ yanına alarak elini tutup yukarı kaldırdı. Orada hazır bulunanların anlattığına göre, ikisinin de koltuk altları görüldü. **Allah'ın Resulü** bu arada: **“Men küntü mevlah ve haza Aliyn mevlah”** dedi. Hz. Muhammet, kalabalığa, **“Ben kimin mevlası**

İsem Ali de onun mevlasıdır.” diyerek, hiçbir kuşkuya yer veremeyecek biçimde vasi olacak kişiyi göstermiş oldu.

Hz. Muhammet; kendi öldükten sonra yerine Hz. Ali'nin geçeceğini açık açık Tanrı emri olarak belirttikten sonra;

“Allah'ım, onu seveni sev, sevmeyeni sevme. Ona yardımcı olana yardım et. Gerçeği her yerde ona yoldaş kıl” diye Ali için dua etti.

Hz. Muhammet, orada bulunanların tümünün kendi hanımları da dahil Ali'ye biat etmelerini emretti. Oradakiler bu emre uydu-lar. **Ömer** gelip şunları söyledi: **“Kutlu olsun, ne mutlu sana ey Ebu Talip oğlu. Bugün, benim ve her erkek ve kadın müminin mevlası oldun”** diye Ali'yi gözle görünür, bir heyecanla kutladı. **Ebubekir** de kutlamaya katılmıştı.

O arada **“Maide Suresi”**nin 3. ayeti inmişti:

“Bugün size dininizi bütünledim. Üzerinize olan nimetimi tamamladım. Din olarak sizin için İslamiyet'i beğendim.”

Gadiru Hum'da Hz. Muhammet'in yaptığı konuşmayı, sahabe-den üç yüze yakın kişi bizzat kulaklarıyla duyduklarını söyle-miştir. **Ali,** Halife **Ömer**'in ölümünden sonra toplanan şurada, Hz. Muhammed'in **Gadiru Hum**'da yaptığı konuşmayı naklettiği za-man, on dördü Bedir Savaşı'na katılmış olan otuz sahabe tanıklık etmiştir.

Gadiru Hum olayı, Sünni bilginlerin kitapları da dahil olmak üzere, yüzlerce kitapta doğrulanmıştır.

Ali'nin Eşitlikçiliği

Halk tabakalarının Ali çevresinde toplanmaları; onun adaleti ve eşitliği temsil etmesinden kaynaklanmıştır.

Hz. Ali halife olunca, hazineye atadığı **Ammar**'a, kimsenin başka bir kimseden üstün olmadığını bildirip herkese üç dinar ver-mesini emretti. **“Bana bile üç dinar getir”** dedi. **Beytülmalde** üçyüz bin dinar bulundu; yüz bin kişiye dağıtıldı. Hiçbir kimsenin öbüründen üstün tutulmaması, bazılarına ağır geldi. Hatta Sehl bin Huneyf bile **“Ya Emirülmüminin! Bu, dün benim kölemdi;**

bugün azat ettim onu! Ona ne verdiysen bana da onu verdin" dedi. Hz. Ali, "Evet sana ne kadar verdiysem, ona da o kadar verdim" dedi.

Talha, Zübeyr, Abdullah bin mer, Said bin As ve Mervan, ayrıca Kureyş'ten bazı kimseler de buna razı olmadılar. **Velit bin Utbe** de bunlardandı. **"Osman'ın verdiği kadar vermezsen, seni bırakır, Şam'a gider Muaviye'ye katılıırım"** dedi. Talha, Zübeyr ve Abdullah, memurlara, **"Bunu, siz mi yapıyorsunuz, Emirl-müminin mi?"** diye sordular. Memurlar dediler ki: **"Biz onun emri olmadan bir şey yapamayız."**

Bunun zerine, **Ali**'yi aradılar. **H. Ali**'nin güneş altında, tuttuğu bir işçiyle çalışmakta olduğunu gördüler. "Hava çok sıcak, şura gidelim" dediler, bir gölgeliği gösterdiler, **Ali**, **"Peki"** dedi, glgeliğe sığındılar, konuşmaya başladılar. **"Bizim Resulullah'a yakınlığımız var, savaşlarda bulunduk. Ne mer böyle verir-di, ne Osman. Sen bizi herkesle bir tutuyorsun"** dediler.

H. Ali, "Benden önce mi Müslüman oldunuz?" diye sordu. **"Hayır"** dediler. Daha sonra, **"Peygamber'e siz mi yakınsınız, ben mi?"** diye sordu. **"Onun senden daha yakını yok; fakat biz de ona ayak uydurduk, müşriklerle savaştık"** dediler. H. Ali **"Benim kadar mı savaştınız?"** dedi. **"Hayır"** dediler, **"Senin gibi savaşan yoktur."**

Bunun zerine, H. Ali **"Andolsun Allah'a, benimle işçim arasında bile bir fark gzetmem ben"** dedi.

Ertesi günü, **Talha**'yla **Zbery**, mescitte bir bucağa oturdular, yanlarına **Said bin As** ve **Zübeyr**'in oğlu Abdullah da geldi, **Ali**'yi kınamaya koyuldular. Bunlar, kendilerine verilen parayı da almamışlardı.

Ammar, **"Ali'ye karşı bütün insanlar birleşseler, ben gene elimi ona veririm. şehadet ederim ki, Peygamber'in, Allah'ın emriyle gönderildiği günden beri, ondan üstün tuttuğu kimseyi bilmiyorum"** dedi.

Bu hali duyan **Ali**, **Ammar**'la **Zübeyr**'i ve **Talha**'yı çağırttı. Konuştular, her ikisi de, **"Bizimle konuşmadan niçin bu işi yap-**

kın?” dediler. Bunun üzerine Ali onlara, **“Yenbu’da malım var, isterseniz size onları vereyim”** dedi. Onlar da kabul etmediler. **Kûfe** ve **Basra** valiliklerini istediler.

Ali, **“Oyunuza başvurmam gerekebilir, benimle kalmanız daha doğru”** dedi. Bu söz üzerine **Talha** ve **Zübeyr** umre etmek üzere **Mekke**’ye gideceklerini söylediler. Ali, **“Siz umre etmeyi değil, hıyanette bulunmayı kuruyorsunuz. Beyatten dönmenin, Müslümanların birliğini bozmayın”** dedi. İkisi de dönmeceklerine dair söz verip onun yanından ayrıldılar. Fakat sözlerinde durmayıp isyan bayrağını çektiler.

Hz. Ali, bu çıkarcıları **Cemel** savaşı ile tepeledi. Fakat **Şam** Valisi **Muaviye**’yi ezmek için topladığı ordusu zayıfladı. **Sıffin**’da **Muaviye** ile giriştiği savaşı da kazanmak üzereyken **Harici** adı verilen ayrılıkçı anarşistlerin dayatması sonucu, hakeme başvuruldu. **Muaviye**’nin hakemi **Amr İbnül As**, **Hz. Ali**’nin hakemi **Ebu Musa el-Eşari**’yi kandırdı. Bu kandırma olayı şöyle oldu: **Amr İbnül As**, hakemliklerini üstlendikleri her iki insanın da bu davranışlarıyla ortalığa zarar verdiklerini söyleyerek **Musa**’yı ikna etti... Bu inanan **Musa**, parmağındaki yüzüğü çıkararak, **“Bu yüzüğü parmağımdan nasıl çıkarıyorsam, Ali’yi de halifelikten öyle alıyorum”** dedi ve yüzüğü yere koydu... O anda yüzüğü kaparak parmağına takıveren **Amr**, **“Bu yüzüğü parmağıma nasıl geçiriyorsam Muaviye’yi de halifeliğe öyle geçiriyorum”** dedi... Ve **Ali**’nin halifeliği, bu hiç beklenmeyen aldatmacayla sona ermiş oluyordu. Hakeme başvurulmasını isteyen **Hariciler** bu sonuçtan **Hz. Ali**’yi sorumlu tutunca, **İmam Ali**, onlarla savaşa tutuştu. **Nehrivan**’da 10 bin civarında **Harici** öldürüldü. Fakat, başkent **Kûfe**’de 661’de bir **Harici** olan **Abdurrahman İbn-i Mülcem**, sabah erkenden şehri teftişe çıkan **Hz. Ali**’ye pusu kurup zehirli kılıçla evinin önünde başından yaraladı ve şehadetine sebep oldu.

Hz. Ali'nin Düşünce Yapısı

Hz. Ali, İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük hatiplerden birisidir. Güzel ve etkili konuşmanın en mükemmel örneklerini vermiştir.

Kendisini, Peygamber bizzat terbiye etmiş, kendi bilgisini ona da aktarmış ve “Ben, bir ilim şehriyim; Ali de onun kapısıdır. Şehir isteyen, kapıya gelsin” demiştir. Hz. Peygambere göre, bilginin 10'da 9'u Ali'dedir. Kalan bilgide de Ali, diğer insanlardan üstündür.

Hz. Ali, Peygamberin gerek dış dünya ile ilgili, gerek iç dünyaya ait bilgilerini almış, onun sırdaşı, kardeşi olmuştur. Peygamber, onu yakın bilmiş, soyunun onunla sürmesini istemiştir.

Hz. Ali, Türkiye'de Aleviler arasında hep savaşçı yönü ile tanındı, düşünceleri ikinci plana atıldı. Fakat onun asıl büyüklüğünün, yedinci yüzyılda yaratılan İslam hareketini gerçek anlamda sürdürmesi olduğu ortadadır.

Basra Valisi **Huneyfoğlu**'na yazdığı mektubundan bir bölüm şöyledir:

“Huneyfoğlu! Basralılardan bir bölüm, duyduk ki, seni düğüne çağırmış, sen de hemen gitmişsin. Renk renk yemekler, büyük büyük kâseler hoşuna gitmiş. Oysa, ben sanmazdım ki, yoksulları çağrılmayan, zenginleri davet edilen bir topluluğun davetine gidesin!.. Dişlediğin yemeğe bir bak! Helal olduğundan şüphelen olursa, at o yemeği ağzından; helal olduğunu iyice bilersen, birazcık ye.” Vergi memurlarına yolladığı bir buyruktaki hayvanlarla ilgili şu ifadeler, onun kişiliğinin ne kadar ince, duygusal olduğunu göstermeye yetecektir:

“Emin olduğun kişi onları toplayacaksa, tembih et, dişi deveyi, sütüne tamah ederek almasın, yavrusuna zarar vermiş olur. Bir de, ona binerek hayvanı yormasın. Binmekte, sütlerini sağmakta adalete riayet etsin; getirirken yorulanları dinlendirsın, ayağı sürçen, yürümekte güçlük çeken hayvanları yavaş sürsün. Hayvanları suya rastladıkça sulasın, otlak yere gelince otletsın, vakitten vakite onları dinlendirsın; sulak, otlak yerlerde onları suvarıp yaysın.

Böylece de size semiz, yorulmamış, sağlam hayvanlar getirsin de onları Peygamber'in isteğine göre Müslümanlara bölüştürelim, gereken işlere kullanalım. Bu, Allah'ın izniyle ecir ve sevap bakımından daha büyük, doğru iş işlemene daha yakın bir harekettir."

Hız. Ali'nin Bazı Özdeyişleri

Hız. Ali'nin düşünür yönünün anlaşılması için onun bazı özlü sözlerini aktarıyoruz. Görüleceği gibi, ne diğer halifeler ne başka biri, böyle derin görüşleri dile getirmişti.

- **Akıl gibi zenginlik, bilgisizlik gibi yoksulluk, edep gibi miras, danışmak gibi arka olamaz.**
- **İlim maldan hayırlıdır, ilim seni korur, sense malı korusun. Mal vermekle azalır, ilim öğretmekle çoğalır. Mal sahipleri malın yitmesiyle yitip giderler.**
- **İnsanlar, bilmedikleri şeye düşmandırlar.**
- **Öfke delilikten bir bölümdür. Çünkü, sahibi nadim olur, nadim olmuyorsa deliliği adamakıllı pekişmiş demektir.**
- **Bilgi, tükenmeyen bir hazinedir; akıl eskimeyen, yıpran-mayan bir elbisedir.**
- **Akıl, gurbette yakın bulmaktır; ahmaklık vatanda gurbete düşmektir.**
- **Bilgin kişinin rütbesi, rütbelerin en yücesidir.**
- **İki şey vardır ki, sonu bulunmaz: Bilgi, akıl.**
- **Kendini bilmeyen, başkasını nasıl bilir?**
- **Cahil dostundan ziyade akıllı düşmanına güven.**
- **Kullar, bilmedikleri şeylerde duraksasalardı ne kâfir o-lurlardı, ne de sapıklığa düşerlerdi.**
- **Kendini bilen, Rabbini bilir.**
- **Renkten renge giriş, inançtan inanca geçiş, ahmaklığın alametlerindendir.**
- **Bilgiyle dirilen, ölmez.**
- **Söyleyene bakma, söylenene bak.**
- **İnsanların en acizi, insanlardan kardeş edinemeyeni-dir, ondan daha aciziyse kardeş edindikten sonra onu yiti-rendir.**

- Büyük günahların kefareti, zulme dşnlere yardım etmek, acze düşünleri ferahlandırmaktır.
- Dindarlığın en üstünü, dindarlığı gizlemektir.
- Hayrı yapan, hayırdan da hayırlıdır; şer isteyense şerden de kötüdür.
- Halka istemediği, hoşlanmadığı Şeyleri söyleyen kişi hakkında halk da, istemediği Şeyleri söyler.
- İnsanların en fazla bağışlaması gerekeni, ceza vermeye en fazla gücü yetenidir.
- Cömertlik, istemeden vermektir. İstendikten sonra vermekse, utançtandır ve kötüdür.
- Dil yırtıcıdır, bırakıldı mı salar, parçalar.
- İnsan, dilinin altında gizlidir.
- Soruya verilen cevap çoğalınca, doğru gizli kalır.
- Dostunu ihtiyatla sev, olabilir ki, bir gün sana düşman olur. Düşmanla da ihtiyatlı düşmanlıkta bulun, olabilir ki bir gün sana dost olur.
- Günaha alt olarak üstünlük bulan, üstünlük elde etmemiştir, şerle üst olan alt olmuştur.
- Zalime gelip çatan adalet günü, mazlumun uğradığı cevir ve cefa mihnetinden çetindir.
- şiddet son dereceyi buldu mu, ferahlık gelir çatar. Bela halkaları tam daraldı mı, genişlik yüz gösterir.
- Ayıbın en büyüğü, ona benzer bir ayıp sende varken, başkasını ayıplamandır. Konuşun da tanışın, çünkü insan, dilinin altında gizlidir.
- Gerçekle savaşan, elbette alt olur gider.
- Bir insanda güzel bir huy varsa o huya benzer başka huylarını da bekleyin.
- Nice zengin vardır ki, yoksuldan da yoksuldur; nice büyük kişi vardır ki, her aşağılık kişiden de aşağıdır, nice yoksul vardır ki, bütün zenginlerden daha zengindir.
- İki Şey vardır ki, yitirmeden kadri bilinmez: Gençlik ve mutluluk.
- Utancın üstünü, insanın kendinden utanmasıdır.
- Nice kan vardır ki, onu dil döker.

- **Mazluma yardımcı ol, zalime düşman kesil.**
- **Soyluluk; babaların, anaların mensup oldukları soyla boyla değil, övülecek üstünlükle kazanılır.**
 - **İnsanda dil olmazsa, insan söz söylemezse, surete bürünmüş bir varlıktan, yahut başıboş bırakılmış otlayan bir hayvandan başka ne olabilir ki?**
 - **Mazlumun zalimden öç alacağı gün, zalimin mazluma zulmettiği günden daha çetindir.**
 - **Aç kalmak, alçalmaktan hayırlıdır.**
 - **Bilmediğiniz sözü söylemeyin, çünkü gerçeğin çoğu, inkâr ettiğiniz şeylerdir.**
 - **Aleyhine kesin delil olmayan kişiyi mazur tutun; o kişi benim.**
 - **Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum.**

Mevlana, Hz. Ali'yi Anlatıyor

Bütün büyük İslam düşünürleri gibi, Mevlana da **Hz. Ali'**ye hayran ve bağlıdır. Onu, şöyle anlatıyor:

“Doğruluğu ve güzel işi, Ali'den öğren, Tanrı Arslanı'nı hileden, düzenden arınmış bil. Değil mi ki (ya Ali) sen, o bilgi şehrinin kapısı. Değil mi ki, dostluk güneşinin ışığı, ey rahmet kapısı, dengi olmayan Tanrı barigâhı, kapanma, ebedi olarak açık kal... Yiğitlikte Tanrı Arslanı'sın, erlikte ise kimsin, kim bilebilir ki?”

Hz. Ali, Bugün de Semboldür

Hz. Ali, Aleviler tarafından imam bilinip sonsuz bir sevgiyle bağlı olduğu için, şeriatçılar tarafından tutulmaz. Sıradan bir insan düzeyine indirilmeye çalışılır.

Hz. Ali'nin Peygambere yakınlığı, İslamiyet için yaptıkları, düşünce yapısı görmezlikten gelir... Bunun dışında; **Hz. Ali**, Sünnileştirilip, bir molla haline getirilir. **Hz. Ali**'nin yalnız namaz kılması dikkate alınır; diğer özellikleri unutturulmak istenir.

Hz. Ali; gerek yaşantısı, gerek yaptığı eylemler, gerekse dile getirdiği görüşleri, düşünceleri ile tam bir **Alevidir**. Alevi felsefesinin ve yaşamının kaynağı **Hz. Ali**'dir.

Aleviliği bilmeyen bazıları, Aleviliği siyasal amaçlarına araç yapmak isteyen kimi görüşler; **Hz. Ali**'nin bir Arap olduğunu, 1400 yıl önce yaşıyıp öldüğünü, onun başına gelenlerin bugünkü insanları ilgilendirmeyeceğini söylerler. Aleviliği, yalnızca halifelik sorunu ile sınırlı sanan bazıları da, kimin halife olduğu, kimin olmadığı bugün beni ilgilendirmez diyerek geçmişle bağlantısını kopartır. Hatta, Aleviliğin **Hz. Ali** ile sembolleşmesini bile grmelikten gelerek onu yok saymaya kalkarlar. Bu, siyasi olarak da, kültürel olarak da, felsefi olarak da Aleviliği çöküşe götürmek isteyen son derece tehlikeli ve yıkıcı bir tutumdur. Böyle düşünenlere, Spar-taks örneğini verelim: Bir Romalı köle olan **Spar-taks**, kölelerin özgürleşmesi uğruna can vermiştir. Bu, her çağda insanoğlunun sayĐı duyacağı bir tavidir. Şimdi bu olay iki bin sene önce olmuştur diye kaldırıp atacak mıyız? Veya, **“O Romalı bir adamdı, biz modern dönemin insanıyız. Boş ver onu...”** mu diyeceğiz?

Elbette, insanlık bugünlere, bu güzel değerlere, büyük evlatları sayesinde gelmiştir. Onların anılarına ve düşüncelerine sonuna değin sahip çıkacak, o düşünceleri daha geliştirecek, daha güzelleştirerek gelecek kuşaklara aktaracaktır.

Hz. Ali'yi daha tanımadan, onu reddetmeye kalkışanların, aslında insanlığın genel değerlerini reddettiklerini unutmamaları gerekir.

İftiranın En Yamalı

Hz. Ali hakkında şimdiye değin hiçbir yerde görülmemiş iftiraları **Prof. İlhan Arsel**'de görüyoruz. Arsel, entelektüel kesim arasında oldukça popüler olan *Şeriat ve Kadın* adlı kitabında; peygamber **Muhammet**'e karşı takındığı açık ve büyük dşmanlığının sınırlarını pervasızca genişleterek, onun en yakınlarını ve en sevdiği kişileri de iftira çemberinin içine alıyor.

Hz. Muhammet'i, yalnızca, akılı ukurunda bir şehvetperest gibi göstermeye çalışan yazar, cazip gördüğü bir yalanı üç kez, beş kez, hatta on kez tekrar ediyor.

1- Yazar Arsel, İslamiyet için getirdiği tezlerinin tümünü yalan hadislere dayandırıyor. Emevi hanedanının, Hz. Muhammet ve

soyunu kötölemek için yalancı alimlere uydurttuğu hadisler, köleci toplum yaratmanın ideolojik dayanakları olarak ortaya çıkmıştır. Yazar, örnek verdiği hadislerin tümünü gerici Sünni yazarlardan alıyor. Bu şeriatçıların uydurduğu hadisleri doğruymuş gibi vermek, bilimsel ölçü ile hiç mi hiç uyuşmaz.

2- Hz. Muhammet'i şiddetli bir seks tutkunu göstermek, onun gerçekleştirdiği işleri, halkın kafasında halen egemen olan seks karşıtı feodal şartlanmadan yararlanarak kötölemeyi amaçlayan dürst olmayan bir tutumdur. Bir tür psikolojik tuzak, psikolojik avcılıktır. Bu durum, şeriata karşı görünen yazarın, insanları şeriatın şartlandırmalarına göre yakalamaya ve yönlendirmeye çalışmasının örneğidir.

3- Yazar, **Hz. Muhammet'i** Arap peygamberi diye tanımlayarak, İslamiyet'i Yahudilik gibi bir kabile dini haline getirmeye çalışmaktadır.

4- Yazar; zaman ve zemin kavramını birbirine karıştırıyor. 1400 yıl öncesini, bugünün psikolojik yapılanması ve değer yargıları ile yargılamaya kalkışıyor. O derece tek taraflı davranıyor ki, İslamiyet hakkında, koskoca kitapta tek olumlu söz bulamıyoruz. Böylece kötü bir akımın (!) nasıl olup da bu derece yaygınlık kazandığını da elbette açıklayamıyor yazar.

5- Arsel, İslamiyet ile şeriati da özdeş görüyor. Halbuki şeriat, İslamiyet'in özü değil, biçimidir. Peygamber dönemindeki bildirim (tebliğ) aşamasını kapsar. İslamiyet'in özü ise Aleviliktir. Yazar, bütün Sünni bilim adamlarımız gibi Alevilik olgusundan habersiz görünüyor. Bu nedenle de Alevilikteki kadının konumuna hiç değinmiyor, değinmiyor...

Hz. Ali'yi Karalama Çabaları

Arsel, önyargılı yaklaşımlarını kanıtlayabilmek için, açık açık yalana da başvuruyor. Bir iki örnekle, ne büyük hatalar yaptığını açıklayalım:

"Ebubekir'in, hilafete bizzat Muhammet tarafından vekil kılındığını bilen halk... (sayfa 92)

Çünkü, gerçekten de Muhammet, ölmeden çok önce, Ebu-bekir'i hilafete layık görmüş ve kendinden sonra devletin başına onun geçmesini vasiyet etmişti (sayfa: 93)

(...) Muhammet, (kızı Fatıma'yı) teselli maksadıyla, 'Ali iyi bir Müslümandır, asil bir ailenin çocuğudur, zekidir' vs. gibi laflar ederdi. Fakat, bunları söylerken, söylediklerine muhtemelen kendisi de inanmazdı. Nitekim, Ali'nin pek zeki ve akıllı olmadığını herkesten çok o bilirdi. Nitekim, kendisinden sonra halifelige, damadı Ali'yi değil fakat Ebubekir'i uygun görmesi, onu aklen ve fikren Ali'ye üstün kabul etmesindendir.

(Muhammet) ilk başlarda Ali'yi Fatıma'dan sonra en çok sevdiği kişiler arasında sayarken, Ali'nin beceriksizlikleri ve iyi bir asker olmadığını anladıkça, ondan soğumaya başlamış ve Ebubekir'i ona tercih eder olmuştur. (s. 278)"

Yazar **Arsel**, bu kasıtlı yalanlarını hangi kaynağa dayandırdığını açıklayacak durumda değildir. Ebubekir'in peygamber tarafından hilafete vekil kılındığını hiçbir ciddi kaynak yazmaz. Bu Emevi yalanını, yazar, çok ince hesaplar yapıp olduğu gibi almaktadır. Amaç, peygamber geleneğini sürdüren Hz. Ali'yi haksız çıkarmak, böylece İslamiyet'e bir darbe vurabilmektir. Hiçbir kaynakta yer almayan, Ebubekir'in **Muhammet** tarafından halife atandığı yalanını gözü kapalı alıp birkaç kez, inançla tekrarlaması, yazarın duygularına aşırı ölçüde esir olduğunu göstermesi bakımından öğreticidir.

Hz. Ali, bir eylem adamı olduğu kadar büyük bir düşünürdür, filozoftur. Dört kelime ile özdeyiş söyleyecek kadar dile egemendir. Arap dilinin temellerini kuran kişidir. Mantık, kelam gibi İslami ilimlerin temelini atandır. İyi bir ozandır. Elimizde **“Nehcül Belaga”** ve **“Divan”** adlı iki felsefi ve ebedi yapıtı bulunmaktadır. **Ebubekir**'den ise bir cümlecik metin bile kalmamıştır. Yazar, **Hz. Ali**'nin özdeyişlerinden haberdar olmuş olsa idi, kıt akıllının Hz. Ali değil, kendisi olduğunu anlardı.

Çokeşli Arap toplumunda tekeşli evliliğin güzel bir örneğini yaşayan **Ali-Fatıma** çiftini lekelemek için yazar, ne yapacağını, hangi yalana sarılacağını bilmiyor. **Hz. Ali**'nin bir karıncayı bile incitmekten çekinen son derece duygulu ve insan sevgisiyle dolu

birisi olduğunu kabul edemeyen yazar; ona, **Muaviye** soyunun en akıl alamaz iftiralarını kullanarak saldırmaktan zevk duyuyor. Ve kendi yalanlarına kendisi de inanarak yazdıklarının tümünü hiçe indiriyor.

“Denebilir ki, Fatıma ki Muhammet’in en çok sevdiği kızı idi, sırf babasının dileğine uymuş olmak için Ali ile evlenmiştir. Ve bu işi (...) hiç de canı gönülden yapmamıştır. Bunun nedeni de (...) Ali’nin ne malı, ne fiziki yönden cazip bir kimse olmamasıdır. (s. 157)

Fatıma, (...) Ali ile sık sık kavgalaşırdı (s. 246)

Ali, bir süre boyunca Fatıma’ya fazlasıyla bağlı kalmış ve fakat her şeye rağmen haremine yeni kadınlar katmak istemiştir (s. 277)”

Hiçbir Arap ailesinde görülmeyecek ölçüde güzel geçen **Ali-Fatıma** evliliğini kötülemek için kendisini zorlayan ve Emevi yalanlarına sarılan Arsel’in bu mantıksızlığını aşağıdaki örnekte açıkça görelim.

Yazar, **Hz. Muhammet**’i kötü göstermek için her türlü kanıtı sarılırken; önüne atılan yalanları da olduğu gibi kabul etmekte, hiçbir mantık süzgecinden geçirmemektedir. Şöyle diyor yazar:

“Bilindiği gibi, (Muhammet’in) kızı Fatıma’nın, Ali’den Hasan ve Hüseyin adında iki oğlu olmuştur. Bunlardan Hasan, tıpkı büyükbabası gibi şehvetinin çokluğu ile ün salmıştır (...) İki yüzden fazla kadınla evlendiği söylenir. (...) Hüseyin ise şehvet bakımından onunla yarışabilecek çapta değildi. Ve işte bu nedenledir ki Muhammet; her vesile ile Hasan’ı karşısına alıp ‘Sünnet ve siyret bakımından bana benziyorsun’ demekten zevk alır ve sırf bu yüzden Hasan’ı, Hüseyin’e tercih ettiğini anlatmak üzere etrafındakilere; ‘Hasan benden, Hüseyin Alidendir’ derdi.

(...) Muhammet (...) Ali’den muhtemelen iki yüz kat fazla şehvete sahiptir diye Hasan’ı örnek alınması gereken erkek tipi olarak tanımlamış ve Hasan’a şehvet bakımından benzemeyi iftihar vesilesi yapmıştır.”

Şimdi, bu gözükara yalanın, bu azgın iftiranın üzerinde biraz duralım. Ve peygambere düşmanlığın, yazarı nasıl gülünç hale getirdiğini görelim.

Bilindiği gibi **Hz. Muhammet**, 623 yılında vefat etti. Hz. **Ali**'nin oğlu **Hasan** da hicretin ikinci yılında, yani 624 yılında doğdu. Yani, peygamber olan dedesi vefat ettiğinde **Hasan** 8 yaşında; Hüseyin ise, 6 veya 7 yaşında idi.

Şimdi; insanda biraz mantık varsa, bu tarihler ortadayken; en çok 8 yaşındaki bir çocuğun azgın şehvetinden söz etmesi mümkün müdür? Ve 7-8 yaşılarındaki çocuğun şehvetinin azgınlığına (!) bakarak peygamberin mutlu bir biçimde, '**Hasan benden, Hüseyin Ali**'dendir' demesi hangi akıl ölçülerine uyar. İnsan, Hz. Hüseyin'i ktlemek için çıkartılan Emevi yalanına böyle mantıksızca sarılırsa, sonuçta gln duruma düşer.

Yazar **Arsel**; İslamiyet'in şeriatçı yönünü eleştirmek amacıyla yola çıksaydı, Hz. Muhammet ve soyuna bilimsel ölçülerle yaklaşıyadı, böyle gln hatalara düşmezdi.

Bütün Emevi yalanlarını gerçek gibi alan yazarın; **Hz. Ali** ve çocuklarına ilişkin görüşlerinin iftiradan başıka şey olmadığı, tarihi biraz karıştırmış olan, akıl yürütmeyi bilen insanlarca kolayca anlaşılacaktır.

İş bu kadarla kalmadı. Kendisine toplumcu diyen kesim, Hazreti Ali düşmanlığını oyle ilerletti ki "*Alisiz Alevilik*" adlı kitap bile yazdırıldı. Böylece Aleviler ile **Hazreti Ali**'nin ilgisinin bulunmadığı gösterilmeye çalışıldı. Bunu kanıtlamak için de Emevici Arap yazarların kitaplarındaki **Ali**'ye düşmanlık için konulmuş bilgiler kullanıldı. Alevi toplumunu kökünden kopartmaya çalışan bu zihniyete kendisini Alevi gösteren bazı aydınlar, yöneticiler, dernekler de destek verdiler. Fakat Alevi kitle, Ali'sini bugün de herkesten çok sevmeye devam ediyor.

Aleviler, **Hz. Ali**'nin yenilmezliği ile kendilerini zdeleştirerek, bir gün mutlaka düşmanlarını yeneceklerine inanmışlardır. Bu inanç, pratikte gerçekleşmediği zaman da, Mehdi kavramını gündeme getirerek, bozulan düzenin yine kendi imamları tarafından düzeltileceğine inanmışlar; bu düzeltme işinde de seve seve görev almışlardır. Düzeltme abaları başarısız olsa bile, bu amaçlarından asla vazgeçmemişlerdir.

ALİ'NİN TÜRKLEŞTİRİLMESİ

Anadolu Aleviliğindeki Ali; yukarıda anlattığımız tarihi kişiliği de kapsayan ama onu çok çok aşan bir sembole dönüşmüştür. Türkler; Ali'yi kendilerinin bir kahramanına hatta Tanrısına çevirmişlerdir. Bu gerçeği Alevi edebiyatında açıkça görmekteyiz.

*Ayine tuttum yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme*

*Âdem Baba Havva ile
Hem Allemel esma ile
Çarh-ı felek sema ile
Ali göründü gözüme*

*Hazret-i Nuh Naciyullah
Hem İbrahim Halilullah
Sina'daki Kelimullah
Ali göründü gözüme*

*İsa-yı Ruhullah oldur
İki âlemde Şah oldur
Müminlere penah oldur
Ali göründü gözüme
Ali evvel Ali âhir
Ali bâtın Ali zahir*

Ali Tayyib Ali Tahir
Ali göründü gözüme

Ali candır Ali canan
Ali dindir Ali iman
Ali Rahim Ali Rahman
Ali göründü gözüme

Hilmi gedayi bir kemter
Görür gözüm dilim söyler
Her nereye kılsam nazar
Ali göründü gözüme

Mehmet Ali Hilmi Dede baba

Yeri göğü arşı kürsi yaratan
Men Ali'den başka Tanrı görmedim
Yaradup kulunun kısmetin veren
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

Binbir ismi vardır bir ismi Allah
Eğ er inanmazsan hem vallah billah
Âdemi görmüşüm elhamdülillah
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

Cennet-i âlâ'nın altundur taşı
Her ne görür isen hikmettir işi
Yzyiğirmi dört bin nebiler başı
Men ali'den başka Tanrı görmedim

Ali gibi er gelmedi cihane
Ana da buldular dürlü bahane
Yedi kez uğradım ulu divane
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

*Derviş Ali'm bu ikarara belîdir
Dilim söyler ama kendim delidir
Allah bir Muhammed Tanrı Ali'dir
Men Ali'den başka Tanrı görmedim.*

Derviş Ali, 19. yy

Yukarıdaki naatte, Alevi âşığı Derviş Ali; açık açık Hz. Ali'yi Allah olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım; Anadolu Aleviliğinin kılcal damarlarında bulunan bir anlayıştır. Bu anlayış, Ali yolunun ulularını da kapsayacak biçimde genişletilme özelliği de göstermiştir.

Şu dörtlükte Derviş Ali genel bir eğilimi dillendirir:

*"Ali Muhammed'dir Muhammed Ali
Sırr-ı Mürteza'dır Bektaş-i Veli
Sevdiği âşıkı içirir dolu
Ali gibi huluskâra ne dersin"*

Burada; Hacı Bektaş Veli, Ali'nin sırrı (onun devamı) gibi gösterilerek Ali'nin Tanrısallığı Hacı Bektaş-ı Veli'ye de ilişkilendirilir.

Âli; daha önceki birçok ozan tarafından da Allah'ın özellikleri ile tasarlanarak övülmüştür. Aşağıdaki naatte olduğu gibi:

*Ya Ali ya İlya şah-ı sultanım Ali
Ya Ali ya İlya fazl-ı Yezdanım Ali*

*Ya Ali ya İlya gözlerim nuru benim
Ya Ali ya İlya can ü cananım benim*

*Ya Ali ya İlya Hayy ü Kayyum ü Kadim
Ya Ali ya İlya mah-ı tabanım Ali*

*Ya Ali ya İlya keşf-i sırr-ı Men aref
Ya Ali ya İlya vech-i Kur'an'ın Ali*

*Ya Ali ya İlya bism-i Rahman-er-Rahim
Ya Ali ya İlya sırr-ı Sübhan'ım Ali*

*Ya Ali ya İlya enbiya vü evliya
Ya Ali ya İlya dinim imanım Ali*

*Ya Ali ya İlya bu Viran Abdal'a sen
Ya Ali ya İlya kıl medet canım Ali*

Virani

Bu naatde Viran Abdal (Virani Baba) Hz. Ali'yi Tevrat'taki Elia veya İlya Peygamber olarak tanımlıyor. İlya; İlyas Peygamber'i gösterir. Bunun Ali'nin adı olduğu, Ali'nin çok önceden işaret edildiği, Anadolu Aleviliği'nde ortak kabullerden birisidir.

16. yüzyıl ozanlarından Kanberi de şöyle der: "Ol Ali'dir pişu-va-yı evliya vü enbiya/Anın için dedi İsa İncil'inde İlya" (O Ali'dir bütün evliyanın ve peygamberlerin başı/Bu yüzden İsa, İncil'inde ona İlya (Ali) diye seslendi)

Virani, daha aşırı gidiyor, Ali'ye tanrısal nitelikler yüklüyor. Yezdan, Hayy, Kayyum, Kadim, Rahman ür Rahim, Sübhan gibi sıfatlar Allah'a özgü sıfatlardır. **Virani Baba**; Ali'yi bütün peygamberlerden ve velilerden de üstün tutuyor ve onu dinin, imanın kaynağı olarak görüyor.

Ali'yi Tanrılaştırma Türk Aleviliğinin Anadolu'da aldığı bir biçimdir. İran'daki El-i Haklar veya Ali Allahiler de bu çizgidedirler.

Anadolu Aleviliğinde Ali; Kırklar Meclisi'nde bir üzüm (engür) tanesini ezip ondan şarap yapan ve Kırklar Meclisi'nde bulunanlara dolu sunup onları sarhoş eden birisi olarak da tanımlanır. Kırklar'a katılan Peygamber Muhammet de bu doludan (tolu) içmiş, kendinden geçip semah yapmış olarak hayal edilmiştir.

Dolu ve şarap geleneği eski Türklere özgü olduğundan Ali'nin Türkleşirilmesi için dolu kutsal gösterilmiş ve Mirac ile ilişkilendirilmiştir. Aşağıdaki dörtlükte Kırklar Meclisi, şarap (engür / üzüm) ve tolu olgusuna vurgu yapılmaktadır:

*Ali'dir gönlümün tahtında köşem
 Ali'dir sahrada morlu menekşem
 Ali'dir kadehim Ali'dir şişem
 Engürden ezilmiş dolumdur Ali*

Yeksani, 19. yy

Ali'nin Tanrılaştırılmasına 19. yüzyılın büyük Bektaşî ozanı Harabi karşı çıkmıştır. Ali'ye Allah diyenlere şöyle karşılık veriyor:

*Sırr-ı Hakk'a bunlar agah değildir
 Hakka gidenlere hemrah değildir
 Ali Hak'dır fakat Allah değildir
 Böyle zannedenler mutlak delidir.*

Sonradan Bektaşîliği seçen bu büyük ozan İstanbul'un okumuş tabakasındandı. Kendisini yola alan **Mehmet Hilmi Dedebaba**; yukarıdaki övgüsünde; Ali'yi kamutanrıci bir anlayışla her yerde görünen Allah olarak anlatmaktadır. Yani, **Harabi Baba**'nın yetiştirildiği dergâhta da Ali'nin Allahlığına inananlar iş başındaydı.

Şunu anlamak gerekiyor: Ali'yi Allah gibi algılayan inanlar; genellikle şehirlerden uzak yerlerde yaşayan kitlelerdir. Bunların tümü de eski Türk inanış ve geleneğini sürdürüyorlardı. Ali'de eski Tanrıların yankısını bulmak, onlara çok rahatlatıcı geliyordu. Bu konuyu hiç de şeriat âlimlerinin ölçüsü veya mantığı ile değerlendirmiyorlardı. Soyut Tanrı yerine yaşamış ve yaşamakta olan bir Tanrı peşindeydiler. Ruhun ölmezliği ve don değiştirmesi inancını da Doğu Asya'dan alıp Anadolu'ya getirmişler; bunu Ali olarak yeniden şekillendirmişlerdi.

Böylece hem eski inançlarını sürdürüyorlar hem de İslam dini ile kendilerince bir bağ kuruyorlardı. Atalar kültü (atalara saygı inancı), Gün Tanrı, şimşek tanrısı gibi tasarımları Ali'nin kişiliğinde birleştirip soyutlayarak yiğit, iyiliksever, darda kalanların imdadına yetişen, elinden mucizeler gelen bir yeni Tanrı yaratmışlardır. Bu Tanrı Ali; tamamen Türk tasarımı bir Tanrı'dır... İşte

Alevilik bu topraklarda yer yer Musa yer yer İlya, çok kez İsa gibi tasarlanan ve Muhammed'in de özü (ruhu, bātını) gibi gösterilen Ali kavramı çevresinde ekillenip yayılmıştır. Bu anlayış Anadolu'dan Balkanlara ve ve Güneydoğu Avrupa'ya kadar da uzanmıştır.

*Men dahi nesne bilmezem
Allah bir Muhammed Ali
zm gurbete salmazam
Allah bir Muhammed Ali*

*Onlar birdir bir olubdur
Balkılanan nur olubdur
Dört köşede sırrolubdur
Allah bir Muhammed Ali
(...)*

*Hatayi bu yolda serdr
Serin verenler de erdr
Ay'da sırdur Gün'de nurdur
Allah bir Muhammed Ali*

Anadolu Aleviliğinin 7 Ulu Ozanı'ndan olan ve bu yola son biçimini veren **Şah İsmail Hatayi**; yukarıdaki şiirinde Muhammed Ali'nin tek varlık olduğunu dile getirir. Bu Muhammed Ali kavramı, son dörtlükte açıkça görüldüğü gibi eski Türklerdeki Gün-Ay (Kn-Ay) kavramının ve iki Tanrı'nın birlikte oluşturduğu evrenin bir başka anlatımıdır.

Bu, Anadolu Aleviliğinde "Yeşil Nur/Muhammet" ve "Ak Nur/Ali" kavramlarıyla da anlatılmıştır. Evren yaratılmadan bu iki nurun var olduğu inancı, Alevi yaradılış efsanesinde yer almaktadır. Bu nurların güneşin ve ayın ışıkları olduğu ve Asya'dan Anadolu'ya getirildiği hemen anlaşılmaktadır.

Türk ulularının ölmezliği inancı, Asya'dan getirilerek Ali'ye de giydirilmiştir.

Ali öldüğünde yüzü kapalı bir Arap gelmiş; Ali'nin tabutunu ak bir deveye yükleyip götürmüştür. Oğulları **Hasan ile Hüseyin** devecinin ardından koşup kim olduğunu öğrenmek istemişler; o sırada Arap yüzündeki örtüyü kaldırdığında bunun Ali olduğunu görmüşler.

İşte bu öykü aynen Hacı Bektaş Veli için de tekrarlanmıştır. Ayrıntısı da Hünkâr'ın menakıpnamesinde yazılıdır.

Her Alevi'nin doğruluğuna yürekten inandığı bu olayı tasvir eden minyatürler, hali vakti yerinde olan her Alevi'nin evinde bulunurdu. Hemen hemen her Alevi ozanın anlattığı bu olayı Kul Bayram şöyle dillendirmiştir:

*Mümin isen gel boyun eğ bu yola
Aldanma her gördüğün kıl ü kale
Tabutun götürüp ak deve ile
Yedüp menziline giden Ali'dir.*

Kuzey ve doğu Asya hattından Ortadoğu'ya doğru kayan Guz boyları İslam içine girdiklerinde; artık yeni kutsal kuşlar edinmişlerdir. Bunlardan birisi de turnadır. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'ye ilişkin Menakıpname'de Türkistan ulularının turna şekline girip uçtukları yazılıdır. Ali'nin sesi de turna sesine benzetilir. Pir Sultan da havada semah ettiklerine inandığı turnalara sorarken öyle der:

*Kim buldu deryada balık izini
Eğildim öptüm Kamber'in gözünü
Turnalardan işittim avazını
Turnalar Ali'yi görmediniz mi*

İkinci İmam: İmam Hasan

İMAM Hasan, Ali'nin, Fatıma'dan doğan ilk oğludur. Hicretin ikinci yılı Medine'de doğmuştur. Bu isim, Araplarda eski dönemde yoktu. Hasan ve Hüseyin, Peygamber tarafından, Harun Peygamber'in oğullarının (Şebber ve Şübber) isimlerinin Arapçaları olarak konmuştur. Bu durum, Hz Peygamber'in torunlarına çok özel yer verdiğini gösterir. Ayrıca, Peygamber'in reformcu tavrını da ortaya koyar.

İmam Hasan'ın, kız, erkek on beş çocuğu olmuş, soyu, **Hasanül Müsenna** ve **Zeyd** adlı oğullarından yürümüştür. Künyesi **Ebu Muhammet**, lakabı seçilmiş anlamına gelen **Mücteba**'dır.

Hız. Muhammet, İmam Hasan ve **Hüseyin**'i çok severdi. “**Onlar benim dünyada iki demet çiçeğimdir**” der, onlara “**Oğullarım**” diye seslenir, ağlamalarından incinirdi. Her zaman, “Onları sevenler cennetliktir, kötölük edenlerse cehennemliktir” derdi. Peygamber, torunlarını omzunda taşır, bağırına basar, öpüp koklar, güneş altında kalmalarına razı olmaz, namazda bile, sırtına çıkmalarına izin verirdi. Hutbe verirken onların geldiklerini görüp hutbeyi keserek kucağına oturtmuş, sonra hutbeye devam etmiştir. Peygamber, “Allah'ım ben bunları severim, sen de bunları ve bunları sevenleri sev, bunlar benim ve kızımın oğullarıdır” demiştir.

Peygamber, **İmam Hasan**'ı dizine oturtur, o da Peygamber'in sakalını karıştırırdı. **Muhammet**, onun dudaklarını öperdi. Bir kere de hakkında, “**Anam, babam sana feda olsun, kim beni severse bunu da sevsin**” demiştir. Ayşe, Peygamber'in **Hasan**'ı bağırına basıp “**Allah'ım bu benim oğlumdur, ben seviyorum, sen de sev**” dediğini söyler.

İmam Hasan, Camel savaşından sonra **Sıffın** ve **Nehrevan** savaşlarında da bulundu.

Hız. Ali'nin şehit edilmesinin ardından, **Kûfe** Mescidi'nde İmam **Hasan**'a biat edildi. Ve resmen halife oldu. **İmam Hasan**, kısa bir hutbe okuyup minberden indi ve **Muaviye** ile savaş hazırlığına koyuldu. Fakat halk ona destek olmadı. Savaşa yolladığı ordusu,

Şamlılara yenildi. **Muaviye** gerek para, gerek hile ile bütün önemli kişileri yanına çekmişti. Yalnız kalan İmam Hasan, **Muaviye** ile bir anlaşma imzaladı ve halifeliği bıraktı. Anlaşma şu koşulları taşıyordu:

- 1) Halkın, Allah'ın kitabına, Peygamber'in yoluna uygun olarak idare edilmesi,
- 2) Hz. Ali yandaşı olanlara hiçbir şekilde kötülük yapılmaması,
- 3) Hz. Ali'ye kötü söz söylenmemesi,
- 4) Hak sahiplerine, Camel ve Sıffin savaşında şehit olanların evladına, haraç malından pay verilmesi,
- 5) Muaviye'nin kendisinden sonra, yerine birisini halife yapmaması.

Muaviye, anlaşma yazılıp taraflar ve tanıklar imzaladıktan sonra, "**Ben, Hasan'la bazı şartlara uyacağımı vaat ederek anlaşmıştım ama o şartların hepsi de ayağımın altına. Onların hiçbirini yerine getirmeyeceğim**" dedi.

Ve dediğini de yaptı. İmam Ali'ye, **İmam Hasan**'ın bulunduğu camilerde bile, lanetler okuttu. Ali'nin taraftarları öldürtülüp evleri yıktırıldı. Ehlibeyt'e ve şehitlerin çocuklarına hiçbir şey verilmedi. Muaviye, yaşamının sonunda, halktan, oğlu **Yezid**'e zorla biat aldı ve yerine onu bırakıp gitti. Bu, babadan oğula geçen halifelik, İslamiyet'in Sünni anlayışında bile yoktu.

İmam Hasan'ı birkaç kez zehirlediler, ama kurtuldu. Sonunda, **Muaviye**, **İmam Hasan**'ın eşi ve Kays oğlu Eşas'ın kızı **Cude**'ye, İmam'ı zehirleyip şehit ettiği takdirde bin dirhem altın vermeyi ve onu, oğlu **Yezid**'e almayı vaat etti. Babası, gerçekte dinden dönme olan **Cude**, bu vaatler üzerine **İmam**'ı zehirledi.

İmam Hasan, Medine'de 669 yılında vefat etti. Naaşı, annesi **Fatıma**'nın yanına defnedildi.

Muaviye, vaat ettiği parayı Cude'ye ödedi, fakat, "Peygamber'in, 'Oğlum' dediğine bunu yapan, korkarım benim oğluma da yapar" deyip ikinci vaadinden döndü.

c İmam: İmam Hüseyin

Alevilikte c imam olan İmam Hüseyin, 625 ya da 626 yılında Medine'de doğmuştur,Hz Muhammed'in kızı Fatıma'nın ikinci oğludur.

Lakabı **Eşşehit**, künyesi **Ebu Abdullah**'tır. Altı erkek, iki kız çocuğu olmuştur. Hz. **Hüseyin**, **Şehitler Şahı** diye anılır. İslamiyet'in en umutsuz döneminde; canını, evlatlarını, akrabalarını fedâ ederek Peygamber yolunu canlandırmasıyla, müminlerin gönlünde sultan olarak taht kurmuştur.

Hz. Peygamber, **Fatıma**'nın evinin nnden geçerken, **İmam Hüseyin**'in ağladığını duyup **Fatıma**'ya, "Bilmez misin ki onun ağlayışı beni incitir" demişti. **Peygamber**'in, Hüseyin'in dudaklarını öptüğü, yanağını yanağına sürüp sevdiği bütün kaynaklarda vardır. Peygamber **Muhammet**, ona, "**Cennet gençliğinin efendisi**" demiştir. **Hz. Hüseyin**; peygamberin terbiyesi ile yetiştirilmiştir.

Aleviler için, **İmam Hüseyin**'in ayrı bir yeri vardır. **İmam Hüseyin**'in kişiliği, tavrı, düşünceleri ve başına gelenler; yüzyıllar boyunca bir destan gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere gelmiştir. Bir boyutuyla trajedi olan olay, öbür boyutuyla toplumsal bir başkaldırının filizi olmuş; sönmez bir meşale olarak gönül-leri tutuşturmuştur.

Kerbela Faciası

İmam Hüseyin'in Kerbela'da ailesi ve yandaşlarıyla birlikte şehit edilmesi aniden ve rastlantısal olarak ortaya çıkmış bir olay değildir.

İmam Hüseyin, kardeşi **İmam Hasan**'ın, **Muaviye** ile anlaştığını duyunca, ağlayarak yanına gitti ve nedenini sordu. O, ağabeyinin imzaladığı anlaşmaya ses çıkarmadı ise de **Muaviye**'ye asla biat etmedi, baş eğmedi.

İmam Hüseyin, kardeşi **İmam Hasan**'ın ölümünden dokuz yıl sonra ve **Muaviye**'nin ölümünden iki yıl önce **Mekke**'ye gitmiş, Haşimoğullarıyla **Ehlibeyt** dostlarını toplayıp bir hutbe söylemiş-

ti. Ehlibeyt'e ve yandaşlarına yapılan zulümlerden söz eden **İmam Hüseyin**, “zalimlerin her yanı tuttuğunu, Müslümanların, onlara, âdeta kul köle kesildiklerini, imansız kişilerin işbaşına geçtiklerini” söylemişti. **İmam Hüseyin**, inananlara, zalimlerin acımadıklarını, zayıflara şiddetli davrandıklarını, bütün bunlara karşı da Allah'ın kendilerine ululuk bağışladığı kişilerin sustuklarını vurgulamıştı. Sözlerini şöyle tamamladı **İmam Hüseyin**: “Allahım, bilirsin ki, bu sözlerim, hükmetmeye rağbetimden, mal mülk elde etmeyi dilediğimden değil, ancak senin dininin yollarını göstermek, şehirlerini mamur bir hale getirmek istediğimdendir. Böylece de mazlum ve çaresiz, kimsesiz kullarının esenliğe ulaşmalarını sağlamak istiyorum.

Ey halk, bize yardım etmezseniz, hakkımızda insafa gelmezseniz, zalimler size musallat olurlar. Peygamberinizin dininin nurunu söndürürler.”

Muaviye'nin yerine oğlu **Yezid**'i geçirmek istemesine dönemin şu beş önemli kişisi karşı çıktı:

- 1- Alioğlu **Hüseyin**,
- 2- Zübeyroğlu **Abdullah**,
- 3- Abbasoğlu **Abdullah**,
- 4- Ebu Bekiroğlu **Abdurrahman**,
- 5- Ömeroğlu **Abdullah**.

Muaviye bunlardan Abbasoğlu **Abdullah** ile Ömeroğlu **Abdullah**'ı ikna etti. Fakat Alioğlu **Hüseyin** (İmam Hüseyin) biat etmeye (Yezid'in yöneticiliğini kabule) yanaşmadı. Aynı biçimde, İmam Hüseyin'den sonra Zübeyroğlu **Abdullah** da Yezid yönetimine isyan edecektir.

Muaviye, 680 yılında öldü ve yerine oğlu **Yezid** geçti. Böylece İslamiyet öncesinin hâkimleri egemenliklerini perçinliyordu. Müslümanlıkta saltanat başlıyordu. **Yezid**, putperest ataları gibi yaşıyor, İslamiyet'i hiçe sayıyordu. Kerbela'da şehit edilen **Hüseyin**'in başı bir tabak içinde önüne getirilince de **İbn Zibari'nin**, **Uhut** savaşından sonra söylediği şu beyitleri okyacaktı:

“Keşke Bedir'de bulunan büyüklerim sağ olsalardı da bu hali görselerdi. Ve sonra da bana, sevinerek, elin var olsun

deselerdi. İslam toplumunun ulularını öldürdük. Bedir savaşının öcünü aldık. Haşimoğulları saltanatla oynadılar. Ahmet oğul-larının yaptıkları işin öcünü almazsam, ben de anamın oğlu olmayayım.”

İşte böyle bir kişi, Müslümanların başına geğmiş, “**inan**anların başi” diye anılmaya başlamıştı. **H. Hüseyin**, bundan dolayı Medine’de kendilerine rastlayan ve Yezid’e biat etmesini öğütleyen **Mervan**’ın sözlerine karşılık “Başımız sağ olsun. Đnk mmet, Yezid gibi birinin hükmü altına girmekle büyük bir belaya uğradı” demişti.

Yezid, halife olunca **Medine Valisi Utbe oğlu Velid’e, İmam Hüseyin**’den gerekirse zorla hemen biat almasını, direnirse ldrtmesini, bu konuda hiÇbir geciktirmeye meydan vermemesini emreden bir mektup gönderdi. **İmam Hüseyin**, Yezid’in fasık ve iğkici birisi olduğunu söyleyerek zorbaya asla biat etmeyeceğini söyledi. Bu sırada yanlarında bulunan **Hakemoğlu Mervan, Vali Velit’e, “Hüseyin biat etmezse boynunu vurdur!”** dedi ise de **Velit** bu zulmü kabul etmedi. Fakat görevden alındı.

İmam Hüseyin, Medine’de baskılar artınca yanına, **Muhammed Hanefi** hariÇ kardeşlerini, yeğenlerini ve tüm aile bireylerini alarak 4 Mayıs 680 gecesini **Medine**’den Mekke’ye hareket etti.

Hareketten önce dedesi Peygamber Muhammed’in mezarını ziyaret eden İmam Hüseyin kabrin başında şunları söyledi: “**Ya Resulallah! Senin yanından istemeyerek ayrılıyorum. Seninle aramıza girdiler. şarap iÇen günahkar Yezid’e biate (baş eğmeye) zorlandım. Bunu yaparsam kafir olurum, şayet biat etmezsem beni öldürürler.**”

9 Mayıs’ta Mekke’ye ulaşan İmam Hüseyin, dört ayını bu kentte Abbasoğlu Abdullah’ın evinde geÇirdi.(Emevi-Haşimi İlişkileri, s. 308 vd.)

İmam Hüseyin’in Yezid’e biat etmeyip Mekke’ye gitmesi bir tür başkaldırı işareti gibi algılanıyordu. Bu yüzden Kfeliler, **Sura-doğlu Süleyman**’ın evinde toplandılar ve **İmam Hüseyin’e** bir davet mektubu yazdılar. Bu mektupta Emevilere karşı Haşimileri tüm güçleri ile destekleyeceklerini, **Yezid**’in de **Hüseyin**’in düşmanı olduğunu bildiklerini, **Yezid** yerine kendisine biat edeceklerle-

rini söylediler. Mektupta kendilerinin vali ile kılınan Cuma ve bayram namazlarına katılmadıklarını da belirtiyorlardı.

İlki 15 Haziren 680'de İmam Hüseyin'e ulaşan bu mektupları diğerleri izledi. Öyle ki bu davet mektupları iki torbayı doldurmuştu.

İmam Hüseyin, Kûfelilerin davetinin ne kadar gerçek olduğunu öğrenmek için Amcası **Akil**'in oğlu **Müslim**'i oraya gönderdi. 9 Temmuz'da Kûfe'ye varan **Müslim**, hemen **İmam Hüseyin** adına biat almaya başladı. Biat edenlerin 12 bin ile 20 bin arasında olduğu bildirilmiştir.

Yezid bunu öğrenince Kûfe Valisi Numan'ı azlederek yerine zalimliği ile ünlü Basra Valisi **Ziyadoğlu Ubeydullah**'ı getirdi. **Yezid**, **Ubeydullah**'a yazdığı mektupta, "**Kûfe'ye git, İbni Akil'i yakala, öldürüp başını bana gönder. Kûfe'de Ali soyundan kimseyi sağ bırakma!**" demişti.

Ubeydullah Kûfe'ye geldi ve **Müslim**'i yakalatıp şehit ettirdi. **Müslim**, şehit edilmesinden 20 gün önce **İmam Hüseyin**'e yazdığı mektupta, halkın kendisine biat ettiğini yazmıştı ama durumun tersine döndüğünü bildirme imkanı bulamamıştı.

İmam **Hüseyin** Kûfe'de ortamın uygun olduğunu sandığından 9 Eylül'de Kûfe'ye doğru yola çıkmıştı. **Abbasoğlu Abdullah** ise Kûfelilerin güvenilmez olduğunu, Mekke'de kalmasını veya **Ali** yandaşlarının çok olduğu **Yemen**'e gitmesini önermişti.

İmam Hüseyin'in harekete geçtiğini gören **Saidoğlu Amr** onu engellemek istedi ise kabile yoluna devam etti. Topluluk, yolda ünlü ozan **Ferezdak** ile karşılaştı. İmam Hüseyin ona Kûfe'deki durumu sordu. **Ferezdak** şu cevabı verdi: "**Halkın kalbi seninle; kılıçları ise Emevilerledir.**"

Yola devam eden **Hüseyin** ve ekibi Kûfe'de **Müslim**'in şehit edildiğini öğrendi. Bir durum değerlendirilmesi yapıldı. **Müslim**'in oğulları ve kardeşleri "**Ya intikamımızı alalım veya biz de öldürülelim.**" dediler. Bunun üzerine Kûfe'ye gidiş yolculuğu sürdürüldü.

Kûfe'yi denetim altına alan Yezid'in bir numaralı adamı Ubeydullah, **İmam Hüseyin**'i tutup getirmesi için Yezidoğlu **Hür** adlı komutanı bin kişilik bir ordu ile yollamıştı. **Hür**, İmam ile karşıla-

şınca onu zorla götürmek istediğini söyledi. Fakat, **Hz. Hüseyin, Hür'ü** etkileyip kendi yanına çekti. Hür, askerlerini bırakıp İmam Hüseyin'e katıldı.

Ubeydullah bunu öğrenince hemen Peygamberin yakın dostlarından olan **Ebu Vakkas**'ın torunu **Ömer** komutasında 10 bin kişilik bir orduyu **Hz. Hüseyin**'i yakalamaya yolladı. **Rey** ve **Taberistan** valiliği vaadini alan Ömer, **Ehlibeyt**'in **Kerbela**'da yolunu kesti. **Hz. Hüseyin**'e haber yollayıp **Yezid**'e baş eğmesini söyledi. **Hz. Hüseyin**, baştan beri karşı çıktığı bu isteği bir kez daha geri çevirdi. **İmam Hüseyin**, **Ömer**'i çağırıp ona şunları söyledi: “**Sana yazıklar olsun! Senin baban, şimdi benim savunduğum İslam'ı yükseltmek için canını ortaya atanların başında geliyordu. Şimdi sense sapıkların koruyuculuğuna soyunmuşsun. Ey İbn Sad, bu sözlerim, senin yardımını istediğimden değildir. Fakat, yanlış yolda olduğunu göstermek benim için bir borçtur. Ebu Süfyan soyuna uyup Peygamber soyuna kılıç çekmenin azabını düşün. Bu suçu, dünya malı ile gidermenin olanağı yoktur...**”

Ömer, bu sözlerden etkilenmedi; askerleriyle Fırat ırmağının kıyısını tutturdu. **Ehlibeyt**'i susuz bırakıp teslim olmaya zorladı. Ömer, **İmam Hüseyin**'in geri dönme teklifini **Şimr**'in baskısı yüzünden kabul etmedi ve **Yezid**'e biatı şart koştı.

Yezid karşısında baş eğmemek kararında olan **Hz. Hüseyin**, bu tutumunun sonucunda kurtuluş olmadığını anlamıştı. Bunun için **Ehlibeyt**'i ve sevenlerini toplayarak onlara şunu söyledi: “**Küfe halkı, sözünü unutmuş; yeminini bozmuş... Yardıma gelmeyecekleri anlaşıldı. Yezid'in askeri ise her yanı tutmuş. Kanımızı akıtmaya karar vermişler. Biz de küfre batan Yezid'e ve Ebu Süfyan soyuna baş eğmemeye karar vermişiz. Bu nedenle, bizleri bekleyen ancak ve ancak, şehitliktir.**

Ey **Ehlibeyt**! Ey yoldaşlar! Bu çetin yolun sonu ölüme gitse bile, bizim kurtuluşumuz bu yoldadır. Fakat biz, şimdiye değin hiç kimseyi zora sokmadık. Hiçbir kimseye istemediği bir işi yaptırmadık. Ayrılmak isteyen yoldaşlarımıza gönülden iznimiz vardır. İsteyen dönebilir...”

Fakat kimse onu bırakmadı.

16 bin kişilik Yezid ordusu (Kimi kaynaklarda 20 bin kişi, kimisinde 32 bin olduğu belirtiliyor.) **Hz. Hüseyin**'in 72 kişilik savaşçılarına karşı (Bazı kaynaklarda sayının 80 kişi olduğu yazılıdır) harekete geçti. **İmam Hüseyin**, Peygamber **Muhammet Mustafa**'nın abasını giydi, onun kılıcını kuşandı ve **Zülcenah** adlı atına binip Emevi askerlerini karşıladı... Muharrem ayının onuncu (Aşura) günü idi...

Gerek savaşçılar, gerek çocuklar ve kadınlar; susuzluktan bunalmışlardı. Çöl sıcağında günlerdir süren susuzlukları dayanılacak gibi değildi. Özellikle çocuklarla kadınlar, susuzluktan ölmek derecesine gelmişlerdi

İmam Hüseyin yandaşları tek tek çarpışmaya başladılar. Düşman ordusunun karşısına ilk çıkan savaşçı **Hür** idi. Bu yiğit insan, dövüşe dövüşe birçok Yezid askerini öldürdü. Sonunda Emevi askerleri topluca saldırıp onu şehit ettiler... Sonra, **İmam Hasan**'ın oğlu **Zübeyr**; İmam Ali oğullarından **Fazl** aynı biçimde şehit edildiler...

Cafer-i Tayyar'ın evlatları; **İmam Hasan**'ın evlatları, **İmam Hüseyin**'in evlatları teker teker savaş meydanına çıktılar. Toplu hücumlarla öldürüldüler... **İmam Hüseyin**, ailesine veda ettikten sonra atına binip tek başına Yezid ordusunun karşısına çıktı. Kendisiyle dövüşecek er istedi...

Teke tek dövüşte kimse Hz. Hüseyin'le baş edemiyordu. Önüne gelen bütün ünlü savaşçıları öldürmüştü.

Ömer, **İmam Hüseyin**'in karşısına çıkan herkesin öldürüldüğünü görünce askerlerine toplu hücum emri verdi. Oklar, yağmur gibi yağıyor, gökyüzünde mızraklar uçuşuyordu. **İmam Hüseyin** dövüş esnasında kılıç, ok, mızraklarla yaralanmıştı. Yezid askeri onu çember içine almıştı. Bir bölüm asker de yalnızca kadınların ve çocukların kaldığı Ehlibeyt çadırlarına saldırmış, yağmacılığa başlamıştı.

İmam Hüseyin bu durumu görünce düşman askerlerini yarıp dışarı çıktı. Onlara şöyle seslendi: "**Ey dinsizler! Ey Ebu Süfyan soyu! Sizde insanlıktan ve imandan bir iz yok, belli. Hiç değilse putperest atalarınız gibi davranmayı bilin; kadınlarla çocuklara ilişmeyin. Putperestlerin bile yapmadığını yapıp**

kadınlara sal-dırmayın. EĞer amacınız beni öldrmekse, gelin, öldürün. İşte ben buradayım..."

Düşman askerleri bu sözlerden etkilenip **İmam Hüseyin'e** saldırdılar; ok atmaya, mızrak savurmaya başladılar. **İmam Hüseyin**, yaralardan akan kan yüzünden güçsüz düşmüştü. Sonunda atından çöle düştü. Emevi askerleri kılıçlarla mızraklarla vurarak onu şehit ettiler. şimr Zlcevşen'in emri zerine Enesoğlu **Süleyman** çölde susuz susuz can vermiş olan **İmam Hüseyin'in** başını kesti. Tarih, Muharrem ayının 10'u idi. (680 yılının 10 Ekim'i...)

İmam Hüseyin'in vücudunda tam 33 mızrak, 34 kılıç yarası vardı.

İmam Hüseyin'le birlikte Kerbela'da şehit edilen Ehlibeyt yelerinin sayısı 72 idi.

Yezid ordusu, erkekleri katlettikten sonra Ehlibeyt çadırlarına girerek yağmalamaya başladılar.

şimr, hasta yatmakta olan İmam Hüseyin'in oğlu **Zeynel-abidin'i** de öldürmek istedi. Fakat bir söylentiye göre **Mslimoğlu Hamit** adlı bir görevli, bir diğerine göre ise halası **Zeynep** buna engel oldu.

Ehlibeyt şehitlerinin başları kesildi ve hediye kazanmak üzere ordunun komutanlarına dağıtıldı. **Yezid** askerlerinden ölenler, gömüldü. **İmam Hüseyin** ve yandaşlarının cesetleri atlara çiğne-tildikten sonra çölde bırakıldı. Kadınlar ve çocuklar, çıplak (koşumsuz) develere bindirilerek şam'a gönderilmek üzere Kûfe'ye yollandı.

Kerbela şehitlerinin naaşları ertesi gün **Beni Esad** kabilesinden Gadiriyye köylüleri tarafından gömüldü.

İmam Hüseyin'in ve diğer şehitlerin başı kesilerek Vali Ubeydullah'a götürüldü. **Ubeydullah, İmam Hüseyin'in** başı önüne konulduğunda elindeki değnekle İmam'ın dişlerine vurmuştu. Orada bulunanlardan **ErkamĞlu Zeyd** ağlamaya başlayıp **Ubeydullah'a** şöyle demişti: "**Değneğini onun dudakları üzerinden çek. Allah'a yemin ederim ki ben Resulallah'ın iki dudağını bu dudakların üzerinde onları öperken görmüştüm.**"

Bunun üzerine **Ubeydullah**, “**Yemin ederim ki yaşlı olmasaydın, boynunu vurdururdum.**” diye **Erkamoğlu Zeyd**’i tehdit etmişti. **Zeyd**, saraydan çıkarken “**Ey Araplar, siz bugünden itibaren artık kölesiniz. Çünkü Fatıma’nın oğlunu öldürüp Mercane’nin oğlunu kendinize emir yaptınız. O sizin en hayırlılarınızı öldürüyor, kötülerinizi de köle yapıyor. Zilletle razı olanlar, mahvolsun** (Emevi-Haşimi ilişkileri, s.325 vd.)”

Ehlibeyt; Şam’da, **Yezid**’in karşısına çıkartıldı. Gerek **Zeynelabidin**, gerekse **Zeynep**, Yezid’e gayet mağrur biçimde karşılık vererek onurlarını korudular.

Bu, tarihte bir eşi daha görülmemiş yiğit direniş ve karşılaştığı katliam, halk arasında gizliden gizliye büyük tepki yarattı. Halkın çoğu **Yezid**’e lanet ediyordu. Bu tepkiyi haber alan **Yezid**, Ehlibeyt’in kalanlarına dokunamadı ve onları Mekke’ye yolladı.

Hüseyin’i Türkler Çok Sevdi

Peygamber torunu ve Hazreti Ali’nin oğlu Hüseyin’in yanındaki ailesiyle birlikte katliama uğraması; Araplardan çok Türkler ve Farslar arasında yankı bulmuştur.

Türk Aleviler, acıyı yüreklerinde yaşatmışlar ve Muharrem ayının onuncu günü meydana gelen bu katliamda şehit olanlara saygılarını sunmak için **muharrem orucu** tutmuşlardır.

Tutulan bu matem orucunun bir adı da Aşur orucudur. Çünkü 10 Muharrem’in özel adı Aşura’dır.

Hüseyin’in bu kadar sevilmesi ve kutsallaştırılması; Türk tarihi açısından aydınlatılması gereken bir konudur.

Hemen belirtelim ki Türk milleti; kendi kaderiyle Hüseyin’in kaderini aynı görmüş, böylece Hüseyin’i içselleştirmiştir. Bunun çok somut sebepleri vardır:

Hüseyin’i Kerbela’da katleden güç, Emevi Devleti idi. Emeviler; bu olaylar durulduktan sonra ordularını İran üzerinden Orta Asya’ya soktular. Arap-Türk Savaşları bölümünde aktardığımız gibi; bu ordular cihat adı altında kutsallaştırdıklarını yağma ve yok etme politikalarını Türk illerinde acımasızca uyguladılar. Zenginliği yağmalanan, erkekleri katledilen, kadınları ve çocukları esir

edilip Şam'a ve Arabistan'a götürülen Türkler; bu Arap emperyalizmine karşı direniş ideolojisi oluşturmak zorunluluğunu duydu-lar. Böylece, İslam iklimi içinde kendi kaderleriyle benzeşen Ali'nin ve Hüseyin'in kaderini keşfettiler.

Din adına sömürgeleştirme yürüten Emevilere karşı, Türkler direnmek için yine İslam sembollü bir kimlik çevresinde birleşme zorunluluğunu hissettiler. Bu da Ali ailesi ve Hüseyin kimliği oldu. Yeni koşullara uymak için İslam dinine giren Türkler; emperyalist Arap kimliğini temsil eden Emevi Sünniliği yerine Ali yandaşlığını (Alevilik) benimsediler. Bu konuda dayanaklarını güçlendirmek için de Hüseyin'i bir direniş ve mücadele sembolüne çevirip ken-dilerinkileştirdiler.

Bu yüzden Türkler; İslam çemberine girerken Alevi kimlikli bir İslam anlayışını benimseyerek ve hatta yaratarak girdiler. ře-hirlerdeki Türkler; yönetim ideolojisi olan geleneksel Sünniliği ne ıkartırlarken; kırsal kesimdekiler ve göçebeler ise Ali ve Hüseyin çevresinde ördükleri kendi kültürleri ile bağımsız ve şeriat dışı bir İslam oluşturdular.

Aynı olay, Arap sömürgeciliğinin yağmaladığı Fars illerinde de az çok bu biçimde şekillendi.

Bu nedenle Hüseyin; Emevilerin "Mevali/Kle" ilan ettiği Türk ve Fars ikliminde kurtuluş sembolü ve dayanılacak manevi güç olarak sevilmiş, yüceltilmiştir.

Onun macerasına katılmak, kaderine ortak olmak, aslında Türk milletininki kendi tarihinin bu dönemine dönmesi ve Arap sömürgeciliğine karşı çıkması demektir.

Bu haliyle de Hüseyin; artık Türk halkının bir evladı ve kah-ramanıdır.

Anadolu Alevileri; Hüseyin sevgisiyle; aslında işte bu tarihi gerçeklere kuvvetli bir vurgu yapmaktadır. İçimizdeki Hüseyin sevgisi, özgürlük aşkımızın çok uzaklardan yankıyan bir ışığıdır.

Tevvebin: Kerbela'nın İntikamı

Emevi padişahı Yezid, 10 Ekim 680'de Kerbela'da İmam Hüseyin'i şehit ettirmişti ama ona da Zübeyr'in oğlu Abdullah isyan etmiş, Mekke'ye hâkim olmuştu. Yezid, bu isyanı bastırmak ister-

ken 683 yılında öldü. Yerine getirilen oğlu **Muaviye** (Küçük Muaviye) hilafetin kendilerinin değil **Ali** ailesinin (Ehlibeyt'in) hakkı olduğunu söyleyince **Mervan** tarafından zehirletilerek öldürüldü (683). Hilafet makamına Mervan geçti ama bu kez de o 684'te yatağında boğularak öldürüldü.

Bu kargaşa ortamında İmam Hüseyin'in yandaşları Kûfe'de bir araya gelerek öç almaya karar verdiler. 683 yılında başlayan bu eylem, İmam Hüseyin'i Kerbela'da yalnız bırakan ve bunun acısını-utancını duyan insanlar tarafından yönlendiriliyordu. Önderliği ise **Süredoğlu Süleyman** yapıyordu. Bunlar, İmam Hüseyin'in öcünü almak için 684 yılında Kûfe yakınlarındaki **Nahile** bölgesinde toplanmaya başladılar. Sayıları giderek 17 bini bulmuştu. (İbn Kesir, c.8, s.406). **İmam Hüseyin**'i yalnız bıraktıkları için suçluluk duyan ve tevbe etmek için harekete geçen bu intikamcılara Tевbebin adı verilmiştir. Bunlara Medain Valisi Hüzeyfeoğlu Sad da katılmıştı.

Süleyman'a bağlı güçler, **İmam Hüseyin**'in kabrini ziyaret edip ağladılar ve orada bir gün boyunca dua ettiler. Sonra da Emevilerden öç almak için Şam üzerine yürüdüler. Aynülverda'da Süleyman'ın güçleri kendilerinden kat kat fazla Şam ordusuyla kahramanca savaştılar. Savaşta Süleyman şehit oldu (684). İki ordu da geri çekildi. **Tevbebin**, Kûfe'ye döndü.

Bundan sonra isyancıların liderliğini Ubeyd es Sakafi oğlu Muhtar üstlendi.

Muhtar, Emevilerin başbakanı **Ziyadoğlu Ubeydullah**'tan intikam almaya çalışıyordu. Bunun için de Hazreti Ali'nin yaşayan oğlu Muhammed Hanefi'yi imam ve mehdi ilan etmiş, onun adına biat almaya başlamıştı. Kûfe'deki **Ali** yandaşları böylece **Süleyman** ve **Muhtar** yandaşları olmak üzere ikiye bölünmüştü.

Ubeydullah, bunu öğrenince onu yakalatıp önce hapse attırmış, sonra da Kûfe'den sürmüştü.

Muhtar Kûfe'den **Hicaz'a** gitti ve orada halife kabul edilen **Zübeyroğlu Abdullah**'ın en büyük komutanlarından birisi oldu. Muhtar, Yezid'in ölüm haberini alınca yeniden Kûfe'ye döndü. Muhtar, Kûfe'de, Ehlibeyt'ten yana olduğunu, onların öcünü al-

mak ve ışığını yaymak üzere geldiğini, **Muhammed Hanefi**'yi de imam tanıdığını söylüyordu.

Muhtar, Süredoğlu Süleyman'ın başlattığı hareketin yanlış olduğunu, onun tecrübesizliği sonucu yenileceklerini de dile getiriyordu.

Bu sırada Kûfe'de **Zübeyroğlu Abdullah**'ın adamları hâkim idiler. Tehlikeli siyasal girişimi yüzünden hapse atılan **Muhtar**'ı, araya 2. Halife **Ömer**'in oğlu Abdullah girerek serbest bıraktırdı.

Bundan sonra **Muhtar** yenilgiye uğramış Tevvabin güçlerini örgütledi. Bu arada Şii güçleri etkilemek için Muhammet Hanefi ile bağlantısını sürdürüyordu. Bu bağı kullanan **Muhtar**, dönemin ünlü askerlerinden ve Hazreti Ali'nin başkomutanlarından Eşter'in oğlu **İbrahim**'i de yanına çekti.

Bunlar, 685 yılında "**Hüseyin'in intikamını alalım!**" parola-sıyla eyleme başladılar. **Muhtar** ordusunun komutanlığını **Eşte-roğlu İbrahim** yapıyordu. Bunlar, önce Kûfe'deki **İbn Muti**'nin kuvvetlerini yendiler, şehri ele geçirdiler. Muhtar; bundan sonra Irak ve Horasan'daki şehirlere kendi komutanlarını ve valilerini gönderdi. Kûfe'ye hâkim olan **Muhtar**, **İmam Hüseyin**'in katillerini aratmaya, bulduklarını öldürmeye başladı.

Emevi başbakanı **Ziyadoğlu Abdullah** bunlara karşı 80 bin kişilik orduyla harekete geçince, **Muhtar**, **İbrahim**'i ona karşı gönderdi. Bu sırada Kûfeli Emevi yandaşları isyan ettiler. Bunlar şehrin ileri gelenleri idiler ama sonunda yenildiler ve içlerinden **Hüseyin**'in katline karışanlar öldürüldüler.

Kaçanlar arasında **İmam Hüseyin**'in katillerinden **Zülcevşen** oğlu Şimr de vardı. Muhtar, Muhafız Kuvveti Komutanı Ebu **Emre**'yi onun arkasından gönderdi. **Ebu Emre** lanetlik **Şimr**'i yakalayıp öldürdü.

Kûfe'deki **Hüseyin** katilleri bir bir yakalandı. **Muhtar** bunların kiminin ellerini ayaklarını kestiriyor, kimisini ateşe attırıyor, kimisini oklarla delik deşik ettiriyordu.

Kerbela'da **Şimr**'in işaretiyle İmam Hüseyin'in başını kesen Yezid el-Esbahioğlu Havla da Ebu Emre tarafından ele geçirildi ve öldürüldükten sonra cesedi yakıldı. **Hüseyin**'in katillerinden **Üseydoğlu Abdullah** da feci biçimde öldürüldü. Bundan sonra

İmam Hüseyin'i şehit eden ordunun komutanı Sadoğlu Ömer ele geçirildi ve başı kesildi.

Bu arada Mekke'de egemen olan **Abdullah, Muhammed Hanefi**'yi zindana atmış ve "Eğer bana itaat etmezse onu yakacağım." demişti. **Muhtar** adamlarını yollayıp Muhammed Hanefi'yi zindandan kurtardı.

686 yılında **İbrahim** ordusu Hüseyin'in şehit edilmesinde birinci derecede rolü olan **Ziyadoğlu Ubeydullah**'ı öldürmek üzere harekete geçti. İkisinin ordusu Musul civarında karşılaştı. İbrahim, savaş sırasında Ubeydullah ile karşılaştı ve ona bir kılıç vurdu. **İbrahim**'in bu darbesi ile katilin vücudu ikiye ayrılmıştı (İbn Kesir, c.8, s.451). Tevvebin güçleri burada Emevi ordusunu bozguna uğrattı.

Daha sonra Emevi karşıtı güçler birbirlerine girdiler. Mekke'de egemen olan Abdullah, kardeşi **Musab**'ı büyük bir ordu ile **Muhtar**'ın üzerine gönderdi ve onu öldürttü.

İbrahim, Kûfe'de değildi ve çatışmada tarafsız kalmıştı. Kendisi Emeviler tarafından da çağrıldığı halde, O, Abdullah'ın tarafına geçmiş ve Emevilere muhalefetini sürdürmüştür.

İbrahim, 690 yılında Emevi padişahı Abdülmelik'in ordusuyla savaşırken şehit olmuştur.

Tevvebin Hareketi, İslam tarihinde, Alevi (Şii) hareketinin en açık biçimde ortaya çıktığı eylemler dizisi olarak yerini almıştır.

Bu isyan hareketlerinin devamında Horasanlı Eba Müslim, Ehl-i Beyt'in intikamını almak için İranlılar ve Türklerle ayaklanmış, 750 yılında Emevi Devleti'ni yıkmıştır.

Dördüncü İmam: İmam Zeynelabidin

İmam Hüseyin'in oğlu olan dördüncü **İmam Zeynelabidin**, bir söylentiye göre miladi 656, diğerine göre ise 658 tarihinde doğmuştur. Annesinin, **Şehrbanu** olduğu söylenir.

Kerbela'da hasta olup savaşa girmesine babası İmam Hüseyin izin vermediği için katliamdan kurtulabilmiştir. **İmam Hüseyin** soyu kendisinden yürüdüğü için, kendisi **Adem-i Sani** (İkinci

Âdem) veya **Âdem-i Al-i Aba** (Peygamber soyunun başı) adları ile de anılır.

Adalet ve edebe son derece uymasıyla tanınan **Zeynelabidin**; geceleri yoksul evlerine yüzünü kapatıp yiyecek götürürdü. Kölelik sistemine karşı olduğu için, satın aldığı köleleri özgür bırakırdı. Yemeğini yetimlerle, yoksullarla yerdı.

İmam **Zeynelabidin**, bilgide döneminin en ileri gelen kişisi durumuna yükselmişti. Halktan büyük saygı görüyordu. Onun etkinliğinden, Emevi yönetimi çekiniyordu. Bu nedenle; İmam **Zeynelabidin**, 713 yılında, Emevilerden **Velid**'in saltanatı sırasında zehirlenerek şehit edildi.

Beşinci İmam: İmam Muhammet Bin Aliyyül Bakır

Babası **İmam Zeynelabidin** olan **İmam Muhammedül Bakır**, 675 veya 676 tarihinde doğdu. Bilgide, kendisine engel ve sınır tanımadığı; her bilimsel sorunu aştığı için, yaran, açan anlamında Bakır künyesi ile anılıyordu.

Babasının kurduğu okulda eğitim ve öğretimi sürdüren **İmam Bakır**; dönemindeki bütün bilginlerin en üstünü sayılıyordu.

Onun zamanında Emevi saltanatının baskısı doruktaydı. Savaşlarda kazanılan ganimetlerle gözü boyanan halk, iktidarın zulmü karşısında sessizdi.

Bu arada **Zeynelabidin**'in diğer oğlu **Zeyd**, 737 tarihinde Emevi baskısına karşı isyan etti. Yakalanıp öldürüldü ve cesedi çırılçıplak beş ay asılı bırakıldı.

Alevilik yolu içinde, Zeyd'i tutanlar, bir mezhep meydana getirmiştir. **Zeydiyye** denilen bu mezhebin yandaşları genellikle Araplar arasından çıkmıştır. Zeydiyye, Sünniliğe oldukça yakın bir çizgidedir.

Zeyd'den beş yıl sonra da oğlu Yahya isyan etti, o da öldürüldü.

Hız. Ali soyunun etkinliğinden çekinen Emevi yönetimi 734 yılında (735 veya 736 da kabul ediliyor...) İmam Bakır'ı zehirleterek şehit ettirdi.

Altıncı İmam: İmam Cafer'üs Sadık

İmam Sadık, 699 yılında doğdu. **İmam Bakır**'ın ölümünden sonra Aleviler, **Cafer'üs Sadık**'ı imam kabul ettiler. Onun dönemi, Emevi saltanatının çöküş yıllarıydı... Arap olmayanlara köle muamelesi yapan Emeviler yüzünden, diğer Müslüman uluslar, genellikle Ehlibeyt yandaşı oluyor ve **Hz. Ali** soyunu tutuyorlardı. Bu nedenle, Ehlibeyt yandaşları İran'da ve Horasan dolaylarında hızla çoğalıyordu.

İmam Cafer-i Sadık'ın imamlığı, Emevilerin yıkılışı ve Abbasilerin kuruluş dönemine denk geldi. Ebu Müslim ayaklanmasının başarıya ulaşmasından sonra, iktidar direksiyonuna **Hz. Muhammet**'in amcası **Abbas**'ın soyundan gelenler geçtiler.

Bunlar da Emeviler gibi, ikinci halifeden itibaren **Ali** evlatlarına işkenceye başladılar.

Bu dönemde, **Cebriyye** adı verilen ve her türlü eylemin kaynağını Allah olarak gören, kişinin iradesini sıfır sayan felsefeye karşı, kaynağını Alevi düşüncesinden alan ve kişinin yeryüzüne gelmekle artık eylemlerinin sahibi olduğunu savunan **Mutezile** felsefesi oluşmuştu. Kişiyi sorumluluğa ortak eden bu anlayışın yanı sıra, en önemli akımlardan birisi de tasavvuf olarak ortaya çıkmıştı. Bu anlayışta, yaratan ve yaratılan kavramı kabul edilmiyor; var olan her şeyin Tanrı'nın izafi bir görüntüsünden ibaret olduğu savunuluyordu. Bu akımın Sünni kolu, giderek dünyadan el etek çekmeyi önererek zühdi bir niteliğe bürünürken, diğer kolu; Bâtını anlayışla birleşerek hukema anlayışını yaratıyordu. Bu anlayışa göre, evren, "**hadis-i kadim**", yani en başta ilk yaratılanıdır. Melek, şeytan, cin insanın ruhsal durumlarının karşılığıdır... Din ise dünya ve insan yaşamını düzenleyen yasalar bütünüdür.

İmam Cafer, böyle karışık bir felsefi ortamda yetişti ve bütün bilginler tarafından ilmin başı kabul edildi. **Ehlibeyt** yolunun dönemine göre felsefesini ve kurallarını da sistemleştiren İmam Cafer'üs Sadık'ın bu çalışmaları yüzünden, Ehlibeyt yoluna **Caferiyye** adı da verilmişti.

Gerek lkemizdeki çoğunluk mezhebi Hanefilik mezhebinin kurucusu sayılan Ebu Hanife, gerek **İmam Malik bin Enes, İmam Cafer**'den yararlanmışlardır

Feridüddin Attar, Tezkiretül Evliye adlı kitabında, İmam Cafer ile Hanefi Mezhebinin kurucusu olan **Ebu Hanife**'nin bir tartışmasını şöyle anlatıyor:

“Bir gün, İmam Sadık, Ebu Hanife'ye sordu: Akıl nedir? Ebu Hanife dedi ki: Akıl odur ki hayrı şerden ayırır. Sadık dedi ki: Bunu, hayvan bile bilir ve yapar. Örneğin; ona yem veren birisiyle onu dven birisini rahatlıkla ayırır... Bunun zerine Ebu Hanife sordu: Peki sana göre akıl nedir? Sadık dedi ki: Akıl odur ki; iki hayırdan hayırlısını bile. İki şerden de daha ehven olanı ayırabile. Hayrın hayırlısını, şerrin de ehvenini yeğleye...”

İmam Cafer's Sadık'ın cennet ve cehennem hakkındaki değerlendirmesini yine **Feridüddin Attar**'ın kaleminden aktaralım:

“Tanrı'nın bu dünyada da umağı (cenneti) vardır; o da afiyettir... Yine Tanrı'nın bu dünyada tamusu (cehennemi) **de vardır ve o tamu, beladır.**”

İmam Sadık, insanlar için en değerli varlığın kitaplar olduğunu vurgulamak isterken, “lnce, çocuklarına kitaplarını miras bırak” demiştir.

Çağının en önemli bilgini sayılan İmam Cafer'in oğullarından olan İsmail, bir bölüm halk tarafından yedinci İmam (Onlara göre altıncı.) kabul edilmiş ve böylece Alevilikte, Zeydiyye'nin yanı sıra İsmailiyye adı verilen bir akım meydana gelmiştir.

Alevi düşüncesinin Bâtinı özelliğini vurgulayan ve onu Sünnilik'ten felsefe olarak net biçimde ayıran İmam Cafer's Sadık'tır. Bu nedenle, Aleviler, mezhep belirtmek gereğini duyduklarında, Caferi olduklarını söylemişlerdir.

İmam **Cafer's Sadık**, Abbasi halifesi **Mansur** tarafından 765 yılında zehirleterek şehit edilmiştir.

Yedinci İmam: Musa'l Kazım

İmam **Cafer'üs Sadık**'ın oğlu olan **Musa'l Kazım**, 745 yılında doğdu. Alevi yolunun **Hz. Ali** anlayışına uygun olarak sürdürücüsü ve öğreticisi imamlardan birisi olarak, geceleri kimliğini gizleyerek yoksullara yiyecek dağıtır, düşkünlere yardım eder; her hareketiyle insanlara örnek olurdu. Şu sözler, onun Tanrı'ya ve insana yaklaşımını göstermesi bakımından anlamlıdır:

"Kulunda suçlar, günahlar çok; ama katında da bağışlamak, güzel lütuf ve ihsan çok..."

İmam **Hasan** soyundan **Hüseyin**, Abbasilere karşı ayaklanıp öldürülmüş, başı da halifeye getirilmişti. Halife, bu kişiyi tanıyıp tanımadığını **İmam Musa Kazım**'a sorunca, İmam çekinmeden, **Hüseyin**'i övmüştü...

İmam **Musa**, **Harunürreşit** zamanında, çoğu günlerini hapiste geçirdi. Sonunda, onun emriyle 799 yılında zehirleyerek şehit ettiler...

Sekizinci İmam: Ali Bin Musa'r Rıza

(Seni nasıl hatırladığımı bilmek istersen, beni nasıl hatırladığına bak.)

İmam **Rıza**, 770 yılında Medine'de doğdu. Babası **Musa'l Kazım**'dır...

Ataları gibi, yoksullara gizlice yardım eder, insanları asla ayırmaz, büyüklenmez; herkese saygı gösterirdi. Son derece alçakgönüllü idi. Döneminin bütün bilgilerini öğrenmiş ve üstat olmuştu.

Harunürreşit ölünce, oğulları **Emin** ile **Memun** arasında, taht kavgası başladı. **Memun**, hilafeti ona bırakacağını söyleyerek **İmam Rıza**'nın yandaşlarını kendi yanına alarak savaşı kazandı ve İmam **Rıza**'yı **Merv**'e getirtti. İmam'ın böyle bir isteği yoktu. Alevilerden yararlanmış olan **Memun**, sözünü yerine getirir görünmek için, böyle davranıyordu. **İmam Rıza** hilafet önerisini geri çevirdi ama **Memun**'un baskısı karşısında veliaht olmayı kabul

etti. Fakat, Abbasilerden karşı çıkanlar başkaldıranlar oldu. Sonunda 819 yılında onu da zehirleyip şehit ettiler.

İmam Rıza Horasan kentlerinden kendi sıfatıyla anılan Meşhed'de yatmaktadır. Burası günümüzdeki Alevi dünyasının en büyük merkezlerinden birisi haline gelmiştir.

Dokuzuncu İmam: Muhammet'ül Takiyyil-Cevat

İmam Taki diye bilinen dokuzuncu imam, babası İmam Rıza zehirlendiğinde sekiz yaşındaydı. Kuvvetli bir eğitim gören İmam Taki 15 yaşındayken, Samırra'daki Kadılar Kadısı Yahya, onun bilgisini sınamak ve küçük düşürmek için Halife **Memun** huzurunda bir yarışma açtırmıştı. Ama, Kadılar Kadısı bu yarışmada perişan oldu ve bilginin yaşla sınırlı olmadığını anladı.

İmamlığının Aleviler tarafından saltanattan daha ileri bulunması, elbette diğer imamlar gibi **İmam Taki**'yi de Abbasi halifelerinin hedefi haline getiriyordu. Bu yüzden halife **Mutasım**, **İmam Taki**'yi Bağdat'a getirtti ve orada zehirlettirerek şehit ettirdi (835).

Onuncu İmam: Ali Bin Muhammet'ün Nakıyy'il-Hadi

İmam Naki adıyla bilinen onuncu İmam, 829 yılında doğdu. Medine'de oturduğu sıralarda Alevi kesimin büyük ilgisi ve saygısı yüzünden, halife **Mütevekkil**, **İmam Naki**'yi, Bağdat'a çağırttı. İmam, Bağdat **Samırra** bölgesine yerleşti. Şiddetli Alevi düşmanı kesilen Abbasi halifeleri, İmam'ı kötülemek, küçültmek için her çareye başvurdular ama başaramadılar. Sonunda da 868 tarihinde zehirleterek şehit edildi.

On Birinci İmam: İmam Hasan'ül Askeri

İmam **Hasan**'ül Askeri, 846 yılında doğdu. Babası **İmam Naki** zehirlendiğinde 22 yaşındaydı. **Samırra**'da asker mahallesinde oturdukları için babasının ve kendisinin künyesi askeridir. Fakat,

İlaha çok bu lakap 11. İmam için kullanılır. Kendisinin, 12. İmam **Muhammet Mehdi** dışında oğulları olmamıştır.

Döneminde son derece saygı gören ve üstün bir bilgiyle donanan **İmam Hasan'ül Askeri**, Arapça'nın dışında, Türkçe, **Farsça** ve **Rumca** biliyordu. Bu dilleri kullanan halkla rahatça konuşabiliyordu.

Kendi adındaki bir alimin, *Kuran'da* zıtlıklar bulunduğunu söyleyerek kitap yazdığını öğrenince, ona Kendi'nin bir öğrencisiyle şu haberi yollamıştı: "**Kur'an'ı söyleyen, acaba sizin anladığınız anlamlardan başka bir anlam kastetmiş olabilir mi? Böyle olursa, sizin Kur'an'daki anlam zıtlıklarına ilişkin değerlendirmeniz yersiz olmaz mı?**"

Burada, *Kuran'ın* bir iç anlamının bulunduğunu, herkesin anladığının dışında bir anlam da taşıdığını, İmam Hasan'ül Askeri'nin dolaylı olarak vurguladığını görüyoruz.

İmam kitleyi peşinden sürüklemesini bildi. Cömertliği ve bilgiyle herkesin saygısını kazandı. Bilgiye son derece önem verirdi. Bu konuda şöyle demiştir:

"Bütün dünya ve dünyadaki her şey bir lokma olsa ben o lokmayı alsam da bilgi ve irfan sahibi birisine versem; gene de onun hakkını ödeyememekten korkarım."

Abbasi halifeleri, Alevi kitlenin İmam saydığı **Hasan'ül Askeri**'yi sıkı bir takibe almıştı. 12. İmam'ın onun soyundan geleceği biliniyordu. Bu yüzden **İmam Askeri**'yi, Halife **Muhtedi** zindana attırdı. O öldürüldükten sonra, halife **Mutemit** de aynı tutumu sürdürdü ve İmam'ı zindanda tuttu. Hatta, arslanların bulunduğu bir bölmeye atıp öldürmek istedilerse de hayvanlar imama dokunmadılar. Sonunda **Mutemit**'in buyruğu üzerine 27 yaşındayken zehirleterek şehit edildi.

Onun vefatından sonra, İmamet, son İmam olan **Mehdi**'ye geçmiştir.

On İkinci İmam: Muhammet Mehdi

Alevi düşüncesinin en önemli özelliklerinden birisi de velayetin sürekli olmasıdır. Yani, insanlık, her çağda kendi bağrında, insanlara yol gösterecek, bozuklukları düzeltecek, aydınlatıcılara sahip olur. İşte bu olgu, sürekli velayettir. Yani, nübüvvetin, bâtını olarak devamıdır.

Muhammet Mehdi, 12. İmamdır ve 11. İmam **Hasan'ül Askeri** ile Bizans Prensesi **Nergis**'in oğlu idi. Babası zindanda Abbasi halifesi tarafından zehirletilince, beş yaşındaki Mehdi de kayboluyor.

Bu ilk kayboluş 70 yıl sürer. Buna Gaybet-i Sugra (küçük kayıplık) deniliyor.

Bundan sonra da **Gaybet-i Kübra** (büyük kayıplık) dönemi başlıyor. Alevi inancına göre bu dönem halen sürmektedir... Bu inanışa göre, zulümle bozulmuş dünyayı, Mehdi gelerek düzeltecektir...

Hemen belirtelim: Bu boşa bir bekleyiş değildir. Gözlerden gizli olan son İmam, yandaşının (şiasının) gönlünde hazırdır. O "**zamanın sahibi**"dir.

Peygamber bir hadisinde şöyle der:

"Kıyamete bir gün bile kalsa, Allah bu günü uzatır. Ta ki soyumdan, benim adımlı ve benim künyemi taşıyan birisi çıksın; zulüm ve cevir ile dolmuş dünyayı adalet ve huzur ile doldursun."

Mehdi'nin kendi şahsında belirlediğini ileri sürerek dünyaya nizam vermeye kalkışan birçok insan ortaya çıkmıştır. Aleviler, Osmanlılar zamanında "**Zamanın sahibi biziz**" demişler ve bozulan düzeni onarmak üzere başkaldırmışlardır. Alevi ayaklanması'nın liderlerinde, gizli veya açık bir **Mehdi** kimliği görmek yanlış değildir. Mehdi, düzeni değiştirmeye yönelik bir kavramı simgelediği için yönetim kademelerinde asla kabul görmemiş bütün Mehdi'ler tepelenmiştir...

EHLİBEYT VE MEZHEPLER

Aleviliğin tanımlarından birisi de onun “**Ehlibeyt yolu**” olduğu biçimindedir. Bu yüzden **Ehlibeyt** kavramı, Aleviliğin temel taşlarından biridir.

Aleviliğin en başlarda Şia adıyla ayrı bir mezhep halinde ortaya çıkışı, **Ehlibeyt** ile ilgilidir. Alevi kitle, kendilerini “**Ehlibeyt yolcusu**” diye de tanıtır. Özellikle klasik Alevilikte bu terim çok kıymetlidir.

Ehlibeyt (Ehlebeyt), Hazreti Muhammet, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan aileyi anlatan bir sözcüktür.

Bu terim, Anadolu Aleviliğinde, sözü edilen kutsal beşli ile birlikte, **Hazreti Ali** soyundan gelen **Ali** dahil 12 İmam'ı da kapsayacak biçimde genişletilerek algılanır.

Böylece peygamber ile 12 İmamların düşünceleri, görüşleri, hayat tarzları, Alevi kitlenin dinsel yaşamında da sivil yaşamında da kılavuz haline gelir.

4 Mezhepten Önce

Bugün İslam dünyası 3 ana mezhebe ayrılmıştır. Birincisi **Sünni İslam**. Bu İslam anlayışı, Müslüman nüfusun büyük bölümünü oluşturur. Sünni İslam Hanefilik, Şafilik, Malikilik, Hanbelilik adı altında dört parçaya bölünmüştür.

Bu mezhepler, peygamberimizin Hakka yürümesinden çok çok sonra ortaya çıkmıştır.

İkinci kolu, Haricilik oluşturur. Bunlar, zamanında Hazreti **Ali**'nin yanında iken bağınazlıkları yüzünden ona isyan etmiş olan

bir gruptur. Tarihte sık sık isyan etmişlerdir ama sayıları çok azdır.

Hariciliğin günümüzde etki ettiği mezhep **Vehhabilik**'tir. Suudi Arabistan'da 1745'da **Muhammet Abdlvehhap** tarafından kurulan bu mezhep günümüzde **Suudi Arabistan**'da, **Afganistan**'da ve **Çeçenistan**'da egemen mezhep halindedir.

Aslında Sünniliğin **Hanbeli** yorumunun devamı olan **Vehhabilik**, Arap kültürünün damgasını taşıyan ve kabileciliği dindeki tutuculukla devam ettiren bir yoldur. Yeniliğe şiddetle karşı olan bu yol, siyasal anlamda var olan düzenin devam ettirilmesine şiddeti kullanarak hizmet eden bir çizgi oluşturur.

İslam'da üçüncü ana kolu ise Şia oluşturur. **Şia**, yandaş; özel olarak da **Hazreti Ali** yandaşı demektir. **Şii**, **Şia'dan olan** anlamını gelir ki bu da Ali yandaşlığını anlatır.

Şia; zaman içinde Zeydiyye, İmamiyye (12 İmamcılık) ve Galiye (Gulat) adı altında üç kola ayrılır. Gulat, 7 İmamcılık da denilen İsmaili çizgi ile somutlaşmıştır. Teorik olarak 12 İmamcı olan Anadolu Aleviliği; içerikte Galiye'den çok önemli etkiler taşır.

Hazreti Muhammet'ten sonra kurulan İslam devletlerinin çok büyük kesimini **Sünni** iktidarlar yönettiler. Bu yüzden de Sünni mezhepler, resmen kabul gören mezhepler olarak öne çıktılar. Egemen kesimin ihtiyaçlarına cevap veren bu mezhepler, yöneticiler tarafından resmi hale getirilince, diğerleri gayrimeşru durumuna dşrldler. Böylece, **Şia** ve **Şiiler**, dinsel açıdan **yanlış mezhep** ve **yanlış mezhepteki sapıklar** gibi tanıtılmaya başlandılar.

Bugün egemen din anlayışını oluşturan Sünni İslam'ın imamları, alimleri; "hak mezhep" olarak sünniliğin 4 kolunu kabul etmektedirler. Peygamber ailesinin yolunu izeyenleri ise bu zihniyet Ravafız (Rafıziler): "Sapkınlar-batıl yandaşları" ilan etmektedirler.

Sünni Mezhepler

Sünni mezhepler, inanç yönünden iki din alimini temel almışlardır. Bunlardan ilki, 935 dolaylarında Bağdat'ta len **Ebl Hasan Aliyyül Eşari**'dir. nce akla değer veren Mutezili çizgisinde

olan Eşari, daha sonra akli dışlayıp nakli öne çıkartmıştır. **Şafilik** ve Malikilik onun fikir çizgisinde oluşmuştur.

Semer kand'ın **Matürid Köyün**'de doğup 944'te burada vefat eden **Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed**'in (Matüridi) fikri ise **Hanefilik**'te kılavuz alınmıştır. Bu okul, akla daha fazla değer vermiştir. Bunlar, o dönemdeki yüzlerce alimden biridirler.

Sünni mezhepler, çok daha sonra kurucuları olan alimlerin adı ile anılır olmuşlardır. Aslında bu alimler de yeni bir mezhep kurmak amacıyla yola çıkmış değillerdi. Onlar gelişen durumlar, ihtiyaçlar, genişleyen ve buna bağlı olarak değişen coğrafya nedeniyle İslam dinini zamana göre yorumlamaya çalışıyorlardı. Bu yorumlama, mezhep akımı olarak daha sonra keskin hatlarla birbirlerinden ayrıldı.

Sünnilikte zamanında birçok mezhep varken bunlar giderek azaldılar. Bu gün 4 okul ve buna bağlı olarak 4 mezhep kaldı. Bu mezhepler şunlardır:

HANEFİLİK: Kurucusu, İmam-ı Azam diye anılan Kûfe doğumlu Ebu Hanife Numan bin Sabit'tir. Kendisi, zamanında Alevilerin 12 imamlarından 5. İmam **Muhammedül Bakır** ve 6. İmam **Caferrüs Sadık**'tan faydalanmıştır.

Tarih, onun, yaşamıyla çok kuvvetli bir **Ehlibeyt** yandaşı olduğunu gösteriyor. **Ebu Hanife**, Emevilere karşı tavır takındı ve hilafetin **Ehlibeyt**'e ait olduğunu söyledi. Abbasiler 750'de yönetime gelince onlara biat etti ama zulümlerini görünce tavır takındı. O, **İmam Hasan**'ın oğlunun oğlu **Muhammet**'in Abbasilere karşı isyan edip **Ehlibeyt** adına hilafete el koyabileceği yolunda fetva bile verdi. **Muhammet** ve kardeşi **İbrahim**, Abbasi Halifesi **Mansur** tarafından şehit edildi. **Mansur**, **Ebu Hanife**'yi kontrol ve denemek için ona Bağdat kadılığını teklif etti. **Ebu Hanife**, bu kanlı padişahın zulmüne ortak olmamak için teklifi geri çevirdi. Bunun üzerine **Mansur** onu Bağdat'ta zindana attırdı. Başına ilk gün 10 kamçı vurdurttu. Bu kamçı her gün 10 artacaktı. Kamçı sayısı 110'a çıkınca **Ebu Hanife** hastalandı ve 767 yılında şehit oldu.

İnançta, düşüncede tam bir Ehlibeyt yandaşı olan Ebu Hanife'den çok onun öğrencileri tarafından (Örneğin 798'de ölen **Ebu**

Yusuf ile 805'te  len Ebu Abdullah) geliştirilen yönetim yanlısı okul, daha sonraları **Hanefilik** olarak anılmaya başladı.

Müslüman nüfusun önemli bölümünü oluşturan Hanefiler'in, gerçek imamlarının Ehlibeyt için ne büyük işkenceler çektiğini bilmeleri gerekiyor. O zaman mezhep bağnazlığının yanlışlığı da anlaşılacaktır.

Geçmişte, iktidara yakın olan din adamları, Müslümanlığın yerine yönetim ideolojisini koyup bunu da güçlülere sağladıkları mal, para ve mevki imkanları ile desteklediler. **Arap  rf, gele-neği ve kabilecilik, insanların zengin olma arzularıyla birleş-tirildi ve böylece emperyalist bir İslam anlayışı yaratıldı.** Yağ-ma üzerine kurulan bu sisteme kısaca **Arabizm** denilebilir. **Ara-bizmde**, zorbalık, dinin yerine geçti ve Ehlibeyt yolu ezildi.

Bu ortamda oluşan mezheplerden Ehlibeyt yoluna en yakını **Hanefilik** idi. Hanefilik, Türkler arasında kuvvetle yayılmıştır. Araplar ve Farıslar arasında da taraftarı vardır. Afrika'da ise yayı-lamamıştır.

MALİKİLİK: Kurucusu **Malik bin Enes** 712'de Medine'de doğmuştur. İmam Cafer's Sadık'tan da ders alan Malik 796'da ölmüştür. Bugün azınlık halinde Mısır, Tunus, Sudan ve bazı Afri-ka ülkelerinde azınlık olarak Malikiler bulunmaktadır.

şAFİLİK: Bu mezhep Haşimi soyundan Muhammed bin **İdris-i şafii** tarafından kurulmuştur. 767-820 tarihleri arasında yaşayan şafii de zamanında şii yandaşı olmakla suçlanıp hapse atılmıştır. Mısır'da, Doğu Anadolu'da, Kafkasya, Filipinler, Seylan, Endonez-ya Adaları'nda, azınlık halinde İran'da şafiiler yaşamaktadır.

HANBELİLİK: Kurucusu **Ahmed bin Hambel** 780'de Bağdat'ta doğdu ve 858'de öldü. Bu mezhepten olanlar her çeşit yeniliğe bi-dat diyorlar ve karşı çıkıyorlar. Mezar ziyaretini bile günah sayan bu zihniyet, Harici isyan anlayışı ile birleşmiş ve Suudi Arabis-tan'da **Vehhabilik** olarak hortlamıştır.

Mezhep Kurucusu **Ahmet bin Hambel, Müsned** adlı kitabında **Ehlibeyt'e** ve **Hazreti Ali'ye** ilişkin onları yücelten hadisler aktarırken ve Ali hakkında ayrıca **Menakıp** adlı bir kitap yazmış iken, bu mezhebin yandaşları **Muaviye'ye** hatta onun oğlu katil **Yezid'e** bile özel ilgi ve sevgi gösterirler.

Hanbelilik ile **Vehhabiliği** aynı sayarsak, bu mezhebin azınlık olarak yaşadığını ama bugün Arabistan ile İslami çatışmaların şiddetlendiği bölgelerde egemen hale gelmeye başladığını anlarız.

Ehlibeyt Önceliklidir

Bugün 4 hak mezhep diye gösterilen mezheplerin kurucuları ile dinin kurucusu **Hazreti Muhammet** arasında herhangi bir zamansal veya manevi bağ mevcut değildir.

Halbuki Ehlibeyt ile Peygamber bizzat ilintilidir ve onun başıdır.

Peygamber, mezheplerle ilgili herhangi bir önderlik görevini işaret etmemiştir.

Halbuki İslam ümmetinin önderinin, kılavuzunun Ehlibeyt olduğunu defalarca söylemiştir.

Durum sadece peygamber'in sözleri ile sınırlı değildir. Ehlibeyt'in üstünlüğü, Peygamber'in kişiliği ile aynı olduğu, onun temiz ve masum olduğu yine *Kuran*'ın işareti ile İslam'a teslim olmuş insanlara söylenmiştir.

Peygamber Tanıktır

Ehlibeyt, sonradan uydurulmuş bir kavram değildir. **Hazreti Ali**'nin torunu 4. İmam Zeynelabidin şöyle diyor: "Bazı kimseler hakkımızı vermekten geri kaldılar. Kuran'ın imalı ayetlerini tevilderek kendi fikir ve görüşlerini benimsediler. Oysa, Cenab-ı Allah, 'Kendilerine açık deliller ve ayetler geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşerek türlü yollara sapanlar gibi olmayın' diye buyuruyor. Ehlibeyt'i; *Kuran*'da sevgileri farz kılınmış, mübarek ağacın dalları, Cenab-ı Allah'ın her türlü günah ve kötülüklerden uzak tutarak tertemiz bıraktığı kimseler olarak görmüyor musunuz?" (El Münacaat, s.20)

İmam **Zeynelabidin**'in bu tespiti bizzat Peygamberimizin hayatında yaptığı uyarılara, çağrılara dayanıyordu.

Yüce Peygamber Ehlibeyt'e verdiği önemi şu sözü ile göstermişti: "**Ey İnsanlar! Size bıraktıklarımı benimserseniz, hiçbir zaman doğru yoldan sapmazsınız. Bunlar, Allah'ın kitabı ve**

Ehlibeyt'imdir." (Bu hadisin doğruluğunu Sünni hadisçiler de kabul eder.)

Aynı uyarıyı peygamberimiz değişik yerlerde, değişik sözcüklerle ama aynı anlama gelecek biçimde tekrarlamıştır. Bütün "**sa-hih**"lerde yer alan bu uyarının bir şekli de şudur: **"Size bıraktıklarına bağlanırsanız benden sonra hiçbir zaman sapıklığa düşmezsiniz. Bunlar gökten yere ip gibi uzanmış Allah'ın kitabı (Kur'an') ve Ehlibeyt'imdir. Bunlar Cennet'teki havuzumdan içmek için bana gelinceye değin birbirlerinden ayrılmazlar."**

Peygamberimiz son haccını (Veda Haccı) yaptıktan sonra dönerken **Gadiru Humm** denilen vahaya gelir ve orada Hz. Ali'yi Müslümanlara veli olarak gösterir ve şöyle der: **"Ben kimin mevlası isem bu da onun mevlasıdır. Allahım! Ona dost olana dost ol, düşman olana düşman ol!"**

Peygamberimiz, bu anlamdaki uyarılarını, emirlerini **Gadiru Humm**'dan başka bir kez **Taif**'ten dönerken, bir kez Medine'de minberde, bir kez de hasta iken, odanın sahabilerle dolu olduğu sırada dile getirmiştir.

Peygamber; Ehlibeyt'in üstünlüğünü anlatmak için "Ehlibeyt'e bir şey öğretmeye kalkışmayın; zira onlar sizden daha bilgilidirler." demiştir.

Yine ş sözü çok ünlüdür: "Ben ilmin şehriyim Ali ise o şehrin kapısıdır; ilmi isteyen kapıya gelsin"

Ehlibeyt ile Kuran'ı bir arada gösteren SAKALEYN Hadisi olarak bilinen bu hadisi bütün sünni muhaddisler kesin olarak aktarmışlardır.

Peygamberimiz, her Müslümanın birinci görevinin **Ehlibeyt'e** bağlanmak olduğunu açıkça söylemiştir. Bu hadislerden birisi şudur: **Ehlibeyt'imın aranızdaki misali, Nuh'un gemisi gibidir. Ona binen kurtulur, binmeyen ise batar."**

Yine: **"Ehlibeyt'imın içinizdeki misali, İsrailoğullarının Hitta Kapısı gibidir. O kapıdan girenin Allah günahlarını affeder"**

Yine: **Yıldızlar, yeryüzündeki insanların yitmemesi için bir kılavuzdur; benim Ehlibeyt'im ise mmetimin ihtilafa düş-**

memesi için kılavuzdur. Herhangi bir Arap kabilesi onlara karşı çıkarsa Şeytan'ın mezhebinden sayılır."

İbn Abbas'tan aktarılan bir hadis: "Resulullah dedi ki: Her kim benim gibi yaşamak ve benim gibi ölüp Cennet'e gitmek istiyorsa, benden sonra Ali'nin velayetini kabul etsin ve Ehlibeyt'imın yolundan gitsin. Onlar benim mayamdan doğdular ve benim ilmime sahip oldular. Allah'ın azabı, onları yalancı çıkaranlara ve benden ayırmak isteyenlere yağıacaktır; Allah böylelerine şefaati mi nasip etmesin"

Yine şu hadis: "Her kim, benim gibi yaşamak, benim gibi ölüp Rabbimin bana vaat ettiğı Cennet'e gitmek istiyorsa, Ali'ye dost olsun; ondan sonra da soyunu dost edinsin; onlar sizi hiçbir zaman hidayet kapısından çıkartıp sapıklık kapısına götürmezler."

Yukarıdaki hadisin değişik biçimleri vardır.

Yine şu: "Bana her inanan ve iman eden kişiye Ali ile dost olmasını öneriyorum. Ona kim dost olursa bana dost olur; onu seven beni sevmiş olur; beni seven de Allah'ı sevmiş olur. Ondan nefret eden benden nefret etmiş; benden nefret eden de Allah'tan nefret etmiş olur."

Yine: "Ehlibeyt'imın aranızdaki yeri; vücudunuzdaki baş, başınızdaki yeri de gözleriniz olsun. Elbetteki baş ancak gözlerin yoluyla yolunu tayin eder."

Yine: "Biz Ehlibeyt'in sevgisini kuşanın. Allah huzuruna bizi severek çıkan kimse, bizim şefaati mizle Cennete gider. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki; bizim hakkımızı tanımadıktan sonra, hiçbir kulun ameli kendisine fayda sağlamayacaktır."

Yine: "Muhammed'in soyunu (Ehlibeyt'i) tanımak, Cehennem'den kurtuluştur. Muhammed'in soyunu sevmek ise Sırat Köprüsü'nden geçmektir. Muhammet soyuna sadık olmak da azaptan korunmaktır."

Yine: "Kıyamet günü, kuldun dört şey sorulur: Ömrünü nasıl bitirdi, vücudunu nasıl eskitti, nereden kazandı ve nereye harcadı ve biz Ehlibeyt'i sevip sevmediğı..."

Yine: “Bir şahıs Beytülharam'da devamlı oruç tutup namaz kılsa bile, Muhammet soyuna (Ehlibeyt'e) kin duyduğu takdirde mutlaka Cehennem'e gidecektir.”

Yine: “Muhammet soyunu severek ölen, şehit sayılır; günahları bağışlanır; tövbekar olarak ölmüş olur. Muhammet soyunu severek öleni, ölüm meleği Cennet'le müjdeler. (...) Muhammet soyuna kin besleyerek ölenin ise, kıyamet günü alında, 'Allah'ın rahmetinden ümidini kes' yazılı olduğu görülür.”

Peygamber bir hutbesinde der ki: “Ey insanlar! Fazilet, velayet ve şeref Resullallah ve soyuna özgüdür; sakın batıl yollara sapmayın.” (s. 22 vd...)

Namazın Tanıklığı

Hiç kuşkusuz ki bugün 4 mezhep diye öne çıkartılan yolların kurucuları da **Ehlibeyt**'in İslam içindeki önemini, vazgeçilmezliğini biliyorlardı. Onlar, bu gerçeği eserlerinde ya doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirdiler. Ebu Hanife, Ehlibeyt yoluna bağlılığı yüzünden canını verdi. **İmam Şafii** bir şiirinde şöyle diyor: “**Ey Peygamber'in Ehlibeyt'i... Cenabı Allah sizin sevginizi Kur'an ile indirerek farz kılmıştır. Size bu şan ve erdem elbette yeter. Size salavat getirmeyenin salatı (namazı) batıl sayılır.**”

Namazın olmazsa olmaz şartı, peygambere ve ve Ehlibeyt'e (Al-i Muhammet'e) salavat getirmektir.

Namazda Ehlibeyt'e yönelik selamlama kısaca şöyledir:

“Allahümme salli ala Muhammet ve ala al-i Muhammet!”

(Allah'ın selamı (kutsaması) Muhammet'e ve ailesine (Ehlibeyt'ine) olsun.)

Sünni Müslümanlar, günde 5 kez Ehlibeyt'i böyle ululamaktadırlar. Kısacası, **Ehlibeyt** sevgisi, saygısı namazın bir parçası haline getirilerek bütün Müslümanlar için olmazsa olmaz bir kural halinde sunulmuştur. Bu haliyle de bütün Sünniler Alevi olmaktadır. Lakin o 4 mezhep mensupları bunun hâlâ farkında değiller.

Kuran Tanıktır

Şafii mezhebinin kurucusu sayılan alim İmam Şafii'nin daha önce aktardığımız şiirinde, Ehlibeyt'e, **"Cenabı Allah sizi sevmeyi Kur'an'da şart koşturmuştur."** derken *Kuran*'ın hükmüne bağlı kalıyordu.

Ehlibeyt'in ayrıcalığı, masumiyeti, üstünlüğü **"Ahzab Suresi"**nin 33. ayetinde gösterilmektedir. Bu ayetin ilk kısmı **Mekki**'dir (Yani Mekke'de inmiştir.). **Ehlibeyt**'e hitap eden kısım ise **Medeni**'dir (Medine döneminde gelmiştir) Başka surelerde ve ayetlerde de buna benzer pekçok durum vardır. Örneğin, *Kuran*'ın ilk ayetlerinden olması gereken ünlü bir ayet vardır ki akrabaları işaret etmektedir. *Kuran*'da bugün **26. Sure** olarak bulunan bölümün 214. ayeti incelenirse gerçek ortaya çıkar. Bu ayet, diyor ki: **"Ey Muhammet, önce en yakın akrabalarını dine çağır."**

Allah, burada, **Hazreti Muhammet**'e peygamberlik görevini vermiş ve onu görevini yapması için uyarmıştır. Demek ki bu ayetin geliş tarihi, 610 yılıdır. Fakat, *Kuran*'ın düzenlenmesinde bu tarihsel süreç dikkate alınmamıştır. Ne yazık ki Halife Osman zamanında **Sabitoğlu Zeyd**'e toplattırılan *Kuran*, bir ilkeye göre değil, rastgele toplattırılmıştır. Ayetler, yer ve zaman sırasına göre değil, o anki tespite göre yazılmış, böylece tarihsel sıralama karışmış, konular birbirinin içine girmiştir.

Aşağıda aktaracağımız ayet de bu durumdadır. 33. ayetin daha sonra gelen bölümü şöyledir: **"Ey Peygamber'in Ehlibeyt'i! Allah sizden her türlü pislği, suçu (kuşkuyu) gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister."**

Ehlibeyt'in Alevilerdeki bir adı da **Muhammet-Ali Soy**'udur. Bu soyun kutsallığını dile getiren *Kuran* ayetleri çok fazladır.

Bu ayetlerin en açık ve en dikkat çekicilerinden birisi de **"Şura Suresi"**nin 23. ayetidir. **Meveddet Ayeti** olarak da bilinen bu ayet, bütün Müslümanları uyarak İslam'dan ne anlamak gerektiğini de gösteriyor. Ayet diyor ki:

"Bu Allah'ın inanan ve iyi işlerde bulunan kullarına müjdesidir: (Ey Muhammet) De ki: Sizden dünyalık bir şey (dünya malı) istemiyorum. İstedğim yalnızca Ehlibeytime sevgidir."

İşte **İmam Şafii** bu *Kuran*'sal gerçeği dile getiriyordu.

Bilindiği zere, Peygamber Medine'ye hicretten sonra geçim sıkıntısına düşmüş, halk da ona mal vermek istemişti. Bu ayet, o sırada inerek, peygamberin halktan sadece yakınlarına sevgi iste-diğini dile getirmiştir.

Gerek *Kuran*, gerek peygamberimizin sözleri ve davranışları, Ehlibeyt'in **kendisi**, kızı **Fatıma**, damadı Ali ve **iki torunu** olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu açıklayan en somut ayetlerden birisi de "**Mbahele Ayeti**"dir. "**Al-i İmran Suresi**"nin (3. Sure) 61. ayeti bu durumu somutlaştırır.

Bu ayet **Necran**'daki Hristiyanlar ile peygamber arasında çıkan bir tartışma üzerine inmiştir. Hristiyanlar *Kuran*'da kendileri ve **İsa Peygamber**'le ilgili olarak söylenenlere karşı çıkmışlar ve cizye vermek istememişlerdi. Onlar, Peygamber'i yalancılıkla suç-luyorlardı.

Bunun zerine şu ayet indi: "(Ey Muhammet!) **Sana, bilgi** (va-hiy) geldikten sonra gene seninle tartışmaya kalkışana artık de ki: Gelin; biz oğullarımızı, siz de oğullarınızı; biz kadınlarımızı, siz de kadınlarınızı; biz kendimizi (nefsimizi), siz de kendinizi çağıralım; sonra mbahelede bulunalım; artık Allah'ın lanetini yalancılara yönlendirelim."

Peygamber, kendisine inanmayan Hristiyanlara haber yollaya-rak onları yalancı kim ise lanetlemeye çağırdı. Bu lanetleşme ne-risi zerine Hristiyan kesim, kuşkuya düştü. Dediler ki, eğer lanet-leşmek için yanına kendi ailesini alırsa, demek ki doğru diyor, gi-dip laneti üzerimize ekmeyelim. EĞer başka birileri ile gelirse, gideriz, lanetleşiriz. Baktılar ki Peygamber yanına geç bir adam, bir kadın ve iki ocuk almış geliyor. Sordular ve öğrendiler ki bunlar, onun Ehlibeyt'im deyip sevdiği ailesidir, onun zerine Hristiyan rahipleri, Peygamber Muhammet ile Allah katında kar-şılaşmaktan ekinip kaçtılar.

Bu olayın içyüzüne ve Allah'ın Peygamber'e verdiği emre dik-kat edince, Ehlibeyt'in kimler olduğunu, tanrısal emrin yerine ge-tirilmesi sürecinde anlıyoruz. Allah, peygambere diyor ki: Ey Pey-gamber; sen, senin kendi nefsin gibi bildiğin o kişi, kadınlarınızı temsil eden o kadın, oğul yerine geçen o çocuklar gidin, onlarla lanetleşerek sınavın.

Burada şuna dikkat ediniz: Ayette, Allah, peygambere emrederken, **“Biz kendimizi çağıralım, siz de kendinizi”** derken, kendisi gibi bildiği birisi ile karşıdan ona eş birisini istetiyor. Burada, Peygamberin kendisi gibi gösterilen kişi **Hazreti Ali**'dir. Peygamber mübaheleye giderken kendisi gibi bildiği şahıs olarak Allah emri gereği onu yanına almıştır.

Özetle, Allah emri üzerine Peygamber yanına damadı **Ali**'yi, kızı Fatıma'yı ve torunları Hasan ile **Hüseyin**'i alarak Hristiyanlarla lanetleşmeye gitmiştir. Yani, Peygamber, Allah'ın da işareti ve emri ile **Ehlibeyt** olarak bu insanları seçmiştir.

Kuran'a inanan, peygamberin sünnetine (davranışlarına) uyan bir Müslüman, **Ehlibeyt** olarak bu kutsal beşliyi kabul etmek, onları kılavuz almak zorundadır.

Na yazık ki Ehlibeyt'i katleden Emeviler bile Haşimilerle akrabalıklarını gerekçe göstererek Ehlibeyt'ten olma iddiasında bulunmuşlardır.

Bu iddiayı en ciddi biçimde ise Peygamberin amcası **Abbas**'ın soyundan gelenler savundular. Onlar, Emevilere karşı halkı örgütlerken kendilerinin de Ehlibeyt'ten olduğunu yayıp Ali evladına halkın yönelmesini engellemeye çalışmışlardır.

Kuran'da Ehlibeyt'i işaret eden dolaylı ayetlerden birisi de **“Enfal Suresi”**nin (8. sure) 75. ayetidir. Bu ayet şöyle diyor: **“Allah'ın takdirinde sabit olduğu üzere, bir kısım yakınlar, bir kısmından daha fazla velayete sahiptir.”**

Velayet, velilik, peygamberlik hükmünün yürütülmesinde, dinin daha sonraki açıklanmasında yüklenilen önderliği anlatır. Bu anlamda gerçek velayet sahibi Hazreti Ali'dir. Ona bu yüzden Şah-ı Velayet (Velilerin şahı) denilmiştir.

Ayet, akrabalığın yetmediğini, Allah'ın takdiri ile bazı akrabaların velayetle yükümlendiğini dile getiriyor ki işte o akrabalar **Ali-Fatıma, Hasan-Hüseyin**'dir. Bu ayet Abbasilerin Ehlibeyt'ten olma iddialarını da çürütmektedir.

622 yılında Mekke ileri gelenleri Peygamber'i ortadan kaldırmaya karar verirler: Bunu öğrenen Peygamber, yatağına **Hazreti Ali**'yi yatırarak gizlice Medine'ye gider. **“Bakara Suresi”**nin (2. Sure) 207. ayeti bu konuyu anlatırken. **Hazreti Ali**'nin Allah yo-

lunda hiç çekinmeden canını vermeye hazır gerçek bir nder olduğunu dile getirir. Ayet diyor ki: **“İnsanların öylesi vardır ki Allah'ın rızasına kavuşmak için canını satar.”**

“Ahzab Suresi”nin 25. ayeti Hazreti Ali'nin Hendek Savaşı'ndaki kahramanlığını, yararlığını anlatmak üzere indirilmiştir. Allah diyor ki: “Allah kafirleri, hiddetleriyle şiddetleriyle def etti; hiçbir kazanç elde edemediler. Ve Allah savaş hususunda inananlara yetti. Gerçekten de Allah pek gl olandır, üstün bulunandır.”

Unutulmasın ki **Hendek Savaşı** sırasında Müslümanlar korkularından abdest yapmaya bile ıkamıyorlardı. Bunu **Muattip bin Kuşayr** o zamanda söylüyor. (Taberi, V. Cilt, s. 476)

Buna karşın **Hazreti Ali** ortaya çıkıp müşriklerin en büyük savaşçısı **Amr bin Abdivedd'i** ldrnce Mekkeliler çekilmek zorunda kalmışlardı. Ayet, bu olayı anlatmaktadır.

“Nahl Suresi”nin (16. Sure) 42. ayeti de Ehlibeyt'i işaret eder. Hazreti Ali ile ilgili olarak indirilen sure şöyle der: **“Bilmiyorsanız, zikir ehline sorun artık.”**

Zikir ehlinin **Hazreti Ali** olduğunda İslam düşünürleri karar kılmışlardır.

“Maide Suresi”nin (5. Sure) 55. ayeti de Ehlibeyt'i işaret eder. Mescitte namaz kılınırken bir dilenci gelmiş ve sadaka istemiştir. Kimse bir şey vermemiştir. Bu sırada secdede olan Ali, dilenciye parmağındaki yüzüğü işaret etmiş ve onu almasını belirtmiştir. Dilenci yüzüğü alıp gittikten sonra bu ayet bu olayı anlatmak üzere inmiştir. Allah burada diyor ki: **“Sizin veliniz ancak Allah'tır ve resuldur ve iman edenlerdir ki, onlar, namaz kılarlar ve rku halindeyken zekat verirler.”**

“Tevbe Suresi”nin (9. Sure) 119. ayetinin de Ali için indiği kabul edilmiştir. Ayette diyor ki: **“Ey inananlar, Allah'tan çekin ve gerçeklerle beraber olun.”** Burda, gerçekle anlatılanın **Hazreti Ali** olduğu kabul edilmiştir.

Ehlibeyt yoksul biçimde yaşamıştı. Ali ailesi  gün st üste yiyeceğini gelen bir dilenciye, bir öksüze ve bir esire vermek zorunda kalmıştı. **“İnsan Suresi”**nin (76. Sure) 8. ayeti bu olayı işaret etmek ve rnelemek üzere inmiştir. Ayet diyor ki:

“Onlar, içleri çektiği halde, yiyeceklerini yoksula, öksüze ve esire verirler.”

Tarih Tanıktır

Hazreti Ali'nin, Peygamber Muhammet için çok önemli olduğunu Peygamberimizin davranışları, uygulamaları açıkça göstermektedir. Elbette Peygamber **Muhammet, Ebubekir, Ömer** gibi sahabelerine de çok değer veriyordu. Fakat iş *Kuran*, din, bu dinin tebliği olunca, kendisinden sonra karar mevkiinin **Hazreti Ali** olduğunu açıkça gösteriyordu.

Ve Peygamber bu tutumunun kendi isteği olmadığını, Allah'ın böyle istediğini söylüyordu.

Burada, anlatacağımız olay, bütün İslam tarihlerinde yer almaktadır. Bu olay şudur:

“Tanrı Elçisi, Tevbe Suresi'nin birinci ayetinden kırkinci ayetine kadar olan kısmı indikten sonra, bu ayetleri Ebu Bekir aracılığıyla Mekke'ye göndermiş, onu Hac Emiri olarak tayin etmişti. Ebu Bekir, Zil Hulaife'de ağaçlık bir yere vardığında Ali, onun ardından yetişerek Tanrı elçisi tarafından ona verilen ayetleri elinden aldı. Bunun üzerine Ebu Bekir, Tanrı elçisi'nin katına dönerek: Ey Tanrı Elçisi! Babam anam senin yoluna feda olsun, hakkımda bir ayet mi indi? diye sorduğunda, Tanrı Elçisi: Hayır, öyle bir şey yok. Fakat benim ismimden ancak benim ailemden biri söz söyleyebilir.

Ey Ebu Bekir! Senin, Mağara'da bana arkadaşlık etmek ve Havuz başında (Cennet'te) benim arkadaşım olmakla kanaat etmez misin? dedi. Bunun üzerine Ebu Bekir: Ey Tanrı Elçisi, kanaat ederim, cevabında bulundukan sonra Hac Emiri olarak Hac kılmak üzere Tanrı Elçisi'nin yanından ayrıldı.

Ali de “Tevbe Suresi”ni okumak ve ilan etmek maksadıyla yoluna devam etti. Ali, bayram gününde “Tevbe Suresi”ni okuyarak: Bu yıldan sonra Mescid-i Haram, yani Kâbe Mescidi'ne Tanrı'ya ortak koşan kimse ayak basmayacak, yanaşmayacaktır. Kimse, Kâbe'yi çıplak tavaf etmeyecektir. (...)” diye ilan etti. (Taberi, V. cilt, s. 776-777)

Yukarıda anlatılan olay, Peygamberimizin tutumunun ne olduğunu göstermek bakımından çok öğreticidir.

Kuran'ın bir bölüm ayetinin tebliği için ancak **Ehlibeyt**'inden birisinin görev yapabileceğini dile getiriyor Peygamber. Tanrı Elçisi, bu tutumunu da Allah'ın bir kararı olarak değerlendiriyor.

Şimdi Peygamber'e inanan ve onun sünnetinde olan bir Müslüman, Peygamberin bu tutumundan doğru ders çıkartmak zorundadır. Bu yüzden de **"Bütün sahabeler gökteki yıldız gibidir ve hepsi eŐittir."** anlamına gelen sözün, Ehlibeyt dıŐındakileri kapsadığını bu olay gayet açık biçimde göstermektedir.

Sünni Müslümanların artık bu gerçeği görme zamanları gelmiştir.

Peygamberimiz, Hicret'in 10. yılında Umre Haccı'na gitmişti. Burada o **Ali** ile birlikte ihramdan çıktı ve Kurban'ı da kendisi ve Ali için kesti. (Taberi, s. 816)

Peygamber **Tebk** gazasına çıkarken, Medine'de yerine vekil olarak **Ali**'yi bırakmıştı. **Ali** dıŐmanları, bu durumu, **"Peygamber, Ali'ye önem vermediği için onu savaşa götürmedi."** diye dedikodu malzemesi yapınca, Ali silahlanıp Peygamber'e yetişti ve ona bu küçültücü durumu anlattı. Bunun zerine Peygamber ona şöyle dedi: "Onlar yalan söylüyorlar. Ben seni, arkamda kalanlara bakmak üzere Medine'de bıraktım. Sen Medine'ye dn, ailemde ve kendi ailende benim halefim ol. Ey Ali! Musa'ya nisbetle Harun ne ise sen de bana nisbetle o mevkide bulunmağa razı değil misin? Fakat, benden sonra Peygamber gelmeyeceğine göre, ancak peygamberlik derecesi bunun haricindedir." (Taberi, s. 746)

Burada da görüleceği gibi Peygamber, Ali'yi kardeş yerine koymakta ve kendisinden sonraki en önemli ismin **Ali** olduğunu açıkça dile getirmektedir.

Hicret'in 8. yılında (630) Halit bin Velit, Beni Cezime kabilesinin erkeklerini, Müslüman oldukları halde topluca katletti. Bu büyük günah karşısında **"Allah'ım, ben Halid'in yaptıklarından uzağım!"** diye derin üzüntüsünü ve istiğfarını dile getiren Peygamber, bu kabileye **Hazreti Ali**'yi göndererek onların haklarını verdirdi.

Aynı şekilde **Halit bin Velid**'in Yemen'de direniŐle karŐılaŐması üzerine de Peygamber kendisini temsilen oraya da **Ali**'yi gönderdi ve **Ali** sorunu çözdü, halkı Müslüman yaptı.

Hayber Kalesi'nin Yahudilerden alınması sırasında da **Ali**'nin ayrıcalığı ortaya çıkmıştır. Tarih diyor ki: **"Tanrı Elçisi, Hayber**

ahalisinin kaleleri etrafına indikten sonra bayrağı Ömer bin Hattab'a verdi. O, kendisiyle birleşenlerle ilerledi; Hayberlilerle karşılaş-tıklarında Ömer ve arkadaşları yenilerek Tanrı Elçisi'nin katına döndüler. Ömer arkadaşlarını, arkadaşları onu korkaklıkla itham ediyorlardı. Bunun üzerine Tanrı Elçisi: Ben yarın bayrağı Tanrı ile Elçisi'ni seven ve Tanrı ile Elçisi tarafından sevilen birine teslim edeceğim, dedi.

Sabah olduğunda Ali'yi çağırdı. Ali, gözünden rahatsızdı. Tanrı Elçisi, gözüne tükürdükten sonra bayrağı ona verdi. Ali, kendisiyle birleşenlerle Hayber ahaliyle karşılaştılar. Merhab ile vuruştular (...) Ali onun tepesine vurdu; kılıç başını yararak azı dişlerine kadar işledi. Tanrı, arkadan gelenler yetişmeden önce Ali ve arkadaşlarına zafer kazandırdı. Ali ve arkadaşları kaleyi fethettiler. (...)

Yahudilerden birisi vurarak onun elindeki kalkanı yere düşürdü. Bunun üzerine Ali kale yanında bulunan bir kapıyı alarak bunu kalkan yerinde kullanmak suretiyle kendini korudu. O şehri fethedinceye kadar bu kapıyı kalkan edinerek savaştı. Bundan sonra kapıyı yere attı. Biz sekiz kişiyle birlikte bu kapıyı bütün gücümüzle devirmeye çalıştık isek de deviremedik.” (Taberi, c.v, s. 606 vd.)

Ali'ye Sövenler

Hazreti Ali, peygamberle birlikte İslam'ın kurulması, güçlenmesi, yayılması için canını ortaya koyarak mücadele ederken, Arapların ileri gelenleri ile de savaşmak zorunda kalmıştı. Bu yüzden de onun büyük kabileler arasında pek çok düşmanı ortaya çıkmıştı. Özellikle Mekke'ye egemen olan Emevi soyu, Ali'ye düşmandı.

Ebu Süfyan'ın oğlu **Muaviye**, amcası **Osman**'ın desteği ile Vali bulunduğu **Şam**'da özerklik kazanmış, sonra da iktidarı zorla ele geçirmişti. **Muaviye** zamanında **Ali**'ye ve soyuna camilerde küfredilmesi bir mecburiyet haline getirilmişti. Hazreti Ali'ye sövülmesi ilkin **Şam**'da başlatılmış, valilere de böyle yapmaları konusunda **Muaviye** tarafından emir verilmişti (Belazüri'den aktaran Doç. İbrahim Sarıçam, Emevi-Haşimi İlişkileri, s.291).

Muaviye'nin Şam'da camide Ali'yi kötüleyen sözlerine halktan karşı çıkanlar olmuştur.

Muaviye'nin ve **Asoğlu Amr**'ın Şam'da Ali'ye küfretmeleri Mekke'ye de ulaşınca İmam Hüseyin, hacca gelen Muaviye'yi yakalayarak ona bu kötü işten vazgeçmesini söylemiştir (Age, s.291).

Muaviye'nin valileri cumaları minberlerde **Hz. Ali**'ye lanet ediyorlar, sövüyorlar, ayrıca da halkı böyle yapmaya mecbur ediyorlardı. Muaviye, vali atadığı kişilere görevlerini sayarken, **Ali'ye sövmeyi** zorunluluklardan birisi olarak bildiriyordu. Örneğin **Kûfe**'ye vali atadığı **Mugire**'ye böyle talimat vermişti. Mugire de **Kûfe** mescidinde **Ali**'ye sövüyor, lanet ediyor, onun Kuran'a aykırı davrandığını, zalim olarak öldüğünü iddia ediyordu. Ayrıca bu vali **Ali**'nin yolundan gidenlere ve onu sevenlere de lanet okuyordu. (Age, s. 292).

Mugire'den sonra **Kûfe**'ye vali atanan babası belirsiz Ziyad, **Kûfe**'de valilik binasının önüne halkı topluyor, onları **Ali**'ye lanet etmeye mecbur tutuyor, karşı çıkanlara kılıcını gösteriyordu. Basra Valisi Büsr ile Rey Valisi Kesr de cami minberinde **Ali**'ye sövüyorlardı.

Bu küfürlere karşı çıkanlardan **Adiyoğlu Hucr**, Muaviye tarafından arkadaşlarıyla birlikte Şam yakınlarında öldürölmüşlerdi.

Bu küfrü resmi bir görev gibi yerine getirenlerin başında **Mervan** geliyordu.

Muaviye tarafından **Medine**'ye vali olarak atanan **Mervan**, her cuma günü caminin minberinden **Hazreti Ali**'ye söverdi (İbn Kesir, c.8, s.417)

Bilindiğı gibi **Mervan**'ın babası El Hakem, Peygamberin en büyük düşmanlarından biriydi. Mekke fethedilince Müslüman olan **Hakem**, Peygamber'i taklit etmeye kalkıp kendisine de Kuran ayetleri gibi vahiy geldiğini iddia edince **Taife** sürgün edilmişti.

Peygamber'e ve Ehlilbeyt'ine karşı mücadele eden Emevi ailesi üç büyük soydan oluşuyordu. 1- **Mervan** soyu: Babası Hakem, dedesi **Eböl As**, büyük dedesi **Ümeyye**. 2- **Muaviye**'nin soyu: Baba Ebu Süfyan, dede **Harb**, büyük dede **Ümeyye**... 3- **Osman**'ın (3. Halife) soyu: Baba Affan, dede: **Eböl As**, büyükdede: **Ümeyye**.

Mervan, Halife **Osman**'ı da kullanmış, hatta onun öldürölüşüne yol açacak mektup yazarak Mısırlı isyancıları kızdırmıştı.

Emeviler, Hilafeti zorla, hileyle, parayla elde ettikten sonra da Ali soyuna küfrederek, onları aşağılayarak kendi iktidarlarını güçlendirmeye uğraşıyorlardı.

Alevilerin dördüncü imamı Zeynelabidin'in (Hüseyinoğlu Ali) oğlu **Zeyd**, Emevi yönetimine karşı ayaklanmıştı. Bu olaydan önce Emevi yöneticisi Ömeroğlu Yusuf, duyduğu bir söylenti üzerine Vali **Halid**'i çağırtmış ve ona sormuştu:

“Sen şu Zeyd'e emanet mal bıraktın mı? Bıraktıysan söyle de alalım.”

Aldığı cevap şu olmuştu:

“Hayır! Ben her cuma günü atalarına sövdüğüm halde nasıl olur da kendisine emanet mal bırakırım.” (İbn Kesir, c. 9, s. 535.)

Emevi yönetiminde ülkede Ehlibeyt'e sövgü genelleşmişti. Halife Abdülmelik oğlu **Hişam**, Hacca gittiği bir yılda onu 3. halife **Osman**'ın torununun oğlu **Said** karşıladı ve şöyle dedi: “**Ey emir-elmüminin (müminlerin beyi) senin aile bireylerin bu yerlerde Hazreti Ali'ye sürekli lanet ederler, sen de lanetle onu.**” **Hişam**, bundan hoşlanmamış ve “**Ben buraya birilerine lanet etmeye değil haccetmeye geldim.**” diyerek akrabası Sait'ten yüz çevirmişti. (İbn Kesir, c.9, s.381).

Ali'yi sevenlerin, **Ali**'yle küfretmenin mecbur edildiği camiye giderek ibadet etmeleri elbette mümkün değildi. Bu yüzden Aleviler artık evlerinde ibadet etmeyi daha doğru buluyorlardı. İşte Ehlibeyt yandaşlarının Kuran'ın özündeki bu özel ibadete yönelmeleri de ibadet biçiminin ayrışmasını gündeme getirmiştir.

Camilerin Sünnilere ayrılması, evlerin ise ibadet mahalline dönüştürülmesi (cemevleri) bu tarihlerden itibaren başlamıştır.

Toplumcular Şiayi Oluşturdu

Daha peygamber döneminde başlayan ekonomik-siyasal ayrışmada, toplumcu insanlar, **Ehlibeyt**'in çevresinde yer aldı. Sembol isim ise Hazreti Ali idi.

Ali çevresinde birleşmek, Aleviliğin ilk çekirdeğini oluşturmuştur. **Çekirdek Şia**; dürüst, toplumcu, bilgili, eşitlik yandaşı insanlardan oluşuyordu.

Sünni kesimden gerici yazarlar, bu oluşumu, bir Yahudi'nin gerçekleştirdiğini ileri sürerek Hazreti Ali ve şiasını kötülemeye, karalamaya, halk nazarında küçük düşürmeye çalışmışlardır.

Bunun için bir kişi bile uydurmuşlardır. Bu kişi **İbn' Emet'is-Sevda** lakaplı ve **Sabaoğlu Abdullah** adlı bir hayali varlıktır.

Gya **Sabaoğlu Abdullah, Yahudi** imiş ama Müslümanları birbirine düşürmek için İşlam'a girmiş. Sonra bu kişi Osman zamanında **Hazreti Ali'nin** yandaşı olmuş ve Osman'ın öldürülmesini bile planlamış. Ali'ye Allah demiş, vb...

Geçmişin Sünni tarihçilerine göre, Ali yandaşı **Ebu Zer, Ammar, Abdurrahman, Sasaa, Ebu Huzeyfeğlu Muhammed** ile **Ebube-kiroğlu Muhammed, Malik-i Eşter**, işte bu Yahudi tarafından kandırılmış imiş.

Ne yazık ki günümüzde kendisini Alevi yazarı gösteren ve araştırmacı geçinen kimileri de bu Emevi yalanını o iftiracı kitaplardan alıp aynen halkımıza aktarıyorlar. İşte, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi* (Nejat Birdoğan) adlı kitaptan ilgili bölüm: **“Seba oğlu Abdullah adlı Müslüman görünümlü bir Yahudi, bu siyasal görünümlere dinsel bir giysi giydirip Sebaiye mezhebini kurdu. şiiliğin Galiye (abartma) kolundan gelen bu inanç, Tanrı'yı her yerde var olan ve her dilde konuşur bir insan biçiminde tasarımılıyordu.”**

Sözü edilen dönemde yaygın ve kitaplara konu olmuş bir şiilik, hele hele şiiliğin Galiye kolu gibi yapılanma, siyaset, din anlayışı yoktu.

İşin düşündürücü yanı şudur: Sözü edilen **Sebaoğlu Abdullah**, uydurma bir kişiliktir. **Hazreti Ali** ve yandaşlarını küçük düşürmek için böyle bir hikye yaratılmıştır. Bu kişinin uydurma olduğunu, **Murtaza'l Askeri** adlı araştırmacı, **Abdullah b. Saba Masalı** adlı çalışmasında kanıtlamıştır. (Bak: *Abdullah b. Saba Masalı -Bir Yalancının Dzmeleri*, ev: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1974-)

stne üstlük bu uyduruk kişiye bağlı olduğu ileri sürülen büyük kişilerin tümü **Hazreti Ali'nin** yanında (Kırklar Meclisi) yer alan en yakın dostlarıdır, adamlarıdır.

Ebu Zer, İşlam dünyasının en gerçek toplumcusudur ve ömrünü zenginleri, güçlüleri, halife Muaviye'yi korkutarak tamamlamıştır.

Yasiroğlu Ammar, hayatını Hazreti Ali'ye adanmış ve Muaviye'ye karşı Sıffin'da doksan üç yaşında savaşırken şehit olmuştur.

Ebu Huzeyfeoğlu Muhammed, Peygamberin sohbetine katılanlardandı ve Mısır'dan gelerek Osman'a karşı mücadele edenlerdendi. Onu, **Muaviye**, kölesine şehit ettirmiştir.

Udeysoğlu Abdurrahman, Osman'a karşı Mısır'dan hareket eden ordunun komutanıydı. 656 yılında Muaviye tarafından şehit ettirildi.

Ebubekiroğlu Muhammed, hep **Hazreti Ali**'nin yanında bulundu ve onun Cemal ve Sıffin savaşlarında piyadelerine komuta etti. Bu da **Muaviye** tarafından şehit edildi.

Sühanoglu Sasaa da **Ali** yandaşı idi, Sıffin'da bulunmuştu. **Muaviye** onu Bahreyn'e sürmüştü.

Malik-i Eşter, Cemal ve Sıffin savaşında **Hazreti Ali**'nin yanında idi ve komutanı idi. Büyük başarılar kazanmış bir askerdir. Muaviye onu balla zehirleterek şehit etmişti.

İşte, **Ali**'nin bu büyük **Şiası**, Sünni yazarların Emevici zihniyetleri gereği Yahudilere hizmet eden dönekler (dinsizler) gibi gösteriliyor ve Aleviliğin büyük tarihi buraya bağlanarak karalanmak isteniyor.

Araplarda kabileciliğin ve soyun çok önemli olduğunu tarih gösteriyor. Bu topluma yön verecek, insanları etkileyecek kişilerin büyük kabilelerden ve bunların en tanınmış önderlerinden olması şart idi. Sözü edilen **Abdullah**'ın ise soyu soku Araplar için hiçbir değer ifade etmemektedir. Böyle bir kişinin o dönemde tarihin gidişini değiştirecek işler yapması mümkün değildir. Böyle olmadığı da kanıtlanmıştır. Ne yazık ki bu yalan üzerine kurulan Alevi ve Ehlibeyt düşmanlığı günümüzde bile sürdürülmektedir.

Alevi-Emevi Yönetim Farkı

Alevilikle Emevilik arasındaki yönetim farkı, aslında İslam içinde oluşan iki zihniyeti de açıklaması açısından öğreticidir. **Hazreti Ali**'nin halkın baskısı ile halife olmasından sonraki tavrı, Alevi toplum anlayışını gösterir. Muaviye'nin iktidarı zorla ele geçirmesiyle oluşan yönetim de iktidarlara egemenlik ve yasallık sağlayan Sünni anlayışı yansıtır.

Ali, Emirelmüminin (İnananların emiri, yönetici) unvanı ile başa geldiği gün, tavrını, zihniyetini açıklayan şu konuşmayı yapmıştı:

“Ey halk! Ben ancak sizlerden biri olan bir insanım. Sizin haklarınız benim de haklarımdır. Sizin yükümlü olduğunuz ödevlerle ben de yükümlüyüm. Ben sizi peygamberinizin izine çağırıyorum. Ve emrolunan şeyleri yaparım. Bilin ki Osman'ın verdiği her toprak parçası, Allah'ın malından verdiği her mal, hazineye geri alınacaktır. Çünkü hiçbir şey hakkı iptal etmez. Eğer kendisinin, hazineden (hazine parasıyla) kadınlarla evlendiğini, cariyelere sahip olduğunu ve ülkelere mal dağıttığını görseydim, onları da geri alacaktım. Çünkü adalette genişlik vardır. Haktan canı sıkılan kimsenin haksızlıktan daha çok canı sıkılır.

Ey halk! Dünya nimetlerine dalıp topraklara sahip olan, nehirler açan, atlara binen ve zarif köpekler edinen bazılarınızı, içine daldığı durumdan alıkoyduğum ve kendilerinin de bildiği haklarına döndürdüğüm zaman, 'Ebu Talib'in oğlu, bizi haklarımızdan yoksun bıraktı.' demesinler. Biliniz ki, Peygamber'in arkadaşlarından birisi, bu arkadaşlıktan dolayı başkasından üstün olduğunu sanıyorsa, üstün yarın ancak Allah katında belli olur; onun sevabı da ödülü de ona aittir.

Biliniz ki; Allah ve peygamberine uyan, kurallarımızı kabul eden, dinimize giren ve kıblemize dönen herkes İslamiyet'in tanıdığı hakların ve sınırların kapsamına girer. Çünkü siz Allah'ın kullarısınız; mal da Allah'ın malıdır ve aranızda eşit bölüşülecektir; bu malda birisinin diğerine üstünlüğü yoktur. Sakınanlar için Allah katında sevap vardır.”(Seyyid Kutub'dan aktaran Mehmet Emin Bozarıslan: Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu, s. 39-40)

Hazreti Ali'nin toplumcu, eşitlikçi, adaletli fikir yapısını bu konuşma açıkça göstermektedir.

Hazreti Ali, konuşmakla kalmamış, **Beytülmal**'ı (Hazine'yi) Müslümanlar arasında eşit biçimde dağıtmıştır. Bu tutum Arap egemenlerini kızdırmış ve onların, “Nasıl olur da kölem ile bana aynı miktarda para verirsin!” diye karşı çıkmalarına yol açmıştır. **Talha ve Zübeyr**'in isyan gerekçeleri arasında bu da vardır.

Hazreti Ali'nin bu eşitlikçi tutumu, Arap beylerinin **Muaviye**'den yana tavır takınmalarına yol açmıştır.

Muaviye, yönetim ve toplum anlayışını ise iktidara gelir gelmez Kûfe'de halka yaptığı konuşmada şöyle açıklamıştır:

“Ey Kûfe halkı! Ben namaz, zekat, hac için mi size karşı savaştım? Sizin namaz kıldığınızı, zekat verdiğinizi, hacca gittiğinizi biliyordum. Fakat ben size hükmetmek ve başeğdirmek için size karşı savaştım. Siz istemediğiniz halde, Allah bu dileğimi bana verdi. Biliniz ki bu fitnede dökülen bütün kanlar ve ziyan olan bütün mallar heder olmuştur. (Barış için) Kabul ettiğim bütün şartlar, şu iki ayağımın altındadır. (Age, s. 43)”

Muaviye, Medine halkına da şunları söylemiştir:

“Vallahi, ben bu işi sizin beni seveceğinizi ya da başkanlığıma sevineceğinizi bilerek almadım. Ben bu işi, sizi şu kılıcıyla zorlayarak aldım. Gönlüm, size karşı Ebubekir ve Ömer'inki gibi davranmamı istedi; ama ben ondan şiddetle nefret ettim. Osman'ın izinde yürümek istedim, onu da gönlüm kabul etmedi. Onun üzerine, sizin de benim de çıkarımız bulunan bir yola koyuldum. Bu da birlikte yemek içmektir.

Siz beni en iyiniz olarak kabul etmeseniz bile, ben başkanlık görevinde sizin için en iyisiyim.”

İşte, iki kişi, iki zihniyet, iki Müslüman, iki din anlayışı...

Elbette **Muaviye** birdenbire ortaya çıkmamıştı. Onu böyle büyüten de Halife Osman olmuştu.

Osman, hazineyi akrabalarına yağmalatmış, bütün önemli valiliklere onları getirmişti. Bundan başka Arap kabile reislerine ve ileri gelenlerine fethedilen topraklara gitme, oralardan mal edinme hakkını vermişti. **Ebu Bekir** ve Ömer zamanında yasaklanan bu talancı-yağmacı tavır, **Osman** tarafından hayata geçirilince Arabistan'da çalışıp kazanmadan her taraftan kazanç elde eden boş bir aristokrat sınıf ortaya çıkmıştı (Seyyid Kutub'dan, Age, s.37)

Osman'ın yanlı tutumu ve Kuran konusunda yaptıkları yüzünden ayaklanma başladı. **Seyyid Kutub**, bu olguyu değerlendirirken diyor ki:

“(…) Genellikle o ayaklanma Osman'ın, daha açıkçası Mervan'ın (Osman'ın Başbakanı) ve onun arkasındaki Emevile-

rin tutumundan İslam ruhuna ve yönetimine daha yakındı. Osman için Şu mazereti buluyoruz: Kötü tesadüfler kendisini halifelige getirdi. Çünkü Emevi topluluğu çevresinde bulunuyordu. Kendisi de seksenine yaklaŐmıŐ güçsüz bir ihtiyardı.

(...)

Osman'ın kişiliğinde İslam'ın ruhunu itham etmemiz güçtür. Fakat onun hatasını da affetmemiz o lde güçtür. Çünkü, açıktır ki, nc Halife'nin mal dağıtımındaki tutumu, müsteŐarı Mervan'ın tutumu ve onun görevlerin çoğunu Emevilere vermesi, bütün bunlar tarihin gidişini etkileyen birtakım genel durumlar yarattı. Artık mesele, bir ferdin rolünden ibaret değildi, ağırlığı ve itici gücü olan birtakım durumlara yol açtı.

Osman, fiilen Emevi Devleti'ni ayakta bırakarak gitti. Bunu, her yerde, özellikle Şam'da onlara imkan ve İslam ruhundan uzak olan Emevilik ilkelerine ortam hazırlamakla yaptı. Böyle olmasaydı, Muaviye sonradan Halifeye (Hazreti Ali'ye) karşı çıkmak için tehlikeye atılamayacaktı. Çünkü, Muaviye'yi Muaviye yapan Osman'ın 13 yıllık iktidarıydı. Çünkü bu iktidar onun eline para gücünü, ordu gücünü ve devlet gücünü toplamıŐtı (Seyyid Kutub'dan, age, s.38-39)

20. yüzyılda İslam dünyasının en önemli düŐünürlerinden birisi sayılan Mısırlı **Seyyid Kutub**'un bu değerlendirmesi, iki zihniyeti göstermesi açısından öğreticidir.

Alevilik, Hazreti Ali'ye bağlılık olarak **Muaviye** karşıtlığı bii-minde yükselirken, adaletsizlige, zorbalığa, eŐitsizlige karşı da yükselen bir hareket olmuştur.

Bugünkü Alevi kimliğini neden Hazreti Ali sembolünün belirlediğini yukarıdaki örnek göstermektedir.

Muaviye ise peygamberin davranışlarını (Sünnet'i) hayata geçirdiğini iddia ederek kendisince bir yol icat edecektir.

NUSAYRİ ALEVİLİĞİ

*"Gel istersen saadet sonu hayrı
Nazar kıl can gözüyle gör bu sırrı
Gözün aç bak ne var alemde ayrı
Hemen-dem Şah'ı gör, hiç görme gayrı
Nusayri'yem Nusayri'yem Nusayri
Ne ölmüşem ve ne sağım ne sayrı
(...)
Virani'yem, bu yolda can nisarem
Ali'ye aşk ile akl ile yarem
Nusayri'yim ki bu kula uyarem
Gerek zerre vü zerre olsa parem
Nusayri'yem, Nusayri'yem Nusayri
Ne ölmüşem ve ne sağım ne sayrı*

Virani Divanı, s. 73

Anadolu Alevilerinin 7 Ulular diye nitelediği âşıklardan olan **Virani Baba**'nın bu şiiri, 16. yüzyıl başlarında Nusayriler ile Anadolu Türk Alevileri arasındaki derin ideolojik-kuramsal bağı göstermesi açısından son derece önemlidir.

1996 ve 1997 yıllarında Adana, İçel, Hatay yörelerinde **Nusayrileri** izleyip inceleyince bu kitlenin Anadolu'daki Aleviler (Kızılbaşlar) ile son derece benzeşme içinde olduğunu saptadık.

Nusayrilik ile Anadolu'daki Aleviliğın bu benzeşmesi tarihsel birliğe dayanan bir benzeşmedir.

İki kesimin İslam içinde, Ali yanlısı birer okul olarak geliştikleri ortadadır.

İki kesim de egemen güçler tarafından kovuşturulmuş, ezilmiş, katledilmiştir.

İlginçtir ki Osmanlı Padişahı **Yavuz Sultan Selim**, önce Anadolu'daki Türk Alevileri, sonra da Suriye/İrak hattındaki Arap-Türk Nusayri Alevileri kırmış ve dağ başlarına kaçırtmıştır. Nusayri dediğimiz Arap kökenli vatandaşlarımızın Çukurova taraflarına gelişinin ikinci nedeni budur.

Üçüncü neden ise, **Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa**'nın Osmanlı Devleti'ne isyan etmesi sürecinde yaşanan olaylardır.

Bunlardan çok daha önce Arap **Abbasi Devleti** yönetiminin bu Alevi kitlelere yönelik yok etme yüzünden, merkezden kaçmak zorunda kalan **Nusayriler**, Suriye dolaylarındaki dağlık bölgelere sığınmış idiler.

Anadolu'daki Türk Aleviler ile **Güney Anadolu**'daki **Nusayri-lerin** benzeşmesi sadece tarih açısından değildir. İbadet biçimi ve bunun kurallarının gizlenmesi en büyük benzerliktir.

Adana'da ve **Hatay**'da görüştüğüm **Nusayri Alevisi** din adamları, içe kapalı ibadetin varlığını kabul ediyorlar.

Birincisi: Bu ie kapalılık, **Nusayrilere** yönelik karalama, ezme, yok etme hareketlerinden kaynaklanıyor.

İkincisi: Nusayri ve Alevi inancına göre, ibadet gizli yapılması gereken bir tapınma yoludur. Bu nedenle de gösteriş aracı haline getirilmez.

Adanalı **Nusayri** din adamlarından Şerafettin Serin, "Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?" adlı çalışmasında, dinin asıl özünü **Bâtını** yorumun oluşturduğunu dile getiriyor (S.167 vd.) Buna bağlı olarak da ibadetin gizliliği temel alınıyor.

Sünni kesimin, **Nusayrileri** de tıpkı Anadolu Alevileri gibi iftivalarla küçük düşürdüğü ve bunun da gizlenme nedenleri arasında olduğu anlaşılıyor. Tarih, Arap egemenlerinin Nusayri kitleyi "**dinsiz**" gösterdiğine tanıklık ediyor. Hatta 1328'de ölen ve döneminin en büyük din adamı sayılan **İbn Teymiyye**, Nusayrileri

katledilmeleri gereken putperestler olarak göstermişti (Prof. Mustafa ÖZ'ün tespiti: *Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler* adlı sempozyum bildirisinden, s.185)

Günümüz Türkiye'sinde hâlâ **Nusayrilere** hakaret eden kitaplar yayımlanmaktadır. Bunun bir örneği de Ali Gülşehri ve **Resul Tosun** tarafından yazılan ***Nusayrilik ve Suriye'de Nusayri Zulfu*** isimli kitaptır.

Nusayri vatandaşlarımıza bir başka baskı da **"Nusayriler Araptır, Suriye'ye hizmet etmektedirler!"** biçiminde yapıyor.

Nusayriler, Türkiye'de **İçel, Adana, Hatay** illerimizde yoğun biçimde bulunuyorlar. Büyük şehirlerimizde de Nusayriler azımsanamayacak miktardadır. Ülkemizdeki sayılarının 3 milyondan az olmadığı biliniyor.

Buna karşın dini ve siyasi baskılarla ve **"Fellah"** nitelemesiyle bu insanlar hâlâ baskı altında tutuluyorlar.

Gel gör ki ülkemizdeki **Nusayriler**, Türkiye'nin en aydın kesimlerinden birisini oluşturuyor. Akdeniz'in doğu kıyısındaki bu insanlar, bölgenin tarımını ve ticaretini de yönlendiren bir kapasiteye sahipler.

Nusayri vatandaşlarımız **Mustafa Kemal** devrimlerine, cumhuriyet ilkelerine herkesten daha fazla bağlılar. Çünkü, cumhuriyet ilkeleri en çok onların rahatlamasını sağlıyor.

Hal böyle olunca **Nusayriler**, ülkemizdeki laik, demokrat, çağdaş kitlenin en dinamik, en canlı, en güçlü kesimlerinden birisini oluşturuyor. İşte bu yüzden, ülkemizdeki gericiler Nusayrilerin baskı altında tutulması için değişik senoryalar üretiyorlar ve bu kesimi Suriye ile ilişkilendirmek için senoryalar üretiyorlar.

Onlar bugün Suriyeli değil Türkiyeli olmayı samimi bir biçimde kabul etmişler ve bu ülkenin en temel öğelerinden birisi haline gelmişlerdir.

Bu bağlamda güneyli işadamlarından ve esnaftan oluşan bir kurul, üzerlerindeki toplumsal/kültürel baskının giderilmesi için 1998 yılında dönemin Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel'e** bir dilekçe ile başvurarak sorunlarını dile getirmişlerdir.

Aleviliğin Bir Kolu

Nusayrılık, ülkemizin bir gerçeği iken, hâkim Sünni baskı yüzünden hâlâ milyonlarca vatandaşımızın haberinin bile olmadığı bir olgudur.

Nusayri kaynaklarına göz atınca, bu mezhebin, Aleviliğin bir biçimi olarak şekillendiğini anlıyoruz.

Adana **Akdenizliler Derneği**'ni oluşturan Nusayri vatandaşlarımızın ileri gelenleri, kendilerini **Nusayri** olmaktan çok daha önce **Alevi** olarak tanımlıyorlar. Alevi kimliğini öne çıkartan bu anlayış hem sıradan Nusayri vatandaşta hem de bunların din önderlerinde en temel kabul halindedir.

Gerek **Muhammet Emin Galip et-Tavil**'in gerek **Şerafettin Şerin**'in kitapları, çağımızdaki bu yaklaşımı doğrulayan ve açıklayan eserlerdir.

Antakya'da görüştüğümüz **Nusayri** din adamlarının İslam dini ve *Kuran* konusunda çok derin bilgileri olduğu anlaşıyordu. Bunlar, kendilerini Alevi olarak tanımlıyorlar, Nusayriliğin ikinci bir olgu olduğunu belirtiyorlardı.

Temel tespit şudur: Günümüz **Nusayrileri**, kendileri mezhep olarak **12 İmamcı Aleviliğin** bir kolu olarak algılıyorlar.

Aynı kabul, Anadolu Türk Alevileri için de tam böyledir.

Nusayri adı ise, 12 İmamlardan son üçünün döneminde yaşamış olan Alevi din adamlarından **Nusayroğlu Ebu Şuayb Muhammed**'in adından gelir. **Nusayri** veya **Numeyri** (Nemiri) adı, giderek mezhebin adı haline gelmiştir. **İbnün Nusayr** 884 yılında vefat etmiştir. İsimden dolayı bunun taraftarlarına Nusayri, Numeyri, Şuaybi gibi adlar verilmiştir. 12 İmamların son ikisine kapıcılık (sır katipliği) yaptığı söylenen **İbnün Nusayr**'dan sonra onun yandaşlarına **Cündüboğlu Muhammed**, ondan sonra Ebu Muhammed Abdullah (Cümbulani), ondan sonra da Hamdan el-Hasibi oğlu Hüseyin yön vermiştir. Bu mezhebe, **Hasibiye** denilmesinin bir sebebi de 969'da ölen bu önderin yaptığı büyük katkılardır. Bu dönemde Büveyhoğulları, **Hasibileri** korumuştur.

Daha sonra Şeyh **El-Cilli** ve Taberani liderliğe geldiler ve bunlar mezhebi Suriye'de yaydılar. Bu bölgenin dağlık kesimleri de

Nusayrilerin etkisine girdi. İsmaili Alevilerle egemenlik çatışmasını kazandılar.

Bölge yer yer Haçlı egemenliğine girerken, karşıt grupların saldırısı ile mücadele eden **Nusayriler** aynı zamanlarda bölgedeki Sünni devletlerin baskısına karşıda direnmeye çalışıyorlardı. Sultan Baybars ve **Kalavun** gibi padişahlar bu kesimleri Sünnileştirmeye uğraştılar. 13. yüzyılın sonlarında **Nusayri** bölgelerine zorla camiler yaptırılmıştı. (Cami yoluyla Sünnileştirme yolunu Osmanlı padişahı Abdülhamit de deneyecektir.) Fakat bu camilere Nusayri kitle itibar etmemiştir.

Osmanlıların bölgeye egemen olması, daha şiddetli bir ezme hareketi olarak başlatılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye'de **Nusayriler** için bir otonom bölge bile oluşturulmuştu. Burası 1937'de Suriye'ye bağlandı. İskenderun ise 1939 yılında Türkiye'nin sınırları içine girdi.

Günümüzde **Nusayri** inancından Aleviler Suriye'de yönetim başındadırlar.

Millî Kimlik

Nusayrilerin büyük bölümünü Arap kökenli vatandaşlarımız oluşturuyor. Bunların aslen Yemen'in **Kahtani** kabilesinden geldikleri Arap Nusayrilerce dile getiriliyor.

Öte yandan kendisini Türk kökenli (Eti Türkü) sayan **Nusayri-ler** de vardır. Bunlar, **Abbasi** devleti zamanında, özellikle de **Halife Memun**'un Türkleri öne çıkartan siyasetinin sonucunda bölgeye gelen Türk kitlelerin, giderek **Nusayri** olduklarını ileri sürüyorlar. Samirra şehrindeki Türklerin Halife Mütevekkil'in katı baskısı karşısında buradan ayrılıp kuzeye kaçtıkları belirtiliyor (Serin, s. 153).

Böylece Nusayri inancını benimsemiş Türkler ve Araplar gerçeği ile karşılaşılıyor.

Prof. **Hasan Onat**'ın belirttiği gibi **Nusayrilik** içinde eski Türk inançlarından ciddi katkıların bulunması, **Türk Nusayriler** tezini kuvvetlendirmektedir.

Zaten **Nusayri** kitlenin başlangıçta kavmi değil dini nitelikli bir kitle olduğunu, Türk Alevilerle olan inanç-ibadet-yaşam tarzı benzerliği de ortaya koymaktadır.

Bu benzerlikler özetle şunlardır: Hazreti Ali'nin kutsallaştırılması. Selman'ın çok değerli bulunması. Muhammet-Ali-Selman üçlüsünün kutsanması. Ruh göçüne inanılması. Büyük velilerin ve Ali'nin don değiştirerek hep dünyaya geleceği. (Bu konuda Anadolu Alevilerinin büyük önderi Hatayi'nin, kendisinin don değiştirmiş Ali olduğunu söyleyen şiirlerine bakınız.) Ve sırrın yabancıya açılmaması. Buna ek olarak biat... Türk Alevilerinde dedeye, Nusayrilerde şeyhe biat, temeldir. Biat etmemiş kişiye sır açılmaz.

Veriler gösteriyor ki Nusayrilik ile Türk Aleviliği birbirine son derece benzemektedir. Bu nedenle günümüzün Nusayriliği Arapçı olmayan bir Alevilik olarak belirginleşmektedir. Elbette bu kitlenin kendisini etnik olarak Arap kabul eden kesimleri vardır. Bu onların doğal seçimidir ve saygın bir seçimdir. Dinsel kimlikle etnik kimliğin ayrı olgular olduğu dikkate alınırsa, bunun doğal olduğu anlaşılır.

Nusayrilik, bu toprakların daha işleninmemiş bir zenginliği olarak önümüzde durmaktadır.

Ne acıdır ki Türkiye'de Aleviler ve **Nusayriler** üzerinde çalışan ve otorite kabul edilen ilahiyatçılar, daha **Alevi Nusayri** kavramından ve Türk Alevilerle Nusayrilerin büyük benzerliğinden bile habersizdirler. Alevilik-Nusayrilik üzerine uluslararası sempozyumlara katılanların hiçbirisi, gerçek belge olan ve halkın eğitimini de yansıtan şiirlere göz atmamışlardır. Bu durum, Türkiye'deki ilahiyatçıların Sünni önyargısından kurtulamadıklarının ve Alevilik karşısı eski yazarların kitaplarının dışına çıkamadıklarının da bir kanıtıdır. Bilim adına acı veren bu durumu görmek için *İslami İlimler Araştırma Vakfı* tarafından hazırlanan "Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler" adlı çalışmaya bakılabilir.

Bu konuda tebliğ sunan **Prof. Mustafa Öz** konunun gerçek kaynaklarına el atmak yerine, Emevi-Abbasi zihniyetine hizmet eden güdümlü kaynakları yeniden piyasaya sürmüştür.

TÜRKLER VE İSLAMİYET

Bugün büyük ölçüde Müslümanlığı benimsemiş olan Türkler, daha önce Asya'da Gök Tanrı inancı içinde yoğun Şamanist öğeler taşıyan bir inanç sisteminde yaşıyorlardı. Bu geniş coğrafyalara saçılmış olan onlarca büyük halktan oluşan milletin dini; zaman içinde değişiklikler göstermiştir. Şimdiye kadar gündeme getirilmemiş olsa bile; Şamanizmden sonra Türkleri en çok etkileyen dinin Hindistan kökenli olup zamanla Çin'de yaygınlaşan Budizm olduğu anlaşıyor. Batı Asya'da; Mazda ve Mani inancına girmiş kabilelerin olduğunu ve etkilerin Orta Asya'ya kadar sarktığını bulgular gösteriyor. Hiç kuşkusuz ki Hristiyanlık ve Hazar Türkleri arasında yayılan Yahudilik de Türklerin dinleri arasındadır. *(Bu konudaki ayrıntılı bilgiler için bakınız: Rıza Zelyut; Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği)*

Şamanizm

Türk toplumunun Asya'da saptanan ilk dini Şamanizm olmuştur. Şamanizm, aslında Batılı araştırmacıların bir terimi olup Türklerin din adamları olan “oyun” veya “kam” denilen din adamlarına (büyücülere) verilen şaman adından türetilmiştir.

Şamanizm adı verilen inanç biçimi bir karmaşalar topluluğudur. Bu inanç biçimi yalnızca Türklerde değil Sibiry'a'dan Güney Amerika'ya kadar çok geniş bir coğrafyada görülmektedir.

En genel anlamda Şamanizm bir doğa dinidir, doğanın kutsal lığı üzerine kuruludur. Şamanizmde doğanın kutsal ruhlarla içiçe olduğı kabul edilir. Ağaç, su, dağ, kutsal sayılır.

Asya'daki Türklere göre birçok kutlu dağ bulunmaktadır. Tanrı Dağları gibi. Anadolu'da da kutsal tepeler vardır. Dağların özel bir ruhu olduğuna inanılır.

Su, yine kutsal sayılan bir nesnedir. Suyun ruhu olduğü kabul edilir. Sivaslı **Aşık Veysel'in Kızılırmak** için yazdığı taşlamada, onu bir insan gibi anlatması bundandır. Sudaki kötölük ruhlarının kovulması için yapılmış bir şaman duası ile **Aşık Veysel'in** şiiri hemen hemen aynıdır.

Türkler, en eskiden beri ağacı çok kutsamışlardır. Hatta kimi Türk boyları yaratılış efsanesini ağaca bağlamışlardır. Atalarının ağaçtan doğduğuna inanmak, Türk destanlarına girmiştir. Bugün bile "**Ağaç kovduğundan çıkmak**" biçimindeki deyim, bu eski inanın yaşayan hali olarak sürüp gitmektedir.

Ağacın kutsal ruhla dolu olduğuna inanan Türkler, onu memnun etmek için kurban bile kesmişlerdir. Bu arada ağaçtaki ruh-tan dilekte bulunmuşlar, onu memnun etmek için de dallarına bezler bağlamışlardır. Bu bez bağlama geleneğı bugün bile Anadolu ve Balkan Alevileri arasında bütün gücüyle sürüp gitmektedir. Anadolu'da sakızlık denilen bir ağaç türü en fazla bez bağlanan ağaç olarak kutsal bir özellik kazanmıştır.

Şamanizmde yerin, dağların, suların ruhları olduğuna inanıldığından bunlara özetle yir-sub adı verilir. Yersu'lar, doğa ruhçuluğunun göstergesi sayılırlar.

Din Adamı: Bu inanç biçiminde iyi ruhlar gibi kötü ruhlar da bulunur. **Kam** veya oyun (şaman) bu dönemde dinsel lider gibidir. O, toplumun din ihtiyaçlarını karşılar. Sihirli sözler (dualar) eder, bu duayı kabul ettirmek için dans eder, transa geçer. Bu işler, sıradan değildir ve en az 3 veya beş sene sürececek bir eğitimle (usta şaman çıraklığı ile) öğrenilir.

İslamiyet'ten sonra şamanların bir bölümü baba ve sonraları da dede'ye dönüşürken bir bölümü de ozan (sonra da kutsal kişinin işareti ile âşık/halk âşığı) haline gelmişlerdir.

Oyun, kam, baksı gibi adlar taşıyan şamanlar, eski dönemlerde sadece dinsel ihtiyaçları değil toplumun hekimliğini de karşılayan görevlilerdi. Onlar tabib, çalgıcı, ozan, koruyucu ruh, iyileştirici ruh konumundaki bir güçler toplamı gibi idiler. Toplumlar geliştikçe, bilim ilerledikçe şamanın bu görevlerini başkaları paylaşmaya başlayacaktır. İşte Türklerde halk ozanlarının ortaya çıkması da bu süreçle mümkün olmuştur.

Şamanlar, zeki, düşünceli, coşkulu insanlardır.

Bunların kullandığı sözler, aletler (örneğin **üç telli saz**) kutsal ruhlarla bağlantıyı sağlayan araçlar olduğundan kutsal sayılırlar. Alevi toplumunda sazın kutsallığı da işte buradan gelir.

Şamanların okuduğu dualar Türkçe idi. Bu dualar İslami işaretler de taşıyan doğa kutsamaları biçimindeydiler. Aynı durumu Alevi Bektaşilerin Anadolu'daki dualarında da (gülbenklerde) görüyoruz.

Ata geleneği içinde yer alan Şamanlar, İslam dünyasına girildikten sonra "baba" konumuna geldiler: Baba olgusu 16. yüzyıla kadar sürdü. Daha sonra bunlara dede denildi.

Altaylarda **kam** denilen şamanlar, soydan gelme olurlar. Türklerde İslamiyet'ten sonra baba-dede gibi değişim sürecinde bile bu gelenek sürdürülmüştür. Bugün bile Alevi dedeleri soydan gelme kuralını devam ettirmektedirler. Anadolu Aleviliğinin önderlerinin kendilerine Ali soyuna bağlamaları; işte bu eski Türk geleneğinin İslami görünümle devam ettirilmesidir.

Halk şaman önünde secdeye varırdı. Bu durum Alevi cemlerinde görülen secdeye benzetilebilir.

Şamanların giysileri de hırka, börk ve bunların üzerindeki kutsal nitelikli parçalardan oluşuyordu. Şaman hırkası olduğu gibi Anadolu Bektaşilerine geçmiştir. Şamanın kızıl börkü ise Alevi kesimde eskiden TAC olarak adlandırılan 12 dilimli külaha dönüştürülmüştür.

Şamanlar, bu göreve ancak keçe üzerine oturtulup üç kez havaya kaldırıldıktan sonra gelebilmişlerdir. Alevilerde de (Örneğin Tahtacılar'da) eskiden dedeler bu göreve aynı biçimde başlatılıyorlardı.(Bkz: Prof. Mehmet Eröz: *Alevilik Bektaşilik*)

Şamanın töreni yürütmesindeki en önemli aleti, kayın ağacından yapılmış olan bir değnek idi. Buna **asa** deniliyordu. Alevi-Bektaşî toplumunu yöneten dedelerin en önemli aracı da bu değnektir. Ona tarikatte "**asa**", "**erkan değneği**", "**alaca değnek**", "**tarik**" gibi adlar verilir. Görgüde bu değnek görülen canlara hafif hafif üç kez vurulur ve bu arada da **Allah, Muhammet, Ali** denilir. Bu işe de tarik çalmak denilir.

Tarik, **Hazreti Ali'nin Zlfıkar'**ı anlamında kullanılır ve eğitici bir özelliği vardır. **Hazreti Ali'nin Cebrail'e** tarik çaldığı inancı Alevi geleneğinde yaygındır. **Musa Peygamber'in** asasına da gönderme olan bu asanın yapıldığı kayın ağacı, halen kutsal bitkilerden sayılmaktadır. **Tarik** de tıpkı bağlama gibi bir bez torbaya konulup duvara asılır ve kutsal sayılır. O, bulunduğu evin bir tür koruyucusu gibi görülür ve bu yüzden de saygı görür.

Doğayı kutsayan Türk inancı, aynı zamanda kuvvetli biçimde **Gök Tanrı** inancına da sahipti. **Gök Tanrı'ya** Türk boyları değişik adlar vermişlerdir ki en ünlüsü **lgen'**dir. Bay lgen denilen bu büyük Tanrı'nın göğün en üst katında karısı **Umay** (Ana) ile birlikte oturduğu tasarlanmıştır.

Değişik Türk boylarının Kuday, **Tamara, Tura** gibi adlar verdiği **lgen'in** oğulları, kızları ve yardımcıları olduğu da inanışın bir parçası olmuştur.

Gök Tanrı'ya kesilen kurbanlar, gizlilik içinde sunulurdu. Bu törenlerin gizlenmesi ile Alevi cemlerinin gizlenmesi arasında kuvvetli bir bağ vardır.

Karanlığın ve yeraltının Tanrısı ise Kara Kan (Kara Han) sayılırdı. Kara Kan oğlu **Tanrı Erlik** ise ller dünyasının egemeni idi.

Bu durum Türklerin dünyayı, **yeryüzü** ve **yer altı** diye ikiye ayırdığını, buraları yöneten iki ayrı Tanrı ailesi olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Bu inanç sisteminde temel gücün yeryüzü ve aydınlık (Güneş) olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olunca **ateş** de Türklerde kutsal olan (kutsal ruh) bir madde olduğunu göstermektedir.

Şamanizm denilen eski inanç sisteminde atalara saygı ve onların ruhlarını kutsamak da çok önemli idi. Yaşayanlarla göçenler (ölenler) arasında Şamanlar aracı idiler. **Atalar kültü** dediğimiz bu inanç biçimi bugün de Anadolu'da, özellikle Alevi köylerinde açıkça görülmektedir. Mezarları ziyaret, hatta mezarların temizlenmesi, başına su, çerez, meyve bırakılması bu kültün Türklerde hâlâ yaşadığını göstermektedir. Tahtacılar da bu gelenek bütün gücüyle sürmektedir.

Türkler, her yıl yapılan dinsel törenlerde **Gök Tanrı'ya içeri kurbanı** da denilen, gizli nitelikli kurbanlar sunarlardı. Bu işi yöneten kişi şamandı. Anadolu Aleviliğinde ise dede yürütür bu töreni. Dedenin yardımcıları vardır ve post sahibidirler. Şaman'ın da 9 yardımcısı bulunmaktadır. Böylece 12 İmamlar, karşımıza Şaman ve kutsal yardımcılarının İslamlaştırılmış şekli gibi çıkmaktadırlar. Sünni İslam'da olmayan bu olgunun Alevi kültürüne yerleştirilmesi şeklen 12 Havari'ye benzetilse de özünde ulusal niteliklidir.

Anadolu Alevilerinin yılda bir kestikleri görgü kurbanları; eskiden Gök Tanrı'ya (Ülgen bay) sunulan kanlı kurbanların devamı gibidir. Şamanizmde (Kamlıkta) tolu/dolu veya tayılga adı da verilen bu kurbanlar; özeldir. Kurbanın kanının kutsandığı bir anlayış hâkimdir. Cemin temeli işte bu eski Türk geleneğine dayanır. Türklerdeki yıl kurbanlarının 1500 sene önceki Çin kaynaklarına girdiğini de görmekteyiz. Aynı biçimde, kötü ruhlardan korunma kurbanları kesilirdi. Yerin-suların kutsal ruhlarına da kurban kesilirdi. Bu kurbanların en makbulü **at** idi. Sonra **sığır** ve **koyun** gelirdi. Kurbanların kemikleri kırılmaz, atılmazdı. Bu, onların kutsallığına ve öbür dünyada canlanacaklarına inançtan kaynaklanıyordu. Aynı durumu Alevi cemlerinde kesilen kurbanlarda da görmekteyiz. Cemlerde kurban olacak hayvana çok saygı gösterilmektedir. Ayrıca, kurban kesilmeden önce onun için dualar okunmakta, deyişler söylenmekte, hayvanın bir tür rızalığı alın-

maktadır. Günümüzde dedenin yaptığı bu işi geçmişte şaman yönetirdi. Eski Türkler bu dinsel törenlerde dualarını çalgı eşliğinde okurlardı ki bunun ceme aynen yansıdığı görülüyor.

Kansız kurban diyebileceğiz, adına eskiden **saçı** denilen kurban için dışarı kurbanı denilebilir. Burada, bir insanın sahip olduğu en kutsal nimet kurban olarak kabul edilebilir. Alevilikte elmanın kurban kabul edilmesi de işte bu geleneğin devamıdır. Bugün görgü cemleri dışındaki cemlerde işte bu düzen sürer. Ekmek, kömbe, elma gibi her aileden gelen nimetler bir sofrada toplanır ve dualanıp lokma edilir (üleştirilir). Bu lokmanın bir adı da üleştten türetilen **ülü**'dür ki eski Türk kültürünün devamı olduğunu açıkça gösterir.

Şamanist Türkler, törenlerinde bol bol içki içiyorlardı ve buna **tolu** diyorlardı. Çalgı eşliğinde rakeden ve içki de içen bu insanların geleneğini Aleviler cem törenlerine yansıtmışlardır.

Mecusilik

Bu din, kurucusu olan Zerdüşt'ten dolayı **Zerdüştlük** olarak da bilinir. **Zerdüşt**'ün aslı **Zaratuştra**'dır. Bu sözcüğün Yunancası **Zoraaster** olduğundan Zerdüştlüğe **Zoraastrianizm** de denilir. Bu dinde Tanrı'ya **Ahura-Mazda** denildiğinden Zerdüştlüğün bir adı da Mazdaizm'dir. Dinin doğduğu bölgeden dolayı **Parsizm** adı da kullanılmıştır. Müslümanlıkta ise *Kuran*'da geçen mecus isminden dolayı bunlara **Mecusi** denilmiştir. Tapınaklarda ateş yakmalarından dolayı Müslümanlar bunlara ateşperest de demişlerdir.

İran kaynaklı olan **Mecusiliği** oluşturan **Zerdüşt**'ün MÖ. 630 dolaylarında Horasan bölgesinde doğduğu, 535 yılına kadar yaşadığı söylenirse de onun yaşamını MÖ 2 bin yılına kadar gerilere çekenler vardır.

Bu dinin temeli **hayır** ve **şer** güçlerinin mücadelesine dayanır. Zerdüşt kurban kesmeyi kaldırmış, bunun yerine ateş yakmak adetini getirmiştir. Ateş, kutsal güneşin bir sembolü ve parçası

olarak algılanmıştır. Tapınaklarında ateş yakıldığı için buralara **ateşgede** denilmiştir.

Bunların kutsal kitapları *Avesta*'dır. *Avesta*'nın yorumlarından oluşan *Zend* ile bu kitap birleştirilmiş ve böylece ana kitap ***Zend-Avesta*** adını almıştır.

Bu dindeki Tanrı'nın adı "Her şeyi bilen Tanrı" anlamına gelen Ahura-Mazda'dır. **Ahura Mazda**'dan **Zerdüşt**'e vahyi getiren melek de Müslümanlıktaki **Cebrail**'in karşılığı olarak **Vohu-Manah** adı ile anılır.

Mazdaizmde cennet ve cehennem kavramı vardır. İyi ruhlar gökteki cennete (İslam'da yedi kat göğün üstündeki Cennet tasarımı bu tasarıma yakındır.) giderler. Kötü ruhlar ise **Sinvant Köprüsü** altındaki **Cehennem**'e düşerler. (İslam'daki Sırat Köprüsü ve altındaki cehennem kavramı da bu bilgilerle benzerlik göstermektedir.) İyi-kötü yapılanmasına bağlı olarak kötü Tanrı'ların başı da Angra Mainyu, diğer adıyla Ehriman'dır. **Mazda** inancına göre dünyanın sonuna doğru **Mehdi** (Şaoşyant) gelecek ve Tanrısal egemenliği kuracaktır.

Günümüzde bunlara İran'da **Gabriler**, Hindistan'da **Parsiler** deniliyor. Toplam sayılarının 300 bin olduğu sanılıyor.

İran'dan doğuya doğru yayılan bu dinin Göktürkler arasında taraftarlarının olduğu anlaşılıyor. Büyük Türk Hakanlığı'nın (Gök Türkler) batı kolunda bu etkinin daha açık izlendiğini Bizans elçisi Zemarkhos'un anıları ortaya koyuyor. Türk tarihi uzmanı Rus tarihçi A. L. Gumilev, Eski Türkler adlı araştırmasında; ateşe tapınmanın Türkler arasında temel olmadığını; ateşin daha çok büyüsel gücünden etkilenme sağlandığını öne sürüyor. Ateş üstünden (alavdan/alazdan) atlayarak günden gün arınma hareketleri bunun göstergesi sayılıyor.

Buna karşın; kuzey steplerinin insanı olan Türkler; ısınmak için ateşe çok şiddetle ihtiyaç duyduklarından onu kutsamayı doğal gördüler. Ateşin yandığı ocak o yüzden kutsal sayıldı. Ocağın sönmesi uğursuzluk görüldü. Hatta; kargış için kullanılan "Ocağın

snsn!" sözü hâlâ geçerliliğini sürdürüyor. Özellikle Aleviler arasında ocağa/ateğe su dökmemek geleneği yağıyor.

Ocak; dinsel, sosyal, askeri boyutuyla Türk kültüründe çok önemli bir terim olarak karĐımıza çıkmaktadır.

İslam orduları Asya'ya girince **Buhara, Semerkand** gibi Türk kentlerinde **Mecusi** tapınaklarının olduğu grlmĞt. **Mavera-nnehir** bölgesine de egemen olan **Mecusilik**, Budizm gibi etkili bir Türk dini olmuğtu. **Mecusilik**, Türk **Gök Tanrı** kültü ile benzeğtiği için kabul gören bir din olmuğtur.

Budizm

Budizm, Hindistan'da Buda'nın fikirlerinden oluğan bir dindir.

Asıl ismi **Siddharda** olan Buda, M. 483 yılında lmĞt. O İncir ağacı (Bodhi ağacı) altına gelerek dĞnmeye bağlamığ, yedi senelik bir süreçten sonra gerçeğe ulağmığtır. Budistler ona ruhsal ilkeler gözüyle bakıp Tatha gatha demiğlerdir. Budistlere göre **Buda**, evrende sayısız biçimde oluğların mükemmel örneğidir. Buda ilkin M.. 563 yılında dünyaya gelmiğ olsa bile daha sonra o yine gelecektir, gelmiğtir.

Budizmde tanrı inancı yerine ahlak ilkeleri temel olmuğtur. Dünyanın yaratılığı veya Tanrı olayı **Buda** için geri plandadır. Budizm'de dünyayı yöneten tek güç **"Karma"**dır ve bu da **Ebedi Evren Kanunu**'dur.

Daha önceleri ruhun maddeden maddeye devrettiği inancı egemendi. Ruh, insanda, hayvanda, bitkide, madende tutsak kalıyor du. **Sansara** denilen bu tutsaklığa engel olan da **karma** denilen eylem-dĞnce bütünüdür. Madde, hile ile ruhu tutsak alır, **karma** ise onu zgrleğtirir. Amaç da ruhun zgrleğtirilmesidir.

Budizm, bireysel kurtuluğu mümkün gören bir dindir. Canlıyı öldürmemek, dürüst olmak, hırsızlıktan, yalandan uzak durmak, uyuğturucu kullanmamak temel ilkelerdendir. **Doğruluk** ilkesi ile Đekillenen **Budizm**, kiğinin bu yolla **kurtuluğa** (Nirvana) erebileceğini savunur.

Dünyacı olanı önemsemeyen Budizm, İslam'da tasavvuf ile dile getirilen felsefenin ana kaynağını oluşturmuştur.

Bu dinin zamanla Orta Asya'da yayıldığı anlaşıyor. 3. ve 4. yüzyıllarda **Taşkent, Merv** gibi Türk kentlerinde bunların tapınaklarının olduğu saptanmıştır.

Manastırlarına **vihara**, din adamlarına **Toyin** denilen **Budizm** Türkler arasında Mahayana ve **Lamaizm** biçiminde yayılmıştır.

Arap istilacıları Türk bölgelerini ele geçirince Budist tapınaklarında altın heykeller bulmuşlardır.

Maniheizm

Bu din Güney İran'da doğan Mani (216-277) tarafından yaratılmıştır.

Bu din de iki zıt güç tasarımına dayanır. **Işık-karanlık**, iyilik-kötülük gibi. Dinin Tanrısı, **Işık Âleminin Kralı** veya **Yüceliğin Babası** anlamında ad taşır.

Karanlığın (huşuk), ışık alemine saldırıp ele geçirme mücadelesine karşı Tanrı ilk insanı (**Hürmüz**) yaratmıştır. İlk insan yeni-lince kurtarıcı Mitra yaratılır. Sonra da Üçüncü Elçi denilen kurtarıcı güç devreye girer. Işık güçleri kurtarılır.

Bunlara göre yalancı Mitra (Deccal) çıkıp ortalığı karıştıracaktır. Buna karşı **İsa Mesih** gelecek, iyiyi kötüden ayıracaktır.

Beş Emir, Üç Mühür: Maniheizm'de ibadet ve yaşayışın temeli beş buyruk ve üç yasak oluşturur. Beş emrin başında; 100 günü bulan oruç gelir. Bu durum, Müslümanlığa kutsal 3 aylar olarak girmiştir.

Bu dinde günde 7 kez namaz (dua) etme geleneği vardır. Halk bu 7'yi 4 olarak yerine getirir.

Maniheizm'de sadaka vermek de ibadetin bir şekli olarak kabul edilmiştir. Ayrıca yalan söylememek, herhangi bir canlıyı öldürmemek (Et yememek: Türk kökenli Alevilerde avcılığın yasak olması, Muharrem ayında et yenilmemesi gibi gelenek Kerbela'ya

bağlanarak bu yolla sürdürülmüş ve zamanımıza kadar gelmiştir.) önemlidir.

Maniheizmde üç mühür, “eline, diline, duygularına (düşünceye) sahip olmaktır. Ağızın mührü: Kötü söz söylememek, et yememek. Elin mührü: Kötü bir eylem yapmamak (Canlıyı öldürmemek, hatta toprağı bile sürmemek). Gönlün (belin) mührü: Cinsellikten uzak durmak.

Manihezmin bu üç ilkesi Türk Aleviliğine hemen hemen **“edeb”** sözcüğünde somutlaştırılarak **“el’e, dil’e, bel’e sahip olmak”** ilkesi ile aktarılmıştır.

Maniheizmdeki toplumsal yapılanma **“seçkinler”** ve **“dinleyiciler”** biçimindedir. Bu da Aleviliğe **“dedeler”** ve **“talipler”** biçiminde aynen aktarılmıştır.

Mani, zamanında misyonerlerini Asya’ya da göndermişti. Sogdlu tüccarların kabul ettiğı bu din, bu nedenle Asya’da yayılma olanağı bulmuştur. Uygur Kağanı Bğ Han (759-779) zamanında Uygur Türkleri bu dine girmişlerdir. 10. yüzyılda bu dinin yandaşlarına Türkistan’da Acari deniyordu (Bak; Prof. Dr. Ekrem Sarıkoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler tarihi*, s. 114)

Yahudilik

Türkiye’de Musevilik denilen dinin aslı Yahudiliktir. Yahudi hem din adı hem millet adıdır. Türkler arasında Hazar Türk Devleti’nin yönetici kesimi Yahudi olmuştur. Gök Türk (Büyük Türk Hakanlığı) devletinin batıdaki kolu sayılabilecek olan Hazar devleti, bir Açına beyi tarafından kurulmuştur. Türk adlı aileden gelen bu devlet, sonradan Yahudilerin kontrolüne girmiş ve 965 yılında Rus ve Oğuz güçlerinin saldırısı sonucunda yıkılıp gitmiştir. (Ayrıntılar için bak: Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliğı) Yahudiliğın bu Türk boyu içinde kabul görmesi 8. Yüzyıl’da olmuştur. Bizans’ın sıkıştırması ile Hazarlara sığınan Yahudiler, orada dinlerini egemen hale getirmişlerdir. Bunlardan bir bölümü daha sonra Müslümanlığa geçmişlerdir.

Bugün Kafkaslardaki Karaimler ile Azerbaycan'da Dağlı Yahudiler adıyla anılan Türkler bunlardandır; Bakü ve Guba'da sayıları fazladır.

Taoizm

Bu din MÖ 604 yılında Güney Çin'de doğan **Laotse** tarafından kuruldu. Bu dinde **Tao**, varlığın temeli, evrenin içinde bulunduğu yol anlamına gelir. Te, iyi iş, erdem demektir. Taoizmde varlığın hiçbir şey yapmaması, onların o işi yapmasına daha fazla yardım eder. Hayatın amacı, sükunettir. Hiçbir şey yapmamak ve söylememek... Bunun yolu da arzu ve istekleri terk edip Tanrı'ya teslim olmaktır. İnsandaki maddeye yönelen varlığı (İslam tasavvufunda: benlik) bastırmak birinci görevdir. Bu yüzden maddi hayat ve sosyal mertebeler küçümsenir.

Taoizm bir Çin dini olmasına karşılık İslam dünyasına tasavvuf kanalıyla etki yapmıştır. Türk sufilerinin büyük bölümü, dünya hayatının kötülenmesi ve nefsin terbiye edilmesi fikrini bu kanaldan almışlardır.

Hristiyanlık

Hristiyanlık, Asya'da Nesturyanizm biçiminde taraftar bulmuştur. Beykent, Buhara, Merv gibi Türk kentlerinde Nesturilik 4. yüzyıldan sonra yayılmıştır. Nesturilik daha sonraları **Kırgız, Uy-gur, Nayman, Kereit, Hun** gibi boylar arasında da görülmüştür.

Türkler, Doğu Asya'dan Macaristan'a kadar uzanan bir hatta egemen olunca Bizans devleti ile de sıkı ilişkiye girdiler. Hristiyanlığın Bizans ve Avrupa'da yayılması sonucunda bu bölgelerdeki Türkler de Hristiyanlığı seçtiler.

Macaristan'daki ve bugünkü Ukrayna hattındaki Kuman ve Kıpçaklar, Tuna Bulgarları Hristiyan olan Türk halklarından.

İşin düşündürücü yanı şudur: Diğer dinlere giren Türkler milli kimliklerini yitirmedikleri halde Hristiyan olan büyük kabileler

eriyip gitmişlerdir. Bugün Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Güney Rusya büyük Türk halklarının izlerini taşıyan verilerle doludur.

Günümüzde ancak Hristiyan olduğu halde ulusal kimliğini Gagauz Türkleri (Gök OĞuzlar) korumuşlardır. Bunlar halen Moldova Cumhuriyeti'nde özerk biÇimde yaşamaktadırlar.

ARAP-TÜRK SAVAŞLARI

Türkler bugün büyük ölçüde Müslümanlığı benimsemiştir. Fakat bu olay öyle kısa bir süreçte olmamış, yüzyılları kapsayan bir zaman dilimi sonucunda ancak gerçekleşmiştir.

Bu durum, Türklerin İslamiyet'e diğer dinlerden çok daha fazla direndiklerini ortaya koymaktadır. Emeviler döneminde başlayan Müslümanlaşma; önceleri paralı asker olarak görev yapan Türklerle sınırlıydı. Abbasilerin işbaşına gelmesiyle (750), Türklerin önemi ve gücü daha da şiddetle hissedildi. Hilafet merkezi hızla Türklerin denetimi altına girdi. Lakin bu süreç çok kanlı çatışmalara sahne oldu.

Arapların Türklerle mücadelesinin kısa bir özeti, bu dini kabul edişin hiç de gönüllülük biçiminde olmadığını göstermektedir.

İslamiyetin, Arap sömürgeciliğinin bir ideolojisi biçimine dönüştürülerek Türklere dayatılması, karşı koyuşu gündeme getirmiştir.

Araplar, kendi emperyal ideallerinin içine **mal, köle, toprak** kazanma hırslarını yerleştirmişlerdi. Bu düşüncelerini Arap örfü ve kabilecilik dayanışması ile pekiştirmişlerdi. Onlara göre kendileri asil, diğer milletler mevali (köle, soysuz) sayılıyordu. Öyle ki, Arap olanın Arap olmayan bir kadınla evlenmesinden doğan çocuk bile ikinci sınıf görülüyordu. Bir Arap kadınının, bir başka millettten bir erkekle evlenmesi ise kesin biçimde yasaklanmıştı. Arap kadını başka milletin erkeğinden üstün sayılıyordu. Bu gö-

rşler, Arapların diğ r ülkeleri yağmalamasına bir yasallık kazandırmak için oluşturulmuştu.

Asya'nın bu s m rg ciler tarafından ele geçirilme mücadelesi, bir tür Arap-Türk mücadelesi biçimine dönüşmüştür.      , Arap orduları kısa sürede İran'ı ezmiş, böylece iki cephede Türklerle karşı karşıya gelmişlerdi. Bunlardan kuzeydeki cepheyi Hazar Türk Devleti oluşturuyordu. Araplar, 640 yılında Ermenistan'a girmişler; burasını, Gürcistan'ı, Albanya'yı (Bugünkü Azerbaycan) yakıp yıkmışlardı. Buralar 654 yılında Arap egemenliğine alınmıştı. Bundan sonra Arap orduları Hazar Devleti'nin başkenti Belencer zerine yürümüş ve şiddetli savaşlar başlamıştı. Hazar Türklerinin direnişi sonucunda Arap ordularının  n  kesilmiştir. Bunun iki büyük sonucu oldu: Birincisi; Araplar Avrupa'ya giremediler. İkincisi ise İşlam dini; bölgede Hristiyanlığın yerine geçemedi. Bugünkü Avrupa'nın kültürel varlığını Hazar Türkleri şekillendirmiştir denilirse, yanlış sayılamaz.

Araplar, doğu cephesinde de Horasan'da Türklerle karşı karşıya gelmişti.

Bu karşılaşma dönemi, Türklerin zayıfladığı tarihlere denk d şuyordu.      , **Batı Göktürk Devleti**, Sulu Han'ın iktidarından sonra (638-651) Çinliler tarafından yıkılmıştı. (Prof. Osman Turan, *Türk Cihan H kimiyeti Mefk resi Tarihi*, s.193)

Türklerin Araplarla ilk  atışmaları Halife  mer zamanında işte bu yıkılış sürecinde olmuştur.

Arap kaynaklarına yansıyan ilk çatışmaların kısa bir  zeti şöyledir: 642 yılında,  mer'in emri zerine, Rebiaoğlu Abdurrahman, Türklerle savaşmak üzere **Bab'a** yöneldi. Belencer beldelerinin 200 fersah (yaklaşık bin kilometre) i lerine kadar girdi. Türkler Müslümanların  l ms z olduklarını sanıyorlardı. Fakat ormana saklanıp ok atarak bir Müslüman'ı öldürdüler. Bunun zerine Müslümanlara saldırıp savaşmaya başladılar. Türklerin çok şiddetli ok atmaları yüzünden Arap ordusu geri çekilmek zorunda kaldı ( bn Kesir, c.7, s.204). **Osman** döneminde de zaman zaman süren Türk -Arap çatışmasında ganimet peşindeki Müslümanlar Türkleri bastırmaya başlamışlardı.

Türk-Arap savaşı, Mekke'de ortaya çıkan iktidar çatışmaları yüzünden biraz hafifledi.

675 yılında **Muaviye**, Horasan Valisi olan **Ziyadoğlu Ubeydullah**'ı görevden aldı; yerine **Osmanoğlu Said**'i atadı (İbn Kesir, c.8, s. 138)). **Osmanoğlu Said**, Horasan'a gidip Türk illerine daldı. **Said**'in ordusu ile Türkler Semerkand'a bağlı **Suhud** mevkiinde karşılaştılar. **Said** onları yendi ve pek çoğunu öldürdü.

Said, **Halife Osman**'ın oğlu idi. O, **Muaviye**'den Horasan valiliğini isteyince, **Muaviye**; Ubeydullah'ı görevden almak istemedi. Bunun üzerine **Said**, **Muaviye**'ye şunları söyledi: “**Vallahi senin asla ulaşamayacağın bir noktaya gelmen için babam her türlü iyiliği yaptı ve seni iyi bir mevkiye getirdi. Ancak, sen onun başına gelen musibetten dolayı teessürlerini bildirmedin. Ardından da kimseyi ödüllendirmedin; tutup şu oğlunu öne geçirdin. Ona Müslümanlardan beyat aldın. Oysaki ben şahsen ondan çok daha hayırlı olduğum gibi babam ve annem, onun baba ve annesinden çok daha hayırlıdır.**” (İbn Kesir, s.138).

Muaviye Said'e hak verir görünse de, “**Senin gibi adamların Şam'da dolaşmalarına pek de razı değilim.**” demiş ve kendisini savaş işleriyle görevlendirip Horasan'a yollamıştı.

Said, Semerkand'a gidince Türklerden **Sogd** halkı, ona karşı çıktı; fakat yenildiler. **Said**, onların kentlerini kuşattı. Bunun üzerine Türkler barış istediler ve eşraftan olanların elli oğlu **Said**'e rehin verildi. **Said** bu çocukları yanında Medine'ye getirmişti.

698 yılında **Ebu Bekre oğlu Ubeydullah**, Türklerin büyük hükümdarı **Rutbil** ile savaştı. Hükümdar **Rutbil** Müslümanlarla bazen iyi geçiniyor bazen de onlara başkaldırıyordu. Bunun üzerine **Haccac**, **Ubeydullah**'a mektup yazarak; **Rutbil**'in ülkesine hücum etmesini, kalelerini yıkmasını, savaşçılarını öldürmesini emretti. O da mektubu alınca askerleriyle harekete geçti ve **Rutbil**'i yendi, birçok yeri istila etti. **Rutbil**'in başkentine yaklaşıncaya meydana gelen çatışmalarda ise Müslümanlar yenildiler ve çekilmek zorunda kaldılar. Türkler bu büyük savaşta Müslümanlardan otuz bin savaşçı öldürmüştü. (İbn Kesir, c.9, s.52-53)

Haberi alan **Haccac**, Halife Abdülmelik'e başvurup intikam almak üzere ondan izin istedi. **Abdülmelik** izin verince **Haccac** 699 yılında 40 bin kişilik büyük bir ordu topladı.(İbn Kesir, s.56) Başına da Esaşoğlu Muhammetoğlu **Abdurrahman**'ı getirdi. Türk illerine giren **Abdurrahman**, Rutbil'in barış önerisini kabul etmedi. Birçok yeri ele geçirdi, çok bol ganimet elde etti ve çok sayıda insanı esir aldı. Türk illerinin içerilerine doğru saldırıya geçtiler. **Rutbil**'in başkentini alan Araplar çok insan öldürüp hazineleri ve zürriyetleri ganimet olarak ele geçirdiler (s. 57).

Haccac, **Abdurrahman**'dan saldırıyı sürdürmesini istedi. Kış geldiğinden bu zordu. Zaten **Haccac**'ın kendisini öldürteceğinden korkan **Abdurrahman**, onun emrine karşı geldi. **Abdurrahman**, 700 yılında Türk hakanı **Rutbil**'e haber salıp, "**Haccac**'ı yenersem sizden haraç almayacağım." diye onunla anlaştı.

Topladığı ordu ile Horasan'dan Suriye'ye yürüyen **Abdurrahman** uzun mücadelelerden sonra 702 yılında **Haccac**'a mağlup oldu ve kaçıp Türk illerine gitti, **Rutbil**'e sığındı. **Rutbil** ona eman verdi, saygı gösterdi (Age, s.83).

Haccac, **Abdurrahman**'ın adamlarından yüz otuz bin kişiyi, elleri kolları bağlı iken öldürtmüştür.

Haccac, daha sonra **Rutbil**'e mektup yazıp, "**Abdurrahman**'ın ya başını ya kendisini bana göndermezsen bir milyon kişilik bir ordu ile ülkene girip her yeri mahvedeceğim." diye onu tehdit etti. **Rutbil** de bu tehdit karşısında **Abdurrahman**'ı **Haccac**'a vermek zorunda kaldı. 702 yılında **Abdurrahman**'ın başı kesildi ve şehirlerde teşhir edildi.

Kuteybe Belası

Müslimoğlu Kuteybe, Türk illerinin ele geçirilmesi, yağmalanması konusunda en büyük hamleleri yapmış kişidir. O, 703 yılında Halife **Abdülmelik**'in başbakanı konumundaki Zalim **Haccac** tarafından Horasan ve Merv Valisi olarak atanmıştı.

Onun görevi, Türk illerini yağmalamak, insanlarını esir etmek, bu ülkeleri haraca bağlamak idi. O da bu işi yönetimin istediği gibi

yaptı. 705 yılında Türklerin ve diğer kafirlerin birçok beldelerine gaza yaparak çok sayıda esir, mal, kale ve araziye ganimet olarak ele geçirdi (İbn Kesir, c.9, s.104)

Kuteybe Türk hükümdarı **Neyzek** üzerine de yürüdü. **Neyzek**, bol miktarda mal vererek barış yaptı ve ülkesindeki Müslüman esirleri bıraktı.

Kuteybe bu sene **Buhara**'nın ilçesi olan **Beykent** üzerine de yürüdü ve burayı ele geçirdi. Ele geçirilen hazine o kadar kıymetliydi ki sadece bir döküm heykelin içinden 150 bin dinar altın çıkmıştı. Müslümanlar para, mal, esir ganimetleri ile çok zenginleşmişlerdi.

Kuteybe, 706 yılında Türk Hükümdarı Körboğa'nın ülkesine saldırdı. Yanında esir Türk hükümdarı **Neyzek** de bulunan Kuteybe, **Körboğa**'yı da yendi (Age, s.127), esirler, ganimetler aldı.

Kuteybe 707 yılında Sugd, Nesef, Keş illerine saldırdı ve burada Türklerle savaştı, oraları da ele geçirip yağmaladı. Bundan sonra Arap ordusu **Buhara** üzerine yürüdü. Buhara Meliki **Verdan Huzahi**, Kuteybe ile çok şiddetli savaştı ve orayı alamayacağını anlayan **Kuteybe Merv**'e geri döndü. **Haccac**, bu çekiliş yüzünden **Kuteybe**'ye kızdı. Kuteybe Türk illerine saldırılarını sürdürdü ve Azerbaycan yakınlarındaki **Babül Ebbab**'a kadar ilerledi (Age, s.130).

708 yılında Türk illerindeki melikler Neyzek'in önderliğinde birleşerek Kuteybe'yle savaştılar ama mağlup oldular. **Kuteybe** dört fersah (ortalama 20 kilometre) uzunluğundaki yol boyunca darağaçları kurdurmuş, Türk askerlerini asarak gözdağı vermişti.

Araplar, 709 yılında, Kuteybe'den başka **Abdûlmelikoğlu Mesleme**'yi de başka bir ordu ile Türk illerinin fethine gönderdiler. **Mesleme** de Azerbaycan taraflarında çok sayıda şehri ele geçirdi (Age, s.137)

Bu sene **Kuteybe** saldırılarını şiddetlendirerek sürdürdü. Çok miktarda mal, kadın, altın, gümüş kaplar elde etti. Zengin **Talikan** ilini ve peşinden de **Faryab** ilini ele geçirdi. Peşinden saldırılarını sürdürüp **Cürcan** bölgesini ve **Belh**'i ele geçirip yağmaladı. Sonra Neyzek Han'ın üzerine yürüyüp **Bağlan**'da onu kuşattı. Şehri ele

geçiremeyeceğini anlayınca ona eman verdi ve yanına çağırdı. **Kuteybe**'ye güvenen **Neyzek** han, 700 adamıyla onun yanına geldi ama **Kuteybe** bir sabah bunların tümünü öldürttü ve böylece başsız bıraktığı Türk kentlerine hâkim oldu (Age, s. 139).

710 yılında saldırılarını sürdüren Kuteybe, **Şoman**, **Keş** ve **Nesef** bölgelerini ele geçirdi. Sonra Sicistan üzerine yürüyüp Türk Hükümdarı **Rutbil**'i yakalamak istedi. Rutbil ona mal, köle ve kadın göndererek barış yaptı.

Kuteybe 711 yılında **Harezm** bölgesini ele geçirdi. Burada Türkleri korkutmak için önünde arkasında, sağında solunda biner esiri öldürttü.

Bu zalim komutan daha sonra Türklerin en zengin kenti **Semer kand**'ı da ele geçirdi. Buradan çok büyük ölçüde mücevher, altın gümüş elde etti. Sonra 100 bin erkek ve kadın köleler aldı. (Age, s.143 vd.)

711 yılında, yüzbinlerce savaşçıdan oluşan Arap ordularına karşı Kök Türk Devleti'nin ikinci döneminin komutanı Kül Tigin, küçük bir ordu ile karşı durmaya çalışmış ama o da savaşa savaşa geri çekilmiştir.

Arapların gaza adı altında yaptıkları bu talan, vurgun, sömürü seferleri Arabistan'daki ve Suriye'deki Arap yöneticilerini çok mutlu ediyordu. Bu sömürgeleştirme eylemlerini dönemin Arap ozanlarından **Kab el Eşari** şöyle bir şiirle söylemiştir:

*“Kuteybe her gün bir talan yapıyor
Servetlere yeni servetler katıyor
Bahili olup başına tac geçirildi
Siyah saçları ağardı sonunda onunla
Sogdluların başını döndürdü askerleriyle
Sonunda Sogdlular çölde ve açıkta kaldılar
Çocuklar babalarını kaybettikleri için ağlarlar
Muzdarip babalar da çocukları için ağlarlar
O her bir beldeye konduğunda veya o beldeye geldiğinde
Atlıları şehirde yarıklar ve hendekler meydana getirip giderler”* (Age, s.146)

Bu şiir, o günlerde bile Arapların İslam adına yaptıkları savaşların, “**servetlere servet katmak**” için olduğunu göstermeye yetiyor.

Kuteybe bu sömürgeleştirme savaşlarını 712 yılında da devam ettirdi ve **Şaş** ile **Fergana** bölgelerine saldırdı ve **Kabil**'e kadar olan yerleri ele geçirdi. Buralarda ve Hocend'de Türklerle savaştı ve kimilerini öldürüp kimilerini esir aldı; çok miktarda ganimet elde etti.

713 yılında **Kuteybe Şaş** illerine saldırdı ve birçok kaleyi ele geçirdi. Bu sırada **Haccac**'ın öldüğü haberi geldi. **Kuteybe** bunun üzerine saldırıları bıraktı ve **Merv**'e döndü.

Kuteybe 714 yılında Çin diyarındaki **Kaşgar**'ı da ele geçirdi ve Çin'i tehdit etti. Oradan da çok miktarda mal, para, esir alarak döndü.

Bu sırada Halife Velid öldü ve Abdülmelik oğlu **Süleyman** başa geçti. **Kuteybe**, **Süleyman**'ın halifeliğine karşı ayaklandı. Bunun üzerine askerler onu öldürdüler.

Kuteybe'nin görevini artık **Mühelleboğlu Yezid** üstlenmişti. O da tıpkı **Kuteybe** gibi Türk illerini yağmalamak, sömürmek görevini birinci iş sayıyordu. Kuhistan'ı ele geçirince 4 bin eli kolu bağlı Türk'ü öldürtmüştü. Buradan sayılamayacak, niteliği anlatılamayacak derecede kıymetli ve güzel mal ile eşyayı ganimet almıştı (Age, s.284). Sonra 120 bin askerle **Cürcan**'a saldıran Yezid, buradan muazzam miktarda mal, altın, esir alarak anlaşıma yapmıştı. Denildiğine göre Türk illerindeki mal ve eşya yağmasında **Yezid** herkesi geçmişti.

717 yılında Halife **Süleyman** ölünce yerine Abdülazizoğlu **Ömer** geçti. Bu sene Türkler Azerbaycan'a saldırıp oradaki Müslümanları öldürdüler. Bunların üzerine giden **Ömer Hatem**, Türkleri yendi ve çoğunu öldürdü, kalanları esir alıp Şam'a getirdi.

Müslümanlık Değil Para nemli

Halife Abdlazizoglu mer, adaletli bir yönetici idi. Mhelle-boğlu **Yezid**'i, "Ailesi zorba, kendisi de Müslümanların mallarını gaspetti" diyerek görevden alıp hapse attırdı. Aynı biçimde Horasan valisi Abdullahoglu Cerrah'ı da kovdu.

Horasan Valisi **Cerrah**'ın kovulma nedeni çok ilginçtir. Bu vali, kafir iken İslam'a giren kişilerden cizye vergisini almaya devam etmişti. Onlar, "**Müslüman olduk, cizye almayın.**" diye itiraz etmişler ama **Cerrah**, "**Siz para vermemek için İslam'a giriyor-sunuz.**" diye bu din vergisini almaya devam etmişti. Bunun zerine bölgedekiler, eski dinlerine dönmüşler ve cizye ödemeye devam etmişlerdi.

Halife mer bunu öğrenince Cerrah'a, "**Cenabı Allah, Muhammed'i vergi ve cizye toplayan biri olarak değil, aksine davetçi olarak göndermişti.**" diyen bir mektup yollamış ve onu görevden almıştı.

Adil Halife mer zehirlenerek öldürülünce yerine Abdl-melikoğlu **Yezid** geçti. Bu halife, Horasan bölgesine **Mesleme**'yi vali atadı. Bu sırada Türk kağanı **Kırsal** komutasındaki bir askeri birliği **Sogd**'a gönderip Arapların bulunduğu Bahili Kasrı'nı kuşattırdı (720). Bunların yardımına gelenlerle yapılan savaşta Türkler yenildiler.

Türk-Arap savaşı Arapların **Hocent**'i kuşatmasıyla 722'de de sürdü. Amroğlu **Said**, çok sayıda mal ve esir alıp şam'a gönderdi. 723 yılında **Cerrah**, **Lan** bölgesine saldırdı ve **Belencer**'in gerisindeki birçok kaleyi ve şehri ele geçirdi, bol ganimet ve Türk çocuklarını esir aldı(Age, s.376).

724 yılında Saidoğlu **Müslim**, Fergana ile buraya bağlı ilçelere saldırdı. Buralarda Türklerle savaştı. İki kesim arasında büyük savaşlar oldu. Bu savaşlarda Türklerin hakanı ve birçok adamı ldrld.

Cerrah ise bir başka orduyla **Hazar** diyarının derinliklerine doğru gitti. Hazarlılar ona cizye ve haraç dediler.

Abdlmelikoğlu **Haccac** ise **Lan** şehrine saldırdı ve bölgeyi yağmaladı.

726'da Horasan Valisi Abdullağolu **Üseyd**, Türk illerine saldırdı ve onları bozguna uğrattı.

Aynı yıl Türk hakanı, Azerbaycan'daki Araplara saldırdı ise mağlup oldu.

728 yılında Abdülmelik oğlu Mesleme ile Türk hakanı uzun süre savaştılar ama kış gelince Türkler yenildiler.

Bu sırada Horasan'a vali olan Abdullahoğlu **Eşres**, Zimmileri İslam'a girmeye çağırdı ve onlardan cizye vergisi almayacağını söyledi. Zimmiler İslam'a girince Eşres yine cizye almaya devam etti. Bunun üzerine Zimmiler onlarla savaştılar. Böylece **Eşres** ile **Türkler** arasında çok savaşlar oldu (Age, s.425).

729'da **Eşres**'in yerine Horasan valiliğine atanan **Abdurrahmanoğlu Cüneyd** Türk süvarileriyle savaştı ve zor da olsa onları yendi.

730 yılında Lan dolaylarındaki Türkler Araplara karşı saldırıya geçtiler ve **Cerrah** ve adamlarını Mercierdebil'de öldürdüler ve **Erdebil**'i ele geçirdiler (Age, s. 496). Halife **Hişam** bunu öğrendince, birisi kardeşi **Mesleme**'nin komutasında olmak üzere Türklerin üzerine iki ordu gönderdi. Bunlar, Türkleri yendiler ve katliam yaptılar.

Arap saldırısı karşısında Türkler yeniden ordu topladılar ve **Semer kand** üzerine yürüdüler. **Horasan** valisi Cüneyd büyük bir ordu ile Türklerin üzerine yürüdü. Yapılan büyük savaşta Türkler, Arapları yendiler. Araplardan geriye 2000 kişi kalmıştı. Türkler, esir aldıkları Arapları Hakan'a götürdüler (Age, s.497). O da esirlerin öldürülmesini emretti. Bu savaşa Geçit (Akabe) savaşı denir.

731'de Abdümelikoğlu Mesleme Türk illerinin iç taraflarına doğru ilerledi. Türklerden çok sayıda adam öldürdü.

Abbasi Propagandası

Horasan bölgesi, **Emevi** yönetimi aleyhine Arap devleti içinden başlatılan muhalefetin üssü durumundaydı. Burada, Peygamber'in amcası **Abbas** soyundan gelenlerin halife olmaları gerektiği yönünde propaganda yapılıyordu. Bu gizli propaganda sonu-

cunda Abasoğlu Abdullahoğlu Alioğlu **Muhammed** adına hilafet çağırısı başlamıştı.

Bölgede daha önce de Abbasi propagandacıları ortaya çıkmış, bunlar yakalanarak öldürölmüşlerdi.

Gel gör ki Arap sömürgeleştirme politikası bölgedeki Türk ve İranlı kavimler üzerinde çok derin ve olumsuz etkiler bırakmıştı. Bu milletler, Emevi belasının bitirilmesi gerektiğini düşünüyordı.

Emevi yönetimine isyan edenlerden birisi de Hazreti Ali'nin torunu Ali'nin (Zeynelabidin) oğlu Zeyd idi. **Zeyd** 738 yılında isyan etti. Kûfe halkına güvenen Zeyd yine ihanete uğradı 739'da yakalanıp idam edildi.

Zeyd'in oğlu **Yahya** Horasan'da gizleniyordu. 743 yılında 70 kişilik bir grupla Emevilere karşı ayaklandı. Üzerine gönderilen 10 bin kişilik orduyu önce bozdu, hatta komutanını da öldürdü ama sonunda yakalandı ve başı kesildi.

744 yılında **Hazreti Ali**'nin kardeşı Cafer'in torunu **Muaviye** Kûfe'de halkı kendisine biat etmeye çağırarak ayaklandı. Onun adamları ile Irak Valisi **Abdullah**'ın ordusu arasında yapılan savaşta **Muaviye** yenildi ve dağlara kaçtı.

Bu isyancılar, hilafetin Ehlibeyt'e ait olduğunu ileri sürüyorlar, bu iddia üzerine asker topluyorlardı.

İşte bu şartlar içinde Horasanlı Ebu Müslim ortaya çıktı. Onun 741 yılında Abbasi propagandacıların çağırısı ile muhalefet hareketine katıldığı anlaşıyor (Age, s.557). O, hilafetin **Ehlibeyt**'e ait olduğunu söylüyordu ama **Ehlibeyt**'e Peygamber'in amcası **Abbas**'ın ailesini de katıyor ve çağırısı onlar adına yapıyordu. 745 yılında Abbasilerden İbrahim, **Ebu Müslim**'i Horasan'a göndermiş, eline verdiği mektuba da, "Ona itaat edin. Kendisini, ele geçireceği yerlere vali olarak atadım." diye yazmıştı.

Ortam bu iken Türklerle Arapların mücadelesi bütün şiddetiyle sürüyordu. 737 yılında Horasan Valisi Abdullahoğlu Esed, Türk illerini yağmalamaya devam edince Türk hakanı ordu toplayıp bunlara saldırdı. 4000 kişilik Türk ordusu ile Arapların savaşında

Türkler yenildiler. Türk hakanı da ihanet eden komutanlarından birisi tarafından öldürüldü.

738 yılında Horasan Valisi Seyyaroğlu Nasr, Türkler üzerine yağma savaşlarını sürdürdü. Bu savaşlardan birinde Türk hükümdarı Körsol'u esir aldı ve başını kestikten sonra yaktı (Age, s.535).

Semer kand'ın Araplar tarafından alınması üzerine buranın hükümdarı, eski düşmanı Çin imparatoruna mektup yazarak, **"35 yıldan fazladır Arap eşkıyası ile savaşıyoruz."** demişti. (Osman Turan, age, s. 218)

Türklerin bu yenilgileri zamanla onların kendi içlerinde birbirlerine düşmesine de yol açmıştı. Bu da sömürgeci Arapların işine geliyordu.

Fakat **Ebu Müslim** isyanının patlaması ile Türklerin mücadele ettiği Emevi yönetimi sarsılmaya başlamıştı. Türk beylerinin bu isyanı desteklemesinden daha kaçınılmaz bir şey olamazdı.

Ebu Müslim'in Emevileri yenmesiyle Abbasilerden **Abdullah es Seffah** 749 yılında hilafet makamına oturdu.

Çinliler **Taşkent** Bey'i **Bağatır Tudun**'u hile ile ele geçirip hapsedince Türkler Abbasilerle işbirliğine gittiler. Arap-Türk ordusu **Talas**'ta Çinlileri bozguna uğrattı (751)

Bu işbirliğine karşın, Abbasiler de yönetimi ele geçirdikten sonra Türk illerindeki yağma seferlerini sürdürdüler. Halife **Mansur**, oğlu Mehdi'yi Horasan Valisi yaptı. Ona yardımcı olması için ayrı bir ordu da gönderdi ve **"Taberistan'a saldır, ele geçir"** emrini verdi. Türk Hakanı İstihbaz'la savaşan Mehdi, onu haraca bağladı. Sonra Masmağan adlı Türk hükümdarına saldırıp onun da çocukluğunu esir aldı ve **Taberistan** Arapların eline geçmiş oldu (İbn Kesir, C. 10,s.134)

761 ve 762 yıllarında Mansur, **Deylem** üzerine ordular gönderip oraları yağmalattı, insanlarını öldürttü.

764 yılında **Eşterhan el Harezmi**, Türk ordusu ile Ermenistan taraflarına saldırdı, çok insan öldürüp Müslümanlardan esir aldı. **Mansur**, ertesi sene bu bölgeye ordu gönderdiyse de Türk ordusu çekilmişti.

767 yılında Horasan'da **Üstad Sis** adlı bir başka kafir (müslüman olmayan Türk) isyan etti ve bu isyan çok zor bastırıldı.

768 yılında Abbasilerin bir başka Türk hükümdarına saldırıp onu esir ettiği de anlaşıyor (Age, s.183). Çatışmalar uzayıp gidiyor.

Yönetim Merkezinde Türkler

Arapların İran'ı ele geçirmeleriyle birlikte Türklerle ilişkiye geçmeleri kaçınılmazdı. Buna bağlı olarak bazı Türk boyları, Arapların yanında görev yapmaya başlamışlardı. Bunlar paralı askerler durumundaydılar. Daha Emevilerin ilk dönemlerinde bu ilişkiler başlamış olmalıdır.

Örneğin, Emevi halifesi Mervanoğlu Abdülmelik'in yanında büyük bir Türk savaşçı kitlesinin varlığı da anlaşıyor. 698 yılında öldürülen Yalancı Peygamber Haris olayı bunu gösteriyor. **Abdülmelik** bu yalancı Peygamberi yakalatmak için **Nasıriye**'ye gidiyor. **Haris**'in yanına gidip gelen Nasiriyeli bir adam kendisine başvurup **Haris**'i yakalayacağını ama kendisine Türk askerlerinden bir grup verilmesini ister. Halife **Abdülmelik** adamın yanına Ferganalı Türklerden bir grup asker verir ve o da Haris'i yakalar, Türklerle teslim eder; **Haris** böylece yakalanıp asılır. (İbn Kesir, c.9, s.50)

Arap yönetiminin emrine giren bu Türkler, Müslümanlığı benimsemiş Türklerdir. Bunlar, mezhep olarak yönetim merkezinin mezhebinden, yani Sünni idiler. Bu yüzden, Emevi ve Abbasi yönetim komutasındaki Türkler Sünnileşirken, bu güçlerin çatıştığı Türkler ya eski dinlerinde kaldılar ya da karşı duruşlarını kamufle edecek muhalif bir mezhebi, yani Aleviliği seçtiler.

Abbasiler döneminde Arapların Türklerle ilişkileri hızla düzeldi. Bunların yanında önemli miktarda Türk askerinin bulunduğu kaynaklar gösteriyor. Türkler sarayda önemli görevlerde bulunuyorlardı. Örneğin **Harun Reşit** zamanında, 786 yılında Tarsus şehri, Türk hadim **Ferec** tarafından kurulmuştu (İbn Kesir, c.10, s. 271).

Abbassiler, Emevileri Acem-Türk-Arap güçleri ile yenmişlerdi. Türk askeri liderleri zamanla Abbasilerin en önemli adamları haline geldiler.

816 yılında Azerbaycan dolaylarında ayaklanan Babek (adındaki -bek hecesi, onun Türk beyi olduğunu gösteriyor), yanına iki Türk tarkanı komutan olarak almıştı. Gittikçe yayılan bu ayaklanmayı bastırma işini halife **Mutasım**, 835 yılında **Afşin Bey**'e vermişti. **Afşin Bey**, **Babek**'i bozguna uğrattı ve adamlarını öldürdü ama **Babek** kaçtı.

Ertesi sene **Babek**, Türk komutan **Büyük Boğa** ile savaştı ve onu yendi. Bunun üzerine komutan **Afşin**, **Babek** üzerine gitti ve büyük savaşlardan sonra Babek'in merkezi **Bezz**'i ele geçirdi ve **Babek**'i de yakaladı. Abbassiler tarafından Horasan Şeytanı adı verilerek kötülen Babek 837 yılında Bağdat'ta parçalanarak öldürüldü. Batıda Arap yayılmacılığına direnen Babek'i hile ile yok eden bir diğer Türk **Afşin**'i şairler göklere çıkarıyordu. Onun oğlu Hasan, halifenin sarayında evlendiriliyordu.

839 yılında isyan eden **Maziyar** yakalanarak idam edildi. Bunun **Afşin** ile mektuplaştığı iddia ediliyordu. **Afşin** halifeye kafa tutacak hale gelmişti. Ayrıca **Afşin**'in bir puthaneyi yıkıp mescid yapan imam ile müezzine biner kırbaç vurduğu, yanında, küfrü temsil eden altın ve mücevherlerle süslenmiş "**Kelile ve Dimne**" kitabı bulunduğu iddia edildi. O da bu kitabın atalarından miras kaldığını söyleyerek kendini savundu (Age, s.492)

Afşin'in Mecusiliği desteklediği, boğulmuş hayvanı, kesilmiş hayvana tercih ettiği, her çarşamba siyah bir koyun getirip kılıçla ikiye yarararak bu iki parça arasında yürüdükten sonra etini yediği ileri sürüldü. Bunun üzerine Halife **Mutasım**, Büyük Boğa'ya emir vererek **Afşin**'i horlanmış bir halde zindana atmasını istedi. Hâlife, bir başka Türk komutanına ele geçirttiği **Afşin**'i 840 yılında astırdı.

Halife **Mutasım**, Türklerden çok sayıda kimseyi hizmetinde çalıştırıyordu. 20 bin kadar Türk kölesi vardı (Age, s.498).

Abbasi sarayında Türk egemenliği son derece artmıştı. Halife Vasık ölünce, kimin başa geçmesi konusunda kararı Türk gücü

verdi. Türkler nce **Vasık**'ın oğlunu halife yapmak istediler ama onun küçük olması yüzünden **Mutasım**'ın oğlu Mütevekkil Alallah Cafer'i halife setirdiler (Age, s. 520-521).

837 yılında Ermeniler ayaklanıp Müslümanları ldrdler. Bunların zerine Türk komutan **Büyük Boğa** gönderildi. O da isyanı bastırıp 30 bin yerli ahaliyi öldürdü (Age, s.528).

852 yılında **Büyük Boğa** Tiflis'i ele geçirdi ve burada çıkan sa-vaşlarda 50 bin insan ateşte yanarak can verdi.

861'de öldürülen Halife **Mütevekkil**'in suikastilerinden birisi de ordu komutanlarından Türk **Bağır el-Türki** idi. (İbn Kesir, c.11, s.33).

Bağdat'taki Türk komutanlar halifeyi yönlendirdikleri gibi genel siyaseti de belirleyecek konuma ykselmişlerdi. 865 yılında Abbasi devleti Halife **Mstain**'in yönetiminde idi ama onun oğulları **Mutez** ile **Müeyyed** arasında, iki başı hale gelmişti. Bu mücadelelerde dengeleri sağlayanlar da Büyük Boğa'nın oğlu ile Küçük Boğa idiler.

864 yılında **Ehlibeyt** soyundan gelenler (Talibiler: Hz. Ali'nin Babası Ebu Talib'le ilişkilendirilerek) isyan ettiler. Kûfe'de **Ebl Hüseyin Yahya**, yoksulluktan başkaldırmıştı.

Yine bu yıl **Talibi** (Alevi) Hasan bin Zeyd Taberistan do-laylarında ayaklandı. Rey şehri dolaylarında da Ehlibeyt'ten **Ahmet bin İsa** ayaklandı. 865 yılında Kazvin ve Zencan'da Hüseyin bin **Ahmed** (Kevkebi) ile Kûfe'de **Hüseyin bin Muhammed** ayaklanması, Ehlibeyt isyanları idi. Bu ayaklanmaları bastıran temel g genelde Abbasilerin emrindeki Türk kuvvetleri oldular. Örneğin **Kevkebi**'yi 865 yılında bozguna uğratan **Büyük Boğa**'nın oğlu **Musa** olmuştı (Age, c.11, s.42)

Mutez hilafete geçince, **Mstain**'in öldürülmesini istemiş bu iş de Türk beylerinden **Tolonoğlu Ahmet**'e verilmişti. **Ahmet** 866 yılında yanındaki Türk askeri gücüyle bu işi yapmıştı.

Türklerin yönetimdeki gc ş örnek de gösteriyor: 869'da halife **Mühtedi**, **Samarra**'da yanında bulunan Türk görevli ve askerlere karşı güç kazanmak amacıyla **Büyük Boğa**'nın oğlu **Mu-**

sa'yı yanına çağırıldı. Ancak Musa, bulunduğu yerde cihadla uğraştığını söyleyip özür bildirdi (c.11, s. 51).

Musa daha sonra ordusu ile **Samarra**'ya geldi ve hücum ederek şehre girdi. Türkçe emirler veren ordu komutanları Halife **Mühtedi**'yi ele geçirdiler, onu horladılar, başka bir saraya gönderdiler, mallarını yağmaladılar. Mühtedi, onlara **"Ben sizi, sizinle güçlenmek için çağırmıştım"** dedi ve Musa da kendilerine kötülük yapılmayacağı sözü alınca halifeyi serbest bırakıp emrine girdiler (Age, s.55).

Halife, Türkleri birbirine düşürmek için **Musa**'nın komutanlarından Türk Bayık Bey'e mektup yazıp onu başkomutanlığa atadığını bildirdi. Bu haber öğrenilince **Musa** ile **Bayık Bey** ayrıldılar. Samarra'ya giden **Bayık Bey**'i **Mühtedi** öldürttü. Bunun üzerine kardeşi **Togotyan**, Türk askerleri ile halifenin ordusunu yendi ve onu öldürdü (Age, s.58).

Mühtedi, halifeleri tahkir edip zelil kılan (alçaltan) Türkleri yok etmek niyeti taşıyordu. Çünkü Türkler hilafet makamının saygınlığını yok etmişlerdi (Age, s.59).

Türklerin, hilafet merkezine egemen oluşları yüzünden, Asya içlerinde Araplara ve İslam'a karşı bir yumuşama başlamıştı. Bu yüzden İslam dinine geçenlerin sayısı artıyordu. 960 yılında 200 bin kadar Türk, Müslümanlığı kabul etti. Bunlara Türkiman (Türk-iman) denildi. Sonra bu bileşik kelime hafifletilerek Türkman şeklinde teleffuz edildi (c.11, s.404).

Türklerin egemenliğini zayıflatmak için Abbasi yönetimi diğer milletleri devreye sokarak onları birbirleriyle mücadele ettiriyordu. Örneğin Basra'da **Deylemliler**, Türkleri yenmişler, kovmuşlardı. Bunun üzerine **Sebüktekin** harekete geçmiş, Bağdat'ı ele geçirmiş, halifeyi bile sürgüne göndermeye karar vermişti. Bu mücadelede, Türk **Sebüktekin**'in egemen oluşu ile Şii **Kerh** Mahallesi Sünnilerin saldırısına uğramış, ikinci kez yakılmıştı (c.11, s.468)

Müslüman olmayan Türklerle Müslüman Türkler arasında savaşların yaşandığı da gözleniyor. Örneğin 1017 yılında doğudaki Abbasilere bağlı illere saldıran Türkler, İslam'a girmemiş boylar-

dan oluşuyordu. Bunlar Selçuklu devletini kuracak olan kesimler olmalıydılar.

Öbür yandan İslam'a giren Türk egemen kesimi, halifenin emrinde olduğu için Sünniliği benimsiyorlardı. Bu yüzden Gazneli **Mahmut**, halifenin emri ile bölgesindeki **Mutezili**, Rafızı (Alevi), **Karmati**, **Cehmi**, **Müşebbihi** mezhebinden olanları idam ettirmişti (İbn Kesir, c.12, s.73).

1030'da Bağdat'ta Türklerle Haşimiler savaşmış, ellerinde Kur'an'ı kaldıran Haşimileri Türkler ok yağmuruna tutarak perişan etmişlerdi.

Türk Gücü

Türk paralı askerleri Abbasi yönetimince boşuna tercih edilmiyordu. Türklerin sadakati, yiğitliği Arap yönetimini çok etkilemişti. Gerçi Araplar Türkleri mağlup etmişlerdi ama bu işi örgütlü olmaları sayesinde becermişlerdi. Bir de Türklerin birçok devlete ayrılmış olmaları Arap istilasını kolaylaştırmış gözüküyor. Bu ortamda Araplar, Türkleri kendilerinden üstün görmeye başlamışlardı. Bunun en açık kanıtını 869 yılında ölen **el-Cahiz**'in yazdığı "Türklerin Faziletleri" adlı kitapta görmekteyiz. **el-Cahiz**, Türklerin bazı hususlarda Araplardan üstün olduğunu belirttikten sonra (s.44), "Dünyanın bütün süvarileri bir araya gelseler Türkler onların tümünden daha korkunç görünür." diyor (Age, s.48).

El-Cahiz, Türklerin ağzından diyor ki: "Bütün Bağdat bizimdir. Biz durduk mu o durur, biz hareket ettik mi o hareket eder. Bütün dünya ise ona bağlı, onun kaderine tabidir. (Age, s. 55)."

Bu saptama, Türklerin Arap saltanatını yönlendiren asıl güç olduğunu da açıkça Arap aydınının ağzından ortaya koyuyor.

1129'da ölen şair Yahyaoğlu İbrahim, Türkleri ve oluşan Türk imajını bir şiirinde şöyle anlatır:

*"Türk bahadırlarının hamleleri
Yıldırım gibi ılık ve ses verir
Onlar öyle bir millettirler ki
Kendilerine güzel yüzle mukabelede bulunursan
Melek gibi olurlar*

Kendileriyle savaşılmıca da ifrit kesilirler”

İbn Kesir, c.12, s.374

Bu süreçte Asya'da büyük Türk devletleri kurulmuştur. Önce **Karahanlılar**, sonra **Gazneliler** ve peşinden de **Selçuklular**.

Bu devletlerin merkezi yönetimi Sünni karakterlidir ama Türk özelliği bu karakterin klasik dokusunu değiştirip onu yumuşatmaktadır.

Haçlı saldırıları başlayınca, bunlara karşı mücadeleyi de Türk beyleri üstlendiler. Örneğin **Eyyuboğlu Selahaddin Yusuf** bu Türk beylerinden birisi idi. **Şair Hasan**, o dönemde yazdığı şiirin de bu gerçeği dile getirir.

Selahaddin, Mısır'daki Arap yönetiminin üzerine yürüyünce ozan **Hassan** şöyle yazmıştı:

“Türk sahipleri,

Arabilerle savaşmak için Mısır'a yöneldiler.

Ey Rabbim! Nasıl ki önceleri bu yerleri Yakub oğlu Yusuf'a verdinse

Şimdi de Eyuboğlu Yusuf'a ver.” (c.12, s.456).

Haçlıları yenen **Nureddin Mahmut Zengi**'nin soy kütüğü de onun Selçuklu Türkü olduğunu gösteriyor (İbn Kesir, c.12, s.493).

Türk merkezi yönetiminin Sünni karakterine karşın Asya'daki kırsal alanların Aleviliği benimsediği bir gerçektir. Göçebe yaşam tarzına pek uymayan Sünni ibadet biçimi yüzünden Türk milletin köylü ve göçebe kesimi Aleviliği değişik biçimlerde kabul etmişti. **Türkistan** adlı çalışmasında **Barthold** da bu durumu saptamıştır.

ANADOLU KAPISI

Selçuklular, Asya'da büyük bir devlet kurduktan sonra Anadolu da dahil Mısır'a kadar olan bölgeleri yönetimlerine aldılar. Bu arada onlara bağlı göçebeler büyük kitleler halinde Anadolu'ya girmişlerdi. Bunlar, İslam'a hizmet altında Batı'daki Hristiyan ülkelerin topraklarını ele geçiriyorlardı. Saptandığına göre Anadolu'da Bacıyan-ı Rum adı altında Türk kadınları bile bu mücadeleden içinde yer alıyorlardı. **Gaziyan-ı Rum** kesimi ise silahlı ordu grubunu oluşturuyordu. Abdalan-ı Rum denilen kesim ise ele geçirilen bölgelere giden göçebe dervişleri anlatıyor. Bunlar İslamlaştırma-Türkleştirme öğretmenleri sayılabilirler. Büyük tarihçimiz Ömer Lütfi Barkan, bunları "kolonizatör Türk dervişleri" olarak adlandırır. Alevi kaynaklarında Horasan Erenleri denilenler bunlardır. Anadolu'da yoğunlaşmaları ile daha sonra Rum Erenleri ismini de almışlardır.

Bu güçler tarafından ele geçirilen şehirlerdeki esnaf ise **Ahiyan-ı Rum** adı altında örgütleniyorlardı. Bu örgütlenmenin genel karakterinin Alevi olduğunu araştırmalar göstermektedir.

13. yüzyıl başında, Anadolu'daki Türklerin yüzde 60'ının Alevi olduğu tahmin ediliyor. Bu oran, Osmanlı devletinin yükselme dönemine değin varlığını korudu. Özellikle 16. yüzyıldaki Alevi isyanları ve Alevi kırımlarından sonra nüfusun kültürel yapısı değişmeye başladı.

Osmanlı Devleti'nden önce Anadolu'da hüküm süren Selçuklu Devleti'nin yöneticileri de Sünni idi. Bunlar, İran etkisinde idiler.

Sarayda ve resmi yazışmalarda Türkçe yerine Farsça kullanılıyor, halka hiç önem verilmiyordu.

Bu yüzden Anadolu'da 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bunalım dönemi başladı. Moğollardan kaçan Harezmliler, Selçuklulara sığındılar. Moğol tehlikesi başladı. Halk perişandı. Bu yüzden Baba İlyas Horasani'nin Halifesi Baba İshak'ın meydana getirdiğİ, ancak Hristiyan, Gürcü, Kürt gibi unsurlardan oluşan devşirme ordu tarafından bastırılan Alevi **Babalılar İsyanı** (1240) patlak verdi. Bunun etkileri sürerken Moğol komutanı **Baycu**, Anadolu'ya girdi, 1243'te **Ksedağİ**'nda Selçuklular yenildi. Bu durum, devleti iktisadi ve siyasi büyük bir çöküntüye sürükledi. Selçuklular, Moğolların elinde bir oyuncak oldu.

Anadolu insanı, yerli beylerin yanı sıra bir de Moğol askerlerini beslemek durumuyla karşı karşıya kalmıştı. Selçuklu Sultanları, yenildikleri Moğollarla anlaştılar. İşbirliğı sonucu Anadolu halkı bir kat daha fazla soyulmaya başlandı.

Bunun sonunda, Moğollara karşı olan ve Babalılar İsyanı'nın bir devamı olan **Cimri İsyanı** (1277) patlak verdi. Bu isyanı yaranlar da Alevi güçleri idi. İsyana başarısızlığİ uğrasa da, Moğolların Anadolu'dan atılması yönünde çok önemli bir başlangıç oldu. İsyancıların **ayağı arıklı, başı kızıl külahlı Türkmenler** olarak tanıtılması, kızılbaşlık özelliğini de vurgulayan önemli bir ayrıntıdır. **Cimri** adıyla tanıtılan **Mehmet Bey Konya'yı** ele geçirdikten sonra bir ferman yayımlamış ve bu fermanla, "Bundan sonra, devlet dairelerinde, evlerde, din mekânlarında Türkçe'den başka bir dil kullanılmayacaktır." demiştir. Bu emir, hareketin, Araplaştırmaya karşı ulusal-Alevi bir direnç olduğunu göstermektedir.

Türk toplumu içinde ulusalı zihniyetin oluşması da bu kanalınlı şlemesiyle mümkün olmuştur.

Bu ortamda Alevi düşüncesi gerilemediğİ gibi etkinlik kazandı. **Hacı Bektaş Veli** bu koşullarda ortaya ıktı. Moğolların oynucağı olan beylikler alt tabakaların benimsemediğİ Snniliğı resmen kabul edemediler. Bütün mezheplerle hoş geçinmek, hepsini hoş tutmak gereğini duydular. Fakat, Anadolu'ya hâkim olan düşünce

genelde **Alevilik** idi. Alevi olmayan şeyhler ve mutasavvıflar bile bu düşünceden etkileniyordu.

Örneğin, dönemin büyük şairi Mevlana'nın Mesnevi'sinden bu yüzyılda, Halep'te Alevilerin çoğunlukta bulundukları, Muharrem'de, aşure günü anma töreni yaptıklarını anlamaktayız. Mevlana, Mesnevi'de **Yezid'in** ve **Şimr'in** şiddetle aleyhinde bulunmaktadır. Ali'yi ise içten gelen bir seviyle över. Muaviye ile Şeytan'ı konuşturur.

Yeniçeri Ocağı kurulduğu zaman ve özellikle teşkilatlandıktan sonra fütüvvet töresine uyup Hacı Bektaş'ı pir tanımıştı. Yeniçeri ocağına **"Ocağın Bektaşiyân."** Yeniçerilere **"Taifeyi Bektaşiyân"** Yeniçeri ağasına **"Ağayı Bektaşiyân"** deniyordu. Yeniçeriler, gülbanklarında (Türkçe duaları), Aleviler gibi Üçler, Yediler, Kırklar'ı anıyorlar, yine **"Pirimiz sultanımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli demine, davranına hu diyelim, hu!"** diyorlardı. Alevilik Anadolu'da, değişik kollar halinde yaşatılıyordu.

Rum **abdalları**, **Kalenderiler**, **Haydariler**, Aleviler idiler. Bunlar, hatta diğer tasavvufçular Alevi düşüncesini yayıyorlardı. Bütün bu zümreler içinde ise "Sufiyan" veya **"Sufi Sürekleri"** denen Aleviler, ülkede çoğunlukta idi. Bu yolda, Erdebil dervişlerinin çok büyük etkisi vardır. Bugün de Türkiye'deki Alevilerin çoğu, bu **Sufi Sürekleri** yolundandır. Diğer küçük kolların tümü zamanla bu yolun içinde eridi, gitti. (Şah İsmail bölümüne bak.)

Beşinci Padişah **Çelebi Mehmet** (1413-1421) zamanında kopan **Şeyh Bedrettin İsyanı** güç bastırıldı ve **Simavna Kadısı Bedrettin Mahmut**, Serez'de idam edildi. 1420 yılında çıkan bu isyanın temel gücü de Alevi kitle idi. **Şeyh Bedrettin** bir Alevi olmasa bile, Alevilik düşüncesinin temeli olan **Bâtını** yorumdan ve gerçekçilikten olağanüstü derecede yararlanmıştı. İsyanda **Börklüce Mustafa** ve Torlak Kemal, Karaburun ve Narlıdere Alevilerine dayanmışlardı. Bugün, Bedrettin'in soyundan geldiklerini söyleyen Bedreddin Ocağı, Rumeli Alevileri arasında mevcuttur. Bu isyanı Alevilerle, zamanında **Musa Çelebi'nin** Kazaaskeri olan **Bedreddin'e** uyan ve **Musa Çelebi'nin** verdiği topraklarını yitiren kişiler çıkarmışlardı. Aleviler, Osmanlı devletini yükselten kit-

le iken, zamanla ikinci plana itilip baskı altına alınınca ayaklanmaya katılmışlardı.

II. Murat döneminde (1421-1451) Erdebil Dergâhı, dinsel bir merkez olmuştu. Aynı zamanda bu dergâh, Alevi propagandasının merkez üssüydü.

Mevlana'ya yön veren Şems-i Tebrizi de Alevi idi. Ve öldürülmesinin sebebi de Alevi oluşu idi. **Hasan Sabbah** felsefesinin kuvvetli bir temsilcisi olan **Tebrizli Şems**, **Mevlana'yı** avucunun içine almıştı. Zaten, Mevlevilerin **Şems'e** bağlı **Şemsi** denilen kolu da **Alevidir**. Mevlana'dan sonra, onun Sünni oğlu **Sultan Velet'in** sürdürdüğü yol bugünkü Mevleviliğı meydana etirdi. Bu yol, resmi bir tarikat, yani devlet tekkesi durumuna geldi ve devlet kapısından beslendi. Sünni devlet adamlarının ve bazı padişahların destekleyip özünü boşalttıkları Mevlevilik, **Mevlana Celalettin-i Rumi'den** çok çok geriye götürüldü. Mevlana'daki içten **Ali** sevgisi, **Hz. Hüseyin** sevgisi, **Muaviye** ve **Yezid'e** duyulan öfke, daha sonraki Mevlevilerde pek görülmez.

Alevi düşüncesi, yalnız Mevlana'yı değil, Anadolu'da yetişen bütün önemli düşünceleri ve sufileri etkilemiştir.

Bu inanç-kültür sistemini de Türk kültürünün en eskiden beri taşıdığı öğeler şekillendirmiştir.

ALEVİLİĞİN DİREĞİ: BAĞLAMA

Türk toplulukları, Aleviliği geç kabul etmelerine karşın, onu özüne en uygun biçimde yaşamışlardır. Bu yaşatma, olduğu gibi sürdürme değildir. Türkler, Aleviliği son derece geliştirmişler, zenginleştirmişler ve boyutlandırmışlardır. İbadette geleneksel sazlarını (bağlama) kullanarak ulusal kültürü eskilerden bugünlere taşımışlardır.

Aleviliğin, Anadolu'da bir yaşama biçimine dönüştürülmesinde en büyük etkenlerden birisi, Sünniliğin getirdiği yasaklamaları reddetmesinde yatar. Sünnilikte, saz, şeytan işi sayılmıştır. Şiir ve şairler lanetlenmiştir. Bu nedenle Osmanlı yönetimi de sazı ve müziği yasaklayan bir tavır içine girmiştir. 16. yüzyılda **Şeyhülislam Ebussuud Efendi**'nin bu konuda verdiği fetva, Sünniliğin olaya bakış açısını yansıtması bakımından öğreticidir. Bugünkü dille özetleyerek aktarıyoruz:

Soru: Bir kişi çalgıcı olsa ve Müslüman olmayana çalgı çalsa, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Şiddetle azarlanıp hapsedilmelidir.

Soru: Çalgı çalan birisinin çalgısını, bir başkası vurup parçalarsa... Çalgıyı kırana ne yapmak gerekir?

Cevap: Çalgıyı kıran büyük sevap kazanmış olur. Çalgının ağaç olarak bedelini vermesi bile gerekmez.

Soru: Bir şeyh, 'Çalgılı düğüne giden kafir, karısı da boş olur' dese şeyhe ne yapmak gerekir?

Cevap: Şeyh, bunu çalgıyla ilgili olarak söylediği için ona hiç bir Şey yapılmaz.

Anadolu Aleviliğinin olmazsa olmazı, cemin baş tacı olan bu saz; eldeki verilere göre; bundan bin beş yüz sene önce; Çin'den Sibirya'ya kadar uzanan geniş bozkırda Türk adırlarında çalınıyordu. Çinli ozan Türk'n evi olan mavi çadır'ı anlatırken diyor ki: **"Ozanın saızı bir köşede cıranklar/ NeŐeyle hoplar zıplar ocuklar"** (Bu konudaki ilginç bilgiler için bak: Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği, s. 233 vd...) Günümüzde Türkmenistan'daki ozan saızı ile Hacı Bektaş Veli Dergâhı'da müzede saklanan saz birbirinin tıpatıp aynıdır. Bağlama; dinsel törenlerde Şamanların çaldığı ve aşkınlığı sağlamada araç kullandığı bir alettir. Bu sazin tarihinin binlerce yıl eskilere uzandığını Asya'da kayalara çizilmiş resimler açıkça gösteriyor.

Bu önemli ayrıntı, Servet Somuncuoğlu'nun yeni çıkan eseri TAŞTAKİ TÜRKLER'de bulunan fotoğraflarda açıkça görülüyor. Daha yeni yeni bilim dünyasına sunulan kaya resimleri, Moğolistan'dan Sibirya'ya; Sibirya'dan Anadolu'ya kadar aynı üslubu yansıtıyor. Dağ keçileri, geyikler, ölümsüzlük ağacı, at, kurt, avlanan insanlar (ok-yay-mızrak), güneş, alp, dolu tutan alp yüz binlerce defa kayalara iŐlenmiŐ bulunuyor. Tamgaların giderek Türk alfabesine dönüŐmesi de bu binlerce yıllık süreçte rahatça izleniyor. Böylece; insanlığın en eski yazılı kaynaklarından birisini Türklerin Avrasya bozkırlarına bıraktıkları anlaşılıyor. İŞte o kaya resimlerinde saz alan ozanlar da görülüyor.

Türklere özgü olan bu saz, kutsaldır. Örneğin bir Şaman metninde anlatılır ki: **"Kopuzu (bağlamayı) atlarla yarıŐtırmak istediler. Bir ağaca bağlanan bağlamayı onu alan Barlıbay Baskı (Bahşı. Budist Türklerdeki din adamı/dede) ırlarıyla (kutsal şiir/dua, nefes) ağırınca; ağacı kökünden sken kopuz, yarıŐtıĐı atlardan önce Baksı'nın yanına vardı."**

Dede Korkut Hikâyeleri'nde özellikle Bamsı Beyrek hikâyesinde ozan ve kopuz çok canlı biçimde, bu geleneğe uygun olarak anlatılmıştır. Buradaki adı da Dedem Korkut Kopuzu'dur.

Kopuzun bağlama adı altında kutsallığı Anadolu'da aynen devam etmiş; bağlamaya **Telli Kuran** adı verilmiştir. Böylece bağlamanın cem törenlerinde eğlence için değil, kutsal fikirleri ve duyguları aktarmak için kullanıldığı belirtilmiş olur. Bağlama; tıpkı Kuran gibi kılıfına konulup duvara asılır ve çalınacağı zaman da ancak üç kez niyaz edildikten (öpüldükten) sonra kullanılabilir. Şaman davulunun yerini alan kopuz, Anadolu'da hâlâ kutsallığını sürdürmektedir.

Bu kutsallık; bağlamanın Türk dilini ve müziğini yaşatmasından gelmektedir. Kopuz ve ardılı olan bağlama, Türk kültürünü aktaran en önemli alettir. Cem törenlerinde bağlamayı çalana ozan (oyun, baskı, kam, şaman) artık **Hak âşıkı** olarak kabul edilmektedir. Bunlar, geçmişte, bir ustanın yanında yıllarca onun sazını taşıyarak ve hizmet ederek yetişiyorlardı. Âşıklık, gezginlik olduğundan, kültürleri bir yerden öbür yere taşıma işini de bunlar yapıyorlardı. Alevilerde âşık, Hakkı (Allah'ı –Tanrı'yı-) ve adaleti temsil eder. Zakir (Hakkı zikreden/söyleyen) de denilen âşıkın dilinden ve bağlamanın telinden yükselen sesler kutsaldır. Anadolu Alevi inancına göre Kuran'ın ebedi ve küresel mesajları ancak ses/ söz/ bağlama üçlemesiyle açığa çıkar. Alevi kimliğini, felsefesini anlatan ulu ozanlar (Âşıklar) bu yüzden her şiirlerinde, mutlaka Allah, Muhammet, Ali kavramına gönderme yaparlar.

Son yıllarda bağlama toplumumuz içinde hızla yaygınlaşarak sadece Alevilerin değil bütün Türk halkının sivil sazı haline gelmiştir.

Cemde saz çalacak zakirler, önce sazlarını sağ koltuk altlarına alıp dedenin önünde dara dururlar. Dede, ilgili duayı (gülbangı) okuduktan sonra âşıklar zakirlik işine (çalıp söyleme işi) başlayabilirler.

Anadolu'ya geldiği dönemlerde ve 15. yüzyıl dolaylarında, bağlamanın **ozan kopuzu** ve **Rum kopuzu** diye ikiye ayrıldığı anlaşıyor. **Ozan kopuzu** eski geleneği sürdüren üç telli bir sazken, Rum yani **Anadolu kopuzu** biraz daha büyük olup beş telli imiş.

Kopuza benzeyen sazların eski Anadolu uygarlıklarında kullanıldığına ilişkin bulgular da var. Fakat, 1500 ile 2000 yıllık süreçte ve Hristiyan uygarlığının etkisiyle bu sazlar ve kültür, Anadolu'dan yok olup gitmişti. Bu nedenle, kopuzun kaynağını eski Anadolu veya Mezopotamya uygarlığına bağlamaya kalkışmak zorlama bir yorumdan başka şey değildir.

Bağlamanın, **bozuk**, **cura**, **divan** (meydan), **saz** (çöğür) gibi türleri vardır. Alevi müziğine tam bir uyum gösteren sazdır. Alevi dinsel müziğinin kuruluşu bu saza dayanır. **Meydan sazı**, tören sazıdır. Cemde çalınan saz anlamına gelmek üzere meydan sazı adı verilmiştir. Divan sazı adı verilmesi de, Hak divanında çalınıyor olmasına inanılmasından kaynaklanmıştır. Bu sazlarda, çokseslilik izini de bulma olanağı vardır.

Bağlama, tezeneyile çalındığı gibi şerpe denilen parmakları vurarak çalma biçimi de vardır. Amatör cem zakirleri, genellikle şerpe çalarlar. Şamanizmin bir ögesi olan ve bu inanç biçimini günümüze aktaran bağlama, artık bütün Türkiye'nin sazı haline gelmiştir.

Müzik

Anadolu Aleviliği'nin en önemli kurumlarından birisi de müziktir. Dinsel kaynaktan yola çıkarak giderek sivilleşen Alevi müziği, Türk halk müziğinin kaynağını oluşturur. Zaman içinde, Alevi müziğinin etkisiyle, Sünni kesimde de müzik etkinlikleri oluşmuştur.

Alevi müziği, konu ve işlevine göre ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi dinsel tören müzikleridir. Bu müzik türünü yalnızca Alevis bilmektedir. Alevi cemlerinde yaratılan bu müzik, başlangıçtaki Alevi takıyyesine bağlı olarak gizlenmiştir. Bazı araştırmacıların **gizli müzik** dedikleri tür budur. Bu müzik, Şamanizmdeki törenlerde kamların/oyunların okunduğu parçaların çağdaş ve İslami biçimi olarak şekillenmiş, gelişmiş ve çok çeşitlenmiştir.

Alevi müziğinin ikinci kolunu ise sivil müzik türleri oluşturur. Bu müzik türleri, Türk halk müziğinin genel parçaları içinde yer alırlar.

Bizim burada üzerinde duracağımız gizli Alevi müziğidir.

Alevi dinsel müziğinin (gizli müzik) belli başlı türleri; şiirin niteliğine bağlı olarak şöyle sıralanabilir: (Örnek olması bakımından verilen şiirlerin yalnız ilk dörtlüklerini yazdık.)

1- Deyiş:

Serbest konulu, güncel yaşamı Alevi felsefesine göre tasvir eden ve az da olsa öğretici yönü bulunan müzik ve şiir biçimidir. En yaygın türlerden birisidir. Bazı deyiş örnekleri şöyledir:

*Karşiki karlıca dağı gördün mü
Buldurmuş eyyamın eriyip gider
Hiç akan sulardan ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider
(...)*

Hatayi

*Seyyah oldum şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkarımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
(...)*

Kul Himmet Üstadım

*Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Koru dur hey benli dilber koru dur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur hey benli dilber kurudur
(...)*

Pir Sultan Abdal

Cemlerde, deyişlerin yanı sıra, taşlama niteliği bulunan besteler de okunur. Bunların okunması, deyişlerde olduğu gibi törenin başlangıç dönemine denk düşer ve canların ruhen dirilmelerini sağlar. Bu türden, ilginç iki örnek vermek istiyoruz. şiirler ve bestelerden birisi, günümüzün ozanlarından Derviş Kemal'e, diğeri Âşık Yener'e aittir:

*Boşlukta sallanan kürre-i arzın
Dayanak noktası üç olsa gerek
Lakin, hakikatı münkir yobazın
Kafasına sokmak gç olsa gerek*

*Mnkirin farz deyip gittiği Mekke
Kazanmak içindir bir gümüş sikke
Gururla giydiği bere ve takke
Başsız gövdelere tac olsa gerek*

*Erenler yoluna gönül verenin
Korkusu tükenir Hakka erenin
Gönül kapısından kalbe girenin
Yaptığı en makbul hac olsa gerek
Göz ile görmeden yalan söylemek
Ademi ademden tefrik eylemek
Oruçla namazla cennet peylemek
Tanrı'nın indinde suç olsa gerek*

*Derviş Kemal der ki yemişiz taşı
Gözümüzden döktük kan ile yaşı
Kerbela'da İmam Hüseyn'e karşı
Cihat açan Yezid pi olsa gerek*

Derviş Kemal

Nurcu nişanını takan
 Kızılbaş mı karabaş mı
 Memlekete nifak sokan
 Kızılbaş mı karabaş mı

Madem günah imiş sazlar
 Çalsın sizin davulbazlar
 Çember sakallı yobazlar
 Kızılbaş mı karabaş mı

Gerici takkesin giyen
 Olmadık herzeler yiyen
 Atatürk'e, gavur diyen
 Kızılbaş mı karabaş mı

İzmir Menemen'de esen
 İsyan bayrağını asan
 Teğmen Kubilay'ı kesen
 Kızılbaş mı karabaş mı
 Ölme Pir Sultan'ım yaşa
 Yandı Sivas baştan başa
 Eli kanlı Hızır Paşa
 Kızılbaş mı karabaş mı

Kerbela'nın susuz çölü
 Eser durur bir sam yeli
 Ehlibeyt'e kıyan deli
 Kızılbaş mı karabaş mı

Muaviye hin oğlu hin
 Oğlu Yezid ondan hain
 İbni Mülcem denen lain
 Kızılbaş mı karabaş mı

*Aşık Yener öter dalda
Gönlüm yurtseverlik solda
Dönmez hak bildiği yolda
Kızılbaş mı karabaş mı*

Aşık Yener

2- Nefes:

Daha çok dinsel içeriği bulunan şiirlerin adıdır. Öğüt veren, ders veren, Alevi felsefesini yansıtan şiir-müzik biçimi olarak Alevilikte en gelişmiş türdür. Fakat, nefesin de deyiş benzeri müziği bulunur. Kısacası, şiirle müzik iç içe geçmiştir.

*Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi
(...)*

Pir Sultan Abdal

*Vahdet kaynağından dolu içenler
Kanmıştır badeye şarap istemez
Hakikat sırrına candan erenler
Ermiştir mahbuba mihrap istemez*

*Bu yolda can yoktur canan isterler
Gönül kabesinde erkan isterler
Ademe secdeyi her an isterler
Başka bir ibadet sevap istemez.*

*Ariftir Mushaf'tan dersler okuyan
Tevrat'ı, İncil'i ezber okuyan
Cemal-i Mushaf'ı bir bir okuyan
Almıştır fermanı, Kur'an istemez*

*Nesimi'yem aşkla zar ü zar olan
Ezel ikrarında ber karar olan
Kiramen Katib'e yar-ı gar olan
Düşmüştür defteri, kitap istemez*

Kul Nesimi

(Alevi fesefesinin özeti sayılabilecek bu şiirde özetle şunlar söyleniyor:)

1. Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik dolusunu (içkisini) içtik, bu nedenle şaraba ihtiyacımız kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak sevgiliye (Hakk'a) kavuştuk; bunun için mihraba gereksinimimiz kalmadı. (Cami'ye gitmemize gerek yok).

2. Bizim yolumuzda canın önemi yoktur, biz cananı (sevgiliyi, ebedi gerçekleri) arıyoruz. Gönlü Kâbe bilir, gönüle ulaşma yolunun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle, insana secde ederiz; bizim için bundan başka bir ibadet biçimi yoktur.

3. Söylediği sözleri, Tevrat'tan, İncil'den anlamlar taşıyan *Kuran*'ın gerçeklerini ortaya çıkaran, bizleriz. Biz *Kuran*'ı, insanın yüzünde bulur ve oradaki *Kuran*'ı okuruz. Bize başkaca bir *Kuran* gerekmez.

4. Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakılan ama yılmayan insanlarız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten meleklerle dostuz. Bu nedenle, günah sevap melekleri bizim günahımızı, sevabımızı yazmayı bırakmıştır.)

3- Düvaziman (Düvezdeh İmam)

Düvazdeh İmam, Farsça, 12 İmam anlamına gelir. İçinde, 12 İmam'ın adının geçtiği müzik türü düvazimam veya düvaz diye adlandırılmıştır. Bu şiir-müzik türü de cemlerin en temel müziklerindendir.

*Her sabah her sabah tşr kuşlar
Allah bir Muhammet-Ali diyerek
Bülbüller gl için figara başlar
Allah bir Muhammet-Ali diyerek
(...)*

(Şiir, 12 İmamların adını anmadan bitirilmez.)

Kul Himmet Üstadım

Divan tarzıyla da çok sayıda düvazımam yazılmıştır. Eski dönemlerde halk bunları anlayabildiği için cemlerde bu tarz yazılmış şiirler de bestelenerek okunmuştur. 16. yüzyıl başlarından bir rnek:

*Hamdülillah biz Muhammet'ten okuduk defteri
Nokta nokta harf be harf bildik rumuz-ı Hayder'i*

(Tanrı'ya şükür, biz bilgiyi peygamberin kendisinden aldık. Çünkü bizim bilgimiz İmam Ali'ye dayanır. O ise peygamber Muhammet'in bilgisine ulaştık için girilecek tek kapıdır.)

*Şah Hasan, şahım Hsey'n'i, Kerbela meydanının
Merdiyim, sevdim gönülden Abidin  Bakır'ı*

(Ben; Şah (İmam)Hasan'ın; Kerbela şehidi şahım Hüseyin'in korkmayan yandaşıyım. İmam Zeynelabidin ve İmam Bakır'ı gönülden severim.)

*Uymazam hergiz Yezid'in kavline v fiiline
Mezhebim haktır, hakikat Caferi'yim Caferi*

(Ben; Yezid'in asla sözüne ve işlerine uymam. Benim yolum gerçek yoldur; çünkü ben Caferi'yim.)

*Ben İmam-ı Kazım'ın rahında kurban olmuştam
Şah Ali Musa Rıza destinden içtim kevseri*

(Ben İmam Kazım'ın yolunda kurban olurum. Kevser suyunu (gerçek bilgiyi) İmam Musa Rıza elinden içtim.)

*Hem Muhammet'tir Taki tacım serimde aşkar
Gün gibi verdi ziya zahir oluptur envari*

(İmam Taki, benim başımın gerçekten tacıdır. Onun aydınlığı ortaya çıktı ve gün gibi ışık saçtı.)

İlm-i vahdet cavidanı bil Naki'dir vaiza

Bir nazar kıl vechim üzere, hatt-ı Şah-ı Askeri

(Ey camide nutuk atan vaiz! Vahdet bilgisinin sonrasızlığının kanıtı İmam Naki'dir; bunu öğren. Bir kez yüzüme bakarsan göreceksin ki, orada İmam Askeri'nin yüzü çizilidir. -Benim yüzüm İmam Askeri'nin yüzüdür-)

Mehdi-i sahip-zamandır asl ü fer ü müminan

Huccetül kayyum odur, olduk biz anın çakeri

(Bütün müminlerin gücü, övücü ve aslı; zamanın sahibi olan İmam Mehdi'dir. O Tanrı'nın kanıtıdır ve bizler ancak onun hizmetlileriyiz.)

Dünya vü ukbadan el çekmiş feragat kılmışız

Ne hesabı, ne azabı ola yevm-i mahşeri

(Biz bu dünyadan da öbür dünyadan da el çekmiş, vazgeçmiş insanlarız. Bizim için; Mahşer günü ne azap, ne de sevap günüdür.)

Hak-i pa-yi Haydar'ım, ismim Virani'dir benim

Olmuşam bin can ile uş Kanberi'nin Kanberi

(Ben; İmam Ali'nin ayağının toprağıyım, adımsa Virani'dir. Bir değil bin canım bile olsa; bin canımla, İmam Ali'ye hizmet eden Kanber'e hizmetli olurum.)

Virani (Viran Abdal)

İki turnam gelir başı çığalı

Eğlen turnam eğlen Ali misin sen

Birisi Muhammet birisi Ali

Eğlen turnam eğlen Ali misin sen

Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

(...)

4- Mersiyye (Ağıt)

Alevi yol büyüklerine ve özellikle **İmam Hüseyin'e** ağıt olan bir müzik ve Şiir biçimidir. Bu müziğin Şiiri; hece ölçüsüyle olduğu gibi aruz ölçüsüyle de yazılmıştır. Muharrem matemiyile ilgil olanlarına da **Muharremiye** adı verilir.

*Kerbela'da uçan dertli turnalar
Bakın Hüseyin'e yarelendi mi
Zalim Yezidlerin kanlı eliyle
Mübarek bedeni parelendi mi
(Oy zalim dünya)
Hüseyin'e değdikçe hanęerler oklar
Arşa direk oldu ah fıraklar
Perişan oldu mu Masum-ı Paklar
Evlad-ı Ali'ler zarelendi mi*

*Derviş Kemal der ki unutma dn
Canlar Kerbela'ya ęevirmiř yönü
Muharrem ayında aşura günü
Muhammet mmeti karelendi mi*

Derviş Kemal

*Çıkıp dört köşeyi seyran eyleyen
Yaraların bende İmam Hüseyin
Hak için canını kurban eyleyen
Yaraların bende İmam Hüseyin
(...)*

Burhan

*Düştü Hüseyin atından sahra-yı Kerbela'ya
Cibril git haber ver, Sultan-ı Enbiya'ya*

5- Naat (Övgü)

Özellikle **Hız. Ali**'yi ve peygamberi öven şiirlerdir. 12 İmam ve **Hacı Bektaş Veli** için de naat yazılmıştır. Bunların kendilerine göre besteleri vardır. Naatın zıttı olarak, **Yezid** ve soyuna, Mervan ve soyuna lanet içeren bir tür daha vardır. İmam **Ali**'nin doğum günü olan 21 Mart'taki **Nevruz Bayramı**, Alevilerin kutlu günlerindendir. **Nevruziyye** adı verilen şiir-müzik türü bu olguyla ilgilidir. Bu türü de naatın içine katabiliriz.

Yolcu oldum yola düştüm
Yollarım Ali çağırır!
Bülbül oldum güle düştüm
Güllerim Ali çağırır
 (...)

Pir Mehmet

Evvel, ahir dilimizde harf-i bismillah Ali
Zahir ü bâtında gördük küntü kenzullah Ali

(Hız. Ali; **Kuran, besmeleden, besmele de "b" harfinden, "b" harfi ise altında bulunan noktadan ibarettir. Ben işte o noktayım demiştir.** -Arap "b" harfinin altında nokta bulunur.- Ozan burada, buna işaret ediyor ve İmam Ali'nin, hem zahir anlamda, hem bâtın anlamda Tanrı'nın bilgi hazinesinin taşıyıcısı olduğunu vurguluyor.)

Önümüzde ardımızda, sağımızda solumuzda
Kanceru kim azm kılsak sümme vechullah Ali

(Sağa, sola, öne arkaya nereye bakarsak bakalım; gördüğümüz Tanrı'nın yüzü olan -onun görüntüsü olan -Ali'dir.)

Yatmada, oturmada ve durmada hem gitmede
Hem kadem, menzil be menzil fi sebilullah Ali

(Her yerde, her noktada duran ve giden Ali'dir. O Tanrı yolunda verilendir.)

Yerde gökte ayda günde cümleten eşyada ol
Berrü bahre şöyle dolmuş Hak veliyullah Ali

(Yerde, gökte, her varlıkta beliren Ali'dir. Kara ve denize do-
lan, onları oluşturan Tanrı'nın velisi olan Ali'dir.)

Ey Virani men ledün ilmine sen atın gzn

Gördün anda harf be harftevil-i ilmullah Ali

(Ey Virani, sen Tanrısal bilgiyi aralamaya başladın. Ve orada;
harf harf, Tanrı'nın ilminin yorumlanması Ali olduğunu anla-
dın.)

Virani

Zulmet deryasını nur edip gelen

Hızır İlyas, şah-ı Merdan Ali'dir

Garibin, mazlumun halini bilen

Hızır İlyas, şah-ı Merdan Ali'dir

(...)

şükrü Metin

6- Zlfikarname

Bu şiir türü, Hz. Ali'nin yiğitliğini ve kılıcı Zülfikar'ın keskinli-
ėini anlatır. Temeli, **La feta illa Ali; la seyfe illa Zülfikar** bii-
mindeki hadistir. Ali'den üstün yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yok-
tur; anlamındadır.

Zlfikarnameler, özellikle bu sözün dörtlük sonlarında yine-
lenmesiyle oluşur.

7- Miraname (Miraciye)

Bu müzik; **Miraç** olayını anlatan şiirle i iedir. Peygamber'in
miraca gidişi, yolda önüne arslanın çıkması, yüzüğünü arslana ve-
rerek geçmesi, geri dönüp Kırklar Meclisi'ne varması söylencesi
anlatılır.

Çok değişik bestelerle, bu olay renklendirilmiştir. Mirana-
menin en nls, **"Ali bizim şahımız, Kâbe kiblegahımız/ Mi-
rac'daki Peygamber, o bizim padişahımız!"** dörtlüğü ile başla-
yan **Bektař Ćelebi**'nin bestesidir ki her cemde mutlaka okunur.

8- Devriye

İslam inancına, **Çin-Hind** dinlerinin bir katkısı olan tasavvufun temel ilkelerinden birisini “**devir nazariyesi**” oluşturur. Kuran’daki “**Allah’tan geldik Allah’a döneriz.**” işaretinde şekillenen bu teoride, ruh, madenler, bitkiler, hayvanlardan geçerek insanda bedenleşir. Sonra da Allah’a yönelir ve onda kaybolur ki buna **fenafillah** makamı denilir. Allah’la birlikte olmak **bekabilah** amaçtır. Ruhun bu dolaşımını anlatan devriyeler, **hululreen-karnasyon** fikirlerini de içeren bir yapıda ortaya çıkabilir. Tasavvufun bu katkısı, Aleviliğin felsefi zenginliğini oluşturan direklerden birisidir.

*Cihan var olmadan, ketm-i Âdem'den
Hak ile birlikte yektaş idim ben
Yarattı bu mülkü çünkü o demeden
Yaptım tasvirini nakkaş idim ben
(...)*

Şiri (Bektaş Çelebi)

9- Taşlama

Taşlama, halk edebiyatında ve dinsel edebiyatta önemli bir şiir türüdür. Kişilerden düzene, doğadan hayvanlara kadar geniş bir yelpaze içinde taşlama yapılmıştır. Alevi edebiyatında taşlama, daha çok Sünni ideolojiye yöneliktir. Burada bir savunma tavrı da göze çarpar.

*Zahida yanaşma semt-i sal’ata
Çok girip işleyip ol yandan geçtim
Değişme cenneti iki rekâta
İkisi de senin ben andan (ondan) geçtim*

*Zahit dinin kaydın edeli zail
Rah-ı hakikate olmuşuz vasıl
Ol küfr-i zülfüne olalı mail
Seyr-i ruh ü din ü imandan geçtim*

*Sofî muhabbete nedir inadın
Eşek deyü daim söylenir adın
Al eğer can ise bugün muradın
Zahmi gibi ben de bu candan geçtim.*

Zahmi, 19. yy

*Bende-i Âl-i Resul'e taş atan ey bî-haya
Kavm-i batılsız, adavet sinenizde var daha
Ümmet-i peygamberiz dersiz, edersiz iftira
Pişuvanızdır Muavi, bu değil asla hafa
Mayeniz Süfyani'lerden buldu çün neşv ü nema
Kasdınız Âl-i Resul'e eylemek hala cefa*

Dürri, 19. yy

*Zühd ü riya ile olan ibadet
Hatadır Hazret-i Settar'e karşı
Böyle namaz ile olamaz ümmet
Hiç kimse Ahmed-i Muhtar'e karşı*

Harabi, 19. yy.

10- Şathiyye

Alevi âşıkların coşup kendilerinden geçtikleri anda dile getirdikleri görüşleri içeren şiir türüdür. Erenlerin bu nutukları; tanı bir aşkınlığı anlatır. Bu şiirlere zahiren bakılırsa; kesilikle söylenin dinsizliğine ve katline hükmedilebilir. Büyük gerçeküstücü ozanımız, **Abdal Musa Dergâhında** pişen **Kaygusuz Abdal**'ın aşağıdaki çok ünlü şathiyesi böyle bir eserdir:

Yücelerden yüce gördüm
 Erbabsın sen yüce Tanrı
 Bu Allahlığı nereden
 Satın aldın kaç Tanrı

Ali ile bir olmuşsun
 Bir mektepte okumuşun
 Ali olmuş hafız kelam
 Sen okursun hece Tanrı

Kıldan köprü yaratmışsın
 Gelip kullar geçsün deyü
 Hele biz beri duralım
 Yiğit isen geç a Tanrı
 Yaratmışsın bağ ü cennet
 Kulların etsinler sohbet
 Cehennemi niçin yaptın
 Be akılsız koca Tanrı

Unuttun diye namazı
 Bizi ateşe atarsın
 Kul yanması abes değil
 Gel bas kızgın saca Tanrı

Senin kulların anılır
 Anası atası ile
 Anan yoktur baban yoktur
 Benzersin bir piçe (hiçe?) Tanrı

Seni her yerde görürüm
 İçin dışını bilirim
 Sırrın halka faş ederim
 Halin olur nice Tanrı

Kaygusuz'um der buradan
 Cümle mahluku yaradan
 Kaldır perdeyi aradan
 Gezelim bilece Tanrı

Hemen belirtelim ki bu eserler; özünde Sünni İslam anlayışının tasarlayıp dayattığı Allah kavramı ve cennet-cehennem inancına yönelik eleştirilerden ibarettir. Bâtını İslam anlayışını benimseyenler; zahiri İslam anlayışını hep tenkit etmişlerdir. O zaman kimi zaman coşunca böyle yükeerde uçabilmiştir.

Aleviliğin Sünnilikten farklı olduğunu göstermek için una benecok nutuk söylenmiştir. Örneğin **Seyyid Ali Sultan** (Kızıl Deli Sultan) şu beytinde bunu dile getirir:

*Biz bir ayet okuruz hiç Kur'an'a benzemez
Bu bizim imanımız bir imana benzemez*

Elbette Sünni İslam; bu tür şiirleri dinsizlik saymıştır. **Yunus Emre**'nin kâfir ilan edilmesinin sebebi de şathiyeleridir.

11- Muharremiyye

Bu şiir türü; Muharrem ayını ve özellikle de Aşura'yı, Hüseyin'in şehit edilmesini anlatır. Muharremiye; oruç sırasında matem için okunan ve çoğu da besteli olan bir türdür. Alevi fikrinin Anadolu'daki en güçlü temsilcilerinden birisi olan Yunus Emre de koyu bir Ehl-i Beyt dosu olarak Muharremiye yazmıştır.

*Ayetler ile bilinen
Her yerde hazır bulunan
Cennet içinde salınan
Hasan ile Hüseyin'dir*

*Bunda Aşura eyleyen
Hem ruhunu şad eyleyen
Anda şefa'at eyleyen
Hasan ile Hüseyin'dir*

*Muhammed'dürür dedesi
Gayet oldu ol gün ısı
Evliyalar serçeşmesi
Hasan ile Hüseyin'dir*

*Kanlı gömleğini alan
Düşmanına karşı duran
Yezid'e kılıçlar salan
Hasan ile Hüseyin'dir
Yunus eyder onda kalan
Bu dünyanın sonu viran
Kerbela'da şehit olan
Hasan ile Hüseyin'dir*

Muharremiye, saray edebiyatının da bir ürünü olarak gelişmiştir. Divan edebiyatında karşımıza daha ağdalı bir dille çıkar. Halk ozanları da kimi zaman, bu türü Divancılar gibi işlemişlerdir.

*Ah kamer (ay) devredüben geldi Muharrem mahı(ay)
Sen de gel mümin isen eyle bugün ah ü vahi
Görmedi dideleri (gözleri) nur-ı Resulullah'ı (Peygamber'in nurunu)*

Fikretmediler en sonra Huzurullah'ı

*Ah şehid etti Yezid, nesl-i mutahhar (soyu temiz) şahı
Lanet-i Hakk'a seza oldu ebed vallahi
(Sonsuza kadar Allah'ın lanetine uğradı vallahi)
(.....)*

Zahmi

12-Nutuk (Öğüt/Pendname)

Alevi ozanların öğüt niteliğindeki şiirleri ile hikmetli sözleri nutuk olarak adlandırılmıştır. Saygın bir dal olarak kabul edilmiştir. Erenlerin sözleri (nutukları) ve nazarı (bakışı) kutsal kabul edilmiştir.

*Sana yerden gökten büyük nasihat
Gördüğün ört görmediğin söyleme
Erenlerden pirden budur emanet
Gördüğün ört görmediğin söyleme
(.....)*

Azbi

13- Nevruziyye

Bu şiir türü, Nevruz günü ve Nevruz törenlerinde okunurdu. Nevruzda yapılan cemlerde mutlaka bu konu şilenirdi. Hazretl Ali'nin doğum günü sayılan Nevruz; Türk kültürünün Orta Asya'dan beri taşıdığı kutsal günlerden birisidir. 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gecede (eski yılbaşı) Nevruz törenleri yapmak kuvvetli bir gelenek idi.

*Lamekan ilinden bir sada geldi
Nevruzunuz canlar mübarek olsun
Kalbi mminana bir safa geldi
Nevruzunuz canlar mübarek olsun*

*Veladet günüdür Hak Mürteza'nın
şemşir-i kudretle ol Kibriya'nın
Nare-yi Hayder tek aıp dehanın
Nevruzunuz canlar mübarek olsun
(.....)*

Didari

14- Samah Müzikleri ve Samah

Anadolu'da cem törenlerinin parçası olarak yapılan **semah**, müzikle iı iıedir. (Ayrıntılı bilgi iıin deyimler bölümüne bakınız.)

şiir

Alevi şiirini; **dinsel tören şiirleri** ve sivil yaşam şiirleri diye ikiye ayırmak gerekiyor. Bu bölümlemeyi, **gizli şiir** ve **sivil şiir** diye de ayırabiliriz.

Tren şiirleri veya gizli şiir daha ıok kırsal alanda ortaya ııkan ozanların (hak âşıklarının) rndr. Bu şiir türünün bazılarını yukarıda özetledik. Bunlar Aleviliği öğretmek, savunmak, yaymak amaılı eserlerdir. şiir bu eserlerde bestelerin bir parçası olarak var oluyor. Fakat, kent Alevileri olan Bektaşilerde, okumuş kesimden ııkıp da Alevi düşüncesini yansıtmak üzere yalnız şiir ya-

zan Aleviler de olmuştur. Bu biçimde divan oluşturan ozanlar vardır.

Alevi şiirlerinin en önemli yönü, konulu olmasıdır. Bu şiir; temelde, Türklerin şiir biçimi olarak Asya'ya değin uzanır. Dörtlüklerden oluşan Türk halk şiirinin biçimi ve hece ölçüsü kullanılmıştır.

Alevi şiirinin, divan şiiri biçimini kullandığı da bir gerçektir. Bu biçimle, genel olarak mersiyye, naat, miraçname, Zülfikarname türü şiirler yazılmıştır. Gazel tarzı (iki dizeden -beyit oluşup aa, bb, cc, dd... gibi kafiyelenen şiir türü) genellikle uzun mersiyyelerde yeğlenmiştir.

Bunun dışında dört dizeden oluşan murabba biçimi de kullanılmıştır. Yine beş dizeden oluşan muhammes ve altı dizeden oluşan müseddes vardır. Bunlar genellikle, aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerdir. Bazılarında ise hece ölçüsü kullanılmıştır. Biçim olarak divan biçimi yeğlenmiştir.

Dindışı Alevi Şiirleri:

Alevi şiiri yalnız dinsel konularla sınırlı değildir. Dindışı konularda da büyük bir zenginlik taşır. Bu tür şiirlerde de konulu oluş başta gelir. Mani tarzı şiirlerde bile doldurma dizeler yoktur. Alevi şiirinde **“Dama kurdum çatmayı”** veya **“Keçi vurdum bayıra/Kımıl kımıl yayıla”** gibi renksiz girişler bulunmaz.

Dindışı Alevi şiirini şöyle bölümleyebiliriz:

- 1- Güzellemeler,
- 2- Koçaklamalar (yiğitlemeler-başkaldırı şiirleri-),
- 3- Hayvanlara yönelik taşlamalar,
- 4- İnsan ve toplum taşlamaları,
- 5- Kadere ve Tanrıya yönelik taşlamalar (şathiyyeler)
- 6- Doğa şiirleri,
- 7- Öğütler,
- 8- Konulu destanlar,
- 9- Gülünç destanlar.

Dindışı Alevi şiirinde genel olarak ulusal ölçü olan hece ölçüsü ve dörtlük düzeni kullanılmıştır.

Bugün Türk halk şiiri diye bilinen şiir türü Alevilerin eseridir. Yunus Emre, Sait Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlu, Katibi, Muhyi, Nizamoğlu, Kul Himmet, Azmi, Hasan De-de, Teslim Abdal, Şah Hatayi, Kul Nesimi, Gevheri, Feryadi, Kazak Abdal, Dertli, Erzurumlu Emrah, Seyrani, Serdari, Dadal-oğlu, Hakkı Baba, Ağahi, Sümmani, Aşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Daimi, Davut Sulari, Nesimi Çimen, Mahzuni Şerif, Çırakman, Kul Garip (Neşet Ertaş) gibi pek çok ozan Alevidir.

Resim

Aleviler, resmin yasak olduğuna inanmazlar. Onlara göre resme getirilen yasak, Peygamber döneminde putlara karşı takınılan yasaklamadan kaynaklanmaktadır. Yasağı, geçmişte kalan bir süreç olarak görürler. Bu nedenle de evlerini Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli ve diğer yol büyüklerinin resimleriyle süslerler. Bu resimlerin en büyük özelliği de harflerden biçime doğru bir gelişme göstermesinde yatar. Biçimi, harflere (Arap alfabesindeki) göre deforme etmek de sayılabilen bu resimler ile, Sünnilikteki suret yapma yasağı delinmiştir.

En eskiden beri Alevi evlerinde “kendi cenazesini deve üzerinde kendisi götüren Ali” minyatürleri bulunuyordu.

Oyun (Dans)

Türk Aleviler, kadın erkek birlikteliğini temel alıp yolu bu birlikteliğin üzerine oturtmuşlardır. Bu nedenle, kadın erkek kaçgöçü olmamış, erkekle kadın dinsel nitelikli ve sivil oyunları birlikte yapmışlardır.

Cem

Anadolu Aleviliğinin en önemli kurumlarından. Sünni ibadet biçiminin dışlanması, cem sayesinde olmuştur.

(Cemin özellikleri ilgili bölümde anlatılmıştır.)

Kadın-Erkek Birlikteliği

Alevilikte, özellikle Anadolu Aleviliğinde kadın, erkeğe eştir. Bu da birlikteliği getirmiştir.

(Alevi Felsefesinde İnsan ve kadın bölümlerine bak.)

İslam Öncesi Türk Şiirinin Etkisi

Türk dilini ve dolayısıyla da kültürünü taşıyan en önemli kaynak Alevilik oldu. Anadolu'daki Alevinin yaşam biçimi, inancı, dili, şiiri, müziği, sazı, kurbanı, din önderi; İslam öncesi Türk kültürünün uzantısıdır. Bu gerçek, olgularla en açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin İslamsal gözüken Alevi şiiri ve müziği bile eski Türk kültüründen derin izler taşımaktadır. Anadolu Aleviliğini anlatmaya çalışan kimi kişilerin bu kültürü neredeyse Kayıp Kıta Mu denilen hayali bir topluma bile bağlamaya çalıştıklarını görmekteyiz ama bu toplumun dilinin sahibi olan Türk kültürüne asla bakmadıklarını anlamaktayız. Burada anlattığımız Aleviliğin dil (anlatım) aracının Türkçe olduğu bir gerçektir. Öyleyse; Aleviliği anlamanın birinci yolu Türk diline, Türk kültürüne yönelmekten geçiyor. Aşağıda bu konuda birkaç gönderme yapıyoruz.

Bugünkü Alevi edebiyatında ve müziğinde “tevhid” adı verilen Allah'ı anlatan ve onun birliğine, gücüne, iyiliğine vurgu yapan şiirlerin benzerleri Maniheist ve Budist Türkler arasında da görülmüştür. Müslümanlıkta Sünni kesimde İlahi adı verilen ama Alevilikte çeşitlendirilip konularına göre özel adlarla anılan dinsel şiirlerin en seçkin örneklerinden birisi, Turfan'da kazılarda elde edilen **Tan Tanrı İlahisi**'dir. **Manici** çevrede, geleneksel Gök Tanrı inancını da yansıtan bu şiir şudur:

Tang Tengri kelti

Tang Tengri özi kelti

Tang Tengri kelti

Tang Tengri özü kelti

Turunglar kamağ begler kadaşlar

Tang Tengrig ögelim

Körügme Kün Tengri

Siz bizni küzeding

Körünügme Ay Tengri

Siz bizni kurtarın

Tang Tengri

Yıdlig yıparlıg

Yaruklug yaşuklug

Tang Tengri

Tang Tengri

Tang Tengri

Yıdlig yıparlıg

Yaruklug yaşuglug

Tang Tengri

Tang Tengri

Eski Türk Şiiri, 2. b. s. 8

Yukarıdaki şiiri biraz dikkatle incelerseniz, yüzyıllar öncesindeki bu Türkçe'yi kolayca çözersiniz: Tang: tan, Tengri: tanrı, ketli: geldi, özi: özü-kendi, kamağ: kamu, kadaş: kardaş, körügme: görünen vb... Bu şiirin bugünkü dile aktarımı şöyle:

Tan Tanrı geldi/Tan Tanrı kendisi geldi/Tan Tanrı geldi/Tan Tanrı kendisi geldi

Kalkınız bütün beyler kardeşler/Tan Tanrı'yı öğelim

Görünen Güneş Tanrı/Siz bizi koruyun/Görünen Ay Tanrı/ Siz bizi kurtarın

Tan Tanrı /Güzel, mis kokulu/Parıltılı, ışıltılı/Tan Tanrı/ Tan Tanrı

(Tekrar)

Cehennem Tasviri

İslam öncesi Türk edebiyatında yer alan ve Manici çevrelerde bulunan bir başka şiirde de cehennem anlatılıyor. Bir bölümünü orijinal biçimiyle aktaralım:

*..... aytur tiyür
..... kentü kılmış kılınçı köz-ünür tiyür
Yir sub katı irinür tiyür
Ot sub katı ıglayur tiyür
İgaç kutı ulıyur tiyür
(...)*

Bazı dizeleri ve kelimeleri okunamayan şiirin bugünkü dile aktarımı şöyle:

*...sorar derler
Onun yapmış olduğu işler görünür derler
Yer ve su kutu (kutsallığı/mutluluğu) bozulur derler
Ateş ve su kutsal ağlar derler
Ot ve ağaç kutsal ağlar derler
Adil buyruk, aynadaki yankı gibi ortaya çıkıp
İnkarcı ruhu yakalayıp
Terazi içine oturtur derler
Terazi yükselirse yaptığı işlerden dolayı sorguya çekilir
Yapmış olduğu kötülükleri dinlenir
Ters, kıllı, yaşlı şeytan gelip
İnkarcı ruhları yakalayıp
Karanlık cehenneme doğru götürür derler
Onları baş aşağı oraya atar derler
Cehennemdeki şeytanlar onları yakalar derler
Muntrumuntuz şeytanlar gelip derler
..... kamçı ile vurup kamçılama ister derler*

Çok....

Ruh orada görünür derler

Ölümü ister fakat bulamaz derler.

.....

Age, s 29

Görüldüğü gibi İslam dininden önce de Türkler arasında cehennem fikri ve inanışı; şeytanı, cini ve terazisi ile kuvvetle yaşamaktadır ve hemen hemen olduğ gibi İslam içinde devam etmiştir.

Tıpkı ilk şiirde yer alan Güneş ve Ay tanrılarına olan inancın Muhammet-Ali biçimine sokularak sürdürülmesi gibi...

Anadolu Alevi edebiyatında büyük yer tutan öğüt türü şiirler de İslam öncesindeki Türk ozanları tarafından bol bol yazılmıştır. Türk kültürü ve inanışı üstünde çok kuvvetli etkileri olan Budizm de Alevilik içinde varlığını bugünlere kadar sürdürmştir. Budist çevrelerde oluşan hava ile Alevi yaşam biçimi ve ibadeti arasında kuvvetli bağlar vardır. Budist Türkler arasında kuvvetli ozanlar çıkmıştır. Bu ozanlardan birisi olan Çısuva Tutung'un 16 kıtalık uzun öğdnn son drtlğn bugünkü dile aktaralım:

"Onun için bakşılardan (hoca, eren) usul, örnek ve kurtuluş iste

Daima olgunlar arasında çiğ; çiğler arasında olgun ol

Altı Kapı'dan içeriye bak, en güzel yol görünür

Temiz, duru, üstün huzur ülkesi oradadır"

Yukarıda şiirin havası; olduğ gibi Alevi-Bektaşi edebiyatına aktarılmıştır. Altı Kapı ise Dört Kapı haline getirilmiştir.

Başka bir dörtlük daha:

"Yapılmayacak işleri

Önceden düşünmek gerek

Düşünmeden yaptıktan sonra

Nasıl inkar etmek gerek?"

Age, s. 267

Eski Türk şiirinde sivil şiir değdiğimiz türden eserler de çok akıcı ve duygusaldır. Sevgilisine seslenen ozanın güzellemesinden son iki kıtayı aktaralım:

*“Işıklı Tanrılar buyursun
Yumuşak huylum ile
Birleşerek bir daha ayrılmayalım*

*Güçlü melekler kuvvet versin
Gözü karam ile
Güle güle oturalım”*

Age, s. 21

Anadolu Türk edebiyatında; hece sayıları sabitlenecek ve kıtalar dörütlü dizelerden oluşacak; şiire tam şekil hakimiyeti gelecektir. Bu biçim içinde eski şiiri, Alevi-Bektaşî ozanları günümüze kadar sürdüreceklendir.

Asya’da oluşan Türk şiirinin serbest ölçü ve yer yer başta kafiyelele yazıldığını dikkate almak gerekiyor. (Bu konunun ayrıntıları için Halk Şiirinde Başkaldırı isimli eserimizin inceleme bölümlerine bakılabilir) Türk şiirinin gücünü gösteren bir başka boyutu da doğa şiirleridir. Aşağıda bir de doğa şiirinin ilk ve son kıtalarını aktarıyoruz:

*“Birbirine bağlı duran kat kat dağlarda
Sakin ve تنها Aranyadan’da
Ardıç ağaçları altında
Akar sular boyunda
Sevinç içinde uçuşan kuşçukların
Toplandıkları, bir araya geldikleri yerlerde
Hiçbir şeye bağlanmadan huzura kavuşmalı
İşte öyle yerlerde
(.....)*

*Göğeriþ duran güzel dağlarda
Gönlün hoşlandığı تنها yerlerde
Sık söğütlükler içinde
Kaynayıp köpüren göller arasında
Başta göz olmak üzere bütün duyulardan sıyrılıp
Her şeyin göründüğü, bilindiğı gibi olduğı yerde
Hiçbir arzu beslemeden huzur tatmalı
İşte öyle yerlerde”*

Age, s. 67

Yunus Emre’de yer alan şu dörtlüğü hatırlayınız:

*Karşı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın?”*

Şimdi bir de bundan yüzyıllarca önce yazılmış olan şu dörtlüğe bakınız:

*”Aklar bulut örlep kükirep
Alkuka mu kar yagurur
Ak bir saçlıg karı anam
Açıyu mu yaşların akıdur”*

Age, s. 248

Bugünkü dille: Ak bulutlar yükselip kükreyerek/Her yana kar mı yağdırır/Ak saçlı o yaşlı anam/Acılar içinde göz yaşı mı akıtır?”

İslam öncesinde; Maniheizt ve Budist inancının egemen olduğu yerlerde yazılan şiirler; Anadolu’ya ozanlar (oyun, bahşı, şaman) yoluyla aktarılmış ve törenlerin de bir parçası halinde yaşatılmıştır.

Budizmin Alevi-Bektaşî inanışı üstündeki derin etkisini belirten birkaç örnek üzerinde durmakta yarar vardır:

Alevi-Bektaşî ibadetinde temel olan kurban geleneği; koyun veya koç kurban etmeye dayanır. Budistler de Buda'ya koyun kurban ediyorlardı. Kurban edilen koyunun kemiklerini saklamak da Budizme özgü bir davranış biçimidir. Bu olguyu Marco Polo, 13. yüzyıl Asya yaşamında tespit etmiştir. (Marco Polo Seyahatnamesi, Tercüman Yayınları, c. I, s. 61) Aynı olgu halen Anadolu Alevileri arasında sürmektedir.

Bütün Türkler arasında yaygın olan bir diğer gelenek de ölen kişinin ardından verilen yemektir. Ölü aşı da denilen ve ölenin ruhu için verilen bu yemek de Budizmin ritüellerinden birisidir. (Age, s. 62) Eski Türklerdeki atalar kütü ile tam bir uyuşum yaratan ölü aşı da günümüzde yaşatılmaktadır.

Bir başka Budist gelenek de Alevi-Bektaşî dervişlerinde görülen char-darp ritüelidir. Bu dört vuruş anlamına gelen terim; baştaki kılların kesilip atılmasıdır. Büyük Alevi ozanı Kaygusuz Abdal böyle gezmiştir. Bu olguyu onun minyatürleri de kanıtlamaktadır. Sakal, bıyık, kaş ve baş kıllarının yülünmesi olan bu gelenek Budizm'den İslam içine sokularak Türkler eliyle yaşatılmıştır.

Gülbang (Alkış/Dua)

Anadolu Alevileri hemen her işe bir gülbang (dua) ile başlarlar. Yalnız bu dua Türkçe'dir. Gülbang içinde 12 İmam, 17 Kemerbes, 14 Masumu Pak'ların isimleri ile Kuran'dan bazı terimler geçebilir. Gülbangların dili zaman içinde sadeleşerek gündelik dil haline gelmiştir. Bu duaların en eski yazılı biçimini 16. yüzyılda Bisati tarafından yazıldığı öne sürülen ve Aleviler arasında **Şeyh Safî Buyruğu** diye bilinen **Menakıb'ül Estrar Behcet'ül Ahrar** adlı Alevi kaynağında görmekteyiz. Bu dualar zamana ve bölgeye göre değişiklikler gösterebilmektedir. Bunda, her dede ocağının gülbanga kendi ocağı ile ilgili bir cümle katması da etkili olmuştur. Elbette; doğaçlama özelliği olan bu dualarda, okuyan dedenin bilgisi, görgüsü, yeteneği de etkilidir. Yani; belli bir kalıbı bulunsa

da cümleleri kuruluşunda ve içeriğinde yer yer eğiklikler gözlemlenmektedir. **Gülbang** (Gülsesi) veya **terceman** denilen bu dualar Anadolu Aleviliğinin Türk kültürü ile sıkı ilişkisini gösterir. İslam öncesinde hayır dua anlamına gelen “**alkış**” okunurdu. Bunun karşıtı ise kargış (beddua) idi. Anadolu Aleviliğindeki dualar (gülbang) olduğu gibi eski “**alkış**”lamanın sürdürölmesidir. Günümüzde alkış sözcüğü artık bu anlamını yitirmiş olsa da eskiden hayır dua idi. Alkışın temel özelliğı, Türkçe olmasıydı. Aynı gelenek Alevilikte sürmektedir. Bazı dualardan aktaracağımız alıntılar bunu kanıtlamaya yetecektir:

Cem başlatma gülbangından baş kısım:

“Bism-i Şah, Allah Allah! (Şah’ın (Hz. Ali) adıyla Allah Allah)

Akşamlar hayrola, hayırlar fethola (kazanıla), meydan abad ola, sırlar mestar ola, gönüller mesrur ola, fakir fukara mamur ola, Er Hak Muhammet Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola...”

Talibin cemde görgüsü sırasında okunan Dâr gülbangı:

“Bism-i Şah, Allah Allah!

Erenler, yüzüm yerde, özüm dârda; erenler meydanında, Muhammed Ali divanında, pir huzurunda, canım kurban, tenim tercüman.

Bu fakirden ağrınmış, incinmiş, gücenmiş can karındaşlarından var ise dile gelsin, bile gelsin; hakkını talep eylesin.

Allah eyvallah, gerçekler demine hü dost!”

Sofra duası:

“Evvel Allah diyelim, kadim Allah diyelim, geldi Ali sofrası, Hak versin biz yiyelim; gerçeğın demine Hü diyelim.”

Bir başka sofra duası:

Bism-i Şah, Allah Allah!

Nimet-i Celil, bereket-i Halil (Allah’ın verdiği Halil İbrahim bereketli nimet). Bu gitti yenisi gele, Hak bin bin berekatını vere. Yiyenlere nur ü iman ola. Yiyip yedirenlerin alıp getirenlerin, pişirip kotaranların, sofra hizmetinde bulunan can kardeşlerimizin hizmetleri kabul ve Hak erenler yardımcıları ola

(...)

Lokma hakkına, sofrâ hürmetine, evliyalar keremine, cömerdler demine, hazır ve gaib gerçeklere Hü!"

Akşam duası:

"Bism-i Şah, Allah Alla!

Erenler, akşamlar hayrola; hayırlar fethola, şerler def ola. Münkir münafık yuf ve mat ola. 12 İmam efendilerimiz yardımcımız ola.

Nur-ı Nebi, kerem-i Ali (Peygamberin nuru, Ali'nin iyiliği), piri-miz hünkarımız Hacı Bektaş-ı Veli.

Yuf, lanet Yezid'e, rahmet mümine... Gerçekler demine, keremine Hü!"

Alevi yoluna girmiş kişiye talip denilir. Ona şu telkin duası okunur:

"Ey talip yalan söyleme, gıybet etme, şehvetperest olma. Kibr ü kin tutma, kimseye hacet etme. Gördüğün ört, görmediğin söyleme. Elinle komadığın şeye yapışma. Elinin ermediği yere el uzatma. Sözünün geçmediği yere söz söyleme. İbretle bak, ilm ile (yumuşak) söyle. Küçüğe izzet, büyüğe hizmet eyle. İkrarını saf eyle (Verdiğin sözü tut). Hakkı özünde mevcut bil. Erenlerin sırlarını anla. Özünü tarikatte sabit kadem (kararlı) eyle.

Mürşidin Muhammed, rehberin Ali'dir. Mezhebin İmam Cafer-i Sadık; güruhun naci; pirin Hünkar Hacı Bektaş Veli'dir."

Semahçılara okunan dua:

"Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muradınız hasıl ola, İsteğinizi Hak Muhammet Ali vere. Döndüğünüz semahlardan hayır hasanet göresiniz. Ebu Zer Gıfari'nin, Fatıma Ana'nın hüsn ü himmeti üzerinizde ola. Aliyyel Murtaza Kırklar semahına kaydede. Gerçeğe hü!"

Göçen (ruhunu teslim eden) kişinin arkasından okunan duadan bir bölüm:

"Hak Taala hazretleri o göçen merhumun kabrini cennet, sorgu sualini kolay getire. Azabı var ise yarlıgaya. Ve cümle günahlarını bağışlaya. Rahmet ve mağfiret üzere ise rahmet ve mağfiretini günden güne artıra. Allah diyelim; Allah Allah!"

Şeyh Safi Buyruğu'nda öbür âleme göçen kişinin arkasından beş veya üç erkek ile iki Müslim bacı, dara dururlar. Onlar göçen

kişi niyetine ayakta iken bu duadan başka Hatayı'nın şiir biçimli bir duası okunur ki onun başlangıç beyti şudur:

"Hata kıldım Huda için bağışla/Muhammed Mustafa için bağışla"

Cem'de dem alınırken okunan Dolu duası:

"Kadeh seni, bade seni; vermeyelim yade seni; münkirin ne haddi var; zerre kadar tade seni"

Elbette içilen tolu, İslami bir kılık altında artık sekahm hamr yani cennetteki şarap olarak kabul edilmektedir. Bunu ancak müminlerin içebileceği de vurgulanmaktadır.

Bu durum, tolu geleneğindeki kutsallığın İslam kutsallığı altında devam ettirildiğini gösteren ve Sünnilikten kesin kopuşu işaret eden bir olgudur. Bu inadına direniş, millî kimliğin korunma direnişi olarak algılanmalıdır.

Buyruk'ta Sünni-Alevi İbadet Anlayışı

şeyh Safi Buyruğu'nda ibadet konusu açıklanırken Sünnilikle Anadolu Aleviliği arasındaki fark gayet net biçimde ortaya çıkılmaktadır. Sünnilik zahiri bir inanç biçim olarak tasvir edilirken Alevilik Bâtinî bir yol olarak tanımlanmaktadır.

Aşağıdaki alıntı bunu açıkça gösteriyor:

"(...) Ve şeriat ehli olan kimseye lazım olan şunlardır: Namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, gücü yeterse malının zekatını vermektir.

Tarikat ehli olan kimseye lazım olan ise:

Meskenet ıssı olup (Kendi varlığından bile sıyrılıp) bir kez can  gönülden niyaz eylese (Tanrı'ya yakarsa) Hak katında makbule geçer.

Ve şeraite göre namazı cemaatle kılmanın hayrı ve sevabı çoktur; nerede cemaat çoksa oraya giderler.

Tarikate göre ise: Mürşid huzurunda cem olup (toplanıp) sohbet halkasında(Cem törenindeki halka biçimli oturuş) oturmak, günahını ele vermek (söylemek) ve bin günaha bir özür niyaz eylemek (dilemek) de öyledir.

Bir talibin günahını ele vermesi, Mizan'da tartılmak gibidir.

Peymançe yerine (cemde meydana) geçip dâra durması, Sırat'ı geçmek gibidir.

Ve de öz sitemine (ceza) razı olup arkâna düşmek (Kayın ağacından yapılmış Tarık –değnek altından geçmek. Burada Zülfikar'ı temsil ettiği kabul olunur.), teslim olmak, ölmeden önce ölmek gibidir.

Üzerinde Zülfikar yürütmek (Tarık, yani kutsal kayın değneği gezdirmek veya hafifçe onunla vurmak) yaptığı amellerin cezasını çekmek gibidir. Yani erkandan geçmek; günahlarından yarlıganmak (affolmak) gibidir.

Pir huzura gelip gülbank almak; Hak Taala hazretlerinin katında kabul ve makbul olmak gibidir.

Hac ve Kâbe

Ve şeriat kavi, gücü yeterse Hacc'a giderler; yol yürürler; gidip Beytullah'ı (Kâbe'yi) tavaf ederler. Ve hem cehennem ateşinden kurtulmak için Kâbe'nin içine girmeğe çalışırlar.

Nitekim Hak Taala buyurmuştur: Her kim ki benim evime girerse, her türlü beladan emin olur, dünya ve ahiret korkusundan kurtulur.

Şimdi iyi bilinmeli ki: Hak Taala'nın beytullahı (evi) müminlerin gönlüdür. Hazreti Resul buyurmuştur: "Müminin gönlü Allah'ın evidir; müminin gönlü Allah'ın arşıdır."

Müminlerin gönlü Hakk'ın nazargâhıdır (baktığı, görüldüğü yerdir). Halis gönüle günde yetmiş kez bakar, inayet, merhamet, şefkatle nazar eder. Her kimin gönlünde Hak korkusu yahut sevgisi var ise o bakışın eseri görünür. Ve eğer yok ise sınık dildir (kırık, işe yaramaz gönlüdür). O kimse taş gönüllüdür. Taşa su etki etmez ona da söz etki etmez.

Şurası bilinsin ki: tarikat için Hacc'a gitmek, mürebbinin (eğiticinin, mürşidin) gönlüne girmektir. Zahirî (şeklen, bedenî) Kâbe'e giden, ayağı ile yürür gider. Amma gönül kabesine yüzü üzeri yürür gider. Dünya padişahları da Kâbe'ye karşı başlarını

yere koyup yüzlerini toprağa sürerler; yani namaz kılarlar; hakk'a niyaz ederler.

Amma arif olan kişi Hakk'ı bilir; kendisine secde kılar. Hakk'ı bilmeyen sonuna dek müşkil (zorluk-şüphe) içinde kalır.

Hemen cehdedip (abalayıp) bir gönül ele getirmeğe (gönül kazanmaya) gayret eyle ki Kâbe'ye varasın; Hakk'ı kendi evinde gresin."

(Erdebilli şeyh Safi ve Buyruğu; s. 51 vd...)

Yukarıdaki alıntı göstermektedir ki Anadolu Aleviliğinin kutsal kitabı Buyruk, Sünni tapınma biçimlerinin yerine Bâtını içerikli ibadet ve davranış biçimlerini önermektedir.

Buyruk'ta dile getirilen bu görüşler, çok daha açık ve net olarak Yunus Emre'nin şiirlerinde karşımıza çıkmaktadır. (İlgili bölüme bakınız).

Bu nedenledir ki Yunus Emre'nin Bâtını zl şiirlerinin okunması Ebussuud Efendi tarafından dinsizli belgesi sayılmıştır. 16. yüzyılın bu otoriter şeyhülislamı; bu şiirleri okuyanların katledilmesi yönünde fetva vermiştir. (Samah maddesine bakınız)

ALEVİLİKTE TÜRK DAMGASI: TOLU

Anadolu Aleviliği'nin Türk kültürünün en eski temelleriyle şekillendiğini gösteren kanıtlardan birisi de dolu (tolu) geleneğidir. Eski Türklerde içeri kurbanını (gizli kurban/kanlı kurban) da anlatan tolu terimi Anadolu Aleviliği'nin sembol ismi Şah İsmail Hattai'nin deyişlerinde ve nefeslerinde; (Bizim içtiğimiz dolu/ Erenlerin dolusudur) yine onun öğrencisi Pir Sultan'da çok sık geçer. Tolu/dolui, kutsal içkiyi ve onun konulduğu kadehi (suğrak vb...) anlatır. Dolu sunmak; bu kutsal içkiyi, törende bulunan olgun kişiye içmesi için vermek; dolu içmek; onu alıp niyazlaşarak (selamlaşıp gönül rızası alarak) içmetir. Dolu içmek; Alevilikte mecazen de gerçeğe ulaşmak; aslında ayılmak (kendine gelmek) olarak anlatılır.

Dolu içmek, bugün Tahtacı (ağaçeri) Türkleri arasında yeminleşmek, antlaşmak anlamında da kullanılır. Buna Alevi Ağaçeri Türkleri **"dolu bölüşmek"** derler. **Tahtakuşlar Köyü'**nden uzman **Alibey Kudar**'ın bize anlattığına göre dolu bölüşmek şöyle olur: Her anlaşmazlıktan sonra, bu konu çözüme kavuşturulmuş ise anlaşmaya varılan konuda dolu bölüştürülür. Saki (saka) anlaşılan bu iki kişiye birer fincan içki verir. İçkiyi alan; kendi dolusunu karşısındakine (anlaştığına) sunar. İçki az yani bir dolu ise, o zaman anlaşılanlardan birisi yarısını içer, kalanını da anlaştığı insana sunar. Böylece iki kişi aralarında ant içmiş olurlar. Bu dolu bölüşmeyi çiğneyen kişi büyük günah işlemiş kabul edilir. Nişandan sonra bile anlaşılan taraflara dolu bölüştürülerek karar perçinlenir.

Dolu içilerek; toplumsal ve kişisel anlaşmalar da sağlama alınmış olur.

Dolu sözcüğünün eski biçimi "**tolu**"dur. Türkçe'deki t/d değişimi sonucunda dolu olmuştur.

Dolu içmek; en eski dönemlerdeki Türkler arasında da tıpkı bugün Tahtacı Türkleri arasında olduğu gibi yeminleşmek işareti idi. Özellikle; hakana bağlı beyler mecliste (cemde) kendilerine sunulan toluyu (1 kadeh şarabı veya pirinç rakısını) iki elleriyle tutarak ve hakanın önünde diz çökerek içerlerdi. (Bu konuda ayrıntılar için **Prof. Emel Esin**'in tolu konulu makalelerine bakınız.) Bu duruş bağlılığı ve ant içmeyi temsil ederdi. Tanrısal bir sözleşme olan dolu içme biçimi; bugün binlerce sene öncesinde olduğu gibi aynen bugünkü Alevi cemlerinde devam etmektedir.

Ölen beyleri temsil eden balballarda (mezar taşı biçiminde yontulmuş insan heykelleri) bu duruş ve tutuş biçimi açıkça görülmektedir. (İlgili fotoğraflar, Taştaki Türkler isimli kitaptan izlenebilir)

İşin ilginç yanı şudur: Tolu tutan balballar, sadece Moğolistan, Kırgızistan gibi en eski Türk yurtlarında değil Anadolu'da; özellikle de Doğu Anadolu'da ortaya çıkartılmıştır. Van Müzesi'nde mezar taşı biçiminde sergilenen balballar ile Kırgızistan'daki binlerce balbal duruş ve sunulan malzeme açısından birbirine son derece benzemektedir. Belde kemer; kemere sokulu iki ağızlı hançer, kılıç ve iki elle tutulan tolu...

Ölenin yer altı Tanrısı Kayra Han (Kara Han) ile bir tür sözleşmesi, bağlılığı, yemini olan bu duruş ve tutuş biçimi; Türklerin Oğuzlar'dan yüzlerce yıl önce Doğu Anadolu'ya geldiklerini gösteren somut belgelerdir.

Zaten M.Ö. 7. yüzyılda Kuzey Karadeniz hattına egemen olan İskit (Saka) Türklerinin savaşçı kadınlarının bu bölgede elde edilen seramiklere yansıyan görüntülerini de eski Urfa'da yapılan kazılarda elde edilmiş bulunuyor. Amazonların varlığı; 8. yüzyıla ait bir tabakta erkekle güreşen kadın figüründe de bulunmuştur. **Prof. Emel Esin**'in bize sunduğu Kök Türk (Büyük Türk Hakanlığı) dönemine ait olan bu görüntü; 14. yüzyılda yazılan Dede Korkut Hikayeleri'nde **Bamsı Beyrek** hikâyesinde geniş bir biçimde

anlatılmıştır. Bu öyküde yiğit Bamsı Beyrek; almak istediği **Banu Çiçek**'e ile güreşmek zorunda kalmış ve onu biraz da hileyle, çok zor alt etmiştir.

Bugünkü Ukrayna ve Macaristan hattında İskitlerden sonra Sarmatların daha sonra Alanların ve 4. yüzyılda da Hunların ege-men duruma geldikleri görülüyor. Yani bölgedeki Türk varlığı devam ediyor. Hunların 5. yüzyılın başında Kafkaslar üzerinden geçerek Suriye'ye kadar uzanan bölgeleri istila ettikleri bilinen bir gerçek.

Doğu Anadolu'nun Türkler tarafından çok önceden yurt tutul-duğunu gösteren bir diğer bulgu da **Hakkâri Gevaruk Yaylası**'da bulunan kaya resimleridir. Bu piktogramlardaki dağ keçileri tıpkı Doğu ve Orta Asya'da çizilen dağ keçileri resimlerinin üslubu ile taşlara kazınmışlardır. (Bakınız: Taştaki Türkler)

Daha ilginç olan da şudur: 730 yılında Orhon Irmağı kıyısına dikilen Türk yazıtlarında en üstte damga olarak dağ keçisi bulun-maktadır. Bir dişi kurttan (açına) geldiklerini kabul eden bu soyun dağ keçisini damga kabul etmesi; geniş Avrasya bozkırında ve 3500 metre yükselerdeki dağlarda bile karşımıza çıkan dağ ke-cisi piktogramlarının Türklere ait olduğunu tartışmasız biçimde kanıtlar.

Elde edilen bu yeni bulgular gösteriyor ki Anadolu Alevileri; Türk tarihinin en eski dönemlerinden beri devam eden dolu içme geleneğini İslami bir görüntü altında bugün de sürdürmektedirler.

Hemen belirtelim ki İslam öncesinde Türkler törenlerde bol bol içki içiyorlardı. Bu gelenek Orta Asya'da İslam'dan sonra da kuvvetle devam etmiştir. Müslüman gözüken beylerin de sagraklar (tolu) alıp-verdikleri yazmalarda kayıtlıdır. Aleviler; işte bu geleneği en eski haliyle bir kutsal and olarak cem törenlerinde sürdürmektedirler. Anadolu Aleviliği denilen kendine özgü kurumları bulunan Alevilik; burada da görüldüğü üzere; millî kimliği yansıtan bir kurumdur. Bunun kaynağını Hristiyanlığa bağlayanlar; Türklerin İslam öncesindeki sosyal hayatını hiç bilmeyen kişilerdir.

Su-Ağaç-Dağ Ruhları

Eski Türklerde; su, ağaç, kaya, dağ gibi doğal varlıklar da ruh sahibi kabul edilmişlerdi. Bunların ruhuna "yir-sub" (yer-su) deniliyordu. Güneşe yönelerek Gök Tanrı'ya (Kök Tengri) tapınan, gece aya saygı sunan Türk insanı, gündelik yaşamında ise doğa varlıklarına saygı duyarak yaşardı. Hun yabguları her sabah ve akşam bu töreni zorunlu olarak yerine getirirlerdi. Batı Hunları'nın kolu olan Tunceli halkı arasında bugün de aynı tapınma biçimi devam etmektedir ve diğer Aleviler de bu durumu çok iyi bilmektedir. **"Ay Ali gün Muhammet"** benzetmesi de bu eski inancı İslam içine taşıma etkinliğinden başka bir şey değildir.

Bugün Türk bayrağında kullanılan **ay-yıldız** simgesi aslında yarım ay (hilal) ile güneşi gösterir. Bu iki sembole eski Türklerde **"kün-ay"** deniliyordu. Gün-ay sembolü; zamanla Muhammet-Ali haline getirilmiştir.

Yıldız; güneş çiziminin zaman içinde değişmiş biçimidir. (Bu konu ile ilgili olarak **Prof. Emel Esin'in Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu** adlı eserinde ve diğer makalelerinde ayrıntılar bulunmaktadır.)

Başlangıçta çok dallı olarak gösterilen güneş zamanla yıldızla dönüştürülmüştür. Günümüzde **"Davut Yıldızı"** da denilen ve Yahudilere mal edilen altı dallı yıldız da Türkler arasında ortaya çıkmıştır. M.Ö. 3. yüzyıla kadar uzanan bu olgunun bir örneğini; Yahudi yerleşimi olmayan Niksar'daki ilk Türk mezarlığında biz-zat tespit ettim. Malazgirt Savaşı'ndan hemen hemen 10 yıl kadar sonra Niksar'da ilk Türk devletini **Melik Danişmend Ahmet Gazi** kurdu. Danişmendlilerin ilk sultanı olan **Danişmend Ahmet Gazi**'nin mezarı bu ilçede... Bu mezar, Aleviler tarafından kutsal kabul ediliyor ve çocuğu olmayan kadınlar orayı ziyaret edip çocuk dileğinde bulunuyorlardı. Bugün **Danişmend Gazi** türbesinin çevresindeki mezar taşlarında açık açık Yahudi yıldızı denilen yıldızın oyulduğu mezar taşları bulunmaktadır. Aynı mezar taşları içinde eski Türklerden gelen "hayat ağacı/ölümsüzlük ağacı" çizimleri de bulunuyor. İslam etkisi kuvvetlendikçe bu mezar taşla-

rı yitip gittiler ve Arapça yazılı taşlar bu çizimli taşların yerini aldı.

Türklerde ateşin su ile söndürülmesi güneşe saygısızlık kabul ediliyordu. Suların kirletilmesi de öyle idi. Bu tavırlar, ruhlara hakaret idi. Ulu ağaçların ruhu olduğu kabul edildiğinden onlar da kesilmezdi.

Türklerin kendilerini meşe ağacından doğmuş kabul ettiği de tarihsel kayıtlarda yer almaktadır. Bunlara **"miş-ar"** denilmiştir. Meşe-er'i, meşe insanı demek olan bu terim; ağaca tapınmanın da işaretini taşır. Bu durumun en ayrıntılı anlatımını **Alban Tarihi**'nde yakalamaktayız. (Bak, Türk Kimliği, s. 74 vd...) 14. yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyelerinde ağaca yönelik övgüler de eski geleneğin devamından başka bir şey değildir. Şah Hatayi'nin ağaçlarla ilgili güzellemesi bunun yansımasıdır. Bu şiirler; İslam öncesinde yazılan doğa şiirlerinin bir devamıdır. (Bu konudaki bazı örnekleri R. Rahmeti Arat; Eski Türk Şiiri'nden aktardık)

Bugün bile Alevi köylerinde aynı gelenekler devam etmektedir. Eskiden yer-su ruhlarının yerini şimdi "günah" kavramı almış ve eski inançlar İslam içinde de devam ettirilmişlerdir.

Anadolu Alevileri arasında kayın ağacı da kutsal sayılır. Alevi cem törenlerinde kullanılan ve kutsal olduğu kabul edilen asa da kayın ağacından yapılır. Binlerce yıl ötelede de Türkler kayını kutsal ağaç saymışlardır.

Anadolu Aleviliği bu yüzden doğa ve doğal kaynaklarla barış içinde yaşamayı temel almış olan bir hayat tarzını temsil eder. Şu kesindir ki Türkler; bunca savaşıcılığına karşın, doğayla savaşı kutsal ruhlara (tanrılara) karşı gelmek olarak görmüşlerdir.

Bu durum, hayvan-insan ilişkisinde de bütün canlılığıyla sürüp gelmiştir. Örneğin cem töreninde kurban edilecek koç veya kısır koyun için yapılan tören; çok özgün bir özür dileme, af dileme, bağışlanma ve o canlıyı yüceltme eylemi gibidir. Kurban; oradaki canlılardan birisidir ve en kutsal olanların başında gelmektedir. Hayvanın da insan gibi ruhu olduğu kabul edilmiştir. Bu yüzden onun kanı da kemikleri de kutsal sayılmıştır. Kurbanın kanının sokağa akıtılmaması, kemiklerinin bir çukura gömülmesi; hayva-

nın öbür alemde yeniden dirileceğine ve bu dünyadaki gibi bir iş-levi öbür dünyada da yerine getireceğine olan inancı yansıtır.

Aleviler etinden ve sütünden faydalandıkları, ifte koştukları hayvanları göz bebekleri gibi korumuşlar, onlara özel adlar vere-rek; nazar boncukları ve kelekler takarak bir insan gibi süslemiş-lerdir.

Pir Sultan'ın Abdal'ın, "İrenberler hoşça tutun öküzü" ka-vuştaklı şiiri bu sevgiyi gösteren eserlerden birisidir.

Don Değiştirme (Ruhun lmszlĞ)

Anadolu Aleviliği'ni oluşturan temel inanç biçimlerinden birisi de ruhun yeniden bedenlenmesi anlamına gelen ve don değiştir-me olarak adlandırılan inanış biçimidir. Bu inanışta, ruh lmez; bedenden bedene girerek varlığını sürdürür. Alevi şiirinde bu inanış çok sık tekrarlanmaktadır. 19. yüzyılın büyük ozanlarından **Mehmet Ali Hilmi Dede**baba'nın "**Aynayı tuttum yüzüme/Ali göründü gözüme**" diyen şathiiyesi ile **şah Hatayi**'nin aslında kendisini Hz. Ali'nin don değiştirmiş biçimi olarak anlattığı "**Be erenler be gaziler/Gelen Murtaza Ali'dir**" diye başlayan dev-riyyesi bu don değiştirmeyi anlatır.

Aynı olayı **Hacı Bektaş-i Veli**'nin hakka yürüdüğü durumu anlatıldığı öyküde de açıkça görmekteyiz. Menakıbname'deki bu söylencede; **Hacı Bektaş-ı Veli** lmemiştir; çünkü tabutunun ko-nulduğu deveyi çekip götüren tabuttaki **Hünkâr Hacı Bektaş**'tır... Türk kültüründe bu don değiştirme; ruhgne inançtan kaynak-lanır. Kökeni şamanist ve Budist inanışın i içe geçmesine daya-nır. Bu inana göre, insanoğlu öldükten sonra ruhu hayvanlara geçer ve belli bir dönüşten sonra yeniden insanda bedenleşir. Bu durum; İşlam dinine de tasavvuf kanalından girmiştir. Ruh; insa-na gelmeden önce cemadat (madenler), nebadat (bitkiler), hay-vanat (hayvanlar) içinde yaşar ve insana ulaşır. Buna kavs-i nzl da denilir. Ölümden sonra bu aşamalar kavs-i uru olarak yeniden yaşanır. 16. yüzyılda Osmanlı alimlerinin Aleviler arasında bu be-den değiştirme inancını alaya alan fıkralar uydurdıkları da letaif-namelerden anlaşılmaktadır.

İnsan ruhunun canlı cansız varlıklarda devrettiği inancını, Türkler Anadolu'da da yaşatmışlardır. Örneğin; insan sesini turnaya vermiştir. Yine değişik hayvanların donuna girerek sonsuz varlığını devam ettirir. **Hacı Bektaş-ı Veli** ve erenler, turnalar haline gelerek uçmaktadırlar. Zulmü temsil eden **Hacı Toğrul** bir toğrul (kartal cinsi avcı kuş/toğrul-tugrul- tuğrul'dan tuğra türetilmiştir. Çünkü Türklerde hakanlık simgesidir.) donuna girerek güvercin donunda bir kayanın üstünde bekleyen **Hacı Bektaş Veli**'ye saldırır... Bunun gibi pekçok söylence Alevi(Kızılbaş) menakıpnamelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu inanç, Alevi kitlenin hayvanlara karşı daha sevgiyle yaklaşmalarına yol açmıştır. Kurtlar ile kuşlar ile birlikte olan Alevi; onlarla birlikte Tanrı'ya seslenmeyi bir ulu tapınma biçimi saymıştır.

Kutsal Geyik

Anadolu Alevi toplumu arasındaki en kutsal hayvan, kuşkusuz ki geyiktir. Geyik avlamak; Alevilerde yasaktır. Geyik vuranın onmayacağı kabul edilmiştir: Çünkü; geyik don değiştirmenin en somut yaşandığı bir canlı olarak kabul edilir.

On binlerce yıl eskiye giden Türk kaya resimleri incelendiğinde; geyiğin kutsallaştırıldığı ve onun boynuzlarının hayat ağacı ile sembolize edildiği görülür. (Bkz: **Taştaki Türkler**, geyik piktogramları). Ulu kişilerin (kutsalların/din önderlerinin) sık sık geyik donuna (görüntüsüne) girdikleri düşüncesi Aleviler arasında ortak bir inanç halindedir. Bu olgu birçok menakıpnamede ve pek çok şiirde karşımıza çıkar. Masallarda da don değiştirme sık sık görülür.

Geyiğin, don değiştirme ve kutsallık ilişkisini en açık biçimde büyük Alevi ozanı **Kaygusuz Abdal**'ın hayatının anlatıldığı **Abdal Musa Velayetnamesi**'nde görürüz. Abdal Musa Sultan; Toroslara tepesinde geyik donuna girmiş ve Alanya Beyi'nin oğlu **Gaybi**'nin karşısına çıkmıştır. Gaybi, geyiği oklamış; kan izlerini sürerek onu bir dergâha kadar takip etmiş ve içerideki dervişlerden

vurduğu geyiği istemiştir. Dervişler; onu Abdal Musa'nın huzuruna çıkarmışlar; Gaybi isteğinde direnince Sultan sormuş:

-Okunu göstersek tanır mısın?

Gaybi, "Tanırım!" deyince; Abdal Musa Sultan (Sultan veya hünkâr, Alevilikte mana âleminin padişahı anlamında kullanılır) sağ kolunu kaldırarak koltukaltına saplanmış olan oku göstermiştir. Bundan sonra Gaybi, Abdal Musa'nın dergâhına kapılanmış ve orada pişirilmiştir. (Çiğ iken olgun insan haline getirilmiştir.) Bu söylencenin tarihi bağlantısını; son kitabımız olan **Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği**'nde ortaya koyduk. İşin ucu en yakın olarak Abdal Musa'dan 800 öncesindeki Hun Türklerine (Batı Hunları/Gunlar/Kunlar) kadar gitmektedir.

Geyik ile Türkler arasındaki bağ çok sıkı. Geyik; "kurt"tan çok önceki ana totemlerden birisidir. Geyik; yazılı kaynaklarda ilkin Kuzey Karadeniz bölgesini ele geçiren Hunlara yol gösteren kutsal bir varlık olarak ortaya çıkar. Hun süvarileri Azak bölgesini ele geçirmek için geldiklerinde denizle karşılaşır. Bu arada ansızın bir geyik ortaya çıkar ve denize dalıp yürüyerek karşıdaki karaya ulaşır. Hun atlıları denizin derin olmadığını görünce geyiğin peşinden karşıya geçerler ve bölgeyi ele geçirirler. Atlılar geçtikten sonra geyik uçarak gözden kaybolur.

Uçan geyik inancı Asya Türkleri arasında da bengütaşlara (ölümsüzlük taşı) işlenmiştir. **Taştaki Türkler** adlı eserde; bengü-taşlarda, tepede güneşi temsil eden daireye doğru uçar gibi yönelmiş geyik figürleri bunu gösteriyor.

Uçan geyin kılavuzluk yaptığı Kuzey Karadeniz'deki ana Hun boyunun adı Ağaçeri diye biliniyor. Hunların 396'dan başlayarak Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya, oradan da Irak ve Suriye'ye kadar uzandıklarını eski tarihler ortaya koyuyor. Bu süreçte ve sonrasında Hun boyları daha çok Bizans Devleti ile işbirliği yaparak Pers İmparatorluğu'na karşı savaşıyorlar.

Bu ittifak nedeniyle Hun boyu Ağaçeriler, Doğu Anadolu'ya ve Güney Anadolu'nun dağlık kesimlerine yerleşiyorlar. Bugün, Tunceli de dahil olmak üzere; Toroslar'dan Çanakkale'ye kadar uzanan dağlarda yaşayıp Tahtacı denilen Türklere, Selçuklu döne-

minde Ağaçeri denildiği biliniyor. Yani günümüzün tahtacıları; Hun Türklerinin çocukları olarak, Oğuzlar'dan en az 600 sene önce Anadolu'ya yerleşmiştiler. İşte; Doğu Asya'dan, Sibirya hattından Ukrayna'ya uzanan ve oradan da Toroslara gelen kutsal geyik efsanesi Türk kültürüne özgü bir olgudur.

Geyiğin kutsallığı üzerine Anadolu'da Türküler yakılmıştır. **Âşık Kerem**'den Neşet Ertaş'ın havalandırdığı "**Yad avcı geldi**" ayaklı türkü bunlardan birisidir.

Karakazan ve Mezara Yiyecek Koymak

Bugün Anadolu Alevilerinin en kutsal merkezi olan Hacıbektaş İlçesi'nde bulunan **Pir Dergâhı**'nda bir **karakazan** bulunur. Kurban pişirilen bu kazanın bilinen ilk örnekleri Macaristan'da yapılan kazılarda bulunmuştur. Tören yerlerinde karakazan kullanan bu halk da Türk halklarından birisi olan Avarlar'dır. Avar Türkleri; ölenlerin mezarlarına yiyecek ve su bırakıyorlardı. Ölenin öbür dünyada bu maddeleri yiyeceklerini düşünen Avarların torunları Anadolu'da karşımıza çıkıyor. Bu yöntem; günümüzde Ağaçeri (Tahtacı) Türkleri arasında devam ediyor. Balıkesir Altınoluk'a bağlı Alevi köylerinden olan Tahtakuşlar Köyü'nün mezarlığında mezarların başına su, yiyecek, çiçek bırakılmaktadır.

Bu davranışın sebebi; ruhun ölümsüzlüğüne olan inançtır. İslam öncesi Türk inanışında; kişinin öbür dünyada yaşadığına inanılıyordu. Bu yüzden ölenin yanına silahları da gömülüyordu. Atı da ona kurban edilip yanı sıra bulunması sağlanmak isteniyordu. Ataya bağlılık ve onun ölümsüzlüğü, kuvvetli bir inanç modeli oluşturmuştu.

Ataları kutsallaştırma (atalar kültü) Sünni İslam'da yokken, Anadolu Aleviliği atalar kültünü bugün de sürdürüyor. Her Alevi büyüğü, kutsallaştırılıyor; çevresinde bir tekke, külliye oluşturuluyor. **Hacı Bektaş Veli**'den **Karaca Ahmet Sultan**'a ve **Abdal Musa**'dan **Pir Sultan Abdal**'a, hatta **Âşık Mahzuni Şerif**'e kadar bu atalar kültü yaşatılıyor. Bugün Aleviliği yaşayan ve yaşatan taban kitle de bu mekânlarla bütünleşerek inancını buralarda ortaya koyuyor.

Alevi dergâhlarının yapılışı, kurban kesilmesi, karakazan olgusu; aynı zamanda Büyük Türk Hakanlığı diye adlandırılan Kök Türk İmparatorluğu'nun büyük kahramanı Kl Tigin'in tapınak mezarında da karşıma çıkmıyor. (Bak: Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği, Kl Tigin bölümü)

Anadolu Aleviliğinin yaşatıldığı ve üretildiğİ temel okullar olan, Alevi dergâhları, Kl Tigin tapınağında da görüldüğü üzere; köken olarak eski Türk tapınaklarının devamı durumundadırlar.

KIZILBAŞ DEYİMİ

*“Bab-ı Hayder’den diğer bir babe etmem iltica
Ey Harabi, ben Kızılbaş olduğum âlem bilir”*

*“Ehl-i imana Kızılbaş dediler ey Kemteri
Nezd-i münkirde bi hamdilillah Kızılbaş olmuşam”*

*“Ta’n kılman dostlar gözlerim yaş olduğun
Ayb görmen Dertli’nin sizler Kızılbaş olduğun”*

*“Eylerim mehdin çünkü ol Şah’ın Kızılbaş’iyem
La feta illa Ali la Seyfe illa Zülfekar”*

Aleviler, için özellikle onları horlamak amacıyla kullanılan bir niteleme de **Kızılbaş** sözüdür. Aleviler, Kızılbaş olmaktan utanç veya küçüklük duymazlar. Onlar, karşıt insanların bu sözü hakaret anlamında kullanmalarına kızarlar. Hatta, **“Kızılbaşlık gibi unvanımız var”** diyerek kızılbaşlıklarıyla övünürler.

Kızılbaş deyiminin geçmişi ile ilgili olarak değişik olaylar gösterilirse de, Aleviler, kızılbaşlık olayını Hz. Ali’ye bağlarlar. Onlara göre; Uhut’ta **Hz. Muhammet**’in yaralarından akan kanı **Ali**, başına sürerek yere damlamasını önlemiştir. **Ali**, Uhut’ta kendisini peygambere siper etmiş, herkes kaçarken, peygamberi korumuştur. Bu çarpışmada tam 16 yerinden yaralanmış, eli, yüzü kan için-

de kalmıştı. Başlığı da kandan kıpkızıl olduğu için **Ali**'ye "Kızılbaş" denilmiştir.

Yine; Hayber'in kuşatılmasında Hz. Ali, başına kırmızı bir başlık sarmış, savaşa öyle girmiş ve kazanmıştır.

Peygamber ölünce, **Hz. Ali** ve akrabalarından birkaç kişi naaşı yıkamış ve gömmüşlerdir.

Peygamber'in naaşını ortada bırakan Ebubekir ve **Ömer**, halife seçimi için sert mücadeleler yapıp bazı insanların onayını **Ebubekir** için almışlardı. Daha sonra Peygamber akıllarına gelmiş, gidip mezardan çıkarmaya kalkışmışlardı. Bunu duyan Hz. **Ali**, başına kırmızı imamesini sarıp mezarın başında onları karşılamış ve "Eğer Peygamber'i mezardan çıkarmaya kalkarsanız, hepinizi kırarım" demiş, **Ebubekir**'le **Ömer**'i ve yandaşlarını pskrtmşt.

Sıffin Savaşı'nda, Hz. Ali'nin askerleri, başlarına kırmızı serpuş giymişlerdi.

Bundan sonra, Aleviler için kırmızı başlık ayırıcı bir işaret olmuş, Hz. Ali'ye bağlılığın, onun yolunda olmanın sembolü sayılmıştır.

Tarihsel süreç incelendiğinde; kızıl başlık takmanın bir ayağının Mazdaizme kadar gittiğini grmekteyi. Ateşi ve ateşin kutsallığını gösteren bu renk, aynı zamanda gnahtan arındıran bir alaz (alev) sembolüdür.

Kızılbaşlar; tarih içinde; şia'nın aşırı kolunu oluşturmuşlardır. Bu aşırı hareketin en keskin biçimde ortaya çıktığı yer de Azerbaycan –Horasan hattı olmuştur. Meşhur Babek el Hurremi 816 yılında Abbasi Devleti'ne isyan ettiğinde başına kırmızı bir başlık geçirmişti ve askerleri de öyle giyinmişti. Babek adından ve komutanlarından anlaşıldığı üzere bu isyan; bir Türk isyanı idi. Tarihte Bâtıniler olarak da adlandırılan aşırı Alevilere; Sünni tarihçiler ve din adamlara "muhammara" yani kırmızı giyinenler adını vermişlerdir.

Daha sonra yine Azerbaycan'da Erdebil'de 13. yüzyılda bir Alevi ocağı oluşturan şah Safiyüddin (Safevi ailesinin başı) da yandaşlarına tepesi 12 dilimli kızıl külah giydirmiştir.

Meşhed bölgesinde Ali Allahiler, batı İran'da Ehli Haklar denilen bu topluluklar, Anadolu'da Sofi Sürekleri olarak adlandırılmışlardır. Bunların inancını Bektaşî denilen gruplar da aynen kabul etmişlerdir.

16. yüzyılın başında Şah İsmail'in örgütlediği kırdaki (göçebe) Türk ile Osmanlı'nın yerleşik Türk'ü çatışmaya başlayınca; geleceği temsil eden Safeviler; Anadolu'daki göçebe Türkleri yanlarına çektiler. Bunlar; büyük ölçüde Alevi kimlikli idiler. Böylece; Alevi-Sünni çatışması denilen bir süreç ortaya çıkmış oldu. Bu süreçte Osmanlı yönetimi; İran Türk devleti Safevilere bağlı olanları Kızılbaş diye suçlayıp halk katında kötü gösterecek iftiralar üreterek dışladılar.

Kırmızı külah giymenin tarihsel derinliği Anadolu'da daha da eskiye gider. Selçuklular döneminde 1277 yılında ayaklanıp **Konya**'ya giren Karamanoğulları kuvvetlerinin de başlarında kırmızı börk vardır. Selçuklular çağında Anadolu'daki savaşçı Türkmenler, kırmızı başlık giyiyorlardı. Gazi ruhlu bu insanlar Alevi idiler. Osmanlı Beyliği kurulunca, diğer beylik askerlerinden kendilerininkini ayırmak için kırmızı börkü ak börke çevirdiler. Askerler, o zaman kadar 12 İmam'a bağlılığın ifadesi olarak 12 dilimli külah giyiyorlardı. Osmanlılar, ayakları yere basınca bunu da 6 dilime çevirdiler. Böylece Anadolu'daki Alevi çoğunluk baskı altına alınmaya, eritmeye başlanıyordu.

Hacı Bektaş Veli de, Alevi yoluna uygun olarak başına kırmızı renkli imame sarmış, böylece kendisinin Hz. Ali yolundan olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Şunu önemle vurgulamak gerek: Anadolu'da Hacı Bektaş ocağına bağlı Bektaşî Alevilerinden ve Seyyit denilen dede ocaklarına bağlı, Hacı Bektaş'ı da makam ve büyük pir sayan Alevilerden başka bir Kızılbaş topluluğu yoktur.

Kızılbaşlık da; kaynağı Hz. Ali'ye uzanan açık bir bağlanmanın ifadesidir. Anadolu Aleviliğinde Kızılbaş ile Alevi aynı şeydir. Tarihsel süreç de gösteriyor ki Kızılbaşlık daha çok Türk kültürü ile ilgili bir olgudur.

Kızılbaş Bir Boydur

Zaman içinde Anadolu Alevilerini anlatan bir terime dönüşen Kızılbaş'ın; aynı zamanda bir Türk boyunun adı olduğu da belgelenmiş bulunuyor. Sovyet tarihçisi Raim Gumeroviç Kuzeyev, İtil-Ural Türkleri adlı eserinde İtil (Volga) ve Ural arasındaki Türk boylarını incelemiş bulunuyor. Başkurtlar diye bilinen buradaki Türkler; yüzlerce boydan oluşuyor.

Dört bölüme ayrılan Başkurtlar'dan Kuzeydoğu'dakiler Ay, Kaday ve Tabın boylarından oluşuyor. 7 kümeye ayrılan Ay boyu; Dema Nehri ile Tobol Nehri arasına saçılmış bulunuyor. Bunlar arasında Öz Ay'lılar olarak şunlar dikkat çekiyor: Buhar, Sart, Özbek, Kızılbaş, Karakalpak, Türkmen.

Prof. Kuzeyev, bunların kökenini Orta Asya'ya bağlamaktadır. Dr. Ahsen Batur da Türk boyları üzerinde yaptığı çalışmada; Kızılbaş'ın bir Türk boyu olduğunu değişik kaynaklardan saptamış bulunmaktadır.

Bu saptama; Türklerin göçebe kesiminin; Kızılbaşlığı; Ali kimliği ile harmanlayarak ona yeni bir içerik kattıklarını ortaya koyuyor. Kızılbaşlığın kökeni de Türk boylarına uzanıyor.

Kardeşlik/Müsahiplik

Evli her Alevi ailesi, kendisiyle ekonomik olarak benzeşen anlaşılabildikleri başka bir aile ile kardeş (müsahip) olmak zorundadır. Böylece toplumsal dayanışma kurulur. Müsahipler arasındaki bu dayanışmanın; İslam öncesindeki Türkler arasında görülen kan kardeşliği sisteminden derin izler taşıdığı anlaşılmaktadır. Cem töreninde "görölmek (sorgulanıp arınmak)" için kardeşlik sistemine girmek şarttır. Kır Aleviliğinde müsahipsiz bir insanın yaşaması mümkün olmamıştır. Bu sistem; bir tür komün düzeni olarak görülebilir. Müsahiplik sistemi, dinsel olarak da Medine'ye göçen ilk Müslümanların birbirleriyle kardeş yapılması düzenine dayandırılır. Burada **Hz. Muhammet** ile **Hz. Ali** kardeş olmuşlardır. Eski Türk geleneği olan kan kardeşliği bu yolla tarikat kardeşliğine evrilmiştir.

Dede

Anadolu Alevilerinin dinsel/toplumsal önderidir. 16. yüzyıl'da Osmanlı baskısına karşı başkaldıran Alevi kitleyi dedeler örgütlemiş ve yönlendirmişlerdir.

Dedeler; ayrıca cem törenini yönetir. Dedenin kimliği; eski Türk inanındaki şamanın (kam, oyun, ozan) konumuyla aynıdır. Dede aşkınlığı (kutsallığı ve doğaüstü gücü) temsil eder. Bu gücü elde etmek için de kendisinin **Ali** üzerinden **Hız. Muhammet** ile bağlantılı olduğu kabul edilir. Peygamber **Muhammet** de olağanüstü bir kişilik ve varlık (Evren yaratılmadan önce Kudret kandi-linde balkıyan yeşil nur) olarak kabul edilir. Böylece dede, tıpkı eski kamlar (oyun/baksı-bahşı-) gibi ruhlarla bağı olan ve sağaltıcı gücü temsil eden bir kutsal şahsiyet sayılır. Dedelerin dualayıp elma verdiği kısır kadınların gebe kaldığı bu zamana kadar gelen inançlardan birisidir. Eski Türklerin din adamları da tabip, çalgıcı, şair gibi özellikleri bulunan yarı deli ama olağanüstü saygın tiplerdir. Eski Türklerde şamanlar soydan gelen kişiler arasından seçilirlerdi. Dedeler de aynı biçimde soydan gelenler arasından seçilir.

Dedelerin bir önceki isimleri "baba"dır. Asya'ya doğru gidildiğinde bu isim "ata" olur. Böylece ata ile dede arasında bağlantı kurulmuş olur.

Türk milletin temel özelliğinden birisi de "Atalar kültü"dür. Ataya bağlılık; ataların kutsallaştırılması sonucunu doğurmuştur. Böylece önemli işler başarmış kişiler öldüklerinde kutsallaştırılarak çevrelerinde mabetler (tekkeler-dergâhlar) oluşturulmuştur. Bu biçimde saptanan en önemli kurum; Kültigin mezarıdır. Tıpkı; Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi dergâhları gibi; Kültigin tapınağı oluşturulmuş; burada kara kazanlarda kurban pişirilen bir mekân ile ibadet alanı yaratılmıştır.

Eski Türklerdeki Gök Tanrı inancına bağlı ama Şaman görüntüsü bu atalar; İslam kültürü içinde derhal evliya biçimine sokularak kutsallaştırma devam ettirilmiştir. Bu dönüştürmede, Yahudi kutsal kitabı Tevrat ile Hristiyan kaynağı İncil'in de etkisi olmuş-

tur. İslam dininin bu kitapları hak ve kutsal sayması; bu etkileşmeyi kolaylaştırmıştır.

Halbuki Arap İslam anlayışında böyle bir yapılanma putçuluktur. Bugünkü Arabistan'a egemen olan **Vehhabilik**; mezar taşlarını bile kırarak İslam dünyasında ataya bağlılığı yok etmeye çalışmaktadır. Vehhabi isyancıların 19. yüzyılın başlarında **Hız. Muhammed**'in mezarını bile yıkmaya kalkıştıkları tarihsel bir gerçektir. Türk toplumu ise; bırakın **Hazreti Muhammet**'i, onu evinde misafir eden **Ebu Eyyübül Ensari** adına İstanbul'da koskocaman bir tapınak ve semt yaratmıştır.

Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlar'a kadar dünyanın en geniş coğrafyasında Türkler her dağ başına, her güzel coğrafyaya bir ata, bir baba, bir dede yerleştirerek tarihsel bağlarını böylece sürdürmüşlerdir.

Türk edebiyatının en orijinal öykülerinden oluşan **Dede Korkut Hikâyeleri**'ndeki "**Korkut**" da "ata" ve "dede" unvanları ile anılmaktadır. O da bizim Anadolu Alevilerinin kendi dedelerini kutsal kabul etmeleri gibi kutsal bir kişiliktir. **Dede Korkut** karamet sahibidir ve kendisini öldürmek üzere **Deli Karçar**'ın kaldırdığı kılıç, onun duası ile havada asılı kalabilir...

CEM TÖRENİ

Alevi yolunun temellerinden olan cem töreni; genelde dinsel niteliklidir ama insanların hem tapınma işlevini, hem ruhen yenilenme, yıkanma eylemini, hem de toplumsal ve bireysel sorgulama işini kapsar. Cem yapılırken; müzik ön plandadır. 12 Hizmet adı verilen ve 12 İmamlara saygıyı da kapsayan uygulamalar sırasında şiir, müzik, dinsel gösteri (samah) gündeme gelir.

Cem törenleri dinsel bir olgu olduğu kadar bir eğitim alanıdır da. Halk eğitiminin belirli bir disiplin içinde verildiği bu törenlerde ayrıca Alevi insanların dünya işleri de sorgulanır. Cemler, özellikle Osmanlı Devleti zamanında, Alevi halkın mahkemeleri gibi de çalışmışlardır. Aleviler, sorunlarını çözmek için asla Osmanlı Devleti'nin mahkemelerine gitmemişlerdir. Bu yola başvuran birisi **düşkün** sayılır ve toplumdan dışlanırdı. Gerek kişisel sorunlar, gerek çözilemeyen ailevi sorunlar, gerekse kişinin topluma karşı sorunları, cemde görüşülür, çözüme bağlanırdı. Çözumsuzluk söz konusu olmazdı. Karara uymayanlar, toplumsal yaptırımla karşı karşıya bırakılırdı...

Bütün bunlardan amaç, "kul hakkı" ve ölmemek; bunu önlemek idi. Kul hakkı taşıyan "düşkün" ilan edilir ve dışlanır.

Cemin bir özelliği de, bu törene, insana karşı borcunu ödemiş insanların girebilmesidir. Suçlular asla ceme alınmazlar. Bir katil camiye girip namaz kılabilir, fakat ceme asla giremez. Bu tavır, suçu daha baştan önleme amacından doğmuştur.

Cemde; yer durumuna göre çocuklar da bulunmaktadır. Kimi bölgelerde bugün çocuklar ceme alınmıyorsa da bu, yanlıştır... Son-radan doğmuştur.

Cemi, dede yönetir. Alevi insanlara genel olarak talip (talip olan, gerçeği isteyen) adı verilir

Cem, değişik amaçlarla yapılır. Bunların en önemlisi, **görgü cemi**'dir. Söz konusu cemde, insanların görgüleri yapılır. Grlmek, kişinin bu dünyadaki hukuki ve sosyal sorunlarının halledilmesi, Allah karşısında temiz hale getirilmesi, yani öbür dünyada vereceği hesabı daha bu dünyada vermesi demektir.

Bu cem törenleri; kesinlikle gizlidir; içeri cemleri diye bilinir. Bu haliyle de İşlam ncesi Türkler arasında sık görülen "gizli kurban töreni"ne benzer ve onun da devamıdır.

Görgü ceminden başka yılın belirli günlerinde, Alevi yol büyüklerini anmak için yapılan cemler bulunur. Bunların dışında, bir de sohbet yanı ağır basan özellikle de kış aylarında yapılan cemler olur. Bu cemlerde, genellikle, Alevi gençlerin yolun kural-larını öğrenmeleri, yetişmeleri hedef alınır. Bunlar da eski Türk inancında yer alan açık kurban törenlerinin devamıdır. Dışarı cemleri de denilir.

Alevi cem törenleri, bölgeden bölgeye, hatta köyden köye değiştiği gibi, dedelerin çıktığı ocaklara göre de değişir

Cemlerin yürütülmesinde değişiklikler görülmekle birlikte, amaç, işlev hep aynıdır. Cem olayı, Alevilik olgusunu Sünnilikten ayıran en önemli göstergedir. Kaynak olarak da Kırklar Cemi gösterilir. (Kırkların Cemi bölümüne bkz.) Ceme gelen insanların kadınlık ve erkeklikleri, zenginlik ve yoksullukları, bilgililik ve cahillikleri ortadan kalkmış sayılır. Orada herkes tek can olmuştur; insan oluşun havuzuna dalınmış, orada erimişlerdir. Artık kırk kişi bir gömleği giymiş, kırk beden bir beden olmuş, kırk baş, bir başa dönüşmüştür. (Yunus Emre'de, Hz. Ali Sevgisi bölümüne bkz.) El-bette, kırk kişinin (Temsili olarak ceme gelen herkesin) ruhları da birleşmiştir.

Cemde bulunan herkes, birbirinin kardeşidir, birbirinin bacı-sıdır. Kimse oraya düşmanlık duygularını taşıyarak giremez.

Problemlili insanlar ceme asla alınmaz. Kimse orada geleneklere aykırı davranamaz. Cemin sıkı bir disiplin içinde geçmesi için, yeterli derecede insan görevlendirilmiştir. 12 Hizmet sahipleri, bu disiplini yürütürler.

Cem töreni, insanı biçimlendiren, eğiten bir okuldur. Bu okul, halk sanatının beşiğidir, kaynağıdır...

Sünnilikte, müzik, şiir, dans yasaktır. Halbuki Aleviler, müziği, şiiri, dansı dinsel yaşamın, tapınmanın bir parçası haline getirerek yaşatmışlar, geliştirmişlerdir.

Türk dilinin, Türk halk müziğinin, halk danslarının gelişmesinde, cem törenlerindeki bu canlı sanat etkinliklerinin önemli katkısı olmuştur.

Yaptığımız araştırmada cemle ilgili ilk bulguları Türkistan Pîri diye bilinen Hoca Ahmed-i Yesevî’de görmekteyiz. Yazılı kaynak olarak ise 1358 yılında yazılan **Menakıbü’l Kudsiyye**’de cemden kesin bir söz ediş buluyoruz. Yazar **Elvan Çelebi** 1240 yılında ortaya çıkan Alevi ayaklanmasının önderi **Baba İlyas-ı Horasanî**’yi anlatırken onun pirinin **Dede Garkın** olduğunu belirtiyor. Bir şaman gibi tasvir edilen Dede Garkın’ın 400 halifesi vardır. Bunlar, 40 gün cem yaparlar (179. beyt) ve “paymaçan” dururlar (s.16)

Ön ü son kırk gün içre cem oldı

Paymaçan yerinde hep durdı

Burada geçen Paymaçan, cemde bugün peymenceye durmak biçiminde uygulanır ve çok önemli, kilit uygulamadır. Aleviliğin de bir işaretidir. Bu eser, cemin 1200’lerde Anadolu’da yapıldığını göstermektedir.

Cemin en son kurallarının ve müshiplik sisteminin en ayrıntılı biçimde Erdebil tekkesi/dergâhı tarafından şekillendirildiğini Şah Hatayi’nin şiirleri ortaya koymaktadır.

Çelebi geleneğine göre temel noktaları anlatılan bir cemi, şiirleri almayarak bir Alevi dedesi (Çelebi kolundan) olan Celalettin Ulusoy’dan aktarıyoruz:

Görgü Cemi

“Terceman kurbanı”, “cem”, “Ali cemi”, “İçeri kurbanı”da denilen **“Görgü cemi”** köy halkının, hatta çvreden de gelebileceklerin rahatça oturabilmesine uygun bir evde, veya -varsa- **“cem evi”** denilen özel olarak yapılmış odada yapılır. Bazı yerlerde bu koşul aranmamakla beraber, genellikle, görgü cemine ancak mı sahipliler, daha önce görülmüş olanlar ve grlmeye talip olanlar girebilirler. Ceme girecek olanlar sabahın erken saatlerinde **“Pir’in desturu ile”** Hakk’a çağırılırlar. Akşam ortalık karardıktan sonra davet edilenler eşleri ile beraber **“Hak meydanı”** olarak kabul edilen cem evine gelmeye başlarlar. Cem evine gelen erkekler ve bacılar, getirdikleri, çörek, kuru yemiş veya meyve gibi yiyecekleri lokma işiyle görevli hizmet sahibine verdikten sonra yan yana iki el göğüste veya sağ el göğüste, sol el aşağıya salınmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerine konmuş ve vücut hafifçe ne eğılmış olarak duaya dururlar. Buna **“Dara durmak”** veya **“Peymançeye (pa-i maçin’den) durmak”**da denilir. Dede:

“Allah... Allah... Lokmalar kabul ola. Muradlar hasıl ola. Hak-Muhammed-Ali kabul eyleye. İmam Hasan, şah Hüseyin, Hünkar Hacı Bektaş Veli defterine kayıd ola. Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hnkarımız Hacı Bektaşi Veli, gerçk erenler demine hu...” diye dua verir.

Getirilen yiyecekler ve dem şişesi elde olmak üzere de darı durulabilir. Duayı aldıktan sonra yiyecekleri bu işle görevli hizmet sahibine verirler. Birçk yerlerde genellikle böyle yapılmaktadır. Duayı alan eşler diz üzeri gelerek meydana niyaz ederler. Böylece hem **“Âdem’e”** secde edenlere karışmış olurlar, hem de tüm ceme katılmış olanlarla niyazlaşmış, görüşmüş olurlar. Ayrıca dede ile veya cemde bulunanlarla grşlmez. Bazı bölgelerde duadan sonra meydana değıl, dedenin oturduğı posta veya dedeye niyaz edilir. Bundan sonra eşlerden erkekler, yönü dededen tarafa gelmek üzere, orta yerde büyükçe bir boşluk bırakarak halka (halka-daire) teşkil edecek biçimde dururlar. Cemaatin kalabalık oluşuna göre bu halka üç ve daha fazla sıra olabilir. Burada herkes birbirine dönüktür. Böylece, **“Tarikat namazı didara**

(yüze) **kılınır**", sözünde olduğu gibi herkes yüz yüze oturur. Dua ve niyazdan sonra eşlerden kadınlar (bacılar) erkeklerin teşkil ettiği halkanın geri tarafından münasip bir yerde topluca otururlar.

Cem evine gelmeden önce kadın, erkek, herkes abdest alır. Görgüsü yapılacak olanların tüm yıkanmaları, başka deyimle, **boy abdesti** almaları gereklidir.

Evli olanlar, genel kural olarak görülmek ve görgü cemine katılabilmek için musahibli olmak zorunluğundadırlar. Fakat bu kaide her bölgede uygulanmamaktadır. Özellikle derviş Bektaşilerinde hiç yok gibidir.

Cemde on iki hizmetin sahipleri:

- 1- **Dede** (Sercem de denilir. Cemi yönetir.)
- 2- **Rehber** (Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur.)
- 3- **Gözcü** (Cemde düzeni ve sükuneti sağlar.)
- 4- **Çerağcı** (Delilci) (Çerağın -delilin- yakılması, meydanın aydınlatılması ile görevlidir.)
- 5- **Zakir** (Deyiş, düvaz, miraçlama söyler. Genellikle üç kişidir. Saz çalarlar.)
- 6- **Ferraş** (Car - Süpürge çalar. Gerekirse rehbera yardım eder.)
- 7- **Sakka** - İbriktar - (Sakka suyu dağıtır.)
- 8- **Sofracı** - Kurbanacı - (Kurban ve yemek işlerine bakar.)
- 9- **Pervane** - Semahçı - (Semah yapanlar.)
- 10- **Peyik** (Cem'i, komşulara haber verir.)
- 11- **İznikci** (Cem evinin temizliğine bakar.)
- 12- **Bekçi** (Cemin ve ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlarlar, beklerler.)

Dededen başka diğer hizmet sahipleri, sağ başta rehber (Baba) olmak üzere, iki elleri göğüste veya sağ elleri parmakları açık olarak göğüste, sol elleri serbest bırakılmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerinde, vücut hafifçe ileri eğik olarak meydanın ortasında birlikte dara dururlar. Her hizmet sahibi, hizmet sırası geldikçe

ayrı olarak dara durup duasını alabilirse de genel olarak kural tüm hizmet sahiplerinin birlikte dua almasıdır.

Dedenin hizmet sahiplerine verdiği dua şudur:

“Allah!.. Allah!... Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Hazır, gaib, zahir, bâtın âyin-i cem erenlerinin nur cemallerine aşkola. On sekiz bin âlemle birlikte mümin -Müslim cümle kardaşlarımızı Muhammet- Ali glbanginden mahrum eylemeye. Allah cümlemizi didar-ı Ehlibeyt’e, meşreb-i Hüseyin’e nail eyleye. Muhammed-el-Mustafa, Aliyye-l-Murtaza, Ceb-raill-Musaff, Gözcü Er Mustafa, Glam Kanber, şerağcı Ca-bir Ensari, Selman Farisi, Bilal Habeşi, Kunbancı Mahmut’el Ensri, Gulam Kisani, Semahcı Ebu-Zer-Gıfari, Fatıma bacı, Amr-ı Eyyar ve İznikçi Hzeyme’nin hsn himmetleri üzerinizde ola, saklaya bekleye... Dil bizden, nefes Kutbl Arifin, Gavs-el Vasilin Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den ola. Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, gülbang-i Muhammed, dame-i Pir, Hünkâr Hacı Bektaş Veli gercek erenler demine hu...”

Duadan sonra, hizmet sahipleri meydana niyaz edip tekrar topluca dara gezerler. Dede:

“Tecell, tevella, Hakka yazıla. Tecellanız temiz, yüzünüz ak ola. Tecella gören cehennem narı görmeye. Erenlerden himmet, şey’an-Lillâh, Allah eyvallah...” der.

Hizmet sahipleri hizmetleri başına giderler.

Ferraş (Carcı) meydana üç defa süpürge çaldıktan sonra süpürgeyi sol koltuğuna alarak dara durur ve **“Allah Allah... Grh-u Nci’yim. Kırklar meydanında sprgeciyim. Pir divnında durucuyum. Hamd-Lillâh Pirimiz Hazret’i Bektaşi’dir. Âl-l Muhammed’den stadımız Seydi Ferraşdır. Allah eyvallah. Nefes Pir nefesidir.”** tercmanını okur.

Dedenin **“Allah Allah... Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin himmeti üzerinde ola. Gercek erenler demine h...”** diye yaptığı duadan sonra bulunduğu yere niyaz edip geri geri çekilerek meydana terk eder.

Görgüye çıkacak olanlar, iki müsâhib aile olarak genellikle dört kişidir. İçlerinde yaşı büyük erkek sağ başta, solunda eşi, onun solunda diğer erkek ve onun solunda eşi olmak üzere yalınayak, bellerinde **“kemerbest”** kuşağı ile dara dururlar.

Rehber, görgü darında bulunan dört kişinin sağına geçip, meydana niyaz ettikten sonra: Kuran’dan A’raf süresi ayet 23’ü okur: Her ikisi **“Rabbimiz kendimize yazık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, biz kaybedenlerden oluruz”** derler. Sonra şöyle devam eder:

“Allah... Allah... Eli erde, yüzü yerde, özü dâr-ı Mansur’da, Hakk-Muhammed-Ali yolunda, Erenler meydanı, Pir divanında, canı kurban, teni terceman, On İki İmâm ve on dört Masum-ı Pak efendilerimizin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak kavliyle; Hak erenlerin nasihatını kabul, muktezasiyle amel etmek üzere yalın ayak, yüzü üzre sürünerek gelmiş -(... görgüye girenlerin baba ve kendi adları)-ayin-i cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammed-Ali yoluna, Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli tarik-i nâzeninine dahil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler, Hakk’ı görmüş, rah-ı Hak bilmiş, Nesimi gibi yüzölüp, Mânsur gibi asılıp, Fazlı gibi borçtan halas olmak dilerler. Himmet-i Pir niyaz ederler. Allah Eyvallâh.”

Dede, Cemde bulunanlara hitaben **“Âyin-i cem erenleri. Siz bu canlardan razı mısınız?”** der. Dede bu soruyu yüksek sesle üç defa tekrarlar. Görgüye çıkanlar genellikle, daha önceden şikâyete konu olacak bir anlaşmazlık bırakmadıkları için, istekli çıkan pek olmaz. İstekli çıkarsa, isteği kabul edilir ve cemaatin aracılığıyla sorun halledilir. İstekli yoksa cemde bulunanlar ayağa kalkmadan oldukları yerde niyaz ederler. Bu suretle razı olduklarını bildirmiş olurlar.

Dede, Kuran’dan “Tevbe Suresi”nin (ayet 119.) “Ey inananlar. Allah’tan sakının. Doğrularla beraber olun.” ayetini okuyarak devam eder:

“Tevbe günâhlarımıza estağfurullah, elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tevbe-estağfurullah,

kalbimizle cem-i âzâmızla işlediğimiz günahlarımıza tevbe-estağfurullah, isyanımıza tevbe-estağfurullah.

Can-ü dilden el bağladım evliye erkânına

Hamd-ü Lillah gene durdum Pîrimin dîvanına

Elaman sığındım erenler lûtf-ü fermanına

Ber Cemâl-ı Muhammed, Kemâl-i Hasan, Hüseyin, âl-i ra bülende salâvat...” der ve tüm âyin-i cem erenlerini salâvat vermeye çağırır.

Hep birlikte:

“Allahümme salli alâ seyyidina Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed” diyerek salâvat verilir.

Darda bulunanlar, yani görülenler yüz üzeri kapanıp secdede dururlar. Dede **“Geldiğin Ali yolu, durduğun Mansur dârı, gördüğün Hak didarı, Hak cesedine can verdi, kalbine iman verdi. Ağız talîb, dil mürşid. Erenler meydanında ne gördün, ne işittin?”** diye sorar.

Dârdakiler, başlarını secdeden kaldırmadan **“Hak gördük, Hak işittik.”** derler.

Dede, başları secdede olan taliplere şunları telkin eder:

“Allah eyvallah kapısında, döktüğün varsa doldur. Ağlattığın varsa güldür. Yıktdığın varsa kaldır. Doğru gez. Dost gön-lünü incitme. Mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, haram yeme, zîna etme, elinle komadığın şeyi alma, gözünle görmediğin şeyi söyleme. Gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı. Riya ile ibadet, şirk ile taat olmaz. Söylediğin meydanın, sakladığın senin. Allah Eyvallah...”

Bunun üzerine görgüsü yapılanlar dara kalkarlar.

Dede sorar:

“Erenler meydanında, Pîr huzurunda mürşîdine teslim-i rıza oldun mu? Allah-Muhammed-Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt soyuna imân-ü ikrar ettin mi? Kazaya razı olup kadere bağlandın mı? Nâcilerin pişüvâsı İmam Cafer-i Sâdık'ın içti-hadı üzere Hak dediğimizi Hak bilip, bâtıl dediğimizi bâtıl bildin mi? Muhammed-Ali'nin ve Ehibeyt'inin sevdiğini sevip

tevellâ, sevmediğini sevmeyip teberrâ ettin mi? Dört kapı, kırk makam Hak mı? On iki yas-ı mâtem Hak mı? Sûret-i Hak'tan görünüp, dünya menfaatiyle gözünü kamaştıracak münafıkların sözlerine aldanıp erenler yolundan uzaklaşır-san malşer günü yüzün kara olsun mu?"

Dardakiler her soruya "Allah, evyallah" derler

Dede:

"Allah-Muhammed-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Velî ikrarınızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine Hu." diye dua eder.

Bunun üzerine görülenler aynı sırada olmak üzere dedenin önünde diz üzeri otururlar. Dede en sağ tarafta oturan talîbin sağ elinden tutar, başparmağını kendi başparmağına rapteder. Talîp, sol eliyle dedenin dâmeninden (eteğinden) tutar. Onun solunda oturan eşi ve diğerleri kendinin sağında bulunanın eteğinden tutar. Dede, görülenlerin kulaklarına yakın bir mesafeden, onların işitebileceği hafif bir sesle **"Yedullâh"** âyetini okur:

Kurân "Fetih sûresi" âyet 10: Ey Muhammed. Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir."

Bu âyetin okunmasından sonra, Dede, cem evinde bulunanların tümünün işitebileceği yüksek sesle:

"Lâ fetâ illâ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr."

Yardım Allah'tandır. Kazanç (fetih) yakındır. İnananlara müjde olsun.

Ya Allah-ya Muhammed-ya Ali

Pirimiz üstadımız Kutb-ı âlem Hünkâr Hacı Bektaş Velî, Şâh'ı Horasân... Destur-ı Pîr." diyerek görülen taliblerin ayrı ayrı sırtına, sağ elinin parmakları açılmış vaziyete, üç defa vurur. Bu Âl-i abâ (Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin) pençesidir. Dede ister kendi tâlibini görsün, ister vekil sıfatıyla başka ocak

tâliblerini görsün aynı duayı okuyup, aynı işlemi yapar. Yapılan görgü **Hünkâr Hacı Bektaş Veli'**ye nisbet edilmektedir.

Erkânla görgü yapan dedeler de aynı duaları ve aynı işlemi yaparlar. Yalnız tâlibin sırtını **“erkân”** adı verilen melheb ağacı ile sıvazlarlar.

Görgüsü yapılmakta olan canlar meydana niyaz edip, geri geri çekilerek yerlerine giderler.

Bundan sonra, meydana kurban getirilir. Kurbanı su ve tuz verildikten sonra kurban sahibi, yönü dedeye dönük olmak üzere sağ eliyle kurbanın sağ ayağını hafifçe havaya kaldıracak biçimde tutar. Sağ ayağının ucu ile sol ayağını kapatır. Gerektiği takdirde, özellikle kurban birden fazla ise kurbancılar veya cem evinde bulunan canlar yardımcı olurlar.

Dede önce **Saffat Suresi'nin 103. ve 107. ayetlerini okur. “İkisi de Allah'a teslim oldular. Babası oğlunu alını üzerine yatırdı. Biz, “Ey İbrahim, rüyayı gerçek yaptın” dedik. Bu denemede onu ödüllendirdik. Ona bir kurban fide verdik.”**

Ondan sonra Dede **“Kurban-ı Halil, Ferman-ı Celil, tığ-ı Cebraîl, itaat-ı İsmâîl”** diyerek, kurbancılarla birlikte tekbîr getirirler:

– Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe İllâllah, Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber, Ve Lillâh'il hamd.

– Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ ilâhe İllâllah, Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber, Ve Lillâh'il hamd.

– Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe İllâllah, Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber, Ve Lillâh'il hamd.

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr.

Nasrûn-min Allahi ve fethün karîb ve beşş'r'il mü'minîn

Yâ Allah. Yâ Muhammed. Yâ Ali.

Pîrimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli.

Diyelim gönül birliğiyle Allah... Allah...

Dede, bunları söyledikten sonra aşağıdaki gülbankı söyleyecektir. Tüm cem evinde bulunanlar, secdeye varırlar, gülbankı alınları yerde dinlerler, her cümle sonunda bir ağızdan **"Allah... Allah..."** derler.

"Allah... Allah... Akşamlar hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat, münafıklar berbad ola. Müminler şâd ola. Meydanlar abad ola. Sırlar, mestur, gönüller mesrur ola. Hak-Muhammed-Ali yardımcımız ola. On İki İmam, on dört mâsumu pak, on yedi kemerbest katarlarından, didârlarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli muin ve destgirimiz ola. Cenab-ı Hak münkir, münafık şerinden, adû mekrinden hîfz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifâ, borç-larımızı edâ nasib ve müyesser eyleye. Allah, devlet ve milletimizi kılıcı keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Nâmerde muhtaç eylemeye. Kurbanlarımızı, Dergâh-ı İzzetinde kabûl eyleye. Lokmaya sevap yazıla. Kazaları, afetleri, belaları defetmiş ola. Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola. Nûr-ı Nebi, Kerem-i Ali, Gülbank-ı Evliyâ Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçek erenler demine hû."

Duayı müteakıp, zâkirler (âşıklar) kurbanla ilgili üç nefes ve bir düvaz söylerler.

(...)

Düvaz bitince, zâkirler sazlarının üstüne hafif eğilerek, **"Allah... Allah!.."** deyip dua isterler.

Dede, onlara dua verir.

"Allah, Allah. Hizmetleriniz kabul muradlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı, dert görmeye. Zikrettiğiniz erenlerin evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nâzır ola. Dem-i Hünkâr, Kerem-i Evliyâ, gerçek erenler demine hû..."

Duayı takiben, ferraş (süpürgeci) meydana üç defa car (süpürge) çalar. Ve süpürgeyi sol kolunun altına alarak dara durur. Dede **"Allah, Allah!. Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid**

Ferraş efendimizin himmeti üzerinde ola. Erenler demine hû.” diye dua verir.

Burada söylenen nefesler ve düvaz, doğal olarak bölgelere veya zâkirin (âşık, ozan) bilgisine göre değişir. Belli bir nefesin veya düvazın söylenmesi zorunluluğı yoktur.

Kurban işlerinin de böylece bitmesiyle dede, o zamana kadar diz üzeri oturmakta olan cemaata:

“Dar çeken dîdar göre; erenler safasına vara... Gerçeğe hû...” diyerek bir mola verir. “Eşik yoklayana da destur” verir. İhtiyacı olanlar dışarı çıkarlar. İçenler, sigara yakalabilirler. Bir süre sonra hizmete, “**Çerağ uyarılması**” ile başlanır.

Çerağcı önceden temiz bir bez içine tuz kor. Kurbanın eritilmiş yağı bir kaba konulur. Yanacak biçimde fitil yapılır. Gelenek bu olmakla beraber, hazır mum da çerağ olarak yakılmaktadır. Çerağcı, çerağ malzemesini Dede'nin bulunduğu yere yakın olmak üzere meydana koyup dara durur. Cemaatın da duyacağı yüksek sesle şu ayeti okur:

Kuran, “Nûr Sûresi” ayet 35: “Allah göklerin ve yerin Nûru'dur. O'nun nûru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir. Cam ise sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu, ne yalnız doğuda ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese, bile, neredeyse yağın kendisi aydınlanacak. Nûr üstüne nurdur. Allah dilediğini nûruna kavuşturur. Allah insanlara misaller verir. O her şeyi bilir.”

Eğilip çerağı uyandırır (yakar). Çerağ yanarken diz üzeri şu tercemanı okuyarak cem erenlerini salavat vermeye çağırır:

“Çerağ-ı rûşan, fahr-i dervişan, zuhur-ı iman, himmet-i Pîran, Pîr-i Horasan, küşâd-ı meydan, kuvve-i Abdalân, kanun-u evliyâ gerçek erenler demine hû... Çerağ-ı evliyâ nûrû's-semavat, ki bu menzildir o Tur-ı münacat.

Kaçan kim ruşen ola kıl niyaz, Muhammed Ali'ye candan salâvat.”

Tüm cemaat salavat verir.

“Allahümme salli alâ Seyyidina Muhammed Mustafa. Allahümme salli alâ Seyyidina Aliyye'l Murtaza. Allahümme salli alâ Seyyidina Hasanü'l Müçteba. Allahhümme salli alâ Şehid-i Kerbela. Allahümme salli alâ Seyyidina Zeynel-ı Abâ. Allahümme salli alâ Seyyidina Bakır Bahâ. Allahümme salli alâ Seyyidina Kâzım Mûsa. Allahümme salli alâ Seyyidina Ali Sultan Rıza. Allühamme salli alâ Seyyidina Muhammed Taki. Allühamme salli alâ Seyyidina Ali Naki. Allahümme salli alâ Seyyidina Hasan Askeri. Allahümme salli alâ Seyyidina Muhammed Mehdi.”

Çerağcı, salavattan sonra, çerağın sağına, soluna ve önüne niyaz ettikten sonra ayağa kalkar, geri geri çekilir, meydanın orta yerinde dara gelip bir düvaz okur.

(...)

Düvaz bitince, **“Ber cemali Muhammed, kemâl-i İmâm Hasan, Şâh Huseyn, Ali ra bülende salâvat.”** diyerek cemde bulunanları salavat vermeye çağırır. Cem evinde bulunanların hepsi:

“Allahümme salli alâ Seyyidina Muhammed ve alâ âl-i Muhammet” diye salavat verirler.

Dede dua okur:

“Allah, Allah. Hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Câbir Ansari'nin himneti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hû.”

Çerağcının meydanı terk etmesinden sonra zâkirler üç düvaz okurlar. Çerağ ile ilgili düvazlar tercih edilir. Âşık çerağ ile ilgili düvaz bilmiyorsa başka düvazlar da söylenebilir. **Hatâyî**'nin şu ünlü düvazı okunur:

*“Hata ettim Hûda yaktı delili
Muhammed Mustafa yaktı delili
Ol Âl-i Aba'dan Hayder-i Kerrar
Aliyyü'l Murtaza yaktı delili*

Haticetl Kübra Fatıma Zehra
Ol Hayr'n nisâ yaktı delili
İmâm Hasan aşkına girdim meydana
Huseyn-i Kerbelâ yaktı delili

İmâm Zeynel, İmâm Bakır- Cafer
Kâzım, Mûsa Rızâ yaktı delili
Muhammed Taki'den hem Ali Nakî
Hasan'l Askerî yaktı delili

Muhammed'l Mehdi ol sahip zaman
Eşîğinde âyet yaktı delili
Bilirim gnâhım hadden aşubdur
Hünkâr-ı Evliya yaktı delili.
On İki İmâmdandır bu nr Hatâyi
Şir-i Yezdân Ali yaktı delili

Hatâyi

“Yaktı delili” nakaratı ikinci söyleyişte **“Kurdu bu yolu”** ve c söyleyişte **“Kabul eylesin”** denilerek dvaz  defa sylenmektedir.

Dvaz bitince sazlarının zerine eğilip dua bekleyen zâkirlere dede şu duayı verir:

“Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola. Muradlarınız hasıl ola. Muhammed Ali, Ehl-i beyt katarlarından, didarlarından ayırmaya. Adlarını zikrettiğınız On İki İmâmlar'ın himneti üzerinizde ola. Diliniz dert görmeye. Dil bizden, nefes Hazret-i Hmkârdan ola. Gerçeğe hu...”

Bundan sonra Carcı (Ferraş) meydana üç defa car çalıp dara durur. Dede, **“Allah... Allah!.. Hizmetin kabul, muradın hasıl olsun. Seyd-i Ferraş yoldaşı olasın. Ellerin dert gönlün keder görmesin. Gerçekler demine hu...”** diye dualar.

Duayı takiben, sakka (İbriktar) bir elinde leğen, diğer elinde ibrik olduğu halde, dededen başlamak üzere orada bulunanların hepsinin eline su döker. Bu daha çok sembolik bir yıkama, bir nevi abdest almadır. Abdestsiz ceme katılmaz. Cemâatın eline su döken ibriktar ve yanında elinde havlu bulunan bir bacı birlikte dara dururlar. Dede, “Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola. Dileğinizi Hak, Muhammed-Ali vere. Elleriniz dert görmeye. Gönlünüz incinmeye. Yoluna hizmet ettiğiniz Pîr'in himmeti üzerinizde ola. Dil bizden, nefes Hünkârdan ola. Gerçeğe hu...” diye dua eder.

Bundan sonra sıra “**Tevhîde**” gelmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere Allah'ın birliği zikredilen tevhîdde, taçlama düvazı ile kutsal isimler de anılır. **Taçlama düvazının** her kıta arasında, cemaat tümüyle tempo tutarak “**Lâ İlâhe İllâllah**” derler ve tempoya uyarak iki tarafa vecd ve huşu içinde dalgalanırlar.

Tevhît Alevî - Bektâşi ayininin temel kurallarındandır.

Zâkirler, Dede'den destur isteyerek düvaza başlarlar:

“Bugün Pir bize geldi

Gülleri taze geldi

Önü sıra Kanber'i

Ali Murtaza geldi

(Lâ İlâhe İllâllah)

(...)

Ali Murtaza Şâhım

Yüzüdür kıblegâhım

Miraçtaki Muhammet

Âlemde padişâhım

(Lâ İlâhe İllâllah)

Düvaz bitince cem evinde bulunan bütün canlar bir ağızdan:

“Lâ İlâhe İllâllah

Ali Mürşid Ali Şâh

*Ali Hayder Ali Şâh
Ali Esed Ali Şâh
Ali Şir'dir Ali Şâh
Eyvallah Şâhim Eyvallah
Lâ İlâhe İllâllah."*

Şeklindeki yedi mısralık "tevhîd"i üç defa tempo ile koro halinde okuyup, alınlarını yere koyarak secdeye varırlar. O zaman dede, şu gülbankı okur:

*"Allah... Allah...
Meded Allahım meded
Gel derdime derman eyle
Yetiş Muhammed Ali
Gel derdime derman eyle
İmâm Bâkır'ın katına
Cafer'in ilm-ü zâtına
Mûsa Rızâ hürmetine
Gel derdime derman eyle*

*Hasan Hüseyin aşkına
Sen yardım eyle düşküne
İmâm Zeynel'in aşkına
Gel derdime derman eyle*

*Şâh Taki ve ba Nakî
İmâm Hasanü'l askeri
Yarlığa ben Kemteri
Gel derdime derman eyle*

*Gel haktan dilek dile
Mehdî Sahib zaman gele
Dedemoğlu Secde kıla
Gel derdime derman eyle"*

"Allah... Allah... Vakıtlar hayrola. Hayırlar fethola. Şerler defola. Secdeye inen başlarımız ağır dert görmeye. Adlarını çağırdığımız On İki İmâmların hüsnü himmetleri üzerimizde sâyeban ola. Dil bizden nutuk Hazret-i Hünkâr'da ola. Dem-i Balım kerem-i evliyâ, gerçek erenler demine hû."

Bu gülbankı takiben dede veya rehber **"Allah!.. Allah!.. Dâr çeken didar göre. Didar gören cehennem narı görmeye. Erenler sefâsına vara. Gerçeğe hû"** diyerek hizmete fasıla verirler. Cemde bulunanlar sigara, su, meşrubat içerler. İhtiyacı olanlar dışarı giderler.

Bir süre geçtikten sonra Dede, **"Ebed, erkân!"** der. Tüm cem erenleri diz üzeri gelir.

Meydanın ortasında dâra gelen Ferraş (Carcı) **"Hamdülillah Pîr'imiz Hazret-i Bektaş'tır. Üstadımız, Âl-i Muhammed'den Seydî Ferraş'tır. Bercemâl-i Muhammed, kemâl-i Hasan, Hüseyin, Âl-i ra Bülend'e Salâvat"** der.

Tüm cemaat **"Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed ve alâ Âl-i Muhammed"** diye selâvat getirir.

Dede Car duası verir:

"Allah... Allah... Hayırlar fethola. Şerler defola. Münkir, münafık matola. Süpürgeci Selman... Kör olsun Yezîd-ü Mervan. Carımıza yetişsin Ali Şâh-ı Merdân. Hizmetin Hakk'a geç. Seydi Ferraş'ın himmeti üzerinde ola. Yüzün ak ola. Nûr-u Kerem-i Ali Pîrimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Velî demine hû..."

Sıra miraçlama okunmasına gelmiştir. Zâkirler şu miraçlamayı okurlar:

"Mirâc okudu Cebrail

Muhammed Mustafa mâh'i

Hak emrine oldu kail

Eyledi hem yandı bir çırak

Gayîbdan yandı bir çırak
 Çünkü yak n oldu ırak
 Cebrail getirdi Burak
 Bindi ol Habib-ull h"
 Bir nid  erif ti H ktan
 Y  Muhammet in Burak'tan.
 G z kamaşır şerer-nakdan
 Müminlerin kibleğ h 

Yolda rast geldi bir şir
 Y  nedir bu i e tedbir
 H temi'ni ağzına vir
 Sundi iki cih n Ş h 

Onda gördü bir nev-civ n
 Yüzü şems-i m h t b n
 Cem line oldu hayr n
 Nazar kıldı  l-Allah 

Gayibden geldi yeşil el
 Verdi si-p re eng r asel
 O demde gördü bir mahfel
 Selman'ın Şey'en Lillâh"

Oldu Mirâc'ın mb rek
 Hak kıldı Kur'an teb rek
 Şanına levlake levlak
 Padişahlar padişah 

Buyurdu ol n r-ı v hid
 Size armağan bu tevhîd
 Cümlesi de oldu sâcid
 Zikretti Kel mull h"

*Gözleri Kurret'ül ayn
 Ali bîn Hasan Huseyn
 İmâm Zeyne'l Abidîn
 Gürüh-ı nâci güvâh"
 Burak kadem bastı arşe
 Erişti fevk-al Ferş'e
 Hak kâdirdir cümle işe
 Eyledi bu gez-nigâh"*

Miraçlamanın onuncu kıtasındaki:

"Ayak üstü kalktı server" mısrası okunurken bütün cem erenleri ayağa kalkarlar. On ikinci kıtadaki **"Oturdu Hak makamına"** mısrası okunurken herkes yerine oturur. Zâkir ondan sonra gelen mısradaki **"Hû... dedi gerçek demine"** derken cemde bulunanlar zâkire katılıp **"Hû..."** derler.

On üçüncü kıtadaki **"Cümlesi de oldu sâcid"** mısrası okunurken tüm cem erenleri oldukları yere secde ederler.

Miraçlama okunurken genellikle bir erkek ve bir bacı samah yaparlar. Daha fazla samahçı ile kalabalık olmamasına özen gösterilir.

Miraçlama bittikten sonra, samah eden erkek ve bacı yan yana dara dururlar. Dede, samahçılarla beraber dua beklemekte olan zâkirlere de dua verir:

"Allah... Allah... Cümle âlemi yaradan nûr-ı mutlak ya Allah, ya Allah, ya Allah!... Nûr-ı Nübüvvet, yâ Muhammet, ya Muhammet, ya Muhammet... Nûr-ı Velâyet, ya Ali, ya Ali... Ekber-i Ümmehât Hatice ve Fatıma analarımız, Hasan, Huseyn, Zeynel, Bâkır, Ca'fer, Mûsa, Rızâ, Takî, Nakî, Askerî ve Mehdi cümle imâmeyn, Kutbü'l-Ârifin, gavs-el vasılın Seyyid Muhammet Hünkâr Hacı Bektaş Velî hürmetine yaptığımız ibadetler, okuduğumuz gülbanklar, samahlar ve cümle hizmetler hûzur-ı Bâri'de kabul ola... Allah cümle kusur ve günahlarımızı bağışlaya... Doğru yoldan ayırmaya... Şeytan şerrinden,

münâfık mekrinden koruya... Ktlere eş etmeye... Eşimize, dostumuza, komşumuza, çocuklarımıza yeryüzündeki cümle mmnlerle beraber hayırlı işler, hayırlı ameller, hayırlı düşünceler nasîb ve müyesser eyleye. Ddar-ı Ali'den ve meşreb-i Hüseyn'den mahrum etmeye. Bilerek bilmeyerek yaptığımız günahlara geri döndürmeye... Samah yapan bacı ve kardeş, miraçlama söyleyen zakirler, hizmetlerinin prinden şefaât bulalar. Dil bizden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola... Nr-ı Nebi, Kerem- Ali, gülbank-ı Muhammet, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, dem-i pr, kerem-i evliyâ, gerçek erenler demine hu..."

Dede duasını bitirdikten sonra zâkirler ayrıca bir müsaade beklemeden, "Kırklar Samahı"nın ağırlanmasını almaya başlarlar.

Miraçlama sırasında "Samah" yapanlar saftaki yerlerine geçip otururlar. Meydanın müsaadesi, genişliğı oranında samahılar, "Kırklar samahı" yapmak üzere meydana gelir. Genellikle altı erkek, altı bacı olmak üzere on iki sayısını tamamlarlar. Bulunmadığı takdirde daha az sayıda da olabilir.

Ağırlama:

"Sabahdan yönümü Hakk'a döndürdüm

Muhammed-Ali'yi göreyim deyu

Dünyanın gâmindan çektim elimi

Mürşid-i kamile ereyim deyu

Varub bir kâmile yoldaş olmağa

Ahd eyleyüb ikrarında durmağa

Dört duvarın binasını kurmağa

Ararım stadım bulayım deyu

Âşıkım serimi sevdaya saldım

Aşkın ateşine tutuldum yandım

İmâm eşiğinde peymane durdum

Ali'nin yoluna öleyim deyu"

Yürüme:

*"Ol İmâm Hasen'i canımla sevdim
Mazlûm Hüseyin'in gûlamı oldum
İmâm Zeynel ile zindanda durdum
Kendimi kırk pare böleyim deyu"*

*Her zaman anarım kesmem zikirim
Adına kurbanım İmâm Bâkır'ın
Dünü gün virdeyleyip okurum
Cafer'den bir nasîb alayım deyu"*

Hızlanma:

*"Mûsa Kâzım dâmenine niyazım
İmâm Rızâ'ya bağlıdır özüm
Taki, Naki, Askeri'yedir sözüm
Mehdî ile kılıç çalayım deyu"*

*Kul Veli'm Hakk'a secde ederim
Hakk'ın buyurduğu yola giderim
Dinim Hakk'tır Hak kelâmı ederim
On İki İmâm'a ereyim deyu"*

Kul Veli

Samahçılar duaya durur. Dede dua verir:

**"Allah... Allah.. Hayır hizmetleriniz kabul ola. Muradları-
nız hâsıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammet, Ali vere.
Döndüğünüz samahlardan hayır, hasenat göresiniz. Ebû
Zerr-Gîfarî'nin Hazret-i Fatıma'nın hüsn-ü himmeti üzeriniz-
de ola. Aliyyü'l Murtaza, Kırklar Samahı'na kaydede. Gerçeğe
hu..."**

Samahçılar saftaki yerlerine gidip otururlar. Sıra **"Sakka su-
yuna"** gelmiştir. Rehber **"Edeb, erkân!"** der. Herkes diz üzeri ge-

lir. Sakka, su dolu bir kapla “Dâra” durur ve Şu tercemanı yüksek sesle okur:

“Bismillahirrahmanirrahîm. Ve cealna minel ma. Külli dai. Selâmullah alâ îmâm Huseyn... Ve Âl-i îmâm Huseyn... Evlâd-ı îmâm Huseyn... Lânetullâh katil-i îmâm Huseyn...” (Allah’ın lâneti îmâm Hüseyin’in kâtili üzerine olsun.)

(...)

Bercemâli Muhammed Kemâl-ı Hasan Huseyn Ali ra Blende salâvat...”

Cemde bulunanlar:

“Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed ve alâ âl-i Muhammet” diye salâvat verirler.

Sakka, elindeki srahideen küçük bir bardağa birer yudumluk su koyarak Dede ile beraber üç kişiye su verir. Su verirken yüksek sesle,

*“GemiŐiz biz can- baŐdan erenler aşkına
Can gözü dem be dem Hakk’ı görenler aşkına
Kerbelâ deŐt-i gâmında can verenler aşkına
Gözüm yaşı sebil etim Șâh-ı Șehîdan aşkına”*
der.

Bundan sonra **Sakka**, meydanın çevresinde dolanarak elindeki sudan az miktarda olmak üzere tüm cemde oturanlara serper. Bir taraftan su serperken bu iş süresince yüksek sesle:

“Selâmullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn... Ahmed-i Muhtar aşkına... Hayder-i Kerrar aşkına... Sadık-ı Sakka Selman-ı Pâk aşkına... aşkına... Saka-hm yâ îmâm Hasan... Sakahm Șâh Huseyn...

Kıl őefaath katresi düŐene Yâ Huseyn... Yardım eyle Allah Allah ağrıŐana yâ Huseyn... Selamullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn...”

Sakka bundan sonra meydanın ortasında dâra durur; Dede dua verir:

“Allah... Allah... Hizmetini şehitler şâhı kabul etsin. Selmân-ı Pâk’in himmeti üzerinde olsun. Gerçeğe hû...”

Bundan sonra zâkirler mersiye okurlar:

“İtmeyüp Şâh-ı Peygamber’den hayâ Hak’dan hazer

Sûfiyan-ı bî vefalar nakz-ı ahd etmiş meğer

Kurretül-ayn-ı Rasulü eylemişler derbeder

Var ise gel hâtır-ı Şâh-ı Rasûlullâh eğer

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer

Ver bize lûtfet Huseyn İbn-i Ali’den bir haber”

(...)

Mersiye okunmasından sonra, Sofracı elinde ekmek ve kurban lokması olduğu halde meydanın orta yerinde dâra durur ve şu tercemanı okur:

“Evvel Allah diyelim... Kadim Allah diyelim... Geldi Ali sofrası, Hak versin biz yiyelim. Allah eyvallah, gerçeğe hu.”

Cemde bulunanların sayısına ve meydanın genişliğine göre birkaç yere sofraya serilir. Lokmalar konur. Herkes sofrada yerini alır.

Dede:

Kurân, “İnsan Sûresi,” 8. ve 9. ayeti okur: **“Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksula, öksüze ve esire yedirirler. Biz sizi ancak Allah rızası için doyuruyoruz. Bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz”** derler.

Allah!.. Allah!.. Lokma hakkına, evliyâ keremine gerçekler demine... Destur-ı Pîr, izn-i mürşid, yürüyenin lokması yürüye, gerçeğe hû.” diye destur verir. Sofralarda oturanlar yemeklerini yerler. Sofraların hepsi yemeğini bitirince dede, sofraya duasını yapar. Yemek yiyenler ve hizmet edenler, iki ellerinin parmak uçlarını sofraya koyarak bu vaziyette dedenin duasını, cümle sonlarında **“Allah... Allah...”** diyerek dinlerler. Dua şöyledir:

“Allah... Allah... Elhamdülillâh... Nimet-i Celîl, berekât-ı Halîl, şefaâtı Rasûl, inayet-i Ali, himmet-i Veli”... Bu gide, ganisi gele... Hak, Muhammed, Ali kabul ede. Yiyene helâl, yedirene

delİL ola... Yiyeni, yedireni, pişirip getireni hak saklaya, Hızır bekleye, şey'en lillâh Allah eyvallah hu..."

Duadan sonra, sofradan alamayanlar veya arzu edenler yemeğe devam ederler. Ayrıca dua okunmaz.

Dem içenler, o iki hizmetin devamı sırasında verilen aralarda ve lokma sırasında dem (dolu) içebilirler. Ancak hiçbir zaman sofraya dem konmaz. Demi içenlere "Saka" verir. Dem bardağını alanlar, dedenin önünde iki diz üzerine gelip duasını aldıktan sonra demini içer veya dede önceden müsaade etmişse, olduğu yerde diz üzeri gelip, iki eli arasına aldığı bardaktaki demi, öne hafifçe eğilip dedeyi ve cemaatı selamladıktan sonra sır eder (içer). Dem dağıtan sadece sakîdir. Başkaları ve özellikle bacılar, kesin olarak dem dağıtamazlar.

Yemekten sonra, "Carı" meydana üç defa süpürge çalarak dara durur. Dede **"Allah... Allah... hayır hizmetinden şefaât bulasın. Seyyit Ferrâşın himmeti üzerinde olsun, gerçeğe hu."** diye dua verir.

Zâkirler, üç nefes ve bir düvaz söylerler.

(...)

Düvazı takîben, dede dua verir. Bu gülbang aynı zamanda cem birleme gülbangıdır. Bununla beraber bu düvazdan sonra cemin sona ermesi gerekmez. Ceme katılanlar arzu ederler ve dede de uygun görürse muhabbet, deyiş, düvaz ve samahlarla istenildiği kadar sürdürebilir. Kural, görgü ceminin bu düvazdan sonra dedenin verdiği dua ile sona ermesidir. Dua:

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola. Hayırlar fethola, şerler defola. Müminler şad ola, meydanlar abad ola... Sırlar mestur ola. Hak-Muhammed-Ali erenler ceminde hizmet bezledenleri, cemde bulunan bacıları, kardaşları cümle muhîbb-i Ehl-i Beyt'le bareber dîdarlarından, katarlarından ayırmaya... On İki İmâm, On Dört Masum-ı Pâk, On Yedi Kemerbest'in himmetleri üzerimizde ola. Kutbü'l Arifin, Gavs'el Vasilin Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî muin ve destgirimiz ola... Üçler, beşler, yediler, Kırklar ve ricâl-el gayb erenleri safa-nazarlarını esirgemeye. Cenâb-ı Hak cümlemizi münkir-münafık şerrinden, adu mekrinden hıfzı emande eyleye.

Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasib eyleye. Güruh-ı Naciye ve zümre-i salihîne katılmak müyesser eyleye. Namerde mutaç eylemeye... Vaktimiz hayır gele. Dil bizden, nefes, Hazret-i Pîr Hünkârımız Hacı Bektaş Velî'den ola...

Oturanı duran, koğsuz gaybetsiz evine varıp yastığına baş koyan sağ yata selamet kalka... Ali yoldaşı, Hızır kılavuzu ola. Gerçek erenler demine hu..."

Cemde bulunanlar, meydandan niyaz ettikten sonra çekilip evlerine giderler. Dede ile hizmet sahipleri kalınca, dışardaki bekçiler de çağrılır. Rehber sağ başta olmak üzere duaya dururlar. Dede:

"Allah... Allah... Hizmetleriniz Hünkâr Hacı Bektaş Velî Dergâhı'na yazıla. Hizmetiniz kabul, mûradınız hasıl ola. Allah korktuğunuzdan emin, istediğinize nail eyleye... Hizmetinde bulunduğunuz erenlerin, evliyaların himmetleri sizinle beraber ola. Nûr-ı nebî, Kerem-i Ali gerçekler demine hû..."

Duayı müteakip dede ayağa kalkar. Çerağı meydanını ortasına getirir. Yönü Peygamber postu denilen kendisinin vekâleten oturduğu posta dönük olmak üzere diz üzeri oturur. Hizmet sahipleri dedenin geri tarafında duadaki sırayı bozmadan ayakta beklerler. Dede:

"Allah... Allah... Bâtın oldu, çerağı nûr-ı Ahmed. Zâhir oldu şems-i mâh-ı Muhammed. Allah eyvallah hu dost..." der ve çerağı sır eder, başka deyimle delîli dinlendirir (Çerağı söndürür.)

Hep birlikte meydan-ı erenlere niyaz ederek, cem evini terk ederler.

Verdiğimiz örnek, görgü kurbanı (terceman kurbanı), ikrar verme (yola alınma kurbanı), musahib kurbanında aynen uyulur.

Yıl kurbanı ve Abdal Musa kurbanında da genellikle aynı kurallar geçerlidir. Bazı bölgelerde, deyiş, düvaz ve samahla yetinilmekte ise de genel ve temel kural, örnek verdiğimiz biçimdedir.

Kurban Bayramı'nda, adak kurban kesilmesinde, Muharrem kurbanında, Nevruz ve Hızır İlyas ve ziyaret kurbanlarında sadece deyiş ve düvazlar ve dualar okunur.

(Bu örnekte anlatılan cem; her yer için geçerli değildir. Özellikle dualar, diğer bölgelerde değişir. Dua sonlarında, dedelerin ocak büyükleri de duaya eklenir.

Bugün Ocakzade denilen, eskiden genellikle “Sufi sürekları” olarak adlandırılan kesimler Hacı Bektaş Veli dışından, soyları 12 İmamlara bağlanan dedeler grubu olarak Alevilerin önemli bir bölümünü denetim altına almışlardır. Temeli aynı olmakla birlikte, bu Ocakzade kesimi ile Çelebi kesimi arasında uygulamada bazı farklılıklar görülür.)

HACI BEKTAŞ VELİ

Kutbularifin, Gavsülvasilin nitelemesiyle anılan **Hacı Bektaş Veli**'nin yaşamı hakkında açık bilgiler yoksa da, bugün bazı genellemeler yapabilecek durumdayız.

Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda yaşamıştır. Bu tarih, eski bir Vilayetname'ye eklenen notta 1209-1271 olarak saptanmıştır. Tarihsel gerçeklere uygun görünen bu tarihlerin doğruluğunu şu kanıtlar onaylar.

1- Hacı Bektaş Veli, 1273 tarihinde öldüğü kesin olan **Mevlana Celalettin-i Rumi** ile çağdaştır. Bu çağdaşlığı, Mevlevi kaynakları ortaya koymaktadır. Bunlardan **Ariflerin Menkıbeleri** adlı **Ahmet Eflaki**'nin kitabı ilginç bilgiler verir. Bu düşmanca tavır taşıyan kitaptaki bilgiler ile Bektaşilerin Vilayetnamesi'ndeki bilgiler birbirlerini doğrular. Kısacası, Hacı Bektaş Veli, **Mevlana** ile aynı dönemde yaşamıştır ve üç aşağı beş yukarı aynı yaştadırlar.

2- Hacı Bektaş Veli, 1263-1264 tarihlerinde Anadolu'dan Kırım'a geçen Alevi Türkmenlerin başında bulunan **Sarı Saltuk**'un da mürididir. Osmanlılar döneminde Sünni anlayışla yazılan Saru Saltuk Vilayetnamesi'nde bile Saru Saltuk'un Alevi inançları taşıdığı anlaşıyor. (*Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 44). **Hacı Bektaş**'ın, 1282'den sonra ölen **Saru Saltuk**'dan daha büyük veya onunla yaşıdaş olması (Yol gereği mürid, küçük de olabilir...) normal sayılmalıdır.

Saru Saltuk'un beline çelikten değil tahtadan kılıç takılır. Bununla da onun manevi gücü, aydınlatma yeteneği anlatılır. Tahta kılıçla ülkeler fethedilmez ama gönüller fethedilir.

Hristiyanların bile onu ermiş kabul etmelerinin nedeni, onun zor adamı değil, gönül adamı olmasından kaynaklanır.

Bugün, Anadolu Alevilerinin bir bölümü **Saru Saltuk** ocağına bağlıdır. Bu durum bile **Saru Saltuk**'un Alevi dedesi olduğunu gösterir.

İbni Batuta da Saltukluların Sünniliğe aykırı davranışları olduğunu yazar.

3- Hacı Bektaş; **Taptuk Emre**'nin; **Taptuk Emre** de **Yunus Emre**'nin mürşididir. (Alevilerde şeyh diye bir olgu yoktur.) Bugün, **Yunus Emre**'nin 1320 civarında Hakka yürüdüğünü (ldğn) biliyoruz. **Yunus Emre**'nin manevi gıdasını veren de **Hacı Bektaş**'tır. Öyleyse, Büyük Pir'in, **Yunus Emre**'den önce Hakka yürüdüğünü söylemek yanlış olmaz.

4- Vilayetname'de, Hacı Bektaş'a karşı çıkan ve onun duvarı yürüttüğünü görünce teslim olan Seyyit **Mahmud-ı Hayrani** de 1267-1268 tarihlerinde ölmüştür. **Nureddin bin Caca** da yine bu yüzyılda yaşamış olup Vilayetname'de adı geçen önemli kişilerden birisidir.

5- Taptuk Emre'nin mürşidi gibi görünen Barak Baba da Anadolu Btnilerindendir. Kendisi 1307-1308 tarihinde Giylan'da katledilmiştir.

6- 1275 ile 1343 yılları arasında yaşayan **Eblfarac Vasi**'nin *Tiryakl Muhabbin* adlı eserinde de adı geçen Hacı Bektaş'ın, 1343'ten önce ölmüş ve oldukça şöhret kazanmış olduğu anlaşılıyor.

7- En önemli kanıtlardan birisi de; Kırşehir'de bir Mevlevi tekkesi kurmuş olan şeyh Süleyman bin Hüseyin'in vakfiyyesinde geçen "**fi nahiyetil-Hacı Bektaş kuddise sırruhu...**" ibaresidir. 1297 tarihli bu ibareden, Hacı Bektaş'ın bu tarihte artık ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. **Kuddise sırruhu** ibaresinin, o tarihlerde sağ insanlar için de kullanıldığı görüşü, belli bir kanıta dayanma-

maktadır... (Bu bilgi için bak: John Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, s. 45. **Birge**'in naklettiği bir başka bilgi de 1295 tarihli bir vakfiyede yer alıyor. Orada da **Hacı Bektaş Veli**'den **merhum** diye söz edilmektedir.).

Gerek **Âşıkpaşazade**'nin tarihinde, gerekse "**Menakıbül Kudsiyye**"de; **Hacı Bektaş**'ın **Baba İlyas-ı Horasani**'nin yolunda, onun ardası olduğu vurgulanır. 1240 yılında öldürülen **Baba İlyas**'ın ardası olacak birisinin o dönemlerde en az 30 yaşlarında olması gerekir. Bu da **Hacı Bektaş** için saptanılan doğum tarihinin 1209 dolayları olduğunu gösterir.

8- Hacı Bektaş Veli hakkında **Menakıbül Kudsiye**'de geçen şu beyitler önemlidir:

Hacı Bektaş şol sebebden hiç

Göze almadı tac-ı sultanı

Edebalı vü bundağı huddam

Gördüler Hacı'dan bu seyranı

(s. 169).

Bu beyitler o dönemin gerçek bilgisini yansıtıyor. Ve anlaşılıyor ki **Hacı Bektaş Veli** ve yanındaki yoldaşları 1240 yılında çıkan isyana katılmamışlardır.

9- Anadolu'da Hacı Bektaş gibi ünlü düşünürlerin yetişmesi 13. yüzyıldadır. Çünkü bu çağda gerek tasavvuf, gerek klasik Alevi düşüncesi, Anadolu'da rahatça yayılma olanağına kavuşmuştur. Değişik İslam ülkelerinden gelen bilgiler Anadolu'da yerleşerek görüşlerini yaymaya çalışmışlar, bu durum da Anadolu için bir kazanç olmuştur.

"Veli" Sıfatlı Pir...

Hacı Bektaş Veli'nin adındaki (Türkçe söylenişi; Veli Hacı Bektaş olmalıdır.) Veli unvanı önemlidir. Alevi felsefesindeki velayet yükünü taşımakla yükümlü en ulu kişiye verilen bu unvan, Anadolu'da Aleviler arasında iki kişilik için kullanılmıştır. Birincisi **Hacı Bektaş**; ikincisi de Safevi yolundan olan **Şah İbrahim**... Velilik, Alevilere ve Alevi felsefesine özgü bir olgudur. Halk arasında

bu olgunun gördüğü saygınlık nedeniyle Alevi olmayan bazı Şeyhler de kendilerine veli dedirtmiŐler, ya da yandaşları onlara veli sıfatını yakıŐtırmıŐtır. Onlar kendi kendilerinin velileri olmaktan öteye gidememiŐlerdir.

Veli Hacı Bektaş'ın, ana baba tarafından Arap olmadığı ortadadır. Onun Türkler arasında, Türk kültürü ile yetiŐtiĐi, gerek yaŐantısından, gerek düŐüncelerinden anlaşılıyor. Buna karşın; Hacı Bektaş'ın soyunun İmam Ali'ye ııkartılması; gerçekte İmam Ali'nin manevi mirasına sahip ııkılmaktan kaynaklanır. **Hacı Bektaş**'a veli unvanının verilmesi de işte bu yüzdendir. **Hacı Bektaş**, yaşadığı dönemde, Anadolu'da "**serçeŐme**" pınarların başı (asıl kaynak) olarak görülmüştür. Bu da veliliktir.

Zaten daha 14. yüzyıl başlarında bile **Hacı Bektaş**'tan seyyit olarak bahsedilmesi, bu bağlantının boşuna olmadığını, sonradan uydurulmadığını gösterir. 1343 yılında len **Vasiti**'nin, **Hacı Bektaş** iıin "**seyyit**" sıfatını kullanması, onun seyyitliğinin sonradan uydurulmadığını kanıtlamak aıısından önemlidir.

Hacı Bektaş ile **İmam Ali** arasında kan bağı olmasa bile ilim (bilgi) bağı vardır ve çok güçlüdür. Bu bağ gerçektir. Bu nedenle, onun soyunu imamlara ulaştıran soy kütükleri doğru sayılabilir... Sıradan insanlar, işte bu manevi bağlantıyı bilemedikleri iıin, Hacı Bektaş'ı bir Arap gibi görme yanılgısına da düşmüşlerdir.

Ayrıca, **Hacı Bektaş**'ın ailesinin geldiği Horasan ıevresi çok kuvvetli Alevi akımların bulunduğu bir bölgedir. **NiŐabur Kenti**, yönetimin Sünni karakterli olmasına karşın, fütüvvet ehlinin ve Melamilerin yoğun olduğu ve bu akımların filizlendiği bir yerdir. Gerek esnaf teşkilatı olan fütüvvet, gerekse **Melamilik**, Alevi düşüncesinden son derece etkilenmiŐtir.

Altıncı İmam'dan sonra, **Hz. Ali** evlatları, genellikle Arap toplumunun dışına ııkmıŐ, doğuya, Horasan'a yakın bölgelere kaymıŐlardır. Bunların düzinelerle ıocukları olmuş, geniş bir soy ağacı oluşmuştur. **Hacı Bektaş**'ın baba yanından olmasa bile ana yanından bu soyla ilişkisi olabilir. BaŐlangııta söylediğimiz gibi,

ana yanından bağlantı kurma ve soy yürütme olgusu, ta Hz. Muhammet döneminde **Fatıma** ile başlamıştır.

Ayrıca, **Hacı Bektaş** gibi büyük bir insanın, imamlar soyu ile bağlantı kurması ve bunun da daha sonra hiç itiraz görmemesi, düşündürücüdür. Bu sessizlik bile, dolaylı da olsa, kendisinin imamlar soyu ile ilişkisi bulunabileceğini gösterir.

16. yüzyıldaki Osmanlı belgelerinde, Hacıbektaş ilçesinde, kendilerinin Hacı Bektaş Veli evladı olduğunu söyleyen bir kuşağın var olduğunu görüyoruz. Bu kuşaktan insanlar, kendilerini seyyit soyundan saymaktadırlar.

Bir başka kanıt da **Pir Sultan Abdal**'ın şiirleridir. Bu şiirler, sonradan Pir Sultan adına yazılmış değil iseler -ki, üslup özellikleri, Pir Sultan'a ait olduklarını gösteriyor.- Hacı Bektaş Veli'nin seyyit soyundan olduğunu dile getirmektedir.

Anadolu'da Yetiştii...

Hacı Bektaş Veli'nin tahminen 1240 yıllarında veya bu tarihin hemen öncesinde Moğol baskısından kaçan boylarla birlikte Anadolu'ya geldiği; **Babalılar** ayaklanmasının lideri **Baba İshak**'a bağlandığı, onun halifesi olduğu; **Baba İshak**'ın 1240 yılında öldürülmesinden sonra Sulucakarahöyük çevresine geldiği; hemen hemen bütün araştırmacılar tarafından kabul edilir. Bu görüşün bazı yönleri yanlıştır...

Çünkü:

1- Anadolu, o çağlarda büyük düşünürlerin harman olduğu bir yerdir. Öyle **Horasan**'dan gelen herkesin hemen kabul gördüğü, veli sayıldığı gibi mantığı benimsemek olanaksızdır. O dönemi yansıtan menakıp kitaplarında, şeyhler ve babalar arasında kuvvetli bir varlık mücadelesinin olduğunu görüyoruz. Halkın, hiç tanımadığı birisini, gelir gelmez var olan babalara, dedelere, şeyhlere tercih ederek kendisine veli yapması akıl ve mantıkla bağdaşmaz. Bu nedenle, ailesi Horasanlı olmakla birlikte, **Hacı Bektaş**; Babalılar arasında, Anadolu'da yetişmiş ve kendisini, gerek eylemleri, gerek düşünceleri ile kabul ettirmiştir...

Horasanlı sıfatı; her zaman, bizzat Horasan'dan gç edenleri ifade etmez... Kaynağı Horasanlı olan aileleri de anlatır. Horasanlılık, genelde, İslamiyette Alevi düşüncenin kaynağını da ifade ettiğinden, Alevi büyüklerine **Horasan Erenleri** sıfatı verilmiştir...

2- Babalılar ayaklanmasının manevi lideri, **Baba İlyas-ı Horasani**'dir. **Baba İşhak**, **Baba İlyas**'ın öğrencisidir (halifesidir). İsyani yöneten bir kumandan olan **Baba İşhak**'ın mürşit postuna oturarak **Hacı Bektaş**'ı irşat ettiğini söylemek Aleviliğin geleneklerini bilmemekten kaynaklanır. Mrşitler düşünce üretilirler, ellerine silah almazlar... Bu nedenle, **Baba İlyas** için, **Hacı Bektaş**'ın mürşidi denebilir ama Baba İşhak için bu görev yakıştırılmaz. Çünkü Baba İşhak, görev verilendir; görev veren değildir. Savaşta yönetici, lider olması da bunun en somut kanıtıdır.

3- Hacı Bektaş, 1240 dolaylarında Anadolu'ya gelmiş olsaydı, tamamen hareket içinde olan Türkmenlere söz dinletmesi olanaksız olurdu. Belli ki, o, Türkmenler arasında yaşıyordu... Başsız kalan önemli bir kitleyi, 1240 isyanından sonra almış, oldukça güvenli sayılabilecek Sulucakarahöyük çevresine gtrmştir.

Zaten, Moğol baskısından kaçış, 1220 yılında Cengiz Han'ın **Batı Türkistan**'a saldırıp yakıp yıkması sıralarında olmalıdır. Özellikle Türkler zerine yoğun baskılar 1220-1225 arasındadır. EĞer, Hacı Bektaş'ın ailesi Moğol baskısından Anadolu'ya göçen Türklerden ise, bu gç olayının 1220 dolayında olması kuvvetle muhtemel. **Hacı Bektaş Veli**, bu sırada 11-12 yaşlarında bir ocuk olmalıdır.

Bizce, Hacı Bektaş Veli, Babalılar Ayaklanması'ndan ortalama 20 yıl önce Anadolu'ya gelmiş; ailesinin saygınlığı, kendisinin parlak zekâsı önemli bir kitle tarafından tanınıp tutulmasını sağlamıştır.

Gerek Âşıkpaşazade Tarihi'nde, gerekse Menakıbül Kudsiyye'de; Hacı Bektaş'ın, Babalılar ayaklanmasına katılmadığı vurgulanır. Bu durum da, **Hacı Bektaş**'ın, devletin takibinden kurtulmak isteyen kitleler için bir sığınak haline gelmesi sonucunu doğurduğunu söyleyebiliriz. Zaten, bir diplomat inceliğiyle Alevi kitleleri kendisine bağlaması; **Hacı Bektaş Veli**'nin yalnız bir düşünür değil politikacı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Şimdiye değin kesin bir belge bulunmamasına karşın; **Hacı Bektaş Veli**'nin, Karamanoğulları hareketinin bilgi dokusunu dokuduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Özellikle, 1277 yılında, **Karamanoğlu Mehmet Bey**'in “ayağı çarıklı, başı kızıl külahlı” Alevi Türkmenlerin başında Konya'yı ele geçirmesi ve burada yayınladığı ferman önemlidir. Bu fermanla, “Bundan sonra; devlet dairelerinde, evlerde, sokaklarda dinsel mekanlarda Türkçe'den başka bir dil kullanılmayacaktır. Aksi hareket edenler, idam olunacaktır.” denilmesi çok anlamlıdır.

Selçuklu yönetiminin resmi dil olarak Farsça'yı seçmesine bir tepki olan bu istek; Alevi kitlelerin tavrını yansıtıyordu. **Yunus Emre**'nin, şiirlerini **Mevlana** gibi **Farsça** değil de Türkçe yazması, Alevi yaklaşımının sonucudur... Alevilikte Türkçe'nin egemenliği, Aleviliği benimseyen başka ulusların da en azından ibadet dili olarak Türkçe'yi kullanmalarını gündeme getirmiştir. Bunun en somut örneği **Arnavut Bektaşilerinde** ve **Kürt Alevilerinde** görülür.

4- Hacı Bektaş Veli'nin, Ahmet Yesevi dervişi olduğu yaygın bir kanıdır. Buradan yola çıkılarak **Hacı Bektaş Veli**'nin Sünni olduğu kanıtlanmaya çalışılıyor. Hemen belirtelim ki, daha **Ahmet Yesevi**'nin Sünni olduğu iddiası doğru değildir.

a) Nakşibendi tarikatının bu yoldan çıkmış olması, **Yeseviliğin** Sünniliğini göstermez. Bazı kaynaklar; **Ahmet Yesevi**'nin, **Hız. Ali**'nin oğlu Muhammet Hanefi soyundan oldunu yazarlar. Böylece, dolaylı olarak **Ahmet Yesevi**'nin Alevilikle bağlantısı kurulur. Bunun üzerinde önemle durmak gerekir. Ahmet Yesevi'yi ana yönünden Ebubekir'e bağlamak da Sünnilik kanıtı değildir.

Anadolu Aleviliği geleneği ise Hoca Ahmed-i Yesevi'yi İmam Bakır soyunda çıkmış kabul eder. Bu geleneğin doğruluğu saptanabilmiş değilse de kitleler kabul etmiş bulunuyor.

b) Ahmet Yesevi adına görülen hikmet tarzı şiirlerin, onun olduğu kanıtlanmış değildir. Bu şiirlerin çoğunun daha sonradan yazılmış olduğu bir gerçektir. Ahmet Yesevi'yi Sünni bir Nakşibendi gibi gösteren bu şiirler, Nakşibendiler tarafından biçimlendirilmiştir. Bu nedenle, sonradan değiştirilen metinlere bakarak Yeseviliği koyu Sünnilik olarak göstermek de doğru değildir.

Kızıl İmameli Veli

13. yüzyıldaki Anadolu Alevi Türkmenlerinin başlarına kızıl külah geçirip savaşlara öyle katıldıklarını kaynaklar ortaklaşa belirtiyor. Velayetname’de iki yerde de **Hacı Bektaş**’ın başına **kızıl renkli imame** sardığı yazılıdır. Bu çok önemli kayıt; **Hacı Bektaş Veli**’nin açık açık tavır takındığını ve Hz. Ali yolunda bir Alevi olduğunu ortaya kor.

Osmanlılar zamanında, Sünni akımın etkisiyle kızıl klahlar, beyaza çevrilecektir.

Hacı Bektaş Veli’ye; Horasan ve İran’daki Alevilere yönelik iftİlaların atılmak istendiğı de kaynaklardan açık açık anlaşılıyor. **Hacı Bektaş**’ın sünnetsiz olduğı dedikosunun yayılmak istenmesi bunun kanıtıdır... Bu söylenti; Sünni kesimin onu ktlemek için çaba gösterdiğini ve Hacı Bektaş’ın Alevi olduğunu gösterir.

Ayrıca, **Hacı Bektaş** için “**Namaz kılmaz, otur tutmaz; şerİata uymaz.**” suçlaması, o dönemdeki kaynaklarda yer alır. Bunların başında da **Menakİbl Arifin** gelir. Mevlevilerin açık açık suçladığı birisini, şeriata uygun düşünen bir Sünni derviş olması ihtimali yoktur.

En önemli kanıtlardan birisi de, Hacı Bektaş’ın doğıduğı zaman söylediğı varsayılan kelimeyi şahadette geçen “**Ali’yyn veliyyullah**” ibaresidir. Velayetname’de yer alan bu söz, Alevi felsefe ve inancının temel taşıdır ve Hacı Bektaş’ın Aleviliğinin en sağılam kanıtlarındandır.

Hacı Bektaş Veli’nin, elinde kılıç kâfir ülkelerine savaşa çıkan birisi gibi gösterilmesi olayı tamamen yanlıştır. Onun düşüncesinde, insana kıymak büyük bir günahtır. Cihat veya gaza denilen savaş ise, insanın kendi nefsiyle yaptığı savaştır.

Hacı Bektaş’ın kılıcı da bâtin kılıcıdır. Bu kılıç görünmez... Kişinin bilgisini ve sağılam kişiliğini dile getirir. Maddi kılıcın keskinliğı ve gücü, bu bâtin kılıcının yanında hiç kalır... Bâtin kılıcının sahipleri ise ancak bâtin bilgisi ile (hakikat bilgisi ile) dolu olan insanlardır.

Yeseviliğin Özellikleri

Günümüzde, Türk kültürü üzerine yazılan kitaplarda, **Yeseviliğin** Sünni nitelikli bir yol olduğu söylenir.

Ahmet Yesevi'nin Sünni olduğu, **Yeseviliğin**, Sünni karakterli bir tarikat olduğu, Prof. Mehmet Fuat Köprülü'nün, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı kitabındaki görüşlere dayanır. 1918 yılında, 28 yaşında bir genç iken yazdığı kitaptaki bu konudaki görüşlerinin yanlışlığını Prof. **Köprülü** daha sonra kabul etmişti. **V. Barthold**'un *'İslam Medeniyeti Tarihi'*ne yazdığı izahlarda 187. sayfadan itibaren şunları söylüyor **Köprülü**:

“Burada, **Yesevi**'ye tarikatının hakiki mahiyeti ve karakteri hakkındaki eski görüşlerimi düzeltmek icab ettiğini söylemeliyim: İptida, Yesevilikten çıkan ve **Maveraünnehir**'in 15.-16. asırlardaki mutaassıp muhitinin tesirini taşıyan **Nakşibendi** tarikatına mensup müellifler, büyük pirleri **Ahmet Yesevi** hakkında birtakım şeyler yazmışlardır ki, ona ait eski kaynaklar bunlardır. Bu müellifler, Yeseviliğin ilk şeklini ve Ahmed Yesevi'nin hakiki şahsiyetini tarihi realiteye uygun olarak tasvir etmemişler, kendi arzu ve temayüllerine göre, hakikati tamamiyle değiştirmişlerdir, Yeseviliğin ilk yayıldığı göçebe Türk muhitlerinin icapları ve din değiştirme psikolojisinin umumi kaideleri göz önüne getirilince, buna imkân olmadığı anlaşılır. Esasen, bu sonraki Nakşibendi müelliflerinin bütün tahriflerine rağmen, Yeseviliğin göçebe Türk muhitlerine intibak ettiği eski Türk paganizminden birçok şeyler aldığı ve ayinlerinde -göçebe örfüne uygun olarak- kadınlarla erkeklerin beraber bulunduğu, eski **Şamani** ayinlerinde olduğu gibi, müsiği, şiir ve extatique (vecdli) raksların ihmal edilmediği, onların yazılarından dahi istidlal edilebiliyor. Esasen, Türklerin eski dini ananelerine bu suretle tetabuk etmese, Yesevlik halk arasında böyle süratle yayılmaz ve İslamlaştırma rolünü asla oynamazdı. (...)

Türk kültür tarihinde çok büyük ehemmiyeti olan **Hoca Ahmed Yesevi** hakkında, **İslam Ansiklopedisi**'nin Türkçe neşrinde çıkmış olan yazımı buraya ilave etmeyi zaruri gördüm:

Ahmet Yesevi

Ahmet Yesevi (?- 1166), sufi şair ve tarikat müessisi sıfatı ile, Türklerin manevi hayatı üzerinde asırlarca tesiri görülmüş büyük bir şahsiyettir.(...)

1- Tarihi Şahsiyeti: Ahmet Yesevi, hecegan silsilesine mensup olduğu cihetle, buna Hace **Ahmed Yasevi** de derler. (...)

Ahmet, XI. asrın ikinci yarısında, Garbi Türkistan'da (şimdiki Çimkent şehrinin biraz şarkında) Sayram Kasabası'nda doğdu. İbrahim adlı bir şeyhin oğlu olan Ahmed, yedi yaşında babasını kaybetti ve ablası ile beraber-sonradan **Türkistan** adını almış olan-**Yesi** şehrine gelerek, oraya yerleşti. Şehirde, o sırada **Arslan Baba** adlı meşhur bir Türk şeyhinin temsil ettiği bir tasavvul ananesi mevcuttu. **Ahmed**, ilk tahsil yıllarını burada geçirdikten sonra, Maverâ-ünnehr'in büyük İslam merkezi olan Buhara'ya geldi. **Ahmet**, **Buhara**'da, devrin en ileri gelen alim ve mutasavvıflarından Şeyh **Yusuf Hemedani**'ye (1048-1140) intisap ederek onun şiddetli nüfuzu altında kaldı ve onunla beraber birçok yerler gezdi. Şeyhinin büyük teveccühünü kazanarak, onun üçüncü halifesi olan Ahmed, ilk iki halifeden sonra, 1160'da **Buhara**'da şeyhin postuna geçti; fakat onun eski bir işareti mucibinde, biraz sonra **Yesi**'ye döndü ve ölümüne kadar bu şehirde kuvvetli bir tasavvuf propagandası yaptı. (...)

Ahmed Yesevi'nin **İbrahim** adlı bir oğlu olmuş ise de, daha babası hayatta iken ölmüştür; son zamanlara gelinceye kadar kendilerini **Ahmed Yesevi** sülalesinden sayan birçok kimselerin nesebi ise, onun Gevher Şehnaz adlı kızına erişir (...)

2- Tasavvufi Hüviyeti ve Tesiri: Biraz aşağıda edebi hüviyetinden bahsederken görüleceği gibi, bugün elimizde Ahmed Yesevi tarafından yazıldığı muhakkak hiçbir eser mevcut değildir. Ölümünden asırlarca sonra yazılmış muhtelif tasavvuf kitaplarında, yahut menakıb mecmularında ona isnat edilen bazı sözler, bazı hareketler, birtakım menkabeler, doğru bir fikir verebilmekten çok uzaktır. Esasen bu eserlerden birçoğunun Orta Asya'da kuvvetli Nakşibendiye tarikatının kuruluşundan ve XV. asırda Os-

manlı İmparatorluğu memleketlerine yayılışından sonra vücade geldiği düşünülecek olursa, bunların, Ahmet Yesevi'yi tamamiyle Nakşibendi görüşüne göre tasvir ettikleri kolayca anlaşılır. **Mave-raünnehr**'in büyük İslam merkezlerinde Sünni İran kültürünün Türk - Moğol paganizmine karşı bir aksülameli mahiyetinde olan Nakşibendilik, bu kültür tesiri altındaki Türkleri de kolayca nüfuzu dairesine almak için, Yesevilikle bazı bağlar tesisine çalışmış olmalıdır. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'ı yazarken, gerek Ahmed Yesevi'nin sufiyane şahsiyetini, gerek Yesevi tarikatının hüviyetini, tamamiyle Nakşibendi kaynaklarının gösterdiği şekilde tasvir etmişim; halbuki, Babai, Hayderi ve Bektaşî ananelerinin Ahmed Yesevi hakkındaki rivayetleri, şüphesiz, tarihi hakikate daha yakındır.** İlk mutasavvıflar'ın neşrinden sonra Bektaşiliğin menşeleri hakkında yaptığım araştırmalar ve elde ettiğim yeni vesikalar, onun tasavvufi şahsiyeti ve Yeseviye tarikatının ilk asırlardaki hususi hareketi hakkında yeni fikirler verdi ki, Türkler arasında bunlar, İlk Mutasavvıflar'dakinden tamamiyle farklıdır.

Yusuf Hemedanî halifelerinden olan **Ahmed Yesevi**'nin bir taraftan **Horasan** Melamiyesinin diğer taraftan Şarki Türkistan ve Seyhun çevresindeki Şii cereyanlarının tesiri altında kalıp, oldukça geniş ve serbest bir tasavvuf felsefesine sahip olduğu tahmin edilebilir. (...) **Nakşibendi ananelerinde bile, Ahmed Yesevi'nin zikir meclislerinde kadınlar ile erkeklerin bir arada bulundukları hakkında rivayetler vardır** ki, Türk göçebe hayatının bir zaruretidir. Yine Nakşibendi kaynakları, eski **Yesevi** ananelerinde, sığır kurbanı, muhtelif şekillere girip uçmak, müna-fıkları hayvan şekline koymak gibi, kısmen Türk paganizminden ve kısmen Budizmden geldiğini bildiğimiz unsurların mevcudiyetini saklayamamaktadır. Bütün bunlar ile beraber, Yesevi tarikatındaki zikir tarzının da tamamiyle Türk paganizminden alındığını vaktiyle izah etmişim.

Dersim'deki **Kızılbaş Kürt** aşiretlerinden mühim bir kısmının, bugün bile, Ahmed Yesevi'ye mensup olduklarını iddia etmeleri,

Yesevi propagandasının vaktiyle Anadolu'da ne kadar mühim bir rol oynadığını izaha kafidir. (*Vakit Gazetesi* 1925, 20 Haziran). (...)

3- Ebedi Hüviyeti ve Tesiri: **Ahmet Yesevi**'nin Türkler arasında tasavvuf esaslarını yaymak için, hece vezni ile Türkçe ve halk edebiyatı şekillerine uygun manzumeler yazdığı malumdur. Diğerkirlerden ayırmak için, XV. -XVI. asırlardan beri hikmet adı verilen bu manzumeler bir araya toplanarak *Divan-ı Hikmet* isimli şiir mecmuası vücude getirilmiştir ki, **Yesevi** ve **Nakşibendi** ananeleri bunu doğrudan doğruya **Ahmet Yesevi**'ye insad etmektedirler; halbuki bugün elde bulunan yazma ve basma *Divan-ı Hikmet* nüshaları en sathi bir tarzda tekik edilince, bu manzumelerin muhtelif **Yesevi** dervişlerine ait olduğu derhal anlaşılr. *Divan-ı Hikmet*'in eski bir nüshasını bulmak şimdiye kadar mümkün olamamıştır. Herhalde, şimdiye kadar XVII. asırdan evvele ait bir nüshanın malum olmadığını emniyetle söyleyebiliriz."

Dikkat edilecek olursa, bu yazısında Prof. **Köprülü, Ahmet Yesevi**'yi hiç de Sünni göstermiyor. Onun Sünni görüntüsünün 15. ve 16. yüzyıllarda, Nakşibendiler tarafından yaratıldığını açıkça vurguluyor. **Ahmet Yesevi**'nin kişiliğinin ve görüşlerinin asıl Bektaşi geleneğinde anlatılana uyduğunu belirtiyor.

(*Hacı Bektaş'la ilgili olarak hazırladığımız şu eserde daha yeni ve ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır: Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli/Alı'nın Sırrı*)

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN YUNUS EMRE'YE ETKİSİ

Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli'nin daha önce dile getirdiği düşünceleri şiirle halka sunmuştur. Yunus, bir Alevi'dir; hatta ona, Alevi propagandacısıdır bile diyebiliriz.

Bunu kanıtlamak için, Hacı Bektaş Veli'nin iki kitabından alıntı yapacağız. Böylece hem Alevi düşüncesinin bazı özelliklerini, hem de Yunus Emre'nin düşünce yapısını açığa çıkaracağız.

Makalat'tan Alıntılar

Hacı Bektaş Veli'nin Makalat adlı kitabı, 700 yıl öncesinin Alevi felsefesiyle yazılmıştır.

Hacı Bektaş Veli yetiştirmelerinden **Sait Emre**'nin Türkçe'ye çevirdiği bu kitap, Alevi kitlenin, yeni oluşan beyliklerdeki meşrulaşma isteklerini de yansıtır. Bu kitabın, kelime kelime, Hacı Bektaş'ın yazdığı kitabın aynısı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Özellikle, kitabın **Molla Saadettin** (Sait Emre) tarafından Türkçeleştirilmiş olması, akla bazı sorular getirmektedir. Çünkü, Saadettin, bir türlü medrese kafasından kurtulup da Alevi yolunun inancına bağlanamamaktadır. Bunun ipuçlarını Hacı Bektaş Veli *Vilayetnamesi*'nde açıkça görürüz. Saadettin, Vilayetname'de açık açık taşlanır, yobazlıkla suçlanır pişirilmek istenir.

Makalat, bir felsefe eseri olmaktan çok, Alevilere din konusunda bazı bilgiler veren ve özellikle de Alevi düşüncesindeki “Dört Kapı-Kırk Makam” kavramını açıklayan bir eserdir. Bir din bilgisi

kitabıdır. Yine de **Hacı Bektaş** felsefesinin ipuçlarını, bu kitapta bile rahatça yakalıyoruz.

Şöyle diyor büyük Pir Hacı Bektaş Veli:

- **Şunu belirtmek gerek: Kendisini arıtamayan (temizleyemeyen) başkasını hiç arıtamaz. Şeriatı göre; dona ve tene (elbiseye ve deriye) murdar şey değse, su ile yuyunca hem ten, hem don arınır.**

- **Bilgelere (ariflere) göre ise su ile ne don, ne ten temizlenir. Çünkü kendi özünü arıtmayınca yumakla, yunan şey temizlenmez.**

(Ten temizliğinin değil yürek temizliğinin temel olduğunu vurgulayan bu görüşler, Aleviliğin temel kavramlarındandır. **Hacı Bektaş Veli**, burada bilge olarak Alevi büyüklerinden söz eder. Söz konusu Arifler, Alevilik düşüncesine göre düşünen insanlardır. Büyük Pir, takıyye uygulayarak açıkça bunu söylemese de, çıkarılan sonuç; Aleviliğin kesin inançlarından birisidir.)

- **Ariflerin ibadetleri, tefekkürdür (düşünmektir).**

- **Soru: Tanrı'ya neyle ulaşabilirsiniz?**

Cevap: (...) İyiliklerin ve yaptığın iyi işlerle...

- **Tanrı'yı kendi özümüzden biliriz; kendi özümüzü Tanrı'dan. Her kim kendini bildi, Tanrı'yı bildi, demektir. Kendini bilmeyen Tanrı'yı da bilemez.**

(Kendini bilen, Tanrıyı bilir, ilkesi de Aleviliğe özgü, Alevi yolunun temel ilkelerindendir.)

- **Bir gün Tanrı Arslanı Ali'ye sordular: “Ya Ali, taptığın Tanrı'yı görüyor musun?” “Görmeseydim, tapar mıydım?”**

Gerçek müminler, Tanrı'yı her yerde görenlerdir...

- **Şeriatın ilk makamı, iman getirmektir. Kişi, iman ten üzredir de dese, can üzredir de dese hata eder. Çünkü iman akıl üzredir, akılla olur.**

- **İmam akılla olur; akıl sultandır.**

- **Akıl, yeryüzünde Tanrı'nın terazisidir. Yeryüzünde de akıl terazisinden üstün nesne yoktur. Çünkü, iyi nesneyi bilen ve buyuran akıldır.**

- Tanrı, insana bunca ululuk, bunca aydınlık, bunca keramet, bunca donanım verdiyse, akıl bereketine verdi.
- Tanrı; her gün yana yakıla ibadet eden birisini, içinde biraz riya bile olsa bilir, ibadetini kabul etmez.
- Dünyada her kişi kendi halince bir şeydir. Ama cahil hiçbir şeydir. Başında murassa taç bile olsa yine hayvandır.
- Tanrı evrende ne yarattıysa tümü insanda bulunmaktadır; belki insanın özelliği daha fazladır.
- İnsan, Tanrı'nın yerde ve gökte halifesidir. (Tanrı'nın vekili insandır.)
- Kişi, ilim büyüklerini anadan ve atadan daha üstün tutmalıdır.
- Gönül, öyle bir şehirdir ki, Tanrı maddi ve manevi dünyada ne yarattıysa orada yer almıştır.
- Gönül, cennete benzer.
- Gönül, Kâbe'den daha üstündür, çünkü gönül, Tanrı'nın nazargâhıdır.
- Tanrı ile bütün nesneler arasında perde vardır, fakat gönülle Tanrı arasında perde yoktur.
- Bir bölüm insan dünya malını ister; bunlar sürülere benzer. Bir bölümü ahreti ister; bunları korku yönlendirir. Bir bölümü de Tanrı'yı ister. Tanrı, "Kullarım; beni isteyin, size bulunayım"der.
- Soru: Can, ölü müdür, diri midir?
- Cevap: Âşıkların tenleri ölür, canları ölmez.

Şerh-i Besmele Adlı Kitabından...

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu ileri sürülen bu kitabının asıl yazması elimizde yok. Sonradan, bu kitap çoğaltılırken, kopyasına bazı Sünni nitelikli eklemeler yapıldığı anlaşıyor. Osmanlı Devleti zamanında medrese kültürünün etkisiyle, Alevi geleneğinin kırılıp dağıtılması için bütün ideolojik silahlar kullanılmıştır. Örneğin, Ehlibeyt'i anlatmak için kullanılan Peç-i Âlâ (Yüce Beşli...) saptırılarak **Muhammet, Ali, Ebubekir, Osman ve Ömer'i** anlatmak için kullanılmıştır. Ebubekir, Ömer, Osman teberrâ edilen

kişilerdir. Onlar, Alevi inancına göre Ehlibeyt'e zarar vermişlerdir. Bu yüzden de sevilmezler.

Bu kişilerin, Anadolu'ya tevella ve teberrayı getiren pir olduğu söylenen **Hacı Bektaş Veli** tarafından Alevi yolunun başı olan Hz. Ali ile aynı pozisyonda anılmaları, mümkün değildir. Bunlar, o kıtaba sonradan eklenmiş bölümlerdir.

Fakat, kitabın genelinde, Hacı Bektaş Veli'nin insancıl çizgisini, sıcak kişiliğini bulma olanağı var. Aktaracağımız şu bölümler bunun bir göstergesidir.

“Tanrı, yüce Kitab'ının içinde, kendisine isyan edene bile nazar kıldı, onları da gördü. Böyle bir köyün, bir kez “La ilahe illallah” demesinden ötürü, seksen bin yıllık küfrünü bağışladı. O, onları utandırmaz ve de bir köy içlerinden dört yüz bin Tanrılık iddia edenler çıksa bile, bundan sonra peygamber verir ve şöyle der:

Katı söyleyen, sert, öfkeli konuşan, benim düşmanımdır. Yumuşak konuşan benim kulluğumu unutsa da, Tanrılığımı unutmasın.

Ve buyurdu:

– Biz, sana her şeyi yetesi kıldık. Senin için türlü besinler verdik. şimdi kocaldın. Ölümün yaklaştı. Bir kez 'Kulunum' demek senden. Dört yüz yıllık ömür içinde geçirdiğin küfrü, yüzüne vurmamak da, benden.”

“Allah'ın elçisi, şöyle buyurur:

Miraç gecesi, dünya hesabıyla altı yüz bin yıllık yol tutarınca Arştan yukarıya çıktım. Bin türlü deniz gördüm, sordum:

“Allah'ım bu denizler nedir?”

Yüce Tanrı şöyle buyurdu:

“Ya Muhammet, o denizler benim rahmet denizlerimdir. Değme bir denizin ululuğu bu dünyanın yetmiş katıncadır. Doğudan batıya kadar bu denizlerden verdim dünyaya. Bu denizlerin bir dalgacığı, hoşluk, iyilik, gül, reyhandır. Her türlü nimet, rahatlıktır. Kâfir ve Müslümanların hepsi, o denizlerin bir dalgasındandır.”

“Yüce Tanrı buyurur: Ya Muhammet, ümmetine söyle. Nasıl yıldızlar akşamdan doğar, ertesi güne kadar uyumazsa, onlar da, akşamdan ertesi güne kadar kullukla meşgul olsunlar. Eğer bunu yapamazlarsa Ay gibi, günün bir vaktini kullukla geçirsinler. Eğer onu da yapmazlarsa Güneş gibi, rahat içinde olsunlar. Gündüzün bana kulluk etsinler. Eğer onu da yapmazlarsa, ben kerem sahibinden, en büyük bağışlayıcıdan, ben Rahman ve Rahim'den af dilesinler. Bismillahirrahmanirrahim desinler. Allah dedikleri vakit, ne kadar yaşam sürmüşlerse bu yaşamlarını hep Tanrı kulluğu ile geçirmişler gibi kabul ederim. Rahman dediklerinde, onlara, nice kulluk etmiş olanlara verdiklerimden veririm. Rahim demelerinden ötürü de, onlara, gündüzün oruç tutmuşların ve gazilik yapmış olanların sevabından veririm.”

“Hürün maksuratün filhıyami”. Bunun anlamı; Cennette de od, amber, tütsü olacaktır. Ateş yoktur. Öyleyse nasıl tütsü olacaktır? Yanıtı şudur: Yukarıdan Arş'ın, Allah katının nuru, aşağıdan ferşin yani Tanrı lütfu olan döşeğin nuru gelecek, onların arasında od ve amber yayılacak. Ateşe gereksinme kalmayacak. Nitekim inananların büyük günahları var. Onlar için aşağıdan marifet nuru, yukarıdan tecellinin nuru dolacaktır. Marifet ile tecelli nuru arasında inananların bütün günahları mahvolacak ki, bunun için de hiç ateşe hacet kalmayacak.

Özetle diyor ki:

Kâfir ile Müslüman bir damladandır. İnsanlar ateşte yanmayacaktır. O ateş, bilgi ve inanç ışığıdır. Bütün günahların affı için gönülden bir duyuş yeter.

Büyük Pir'in bu görüşlerini ele alan Yunus Emre, onları geliştirerek şiirleştirmiştir. Şu örneklerde, bunlardan bazılarını görebiliriz:

Yunus Emre; Hac olayına şöyle bakıyor:

Çatış, kazan, ye, yedir

Bir gönül ele getir

Bin Kâbe'den yeğrekdir

Bir gönül ziyareti.

(...)

Bir kez gönül yıktın ise

Bu kıldığın namaz değil

Yetmiş iki millet bile

Elin, yüzün yumaz değil.

(...)

Yunus Emre der hoca

Gerekse var bin hacca

Hepisinden iyice

Bir gönüle girmektir.

(...)

Gönül, Çalab'ın tahtı

Çalap gönüle baktı

İki cihan bedbahtı

Kim gönül yıkar ise

Görüldüğü gibi, **Yunus Emre**, Hac için Mekke'ye gitmenin şart olmadığını, eğer bir insan gönül kırar, insanları darıltırsa, onun hacca gitmesinin boş olduğunu, insanları memnun etmenin Hac'dan daha üstün olduğunu açık açık dile getirir. Yunus'a göre, Hac insanın gönlüdür. "Benim Kâbem insandır" fikri buradan kaynaklanır.

Namaz-Oruç

Ben oruç, namaz için

Sci içtim esridim

Tesbih, seccade için

Dinlerim şeşte, kopuz.

Yunus, burada:

"Beni, oruç ve namaz yerine şarap içip sarhoş oldum.

Tanrı'ya anış ve secde için ise çalgı dinlerim" diyor, Yunus Emre açık biçimde şeriatçı ibadet anlayışına karşı çıkmaktadır. Çünkü o, dinin dış yüzüyle değil, özüyle ilgilenmektedir.

Bir başka şiirinde şöyle anlatır:

"Aşk, imandır bize gönül cemaat

Dost yüzü kıbledir, daimdir salat"

Yunus bu şiirinde, her işlerinin namaz kılmak derecesinde olduğunu vurgular ve şeriatı kabul etmez, onu geride kalan bir noktasayar. Şöyle der:

"Dost yüzün göricek şirk yağmalandı

Onunçün kapıda kaldı şeriat."

Kendi konumunu anlatırken de yine,

"Şeriat ehli ırak, eremez bu menzile" diyerek kendisini onlardan ayırır.

Yunus Emre, dinin şekilci halinden kendisini ayrı sayar. İnanıcı, derinlere, içe yöneliktir. Giderek bütün inanç ayrımlarına karşı çıkar ve der ki:

"Puthane ve şaraphane

Mescit oldu gerçek cana

Buna karşı çıkan şariat yandaşlarıyla da savaşıma hazırdır:

Şeriat oğlanları,

Nice yol keser bana

Hakikat denizinde

Bahri oldum yüzerim.

Şeriatçıları bilgisizlikle suçlar ve önemli bir saptama yapar:

"Hakikatin kâfiri, şerrin evliyasıdır."

Bu söz, şeriatın evliya gördüklerinin, gerçekte kâfir oldukları biçiminde de yorumlanabilir. Hakikat basamağında kâfir sayılanların, gerçekte şeriatla evliya sayılanlarla aynı olduğu sonucu da çıkar. Her iki halde de, Yunus'un görüşleri, Sünni anlayışla asla bağdaşmaz.

Yine şöyle diyor:

*"Oruç, namaz, gusl, hac
Hicabdır âşıklara
Âşık ondan münezzeh
Hasslhavas içinde"*

Yunus; *"Gayridir her milletten bu bizim milletimiz"* diyerek kendi yandaşlarını da açıkça ayırır. Sonra şöyle devam eder:

*Zahir suya banmadan
El, ayak deprenmeden
Baş secdeye inmeden
Kılınır namazımız.
Ne Kâbe ve ne mescit
Ne rku ve ne scut
Hak ile daim becit
Olur, mnacatımız.*

Yunus'a da **"Namaz kılmıyor"** diye suçlamalar yöneltildiği anlaşılıyor. Cevabı ise şudur:

*"Abdestimiz, namazımız
Doğruluktur taatımız"*

Yunus'a göre, Alevilerin abdesti de, namazı da doğruluktur.

Yunus, Tanrı'ya da şöyle seslenir:

*"Cennet cennet dedikleri
Bir ev ile birkaç huri
İsteyene ver sen onu
Bana seni gerek seni."*

Tanrı'ya ulaşmanın coşkusu içindeki Yunus, makam-ı naz denilen Tanrı'ya nazlanma makamındadır. Bu makamda iken, cennet-cehennem kavramlarını da geride bırakmıştır. Tanrı'nın, **Sırat Köprüsü** yaratıp kullarını üzerinden geçireceğini kabul etmez **Yunus**. *"Kıl gibi köprüden Âdem mi geçer?"* diyerek bu anlayışı neredeyse alaya alır. Yunus, insanların imanı ile küfrü ile uğraşmayı da karşıdır. Dünyadaki aşkı, cennetteki Kevser'e tercih eder. Bu tür coşkunluk şiirlerine edebiyatta **"şatıh"** veya **"şathiyye"** de denilir.

Yunus'ta, en önemli düşüncelerden biri de, **Hacı Bektaş Veli**'nin belirttiği gibi, insanın kendisini bilmesidir.

“İlim, ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsen

Ya nice okumaktır.”

Yunus Emre, okuyup belirli yerlere gelenlere de, en önemli olgunun insanın kendisini bilmesi olduğunu söylüyor. Bütün bu düşünceler, Alevi felsefesinin parçasıdır...

Yunus, hocalara ve o devrin danışmend denilen medrese öğretmenlerine de karşıdır.

O, üç buçuk kelime okumakla âlim olunamayacağını, medreselerde gerçek bilginin verilmediğini söyler. Böylece dönemindeki resmi eğitimi de eleştirir.

İnsanın kendisini tanımasını esas alan Yunus, kendini bilmeyen insanın bir hayvandan farklı olmadığını söyler.

Bilgisizliğe ve cehalete Hacı Bektaş gibi şiddetle karşıdır Yunus. Bir yerde:

“Eksik olman ehillerden

Kaçagörün cahillerden” der... Başka yerde;

“Cahil gönlü taştan beter

Cahil gelmez gelir değil” diyerek bilgisizliğe karşı çıkar. Yunus, hocalara ve medrese bilginlerine karşıdır.

“Peygamber yerine geçen hocalar

Bu halkın başına zahmetli oldu” diyerek, onları da cahiller katrına sokar. Gerçek bilgiyi kendi yolunda görür...

Yunus nasıl bir ilim istiyor? Şöyle der: **“İlmin, sen görünüşünü okuyor, görünüşünü biliyorsun. Sen, canının iç gözünü (bâtın gözünü) aç. Yoksa yüzyıl okusan, yedi Mushaf yutsan, basit tapınmadan başka şey bilemezsin.”** Bu sözler, Yunus'un bâtin bilgisine bağlı olduğunu açıkça gösterir. (bkz: Bâtinilik)

Yunus Emre'de Hz. Ali Sevgisi

Őiirlerinden açıkıkça anlaşıldığı gibi Yunus Emre, Bâtinî (Alevî) düşüncelele yoğrulmuş bir ozandı. Gerçekte **Yunus Emre**, őiirli, düşüncelelerini yaymak ve açıklamak için propaganda malzemesi olarak kullandı. Görüşlerine o denli yürekten ve sağlamca bağlıydı ki, bu coőku; en güzel şiirler haline geldi.

Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli'nin düşüncelelerini şiire dökerken, Aleviliğin manevi lideri kabul edilen Hz. Ali'yi de sevgiyle, sayĐıyla anar.

Bu sayĐı ve sevgi, sıradan bir Müslüman'ın **Hz. Ali**'ye duyduğu sevgiden de ötedir.

Yunus Emre, Anadolu'daki Alevî felsefesinin temeli olan Alevî söylencelerini, olduğu gibi almış, şiirlerinde sembol olarak kullanmıştır. Bu durum, Yunus'un gerçek bir Alevî olduğunu kanıtlamaya yeter...

Örneğin, Yunus bir şiirinde şöyle der:

*"Sabr ile kanaati
Verip idim bunlara
Kırk kişi bir gömlekten
Baőın çıkaran benim*

*O Kırklar'dan birine
Neőteri çaldım idi
Kırkından kan akıtıp
İbret gösteren benim"*

Yunus'un bu şiirde anlattığı olay, Kırklar Meclisi'dir. Aleviliğe özgü çok meşhur ve temel kavramlardan birisidir. (Bölümüne bak.)

Yunus Emre'nin Alevî geleneğine göre yazılmış bir başka őiirli de şöyle:

*Yetmiş bin yıl önceden
Yarattı Muhammet'i
Kendisi âşık oldu
Bahane bir yıldızdan*

*O yıldız ki var idi
Nerdeysi Âdem canı
Ya bunca peygamberler
Anlamadım ağızdan*

Burada Yunus'un değindiği Alevi söylencesi, **Muhammet** ile **Ali**'nin aynı ışıktan yaratıldığına ilişkindir ve çok bilinir. (Bölüm: Erkân...)

Yunus Emre, bir başka şiirinde, bu Alevi inancını şöyle anlatır:

*O ki beni beklerdi
Her nerdeysem saklardı
Aşk urganı ucundaki
Kandildeki candaydım
Yine bir şiirinden:
Arşta idi seyranımız
Nurdan idi seyvanımız
Onda bu bizim canımız
Mustafa canında idi*

Alevi inanışına göre, **Peygamber** ile Hz. Ali aynı ışıktan yaratılmıştır. Yunus da bunu yineliyor.

Yunus bir şiirinde **Ehlibeyt**'ten söz eder:

*"Tanrı arslanı Ali
Sağında Muhammet'in
Hasan ile Hüseyin
Solunda Muhammet'in"*

Bir başka şiirinde **Yunus, Hz. Ali**'yi överken, bilinmezleri ancak onun çözeceğini söyleyerek, **Ali**'yi herkesten üste çıkartır. Yani bilgi şehrinin kapısı olarak onu görmüştür.

Yürü var ebsem ol sen

Ne simsarlık satarsın

Ali gibi er gerek

İş bu sırra eresi...

Söz konusu sır, hakikat basamağıdır. Onun bilgisi ise velayetle ortaya çıkar. **Ali** ise velidir. Bu bilgiyi taşır.

Muhammet-Ali sevgiyi Yunus'ta bütün sevgilerden üstündür.

"Muhammet'i yarattı

Mahluka şefkatinden

Hem Ali'yi yarattı

Müminlere fazlından"

Bu ve benzeri şiirlerden, Yunus Emre'nin Alevi olmanın ötesinde, Alevi dedesi olabileceği gerçeği ortaya çıkıyor. **Hacı Bektaş Veli** nefesini **Taptuk** Emre aracılığıyla alması, onun dede icazeti aldığıının işareti sayılabilir. Zaten bir şiirinde kendisinden dede diye söz etmesi bunu kanıtlıyor:

"Yunus Dede'm aşklıdır

Eksiklidir, miskindir

Her kimyemez mahrumdur

Hânını Muhammet'in"

Alevi inancının temeli olan dört kapı ve kırk makam inancı, Yunus'ta aynen dile getirilir.

"Dört kapıdır, kırk makam

Yüz altmış menzili var

Ona erene açılır

Velilik derecesi"

Yunus Emre'de tasavvuf düşüncesi, Alevi inancına bağlı olarak yürür. Bu nedenle **Yunus Emre**, Sünni karakterli mutasavvıflardan ayrılır. Onda temel olan, Alevilik inancı ve felsefesidir.

Yunus'u Tahrip

Yunus Emre'nin Divan'ına, daha sonradan, onun olmayan bazı şiirlerin, "**Yunus**" mahlası ile sokulduğu anlaşıyor. **Yunus Emre**'yi koyu Sünni gösteren bu şiirler, eski Yunus Divanlarında bulunmaz. Bu durumda, "*Çıkılmış İslam bülbülleri, öter Allah Allah de-yu!*" biçimindeki şiirlerin sahte olduğu ortaya çıkar.

Yunus Emre'yi Sünni göstermek gayretindeki Nakşibendiler'in ve öbür Sünni tarikatların eseri olan bu şiirler, ne yazık ki daha sonra bazı yazmalarda Yunus adına kaydedilmiş ve "sahte Yunus"ların gerçek **Yunus** gibi görünmelerine yol açmıştır.

Bugün bazı antolojilerde bile gördüğümüz bu sahte Yunus şiirleri, çoğu insanı **Yunus**'un dünya görüşü hakkında kuşkuya düşürerek tahribatını sürdürmektedir.

Yunus'un şiirlerinin genel havasına uymayan, onun felsefesine ters düşen sahte Yunus sayısının 7'yi bulduğu sanılmaktadır. Bunlar **Yunus Emre**'nin ününden etkilenen, basit taklitçilerdir.

Unutmamalı ki, Yunus Emre'nin "Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç huri/ İsteyene ver sen onu, bana seni gerek seni" şiiri 16. yüzyılda Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından "tam kâfirlik" belgesi sayılmış, bu şiiri okuyanların katledilmesi için fetva verilmiştir. Bu konudaki ayrıntılı fetvalar, "samah" maddesinde verildi.

SÜNNİ İLKELERE CEVAPLAR

Aleviler; kendilerini İslam'ın özü gibi görmelerine karşın; Sünnilerden ayrı olduklarını da kabul ederler. Sünni İslam'ın; İslam dininin temel şartı gibi gördükleri pratiklere yönelik eleştirileri ve bâtını yorumları bulunmaktadır.

Zaten Alevilerin Sünni İslam'ın ilkelerini kabul etmeleri durumunda, Alevilik diye bir olgunun ortaya çıkmayacağı, çıkamayacağı da bir gerçektir. Alevi kitlenin de İslam dinini Sünniler gibi algılaması, yorumlaması ve uygulaması durumunda ortada Alevilik diye bir olgu kalmayacaktır. Bu yüzden Aleviler; temel konularda neden ayrı düşündüklerini ve davrandıklarını açıklamışlardır. Bunlardan bazılarını özetleyelim:

Cami ve Namaz

Alevilerin bugün camiye gitmedikleri bir gerçektir. Bunun sosyal, tarihi, felsefi nedenleri vardır.

1) Tarihi Sebep: Bilindiği gibi Muaviye, Hz. Ali'ye düşmandı... İktidara kılıç gücüyle el koyduktan sonra özellikle cuma namazlarında Ali'ye lanet ettiriliyordu. Peygamber soyuna yönelik bu saldırılar, samimi Müslümanları yaralıyor, onları camilerden soğutuyordu.

Kendilerine, Müslümanların Emiri (emirülmüminin) dedirten bu Emevi padişahları, İslamiyet'i aslında hiçe sayıyorlardı. Örne-

ğın, **Velit**, cariyesini erkek kıyafetine sokuyor, camiye yolluyor, halka namaz kıldırıyordu. Kafası kızıyor, Kuran'ı hedef tahtasına asıyor, saatlerce okçulara oklatıyor, paramparça ettiriyordu. Sonra da; "Haydi bakalım Muhammet'in kitabı, ne yapacaksan yapı bana..." diyerek meydan okuyordu. Bir başka Emevi halifesi, namaz kıldırırken, namazı bırakıp cemaate; "**Yeter mi? Yoksa biraz daha kıldırayım mı?**" diye alaylı alaylı soruyordu. Emeviler, aslında namaza hiç önem vermiyorlardı. Ama halkın namaz kılmasını örgütüyorlardı.

Yalancı âlimler ortaya çıkartılıyor, bunlar, uydurdukları **Hz. Ali**'yi kötüleyen sözlerle, peygamber sözüdür, diyor ve bu yolla da Ali ve soyuna hakaret ediyorlardı. Bu yüzden Ali yandaşları camilerden soğudular. İbadeti evlerde yapmaya başladılar.

2) Sosyal Sebep: Camilerde, hutbeler yönetici kesimin çıkarlarını koruyacak biçimde veriliyordu. Hatta, İslamiyet'in görüntüsü bile değiştirilmiş; Müslümanlık, yönetici kesimin çıkarlarının savunması olarak gösterilmeye başlanmıştı. Tabakalar arasındaki sosyal, siyasal, ekonomik çatışmalar bu amaçla kullanılıyordu. Yönetimin denetimindeki camiler; alt katmanlara karşı amansız siyasi, dini, sosyal saldırıların gündeme getirildiği merkezler halindeydi. Alevi tabakalar; böyle bir ortamda ibadet etmenin olanaksızlığını görmüştü...

3) Ekonomik Sebep: Aleviler, yoksul kesimden insanlardır. Göçebelerden bile çok zengin olanlar; Sünniliğe geçmişlerdir. Alevi halk, yaşayabilmek için çok çalışmak zorunda kalmıştır. Günde beş kez işlerini keserek namaz kılmaları, onları verimsiz olmaya, aç kalmaya mahkûm ediyordu.

4) Felsefi Sebep: Alevi felsefesinde, ibadette içtenlik önemlidir. Bütün ibadetlerin amacı da, Tanrı'ya yönelik kulluğun, Tanrı katından insana geri yansmasıyla, insanın mükemmel olmasıdır. Eğer, insan, inancında samimi ise **Yunus Emre**'nin dediği üzere

ibadetin değişik şekilleri ile kendini meşgul etmesi yanlış bile sayılabilir. Çünkü bu, bir oyalanmadır. Yüreğin, Tanrı ile buluşmasını engeleyen bir oyalanma...

Aleviler, **ceza** veya **mükâfat** duygularıyla yapılan ibadetin gerçek kulluk olmadığına inanırlar. Hacı Bektaş Veli'nin bu konudaki görüşü, her şeyin içtenlikle yapılması yönündedir. İbadette biçim değil, öz önemlidir.

Namazı temel alan, namaz kılmayı mutlaklaştıran anlayış ile Alevi anlayışı arasında derin felsefi ayrılık vardır. (Bu konudaki ayrıntı için Alevi Felsefesi bölümüne bkz.)

5) Dinsel Sebep: Aleviler için dindar olmanın yolu namaz kılmaktan geçmez. Namaz reddedilmez ama ibadet onunla sınırlandırılmaz. Ayrıca, Alevilerin namaza bakış açısı, Sünnilikteki uygulamadan farklıdır. Bunun adı da cem törenidir. Cem, halka namazı diye de adlandırılır.

*Kuran'da namaz kılınış biçiminde bir ifade de yoktur. Söz konusu olan "salat"tır. **Salat**, namaz değil, Tanrı'yı içten anıp selamlamaktır. Eğer bugünkü anlamda eğilip doğrulma gibi bir namaz biçimi kesin şart olsaydı, bunun Tanrı tarafından biçiminin bildirilmesi gerekirdi. Halbuki;*

a) Kuran'da namazın biçimi yoktur... Nasıl kılınacağı tarif edilmemiştir.

b) Kuran'da, namazın beş vakit kılınacağına ilişkin bilgi de yoktur.

Namazın bir secde olduğu, Kâbe'de putlar önünde eğilmenin bu anlama geldiği de ayrı bir olgudur. İslam öncesinin Arapları da (Müşrikler) bu anlamda namaz kılmışlardır. Bu olgu, diğer bütün dinlerde de bulunmaktadır.

İçki Meselesi

Alevilerin içki içtikleri, bu nedenle İslam'ın kurallarını çiğnedikleri, en eski dönemlerden beri Sünni din adamları ve cahil halk tarafından söylenegelmiştir.

Bugün artık Alevi olsun, Sünni olsun her kesimden insan alkollü içki almaktadır. İçki içip içmemeyi tartışmak bile anlamsız hale gelmiştir. Alevi-Sünni her kanattan insanlardan içki içenlerin inancı hakkında hiç kimsenin kuşku duymaya hakkı yoktur. Zaten, içki içenleri İslamiyet'in dışına atmaya kalktığımızda, ortada fazla insan kalmayacağı da açıktır. Bugün için, içkinin insanın inancını lekelediğini ya da yok ettiğini iddia etmek, pratik olarak olanaksızlaşmıştır.

Özellikle bilinmelidir ki eski dönemlerde de Sünni halk arasından önemli bir kesim içki içmiştir. Padişahlar ve onların çevresindekiler; sürekli olarak şarap içmişlerdir. Birçok Osmanlı padişahı şarapçı olarak tanınır.

Daha birinci Halife **Ebubekir** döneminde ve **Ömer** zamanında, Arapların ileri gelenleri şarap içiyordu. Bunların en bilinen örneği de, meşhur kumandanlardan **Halit bin Velit**'tir. **Halit**, şarap içtikten sonra karısına göz koyduğu bir Arap'ı öldürmüş, adamın başını tandıra atıp kızartmış; sonra ay hali olan kadına zorla sahip olmuştur. Dini yasaya göre **Ebubekir**'in buna kısas uygulaması gerekirken; bu zorba kabile reisine uygulanmamıştır...

Bu anlayışı sürdüren Emeviler zamanında sarayda büyük içki meclisleri kurulmuştur. Hatta, Emevi padişahları, sarhoş sarhoş camiye gidip halka imamlık yapmış, namaz kıldırmışlardır.

Abbassiler döneminde şarap, sarayın vazgeçemediği ve görkemli törenlerde içtiği, sıradan bir içkidir. Anadolu'daki Selçuklu devleti (Toplantılarda, ileri gelenlere sağıraklar, yani dolular sunulduğu kitaplara geçmiştir) ve ondan sonra kurulan Osmanlı Devleti, şarabı sarayda bol bol tüketmiştir. Divan edebiyatı da büyük ölçüde şaraba övgü üzerine kurulmuştur. Öyle ki 17. yüzyılda şeyhülislamlık makamı gibi en yüksek din koltuğuna oturan Şeyhülislam Yahya; bir şiirinde, "*Mescidde riyâ-pîşeler itsün ko riyâyı,*

Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürây" diyerek meyhaneyi camiden üstün gören bir tavır içine bile girmiştir.

Yalnız, sıradan vatandaşlara yasaklanan bu içki, gizli gizli yine de içilmiştir. Aleviler ise bunu gizli gizli içmek yerine açık açık içmişlerdir.

Fakat, Alevilerin açık açık içmeleri, içkiyi bir zevk ve sohbet ögesi haline getirmeleriyle sonuçlanmıştır. Alevilikte, içki kültürü oluşmuş, bu kültürün dışına çıkanlar, içki meclislerinden dışlanmıştır. Böylece toplum, içkiye kendi kendine ilginç bir yasak getirmiştir.

Müslümanlar, İslamiyet'in ilk dönemlerinde şarap içiyorlardı. Şarabın yasaklanması, Uhut Savaşı sonrasına denk düşer. Bu yenilginin getirdiği gerginlik ortamında, Müslümanlar değişik yerlerden saldırılara uğradılar. Müslümanların bazılarının da, bu savaşta yenilginin moral bozukluğu ile davranışlarında anormallik görüldü. Sarhoş olup tatsızlık çıkaranlar, kavga edenler arttı. Hatta İslamiyet'e karşı bir tavır bile belirdi. Bir avuç kalan Müslümanları bu tehlikeli gidişten kurtarmak için, 625 yılı sonlarına doğru da içkiye sınır getirildi.

"Maide Suresi"nin (5. Sure) 90. ve 91. ayetleri bu olayla ilgili olup şöyledir: "Ey inananlar! İçki, putlar ve fal okları; şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki, saadete eresiniz. Şeytan, şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan alıkoymak ister. Artık bundan vazgeçersiniz değil mi?"

Bu ayette, içkinin kesin olarak yasaklandığı gibi bir anlam yoktur. İçki, düşmanlık, kin ve Allah'ı anmaktan uzaklaştırıcı bir unsur olursa yasak kesinleşiyor.

Nitekim, **Bakara Suresi**'nin (2. Sure) 219. ayeti şöyle der: **"Sana, şarabı ve kumarı sorarlar. De ki: İkisinde de, hem büyük günah, hem insanlara bazı faydalar vardır. Günahları, faydasından daha büyüktür."**

Ayette, söz konusu olan alkollü şaraptır. Gerek hamr (şarap) sözcüğünün kullanılması, gerek ayetin verdiği mesaj, doğrudan doğruya alkollü içkiden söz edildiğini ortaya koymaktadır.

Bu ayet açıkça, içkiyi zarar verecek biçimde içenlere, onu yaslamaktadır. İçkinin yararı ise, değişik biçimlerde yorumlanabilir. Her şeyden önce içki, insanın denektaşdır. İyi insan, kötü insan içki sofrasında açığa çıkar.

İçkinin; her haliyle reddedildiğini söyleyenler, **Kuran-ı Kerim**'i ciddi biçimde incelememiş olanlardır.

Yukarıda verdiğimiz ayetlerin dışında, başka ayetlerde de şarap, insanlara bir hediye olarak vaad edilmektedir. Bu da şarabın reddedilmediğini; fakat, iyi davranışla insanlara helal olduğunu gösterir.

“Muhammet Suresi” (47. Sure) 15. ayeti okuyalım: **“Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen Cennet şöyledir: Orada, temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları, süzme bal ırmakları vardır.”**

Bu ayette de sözü edilen doğrudan doğruya şaraptır ve Müslümanlara, öbür dünyadaki güzel ödüllerden biri olarak önerilmektedir.

Ayrıca, **“Nahl Suresi”**nin (16. Sure) 67. ayeti de, bu şarabın öyle manevi bir içki olmadığını, insana keyif verip sarhoş ettiğini dile getiriyor. Şöyle diyor ayet: **“Hurmaların meyvelerinden ve üzümlerden keyif verici, mestedici (sarhoş edici) sıralar ve güzel rızık elde edersiniz. Düşünen kavimler için bunda ibret vardır.”**

Bu ayette açık açık, sekeren sözcüğü kullanılmıştır. Bu da sarhoşluğu ifade eder... Bu sözcük, sekr kökünden türemiştir; sekr ise, sarhoş demektir...

Yine, **“İnsan Suresi”**nde (576. Sure) 21. ayet, açık açık şaraptan söz eder. Ayet şöyledir: **“Üzerlerinde, ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara, tertemiz şaraplar içirir.”**

Yine, “**Tur Suresi**”nde (52. Sure) 23. ayet dolaylı olarak şarap içmekten söz eder: “**Orada; birbirleriyle, saçma söyletmeyen ve günaha sokmayan kadehler tokuştururlar.**”

Tokuşturulan kadehler, herhalde su veya süt bardağı değildir. Çünkü saçma söz söyletmeme ve günaha sokmama özelliği vurgulandığına göre, bu tokuşturulanlar, şarap kadehidir. Günah işlemeyen ve saçma söz söylemeyenlerin şarap içebileceklerine dolaylı bir izindir bu...

Görüldüğü gibi, **Kuran**’da bile içki içmek kesin olarak yasaklanmış değildir. İçkinin kesinlikle yasak olduğu görüşü, softaların uydurmasıdır. Kesin olarak yasaklanan şey içki değil; içki içtikten sonra kötülük yapmak, kötü söz söylemektir.

İşte, Aleviler, içkinin, içtikten sonra sapıtan insanlara yasak olduğunu söylerler ve bunun da *Kuran* hükümlerine uygun olduğunu belirtirler.

Aleviler; içkiyi, bir edepsizlik unsuru yapanlara, bunun haram olduğunu kabul ederler.

İçkinin; cem töreninin bir parçası haline getirilmesi ise; eski Türk yaşam biçiminin ve törenlerinin devam ettirilmesidir. Aleviler, içkiye **dolu** demişler; böylece kutsal tolu geleneğini cem içine alarak dinsel bir görüntü ile yaşatmışlardır. Doluya, “Hak Dolusu, Ali Dolusu, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dolusu, Şah İbrahim Veli Dolusu, Gerçek Erenler Dolusu” gibi adlar verilmiştir.

Hadis

Sünniliğin birinci dayanağı ayet ise ikinci dayanak noktası, Hz. Muhammet’in söylediği ileri sürülen sözlerdir. Bu sözlere hadis denilir. Hemen belirtelim ki, Hz. Muhammet, kendi döneminde sözlerinin toplanmasını ve yazılmasını yasaklamıştır. Çünkü o, Kuran metinleri varken bunlara gerek duymuyordu. Ayrıca bu sözlerin *Kuran* metinlerine karıştırılmasından korkuyordu. (Bak. Yaşar Nuri Öztürk, Kur’an’daki İslam, s. 51 vd.)

Kuran'la bugün peygambere ait olduğu ileri sürülen sözler (hadisler) arasında hem anlatımda hem de anlamda büyük karşıtlıklar vardır. Hatta birbirini yalanlayan yüzlerce hadis vardır.

Hadislerin yazılı hale getirilmesi ve bu konudaki ilk çalışmaları Hicretten 100 yıl sonra Emevi padişahı Yezid b. Abdülmelik döneminde başlatılmıştır. Bundan önce, bundan sonra, on binlerce hatta yüz binlerce hadis uydurulmuştur. Örneğin, 772'de ölen **İbn Ebil Avca** ölürken şöyle diyor: **"İçinde, helali haram, haramı helal kıldığım dört bin hadis uydurdum."** (Bak, *Kur'an'daki İslam*, s. 130)

İdeolojik alanda egemenliği ele geçirebilmek için, yönetimin özendirmesi ile yüz binlerce söz uydurulmuştur. Hatta Sünnilik içinde ayrı ayrı anlayışlar, kendini doğrulatacak ve peygambere bağlayacak sözler yaratmışlar ve yarattıkları bu sözlerle mezhepler oluşturmuşlardır.

İmam Hanbel, İmam Malik, Ebu Davut, Buhari gibi hadis aktarımcıları yüz binlerce hadis arasından (ortalama 100 bin ile 750 bin) kendilerine göre seçtikleri hadislerden bugün sağlam sayılan hadis kitaplarını oluşturdular. Ama bu kişilerle Hz. **Muhammet** arasında hemen hemen 200 yıllık bir zaman dilimi olduğu düşünülecek olursa bu hadislerin hiçbirinin güvenilir olmayaacağı ortaya çıkar.

Bu konuda günümüzün Sünni din bilginleri diyorlar ki:

Sağlam sayılan hadisleri toplayanlar (Kütüb-i Sitte) seçimde, senet dedikleri kişiler zincirini esas aldılar. Bu kişiler kendilerini tatmin etmişse, hadisin metniyle uğraşmamışlardır. Ama buna bakarak bu kişiler zincirinde hadisçilerin anlaştıkları sanılmasın. Tam aksine birinin "ak" dediğine, bir öteki aynı kuvvette delillerle "kara" diyebilmektedir. Örnek verelim: Hadis konusunda hüccet (tartışmasız delil) sayılan kişilerden biri olan **Yahya b. Main** (ölüm: 847) **İmam Şafii** gibi bir zat için şöyle diyor: **"Güvenilir bir ravi değildir."** (Bak. *Kur'an'da İslam*, s. 135 vd.)

Fıkıhta ve tefsirde saygın isim sayılan **İkrime** için, **Müslim** ve birçok hadisçi **“Yalancıdır...”** derken, **Buhari** onu göklere çıkar-maktadır.

Hadislerin yüzde doksan dokuzunun uydurma olduğunu eski büyük hadis toplayıcıları da söylemiştir. Dev hadisçi Darekutni şöyle diyor: **“Yalan hadisler arasında sağlam hadis, siyah öküzün derisindeki tek tük beyaz kıl kadardır.”** Yine büyük hadisçi **Şube** şöyle diyor: **“Hadisçilerin onda dokuzu yalancıdır.”** Mugire ed-Dabbi diyor ki: **“Allah'a yemin ederim ki fasıkçılardan çok hadisçilerden korkarım.”**

Şube bin Haccac şöyle uyarıyor: *“Hadisler sizi Allah'ı anlamaktan alıkoyuyor.”*

Bu hadis uydurmacılığı zamanla resmileşmiştir. Bunun sonucunda da *Hadis Uyduran Salihler* adı altında toplanan ve dine hizmet için hadis uyduran bir kesim oluşmuştur. (Bkz. Aynı kaynak, s. 137)

Hadis uydurma bilinçli olarak Şam'da Şam'ın ve buranın valisi Muaviye'nin kutsal olduğuna ilişkin sözlerle başlatıldı. **Osman'a** sırtını dayayan **Muaviye**, gerek Kuran'a gerek **Hz. Muhammet'e** ait olduğunu yaydığı sözleri iktidarı ele geçirmek için kullandı. (Aynı kaynak, 347 vs.)

Peygamberin ağzından örneğin **Şam** kutsal kent yapılırken İstanbul, cehennem kenti olarak anlatıldı. Sonra İstanbul övdürüldü.

Türkler ortaya çıkınca, onların kıyamet belirtisi olduğu peygambere söyletildi. Türkler güçlenince, Türklerin erdemi dile getirildi. Hep peygamberin ağzından.

Araştırmalar göstermektedir ki **Hz. Muhammet** tarafından söylendiği kesin olan sözlerin sayısı 750 bin hadis arasında en fazla 30 (otuz) tanedir. (Bak: *Kur'an'daki İslam*, s. 361)

Hadislerin en sağlam sayılanını bile Hanefi Mezhebi'ni oluşturan **Ebu Hanife** kabul etmiyordu. Bu yüzden diğer Sünni din adamları, bu Sünni bilgini kâfirlikle suçlamışlardır.

Açıkça anlaşılmaktadır ki Snniliğın hadise dayanılarak oluşturulan kurallarının bu ayağı sağlam değildir. Bu nedenle gerek Alevilere, gerek diğer topluluklara saldırı içeren ve Sünni mezhepleri haklı gösteren hadislerin tümü uydurmadır. Örneğın **“Kaderiler benim mmetimin Mecusilerdir. Onları gördüğünüz yerde öldürünüz.”** biçimindeki kesin kabul edilen hadis, **Hı. Muhammet**'ten 200 yıl sonra ortaya çıkacak olan Kaderiye akımı ile ilgilidir. Bu hadisin doğru olması olanaksız olduğu halde eğemen kesimler, halkın muhalefetini kırmak için buna benzer uydurma hadisleri kullanarak kitleleri kandırmışlar ve soymışlardır...

Günümüzde tutucu dinciler (şeriatçılar) bu yalan hadisleri *Kuran* ayetleri gibi sarılmaktadırlar. Yalan zerine kurdukları sistemlerini yalan sözlerle sürdürmeye uğraşmaktadırlar. Bunlar, yalan hadislere karşı çıkanları dinsizlikle suçlamakta, aklın ve bilimin kullanılmasını engellemek için her yolu denemektedirler

Aleviler, peygamberin akla, mantığa, iyiliğe, güzelliğe uyan sözlerine sahip ık mışlar, ilkel ve çağdışı uydurmaları da reddetmişlerdir.

Ramazan Orucu

Sünnilikte imanın şartlarından birisi olarak da ramazan ayında oruç tutmak gösterilir.

Oruç, yalnız Müslümanlıkta değil bütün dinlerde şu ya da bu ölçüde yer almıştır. Örneğın Yahudilikte şu orular vardır:

- 1- Yom Kipur,
- 2- Ester Orucu,
- 3- Asara Betevat,
- 4- 17 Temmuz Siva Asar,
- 5- Tisa Be Av.

Yahudi kutsal kitabı *Tevrat*'ta oruçla ilgili bilgi ve buyruklar yer alır: Mehemya: Bab: 9, ayet: 1, İsayı: Bab: 58 ayet: 2, Tesniye: Bab: 9 ayet: 9.

Yahudilikte oruç bir günle sınırlıdır ve 24 saatliktir.

Hristiyanlıkta da oruçla ilgili bilgiler ve buyruklar vardır. Oruçla ilgili biçim verilmemiştir. **Matta İncili** bölüm 9, ayet 14, yine bölüm 4, ayet 1 oruçla ilgilidir.

Bu dinlerde oruç genellikle yapılan bir hatadan dolayı af dilemeyi içerir ve kefarete niteliklidir.

En eski dinlerden olan **Mecusilikte** (Zerdüştlük) oruç insanın kendini arıtmasının bir biçimi olarak yer alıyordu. Yine Sabiilikte, oruç kendini kötülüklerden arıtmanın bir yolu olarak vardı.

Mani dininde orucun büyük önemi vardı ve 12. ay oruç ayı idi.

Vedalarından çıkan Hint dini **Brahmanizmde** oruç neredeyse insanın kendisini açlıktan öldürmesi derecesinde önem kazanmıştı. **Budizm** bunu oldukça yumuşatmış ama orucu temel tapınma yollarından birisi olarak kabul etmiştir.

Müslümanlıkta oruç, Arapça *savm* olarak adlandırılmıştır.

Oruç, Araplar tarafından putperestlik döneminde yine Ramazan ayı içinde tutuluyordu. Yahudilerin orucu olan 10 Muharrem'e denk düşen günde de 1 gün oruç tutuluyordu.

Ramazan ayında oruç tutulması, 624 yılının Şaban ayında zorunlu hale getirilmiştir. Bu zorunluluk "Bakara Suresi"nin 183. ve 184. ayetlerinde yer almaktadır. Yalnız bu sure okunduğunda görülecektir ki Ramazanda emredilen oruç kişiyi doğru yola sokmak amacını güder ve onun yapacağı yanlışlara karşı bir diyet gibi takdim edilir. Bu uygulama Yahudilikteki kefarete oruçlarına son derece benzer.

Kuran'da yalnız **Ramazan** orucu olduğu biçimindeki çok yanlış bir şartlanma vardır. Ramazan dışında şu oruç biçimleri *Kuran*'da dile getirilmiştir:

1- *Bakara Suresi*, 196. ayete göre: Hacda kurban kesmeyenlerin bunun yerine 10 gün oruç tutabilir.

2- Nisa suresi, 92. ayeti: Yalnızlıkla bir başka Müslüman'ı öldürenin (...) iki ay oruç tutması. (İslah etme yöntemi)

3- Maide Suresi, 89. ayeti: Yalan yemin edenlerin üç gün oruç tutması...

4- Maide, 95. ayet: Hac sırasında av hayvanı öldürenin sap-tanacak lde oruç tutması.

5- Mücadele Suresi, 3. ve 4. ayetler: Karılarından boşanma yemini edip bundan dönenlerin 60 gün oruç tutacakları.

6- Azhap Suresi'nin 35. ayetinde oruç tutan erkek ve kadının sevap kazanacakları belirtiliyor.

Kuran incelendiğinde, grlmektedir ki, inanca bağlı olarak önerilen oruç için süre verilmemektedir. Bu konuda kullarına zor-luk nermeyen İslam Tanrısı'nın tavrı dikkate alınırsa, Ramazan ayında 30 gün oruç tutmanın *Kuran*'ın anlayışına da uymayan bir külfet olduğu hemen anlaşılır.

Kuran'da birçok yerde **“Allah size zorluk önermez, size ko-laylık getirmek ister.”** denilerek İslamiyetin bir kolaylık olduğu vurgulanmıştır.

Ramazan orucunun İslam'ın temel şartı gibi gösterilmesi ve bu orucu tutmayanların inancının eksik olduğu ise hiçbir ciddi tem-le dayanmayan şeriatçı uydurmasıdır. *Kuran*, Müslüman olmanın koşulunun Ramazan orucu tutunmak gibi bir şartı olduğunu hiçbir ayetinde dile getirmez. Hatta bunu dolaylı olarak bile söylemez.

Alevi orucuyla ilgili olarak Aşura maddesine bakınız.

Hac ve Kâbe

Bugün Müslümanların Sünni kesimi, Hacca gitmeyenin Müslüman sayılmayacağı gibi bir iddiayı yüzyıllardır söyler dururlar. Hacca gitmek, Müslümanlıkta ortaya çıkmış değildir. Hac olgusu müşrikler döneminde bütün canlılığı ile yaşıyordu. Hatta pey-gamber bu tapınma biçimini olduğu gibi İslamiyet'e aktardı. (Bak: Leone Ceateni, İslam Tarihi, Cilt I, s. 210, H.C. Yalçın evirisi)

Bu tapınağın İbrahim Peygamber tarafından yapıldığı da tarihi gerçeklere uymamaktadır. Bu konuda elde hiçbir belge yoktur. Sadece Müslümanların yarattığı bir söylence vardır. Bu söylence-

yi yaratanlar tarih bilgisinden yoksun oldukları için o zamanki cahil kesimi de inandırabilmişlerdir.

Tarihi kaynaklar, İbrahim Peygamberin İsa'dan 1900 yıl önce yaşadığını belirtmektedirler. Bu durumda Hz. Muhammet ile İbrahim peygamber arasında en az 2500 yıllık bir süre olduğu ortaya çıkıyor.

Arabistan gibi ilkel kabile toplumunda, her boyun ayrı bir putu, her bölgenin ayrı bir tapınağı olduğu bir yerde, bir tapınağın 2500 yıl ayakta kalması mümkün değildir. Zaten Kâbe, 4 duvar-dan ibaret bir kapı idi ve çatısı bile yoktu. Malzemesinin ıllıllığı nedeniyle kısa zamanda yıkılmaya yüz tutuyor, Araplar bunu onarıyorlardı. Böyle bir yapının 2500 yıl ayakta kalması maddi olarak da mümkün değildir.

Ama Arapların putperest dönemde burada tapındıkları ve bunun putperestler tarafından çok kutsal bir yer bilindiğı bir gerçektir. Hatta burası o kadar kutsaldır ki çevresinde savaş bile haramdır. Bu yüzden adı da Mescid-i Haram'dır. Burada kurulan panayır ve ticari ilişki, **Kâbe**'nin daha bir kutsallaştırılmasını ve putperestler tarafından korunmasını gündeme getirmiştir. Böylece şunu diyebiliriz ki **Kâbe** ancak Mekke'de bir ticaret kesiminin ortaya çıktığı, buraya kervanların gelip, konaklamaya başladığı zamanlarda yapılmış bir tapınaktır ve İbrahim Peygamber dönemine uzanan bir niteliğı yoktur.

Kâbe'de daha önce yapılan tapınma sırasında bu yapının çevresinde tur atılıyordu. Çıplak yapılan dönüş sırasında, eskiden dört duvarda bulunan dört taş dokunuluyordu.

Kâbe'de putperestler **Hübel** adlı putu saklıyorlardı. **Hübel** en saygın puttu. Zamanla başka boylar da buraya kendi putlarını getirip yerleştirmişlerdi. Ama tarihi kaynaklar, Kâbe'nin Hübel'e makam için yapıldığını ortaya koymaktadır.

Hübel Mezopotamya'daki Hit kentinden, Arabistan'a Umru bin Lahi tarafından getirilmiştir. Kâbe'de kuyunun yanına konulmuştur. (Bak. İslam Tarihi: Velhausen'den naklen ve İshak, İbn.

Hişam, Ezraki gibi İşlam tarihçilerine işaretle Leone Ceatani, 1. cilt, s. 216)

Kâbe'de **Hübel** dışında altı put daha bulunuyordu. Bu putlar Arabistan'a kuzeyden gelmişti. Kendani ve Babil de bu putların kaynakları olarak gösterilmektedir.

Hübel'in kökeninin Arabistan olmadığı, bunun kaynağının İbrani (Yahudi) dinindeki **Habil** olduğu ve bu sözcüğün bozulmasından **Hübel** adının çıktığı ileri sürülmektedir. Bu putun adı Tevrat'ta **Baal** olarak geçmektedir. Ve **Baal** Suriye'de, Irak'ta, Filistin'de en fazla tapılan ilahlardan birisidir. Bu puta Mezopotamya'da ve Babil'de **Bel**, Filistin'de, Finike'de, İbraniler'de **Baal** adı verilmişti ve buralardan Arabistan'a gelerek Arapların en ulu putu olmuştu. Arapların ıllıklığı yüzünden, diğer yerlerde önemini yltiren bu put, Araplar tarafından bu topraklarda sıkıca korunmuş ve Kâbe onun mekanı olmuştur. Hatta Kuran'da bile **Baal** sözü beş kez kullanılmıştır. (Aynı kaynak, s. 217)

Bu kp şeklindeki dört duvardan ibaret ve atısız tapınağın dört köşesinde dört taş bulunmaktadır... Kâbe'yi ziyarete gelenler yapının çevresinde ıslık çalarak dolaşırlarken bu taşlara dokunarak onlarda bulunduğuna inandıkları tanrısal gten yararlanmaya çalışmışlardır.

Bu taşların adları şunlardı:

- 1- Errkunelesved,
- 2- Errkuneşşami,
- 3- Errkunelgarbi,
- 4- Erkunelyemani

Bunlardan zellikle Hacerlesvad ve Hacerlyemani daha kutsal biliniyordu. Bu taşların içinde zamanla en kutsal olarak görülen Hacerlesvad (Karataş) kutsallığını sürdürdü.

Muhammet peygamber zamanında bu dört taşın dışında **Safa** ve Merve diye 2 başka taş ve ibadet alanı daha vardı. Bu **Safa** ve Merve kavramı da aynen Hac olgusu gibi putperestlik geleneğinden İşlam içine aktarılarak kullanılmıştır. (Aynı kaynak, s. 218)

Mekke'nin ekonomik önemine ve yönetim merkezine bağlı olarak öne geçmesiyle birlikte buradaki tapınak da öne geçmiş ve diğer bölgelerdeki Arap putları da Kâbe'ye getirilerek kutsallık sürdürülmüş ve etkisi genişletilmiştir. Hemen belirtelim ki Kâbe kadar önemli bir başka tapınak da Yemen'de bulunuyordu. Çünkü Yemen o sıralarda en az Mekke kadar ticaretle gelişmiş bir yerdi ve bir finans merkezi idi.

Arapların Kâbe'ye kutsallık kazandırmak için uydurdukları masallar, İslamiyet'ten sonra da sürdü. Hatta bunlardan İbn Abbas, Kâbe'nin kuruluşunu insanın yaradılışı tarihine kadar çıkardı. Bunlar, **Kâbe**'yi yapanın **İbrahim** değil Adem Peygamber olduğunu yaydılar ve öykü pek çok kişi tarafından doğru gibi kabul edildi. Bu masal aslında Kuran'a aykırı idi. Çünkü Hz. Muhammet, *Kuran*'da bu tapınağı Kuran'ın İbrahim ile oğlu İsmail olduğunu belirtiyordu.

Öte yandan **Mekke** kentinin temellerinin **Kusay** tarafından atıldığı ve mabedin de ancak bundan sonra kurulabilmiş olacağı hiç düşünülmedi... İslamiyet süresinde savaşlar sırasında Kâbe'nin kutsallığı hiç dikkate alınmamıştır. Örneğin Emevi kumandanı Haccac, Kâbe'yi mancınıkla taşta tutturmuş ve yakmıştır.

Hac olgusu, İslamiyetten sonra da hemen hemen eski özelliğini korumuştur. Bugün Hac tapınması, İslamiyetten önceki gibi yapılmakta, Kâbe'nin çevresinde dönülmekte, Karataş'a el sürülerek onun kutsal olduğu benimsenmektedir. Burasının Allah'ın Evi olduğu söylenerek, gerçekte Kuran'da yeri yurdu belli olmayan Allah, belli bir yerle de sınırlandırılmakta ve böylece de bir çelişki ortaya çıkarılmaktadır.

Aleviler, yukarıdaki nedenlerden dolayı Kâbe'ye gitmeyi gereksiz görürler ve Allah'ın mekânının ancak insan kalbi olabileceğine inanırlar. Bu nedenle, insan kalbi kazanmayı hacca gitmek olarak anarlar.

Yunus Emre'den günümüze kadar bütün alevi ozanları Hac olayını insan kalbiyle sınırlamıştır.(*)

Hac Görevleri

Cahiliye Araplarında soyluluğun, stnlĞun, Őerefin en sağlam kanıtı da Hac ile ilgili işleri üstlenmek idi.

Kâbe Mekke'de bulunduğu için, Kâbe yönetimi de Kureyş kabillesinin elinde idi. Kâbe'nin yönetimi, Kureyş'in güçlü lideri **Kusay** zamanında (lm miladi 480 yılıdır.) elde edilmişti. Çünkü Kusay, gbe haldeki Kureyş boylarını yerleşik yaşama geçirmişti.

Hac'da yapılacak hizmetleri ve ibadetin belli biçime sokulmasını **Kusay** bir disiplin altına aldı. Onun zamanında geliştirilen temel hac hizmetleri Şunlardır:

Rifade: Kâbe'nin yönetimini ele geçiren **Kusay**, diğer Arapları memnun ederek itirazlarını gidermek için kendi kabilesine dedi ki: "Araplar için yemekten büyük ikram yoktur. Bu yüzden herkes malından bir parça ayırsın. Çünkü Hac mevsimi geldi."

Kusay, Haccın ilk günlerinde Mekke yollarında ve Şehirde develer kestirip hacılara ikram ederek onları doyurdu ve gönüllerini aldı. Böylece rifade geleneği başlamış oldu. Kâbe'nin çevresine yerleŐmeye itirazı gidermek üzere Kusay'ın geliŐtirdiĐi bu ynle Cahiliye döneminde Mekke'de, **Mina**'da ve **Arafat**'ta kesilen develer, hacılara yediriliyordu. Bu durum zamanla gelenek haline geldi ve İŐlam'dan sonra da devam etti.

Sikaye: Bu iş ise hacılara su temin etme grevevidir. Kusay bu görevi de üzerine aldı. O, Kâbe'nin yanına deriden bir havuz yaptırmıŐtı. Buraya uzak kuyulardan su getirip doldurtmuŐ ve hacılara su temin etmişti. İki de kuyu kazdıran Kusay'dan sonra bu görevi üstlenenler, Hacda deri havuzlara doldurulan suyla zm ve hurma Şerbeti yaptırarak hacılara vermişlerdir. Su taşıma işi **Haşimi** boyunun atası sayılan ve **Kusay**'ın torunu olan **Haşim**'in oğlu Abdl-muttalib'in **Zemzem** kuyusunu kazıp buradan su çıkarmasına kadar devam etmiştir.

O dönemde Arafat'te vakfe yapanlar buradan **Müzdelife**'ye doğru hareket ettiklerinde onlara yol göstermek için burada ateŐler yakılırdı.

Kusay zamanına kadar, müşriklerden Hacca gelenler, Mina'da Şeytan taşlarlardı. Fakat ilk taşı Sufe kabilesinden birisinin atması gelenektir. Hacılar ancak onunla birlikte şeytana taş atarlardı. **Kusay** taraftarları, Sufelilerle savaşarak onların elinden bu görevi de aldılar.(Taberi, IV, s.33)

Kusay, Kâbe binasını da yıkıp yeniden yaptırdı ve ona sedir (veya hurma) ağacı dallarından tavan da koydurdu (Emevi-Haşimi ilişkileri, s.47).

Hicabe (Sidane): Kâbe'nin bakım işidir. Bu görevi ilk üstlenen kişi de **Kusay**'dır. Bu görevi sembolize eden Kâbe'nin anahtarı, daha önce başka kabilede iken Kusay onu uzun mücadeleler sonucu elde etmiştir.

Darünnedve: Darunnedve, **Kusay**'ın Kâbe'nin yanına inşa ettirmiş olduğu evdir. Bu evde toplanan ve **Nedve** adı verilen kurul, Kureyş'in genel işlerini görüşürdü ki burasını bir tür Parlamento saymak doğru olur.

Kusay öldükten sonra riyasetle (reislik, yöneticilik) birlikte Kâbe'nin yönetimi de onun oğullarına geçmiştir. Bunlardan **Abdümenaf**, İslam tarihinde iki farklı zihniyeti de temsil eden çatışmanın kaynağını oluşturan Haşimilerin ve Emevilerin en yakın ortak atasıdır.

Liva: Sancaktarlık görevidir. **Liva**, yani sancak Kâbe'de bulunurdu ve savaş zamanında oradan alınıp sancaktara teslim edilirdi. Bu da çok şerefli bir görevdi.

Kâbe'nin yönetimi **Haşim**'den **Abdülmuttalib**'e, ondan da **Hazreti Ali**'nin babası Ebu Talib'e geçmişti. Ebu Talip'ten sonra bu görev, kardeşi Abbas'a geçmiştir. Bu görevlendirmeyi Mekkeliyi ele geçiren **Hazreti Muhammet** de onaylamıştır. Tarih'te Abbasiler (750-1256) olarak var olan devlet de Hazreti Ali'nin bu amcasının adı ile anılmıştır. Abbasilerin soyuna **Abbasiyyun**, Hazreti Ali'nin bulun-duğu soya ise babası ile ilintili olarak Talibiyyun denilmiştir. Abdülmuttalib'in diğer oğulları Hazreti Muhammed'in babası **Abdullah**, **Haris** ve İslam düşmanlığı ile ünlü olan Ebu Leheb'dir.

Hübel'in Evi

İslamiyet'ten önce Kâbe'nin nasıl kullanıldığını **Taberi** yle anlatıyor:

"Hübel, Mekke'deki Kureyş putlarının en büyüğü ve kutlusu olup Kâbe'nin içindeki kuyunun üzerine yerleştirilmişti. Kâbe'ye hediye edilen mal ve eşya bu kuyuda toplanırdı.

Hübel putunun yanında 7 tane oku vardı. Bunlardan birisinin üzerinde **"kan pahası"** yazılı idi. Kan pahasının kim tarafından ödeneceği hakkında aralarında ihtilaf bařĐosterince bu yedi oka başvururlardı. Bu oklardan birine, bu işin yapılmasını emretmek üzere **"evet"** yazılmıştı. Evet yazılan ok çıkarsa işi yaparlardı. Bir tanesinin üzerine **"hayır"** yazılı idi. Bu ok çıkarsa o işi yapmazlar, bırakırlardı. Diğer bir okta, **"sizden"** kelimesi yazılmıştı. Başkalarının zerine **"sonradan iltihak etmiş","sizden başkasından"** ve başka birisinede **"sular"** yazılı idi. Bir yerde kuyu veya eşme kazmak isterlerse, sular ibaresi yazılı ok dahil olduğu halde bunlara (7 oka) başvururlardı. Nerede kazılması emredilirse kuyu veya eşmeleri orada kazarlardı. Bir çocuğu sünnet ettirmek, bir yiğitle bir kızı evlendirmek, bir ölüyü gömmek istediklerinde, yahut birinin nesebinden şphelenirlerse yüz dirhem para ve bir deve alarak **Hübel** putunun yanına gelir; bu sadakayı okları idare eden kimseye (kahine) verdikten sonra mutlub (ilgili) olan şahşı putun yanına getirerek, **"Ey ilahımız, bu falan oğlu falandır. Onun için şu işleri yapmak istiyoruz, hakkında hayırlı oku isabet ettir."** diye dua ettikten sonra okları idare edene **"ek!"** derler, o da ekkerdi. EĞer **"sizden"** ibaresi yazılı ok isabet ederse o kimse kavmin en asili ve hayırlısı sayılırdı. **"Sizden başkasından"** oku çıkarsa, o kimse, ittifak ve andlaşma yoluyla o kavme intisap etmiş (katılmış) sayılırdı. **"İlhak edilmiş"** yazılı ok isabet ederse, o Araplar arasında nesepsiz ve andlaşma ile de uruğa (kabileye) dahil olmamış sayılırdı.

Bunlardan başka hususi ve umumi içlerinde, **"evet"** yazılı ok çıkarsa onu yaparlardı; **"hayır"** yazılı ok isabet ederse, gelecek yıla geciktirirler; gelecek yıl o kimseyi Hübel putunun yanına geti-

rirler, bu defa hangi ok isabet ederse ona göre amel ederlerdi. (Cilt IV, s.4-5).

Örneğin, **Hazreti Muhammed**'in dedesi, 10 oğlundan birisini kurban etmek için Hübel putunun yanındaki bu okları çektiymişti.

Kâbe'deki diğer ünlü putlardan ikisi de **Esaf ve Naile** putları idiler. Kurbanlar bu iki putun yanında kesilirdi.

Çıplak Tavaf

Araplar, Kâbe'yi çıplak halde tavaf ederlerdi. Bu durum 631 yılında yasaklanmıştır. Peygamber, "**Tevbe Suresi**"nin ilk 30. veya 40. ayetini okumak ve tebliğ etmek üzere **Hazreti Ali**'yi Mekke'ye gönderdi. Bu tebliğle artık müşriklerin Kâbe'ye gelemeyecekleri ve çıplak halde Hacc edemeyecekleri duyuruldu. (Taberi, V, s.776)

Araplar, İslam öncesi haclarında el çırpıyorlar, bağırıyorlardı. *Kuran* bu hacca müşrik haccı diyor. "Enfal Suresi"nin 34., 35. ayetleri bu konu ile ilgili tarihi bir belgedir. Bu ayetlerde eski hac eleştirilirken bu işin el çırparak ıslık çalarak yapıldığı açıklanıyor.

Yine müşrik Araplar Kâbe çevresinde kurban keserler, bu kurbanın kanını da Kâbe'nin duvarına sürerlerdi. Bundan amaçları ilahların hoşuna gitmek ve hayır kazanmaktı. *Kuran*, bu şekilci ibadeti de yasakladı. Kurban olgusunda yeni bir yorum getiren "**Hac Suresi**"nin ilgili 37. ayetinde özetle şu söyleniyor: "**Allah'a ulaşacak olan kurbanların etleri ve kanları değil, sizin doğruluğunuzdur.**"

Bu kurban kanını sürmek geleneği günümüzde de görülüyor. Özellikle otomobil alanların tekerleklerle kurban kanını sürmesi, putçuluk döneminden kalan bir uygulamadır.

Araplar Kâbeyi Yaktılar

Kâbe'nin kutsallaştırılarak çevresinde savaş yapılmasının engellenmesi burayı **Haram Mescid** (kavganın yasak olduğu tapınak) haline getirdi. Böylece orası tüccarlar ve karvancılar için güvenli hale getirildi. Dört ayında kutsal ilan edilmesi ile savaşları

belli bir süre ertelemek mümkün oldu. Böylece ticaret gelişti ve Arabistan'ın dünya ile güçlü baĒları oldu.

Müslümanlık gelişip devlet dini olunca, Emeviler Arap emperyalizmini yaygınlaştırdılar.

Bu süreçte amaç, mal, köle, toprak kazanmaktı. Bunun yolu da iktidarı elde tutmaktan geçiyordu. İktidara zarar verecek eylemleri önlemek için Kâbe bile bombalanabilirdi.

Bunun en açık rneĒi Zübeyir'in oĒlu **Abdullah**'ın Mekke'de isyan etmesi sürecinde görüldü. İbn Zübeyr 683'de **Halife Yezid**'e başkaldırınca Emevi ordusu onun bulunduĒu Mekke'yi kuşattı. şamlılar, Kâbe'yi yıkmak için mancınıklar diktiler, hatta ateşe verdiler. Kâbe'nin duvarları yandı. **Vakıd** şöyle demiştir: “**şamlılar**” mancınıkla Kâbe'ye taş atarken şöyle diyorlardı:

“AĒzı köpük saçan deve gibi atıyor

Onunla Mescid'in direklerini vuruyoruz.” (İbn Kesir, c.8, s.367)

Bu sırada Yezid ölünce şam ordusu çekildi. **ZbeyroĒlu Abdullah** kendisini Mekke'de halife ilan etti.

Abdullah, Kâbe'yi yıktı. Çünkü, mancınıklarla atılan taşlar yüzünden Kâbe'nin duvarları yıkılmak üzereydi. Hacerülesved, ipek şala sarılıp bir tabutta saklandı. Kâbe'deki esanslar, ziynet eşyaları ve kumaşlar da bir mahzende saklandı. **İbn Zübeyr**, daha sonra Kâbe'yi yeniden yaptırdı.

İbn Zübeyr 692'de ldrld.

YusufoĒlu Zalim Haccac, Zübeyr'i yenip Mekke'yi ele geçirince, o da Kâbe'yi büyük oranda yıktı. **Haccac**, Kâbe'nin kuzey duvarını yıktı. **Hacerülesved**'i çıkarttı. Kâbe'nin yıktıĒı duvarının taşlarını Kâbe'nin tabanına dşedi, kapıyı yükseltti. Batı kapısını da örttü. Kâbe'nin bu hali devam edip gelmiştir. (İbn Kesir, c.8, s.404).

Haccac, bu yıkımda, doĒuya bakan duvarın alt tarafını doldurup tamir etmiş ve cahiliye devrindeki gibi yükseltmişti.

929 yılında Abbasi yönetimine isyan eden **Karmati** mezhebi- nin lideri **Ebu Tahir** Mekke'yi ele geçirdi. Hac mevsiminde, tavaf eden hacıları, Kâbe'nin kapısına oturup kılıçla kesti. Karmati Lideri, “**Ben Allah'ım, Allah'layım, yaratan da yok eden de be-**

nim!" diyordu. Hacılar kaçıp Kâbe'nin örtüsüne yapışıyor ama o o halde öldürülüyorlardı.

Ebu Tahir öldürdüğü hacıları **Zemzem** kuyusuna doldurttu. Zemzem kuyusunun üstündeki kubbeyi yıktıran **Ebu Tahir** Kâbe'nin örtüsünü parçalatıp askerlere dağıttı. Kâbe'nin kapısını söktürdü.

Ebu Tahir, bununla yetinmedi. **Hacerülesved**'in sökölmesini emretti ve bunu balyozla söktürtüp yanı sıra götürdü. Hacerülesved, 22 sene dışarıda kaldı. (İbn Kesir, c. 11, s. 282)

Hacerülesved, 1022 yılında da saldırıya uğradı. Mısırlı birisi hacılarla gelip Kâbe'yi tavaf etti ve **Hacerülesved**'i öpeceği sırada elindeki gürzle o mübarek taşa tam üç kez vurdu. Adam, "**Ne zaman kadar şu taşa ibadet edeceğiz. Ne Muhammet ne de Ali beni yapacağım işten alıkoyamayacaktır. Bugün şu Beyt'i (evi) yıkacağım**" dedi. Bunun üzerine Yemenli birisi onu öldürdü, adamları da öldürüldüler. (İbn Kesir, c.12, s. 84)

Günümüzde tek Allah tek mabed inancından yola çıkanlar, bütün dünyanın Allah'ın evi olduğunu düşünüyorlar.

Meleklerle İnanç

Müslümanlıktaki temel ilkelerden birisi de meleklerle inançtır. Melekler, soyut varlıklar biçiminde tasarlanmıştır.

Melekler, başlangıçta yer ve gökte var olduğuna inanılan iyi ve kötü ruhların zaman içinde biraz değişime uğraması ile oluşturulmuş dinsel kavramlardır. Eskiden Tanrı olarak tapılan bazı kavramların da zamanla melek biçimine dönüştüğü süreç içinde gözlenmektedir. Örneğin, Yahudi ve İslam dinindeki meleklerin aslında çok tanrılı Ortadoğu dinlerinde eskiden tanrı oldukları, tek tanrı kavramının gelişmesi karşısında bu tanrıların bir bölümünün reddedilip yok sayıldığı, özellikle doğa güçlerini simgeleyen tanrıların ise melek biçiminde tek tanrı inancının içinde yaşatıldığı açıkça gözlenmektedir.

1- Mihael: Anlamı; Kim Tanrı gibidir.

2- Gabriel: Anlamı; Tanrı adamı.

3- Uriel: Anlamı; Tanrı ışığıdır.

4- Rafael: Anlamı; Tanrı iyileştirdi.

Burada adı edilen melekler, hemen hemen hiç değiştirilmeden İslamiyet'e aktarılmıştır. Yalnız önemleri değişmiş, Mihail'in yeri-ne Gabriel (Cebrail) gelmiştir. Meleklerin, eski dönemlerde Tanrı sayıldıkları adlarından anlaşılmaktadır. Çünkü adlarının sonun-daki "el" Tanrı demektir. Cebrail, Cebr Tanrı anlamına gelir.

Meleklerle inanış **Mecusilikte** de etkilidir. Bu dinde İslami-yet'teki Cebrail'in görevine benzeyen bir görev yapan **Vohu Ma-nah** vardır. Bunun daha eskilerdeki adı **Ameşe Spantes** idi.

Sabiilerde ise Cebrail biçiminde anlatılan melek zaman zaman yaratıcı durumunda da ortaya çıkar.

Melek kavramı, bütün dinlerde şu ya da bu biçimde yer alan bir olgudur. İnsanlığın genel gelişim evresinde bilgi ve algılama süreçlerinin basit ve doğaya bağlı olduğu dönemlerde yarattıkları hayali kavramlardır. Bunların, eski tanrıların bir devamı olduğu-nu da görmek gerekir. İnsanoğlunun toplumsal yaşamdan kendi hayatından aldığı olumlu ve olumsuz kavramları; melek adı altın-da soyutlaştırdığı da ayrı bir görüştür.

Bugün bilim ve akıl, bunların gizlerini çözdüğünden, bunlara inanmamanın dinsizlik olduğunu söylemek, anlamsız hale gelmiş-tir.

Ahiret İnancı

İslamiyet'teki cennet ve cehennem inancı başta Yahudilik ol-mak üzere; bölgede ortaya çıkan eski dinlerdeki öte dünya inan-cının sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Yahudilikteki bu inancın ilk belirtileri M.Ö. VI. yüzyılda görülmüştür. Bunun olu-şumunda Mecusiliğin önemli etkisi olmuştur. Mecusilerin pey-gamberi **Zerdüşt**, sık sık insanların hesap günü hesap verecekle-

rini söyleyerek *Kuran*'dakine çok benzeyen bir öte dünya (ahiret) yaklaşımına girer.

Mazdeizm denilen bu dindeki öte dünya inancı Müslümanlığa çok etki etmiştir. Çünkü Müslümanlıkta yer alan **Sırat Köprüsü**, bu köprünün altında yer alan yakıcı cehennem anlatımı, Mazdeizmde aynen yer alır.

Zerdüş inancında Ayrılık Köprüsü anlamına gelen **Sinvant Köprüsü** vardır. Köprünün bir kılıcın ağzı gibi keskin ve ince olduğu anlatılır. İşte inançsızların ruhu, dünya ile ahireti birleştiren bu köprüden geçerken cehenneme düşer.

Sinvant Köprüsü, Mecusilikten Müslümanlığa hiç değiştirilmeden aktarılmış ve adı da Sırat Köprüsü yapılmıştır.

Yunus Emre, XIII. yüzyılda şeriatçılar tarafından halkı korkutmak için çok kullanılan **Sırat Köprüsü** olgusunu açık biçimde reddetmiştir. Bunu, şathiyelerinden birinde şöyle dile getirir.

Sırat kıldan incedir

Kılıçtan keskincedir

Varup onun üstüne

Evler yapasım gelir

XVI. yüzyıl Alevi dedesi ve ozanı olan **Pir Sultan Abdal** da bir şiirinde şöyle der Sünni tutuculara:

Korkusun çektiğin Sırat Köprüsü

Hakka doğru giden kullara neyler

Cehennem inancı kötülük ve karanlık inancının gelişmiş biçimi olup başlangıçta kötü ruhların ve kötülük Tanrılarının mekânı olarak tasvir edilmişti. Daha sonraları, dünyadaki inançsızların ruhlarının gideceği yer olarak tanımlandı. Cehennemdeki melekler de eskiden yeraltı Tanrılarının görevlerini üstlendiler.

Cehennem sözcüğü, İbrani kaynaklıdır. Burası Kenanilerin Tanrısı **Baal**'e adanan çocukların yakıldığı vadinin adıdır. "Hinnon Oğulları Vadisi" anlamına gelen "**Ge bne hinnom**" zaman içinde kısalarak "**Gehenna**" olmuş, bundan da zamanla **Cehen-**

nem sözcüğü türemiştir. (Bak: *Musa ve Yahudilik*). Dünyada bulunan vadinin adı, tek Tanrılı dinlerde, yeri belli olmayan bir Tanrısal mekana dönüştürölmüştür... Cehennem böylece ortaya çıkmıştır.

Cennet ise başlangıçta ışık, güneş ve genelde gök Tanrıları'nın mekânı olarak tasvir edilmiştir. Cennet, bütün dinlerde genellikle göksel bölgelerde anlatılmıştır. İslam'da da cennet göklerin ötesinde, son sınırdadır.

Cennet, sözcük anlamı olarak bahçe demektir. İbraniler cennette **Aden** (Eden) derler. Bu da eski **Babil** dilinde **Edinu**'dan türemiştir. Edinu ise bahçe demektir. İslam, bütün dinlerde bulunan cenneti bu yoldan almıştır.

Kuran'da anlatılan cennet içinde insanların yaşadığı güzel bir bahçeden başka bir şey değildir.

Aleviler, cennet ve cehennemi bu dünyadaki iyi ve kötü oluşlar, durumlar olarak yorumlarlar. Bu yorumla, eski çok Tanrılı din geleneğinden ayrılır ve bu olguyu dünyalaştırırlar.

ŞAH İSMAİL (HATAYİ)

İran'da, Türk boylarına dayanarak **Safevi** devletini kurmuş olan **Şah İsmail** (Alevilerde bilinen adıyla Hatayi), güçlü bir ozan ve mürşid (önder) olarak Alevi kimliğinde çok önemli bir yere sahiptir. Alevilerin dinsel törenleri (Cem ayini) sırasında okunan nefeslerin en önemlileri **Hatayi**'dendir. Kendisine “**Şah Hatayi**” de denilir...

1486 yılında doğup 1524 yılında ölen **Şah İsmail**, kitaplarında **Erdebil** Şeyhi diye adı geçen **Safiyüddin**'in soyundan gelir. Alevi büyüklerine Şeyh denilmediği için, **Safiyüddin** Aleviler arasında **Şah Safi** adıyla bilinir... Kendisi **Safiyüddin-i Erdebili** diye de anılır. Onun soyundan ve yolundan gidenlere Erdebil **Sufileri** denilir. Anadolu'da **Sufiyan** veya **Sufi Sürekleri** denilen Alevi çoğunluğu da bunların erkanını uygulamıştır.

Şah Safi'nin soyundan gelenlere **Safevi** denilmiş, **Şah İsmail**'in kurduğu devlete, bu nedenle **Safevi Devleti** adı verilmiştir.

Şah Safiyüddin, Azerbaycanlı bir Türk ailesinden gelir. Daha başlangıçtan beri Safi'ye, çevresindeki İranlılar Türk Şeyhi ve **Türk Genci** diye hitap ediyorlardı. **Safiyüddin**'in soyunun ortalama 25 kuşaklık bir zincirle yedinci İmam Musa Kâzım'a bağlandığı ileri sürülür.

Safiyüddin Erdebili 1252'de Erdebil'de doğdu. Firuz Şah'ın torunu olan Safiyüddin, Şeyh Zahidi Geylani'den el aldı ve ondan ders gördü. Şeyh Zahidi Geylani Alevi idi. Safiyüddin, kısa bir süre içinde tasavvuf konularındaki bilgisiyle ün kazandı ve **Şeyh Za-**

hidi Geylani'nin ölümü üzerine onun postuna oturdu. Burada, Alevi düşüncesini yaymaya başladı. şeyhin kızı **Bibi Fatma** ile evlendi. İran İlhanilerinin veziri olan yazar **Reşidüddin** ile yakın ilişkiler kurdu, **Reşidüddin** tarafından saygı ve sevgi gördü, korundu. Zamanla, çevresinde toplananlar, ona bağlananlar çoğaldı. Halk üstündeki etkisi, Moğol hükümdarı **Emir oban**'ın ilgisini çekti. **Emir oban**, Safiyüddin'i ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında, **Safiyddn**, Moğolların İran halkına yaptıkları baskıyı **Emir'e** anlatarak baskının kaldırılmasını sağladı ve halkı huzura kavuşturdu. İşlam dünyasının her tarafından kendisini akın akın görmeye gelenler oldu. Bunların önemli bir bölümü de Anadolu'dan gelen Alevilerdi.

şeyh Safi ölünce (1334) oğlu **Sadrettin Musa** posta oturdu. 1334-1392 yılları arasında postta kaldı. Yandaşları binleri buldu.

Hoca Aladdin Ali, (şeyhliği 1392-1428) babasından sonra tarikatın başına geçti. İlk Osmanlı padişahları bu tarikatın şeyhlerine her yıl **erağ Akçesi** adıyla hediye gönderirdi. **Hoca Ali**'nin, Timur üstünde büyük nüfuzu vardı. Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) **Timur**'un, Anadolu'dan İran'a götürdüğü Türkmenler, **Hoca Ali**'nin ricasıyla **Erdebil**'e yerleştiler ve **Hoca Ali**'nin müritleri oldular. Bunlardan bir kısmı Anadolu'ya dönerek, pirlerinin propagandasını yapmaya başladılar. Tarikat merkeziyle uzak yerlerdeki müritler arasında rehber aracılar vardı.

Timur'un Etkisi

Türkiye'de dışlanan Türk büyüklerinden birisi de **Timur**'dur. Orta Asya'da Moğolların Türkleşmesi sürecinde ortaya çıkan bu cihangir sultan; tam bir Trkyd. **Yıldırım Bayezid** ile savaşmak bile istememiş ama Osmanlı Sultanı **Bayezid** şımarık ve küstah tavrı ile Ankara Savaşı'na sebep olmuştu.

Emir unvanıyla bilinen **Temir** diye de anılan bu padişah Çin'den Ege Denizi'ne kadar her yeri hükmü altına almıştı.

Timur; Erdebil'de şah **Safi**'nin torunu **Hoca Ali** ile görüşmüştü. Hoca Ali'den etkilenen Timur; Erdebil ile çevresindeki köyleri

bu aileye vermiş; Safevi ailesinin istediği gibi davranması kolaylığını getirmişti. Bu yetki; ailenin gücünü olağanüstü artırmıştır.

Hoca Ali'nin Timur'u etkilediği ve Ehlibeyt yanlısı yaptığını tarihsel olaylar gösteriyor.

1400'de Suriyeyi ele geçiren Timur, Şam'da "*Ben Yezid yanlısıyım, onu tutanlar yanıma gelsin!*" diye duyuru yaptırmış, gelen 15 binden fazla Şamlı'yı kılıçtan geçirtmiştir; diğer rivayete göre ise bunları **Emevi Camii** ile birlikte yaktırmıştır.

Timur, 'da **Yezid**'in mezarını açtırmış, **Yezid**'in kemiklerini yaktırmış; kabri de asker pisliği ile doldurmuştur. (Oruç Beg, s.58, Tercüman Yay.)

Timur; **Muaviye**'nin mezarını da süvarilerini üzerinden geçirip toz ettirmiştir. Bu hakan, Suriye'de şimdilerde bir barbar olarak tanıtılmaktadır.

Timur, Bursa'yı alınca **Büyük Cami**'yi tavlâ haline getirtip at bağlatıyor; içinde asker yemek pişiriyor. (Neşri, s. 367, Tercüman Yay.)

Timur, bu eylemleri ile Anadolu'da ve Suriye'de egemen olan Sünni yönetimi zayıflattı. Bu bölgelerde Alevi propagandacıların (dervişlerin) çalışmalarının alt yapısını hazırladı. Osmanlı Devleti'nde liderlik sorunu da ortaya çıktığı için buralar uygun ortamlardı.

Halep'te **Seyyid Nesimi** bulunuyordu. O, bir Ehlibeyt yandaşı idi ve o soydandı. Bâtını ve panteist kimlikliydi. **Şeyh Bedreddin** de onunla buluşmuş olmalıdır. **Şeyh Bedreddin** bu uygun ortamda hareketlenmiştir.

O, Anadolu'dan İran'a geçmiş; **Timur**'un huzuruna çıkmıştı. **Hoca Ali**; **Timur** üzerinde çok etkili idi. Bu da gösteriyor ki **Hoca Ali** (Erdebil kolu) ile **Şeyh Bedreddin** arasında maddi-manevi yakınlık-bağ vardı. Zaten **Şeyh Bedreddin** hareketinin bastırılmasından sonra; Bedreddinliler **Şah İbrahim**'in oğlu **Cüneyd**'in çevresinde toplanmışlardır. (Âşıkpaşazade, Atsız çevirisi, s. 250)

2. Bayezid'in Rumeli'ne ve Ege adalarına sürdüğü Erdebil Süfileri, Bedreddinli de denilebilecek topluluklardır. Bunların Ru-

meli'nde yoğun olduklarını; İran'a (Safevilere-Kızılbaşlara) sefer olduğunda, Rumeli'deki Bedreddinlilerin *"Ere kılıç çekmeyiz!"* diyerek gitmediklerini, gerektiğinde timarlarını bıraktıklarını Osmanlı belgeleri yazıyor.

Aziz Mahmut Hüdayi, 17. yüzyılda **1. Ahmet'e**, *"Balkanlardaki Bedreddinliler Kızılbaş'ın ortaya çıkmasını, gelişmesini isterler!"* diye ihbarda bulunup *"Bunların köylerine cami yapılmalı!"* diyor. **Işık ve Hurufi** diye de kötölenen Rumeli Alevileri, zaman zaman katliama da tabi tutulmuşlardır.

Hacı Bayram Veli

Erdebil Dergâhı, bu ortamda Anadolu'da yoğun bir propaganda çalışması yapmıştır. Bu işin merkez noktalarından birisi de Aksaray olmuştur. **Aksaraylı Şeyh Hamidüddin**, Tebriz üzerinden Erdebil'e gitmiştir. **Hoca Ali**'den el alan **Hamidüddin-i Aksarayı** Bursa'da **Somuncu Baba** olarak bilinmektedir.

Hamidüddin-i Aksarayı, Hacı Bayram Veli'nin öğretmenidir.

Hacı Bayram Veli; Anadolu'da; **Erdebil Dergâhı**'nın en önemli temsilcilerinden birisi olarak çalışmıştır. **Hoca Ali** ve **Şah İbrahim** çağının bu önemli ismi; sonradan **Kızılbaş** diye kötölenen insanlar gibi 12 dilimli kızıl taç giyer, kızıl sarık sarardı.

Osmanlı Sultanı **Murad** duruma hâkim olunca, **Hacı Bayram Veli**'yi tutuklattı, Edirne'de sorgulattı ve **Hacı Bayram**'ın açıklamalarından sonra onu serbest bıraktı. **Hacı Bayram** da kızıl tacını beyaza çevirdi.

Şah İbrahim

Anadolu Alevilerinin erkânı (yol ve yordamı) ve felsefesi ile Safevi felsefesi ve yolu başlangıçta aynı idi. Bu etki, özellikle eski kaynaklarda, **Şeyhlerin Şahı** unvanı ile anılan ve bugün Alevilerin **Şah İbrahim Veli** dedikleri İbrahim zamanında artmış görünüyor.

Şah İbrahim, **Hoca Ali**'nin oğludur. Pirliği 1428-1447 yılları arasındadır. **Hoca Ali** zamanında, Anadolu Alevi kesimi arasında

başlayan çalışmalar, **Şah İbrahim** zamanında, kuvvetlendi, yayıldı... Anadolu Alevileri, bu ocağa aktı. **Hacı Bektaş Ocağı**'nın yanında, Anadolu'da ikinci ve kuvvetli bir ocak oluştu.

Bu ocak, Alevi düşüncesini, doğrudan doğruya iktidara getirmeye çalışmıştır. Siyasi içerikli ve militan tavrılı **Safevi Aleviliği**, Osmanlı baskısı altındaki Türk köylü ve göçebeleri arasında hızla yayıldı. **Şah İbrahim**'den sonra posta geçenler, Aleviliğin dinsel yönünü ikinci plana indirip siyasi mücadeleyle giriştiler.

Anadolu Alevileri için iki veli vardır. Bunlardan birisi **Hacı Bektaş**, diğeri **Şah İbrahim**'dir. **Şah İbrahim Veli**, Anadolu Alevilerinin büyük bölümü tarafından veli bilinir. O, İmamların (12 İmam) bilgisinin sürdürücüsü kabul edilir.

Şah İbrahim Veli ölünce (1447) postuna, oğlu Şah Cüneyt oturdu. Safeviler Cüneyt'ten itibaren siyasi çalışmalara başladılar. **Cüneyt**'in siyasi çalışmaları ve iktidara göz dikmesi nedeniyle amcası **Cafer** ile arası açıldı. Babasının müritlerini çevresine topladı. Azerbaycan, Doğu Anadolu ve İran'ın öteki bölgelerine müritler gönderdi; yer yer isyanlar çıkardı. Karakoyunlu Hükümdarı **Cihan Şah**, bu isyanlar yüzünden onu sınır dışı etti. Cüneyt de, Anadolu'daki Aleviler arasında çalışma yapmak için **İkinci Murat**'a başvurdu; fakat bu isteği kabul edilmedi. **İkinci Murat**, bazı hediyeler yollayıp **Cüneyt**'i geri çevirdi. **Cüneyt**, Karamanoğullarına gitti. Amacı anlaşıldığından burada da tutunamadı. İçel bölgesinde, Batı Anadolu'da, Kuzey Suriye'de bulunan Türkmen aşiretleri (özellikle Varsaklar) arasında propagandaya girişti. Bir emirlik kurmak istedi. **Memluk Sultanlığı**'nın işe karışmasıyla başarıya ulaşamadı. **Trabzon Rum Devleti**'ni ortadan kaldırıp bu devletin toprakları üzerinde bir devlet kurarak amacını gerçekleştirmek istediye de başaramadı. Bundan sonra Akkoyunlu Hükümdarı **Uzun Hasan**'ın yanına gitti. Karakoyunlu Hükümdarı **Cihan Şah**'a karşı Cüneyt'in taraftarlarından yararlanmak isteyen **Uzun Hasan**, kız kardeşi **Alemşah Hatun**'u onunla evlendirdi (1458). **Cüneyt**, bundan sonra Erdebil'e döndü. Müritleriyle Dağıstan'a hâkim olan Şirvan Hükümdarı **Halil** ile yaptığı savaşta öldürüldü (1460). Ondandır posta oğlu **Şah Haydar** oturdu.

Pirliği 1460-1488 arasındaydı. **Cüneyt**'in yarıda kalan çalışmalarını devam ettirdi. **Uzun Hasan**'ın kızıyla evlenerek durumu kuvvetlendirdi. Mritlerine On İki İmam'ı ifade eden 12 dilimli kızıl ta giydirdi, sarık sardı. Bu yüzden tarikatın mensuplarına “**kızılbaş**” veya “**Haydar**” denildi. **Haydar**, babasının intikamını almak üzere, şirvan Hükümdarı **Ferruh Yesar**'ın üstüne yürüdü; fakat savaş meydanında öldü (1488).

Bundan sonra bu aile hakkında takibata başlandı. **Uzun Hasan**'ın oğlu **Sultan Yakup** 1490'da ölünce, Akkoyunlu ailesi arasındaki saltanat mücadelesinde, Safevilerin nüfuzundan yararlanmak isteyen Akkoyunlu Hükümdarı **Rüstem Bey**, İstahar kalesinde tutuklu bulunan **şah Haydar**'ın oğullarını serbest bıraktı ve Erdebil'de yerleşmelerine izin verdi. Safevi postuna **şah Haydar**'ın oğlu **şah Ali** geçti. Pirliği, 1488-1494 arasındadır. **Ali**'nin döneminde Safevi ailesinin Akkoyunlular üstündeki nüfuzu arttı. şah Ali, müritleriyle Tebriz'den ayrıldı, fakat onun çevresinde toplananların çokluğu **Rüstem**'i kuşkalandırdı. **Ali**'yi de geri çevirmek için kuvvetler gönderdi. Yapılan atışmada **Ali** ld.

Bundan sonra İran Alevileri ve Anadolu Alevileri pir olarak **şah Haydar**'ın diğer oğlu **şah İsmail**'i nder kabul ettiler. Posta oturan İsmail, daha 7 veya 8 yaşında idi. Kardeşi **Ali**'nin ölümü üzerine, tarikatın müritleri onu Geylan'da **Lahican** kalesine sakladılar. **İsmail**, Akkoyunlu Hükümdarı **Rüstem**'in öldürülmesinden sonra, 13 yaşında olduğu halde, büyükbabası, **Uzun Hasan**'ın bıraktığı devletin başına geçmek için, gizlendiği Lahican'dan ayrıldı (1499). Doğu Anadolu'ya geldi. Yanında birkaç yüz müridi vardı. Sonra Erzincan'a ulaştı. Anadolu'daki Alevi Türk boylarından “**Rumlu, Ustacalı, Tekeli, şamlı, Zlkadirli, Varsak, Çepni, Arapkirli, Turgutlu, Bozcaalı, Ecirli, Hınıslı**” boyları, onun çevresinde toplandılar. **şah İsmail**; “**apanlı, Karamanlı, Avşar, Kaçar**” gibi boyları da yanına aldı. Anadolu'dan topladığı Alevi askerlerle 1500'de İran'a döndü. Arran'ın ve şirvan'ın bir kısmını ele geçirdi. Azerbaycan üstüne yürüdü; Akkoyunlu **Elvend Mirza**'yı, Nah-civan'da yendi. **Mirza**, Diyarbakır'a kaçtı. **İsmail** de Tebriz'e döndü. Bu şehri, Safevilerin ilk başkenti yaptı ve saltanat

tacını giydi (1501). Şah İsmail bundan sonra Irak-ı Arab'ı aldı ve Fars hükümdarı **Murad Bey**'i, Hemedan'da yendi (1503). Şiraz ve Bağdat'ı aldı (1504).

Akkoyunlu soyundan olanları öldürttü. Kurtulanlar Dulkadirli'lara sığındı ve geri kalanlar Mısır ve Osmanlı ülkesine kaçtılar. **Şah İsmail**, Fars ve Irak hükümdarı **Murat Bey**'in Dulkadirli Alaüddevle'ye sığınması üzerine, Elbistan'a yürüdü. **Alüddevle** korktu, Turna Dağı'na çekildi. **Şah İsmail**, Harput ve Diyarbakır'ı aldı (1507). Saltanatını kuvvetlendiren **İsmail**, Aleviliğe aşırı derecede bağlandı.

Sünni mezheplere karşı şiddet kullandı. Camilerde ilk üç halifenin lanetlenmesini emretti. Komşu devletlerde, özellikle taraftarlarının çok olduğu Anadolu'da, Alevi propagandasına girdi. Özbek Hanı **Şeybanı**'nın üzerine yürüdü. Merv'de yapılan savaş kazandı; Özbek Hanı öldü. **İsmail**, bundan sonra batıda Osmanlı ve Memluklara karşı faaliyete geçti. Alevi propagandasını etkili şekilde geliştirdi. Anadolu'da **Yavuz Sultan Selim** tahta geçince, Alevilere karşı saldırı başlattı ve saptarılan Alevilerin çoğunu öldürttü. Sonra da İran seferine çıktı. **Şah İsmail** ve **Yavuz Sultan Selim** 1 Ağustos 1514'te Çaldıran'da karşılaştılar.

Osmanlı ordusu, sayıca fazlaydı. Ayrıca ateşli silahları ve topları vardı. Yapılan savaş, Şah İsmail'in yenilgisiyle sonuçlandı. **I. Selim**, Tebriz'e geldi. Azerbaycan, Diyarbakır ve Doğu Anadolu, Osmanlı ülkesine katıldı.

Şah İsmail, 1524 yılında ölünce yerine oğlu **Şah Tahmas** geçti. Artık iktidar olan ve kuvvetli bir devlet kuran Alevilik, egemen olmanın sancısını yaşamaya başladı ve kısa süre sonra da tutuculaştı. Devleti kuran Kızılbaşlar; yönetimden dışlanmaya başladılar.

Şah İsmail, Türk Kültürünü Yaşattı

Şah İsmail zamanında, İran'a, Türk kültürü egemen oldu. Türk unsurların olağanüstü ilgi görmesi, Anadolu'dan İran'a alt katmanlar arasında büyük göç dalgasının doğmasına neden oldu.

Osmanlı Devleti bunu engellemek için elinden gelen bütün yasaklamaları uygulamaya koydu.

Şah İsmail zamanında, **İran'da sarayın resmi dili Türkçe oldu**. Devletler arası yazışmalarda Türkçe kullanıldı. Osmanlı sarayında **“kaba Türk” “akılsız Türk” “eşek Türk”** diye horlanan Türkler, **Şah İsmail**'in yanında baş köşede idi. Yönetim kademe-leri, halktan insanların elindeydi. Sarayda halk ozanları bulunuyor, bunlar türküler okuyorlar, Şah İsmail, beyleriyle birlikte ok atarken, geride duran ozanlar koçaklamalar söyleyerek onları övüyor, tam anlamıyla Dede Korkut geleneği yaşatılıyordu. Alevi kültürünün alt katmanlar üzerindeki etkisini yansıtan **Dede Korkut Öyküleri**, adından da anlaşılacağı gibi “dede” kültürüne bağlı idi. Bir dede olan **Korkut Ata**, Oğuz boyları arasında, Alevi dinsel liderlerine verilen “dede” unvanı ile anılmıştır. “Korkut”, Alevi dedesidir. Bunların geleneğini en iyi biçimde **Şah İsmail** sürdürmüştür. **Şah İsmail**, bizzat yazdığı içli, sade, akıcı şiirlerde Türk insanının duygularına tercüman olmuş ve halk tarafından çok sevilmiştir. Şah İsmail'in şiirleri, Türkçe'nin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

O dönemde, mollaların yerini dedeler almıştı. **Şah İsmail** zamanında, İran Şiiliği baskı altına alınmış ve Türk kültürünün baskısıyla, bugünkü Anadolu'da yaşayan Aleviliğin benzeri bir sistemi saraya kadar girmişti...

Safevi Devleti, 1736 yılına değin yaşadı. Fakat 17. yüzyılın başlarından itibaren saray, Şii Acem mollaların etkisinde kaldı. Türk Aleviliği baskı altına alındı, eritildi ve yok edildi. Acemlerin, İran'da egemen olmasından sonra ise buradaki Alevilik iyice iğdiş edildi.

OSMANLI DÖNEMİNDE ALEVİ BAŞKALDIRILARI

Halk katmanlarının alt kesimlerinden oluşan Alevi toplulukları, tarih boyunca, bulundukları ülkelerdeki iktidarlarla mücadele etmişlerdir. Anadolu Alevileri ise kuruluşunda etkin biçimde görev aldıkları Osmanlı Devleti'nin hedefi haline gelmişlerdi. İktidarlar halk arasındaki çatışmanın yansıması olan bu durumu ihanet gibi algılamak doğru değildir. Alevilerin, İran'daki Alevi yönetimine sempatileri olduğu kesindir. Çünkü; o devletin de kurucu gücü Anadolu Alevisidir. Ayrıca; bu sempati işi tersten de olmuştur. İran'daki Sünni kesimler de Osmanlı'dan destek ve yardım görmüşlerdir. Bunun böyle olduğunu, Osmanlı sarayından yazılan fermanlar açıkça gösteriyor.

Başbakanlık Arşivleri'nde bulunan 30 Numaralı **Mühimme Defteri**'nde 186 numara ile yer alan 1577 tarihli padişah fermanına bakıldığında bu saptamanın doğruluğu görülecektir. Özetle şunları söylüyor ferman:

“Şehrizol Beylerbeyi'ne Hüküm:

Şah tarafından Solak Hüseyin, Pelangan aşireti üzerine gönderilmiş, malları yağma ettirilmiş. Pelangan Aşireti Sünni olup bu tarafa muhabbeti olduğu bildirilmektedir. Şimdi sulh zamanıdır. O taraftan sulha aykırı bir hareket olmayınca, bu tarafta da bir şey yapılamaz. Pelangan beylerine mektup yaz ve barış bozulursa, kendilerinin bu tarafa alınacaklarını bildir.”

İran'da Sünni kesim üzerinde oluşan baskı karşısında, burada ki Sünni boyların Osmanlı'dan yardım istediği anlaşıyor. Yaşayabilmek için buna zorunlu olan Pelangan aşiretini nasıl vatan hâlini veya beşinci kol sayamazsak, Anadolu Alevilerini de sayamayız. Üstüne üstlük bu horlanan ve kırılan bu halk, çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunun kanıtını, saraydan yazılan fermanlarda bulabiliyoruz. 71 Numaralı Mühimme Defteri'nde 118 numara ile yer alan bir fermanda özetle şöyle deniyor. **"Rum vilayetinin (Anadolu'nun) halen çoğunluğu Alevidir. Bunlar İran'a sevgi duymaktadırlar. Nezirlerini İran'a yollamaktalar. İran'dan gelenler bunlar arasında propaganda yapıyor. Bunlardan üçü yakalanmıştır. Bundan sonra da böyle dikkatli olun ve asla bu tür çalışmalara fırsat vermeyin..."**

Osmanlı yönetimi, bu çoğunluğun baskı altında tutulması için gizli ve açık bütün baskı yöntemlerini kullanmıştır. Osmanlı dönemini, Türk halkının veya Anadolu insanının mutluluk dönemi gibi gösterenleri, bizzat saraydan yazılan fermanlar yalanlıyor. Osmanlı yönetiminin en muhteşem dönemi sayılan 16. yüzyıl, Anadolu insanının, özellikle de Alevilerin kan kustuğu bir çağdır. Anadolu'ya yüzyıllar boyunca bir çivi bile çakmayan Osmanlı yönetimi, halk üzerinde korkunç bir terör estirmiştir.

Belgelerin ortaya çıkardığı bir gerçek daha var: İran'da oluşan Alevi gücü nedeniyle Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevileri üzerine öyle açık açık gidemiyor. Fakat, yapacağı zulmü başka bahaneler yaratarak yine yapıyor. **"Gizli katliam dönemi"** diye adlandırabileceğimiz bu döneme ilişkin, Osmanlı sarayından valilere yazılmış fermanlardan bazı örnekler vereceğiz.

Başbakanlık Arşivleri'nde bulunan ve Osmanlı devletinin resmi belgesi olan bu evrakın sahte olmasına, şunun veya bunun kişisel görüşünü yansıtmamasına asla olanak yoktur.

29 Numaralı Mühimme Defteri, tarih: 1576, Belge No: 488:

"Zülkadir Beylerbeyi'ne hüküm: İran ile ilişkisi bulunan Rafızileri (Alevileri), başka bir nedenle suçlayarak toplayıp öldürün. Yalnız Rafızı olanları ise hapsedin. Sonucu da başkente bildirin.

(Fermanın bir sureti Halep Beylerbeyi'ne yollanmıştır)"

Aynı defterdeki, 489 numaralı ferman özeti:

"Bosyan ve Bozyan Beyi Behlül Beye hüküm: İran ile alakası bulunan Alevilerin gizlice araştırılması. Bunların başka bir bahane ile idam edilmesi..."

Aynı defterdan, 490 numaralı ferman özeti:

"Bozak Beyi Çerkes Bey'e Hüküm: Sancağınızda bulunan Rafızilerden İran ile ilişkisi bulunanların araştırılarak tespit edilmesi... Bunların, başka bir bahane ile idam edilmeleri... İran ile ilişkileri bulunmayan Alevilerin ise saptandıktan sonra Kıbrıs'a sürülmeleri..."

(Bir Sureti Kırşehir Beyi'ne,"

30 Numaralı Mühimme Defteri'nde de aynı tavrı yansıtan fermanlar bulunuyor. 488 Numaralı ferman; **"defterini dürmek"** deyiminin ne olduğunu açık açık göstermesi bakımından öğreticidir. Belge özetle şöyle:

"Bozok Beylerbeyi'ne hüküm: Kızılbaşlıkla suçlanan kişilerin yazıldığı defter suretleri gönderilmişti. Bu kişiler soruşturulsunlar, Kızılbaşlıkları gerçekse, idam edilsinler. Lakin, yalnız ithamla kalmışsa, (Kızılbaş oldukları kanıtlanamamışsa) bunlar Kıbrıs'a sürülsün."

1577 tarihli bu fermanın birçok benzeri var. Anadolu'daki bütün yöneticilere bu tür fermanlar yollanmış bulunuyor. Devlet gizlice, bütün Alevilerin katledilmeleri için karar alıyor; bunu uygulatıyor. Bulunan suçlar da, genellikle, **"Hırsızlık yaptı, yol kesti, çeteci"** türü şeyler. Bu Aleviler, geceleri evlerinden gizlice alınıyor, bir çuvala konulup ucuna taş bağlandıktan sonra Yeşilirmak, Kızılırmak gibi sulara atılıyorlar, boğuluyorlardı.

Aleviler, içlerine casus dahi sokularak saptanıyor. Adları bir deftere yazılıyor. Deftere adları yazılanlar daha sonra öldürülüyorlar. Yani, **"defterleri dürülüyor"**. Alevilerin Anadolu'da yok edilmeleri için Osmanlı yönetimi elinden gelen bütün uygulamaları gerçekleştirmiştir. Korunaksız köylüler üzerinde oluşturulan dört yüz yıl öncesinin bu terörü karşısında, yaşama mü-

cadelesi veren Aleviler, sıkı bir ie kapanma yolunu seçmişler; kentlerden, ulaşım noktalarından uzaklaşmışlardır.

Osmanlı yönetiminin katliam defterlerine adları yazılmasın diye, pek çok Alevi de yolunu bırakmış, Sünni görünmüş, daha sonra da Snnileşmiştir. Böylece, Anadolu'da çoğunluktaki Alevi nüfusu azınlığa inmiştir.

Osmanlı yönetiminin yaptığı zulmün birinci derecede sorumluları da Osmanlı din alimleridir. Allah adına fetva ve dolayısıyla karar veren bu sarıklı cellatlardan en tanınmışı **Ebussuud Efendi**'dir. Bu mollanın yobazlığı o derecede ileridir ki, halk arasında bağnaz kafalılara, onun döneminden itibaren, "**Ebussuud Efendi'nin torunu** (erkeklerle), **gelini** (kadınlara)" denilmeye başlanmıştır. Deyim olarak bu söz yaygınlaşmıştır. Tarih kitaplarında büyük alim diye tanıtılan bu Alevi düşmanı yobazın 16. yüzyılda verdiği fetvalardan uzunca bir bölümü, bu günün diliyle, Osmanlı'da Karşı Düşünce adlı çalışmamızdan aktarıyoruz.

Soru: Bir kişi açıktan açığa Ramazan gününde yemek yese, sorgulamasa sırasında, "**zrn yokken neden yemek yiyor-sun?**" diye sorulduğunda yine, "**Ramazan hadistir, düzme koşmadır...**" diye cevap verse ve bu sözünde dirense, ona ne yapmak gerekir?...

Cevap: Elbette ldrlmesi gerekir...

Soru: **Hazreti Hüseyin** soyundan gelen bazıları (seyyidler), "İbadetle ilgili kurallar bizi bağlamaz. Biz öbür dünyada ahiret kurallarından sorumlu tutulmayız. Biz cennete gireceklerdeniz..." deseler, bunlara ne yapılmalıdır?...

Cevap: Bu inanç üzerinde direnir de Müslümanlığa (şeriat yoluna) gelmezlerse dinsizlikleri anlaşılmış olur, bu nedenle de öldürülmeleri gerekir...

Soru: Bazı sufiler, "**Bize şeyhimiz böyle buyurdu...**" diye sürekli olarak zikretseler, onlara ne yapmak gerekir?

Cevap: şeyhleri olan dinsizin buyruğunu Tanrı peygamberinin buyruğuna yeğledikleri için (Diğer ibadetleri yapmayarak...) tümünün öldürülmesi gerekir...

Soru: Kızılbaş topluluğunun, dine göre topluca öldürülmesi helal midir? Bunları öldürenler gazi, bu öldürme sırasında ölenler de şehit olur mu?

Cevap: Kızılbaşların topluca öldürülmeleri elbette dinimize göre helaldir. Bu, en büyük, en kutsal savaştır... Bu yolda ölmek de şehitliğin en ulusudur.

Soru: Kızılbaşların öldürülmesi, İslam Sultanına (Osmanlı padişahına) düşmanlık besledikleri için mi şarttır, yoksa başka nedenleri de var mıdır?...

Cevap: Bunlar hem sultana isyan ederler, hem de dinsizdirler...

Soru: Kızılbaşların önderinin Tanrı Peygamberinin (Muhammet'in) soyundan olduğu söyleniyor. Bu durumda, Kızılbaşların öldürülmelerinin helal olduğundan biraz kuşku duyulamaz mı?...

Cevap: Hâşâ, en küçük kuşku duyulmaz. Kızılbaşların yaptıkları kötü işler, o temiz peygamber soyuyla bir ilgilerinin olmadığını göstermeye yeter. Ayrıca babası İsmail (söz konusu Şah İsmail'dir) ortaya çıktığında, İmam *Ali er-Rıza ibni Musa el-Kazım'ın* mezarının bulunduğu ve diğer yerlerdeki büyük seyyidler zorlayarak kendi soyunu da onlarınkinden göstermek istedi. Direnenleri öldürttü. Bazı seyyitleri kıyım-dan kurtulmak için bu isteğe boyun eğmişler, fakat dikkat edenlerin anlayabilmesi için de onun soyunu kısır bir seyyide bağlamışlardır.

Ayrıca, soyunun peygambere dayandığı doğru olsa bile, dinsiz olunca diğer kâfirlerden ayrımı kalmaz. Ancak ve ancak doğruluğu tartışılmayacak olan kutsal şariat töresine uyanlar ve onun sağlam kurallarını koruyanlar peygamber soyundan olabilir. Örneğin, Kenan, Nuh Peygamber'in oğluydu ama onun yolundan çıkmıştı. Nuh Peygamber, Kenan'ın kurtulması için yalvardığında, Tanrı, "O senin soyundan sayılmaz..." demiş, Kenan da, öbür kâfirlerle birlikte boğulup cezalandırılmıştı...

Eğer büyük peygamber soyundan gelmek azabdan kurtulmaya yetseydi, Âdem Peygamber soyundan geldikleri için, bütün kâfirler bu dünyada ve öbür dünyada asla azaba dşmezlerdi...

Soru: Kızılbaşlar, Şii olduklarını söylüyorlar, "Lailahe il-lallah" diyorlar. Kendilerine karşı uygulanan bu ölçüde sıklığın nedeni nedir? Ayrıntılı ve geniş geniş açıklar mısınız?..

Cevap: Onlar Şii de değildir. Zaten, "Yetmiş üç yoldan ehli sünnet dışındakiler yanacaktır..." diyen Peygamberimiz durumu aydınlatmıştır. *(Aleviler, bu hadisi kendileri için söylemiş sayarlar ve kendilerini "tarik'n necat" kurtulmuş topluluk sayarlar. (R. Zelyut)* Kızılbaşlar, yetmiş üç yolun tam olarak birinden değildirler. Her birinden bir parça ktlk ve bozgunculuk alıp kendi isteklerine göre yarattıkları sapıklık ve küfürlerine katarak bir sapıklık ve dinsizlik mezhebi kurmuşlardır. Bu kötü durumlarını gün gün artırmaktadırlar. Bunların sürüp giden, bilinen sularına bakarak kutsal din yasalarına (şeriate) göre şu yargılara varırız:

O zalimler, ulu *Kuran'ı*, kutsal şeriatı ve İslam dinini hafife almakta, dinsel kitaplara sverek ateşe atmaktalar. Gerçek din bilgilerini (şeriat âlimlerini) bu bilgileri yüzünden kırmakta, önderleri olan sapık haini Tanrı yerine koyarak ona secde etmekte. Ayrıca haram olduğu sağlam ayetlerle saptanmış olan bütün yasakları da helal sayıyorlar. Ayrıca Ebu Bekir ile mer'e lanet ettiklerinden dolayı da kâfirdirler. Ayrıca, doğruluğu tartışılamayacak olan Ayşe'nin (Peygamberin ailesi) erdemine ilişkin birçok ulu ayet inmişken, bunlar Ayşe anamıza dil uzatarak *Kuran'ı* yalanlamakta ve böylece de kâfir olmaktadır. Ve yine Ayşe'ye yönelik suçlamaları ile peygamberimizin kutsal büyüklüğüne leke sreerek bu yolla peygambere sövmüş sayılırlar. Bu yüzden bütün Kızılbaşların, büyüğü küçüğü ile, kentleri ve eserleriyle yok edilmeleri şarttır. Bunların kâfir olduğundan kuşku duyanlar da kâfir olur...

Kızılbaşlar, İmam-ı Âzam ve İmam Süfyan-ı Servi'ye göre, eğer tam anlamıyla tevbe eder de İslamiyet'e dönerlerse ölümden kurtulurlar. Fakat İmam Malik, İmam şafii, İmam Ahmed bin Hambel,

İmam Leys bin Sad, İmam İshak bin Rahuya ve öteki din bilginlerine göre bunların tevbeleri de kabul edilmez. Elbette boyunlarının kesilmesi gerekir.

Hazret-i İmam (Ebu Hanife) onların hangi yanın inancını benimserlerse o yandan olacaklarını söylemiştir. Bu yargı bilinir...

Kızılbaş askerleri için ne yapılması gerektiği konusunda bir ikilik yoktur. (Öldürülmeleri gerekir.) Fakat köylerde ve kentlerde kendi hallerinde doğrulukla oturup Kızılbaşların nitelik ve davranışlarından arınmış, dışları da buna uygun kimselerin, yalanları ortaya çıkmadığı sürece, diğerlerine uygulanan uygulamalardan (katliamdan) kurtulmaları gerekir.

Kızılbaşların öldürülmeleri, diğer kâfirlerin yok edilmelerinden daha önemlidir. Örneğin Medine çevresinde kâfir çokken ve Şam henüz ele geçirilmemişken, Ebu Bekir kâfirlere saldırmayı değil, yalancı Müseyleme'ye bağlı bu dönemlere saldırmayı yeğlemiştir. Hazreti Ali zamanında Haricilerin kırılması da böyle olmuştur. Bu kesimin kötülükleri çok büyüktür. Bunların kötülüklerini yeryüzünden silmek için çok çaba harcamak, ne gerekirse yapmak lazımdır.

“Kendisinden yardım istenilen ve kendisine bağlanılan Allah'tır. Ey Tanrım, günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı affet. Ayaklarımızı sağlam yere bastır. Kâfirlere karşı bize yardımcı ol.”

“Bunu, efendimiz ve en üstünümüz, zamanın büyüğü, İslam ve zafer diyarının müftüsü Ebussuud yazdı. Sene: 955 (1548).”

Soru: Nahcivan seferinde ele geçirilen Kızılbaş evladı kul olur mu?...

Cevap: Olmaz...

Soru: Padişah buyruğuyla Kızılbaş topluluğu kılıçtan geçirilip büyüğü küçüğü tutsak alındığında, yakalananlardan bazıları Ermeni olduklarını söylerse, bu durumda kurtulurlar mı?...

Cevap: Ermeniler kurtulurlar. Eğer Ermeniler, Kızılbaş askeri ile birleşerek İslam askeri (Osmanlılar) üzerine gelmemişlerse dine göre tutsak edilemezler...

Soru: Dört halifeye sven ve Kızılbaş olduğu bilinen birisini öldürene ne yapılır?

Cevap: Eğer bu nedenle yapmışsa, hiçbir şey yapılmaz...

Soru: "Peygamberin kimdir?.." denilen birisi, "**Bilmem...**" diye karşılık verse ne olur?...

Cevap: O kişi, gerçek de, yalan da söylemiş olsa kâfir olmuş olur...

Soru: Bu konuda bazı kişiler o kişiye, "**Peygamber yolundan (şeriat) ıkma, peygamberi tanı, utan...**" deseler, o da ülkeyle, "Ben peygamber bilmem." dese, dine göre kendisine ne yapmak gerekir?

Cevap: O kişi kâfirdir, öldürülmesi gerekir...

Soru: Müezzin ezan okurken, bir kişi, "**Bin kere seslensen, bizden sana varan olmaz...**" dese, ona ne yapmak gerekir?...

Cevap: Bunu söyleyen kâfirdir, dolayısıyla öldürülmesi şarttır.

Soru: Bir kişi, diğerine, "Bana Tanrı'yı buluver..." dese, diğer de, "**Kur'an'ı kılavuz alır, peygambere uyarsan Tanrı'yı bulursun...**" dese, ötekisi yine, "Onlara ne gerek var? Ben onlarsız da bulurum..." diye konuşsa, yahut da "**Buldum...**" deyiverse ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Dinsizdir, ldrlmesi şarttır...

Soru: Bir kişi, "Bana İsa Peygamber gibi gökten sofraya iner. Birçok insanı vebadan ve başka belalardan kurtardım, kurtarıyorum. Dilediğimi de kötü duruma düşürürüm..." dese ne yapmak gerekir?..

Cevap: Bu kişi deli değilse dinsizdir. Derhal yakalayıp sorguladıktan sonra hakkından gelmek gerekir...

Soru: Birisi, "Dolu cennetten, boş cehennem yeğdir..." diye şaka yollu konuşsa, ne gerekir?...

Cevap: O kişi kâfir olur.

Soru: Birisi haşri yadsıyıp, "**Mümine haşir yoktur...**" dese, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: ldrmek gerekir...

Soru: Bir bölük insan, namaz kılınayıp Ramazan ayının farz olduğunu yadsısa ve Ramazan gelince oruç tutmasalar, bunun nedeni sorulunca da, “Biz yoksul insanlarız. Bize beş altı gün tutmak yeter...” deseler ve yine “Şarabın yapıldığı bağlara bakan bizleriz. O bizim emeğimizdir, bu yüzden bize helaldir...” deseler ve kadınlarıyla birlikte şarap içseler... Ayrıca kâfirlerin toplantı günleri gelince o günlere kâfirler gibi uysalar, saygı duysalar... Bunun gibi şeriata aykırı birçok davranışları olsa, bu insanlara ve bunlara Müslüman gözüyle bakıp söz ve davranışlarını benimseyenlere ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunlar kâfirdirler. Öldürülmeleri gerekir.

Soru: Birisi şarap içse ve içerken haşa, “**Bu şarap güzel bir nesnedir, hoş şeydir. Bunu içmeyenlerin ağzını, avretini filanlayayım...**” diye sövse, diğer birisi de, “**İyi dersin...**” dese, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: İkisi birlikte kâfirdir. Öldürülmeleri gerekir.

Soru: Bir Müslüman diğer bir Müslüman'a cima kastıyla dinine, imanına, ağzına sövse ne olur?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

Soru: Bir kişi diğerine selam verirken, “**Aşk olsun...**” dese diğeri de “**Ya hu...**” diye karşılık verse bunlara ne yapılır?

Cevap: Yüce Tanrı'nın saptadığı selamı beğenmeyip o şekilde selamlaşırlarsa kâfir olurlar.

Soru: Bir kişi, diğer iki kişiyi dinsizlikle suçlarsa o iki kişiye ne yapılır?

Cevap: Bir şey yapılmaması gerekir. Belki dinsiz değildirler...

Soru: Ya bir tanık bulununca, o zaman ne yapılır.

Cevap: Dinsizlikleri anlaşılmış olur ve öldürülmeleri gerekir...

Soru: Kâfir düğününe, “Mübarek olsun.” diyene ne yapılır?

Cevap: Eğer “Mübarek” dediyse kâfirdir.

Soru: Bir kişi, “Şarap içersem peygambere sövmüş olayım.” dese ve daha sonra da şarap içse, ona ne yapılır?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

Soru: Şeyh Bedrettin Simavi ki **“Varidat”** sahibidir “Bedrettin yandaşlarına küfür ve lanet etmeyen kâfirdir.” diyen birisine ne yapmak gerekir?

Cevap: Aslında, Bedreddin yandaşı olanlar kâfirdir, demek doğrudur. Diğer kâfirleri olduğu gibi bunların adını da anmayıp lanet etmeyen kendi halindeki Müslümanlar kâfir olamaz.

Soru: Simavilerden bir bölük insan şarap içip izinle birbirlerinin eşlerine tasarruf etseler, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: ldrlmeleri gerekir...

Soru: Bir kişi, “Kim Şeyh Bedreddin dervişlerini evine konuk alırsa onu cezalandırıp ayrıca suç parası almak gerekir.” dese bu uygulama dine uyar mı?

Cevap: Konuk alan kötü şöhretli **Simavi** yandaşıysa uyar.

Soru: Birisi, “Hallacı Mansur şeriate göre kâfir olduysa, gerçeğe göre de en yüce mümindir. Gerçekten de Hallac’ın davası doğrudur.” dese ve inancı da bu yönde olsa bu kişiye ne yapılır?

Cevap: Hallacı Mansur’a yapılan yapılır... (ldrlr.)

Soru: **Hâkim İşhak**’ın yandaşlarından olan üç kişi, “*Kur’an*’ı, önce gelen kitabı tasdiklen ve ona şahit olarak, hak ile sana indirdik...” ayetinden yola çıkıp **“ona şahit olarak...”** ibaresinin anlamını saptırarak **“Halen Yahudilerin ve Nasturilerin ellerindeki Tevrat ve İncil, indirildiği gibidir. Asla değiştirilmemiştir.”** diye konuşsalar ve buna da inansalar... *Tevrat* adına halen Yahudiler elinde bulunan kitapta Lut Peygamber hakkında, haşa, “Sarhoş olup kendini bilmez haldeyken kızlarıyla zina eyledi.” diye yazıldığu ve yine yüce Kuran’a muhalif ve zıt birçok şeyler bulunduğu halde, bu kişiler yine bu kitaplara yukarıdaki açıklamaya bağlı olarak inanıp bu inançlarında direnseler kendilerine ne yapmak gerekir.

Cevap: Bu durum çirkin bir bilgisizlik ve açıkça svgdr. Bunlar gerçek anlamda tevbe ederlerse bizim imamlara göre ölümden kurtulurlar ama diğer imamlara göre boyunları vurulur.

Azınlığa dayanan, bir azınlık iktidarı olan Osmanlı yönetimi; bir yandan gericilere, bir yandan Hristiyan dönmelere dayanarak Anadolu’yu kasıp kavurmuştur. Bunu en iyi saptayanlardan birisi

de **Mustafa Kemal** olmuş, Osmanlı'ya karşı, Alevilerin tutumuna benzeyen amansız bir öfke duymuştur.

Bu nedendendir ki, günümüz gericileri, **Atatürk**'ü birinci düşman sayarlar. Bu nedenledir ki, günümüz Alevileri, kendilerine beş yüz süne kan kusturan Osmanlı'yı yere seren **Atatürk**'ü candan severler.

Bu baskı ve zulüm karşısında Anadolu Alevilerinin önemli bir kitle halinde Cumhuriyet Devri'ne kadar ulaşmaları da tam bir mucizedir.

Bu mucize, onların, gerçekçi tavırlarından, insan sevgilerinden, öğretilerinin sağlamlığından kaynaklanmıştır.

Bu kitlenin bir arada tutulmasında, geliştirilen özel ibadet biçimi cemin ve dedelerin aktardığı geleneksel Alevi kültürünün de büyük etkisi olmuştur.

İsyanların Özellikleri

16. yüzyıldaki Alevi isyanlarının en büyük özelliği, yerel olmasıdır. Bulunduğu bölgede güçlenen Alevi liderleri, devletin yoğun baskısına uğruyorlar, bu da onları başkaldırmaya itiyordu. Bu isyancı güçlerin arasında, Sünni kesimden yoksul insanlar, timarları alınan toprak sahipleri de görülüyordu. Bu toprak sahipleri, Osmanlı Devleti ile anlaşır anlaşmaz, isyancıları arkadan vuruyorlardı.

16. yüzyıl kır isyanlarının hemen hemen tümünde asıl güç Alevilerdir.

İsyancı güçler ve liderleri, başkaldırı işinde, can derdine düşmüş bir tavır sergiliyorlar. Bir an önce kurtulmak çizgisiyle, artık başka çare kalmadı çizgisi arasında gidip gelen bu tavır, yeterli bağlantılardan yoksun olduğu için belli bölgelerle sınırlı kalıyordu.

Bunun en somut örneği de 1527 yılında çıkan isyanlardır. **Baba Zünnun**, Yozgat dolayları Alevilerinin başında devlete karşı bayrak açıyor. Sert savaşlardan sonra öldürülüyor. Aynı yıl içinde güney bölgelerindeki güçlere dayanarak **Hacı Bektaş** evlatların-

dan **Kalender Çelebi** ayaklanıyor. O da, toprak beylerinin ihancetine uğruyor ve savaş meydanında can veriyor.

Bu ayrı baş çekmelerde, Alevi ocakları arasındaki çekişmenin de etkisi olmuştur.

Alevi güçlerin, devlet karşısında sürekli bozguna uğramaları, 17. yüzyılda, onların derebeyi isyanlarının içine girmelerine neden oluyor. Devlete kafa tutan yöneticiler; önemli ölçüde Alevi kitleden destek alıyorlar. **Kuyucu Murat Paşa**'nın katliam yaptığı bölgelerin çoğunluğu Alevi yerleşim alanlarıdır.

Osmanlı devletinin yoğun baskısı ve bir türlü yenilmemesi, Alevilerin sürekli kırılmaları 18. yüzyıldan itibaren Alevi isyanlarının sonunu getiriyor. Alevilerin yoğunluğunun azalması ve birbirlerinden bile koparak küçük birimler halinde içe kapanmaları, Alevi başkaldırılarını yok ediyor.

PİR SULTAN ABDAL'A İLİŞKİN BELGELER

*Sen benim canımsın gözümün nuru
Ben sana sarıldım pirim Pir Sultan
Gönüller sultanı düşkünler piri
Yandım da kavruldum pirim Pir Sultan*

*Halkını savundun haklı dil ile
Bazen diken ile bazen gül ile
Banaz yaylasından esen yel ile
Estin de savruldun pirim Pir Sultan*

*Adını seslendim şehirden köye
Yüzünü benzettim güneşe aya
Ben senin türkünü çağırdım diye
Ezilip sürüldüm pirim Pir Sultan*

*MİHNETİ'yim ayrılmadım yolundan
Örnek aldım deyişinden dilinden
Ben senin aşkından senin elinden
Öldüm de dirildim pirim Pir Sultan*

Alevi kitlenin tarihi ve kültürü üzerinde büyük etkisi olan adlardan birisi de **Pir Sultan Abdal**'dır. Alevi yolunun bütün özelliklerini Şiirlerine yansıtın bu büyük dede, Osmanlı yönetiminin zulmü karşısında baş eğmemenin sembolü olarak, **İmam Ali ve Hüseyin**'den sonra Alevilerin belleğine, gönüllerine yerleŐimliŐ c büyük addır... 16. yüzyılda yaşadığı bilinen bu büyük ozan hakkında yakın zamanlara değin yeterli bir bilgi saĐlanabilmliŐ değildir.

Pir Sultan Abdal zerine daha önce Cahit ztelli'nin saptamalarını temel alarak yaptığımız değerlendirmede, Pir Sultan'ın 1588'de asıldığını yazmıŐtık (bkz: *Halk Şiirinde Gerçekçilik*).

Araştırmacı **İbrahim Aslanoğlu, Pir Sultan Abdallar** adlı kitabında, **ztelli**'nin kendisinden aldığı bilgileri kaynak bile göstermeden, yanlış biçimde kullandığını açıklayınca, durumu bizzat arŐiv kaynaklarından araŐtırdık. Sonuçta, **Aslanoğlu**'nun saptamalarının ve iŐaretlerinin doğru olduğu ortaya ıktı.

Başbakanlık ArŐivinde, saraydan yazılan fermanların kaydedildiği defterleri incelediğimizde iki Hızır Paşa görüyoruz. Bunlardan birisi, Sivas'a, 1547 yılında vezir olarak geliyor. Bu Hızır Paşa 1550 yılında Sivas'tadır. 1553 tarihinde ise bu vezir, emekli olarak İstanbul'da bulunuyor.

İkinci **Hızır Paşa** 1590 yılından itibaren Revan'dadır.

Mühimme Defteri 67, hicri 999 tarih ve 427 sıra nolu ferman bunu gteriyor. Fakat aynı defterin 137. sayfasındaki 363 nolu fermanında, Hızır Paşa'yı 1590 yılında Avrupa'da görüyoruz. Yine 278 numaralı fermanında da onun Avrupa'da bulunduğu anlaşılıyor. Sofya'daki avŐlarla ilgili bir fermanın, **Hızır Paşa**'nın Silistre dolaylarında paşa olduğu anlaşılıyor.

Yine 68 Numaralı *Mühimme Defteri*, h. 999 tarihli (1590) 59 sıra nolu emirde ve 71 sıra nolu emirde, **Hızır Paşa**'nın Avrupa'da olduğunu, Leh elçisini karŐılamakla görevlendirildiğini anlıyoruz. Kendisi, Tuna yalıları veziridir.

EĞer bu dönemde iki ayrı Hızır Paşa yoksa bu kişi daha sonra Revan Beylerbeyi olarak atanmıŐtır. **Tarihi Ali**, bu iki kişinin tek

tin'in Amasya Tarihi'ndeki kayıt da bu karıştırmadan doğmuş olsa gerekir.

1 Numaralı *Mühimme Defterinde* bulunan 1055 sıra numaralı 19 zilhicce 961 (1553) tarihli **Divan-ı Hümayun** (padişah) fermanı, ilk **Hızır Paşa** konusunda açık ve önemli bilgiler veriyor. Fermanın özeti şöyle: **“Sivas sancağındaki Bahtabat Köyü çavuşu Cafer, görevini bırakmıştır. Bu görevin, eski Rum (Sivas) beylerbeyi Hızır'ın isteği üzerine, aynı köy halkından Hüseyin'e verilmesi için Rum Beylerbeyine hükümdür...”**

Bu belgenin ilginç yanı, emekli olarak İstanbul'da bulunan eski valinin, Sivas'ı bir köyünü etraflica hatta bu köyden bazı insanları ayrıntısına inebilecek biçimde tanıdığını göstermiş olmasıdır. Demek ki bu vezir, Sivas'ta oldukça kalmış, çevreyi ve halkı tanımış, halktan da kendisi ile bağlantıyı sürdürenler çıkmıştır.

Kesine yakın biçimde şu söylenebilir: Pir Sultan Abdal'ı astıran Hızır Paşa'dır. Gelenek, söylentiler ve Alevi şiiri bunun böyle olduğunu gösteriyor. Bu idamı yaptıran işte bu ilk Hızır Paşa'dır. Diğer Hızır Paşa'nın Sivas'ta görev yaptığını gösteren resmî bir belge bulunmamaktadır. Bu nedenle, eldeki bilgilere göre, Pir Sultan Abdal'ın 1547 ile 1553 yılları arasındaki bir tarihte asıldığını söyleyebiliriz. Zaten bu dönem, Osmanlı-İran ilişkilerinin çok gergin olduğu bir dönemdir. 1548 yılında Kanuni Süleyman, İran'a sefere çıkmıştır. İran yandaşı olarak bilinen insanlar, bu seferler sırasında temizlenmişlerdir. Bununla ilgili katliam iznini de **Şeyhülislam Ebussuud Efendi** önceki bölümde görüldüğü gibi 1548'de vermiştir. **Pir Sultan Abdal**'ın da böyle bir kargaşa ortamında tutuklanıp asıldığını varsaymak yanlış olmayacaktır. Tarihi de 1548 olmalıdır.

Sebebi ise çok açıktır. Çünkü Pir Sultan Abdal, açık açık, **“Sizde Şah diyeni öldürürlerse ben de bu yayladan Şah'a giderim.”** diyerek Şah İsmail'in yanında olduğunu yazmıştır.

ATATÜRK'LE İLİŞKİ

Alevilerin, Cumhuriyetle ve Atatürk'le ilişkileri, onların bugünkü tavırlarının belirginleştirilmesi açısından önemlidir. Bizce, Cumhuriyet'le ilişki üç ana bölüme ayrılıyor: 1- Kuruluş dönemi ilişkileri, 2- Partileşme ve ikili parti dönemi, 3- Toplumcu ideolojiye açılma dönemi...

Bilindiği gibi, Aleviler, Osmanlı devleti zamanında, Alevilerin, devlet katındaki konumu, bırakalım diğer Müslüman mezhepleri, azınlık sayılan Yahudi ve Hristiyanların durumundan daha kötüydü. Hiç değilse, azınlıklar, inançlarından dolayı öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya değillerdi. Halbuki Aleviler, sırf inançları yüzünden, kolayca katliama tabi tutulabiliyorlardı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan **Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Aleviler tarafından büyük bir memnunlukla karşılandı. Mustafa Kemal'in başlattığı bu savaş, dışta emperyalizme, içte Osmanlı düzeneğine yönelikti. Bunu, Aleviler açıkça anlamışlardı. Zaten; Atatürk, bu mücadelesinin başarıya ulaşabilmesi için Alevi kitlenin desteğine ihtiyacı olduğunu biliyordu. Bu nedenle, kendisi, o sıralarda **Hacı Bektaş Veli** postunda oturan **Cemaletten Çelebi** ile ilişkiye geçmek gereğini duymuştu. Aynı postun dedebaba geleneğinden bir başka ortağı olan **Salih Niyazi Dedebaba** ile de **Mustafa Kemal**'in ilişki kurduğu bir gerçektir.

Ali Celalettin Ulusoy'un anlatımına göre; Atatürk'ün Samsun'a çıkışını izleyen günlerde, Cemalettin Çelebi ile Atatürk'ün sıkı temas halinde oldukları anlaşıyor. Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve*

Cumhuriyetin Manevi Mimarları adlı kitabında, Amasya'da **Mustafa Kemal**'i karşılayan heyetin içinde **Cemalettin elebi**'nin bulunduğunu yazmaktadır.

Mustafa Kemal'in Havza'da kaldığı Mesudiye Oteli de, **Ali Ba-ba** adlı bir Aleviye aitti ve **Atatürk** burasını bilinçli olarak seçmişti.

Mustafa Kemal, Amasya'dan Tokat'a geldiği zaman da bir Alevi olan **Rıfat Efendi**'nin evinde kalmıştı.

Atatürk, o dönemlerde Cemalettin elebi'ye olağanüstü önem vermektedir. Büyük Nutuk'unda da şöyle diyor:

"2 Ocak 1920 günü cemiyetin merkez kurullarına ve Hacıbektaş'ta elebi Cemalettin Efendi'ye, Mutki'de Hacı Musam Bey'e ayrıca bir bildirim yaptık.

Bu bildirimimizin içindekiler ve yazılış biçimi şöyledir: Yolculuğumuz sırasında görüp incelediklerimiz bizlere, gerçek koruyucu Ulu Tanrı'nın yardımı ile meydana gelen ulusal birliğimizin dayanağı olan ulusal örgütün kök salmış, ulusun ve yurdun geleceğini kurtarmak için gerçekten güvenilir bir g ve erk durumuna gelmiş olduğunu sevinçle gösterdi.

Dış durum, bu ulusal dayan ve birlik yüzünden, Erzurum ve Sivas Kongreleri ilkelerine göre ulusun ve yurdun yararına elverişli şekle girmiştir.

Kutsal birliğimize, dayan ve inancımıza güvenerek töreye uygun isteklerimizin elde edileceği güne değin, hiç yılma-dan çalışılması ve bu bildirimizin köylere varıncaya dek bütün ulusa duyurulması rica olunur.

**Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal"**

Bu belge, ayrıca **Cemalettin elebi**'nin, Atatürk'le çok aktif ve sıkı işbirliği yaptığını göstermektedir. Atatürk, tebliğin bütün köylere duyurulmasını rica ettiğine göre, **Cemalettin Çelebi**, Ata-

türk'ün başlattığı Millî Mücadele'nin daha ilk günlerinde, örgütsel biçimde onun çalışmalarına fiilen katılmıştır.

Bu konuda elimizde çok önemli bir belge vardır. **Genelkurmay Başkanlığı**'nın yayımladığı belgelerden birisi olan bir telgraf, Atatürk'ün Alevi gerçeğini çok iyi bildiğini, bu kesimin Kurtuluş Savaşı'na kazandırılmasının zorunlu olduğunu anladığını, yine bu kesimin kendisini destekleyeceğini bildiğini gösteriyor.

Mustafa Kemal Paşa, 26 Haziran 1919'da **Tokat**'a gelir. Buradan Konya'daki **2. Ordu Müfettişliği**'ne Mustafa Kemal, şunları bildirir:

“Tokat ve havalisinin İslam nüfusunun yüzde seksenini ve Amasya havalisinin de mühim bir kısmını Alevi mezhebinden olanlar teşkil ediyorlar ve Kırşehir'deki Baba Efendi hazretlerine fevkalade bağlı bulunuyorlar.

Vatanın ve millîistiklalin bugünkü tehlikesini bilfiil görmekte olan müşarünileyhin kanaatı hazırası şüphe yoktur, buna pek müsaittir. Binaenaleyh söz sahibi ve emniyetli bazı zevatı görüştürerek kendilerince muvafık görülecek Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Reddi İlhak cemiyetlerini takviye edecek surette birkaç mektup yazdırılarak bu havalideki Alevi nüfuzlularına dağıtmak üzere Sivas'a gönderilmesini pek faydalı telakki ediyorum. Bu babdaki muavenatı samilerini istirham ederim.”

Bu belge bize şunu gösteriyor: Yirminci yüzyılın başında Tokat ve Amasya gibi bölgelerde Alevi nüfusu, halkın çoğunluğunu oluşturmaktadır. Halbuki bu oran günümüzde yüzde 25'i geçmemektedir. Yani Aleviler müthiş bir asimilasyona uğramışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nı kazanmak için Alevi desteğini almanın çok önemli olduğunu bilmektedir.

Bu telgrafın da gösterdiği gibi Alevi toplumu Kurtuluş Savaşı'nı destekleyecek ve Atatürk'ün yanında yer alacak bir zihniyete sahiptir.

Zaten **Mustafa Kemal** bunu gerçekleştirecek operasyonları büyük bir dikkatle yapmıştır. Buna bağlı olarak Erzurum ve Sivas

Kongrelerinden sonra, Atatürk'n, Ankara'ya geçerken, Hacıbektaş'ta **Cemalettin elebi** ile görüşmeleri kararlatırılmıtır.

Atatürk, 23 Aralık 1919 günü, Mecur Kaymakam Vekili **Nihad Bey**'i de yanlarına alarak Hacıbektaş'a geliyor. **Cemalettin elebi** o günlerde kalp yetersizliğinden rahatsızdır. Bununla beraber, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını çok belirgin bir sevgi ve saygı ile karşılıyor.

Hacı Bektaş'a gelen devlet büyüklerini, postta oturan **Çelebi** hiçbir zaman dergâhın dışına çıkararak karılamamıtır. **Enver ve Talat Paşa**'lar en ihtişamlı dönemlerinde buraya geldikleri halde, elebi, onları evinin selamlığında karılamıtır. Fakat, **Mustafa Kemal**'e karşı ilgi o kadar yüksek, sevgi öyle büyüktür ki; **Cemalettin Efendi**, arabasıyla yola çıkar ve **Mustafa Kemal**'i yolda karşılar.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hkmeti'ne istifasını göndermiştir. Resm bir sıfatı yoktur. Bununla beraber Cemalettin elebi, o güne kadar hiçbir konuğa gösterilmemiş sevgi ve yakınlıklı **Mustafa Kemal Paşa** ve arkadaşlarını ağırılıyor. Devamlı olarak açık misafirhanesi olduğu halde, konukları evine alıyor. Akam yemeğini tüm konuklar bir arada yiyorlar. **Cemalettin elebi** ağır olmamakla beraber içki kullanmaktadır. Fakat o gün hasta olduğu için doktorlar içkiyi kesin olarak yasaklamılardır. Misafirlere ikram olarak sofraya rakı ve şarap konulmuştur. **Mustafa Kemal Paşa**, bölgede özel olarak yapılan arabı merak ederek bir iki kadeh almış, belki de elebi'nin hasta olmasını ve içki ienemesini düşünerek fazla imemitir. Diğer konuklar da onlara uyumulardır. İki saat kadar süren yemekten sonra, konuklar misafirhaneye gemiler, sadece özel muhafızı ile **Mustafa Kemal Paşa**, **Cemalettin elebi**'nin evinde kalmışlardır. Bu sırada **Cemalettin elebi**, hizmette bulunanlara kesin olarak içeri girmemelerini tembihlediği için, **Mustafa Kemal Paşa** ile **Cemalettin elebi** arasında geç vakitlere kadar süren konuşmanın konusu kimse tarafından bilinmemektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a çıkışından sonra özellikle Erzurum ve Sivas toplantıları sırasında, Cemalettin Çelebi ile temas kurduğu ve sürekli haberleşme halinde bulundukları bilinmektedir. Hacıbektaş görüşmesinde de, aynı konuların daha ayrıntılı şekilde gözden geçirildiği şüphesiz. Hacıbektaş görüşmesinde, en ilgi çekici konuşmayı daha sonraki yıllarda, **Veliyettin Çelebi** sözlü olarak şöyle açıklamıştır: **"Baş başa konuşmalarının bir yerinde Cemalettin Çelebi, Mustafa Kemal Paşa'ya, Paşa Hazretleri diyor, cesaretli ve basiretli idarenizde Türk milletinin düşmanı kahredeceğine inancım sonsuz. Yüce Allah'ın milletimize müyesser edeceği zaferden sonra Cumhuriyet ilanını düşünüyor musunuz?"**

Çelebi'nin, *Cumhuriyet* kelimesini böylesine açıkyürekle söylemesi üzerine, **Mustafa Kemal Paşa** heyecan ve dikkatle **Cemalettin Çelebi**'nin gözlerine bakıyor, biraz daha yaklaşıyor, onun elini avcunun içine alıyor, kulağına fısıldar gibi yavaş fakat kararlı bir sesle: **"O mutlu günün ilanına kadar aramızda kalmak kaydiyle, evet, Çelebi Efendi Hazretleri diyor."**

Ne yazık ki **Cemalettin Çelebi**'nin, Cumhuriyet ilanını görmeye ömrü yetmiyor. Ölümünden birkaç gün önce bu tarihi konuşmayı kutsal bir sır olarak kardeşi Veliyettin Çelebi'ye naklediyor.

Hacıbektaş görüşmesinden sonra, Ulusal Savaş sırasında olsun ve daha sonra gerçekleştirilen Atatürk Devrimleri'nde olsun **Mustafa Kemal Paşa**, Alevilerin yoğun olduğu bölgelerden büyük destek görmüş, şurada burada düşman kışkırtmaları sonucu isyan hareketleri çıktığı halde, bu yörelerde Atatürk ve onun devrimlerine karşı bir olay görülmemiştir. Aleviler, en güç anlarda, Mustafa Kemal'in yanında olmuşlar, Kurtuluş Savaşı'nı desteklemişlerdir.

İşin acı yanı, o zamanlar Kurtuluş Savaşı'na karşı olan kesimlerin bugün, Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetin önemli kademelerinde yuvalanmaları, Atatürk'e karşı aynı yıkıcı, yaralayıcı tavrı sürdürmeleridir.

Mustafa Kemal Paşa, Hacıbektaş'ta bir gece kalmış, ertesi gün **Cemalettin Çelebi**, hastalığı sebebiyle fazla yürüyemediği in, oğlu Hamdullah ile beraber Hacı Bektaş Veli Türbesi'ni ziyaret etmiş, hazret avlusunda ayakta bir kahve içmiştir. **Cemalettin Çelebi** ile vedalaştıktan sonra aynı gün Hacıbektaş'tan ayrılmıştır.

Bunu izleyen günlerde **Cemalettin Çelebi**'nin hastalığı ağır laşmıştır. Elli dokuz yaşında hayata gözlerini yuman **Cemalettin Çelebi**, geleneğe uyularak Kırklar Meydanı'nda toprağa verilmiş tir.

Cemalettin Çelebi'nin ölümü üzerine büyük kardeşi **Veliyetin Çelebi**, (1867-1940) Postnişin ve müteveli olmuştur.

(...) **Veliyettin Çelebi** de büyük kardeşi **Cemalettin Çelebi** ğl bi Atatürk' bütün gücü ile desteklemiştir. Bütün ülkeye dağıtılan 25 Nisan 1339 (1923) tarihli beyannamesinde şöyle demektedir:

“Anadolu'da bulunan ceddin Hacı Bektaş Veli Hazretleri'ne samimi muhabbeti bulunan bütün sevenlerimize ve bizden yana olanlara duyurulur ki...

Bu milleti yeniden yaratarak bağımsızlığımızın sağlayan; varlığı bütün İslam dünyasına onur kaynağı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Gazi namlı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin yayınladıkları bildirge, tmnzce bilinmektedir. Gazi Paşa'nın vatanın yücelmesi ve yükselmesi konusundaki her arzusunu yerine getirmek, bizlerin en birinci greveidir. Milletimizi kurtaracak, mutluluğumuzu sağlayacak, onun koruyucu düşünceleridir. Bunu inkâr edenlerin bl-zimle asla ilişkisi, ilgisi yoktur.

Yüce tarikatımızın bütün yelerine, Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin gösterdiği adaylardan başkasına oy vermeme-lerini, vatanımızın kurtulmasının ancak bu yolla gerçekleşebileceğini sizlere bütün önemiyle tavsiye ederim.

Hacıbektaş Çelebisi Veliyettin”

Atatürk bu beyannamenin yayınlanması münasebetiyle **Veliyettin Çelebi**'ye şu telgraflı gönderiyor:

“Çelebi Veliyettin Efendi Hazretlerine,

Yayınlamış buyurduğunuz, insanlarımıza doğru yolu gösteren koruyucu bildirgenizin suretini okudum. Ulusal zenginliğin doğmasına yardımcı olacak girişiminiz ve çalışmalarınız için, doğru yolu gösteren zatınıza saygılar sunarım. Söz konusu bildirgenin basılması ve her yana dağıtılması konusunda haber bekliyorum. Vatanın ve halkın mutluluğu için hizmet etmeyi kendilerine ülkü edinenler; Tanrı'nın sevabını kazanırlar ve sonsuza değin mutlu olurlar; efendim.

Gazi Mustafa Kemal!"

Bu ve benzeri yazışmalar, Atatürk'ün Alevileri verdiği önemi göstermeye yeter.

Veliyetten Çelebi, Atatürk'ün ölümüne kadar görüşmelerini ve ilişkilerini sürdürmüştür.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, Aleviler, Osmanlı devleti döneminde asla görmedikleri bir rahatlama içine girdiler. Devlet, resmen yürüttüğü baskıyı sona erdirmişti. Bu durum, Aleviler arasında Atatürk'ün **Hacı Bektaş Veli** ile özdeşleştirilmesine kadar uzanabilen bir Atatürk sevgisi doğmasına neden oldu. Hatta Aleviler yer yer, **Atatürk'ü Mehdi** olarak görme gibi bir tavır da takındılar. **Atatürk**, Alevilere göre, "**Ahir zamanda ortaya çıkıp dünyanın kötülüklerini ve bozukluklarını düzeltecek olan Alevilerin gaip imamı Mehdi**" gibi algılanmaya başlanmıştı. Kurtuluş Savaşı süreci içinde gözlenen bu tavır, daha sonra da azalarak da olsa sürdü.

Burada, **Dersim İyanı** ve Atatürk'ün Alevilere karşı tutumu üzerine de bazı açıklamalar gerekir. **Dersim İsyanı**, Atatürk'ün rahatsız olduğu bir dönemin olayıdır. Kendisi, bu isyanla bizzat ilgilenememiş, Başbakan **Celal Bayar** ile General **Abdullah Alpdoğan**, Dersim'de bir kırım gerçekleştirmişlerdir. İki yılı bulan aşiret ayaklanmaları; bölgede feodal yapıyı kırmaya çalışan hükümete direniş biçiminde ortaya çıkmış ve gelişmişti.

Dönemin gazetelerini tarayarak yaptığım araştırmada, devlet tarafından, Dersim İsyanı'na bir Alevi hareketi gözüyle bakılmadığını gördüm. Devletin bu başkaldırıyı bastırırken takındığı ta-

vır, Alevileri ezmek tavrı değil, aşiret ayaklanmalarını ne olursa olsun bastırmak, cumhuriyet yasalarını bölgeye egemen kılmak tavrıdır. Elbette, bura halkının Alevi olması, hükümetteki tutucu bakanların ve geri kafalı bazı subayların zalimce davranmasını gündeme getirmiş olabilir. Çok vahŐi cinayetler işlenmiştir; bu doğrudur. Fakat, bunun suçunu o sıralar ciddi biçimde hastalıklı uĐraŐan **Atatürk**'e yıkmaya kalkışmak yanlış olur.

1938 AĞustos'unda bastırılan isyanın lideri **Seyyid Rıza** da Alevilik eylemcisi olarak ortaya çıkmamıştır. Dersim olayı ne denli acı olursa olsun, Alevilerin **Mustafa Kemal**'e duydukları sevgiyi yok edememiştir.

Atatürk'ün gerçekteŐtirdiĐi devrimler, ülkede, demokratik hıvanın daha da yayılmasına önemli katkılar getirdi. Aleviler, kapalı kır yaşamından ağır ağır kentlere ve kasabalara aktılar. Böylece; yeni bir Alevilik olgusu ortaya çıktı. Kent Aleviliği.

Bu sürecin sonucunda da Aleviler kimliklerini ortaya koydular.

TARİHİ BİLDİRGE

Buraya Alevilik tarihi açısından önemli 20 yıllık bir belgeyi olduğu gibi alıyorum. Bu belge Alevilerin isteklerini ve görüşlerini yansıtan bir bildirgedir. Bu çalışma **Hamburg Alevi Derneği**'nin öncülüğünde, **İsmail Kaplan** ve **Rıza Zelyut**'un kalemlerinden çıktı. 1989 Mart ayında Alevi toplumunun isteklerini ve aydınların işaretlerini dikkate alarak yazdığımız bu metin, 20 yıl sonra bile Aleviler için hiçbir adımın atılmadığını göstermesi açısından da önemlidir. İşte o bildirge:

ALEVİLİK BİLDİRGESİ

Bu bildirge, İslamiyet'in Türkiye'de yaşayan bir kolu olan Aleviliğin, sorunlarını duyurmayı ve Alevilerin bazı isteklerini kamuoyuna yansıtmayı amaçlıyor.

Aleviler; başka inançlara, "doğru, güzel, kutsal" gözüyle bakarlar. Kendi inanç ve kültürleri için de aynı olumlu duygu ve yaklaşımı beklerler... Alevi öğretisinin tanınması, Türkiye için barış ve zenginlik kaynağı olacaktır...

Gerçekler

Türkiye'de 20 milyon Alevi yaşıyor.

60 milyona ulaşan Türkiye nüfusunun yaklaşık 20 milyonunu, Aleviler oluşturuyor.

Alevilik de, Sünnilik gibi İslam inancının bir koludur. Sünnilik kadar eskidir. Türkiye'de dinsel, siyasal, kültürel, sosyal yönleriyle Alevilik, halkın bir bölümünün yaşama biçimi olarak halen varlığını sürdürmektedir.

Sünni halkımızın Alevilik hakkındaki bilgisi yetersizdir.

Ülkemizdeki çoğunluğu oluşturan Sünni Müslümanlar, Alevilik hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyor. Bu kesimin Alevilik hakkındaki görüşleri, tamamen olumsuz önyargılardan, söylentilerden doğan yakıştırmalardan oluşuyor.

Geçmişte şeriatçı Osmanlı Devleti zamanında Alevilere karşı yaratılan iftiralar, bugün de bazı insanlar tarafından gerçek gibi kabul ediliyor. Osmanlı zihniyetini bu çağda yaşatmaya kimsenin hakkı yoktur...

Diyanet İşleri, İslam'ın sadece Sünni kolunu temsil ediyor.

Türkiye'de çoğunluğu oluşturan Sünni İslam, Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla resmen temsil ediliyor. Devlet okullarından din ve ahlak eğitimi ile; camilerde imamlar vasıtasıyla Sünni İslam yaşıyor ve yaşatılıyor.

Alevi varlığı yok sayılıyor

Buna karşın 20 milyonluk Alevi kitlesi resmen yok sayılıyor, görmezlikten geliniyor.

Devlet yetkilileri, yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin tümünü "Sünni" göstermeye çalışıyorlar. Halbuki Türkiye nüfusunun yaklaşık 3'te 1'i Alevidir...

Alevilere karşı olanlara birtakım yarı aydınlar da, "Alevilik öldü!" diyerek Osmanlıcı tavrından yana çıkıyor. Alevi geçinen bazı okumuşlar da kraldan daha fazla kralcı kesilerek bu görüşlere destek veriyor.

Kimileri de, Alevi kültürünün canlandırılmasını "gericilik" olarak görüyor. Bunlar, Aleviliği yok sayma tavırlarıdır. Unutulmamalı ki, Alevilik yok olursa, meydan Osmanlı kafalarına kalacaktır...

İnanç ve anlatım özgürlüğü bir insanlık hakkıdır.

İnsan Hakları Bildirgesi'nin 9. maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 24. Maddesi, herkese "Vicdan, dini inanç ve ka-

naat özgürlüğü" garantisi veriyor. Ülkemizde, cumhuriyetin kurulması ile birlikte Alevilere yönelik resmi devlet baskısı sona ermişse de eskiden gelen sosyal, psikolojik ve siyasal baskı varlığını sürdürmektedir. Aleviler, bu baskılar yüzünden "vicdan, dini inanç ve kanaat" özgürlüğünü kullanamıyorlar. Aleviler, halen Alevliklerini gizlemek zorunda kalıyorlar.

Aleviler, Atatürk devrimlerini hep destekledirler.

Cumhuriyeti yaratan temel güçlerden birisi de Alevi kitledir. Aleviler, her zaman Atatürk devrimlerinin, laik güçlerin yanında olmuşlardır. Fakat, sıkıntıları Cumhuriyet döneminde de bitmemiştir.

Türkiye'de Hristiyanların, Yahudilerin, Süryanilerin bile kendilerine ait ibadethaneleri olduğu halde, Aleviler bundan yoksun bırakılmıştır. Bugün, Alevi kültürünü yaşatacak hiçbir kurum bulunmamaktadır.

İstekler

Aleviler üzerinde baskı olduğu kabul edilmelidir.

Bugün Türkiye'deki 20 milyonluk Alevi kitle üzerinde, Osmanlı Devleti zamanından gelen ve halen sosyal, kültürel ve psikolojik ağırlıklı olarak süren ağır bir baskı vardır. Bu baskının adını, açık yüreklilikle koymanın zamanı gelmiştir.

Aleviler, çekinmeden "Ben, Aleviyim" diyebilmelidir.

Alevi kitle bugün bile Alevi olmaktan korku duymaktadır.

Buna gerek yoktur.

Bu kesimden insanlar, gerektiğinde, açıkça "Aleviyim" diyebilmelidirler. Bu, onların doğal insanlık haklarından birisidir. Politik veya maddi kaygılarla Aleviliğini gizleyenleri, bu tavırlarını bırakmaya, kültürlerine sahip çıkmaya çağırıyoruz.

Her insanın kendi kimliğini açıkça söyleyebilmesi, insanlık hakkıdır. Bu kimliğin "mezhepçilik" veya "Şovenistlik" ile damgalanması, temel insanlık hakkına saygı duymamaktır.

Sünni aileler, Alevilik hakkındaki düşüncelerini değiştirmektedir.

Türkiye'nin gerçek bir huzur toplumu olabilmesi için, Sünni ve Alevi kitlenin, birbirleri hakkında iyi düşünceler beslemesi gerekir. Aleviler hakkında görmediği şeyleri söyleyerek iftira etme olayına, Sünni aileler izin vermemelidir. Kafalara yerleşmiş olan olumsuz düşünceler atılmalıdır. Her inanç, her kültür; diğerlerine sayėı duyararak ayrı ayrı yaşamalı, yaşatılmalıdır. Avrupa'daki Protestan ve Katolik mezhebinden aileler, bugün, yan yana, dostça, gl gibi yaşayıp gidiyorlar. Türkiye için de aynı samimi birliktelik mümkündür.

Aydınlar, Alevi varlığını, insan hakları bağlamında savunmalıdır.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de, insan haklarını savunmak ve korumak, devletten önce aydınlara düşmektedir. Aydınlar, kendi sorunlarının dışındaki toplumsal sorunlarla ilgilenen toplumun seçkin elemanlarıdır. Bu nedenle, onlar, Alevi varlığına dikkatli çekmek ve Alevilere yapılan baskılara karşı tavır almak zorundadırlar. Bugün lkemizde insan hakları sorunları ve demokratik sorunlar bulunduğu gerçektir. Bunların en önemlilerinden birisi de Alevilerin durumudur.

Alevilerin sorunlarını duyurmada önderlik, aydınlara, demokrasiyi isteyen politikacılara, işadamlarına ve serbest meslek sahiplerine düşmektedir.

Türk basını, yayınlarında Alevi kültürüne yer vermelidir.

Bugün, Türk toplumunun en seçkin, en demokratik, en laik kafalı insanları, emekisinden patronuna basın sektöründe yoğunlaşmıştır.

Buna karşın basınımızda, 20 milyonluk Alevi kitleyle ilgili bilgiye veya habere az rastlanıyor. Alevi kültürünün tanıtılmasına basınımız daha geniş olanaklar sağlamalıdır. İnanıyoruz ki Aleviler zerindeki baskının kalkması, Türkiye'yi daha demokratik bir yapı-

ya kavşuturacaktır. Bu durum basınımız için de bir kazanım olacaktır.

TRT, Alevi varlığını da dikkate almalıdır.

Türkiye radyo ve televizyon istasyonları, Alevi kitlenin varlığından habersiz gibi görünüyorlar. Radyo ve televizyonda, Alevi kültürü de yer almalıdır. Alevi büyükleri, Alevilerin kutsal günleri, şiiri, müziği, folkloru tanıtılmalıdır.

Alevi köylerine cami yapmaktan vazgeçilmelidir.

Diyanet İşleri, son yıllarda, Alevi köylerine cami yapmak, imam göndermek gibi, etkisiz bir baskı yöntemi daha geliştirdi. Kendi varlığından başkasına tahammül edemeyen zihniyetin bu uygulamasına, devletin alet edilmemesini bekliyoruz. Bu uygulamalar da derhal durdurulmalıdır. Aleviler, köylerine cami değil okul ve cem evi (kültür evi) istiyorlar...

Okullarda Alevi öğretisi de tanıtılmalıdır.

Bu ülkede, 20 milyonluk Alevi kitle devlete vergi veriyor. Tahminen üçte birisi Alevilerden alınan devlet bütçesinden Diyanet İşleri'nin'e, her yıl yüzlerce milyar lira para aktarılıyor. Laik bir ülkede, zorunlu din dersi uygulaması ve Diyanet İşlerine para verilmesi, yanlıştır.

Okullarda, din ve ahlâk eğitiminin zorunlu hale getirilmesi sonucu, Alevi kökenli öğrenciler, kendi öğretilerini değil, Sünni öğretiyi öğrenmektedirler. Bu yanlış uygulama yetmiyormuş gibi, okullarda Alevilik her fırsatta kötülenerek genç yürekler yaralanmakta, beyinlere düşmanlık tohumları ekilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın buna mutlaka engel olmasını bekliyoruz...

Bu durum, din ve vicdan hürriyeti ilkelerine uymadığı gibi toplumsal barışı da zedelemektedir. Bunu engellemek için, okullarda, isteyen Alevi öğrenciye, Aleviliği öğrenme olanakları yaratılmalıdır.

Hükümetlerin, Alevilere bakış açısı değişmelidir.

Alevilere yönelik olumsuz şartlanmalar, iş başına gelen hükümet üyelerini de etkilemektedir. Bunlar, Aleviliği görmezlikten geliyor, yok sayıyorlar. Bakanlar ve milletvekilleri "Alevi" sözünü ağızlarına almaya korkuyorlar.

Bizim gibi çok kültürlü toplumlarda; hkmetler, bütün inançlara saygı duyacak bir politika izlemek zorundadırlar. Diyanet İşleri'nin; Millî Eğitim Bakanlığı'nın bu açıdan yeni baştan düzenlenmesi, hkmetlerin önünde çok önemli bir görev olarak durmaktadır.

Aleviler, laik devletin güvencelerinden biridir.

Alevilik; bütün Ortaçağların sevgi ve sohbete dayalı tek canlı kültürü olarak bugüne dek geldi.

Aleviler; kültürleri gereği, hoşgörülü, bilime saygılı, ilerlemeye açık bir toplumdur. Bağnaz düşünceye karşıdırlar. Laik devletin, şeriat devleti kurma çabalarına karşı korunması için, bugün Alevi varlığı bir güvencedir. Devlet, bu güvenceyi eritmeyi değil, kuvvetlendirmeyi düşünmelidir. Demokratik, laik, çoğulcu güçler, Alevi varlığının netleşmesi için çaba göstermelidir.

Dedelik kurumu, ağdaş anlamda yeniden yapılandırılmalıdır.

Dedeler; yüzyıllarca Alevi kesiminin hem öğretmenleri, hem din görevlileri, hem yargıçları olarak çalıştılar. Bu insanlar; Alevi kültürünü kuşaktan kuşağa aktardılar.

Zamanımızda, camilerde ve okullarda yetişen yüz binlerce imam, ülkenin her tarafında maaşlı olarak çalıştırılırken, dedelik, Aleviliğin baskı altında tutulması sonucu, sıkıntı içindedir. Dedelere; kendilerini geliştirme ve yetiştirme olanakları sağlanmalıdır. Alevi kültürünün yaşatılmasında kendisini yenilemiş, ağdaş kafalı ayını dedelerden yararlanılabilir...

Yurt dışındaki Aleviler için acil programlar şarttır.

Bugün; yalnız Federal Almanya'da 350 binle 400 bin arasında Alevi işçimizin bulunduğu sanılıyor. Yurt dışındaki Alevi işçiler; çocuklarına kendi kültürlerini vermek için yoğun istek duyuyorlar. Fakat; onlara Sünni programlardan başka seçenek verilmiyor. Bu da kabul görmüyor. Böylece yeni yetişen gençler; kültürel boşluğa itiliyor. Yurt dışındaki Aleviler için; Alevi kültürünü tanıtıcı programlar; Alevi çocukları için de bu konuda dersler şarttır. Devlet, bu işçiler için, din adamı yollarken Alevilik gerçeğini göz önünde tutmalıdır. Türkiye'de olduğu gibi yurt dışındaki Alevilere de, imamlar aracılığıyla din hizmeti sunmak mümkün değildir. Bu gerçek, artık kabul edilmeli ve aydın Alevi dedelerden yararlanılmalıdır.

Alevilik ile bugünkü İran Şiiliğinin ilgisi yoktur.

Alevilere karşı tavır içinde olanlar, geleneksel ifturalarını sürdürerek, Türkiye Aleviliği ile İran'daki molla düşüncesini aynı paralelde göstermeye çalışıyorlar. Bu yanlıştır. Gerek felsefede, gerek uygulamada Anadolu Aleviliği ile bugünkü İran Şiiliğinin bir benzerliği yoktur. Aleviliğin temeli; hoşgörü, insan sevgisi, canlıya saygı, zorbalığa karşı olmaktır. Aleviler; bağnaz güçlerin değil, demokratik kitlelerin yanındadırlar. Bu, geçmişte de günümüzde de böyle olmuştur...

Sonuç

Türkiye, tek değil, birçok kültürün bulunduğu bir toplumdur. Bu durum da ülkemiz için zenginliktir. Değişik kültürlerin kendilerini açık açık ortaya koyması, insanları bireysel planda demokratik, hoşgörülü, insancıl bir kimliğe sokar. Bu da tüm insanlığın arzuladığı bir hedeftir.

Temeli insan sevgisi ve barış olan Alevi kültürü, bugün hiç de seklenmiyor. Hükümetlerin, bu insan kültürünü koruması, yaşatması için aydınlarla işbirliğine girmesi şarttır. Siyasetçiler tarafından dile getirilen, "İnançlar ve fikirler üzerindeki baskıların kaldırılması gerektiği" yolundaki açıklamaların sözde kalmamasını dili-

yoruz. Bu konuda demokrat aydınlar olarak, tüm Türk halkından destek bekliyoruz...

Yaşar KEMAL, Aziz NESİN, İlhan SELÇUK, Tarık AKAN, Zülfü LİVANELİ, Berker YAMAN, Kıvanç ERTOP, Çetin YETKİN, Ataol BEHRAMOĞLU, Atilla ÖZKIRIMLI, Emil Galip SANDALCI, Süleyman YAĞIZ, Bekir YILDIZ, Muharrem Naci ORHAN, Erdal Atabek, Nejat BİRDOĞAN, Vedat GÜNYOL, Cemal ÖZBEY, Mesut MERTCAN, Battal PEHLİVAN Cengiz BEKTAŞ, Müjdat GEZEN, Recep BİLGİNER, Ltf KALELİ, Jülide GÜLİZAR, Nevzat HELVACI, Nart BOZKURT, Tanıl BORA, Adnan SZEN, İhsan ATAR, Ahmet BULUT, Akın GÜRDAL, Musa ATEŞ, Rıza ZELYUT

Yukarıya alınan bildirgede dile getirilen istekler konusunda ne yazık ki Türkiye Cumhuriyeti hkmetleri gereken adımları atmamışlardır. 20 yıl sonra hala Alevi açılımı adı altında bir oyalama yürütülmektedir. Diyanet İşleri de Alevi isteklerini engellemek için dinsel gerekçeler imal etmektedir. Alevi örgütlerinin blnmşlğn siyasi iktidarlar bir öteleme gerekçesi yapmaktadırlar. Tümü de barışçıl olan Alevi toplumu isteklerinin yerine getirilmesi Türkiye'deki barışçıl havayı daha da kuvvetlendirecektir.

ALEVİLERİN ETNİK KİMLİĞİ VE KÜRTLER

Önceki bölümlerde görüldüğü üzere Alevilik; İslam içinde bir mezhep olarak karşımıza çıkar. Bu tespit; Batılı sosyologların da katıldığı, bütün dünyada kabul gören akademik bir sonuçtur.

Alevilik; İspanya'dan Hindistan'a kadar uzanan İslam coğrafyasının her yanında değişik biçimlerde var olmuştur. Bu anlamda da belli bir coğrafyaya veya millete mal edilemez. Yani; Alevilik genel anlamda etnik değil kültürel bir yapılanmadır. Arap, Berberi, Kıpti, Acem, Türk, Arnavud, Hindu, Afgani vb... değişik milletlerin içinden kitleler, Aleviliği benimsemişlerdir. Fakat; her coğrafyada ve her millet içinde Aleviliğin değişik biçimde algılandığı, uygulandığı da bir gerçektir. Bu inanç/kültür yapısı; Türk milleti tarafından da kendi milli kültürü ile harmanlanarak benimsenmiş ve bugünlere kadar taşınmıştır.

Aleviliğin etnik boyutu konusunda Türkiye'de yapılan tartışmalar; genel Alevilik açısından değil; Türkiye ve Balkanlar ile sınırlı olan ve Anadolu Aleviliği dediğimiz Alevilikle ilgilidir. Bu Aleviliğin temelini İslam'ın Batını yorumu ile Türk kültürü olduğunu daha önceki bölümlerde ortaya koyduk. Anadolu coğrafyasında Arap, Kürt gibi başka etnik yapılar da var oldular. Lakin; bugün söz konusu edilen Anadolu Aleviliği; Anadolu'ya egemen olan Türklerin kültürel damgalarını taşıyan bir Aleviliktir.

Kürt ilişkisi Nedir?

Türkiye'de son 20 yılda ne çıkan tartışma konulardan birisi de Kürtlerle Alevilik arasındaki ilişkinin ne olduğudur.

Özellikle PKK eylemlerinin başlamasından sonra bu konu çok alevlendi. PKK hareketinin nc kadrosu; Alevileri de yanlarına çekebilmek için; zorlama yorumlara gittiler. Bunların ideologları; "Alevilik, Kürt uygarlığının ürünüdür! (Cemşit Bender)" gibi hiç bir temeli bulunmayan görüşler de ileri sürdüler. Bu iddialar; Alevi toplumu arasında da yankı buldu. Özellikle de Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki Aleviler; PKK ideologları tarafından üretilen, "Aleviler; Krttr!" iddiasını yer yer kabullendiler.

Gerçekten de Doğu bölgelerimizde önemli miktarda Alevi nüfusunun bulunması ve bunların önemli bir kısmının Kürtçe de konuşuyor olması; bu iddiaya dayanak yapılıyordu. Buna bağlı olarak PKK; öncelikle yurt dışında olmak üzere; Alevileri örgütlemeye başladı. Avrupa'daki Aleviler buna tepki gösterdiler ama PKK; Kürdistan Yurtseverler Birliği gibi bir dernek bile kurdurdu. Bu Kürtçü yaklaşıma, geri kalan Aleviler karşı çıktılar ve kendi derneklerini, federasyonlarını kurdular. Türkiye'de ise PKK yan-daşları, Kürt-Alevi bağlantısını işlemeye devam ettiler. Böylece; halkçı, eşitlikı; dayanışmacı Alevi felsefesini; kendi ideolojik sy-lemlerinin kaldıracı haline getirmeye çalıştılar.

Acaba bu iddiaların tarihsel, sosyal, kültürel bir temeli var mıdır?

PKK ideologları; Ortadoğu kültürlerinin tümünü Kürtlere bağ-lamak gibi bir ütopyanın peşindeler. Fakat; eski yazılı kaynaklar-da Kürt adı geçmemektedir. Milyonlarca ivi yazısıyla yazılı tab-let ele geçirildiği halde; Sümer; Asur, Med, Akad, Urartu, Süryani kültür eserlerinde bu isim yer almamaktadır. Eski Grek tarih ve coğrafya kitaplarında da Kürt adı geçmemektedir. Yazılı kültürün en yoğun ve en eski olduğu Mezopotamya çevresinde bu ismin bulunmaması; Kürtlerin yüksek kültürel çevreden uzakta kaldık-larını ve siyasi-askeri olarak bir etkilerinin bulunmadığını göste-rir. Gerçekten de Kürtlerden söz eden kaynaklar İlk ağ kültürle-

rinden çok sonra görülür. Bunlardan Arap kaynakları çok az olarak Kürtleri anıp “cebel bögesinde” (dağlık yerlerde) yaşayan topluluk olarak söz ederler (Yakubi, Kitab’ül Buldan, 9. yy.) Ebul Farac Tarihi’nde soygunculukla geçinen bir topluluk tasviri karşımıza çıkar.

Belgeleri incelediğimizde; bu kavmin yaşadığı yerin bugünkü Türkiye-İran-İrak sınırlarını kapsadığını anlamaktayız.

19. Yüzyıl’da Osmanlı İmparatorluğu içindeki azınlıkları ayaklandırmak için onlara milli bir kimlik giydiren batılı oryantalistler; Kürtleri de ayrı bir millet göstermek için, onlara bir tarih ve köken aramaya başladılar. Bunun sonucunda Kürtleri Asurlulara, Medlere, Ermenilere, Gürcülere dayayan iddialar ortaya atılmış ama bu iddialar başka araştırmalarla çürütülmüştür.

Kürtler; kendilerini yakın zamanlara kadar Arap kabilelerine dayamakta idiler.

Kökeni Araplara bağlayanlar; Mudar ve Rabia kabilelerini ata gösterirler. Bu kabileler, Araplar içinde en sefil ve ilkel kabileler olarak bilinir. Fitneci Haricileri destekleyen bunlardır.

Ayrıca Kürt aşiretleri içinde köklerini **2. Halife Ömer’e** bağlayan Ömeriler, **Halit bin Velid’e** bağlayan Velidiler; Abbasi soyundan geldikleri iddiasında bulunan Abbasiler bulunur.

Arap ve Fars kökenli kaynaklarda Kürtler; yaşama biçimlerinden dolayı olsa gerek, çok olumsuz biçimde anlatılmaktadırlar. Şerefname adlı Kürt tarihi sayılan tek eserde, Kürtlerin kökeni ile ilgili olarak ileri sürülen iddiaya inanmak mümkün değildir. Bu iddia; Kürtlere duyulan düşmanlığı ve aşağılamayı yansıtmaktan öteye gidemez

Şerefname’de yer alan şu iddialar böyledir: **“Kürtler; Allah’ın üzerlerinden perdeyi kaldırdığı cin topluluğudur. Kelime-i şahadetten başka onları birbirine bağlayan bağ yoktur.”**

“Hazreti İbrahim mancınıkla ateşe atılırken kimse bu görevi yapmak istemedi. Mancınının ipini bir Kürt kesti. Allah da Kürt topluluğunu dünyanın sonuna kadar lanetledi.”

Kürt aşiretleri, çapıl-yağma işinde ileri gittikleri ve kontrol edilemedikleri için; kötü gözle görülmüşler ve egemen milletlerce aşağılanmışlardır.

Kürtlerin kökenini tarihin derinliklerinde bulamasak bile; bunun sebebi; Kürtlerin dağlık bölgelerde yalıtılmış bir hayat sürmeleri ve yazıyı kullanıp eser bırakacak duruma gelmemeleridir. Çobanlıktan öteye gidemeyen ekonomik düzeyleri ile bölge kültürlerine vericilik yapamamışlar ve bu yüzden de isimleri kaynaklarda yer almamıştır.

Ancak İslamiyet'ten sonraki süreçte Kürtler'den tek tük söz eden eser bulunmaktadır. Yani; değişik aşiretlerden oluşan böyle bir kavmin varlığı bir gerçektir. Kürtlerin kökenini Türklere bağlama çabası, bilim dışı bir yaklaşımdır. Bunların zaman içinde Irak ve Suriye'ye doğru göç ederek oralarda da yeni yeni aşiretler oluşturdukları anlaşılmaktadır.

Lakin; bütün bu aşiretler; bölgedeki imparatorluklar arasında doğal sınır oluşturan dağlık bölgelerde yaşamışlardır. Bu yüzden de Kürtler; **“tarih boyunca” “sınır kavmi”** olmuşlardır; bağımsız bir devlet yaratamamışlardır. Bunların tampon bölgelerde; bir o tarafla bir bu tarafla silahlı güç birliği yaptığı anlaşılmaktadır. Kürt aşiretlerini, devletler; paralı asker olarak da kullanmışlardır.

Örneğin, 1240 yılında Adıyaman dolaylarında patlak verip Amasya'ya kadar uzanan Babalılar ayaklanmasında; Selçuklu yönetimi bu Kızılbaş Türkleri bastırmak için Kürtlerden de yararlanmıştır. (Menakıbül Kudsiyye fil Menasıbül Ünsiyye, s.54, 617. beyt)

Kürtçe denilen dil de Farsça'ya yakındır ve Hind -Avrupa kökenlidir. Bu dilin içinde Farsça, Türkçe, Arapça kelimeler çok fazladır. Bu sözcükler; bölgesel söyleyişlerle değiştirilerek Kürtçe yaratılmıştır. Bu yüzden de Kürt olduğu kabul edilen aşiretler, arada coğrafi farklar var ise; birbirlerini anlayamamaktadırlar. Bu lehçeler şunlardır: Kuzey bölgelerinde konuşulan Kurmanci... Çoğunluk lehçesidir. Irak Süleymaniye civarında olan orta bölge

Kürtçesi yani Sorani lehçesi... Üçüncüsü de batı İran hattında kullanılan Kelhuri lehçesi...

Kürdistan terimi; Kürtlerin yaşadığı dağlık bölgenin adı olmuştur ve tarih içinde siyasi bir taksimatı hiçbir zaman temsil etmemiştir. Yani; Kürdistan adıyla ne bir devlet ne de bir beylik kurulmuştur. Bu yüzden günümüzdeki Kürtçü siyasetçilerin Kürdistan adlı siyasi harita oluşturmaları, tamamen kendi niyetleri ile sınırlıdır.

Osmanlı Devleti ancak 1840'ta, Doğu'daki mülki bölümlerde 5 livaya (sancak/vilayet) Kürdistan adı vermiş, daha sonra buralar Vilayet-i Amid (Diyarbakır Vilayeti) adı ile gösterilmiş; 1908'den sonra ise Vilayet-i Şarkıyye (Doğu İlleri) diye anılmıştır.

Batılıların siyasi bir anlam yükledikleri Kürdistan terimi ile ilgili olarak Ünlü İngiliz ajanı **Thomas Edward Lawrence**, 1. Dünya Savaşı sırasında şöyle demiştir: **"Araplar, Türkler ve Acemler arasındaki kaynaşmanın Türk kültürünün üstünlüğüyle sonuçlandığı saha; bizlerin yanlış ve haksız bir iddia ile Kürdistan dediğimiz sahadır. (Kürtleşen Türkler, s. 30)"**

Sarı Kürt Var mı?

Kürtler; İrani tiplidirler ve esmerdirler. Halbuki onlarla iç içe yaşayan ve Sarı Kürtler olarak bilinen bir başka insan tipi daha vardır. Doğu bölgelerimizde görülen bu Sarı Kürt gerçeğini de açıklamak gerekiyor.

Ku-man (sarı insan) ve Kıfsak /Kıfçak/Kıpçak(Sarı Saka) diye adlandırılan Türk halkları Hazar'dan Karpatlar'a kadar uzanan bölgede MÖ. 700. yüzyıldan itibaren egemen idiler. İskitler (Ski-di/Skif, Saka/Sak) de denilen halkın Türk kimlikli olduğunu bugün tarih bilimi ortaya koymuştur. Zaten İtil-Ural hattında; Türk varlığının MÖ 3.-2. binlere kadar uzandığını da Rus tarihçiler tespit etmiş bulunuyorlar. (Bak: Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği)

Kadınların da savaşçı (Amazon) olduğu Saka Türklerinin Kafkaslar üzerinden Doğu Anadolu ve Suriye hattına kadar indiklerini kazılar gösteriyor. Şanlıurfa'da son yapılan kazılarda elde edilen seramikler, bunun kanıtıdır. Haleplibahçe'de inşaat kazısı sırasında ele geçirilen bu mozaikler, at üstünde savaşçı kadın tasviri vardır. Bu kadın; Grek tipi değil Türk tipi giyinen kadındır. Başında börk bulunan bu savaşçı kadın tarihte Amazon diye bilinen savaşçı kadının en temiz örneğidir. Seramik, MÖ, 4.-3. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Türk dünyasının batı kolunun Moğol tipinde değil Avrupa tipinde olduğu gerçeğini bilmeyenler; bütün kadınları ve erkekleri Grek-Roma geleneğine bağlamak gibi bir saptırmanın içine düşüyorlar.

Aslında Türk dünyasında sarı Türk tipi; başlangıç tipi olarak bile kabul edilebilir. Çünkü, Türklerin Kuzey Yarımküre'deki vatanları, ortalama olarak Sibiry'a'nın güneyleridir. Bu yurt; kaba-taslak Büyük Okyanus'tan başlar ve Karpatlar'a kadar uzanır. Bu alanlar, ılıman ve soğuk bölgelerden oluşur. Türkler de soğuk coğrafyanın insanları sayılırlar.

Milattan iki bin yıl öncelerinde, sarıbaş-karabaş ayrımında, Sarılar, güneyden (Çin hattından) sıkılıp kuzeye itilmiş kabul ediliyor. Bu itilenlerin Türklerin ataları olduğu varsayılıyor. Yani; en başında, Türklerin sarı tiplilerden oluştuğu sanılıyor.

Sonraki dağılım da bunu gösteriyor. Büyük Türk Hakanlığı'nın 2. kuruluşunu gerçekleştiren ailenin başkomutanı konumuna gelen Kül Tigin'in Mongoloid çizgiler taşımasına karşın, birinci kuruluşun büyük başkomutanı İstami Kağan'ın kızıl yüzlü sarı Türk tipinde olduğu yönünde kayıtlar bulunmaktadır.

Zaten, sadece Batı Türkleri değil, Doğu Türkleri içinde de kara ve sarı kabileler iç içe yaşamaktadır. Uygurlar (Tokuz Guz/Oğuz) kabileleri sarı ve kara diye ikiye ayrılmıştır. Arapların Orta Asya'ya girmesi sürecinde onlara direnen Türgiş Kağanları da sarı ve kara kabilelere hükmediyorlardı. 840'ta Uygur devletini yıkan Kırgızlar da beyaz tenli kızıl saçlı bir Türk halkı olarak bilinmek-

tedir. Kıpçakların sarı olduğu isimlerinden anlaşılmaktadır. Bunların yaşadığı bölgelerde var olan diğer Türk boyu Kuman'lar, bütün Orta Avrupa'da sarı kimliklerini damgalamışlardır. Bunların atalarının İsa'nın doğumundan yüzyıllarca önce doğuya geldikleri anlaşıyor.

Türklerin Asya'da imparatorluk kuran Hyung-nu halkı (Hunlar) Batı'ya da sarkmışlar; burada Atilla komutasında Fransa ortasına kadar uzanıp oradan da İtalya'ya inmişlerdir. Bir kolun da İspanya üzerinden Kuzey Afrika'ya geçtiği biçiminde notlar bulunmaktadır.

Rus tarihçilerin tespitine göre; Hunlar da 395'ten itibaren Kafkasya'yı kuzeyden aşip bugünkü Doğu Anadolu üzerinden geçerek Suriye'ye kadar ulaşmışlar ve buraları yıllarca yağmalamışlardır. Prof. L. N. Gumilev'in saptamalarına göre; buralara gelen Hunların en büyük kolu Agaçeri (Agatir/Agathir) denilen soydur. Hunlar; daha çok Bizansla işbirliği yapıp Perslere karşı savaştılar. Böylece; Perslerin Doğu'ya Türk illerine açılmalarına da engel oldular. Bu süreçte Bizans devleti, Agaçeri boyunun bölgenin tampon alanlarına yerleşmesine izin verdi. Agaçeri boyları, Doğu Anadolu'ya (Örneğin bugünkü Tunceli...) ve bütün Toroslar'a yayıldılar. Bunların daha sonraki adı Tahtacılar oldu.

Önceden de açıklandığı üzere; Tahtacı Türklerinin geleneği, katıksız Türk geleneği olarak bugünlerde bile kendisini ortaya koyuyor. Hunlarda kutsal olan ve yol gösterici kabul edilen geyik kültü de Hun boyu Ağaçeriler tarafından Anadolu'ya taşındı. Toros tepelerinde (Elmalı) bugün **Abdal Musa Sultan** adlı Alevi ereni (ata/baba/dede) o geyik geleneği ile şekillenen kültürün en somut örneği olarak hala yaşıyor.

Türklerin Gök Türk diye bilinen halkı da İstemi Kağan önderliğinde Karadeniz hattına kadar sokulmuştu. Alban Tarihi'nde verilen bilgilere göre; Kök Türklerin batı kolundan ordular; 630 yılında Ermenistan'a inmişler ve burada bir Pers ordusunu da yenmişlerdir.

Özetle; Sakalar; Hunlar; Gök Türkler; Anadolu topraklarına OĞuzlardan çok çok önce girmişlerdir.

Bunun kanıtlarından birisi de Hakkari’de elde edilen ve Van Müzesi’nde sergilenen mezar taşlarıdır. Tolu/dolu tutan bu heykellerle ilgili olarak bölümünde bilgi verdik. Bu olgu; Türklerin Doğu bölgelerine İslamiyetten çok önce yerleştiğini gösteren kanıtlardan biridir.

Yine; Hakkari’nin Gevaruk Yaylası’nda bulunan piktogramlar da Türk işidir Bu kaya resimlerinin kaynağı Sibiryaya ve Asya hat-tında yaşayan Türklerdir. Yabankeisi izimlerinin Türk işi olduğu anlaşılıyor. (Bu konudaki ayrıntılar için bak: Servet Somuncu-oğlu, Taştaki Türkler)

İşte Batılı araştırmacıların bilinçli olarak Sarı Kürt diye gösterdiği insan tipi; M 7. yüzyıla kadar uzanan bir süreçte bu bölgeye gelen Sarı Türklerdir. Batılı emperyalizmin etnik yapılardan millet imal etme projesi gereğince Doğu Anadolu’daki bu sarı Türkler; Kürt nüfusa dahil edilmek istenmiş ve bu başarılmıştır da...

Doğu’nun Toprak Düzeni

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi; 1514’ten sonra Osmanlı Devleti’nin yönetimi altına alınmıştı. Bu adım, Çaldıran Savaşı ile pekiştirilmiştir. İran’daki Türk devleti Safeviler ile Anadolu’daki Türk devleti Osmanlılar arasında; bölgenin dağlık kesimi bir tam-pon bölge idi. Kürtler de devlet otoritesinin zayıfladığı bu bölgede yaşıyorlardı.

Osmanlı Devleti; İran’daki rakip devleti alt edebilmek için bölgedeki Kürt aşiretlerden yararlanmak yoluna gitti. Bitlis Beyi İdris’in örgütlediği Kürt aşiret reisleri ve beyleri; Osmanlı Devleti ile işbirliğine gittiler. Bunlar; şafii mezhebinden Sünni Kürtler idiler. Sünni Osmanlı yönetimi ile birlik olup Kızılbaş (Alevi) Safevi devletine karşı savaşıyorlardı. **Yavuz Sultan Selim** yayımladığı ferman ile 33 Kürt beyine derebeylik hakkı veriyordu. Bu hak ile

aşiret beyleri, bulundukları köyün, kasabanın veya şehrin sahibi oluyorlardı. Toprak; beyin mülkiyeti oluyor; o da bu mülkiyeti çocuğuna veya çocuklarına bırakabiliyordu.

Halbuki, Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalan bölgesinde **"miri toprak sistemi"** hakimdi. Bunun anlamı; toprağın; devlete ait olması idi. Yani; toprakta böyle geniş veya kalıtsal bir mülkiyet sisteminin kabul edilmemesi idi. Osmanlı Devleti; bu sistemi sadece Kürt beyleri için kaldırmıştı. Bunun için de onlardan istediği bir şey vardı: Kızılbaşlara karşı kılıçlarını kullanmaları. Kürt beyleri de bu işi seve seve kabul etmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü padişahı olan **Kanuni Sultan Süleyman**; babası olan **Yavuz Sultan Selim** zamanında Kürt beylerine tanınan özel imkânları olduğu gibi sürdürmüş ve kuvvetlendirmiştir. Aşağıda **Sultan Kanuni Süleyman**'ın bu ayrıcalığı resmi hale getiren fermanı yer alıyor:

"Kanuni Sultan Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim zamanında Kızılbaşlara karşı cephe alarak müspet ve hayırlı hizmetlerde bulunan ve şimdi de devlete doğrulukla hizmetler ifa eden, bilhassa Serasker-i Sultan İbrahim Paşa'nın bu defaki İran seferine katılarak Kızılbaşların yenilmesinde yararlılıklar gösteren Kürt beylerine, gerek devlete karşı gösterdikleri öz kulluk ve dilaverlikleri karşılığı olarak ve gerekse kendilerinin vaki müracaat ve istirhamları göz önüne alınarak, her birinin öteden beri ellerinde ve tasarruflarında bulunan eyalet ve kaleler geçmiş zamandan beri yurtları ve ocakları olduğu gibi ayrı ayrı beratlarla ihsan edilen yerleri de kendilerine verilip mutasarrıf oldukları eyaletler, kaleleri, şehirleri, köyleri ve mezraları bütün mahsulleriyle oğuldan oğula intikal etmek şartıyla kendilerine temlik (mülk) ve ihsan edilmiştir. Bu münasebetle aralarında asla anlaşmazlık ve geçimsizlik çıkmamalı, dışarıdan müdahale ve tarruz edilmemelidir. Bu emr-i celileye (padişah buyruğuna) riayet edilecek, hiçbir surette üzerinde kalem oynatılmayacak, hiçbir yeri değiştirilmeyecektir.

Bey öldüğünde, eyalet kaldırılmayıp, bütün hududu ile mlknife-i hümayun (padişah tapusu) uyarınca oğlu bir ise ona kalacak, eğer müteaddit ise istekleri üzerine kale ve yerleri aralarında paylaşılacaktır. Uzlaşmazlarsa, Kürdistan beyleri nasıl münasip görürlerse öyle yapacak ve mülkiyet yolu ile bunlara ebediyete kadar ila ebeddevran mutasarrıfı (sürekli kullanıcısı) olacaklardır. Eğer bey, varissiz ve akra-basız ölmüşse o zaman eyalet hariçten ve yabancılardan hiçbir kimseye verilmeyecek, Kürdistan beyleriyle görüşölüp ve ittifak edilip, onlar bölgenin beylerinden veya beyzadelerinden her kimi uygun görürlerse ona tevcih edilecektir".

Bu belgenin gösterdiği üzere; Kürtlerin bölgedeki Alevilere karşı kullanılması, bundan sonra da aynen devam etmiştir. Padişah 3. Murat, 1587 yılında Hakkâri'deki Kürt beyine yolladığı fermanda, Kürtlerin Kızılbaşlara kılıç salladığını dile getirerek bunun sürmesini istemektedir.

"Emrinizde bulunan Kürt askerleriyle kusursuz ve eksiksiz bir halde cenge (savaşa) hazır olasız. Tebriz'de bulunan vezirim Cafer Paşa'dan haber gelir gelmez acele hareket edip Tebriz'de ona mlaki olasız (buluşasınız). Kürt emirleri, şimdiye kadar Kızılbaşlara kılıç sallayarak Allah yolunda gaza ve cihad ede-gelmişlerdir. Abbas Mirza'nın etrafında toplanan şeytan tabiatlı askerler tek durmayıp muhalif hareket ederek onun başına bela getirselere gerekür. Artık hamiyet vaktidir. İnşallah uğur-u hümayunumdaki hizmetiniz zayı olmayacaktır. Kat be kat çoğalarak inayetlerine mazhariyet muhakkaktır Din uğrunda çalışıp, Kürt emirlikleri arasında faideli ve adı anılır olasız".

(Belgeler, Macit Gürbüz; Kürtleşen Türkler'den, s.118-120)

Belgelerin gösterdiği üzere; Osmanlı İmparatorluğu içinde başka hiçbir topluluğa verilmeyen özel mülkiyet hakkı, Kürt beylerine tanınmış ve bu da onları bölgenin yerel otoriteleri haline getirmiştir.

Bu anlaşma ile Doğu ve Güneydoğu'da özel mülkiyet ve dolayısıyla derebeylik sistemi işletiliyordu. Bu sistemin ideolojik altyapısını da şeyhlik sistemi tamamlıyordu. Kürt kökenli şeyhler ile ağalar el ele vererek bölgede bugünlere kadar devam eden derin bir sömürü sistemi ve cahilleştirme programı yürütmeye başlıyorlardı. Böylece Doğu illerinde, günümüze kadar gelen bir derebeylik sistemi yaratılıyordu. Kürt göçebeleri ve köylülerini sömürmeye dayanan ve çapulla desteklenen bu sistem; şu an Türkiye'nin en önemli iç sorunu haline gelen PKK terörünü de yaratan sistemdir. Bu derebeylik sisteminin acısını sadece bölgedeki Aleviler ve Ermeniler değil yoksul Kürt ırgatları ve göçebeleri de çekmişlerdir. Bugün de aşiret sisteminin insafsız sömürüsü sürmekte; devlet; Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de Kürt derebeylerine dokunmamaktadır.

Yavuz Sultan Selim'in Kürt beyleri ile yaptığı anlaşmanın Aleviler açısından yarattığı sonuç, çok acı olmuştur. Çünkü; padişah'tan yetki ve güç alan Kürt beyleri; bölgedeki Alevi boylarını düşman ilan etmişler ve kılıçlarını onlara karşı da kullanmışlardır.

Yavuz Sultan Selim, babası **Bayezid**'i devirerek iktidara el koyduktan sonra Anadolu'da Kızılbaşlara karşı müthiş bir kırım başlattı. İlk anda 40 bin kişi kılıçtan geçirilerek, çuvala konulup Kızılırmak ve Yeşilirmak'a atılarak yok edildi.

Bununla kalınmadı. Osmanlı Devlet yönetimi; şeyhülislamlık makamından, o zamana kadar hiç görülmemiş bir de fetva çıkarttırdı. Bu dinsel hüküme göre; Kızılbaş denilen Türkler; **"dinsiz, İslam dışı, zındık, kafir"** gibi suçlamalarla hedef haline getiriliyorlardı. Bu fetva çıkınca da Alevilerin tek tek veya topluca öldürülmeleri de dinin bir gereği yapılıyordu.

(Bu konudaki fetvaların ve fermanların bir bölümünü Osmanlı'da Alevi Başkaldırıları bölümünde yayımladık.)

Yani; 15. yüzyılın sonlarından başlayarak Osmanlı politikası Türk'ün (Kızılbaş) yok edilmesi üzerine yerleştirilmiş bulunuyordu. Osmanlı kaynakları incelendiğinde görülecektir ki, devlet

Türk deyince genelde Kızılbaş (Alevi) kimlikli boyları dile getiriyordu. “**Etrak-i bîidrak**” (Akılsız/Aptal Türkler) ile de onlar hedef alınıyordu. Türk kelimesi; 500 yıl boyunca bir aşağılama sıfatı olarak kullanılagelmiş ve bu terimin yüceltilmesi ve gerçek anlamının ona yeniden verilmesi de ancak Mustafa Kemal Atatürk’ün yeni bir devlet kurmasıyla mümkün olabilmıştır.

İşte bu 500 yıllık süreç içindeki temel kırılma noktası, Osmanlı Devlet yönetiminin (sadrazam ve şeyhülislam alt ayakları) ile Kürt aşiretlerin yaptığı işbirliği oldu. Bu işbirliği sonucunda Osmanlı sınırları içinde kalan Kızılbaş Türkler, kırım, baskı ve bunun peşinden de eritilme sürecini yaşadılar. Böylece , devletin düşman saydığı ve Kürt beylerinin insafına terk ettiği Kızılbaş boylar; Kürt egemenlerine yaşayacak ve oralarda yaşayacak yollar aradılar. Böylece; Kürtçe’yi öğrenip anadilleri Türkçe yerine onu geçirdiler.

Bilimsel olarak da tespit edilmiştir ki böyle bir ortam içinde boyların anadillerini 60 yıl içinde yitirmeleri ve egemen dili kullanmaları olabilmektedir.

Tarih içinde Türk oldukları belli olan Türk boylarından bazılarının bugün Kürtçe konuşuyor olmasının sebebi de işte budur.

Bu baskı, kırım ve eritme sürecinin ikinci bir şahlanış dönemi daha vardır. Doğu’daki birçok Kızılbaş Türk aşireti; bu son dalga ile iyece ezilmiş ve eritilmiştir. Bu süreç; Hamidiye Alayları’nın başlattığı kırım ve baskı sürecidir.

Hamidiye Alayları; Osmanlı Padişahı **2. Abdülhamit** tarafından kurulan ve sayıları zamanla 100’ü bulan Kürt milis kuvvetlerini anlatır.

Hamidiye Alayları Yasası’nın temel maddeleri şöyledir:

1-Hamidiye Süvari Alayı çıkarmak isteyen aşiretler, her evden 1 süvari çıkarmak mecburiyetindedirler. Böylece süvari çıkaran her ev, ziraat ve koyun vergilerinden başka devletin bütün genel vergilerinden kurtulacaktır.

2-Süvari çıkaran aşirete boş olan devlet hazine arazisi verilecektir. Araziyi alan fakat görevini yerine getirmeyen aşiretler, bu araziden faydalanamayacaktır.

3-Hamidiye Süvarisi'nde askeri hizmet 23 yıl olup bu görevde 3 yıl hazır birliklerde, 12 yıl nizamiye sınıfında, 8 yıl yedeklikte hizmet yapılır.

(Kemal Süphandağ, Büyük Osmanlı Entrikası Hamidiye Alayları, s. 68)

Yasada, süvarinin bineceği atın kendisine ait olacağı; işlediği suçlar nedeniyle de normal mahkemelerde değil askeri mahkemelerde yargılanacakları yer almaktaydı.

Bu alayları kurmak için aşiretlerin çok yoğun isteklerde bulunduğu görülüyor. Fakat; Osmanlı devletinin bölgede uyguladığı politika yüzünden; Hamidiye alayları için Doğu Anadolu'daki Sünni mezhepten olan Kürt aşiretleri, bazı Arap aşiretleri ile Karapapaklar'a izin verilmiştir.

Yezidi, Alevi-Şii, Dürzi inançtaki aşiretler, alay kurmak için başvurmuş olmalarına karşın; Osmanlı yönetimi bu istekleri geri çevirmiştir. (Hamidiye Alayları, s. 71, s. 95 vd... belgeler)

Öyle ki İran tarafından sıkıştırılan aşiretlerin Osmanlı sınırından girmesinin engellenme nedeni açıklanırken, bunların Şii oldukları, Hamidiye Alayları içine girebilecekleri ve bunun da tehlike yaratacağı dile getiriliyor.

Hamidiye Alayları; Ermenilere karşı kurulmuş ama, kuruluş amacının dışına çıkıp çapulculuk ve katliama başlamışlardır. Bunların yaptığı zulüm ve katliam devlete bildirilince bu kez askeri kuvvetlerle Hamidiye alayları engellenmek istemiştir. Böylece; yarı remi kuvvet durumunda olan Hamidiye alayları, yarı resmi eşkiya olmuş; karşısına devlet kuvvetleri çıkınca da onlarla çatışmaya başlamışlardır. Katliam ve yağmacılığı hedefleyen Hamidiye Alayları, aslında devletin başına da bela olmuştur.

Devlet; Ermenileri korumak için jandarma kuvvetini devreye sokmak zorunda kalmıştır. Kaymakalar; ellerinde bulunan askeri

kuvvetlerle Hamidiye eşkıyasına karşı duramayacaklarını dile getiren telgraflar çekmişlerdir.

Tabii; bu çeteler; Ermeniler gibi, devletin kötü gördüğü Alevi aşiretlere karşı da zulüm, katliam, talan uygulamışlardır. Bunun en canlı örneğini de **Mehmet Şerif Fırat**; Doğu İlleri ve Varto Tarihi adlı 1948 yılında yayımladığı kitabında anlatmıştır. **Mehmet Şerif**, Hamidiye Alayları'nın en güçlü oldukları dönemde, 1894 yılında doğmuş; 1. Meşrutiyet'e kadar süren Hamidiye saldırılarını; çocukluğunda görmüştür. Doğduğu yıllardaki olayları da babasından duyarak nakletmektedir.

Hamidiye Alayları'nın Varto bölgesinde yarattığı dehşeti onun kaleminden izleyelim:

Sultan Hamit, Tanzimat Türklerine ve hatta güya Avrupa devletlerine karşı saltanatını korkudan çıkarmak için 1307-1891 tarihinde doğu illerimizde 36 adet atlı Hamidiye Alayını teşkil etmiş, bu teşkilata; **Sultan Selim** tarafından Anadolu'dan doğu illerimize kaldırılan ve sonradan Kormanço şubesi adını alan yakın çağ Türk aşiretlerini dahil etmişti.

Sultan Hamit, istibdanı yürütmek için artık temelli olarak bu işaretlere Kürt ve doğu illerine de Kürdistan ve kendisine de Kürtlerin babası demektedir. Vatanına ve milliyetine hiyanet eden bu padişah, doğu illerimizin Kürdistan ve buradaki aşiretlerin de Kürt olmadığını biliyordu. Onun, şahsi saltanatı uğrunda söylediği bu sözler, o gün, doğu illerinin Türklüğünü yok etmeye kafi gelmiş, özbeöz Türk soyundan olan doğu halkını, **Yavuz**'dan sonra bir kere daha felakete sürüklenmişti.

Yavuz Sultan Selim devrinden önce yazılmış tarihlerin gerçekte Kürt olarak tesbit ettiği bir millet ve doğu illerimizin coğrafi durumunda yazılmış bir Kürdistan adı yoktu. **Sultan Hamit** bunu biliyordu. Fakat o, Tanzimat Türklerine karşı saltanat ve istibdadını ayakta tutabilmek için, coğrafi ve idari durumdan, istibdadı elverişli olan doğu illerimizi o günkü, aşiretlerin her üç şubesinin nüfusça en kalabalığı, zengini ve azılsı bulunan Kormanço şube-

sindeki aşiretleri Hamidiye teşkilatına alarak, bunları Türklük ve gençlik cereyanlarına karşı bir kalkan gibi kullanmak istemişti.

Dördüncü Ordu Müşirliğine tayin kılınan **Çerkes Mehmet Zeki Paşa**, Erzincan'a gelmiş, doğu illerimizdeki Kormanço şubesine dahil aşiretler arasında Hamidiye teşkilatını kurmak üzere **Mirli-va Mahmut Paşa'yı** Van, Malazgirt, Hınıs ve Varto'ya göndermişti.

Kormanço şubesi, Mil ve Silif adlı iki partiye ayrılmıştı. Bu partilerin her birine bir işaret mirlivalığı ile be her alay komutanına birer kaymakam rütbesi verilmişti. (...)

Her Hamidiye alayı bin iki yüz altı idi. Her alayın başında tek bir harf okumasını bilmeyen bir kaymakam dikilmişti. Bu kaymakam o aşiretin eski ağası idi. Her alayda yine işaret ağasının akra-basından iki binbaşı ve aşiretin ileri gelenlerinden dört yüzbaşı ve sekiz mülazım vardı. Bunların hiçbirisi okuma-yazma bilmezdi. Her alay kumandanı zorla bir katip bulabilmişti. Alayın bütün atları aşiret eratının öz mallarıydı. Bu atlara o alayın damgası vurulurdu. Alay paşalarına, kaymakam ve zabitlerine padişah hazinesinden dolgun maaşlar ve hediyeler verilirdi. Eratın silahları, kısmen bunların eşkıyalıkta kullandığı silahlar ve kısmen de devletten verilmiş tüfeklerdi. Ümera ve zabitanın kılıçları ve elbisele-ri devlet tarafından veriliyordu. Doğru illerindeki bu Hamidiye kaymakamlarının sayıları, Varto'da **Cibranlı Mehmet Bey**, **Cibranlı Sincar İbrahim Bey**, Karlıova'da **Cibranlı Maksut Halit Bey**, Malazgirt'te **Fetullah Bey**, **Hasananlı Halit Bey**, Sıpkanlı **Abdölmecit Bey**lerdi.

Bu aşiret liva ve kaymakamları 1893 yılında Erzincan'da **Müşir Mehmet Zeki Paşa'nın** yanında toplanarak İstanbul'da **Sultan Hamid'in** yanına gitmişlerdi. **Sultan Hamit**, bunları gözden geçirerek rütbelerini takmış ve bunların yakışıklılarına kılıçlar, paralar ihsan etmişti ve onlara, " **Benim, Kürtlerin babası olduğumu unutmayın!**" diye iltifat etmişti.

Sultan Hamit, o gün, bu aşiret ağalarına verdiği geniş selahiyet ve rütbe ile, doğu bölgesindeki şehirleri, esnaf ve tüccarı ve

doğu illerindeki çiftçi ve halk tabakasını ve bu illerde, biz Türküz, diyenleri bu Hamidiye alaylarına birer esir gibi teslim ederek onları aşiret alaylarına soydurmış, kırdırmış ve ezdirmişti. Koskoca bir Türk İmparatoru olan bu zalim padişah, bilerek Türk ırkını düşmanı kesilmişti.

Hamidiye liva ve alay kumandanları, İstanbul'dan döndükten sonra, istibdadın en karanlık zirvesine çıkmış bulunuyorlardı. Bu aşiret ağaları, Hamidiye unvanı altında büyük bir debdebe ve saltanata kavuştuktan sonra kendilerini hiçbir kanuna tabi tutmadan mülkiye adını alan doğudaki diğer aşiretleri, komşuları olan halkı, şehir ve kasabaları soymaya ve doğu illerini yakıp yıkmaya başladılar. Padişahın, ellerine verdiği silah ve selahiyetle çok amansız harekete geçtiler. Doğu illerinde, **Sultan Hamid**'in ve kara kuvvetin birer müstebit ve kanlı kolları gibi uzanan Hamidiye alayları, doğunun bütün dağ ve derbentlerinde yollar kestiler, kervanlar soydular. Halkın malına ve canına kıydılar. Binlerce masum köylünün kanlarını döktüler ve bununla da kalmayarak Hamidiye teşkilatına girmeyen kabile ve aşiretlerin köylerini baskınlar verdiler, can yaktılar, mal talanladılar.

Hamidiye alaylarının İstanbul'dan aldığı kara fikirler artık doğu illerinin rengini tamamen değiştirmiş, müstakil hareket eden 36 kanlı beylik yaratmıştı. Bu beylikler, kendilerini yalnız **Sultan Hamid**'in Kürtleri ve oğulları, din ve şeraitin arkaları, insanların en kutsalları, Türklüğün düşmanları ve yurdun Jön Türklere karşı müdafileri sayar ve kendilerini hiçbir kanuna tabi tutmadan doğunun diğer kabile ve halkını karşılarında köle ve kul biliyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğunun orta devrinden başlayıp **Sultan Hamit** çağında tamamlanan bu yıkıcı siyaset ve zehirli duygulardan doğan Hamidiye teşkilatı, az bir müddet içinde doğudaki Türk nesli arasında müthiş bir kötülük ve nefret uyandırmış, millî birlik ve bütünlüğü çok ağır, bir surette parçalamış, Hamidiye olmayan halkı bu aşiretlere ezdirdikten sonra, menfaat ve saltanat hırsıyla deliren bu alayları ve hatta bir alayda olan öz kardeşleri

birbirine musallat ederek doğu illerimizin her yanını kanlarla sulamıştır.

Sözümü gerçekleştirmek için, bu acı manzara ve kanlı boğuşmalardan birkaç örnek vereyim.

Doğudaki Hayderan aşiretinin bir alayı, Tokariyan aşireti reisi, **Hüseyin Ağa** ile Eleşkirt'teki Sıpkan aşireti reisi **Abdülmecit**, Malazgirt'te Hasanan aşireti kaymakamı **Fethullah Bey** ve **Halil Hasan**'la, ve **Hasanlı Rıza Halit**, **Hasanlı Acem Oğulları**'yla, Hınıs'taki Zırkan alayı komutanı **Kulihan Bey**, Tekman'daki Zırkan alay kumandanı **Selim Bey**'le ve bu iki işaret yine Hınıs'taki Çarek aşiretleriyle ve Varto'daki Cibran ikinci alay kumandanı **Mahmut Bey**, Cibran birinci alay kumandanı **Sincar İbrahim Bey**'le ve Karlıova'daki üçüncü Cibran alay kumandanı **Maksut Halit Bey**, öz kardeşi **Selim Ağa** ile ve yine bu üç Cibran aşiret alayı Varto'daki mülkiye Hormek aşireti ile, Viranşehir'deki Milan aşireti livası **İbrahim Paşa**, Karakeçi aşireti reisi **Diri** ile, saffiharp halinde(savaş düzeninde) yıllarca dövüşmüşlerdi.

Savaşlarda binlerce insan ölmüş, talanlar gitmiş, köyler yıkılmıştı. Hükümet, Hamidiye alayları arasındaki savaşları durdurmak için, ya bir nasihatçi paşa gönderir veyahut bir telle müdahale ederdi. Mülkiye olan aşiretlerle Hamidiyeliler tutuşunca Hamidiye tarafını tutar, karşıdaki mülkiye aşiretini bastırmak için savaş yerine bazen birer tabur nizamiye askerini gönderirdi.

Kendilerini Hamidiye alaylarına karşı müdafaa etmekten aciz olan doğu illerindeki diğer kabileler ve halk, mecburi olarak Hamidiye alay kumandanlarına ağır vergiler verir ve bunların idaresinde köle gibi yaşarlardı.

Her iki aşiret livası ve kaymakamlar, döktükleri kanlardan ötürü hiçbir mahkeme ve adalet divanında hesap vermeye mecbur değillerdi. Bunar, bütün aşiret halkının mukadderatlarına birer mutlak hakimdi. Aşiretin adli, idare, içtimai hukuku, aşiret reisinin elindeydi. Reis, başka bir aşiretten öldürdüğü birçok adamların kanına karşılık, kendi aşiretinden ölümlerine sebebiyet verdiği bir sürü insanların kanlarını bir dehalet ve barışma ile bağış-

lar, evine gelen hasım aşiret ağasının bir merhabasına feda ederdi.

Bir aşiretin malı, canı, ırzı, o aşiretin reisinin öz malı sayılırdı. Reis, huylandığı ve şüphelendiğı bir adamı öldürebilir, bir suçluyu hapis veya affedebilirdi ve sevdiği bir kadınla buluşur, bunlar için hiçbir makam veya mahkeme, reisin hakkında tahkikat yapamazdı.

(.....)

Bu tehlikeli fikir hastalığı, mevzuumuz olan doğu illeri ve bilhassa Varto tarihinde bin türlü kanlı olaylar ve çeşitli kötülükler doğurmuş, önceden yalnız Sünnilik ve Alevilik gayretiyle birkaç kere dövüşen Cibran ve Hormek aşiretleri, bu son Hamidiye teşkilatının siyaseti karşısında birbirlerini yok etmek için yıllarca çarpışmışlardı.

Bu işaretin salahiyeti, hayatı ve kuvvetleri arasında büyük bir fark vardı. Cibranlılar; **Sultan Hamid**'in müstebit alayları ve Kürdistan'ın kudretli bir işareti, Hormekliler; mülkiye, reaya ve ahali, aşiret ve Kürt sayılmayan, bayağı bir Türkmen oymağı bilinirdi.

Cibran alayı, kumandanları ve aşiret ağaları; hükümlerini Muş ve Varto idare makamlarına yürüten ümera ve zabitan, Hormek ağaları; hükümet kapısından koğulmuş, malı, canı, helal kafir Kızılbaşlardı.

İşte birisi asalet, selahiyet, kudret ve zorunlu göstermek için köylere ve talanlara saldıran ve öbürüsü, malını, canını, namusunu ve hakkını, istibdadın kanlı pençesinden kurtarmak için çarpışan, iki aşiret çarpışıyordu.

Cibran Aşireti, Hamidiye teşkilatında bin ikişer yüz atlı mevcutlu dört Hamidiye alayına ayrılmıştı. (...) **Sultan Hamid**'in, para, rütbe, silah ve kuvvetiyle teçhiz edilen bu dört alay, kendi bölgelerindeki halka, kasabalara ve Hamidiye olmayan diğer aşiretlere saldırarak onları kendi çiftlikleri haline getirmişlerdi. Bilhassa eskiden düşman ve Kızılbaş bildikleri ve kendisinden çekindikleri Hormek aşiretini yoketmiye yeltenerek, onların Varto'daki bölgelerine, köylere saldırmışlardı. Bu üstün kuvvetler karşısında şa-

sıran Hormekli'ler, başkanları olan Fereşat-Fero ailesinden **İbrahim Talu**'nun etrafında toplanmışlardı. **İbrahim Talu** ve akrabaları, ilahi ve tevekkülle, canlarını ve namuslarını kurtarmak için, bu sayısız aşiret akınlarına karşı durmaya ve hiçbir kuvvete boyun eğmemeye karar vermiş, bunlar bin zorlukla ele geçirdikleri basit silahlarla, köylerinin mevzilerinde gece gündüz, beklemişlerdi.

(Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s. 123 vd...)”

1894 yılında doğan ve Hamidiye alaylarının saldırısını çocukluğunda yaşayan **Mehmet Şerif Fırat**'ın kendi bilgisine ve babasından aldığı bilgilere dayanarak anlattıkları gerçeği ortaya koyuyor: Bu şartlar altındaki Alevi aşiretleri; canlarını kurtarabilmek; namuslarını korumak için Kürt aşiret reislerine yanaşmışlar, Kürtlerle hoş geçinmeye çalışmışlar; onlarla anlaşabilmek ve dertlerini anlatabilmek için Kürtçe öğrenmişlerdir. Böylece Türkçe'nin yerini zamanla Kürtçe almıştır.

Ziya Gökalp, Hamidiye Alayları'nın Diyarbakır çevresinde yaptığı zulmü **Şaki İbrahim Destanı**'nda anlatmıştır. Bu uzun şiirin bazı bölümlerini veriyoruz:

*Şakir Paşa Rusya'da kalmıştı
Kazakları görüp ibret almıştı
Düşmüş idi Kürt alayı fikrine*

* * *

*Behro Ağa iki alay yazarak
Padişah'tan aldı ferman ve bayrak
Hain KANCO oldu ana sancaktar*

* * *

*Berarzi'yi Aneze'yi dağıttı
Seller gibi Şamar kanı akıttı
Mızrak dikti Karakeçi yurduna*

* * *

*Rütbeleri alınarak Behro'nun
Muhtac oldu yardımına KANCO'nun
Yezidilerin imdadına sığındı*

Ziya Gökalp'ın verdiği bilgilerden anlıyoruz ki bugün DTP'nin Genel başkanı olan **Ahmet Türk**'ün babası da Hamidiye Alayları'nda görevli idi. Gökalp'in "Hain Kanco" dediği kişi odur. Bugün Kasr-ı Kanco diye bilinen köşk de bu isimden gelmektedir.

Bu çeteleşen katil sürüsünün üstüne devlet ordu göndererek onları dağıtmak zorunda kalmıştır.

Kürtleşen Türk Boyları

Osmanlı Devleti'nin Türk düşmanlığı sonucunda Kızılbaş Türk boyları yer yer Kürtleşmiştir.

Osmanlı'nın saray tarihçisi **Hoca Sadettin Efendi** şöyle diyor:

*"Başına tac aldı çıktı ol pelid
İtti bîidrak Etrak'i mürid"*

Sünni Osmanlı Türkünün bu yazarı, padişah hocası olan bu kişi; Kızılbaş Türklerin önderi **Şah İsmail**'i eleştirirken, ona bağlı olanları da "Akılsız/Aptal Türkler" olarak aşağılıyor.

O Türkler ise 1501'de İran'da kurdukları devletlerine Kızılbaş Devleti, egemenlik alanlarına, Kızılbaş Ülkesi, şahlarına da Kızılbaş Padişahı diyorlardı.

16. Yüzyıl başından Doğu Anadolu'ya gelerek **Şah İsmail**'e katılan irili ufaklı Kızılbaş (Alevi) Türkmen boyları şunlardı: Ustaclu, Şamlu, Bayat, Afşar (Avşar), Beğdili (Badıllı), Döğer, Yüreğür, Kınık, Bayındır, Salur, Eymür, Halep Türkmenleri (Alplu ve Gündüzlü), Rumlu, Çepni, Musullu, Tekelü, Bayburdlu, Karadağlı, Çapanlu, Turgutlu, Karamanlı, Dulkadırlu, Varsaklar, Gacar, İspürlü, Hınıslu, Tokaçlu...

İşte Osmanlı yönetiminin hedefi; Türk ile özdeşleşen bu Kızılbaş Türkleri yok etmektir. Bu politika gereği; Türk boylarının Kürtleştirilmesi; Osmanlı Devleti'nin bilinçli bir eritme politikası olarak yüzyıllarca sürdürülmüştür. Ancak 2. Meşrutiyet dönemi ile biten bu resmi Kürtleştirme; daha sonra da kendiliğinden devam etmiştir.

Devlet baskısı ve Kürt reislerin kırımı ile Doğu Anadolu'da kimliğini değiştiren boylardan bazıları şunlardır: Halaç, Ağaçeri, Mukri, Bayat, Avşar, Beğdilli, Eyva (Yıva).

Günümüzde; Doğu Anadolu'da yaşayıp kendisini Kürt sanan Avşarlar var. Afşarlar Türkiye'nin doğusuna, güneyine, batısına kadar saçılmışlardır.

Avşarlar; büyük tarihçi **Reşideddin'e** göre; **"Hükümdar çıkartan Oğuz boylarından birisi"**dir. Bunlar Oğuzlar içinde; İslamiyetten önce en güçlü boy idiler.(Bak; Prof. Dr. Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 201 vd.)

Avşarlar; Kızılbaş Türkmenler olarak; Osmanlı Devleti'ne karşı kardeş ve bey bildikleri **Şah İsmail'in** yanında yer aldılar. Daha sonra ise devletin hedefi haline geldiler ve Doğu Anadolu'da Kürt baskısı altında kaldılar. Bölgede kalanlar; zaman içinde dilini yitirerek Kürtçe konuşmaya başladı. Bugün, köken olarak Avşar olup da kendisini Kürt sananlar, işte bu sürecin yarattığı insanlardır. Avşarlar, 16. yüzyılın başında büyük oranda Kızılbaş iken, daha sonra Sünnileşmişlerdir.

Beğdili (Badıllı) boyu da **Reşideddin'in** Oğuzname'sinde hükümdar çıkartan 5 Oğuz boyundan birisi sayılır. **"Beğdililer Kuzey Suriye Türkmenlerinin Boz-Ok kolunu meydana getiren boylardan biri idi. (...) Beğdililer; safevi Devleti'nin kuruluşuna da katılmışlardır. Bununla ilgili olarak, onlardan mühim bir kol İran'a gitmiştir. (Sümer; s. 225)"**

Kızılbaş Oğuz boyu olan Beğdililerin doğuda kalan göçebe kolları da zamanla Kürtleşmişlerdir.

Eyva (Yıva-İva) boyu da Divan-ı Ltgat-it Türk'te adı anılan büyük boylardan birisidir. Selçuklular devrinde de adı sık sık geçer. (Bak, Sümer, 261 vd.)

Bayat boyu da nl **Dede Korkut**'un boyu olarak bilinir ve Alevilerin 7 Ulular diye bildiği ozanlardan **Fuzuli** bu boydan gelmektedir.

AĞaçeriler, en eski ve büyük Türk boylarından olup Hunların ardılıdırılar.

İĞdir (İĞdir), İĞdir'da da yaşıyan ve Anadolu ile Hazar ötesinde de kolları bulunan bir OĞuz boyudur.

Halaçlar ise anayurtları Fergana Vadisi dolayları olup daha sonra Afganistan, İran, Anadolu gibi bölgelere yayılmış bir Türk halkıdır. Bugün de Türk kimlikleri ile bilinirler.

Karakeçili boyu; Doğu Anadolu bölgesinde devlet kuran Kara-koyunlu ve Akkoyunlu Türkmenlerinin devamıdır.

Mukriler (Mukrin, Mukru, Mokri vb...) **Reşidüddin**'e göre; OĞuz Han'ın amcalarının boylarından türemişlerdir. **L. N. Gumilev** ise onları Kidanların bir kolu sayar. Gök Türk devleti içindeki halklardan birisi gösterilir.

Türk, Arap, Fars, Bizans kaynaklarında Türk oldukları yazılan bu büyük boylardan bazı oymakların Doğu'da Kürtçe konuşıyor olması; yukarıda özetlediğimiz tarihi süreçten kaynaklanmaktadır.

Alevi Türklerin Krtleştirilmesi hala devam etmektedir. Bu asimilasyonun en somut örneğini DTP Milletvekili **Sabahat Tuncel**'de görmekteyiz.

Kendisini Kürt sanan bu milletvekili; Kızılbaş OĞuz boylarından gelmektedir. Bu konudaki tespitimiz şudur:

Sabahat Tuncel'in ailesi, Balaban Aşireti'nden... Balaban, Türklerde totem olarak kabul edilen kuşlardan birisidir. Balabanlar, büyük aşiret olan Beğdili aşiretine bağlıdır. Yukarıda belirtildiği üzere; 13. Yüzyıl'da yaşıyan büyük Moğol tarihçisi **Reşidüddin**, Beğdili Türkmenlerini, padişah çıkaran OĞuz boylarından birisi olarak kabul etmektedir. Beğdili Türkmenleri, Kuzey Suri-

ye'deki Türkmenlerin Boz Ok kolunu meydana getiren boylardan birisi idi. Beğdilililer; Kızılbaş Safevi Devleti'nin kuruluşuna da katılmışlardır. Bunlar; 16. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'ne karşı çıktılar ve **Şah İsmail**'in yanında yer aldılar.

Bu örnekte açıkça görüldüğü üzere; aslı Kızılbaş Oğuz boyu olan günümüzün bazı Alevileri; dillerinin zaman içinde değişmiş olmasına bakarak kendilerini Kürt sanmaktadırlar. Osmanlı-Kürt ittifakı sonucunda ortaya çıkan bu asimilasyon, bugün de sürdürülmek isteniyor.

Kürtlerde Cem Yoktur

Anadolu Aleviliğinin temel göstergesi, cami ve namaz yerine, cemevi ve cemi tercih etmeleridir. Daha önce gösterdiğimiz üzere, cem, eski Türk kültürünün bir devamıdır. Cemdeki hizmetler de Şamanist-budist nitelikli Kök Tanrı inancının özelliklerini taşır.

Kürtler ise; Sünni olup Şafii mezhebine göre ibadet ederler. Bu yüzden; Alevilik (Kızılbaşlık) bunlara göre kâfirliktir. Elbette ki cem yapmak da küfrün, şirkin işi kabul edilir. Kürt mollalarından veya şeyhlerinden hiçbirisinin cemden söz ettiği ve ona meşru gözüyle baktığı görülmemiştir. Zaten Kürt geleneğinde de cem yoktur.

Aleviliğin temel öğelerinden dolu da Kürtler içinde bilinmeyen bir semboldür. Zaten içki; kesinlikle haram kabul edilir. Böyle bir anlayışın doluyu benimsemesi mümkün olamaz.

Cemde bütün dualar Türkçe'dir. Yakın zamanlara kadar Doğu'daki Alevi Kürt denilen topluluklar içinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki bunlar da cem yaparlar ve cemlerde dualarını Türkçe okurlar.

İbadet dili; kolay kolay değişmez. Çünkü kutsal sayıldığı için korunur. Bu yüzden Kürt sayılan bu Alevilerin ibadet dilinin Türkçe olması da bunların eskiden Türkçe konuştuklarını gösterir.

Alevi (Kızılbaş) toplulukların 7 Ulular diye kabul ettiği 7 hl k ozan vardır. Bunlar da kutsal sayılırlar. Çünkü Anadolu Alevi liğinin deyişleri, nefesleri, dvazimamları, naatleri vb... hep bu ozanlardan kaynaklanır.

1. **Seyyid İmadeddin Nesimi**: Azeri Trkdr. 1418'de Hlep'te derisi yüzülerek şehit edilmiştir. şiirleri Türkçe'dir.
2. **şah Hatayi**: Anadolu Aleviliğinin temel direği sayılır. İran'da Safevi Devleti'ni kurmuştur. şiirleri Türkçe ve Farsça'dır. Cem'de temeldir.
3. **Fuzuli** (1480-1566): Azeri kimlikli büyük Türk ozanıdır. Türkçe yazmıştır.
4. **Yemini** (16. yüzyılın başı): Faziletname isimli Türkçe eserin sahibidir.
5. **Virani** (16. yüzyılın başı): Coşkun Alevi ozanı, şiirleri Türkçe'dir.
6. **Pir Sultan Abdal** (Sivas, lm 1550 dolayları?): Coşkun Türkçe şiirleri ile tanınmıştır.
7. **Kul Himmet** (Tokat, 16. Yüzyıl): Coşkulu Türkçe şiirleri ile tanınmıştır.

Görüldüğü zere, Anadolu Aleviliği'nin 7 Ulular diye kabul ettiği ozanların hiçbirisi Kürt değildir; bunların Kürtçe yazılmış şiirleri de yoktur.

Anadolu Aleviği'nde evliya (veliler) olarak kabul edilen isimler arasında da hiç Kürt kimlikli birisi yoktur. Alevi ulularının büyük olarak kabul ettiği isimler; ya Ehlibeyt soyundan olanlardır ya da Türk kimlikli isimlerdir. Eren (evliya) kavramı zaten eski Türk inancının devamı biçiminde Aleviliğin içine alınmıştır. Kürtlerden hiçbir ismin Alevi ulusu sayılmaması da Aleviliğin Türk kültürü ile ilgili olduğunu gösteren başka bir kanıttır.

Aleviliğin temel saÇı olan bağlama da Türk milletine özgü bir araçtır. Kök Türkler döneminde bile çadırlarda ozanların saz çaldığı kaynaklarda yer almaktadır. Sazın kutsallaştırılması da şamanizm'den gelen bir Türk geleneğidir.

Dedelik de babalık ve atalık geleneğinin devamıdır. Bu da Türklere özgü sosyolojik bir yapılanmadır.

Kadın-erkek birlikteliği de Alevi toplumunun temel özelliklerindendir. Buna bağlı olarak da tek eşli evlilik egemen durumdadır. Bu olguyu Kürt toplulukları içinde görmek mümkün değildir.

Çokkarılı evlilik sistemi bugün Kuzey Irak'taki aşiretler arasında yeniden yasal hale getirilmiştir.

Bunun gibi kültürel öğelerin yan yana getirilmesiyle oluşan Alevi kültür iklimi ile Kürt kültürünün benzerliği bulunmamaktadır. Alevi hayat biçimi, Kürt hayat biçimine hiç uymaz. Doğu ve Güneydoğu'daki Alevilerle Kürtlerin kültürel farklılığı bunun açık kanıtıdır.

Sonuç Nedir?

Tarihi olaylar açık açık gösteriyor ki, bu bölgelerdeki Aleviler, geçmişte Türkmen denilen ve çoğunluğu Oğuz boylarından oluşan Türk topluluklarıdır.

Bunlar; İran'da kurulan Safevi devletinin savaşçıları oluşturmuşlardır. Kızılbaş diye nitelenen ve kötölenenler de işte bu Türkmenlerdir.

Devletlerarası çatışma sonucunda hem Osmanlı'nın hem de onun işbirlikçisi 33 Kürt reisin baskısı sonucunda bu aşiretler ezilmişler ve Kürtlere yaşamışlardır. Bu ezme ve asimile etme politikası 1890'larda Hamidiye Alayları ile doruğa çıkmıştır. Kürt beylerine yaşamak ve hayatta kalabilmek için Kürtçe öğrenen ve dilini değiştiren bu boylar; daha sonra Kürt milliyetçileri tarafından Kürt gibi gösterilmişlerdir.

Yer yer Türkçe, yer yer Kürtçe konuşan ve kültür inanç dili Türkçe olan bu topluluklar; kendilerini hiçbir zaman Kürt olarak görmemişlerdir. Bunların önderleri; **"Biz Türk neslinden gelmi-siz."** diyerek atalarından gelen o kabulü dışa vurmuşlardır.

Yaşam biçimi ve tarihi süreç gösteriyor ki bugün Alevi olup da Kürt gösterilen topluluklar, köken olarak büyük ölçüde Türktür.

Bunlar; zaman içinde dillerini yitirmişlerdir ama kültürlerini sürdürmüşlerdir. Kürt denilen bu toplulukların kültürü de Kürt külürü değildir.

Aşağıda, bu konuyu işleyen bir incelemeyi de veriyoruz.

Araştırmacı **Cemal Şener**'in, "**Alevilerin Etnik Kimliği**" isimli çalışmasından alınan bu inceleme, bizim tespitlerimize daha ayrıntılı kanıtlar sunmaktadır:

Sosyolojik Olarak Türkler'in Kürtleşmesi Olanaklı mı?

Sosyolojik bir kural vardır; **"Her milliyet farkı dil farkını gerektirir de, her dil farkı milliyet farkını gerektirmez."** Bu kuraldan yapılacak çıkarsama her dil farkının milliyet farkı olmadığıdır. Bir milliyet tarihsel gel-gitlerde farklı dilleri kullanabilir.

Çoğu kez aynı dine mensup iki millet yanyana yaşadığı zaman bunlardan biri diğerini etkiler asimile edebilir ve onu temsil eder. Bunun tarihte sayısız örnekleri vardır. Ama bu ikili ilişkide yerli olan sonra geleni etkiler diye bir ön şart yoktur. Terside olabilir. Bu yaşanan konjonktüre, tarihsel ve sosyolojik değişkenlere göre yeniden yapılır.

Klasik bir örnektir; Fransa'da eski çağlarda Goluva adlı bir millet yaşamış. Bu Fransa'nın antik toplumlarından. Sonra Romalılar burayı fethederler. Daha sonra Fransa'da Guluva milleti ile oraya sonradan yerleşen Latinler birlikte yaşamaya başlarlar. Bu birlikte yaşama sonucunda Latinler, Goluvalılar'ı etkilerler. Asimile ederler ve onları temsil ederler. Yani Latinliler süreç içinde Goluvalılar'ın dilini etkiler ve kendi dilleri Goluva dili yerine geçer. Goluvalılar Latinleşirler, Latince konuşurlar. Böylece sonradan gelen Latinler yerli halk olan Goluvalıları nüfusları daha çok olmasına ve yerleşik olmalarına rağmen asimile ederler.

Ortaçağ'da Fransa yeniden bir fetih olayı ile karşı karşıya kalır. Bu sırada Fransa'da Franklar yaşıyordu. İlk fetihde fethedenler, yerlileri asimile etmişti. Bu sefer tersi oldu. Yerliler fethedenleri etkiledi, asimile ettiler. Fransa'ya ait olan yeni Latince Cermen-

ce'yi ortadan kaldırdı. Fransa'nın ve Franklar'ın dili oldu. Cermenler'in dili Latince oldu. Cermenler Franklaştılar.

Sosyolojide gösterilen bu klasik örneklerden de görüldüğü gibi bir milletin diğerini asimile etmesi için nüfusun azlığına çokluğuna bakılmıyor. Fethedene ve fethedilene öncelik verilemiyor. Böyle bir kural yok. Bazen işgal eden, edileni asimile ediyor. Bazen de işgal edilen yerli işgal edeni asimile edebiliyor. Bunun kesinliğini ifade eden bir sosyal yasa yoktur.

Örneğin; Batı Roma İmparatorluğu kendi dilini İtalya'ya, Fransa'ya, İspanya'ya, Portekiz'e kabul ettirmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu ise, işgal ettiği Yunanlılar'ın etkisinde kalıp asimile olmuş ve dilini kabul etmiş Yunanlılaşmıştır.

Yine Araplar; Mısır'da Arapça'yı yerli halka kabul ettirmişlerdir. Ama aynı şeyi işgal ettikleri İran'da, Türkistan'da, Çin'de yapamamışlardır.

Eski Türkler'de dindaşları olan çeşitli milletler tarafından asimile olmuştur. Hazar Türkleri, Museviliği kabul ettikten sonra Yahudileştiler. Kuman Türkleri Hristiyan Milletler tarafından asimile oldu. Budha dinini kabul eden Türkler Moğollar ve Tibetliler tarafından asimile oldular. Ulah, Bulgar ve Macar devletlerinin kurucuları Türkler olduğu halde süreç içinde asimile oldular. Bulgarlaştı ve Macarlaştılar.

Babür Han ile birlikte Hindistan'a giden Türkmenler dillerini unuttu. Hintlileştiler. Urduca ve Hintçe kendi dilleri yerine geçti. Hatta Urduca konuşan Müslüman bir Hint milleti oluştu. Kuzey Afrika'yı işgal eden Türkler süreç içinde Mısır'da, Fas'ta, Tunus'ta, Cezayir'de dillerini unuttu, Araplaştılar. Arapça Türkçe'nin yerini aldı.

Güney Doğu Anadolu'da Türkler bir yanda Kürtler ile diğer yanda Araplar ile komşu olarak yaşıyorlar. Arap şehirlerine giden Türkler etkileniyorlar ve Araplaşıyorlar. Ama çölde Araplarla birlikte konar-göçer yaşayan Türkler Araplar'dan şehirdeki kadar etkilenmiyorlar.

Örneğin, bu bölgedeki Beydilliler, İlbeyliler, Dögerler, Baraklar, Rumkale'deki Sarılar, Lazkiye'deki Bucak ve Bayır beldeleri

Türk dilini ve adetlerini korumuşlardır. Ama Kürt aşiretleri veya köyleriyle birlikte yaşayan Türkmenler genellikle Kürtleşmişlerdir.

Ziya Gökalp, “Kürtlerle beraber yaşayan Türkmen aşiretleri tedricen Kürtleşmişlerdir. Mesela, Urfa ile Siverek arasındaki Döğer nahiyesi Kürtçe konuştukları gibi, “dedikten sonra bölge ile ilgili olarak şu örnekleri veriyor: “Diyarbakır’daki Karakeçili Aşireti, Osmanlılar’ın ecdadı olan Kayılar’dan ayrıldıklarını ve Kütahya cihetlerinde dolaşan Karakeçililer’in amcazadeleri olduklarını iddia etmekle beraber, Kürtçe konuşurlar.” Kütahya’daki ve Orta Anadolu Bala’daki Karakeçililer’in ise bir tek kelime Kürtçe bilmediği biliniyor. Bu bir Türkmen aşiretinin Kürtleşmesi değil midir?

“Karacadağ’da bunlara komşu bulunan “Türkan” aşireti de isimlerinin delalet ettiği vechile aslen Türkmendirler. (Kürtler, Türkmenler’e Tırk derler). Türkanlılar, Türk oldukları ve hatta Beydilli boyuna mensup bulunduklarını, eskiden reislerine “Boybeyi” denildiğini biliyorlar. Fakat Türkçe’yi tamamıyla unuttuklarından Türk olduklarını da Kürt lisanıyla söylemektedirler”

Ziya Gökalp Cumhuriyet döneminin hem önemli bir sosyologudur, hem de Diyarbakır’lıdır. Bu nedenle bölgeyi sosyolojik olarak iyi bilen bir sosyal bilimcidir.

Ziya Gökalp’in verdiği iki örneği verdim. Biri Karakeçili aşireti diğeri ise Türkan aşireti’dir. Bu iki aşiret “Türkmenlerin Kürtleşmesi”ne ilişkin klasik sayılabilecek iki örnektir. Bugüne dek hiç bir sosyolog, tarihçi veya sosyal bilimci bu saptamalara itiraz etmemiştir. İtiraz edilse de ciddiye alınmaz. Bu aşiretlere mensup yaşlı kuşak bu gerçeği bugün bile konuşuyor, aile fertlerine ve araştırmacılara ifade ediyor.

Peki bu Türkmen aşiretleri için mümkün olan toplumsal değişim başka Türkmen aşiretleri için neden olmasın. Örneğin; Karakeçililer ya da Türkan aşireti Türkmen olup tarihsel-toplumsal değişim sonucu Kürtleşebiliyor. Ama; Türkmen olan Koçgiri ya da

Şeyh Hasan Aşireti aynı tarihsel-toplumsal süreci yaşasa da Kürtleşemez diyebilir miyiz?

Ziya Gökalp bu tesbitlerine; Karacadağ'daki aşiretlerin Kanglı Türkleri'nden olduğunu, bunların da Celalettin Harzemşah'ın askerlerinden olabileceğini de ekliyor.

Namık Kemal, "**Osmanlı Tarihi**" kitabında, Osmanlı'nın kurucusu Kayı Boyu'nun da Harzem Türkleri'nden olduğunu yazıyor.

Sosyolog Gökalp, Mardin'de "**Koçhisar köyünün kırk-elli sene evvel Türkçe konuştuğu söyleniyor**" diyor. Araştırma yaptığı yıllar ise; 1920'li yıllardır. Kiki adını alan Çerikan ve Halacan aşiretlerinin de tamamıyla Kürtleştiği yazılıyor. Türkan gibi Türkân aşiretinin de geçmişte Türkmen olup Kürtleştiğibelirtiliyor.

Türkler ve Kürtler arasındaki etkileşimin, asimilasyonun kır ve şehir yaşamına göre de farklı sonuçlar doğurduğunu tesbit eden Gökalp bunları şöyle tanımlıyor:

"Türkler şehir medeniyetine daha istidatlı olduklarından şehirler Türklük merkezi halini almakla beraber, oralara gelen Kürtler'i de Türkleştirmektedir. Köylerde ve çadırlarda yaşayan Türkmenler ise, sahra medeniyetinde daha kuvvetli bulunan Kürtlüğe temessül etmektedirler."

Türkler'in Kürtleşmesi ile ilgili olarak Rıza Nur'da 1921 yılında şunları yazıyor:

"Bugün Kürt denilen bu adamların çoğunun Türk olduğunu çoktan bilirim. Yalnız onlara bunu bildirmek, öğretmek lazımdı. Türk, zavallıdır. Hadi Mısır'da, Cezayir'de yüzbinlerce Türk'ü kaybetmişiz, Araplaşmışlar. Fakat, Kürdistan henüz elimizden de çıkmamıştır ve anayurtta Türkleri Kürtleşmeye bırakmışız."

Fransa'dan başlayıp ülkemizde son verdiğimiz tarihsel ve sosyolojik örneklerden görüldüğü gibi toplumların birbirini etkilemesi, karşılıklı asimile etmesi olasıdır. Burada azınlığın çoğunluğu, veya çoğunluğun azınlığı asimile etmesi diye bir ön koşul yoktur. Bu ön şart fetih yapan ve fethi yapılanı göre de değişebiliyor.

Durum tamamen olayın olageldiği özgün şartlara konjonktüre bağlı olarak seyrediyor. Bu konuda bir toplumsal yasa yoktur. Konması da uygun değildir. Filanca toplum asimile olur ama filanca olamaz denemez. A Aşireti kürtleşir ama B aşireti kürtleşemez denemez. Denirse ne olur?Denirse komik duruma düşülür.

1516-1517 Çaldıran Savaşı'na dek Erzincan, Erzurum, Diyarbakır valileri Erdebil Dergahı tarafından atanırmış. Yani Türkmen Safevi Devleti bu bölgelerin valilerini atarmış. O yıllarda bugünkü Güney Doğu Anadolu'ya Türkmen egemenmiş. O bölgeyi Osmanlı Kürtleştirmiş. Bakın konu ile ilgili **"Türklerin Tarihi"** ve **"Milli Kurtuluş Tarihi"** kitaplarının yazarı değerli araştırmacı **Doğan Avcıoğlu** ne yazıyor:

"Güneydoğu Anadolu, Safeviler'in elinde kalsa idi, Türkçe orada rakipsiz bir dil olurdu. Bölge Türkleşirdi. Osmanlı'da bu ters oldu. Şah İsmail'in peşindeki Kızılbaş Türkmen'e karşı, Osmanlı çoğu Sünni ve Şafi olan Kürt beylerini tutmuştur."

Belgeler Ne Diyor?

Alevilerin etnik kimliği konusunda uzun süredir çalışan araştırmacılardan birisi olan **Cemal Şener**; **"Alevilerin Etnik Kimliği"** isimli kitabında konuyu şöyle açıyor:

Aleviler'in dinsel kimlikleri gibi etnik kimlikleri de konu ile ilgili araştırmacıları oldukça ilgilendirmiştir. Martin Van Bruinessen de bunlardan birisidir. **"Alevi Kürtler'in Etnik Kimliği Üzerine Tartışma"** başlıklı yazısında Bruinessen şöyle yazıyor:**"Ritüel dili olarak neredeyse tamamen yalnız Türkçe kullanan ve hatta çoğu Türkçe aşiret adlarına sahip olan Kürtçe ve Zazaca konuşan Aleviler'in varlığı birçok yazarın izahat kabilinde hayal gücünü meşgul etmiş bir vakadır. Hem Türk, hem de Kürt milliyetçilerinin bu grupların muğlak kimliklerini kabul etmekte güçlükleri olmuş ve bunlar sıkıcı ayrıntıları örtbas etmeye çalışmışlardır."**

Bruinessen'in yukarıda yazdıklarından şu sonuçlar çıkıyor: a) Kürtçe ve Zazaca konuşan Aleviler'in neredeyse tamamı ibadet dili olarak Türkçe konuşuyorlar; b) Kürtçe ve Zazaca konuşan Ale-

viler'in çoğu Türkçe aşiret adları taşıyorlar; c) Kürtçe ve Zazaca konuşan Aleviler'in bu ikili kimlik belirtileri Kürt milliyetçileri ve Türk milliyetçilerinin kendilerinin kaygıları yönünde ilgisini çekmiştir.

Bu yazılanlardan bazı çıkarsamalar yapmak gerekirse; Aleviliğin Türkler'le tanışması İslam'la tanıştığı yıllara yani 10.-11. Yüzyıla dayanır. Demek ki bu kitle Alevilik'le tanıştığı yıllarda Türkçe konuşuyormuş. Ritüel dili yani ibadet dili o yıllardan kalmış olabilir. Daha sonra Kürtçe ya da Zazaca öğrense de Türkçe'nin yerini alamamış. Türkler'in Anadolu'daki Osmanlı ile ilişkileri düşünüldüğünde Osmanlı'nın Kürdü ya da Ermeni'yi Türkleştirmesi olasılığı yok. Tam tersine Osmanlı Türk ve Alevi karşıtı olduğu için Alevi Türkmen malını kurtarması için Kürtçe ya da Zazaca konuşan bölgeye sığınması daha büyük olasılıktır. Bruinessen'in Kürtçe ve Zazaca konuşan Aleviler için **"muğlak kimlik"** nitelemesi bu durumdan kaynaklanıyor olabilir.

Araştırmacı bu kesime; Muş, Varto ve Hınıs bölgelerinde yaşayan; Kurmanci konuşan Hormek Aşiretini, Zazaca konuşan Lolanlılar'ı saydıktan sonra bunlara; Dersim Şeyh Hasan Aşireti ile ak-raba olduklarını kabul eden Koçgiri Aşireti'ni de ilave ediyor.

Bruinessen; Tunceli yöresindeki Aleviler'in dinsel ayinlerde kullandığı dille ilgili olarak ise; **"Bununla birlikte daha özgül Alevi dinsel adetleri Dersimliler'i, Alevi Türkler'e yakınlaştırır. Gülbank ya da nefeslerinin çoğu Türkçe'dir; Ve 1920'den önce de kesinlikle öyleydi."** dedikten sonra bu dediklerine tanık olarak Dersim bölgesini iyi bildiğine inandığı iki kişiyi gösteriyor. Nuri Dersimi ve; **"Erzincan Valisi olan ve bölgeyi çok iyi bilen Ali Kemali'ye göre, hiç Kürtçe gülbank yoktur"** diyor.

Bruinessen; **"Dersim Alevileri'ni Türkler'e yakınlaştıran bir diğer adet, merkezi Hacı Bektaş Tekkesi ile olan ilişkilerdir"** diyor. Hacı Bektaş'ın araştırmacı Molneux-Seel (1914:66) tarafından da Dersim dışındaki en önemli hac merkezi olarak gösterilmiştir diyor. Buna ek olarak da; **"Bununla birlikte Batı Dersim'deki üç küçük seyit soyu, Ağuçan,**

Derviş Cemal ve Sarı Saltuk; Hacı Bektaş'ca tayin edilen hall-fenin neslinden geldiklerini" söylüyor.

Osmanlı belgelerinde **Cevdet Türkay**'ın; Konar-göçer Türk men Ekradı taifesinden, **"göçmen Türkmen Kürtler"** olarak yanı Kürtleşmiş Türkler'den söz etmesine de değinen **Bruinessen**; Dersim'in kimliği ile ilgili olarak şu tesbitleri de yazıyor:

"Dersimliler'in nereden geldikleri sorusunu akla getiren ve hem resmi tarih ekolüne bağlı olanlar, hem de liberaller olmak üzere, bir çok Türk akademisyence bu soruya verilen cevap, bunların Kürtleştirilmiş (ya da Zazalaştırılmış) Kızılbaş Türk aşiretleri olduğudur. Bu varsayım o kadar mantıklı görünür ki bazı Batılı akademisyenlerce de hiç sorgulanmadan kabul edilmiştir." (Örneğin Mélikof f, 1982, a:145).

Bruinessen; Dersimliler'in nereden geldiği varsayımında; bunların Kürtleştirilmiş veya Zazalaştırılmış Kızılbaş Türk aşiretleri denmesinin Osmanlı belgelerinde olduğu gibi Batılı akademisyenlerce hatta kendi kanaatimce; **"Bu varsayım o kadar mantıklı görünür ki"** demesi ciddiye alınmayacak tesbitler değildir.

Bruinessen, "Yüzyıllar boyunca izleri sürülebilecek olan bazı aşiretler dillerini Türkçe'den Kürtçe'ye ya da tam aksi şekilde değiştirdiler; bu aşiretlerin mensuplarının kompozisyonları da zamanla kaymış olabilir" dedikten sonra; **"yalnız bir tek büyük Dersim aşiretinin, Balaban'ın Türk olduğu, Yörükân taifesinden olduğu söylenir. Balaban aşiretinin Zazaca konuşmasına rağmen, bugünkü komşularının kabul eder gördükleri bir ad"** diyor.

Bu tespitten de; Balaban aşiretinin Türk olduğu, Alevi olduğu ama buna karşın Zazaca konuştuğu anlaşılıyor. Yani; Zazaca'yı sonradan öğrenen bir Türk aşireti olduğu savı doğrulanıyor.

Bruinessen; konu ile ilgili yazısına, araştırmacı **Taylor**'dan da saptamalar almış. Yazıda deniyor ki; **"Taylor'a (1868:318) Halihazırda Şeyh Hasan Aşireti'nin aslen Horasan'dan olduğu ve Dersim'e yakın zamanda Malatya yakınındaki Alacadağ bölgesinden geldiği söylenmiştir."**

Taylor'un verdiği bu bilgi başka kaynaklar tarafından da doğrulanıyor. **Şeyh Hasan**'ın Arapgir Onar köyünden Dersim'e geldiğini ve halen köyünün yaşadığını köydeki belge ve bilgilerin bunu doğruladığı biliniyor. Başka bir şey de biliniyor. Dersim'de Zazaca konuşan Şeyh Hasan Aşireti'nin Malatya'daki köyünde Zazaca konuşan bir tek kişi yoktur. Bu da Zazaca'nın sonradan öğrenildiğini gösterebilir.

Yazının devamında **Bruinessen** “Yalnızca Şeyh Hasan değil, ama bazı başka Dersim aşiretleri (İzol, Hormek ve Şadilli) de, temel seyit soyları Kureyşli ve Bamasoran gibi yüzyıllarca önce Horasan'dan gelmiş olduklarını iddia ederler” diyor.

Bruinessen; Kürtçe veya Zazaca konuşan Alevi aşiretlerinin kökeninin Kürt veya Zaza olduğu tezini savunanlara hatta onların Horasan'dan geldiklerinden beri Zazaca ya da Kürtçe konuştukları iddiasına karşı şöyle yazıyor: “Horasan Aleviler'in anayurdu olarak bilinir. Dersimi (N. Dersimi) bunun yanı sıra, bu aşiretlerin bölgeye vardıklarında halen Zazaca konuştuklarını, hatta kendi zamanında bile sözde seyitlerin Türkçe konuşmadıklarını vurgular” dedikten sonra bu yaklaşımın; “Bu aşiretlerin Türk olduğunu iddia ederek teyit için Horasan bağlantısını gösteren” düşüncelere karşı bir tepkisel tavidir” diyor ve sonra 1930'larda bile birkaç aşiretin kendilerini Moğol işgalinden önce Doğu Anadolu'ya gelen askeri bir macera olan Celalettin Hazemşah'ın askerlerinin ardılları olduğu söylenir.

1930 yıllarındaki bir Türk istihbarat raporundan şöyle sözediyor: “Pülümür bölgesindeki yaşlı erkeklerin hala Celalettin Harzemşah'a dair efsaneleri hatırladıklarını Büyük Baba Dağı'nın onun mezarı olarak sayıldığını ve bu yüzden aynı zamanda Sultan Baba olarak da bilindiğini kaydeder” diyen **Bruinessen** bu olayın doğru olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğunu yazadursun, Pülümür kökenli dikme dede **Pir Ahmet Dikme** 1999 Kasım'ında “Haykırıp Duyuramadıklarım” adını verdiği kitapta konu ile ilgili bakın ne yazıyor: “Moğolların baskılarına dayanamayarak yurdunu terk etmek zorunda kalan Muhammet oğlu Celalettin Harzemşah'ta yer yer çarpışarak,

batıya doğru ilerler ve bir çatışmada yaralanır. Yaralı olarak dostu ve sırdaşı olan Şeyh Hasan'ın yanına gelir ve orada bir Kürt tarafından öldürülür. Öldürüldüğü haberini alan 2. Alaattin Keykubat şöyle der: "Celalettin Har-zemşah bir Kürt babayiğidinin elinde can verdi. Allaha hamdû senalar olsun." (Bilal Aksoy, Tarihsel Süreç İçerisinde Tunceli, s. 134-135) diyor aktardıktan sonra Pülümür'lü dede Pir Ahmet Dikme şöyle yazıyor: "İşte bu şekilde öldürülen Celalettin Har-zemşah, bizdeki kaynaklara göre, beraberindeki oğlu Mehmet'i Şeyh Hasan'a emanet eder. Şeyh Hasan evvela saygı duyduğu dostu Celalettin'in naaşını götürüp Dojik Dağı'nın zirvesine defneder ondan sonra da Celalettin'in oğlunu kendi himayesine alır, üç dört yıl sonra da Mehmet'i kendi kızı ile evlendirir."

Harzemşahlar'ın Türkistan'dan gelen Türkmen boylarından Beydilli Türkmen aşiretine mensup bir kol olduğu da bu yazılanlara eklenirse durum daha açıklık kazanabilir. **Pir Ahmet Dikme** işte bu tarihsel alt yapıyı bilerek kalkıp şöyle yazabiliyor: "Munzur dediği dağın güney yakasında bir tek Kürt yoktur. Orada yaşayan Şeyh Hasan Aşireti tamamen Horasan kökenli Türkmenler'dir. Daha doğruya, Pülümür'e doğru gelindiğinde ise, Areli, Lolanlı, Şahvelanlı, Kemanlı, Çerekanlı ve daha bir çok aşiret oturmaktadır. Bu aşiretlerden hiç biri Kürt değildir. Tamamı Türk kökenli aşiretlerdir. Ben bu konuyu her platformda tartışmaya hazırım" diyor 1937 doğumlu bugün 65 yaşında olan **Pir Ahmet Dikme Dede**.

Bruinessen; Bingöl, Muş, Varto'da yaşayan çoğu Hormek, Lolan ve Balaban aşiretine mensup Aleviler için "**Kendilerini Kürt addetmeye daha az meyillidirler**" dedikten sonra geleneksel düşmanları, hem milliyetçi, hem Sünni Kürt nitelikli Şeyh Sait İsyanı'nda yer aldıkları zaman bu aşiretler, özellikle Hormek ve Lolan; Kürtlere karşı çıkarak Kemalist hükümetle kaderlerini birleştirdiler. (Ş.Fırat) Bu aşiretlerin önde gelenlerinin kendilerini tanımlama biçimi için ise; "**Bu aşiretlerin egemen seçkinlerinin bir kısmı, en azından 1930'lardan bu yana kesin olarak kendilerini Türk olarak tanımladılar**" diyor.

Bruinessen; Jandarma Genel Komutanlığı tarafından hazırlanan bir raporda şu bilgilerin yer aldığını yazıyor: **“Zaza Aleviler’e gelince, bunlarda mezhep ve ibadet dili Türkçe’dir. Ayinlere iştirak edenler Türkçe konuşmak mecburiyetindedir. Bu mecburiyettir ki Alevi Zazalık asırlardan beri ihmal edildiği halde Türklük’ten pek de uzaklaşmamış Dersim Alevileri arasında cevap istememek şartı ile Türkçe meram anlatmak mümkündür.”** dedikten sonra raporda 20-30 yaşlarından yukarı olanlarla Türkçe ile anlaşmak mümkün iken 10 yaşından küçük çocuklarla Türkçe konuşmak imkanı ortadan kalkmak üzeredir dendiği yazıyor. Raporun sonlarına doğru ise; **“Bu netice Dersim Alevi Türkleri’nin de benliklerini kaybetmeye başladıklarına ve ihmal edilirse günün birinde Türk dili ile konuşana tesadüf edilemeyeceğine delildir”** diye yazıyor.

Bruinessen’in yazdıklarından ve Jandarma Genel Komutanlığı raporundan çıkan sonuç; Türkçe’nin unutulduğu onun yerine Zazaca veya Kurmanci’nin hakimiyet kurduğudur. Demek ki; Aleviler önce Türkçe biliyorlar. Türkçe’nin yerini zamanla Kürtçe ya da Zazaca alıyor. Bu durum, Türk Tarihi, Osmanlı Alevi İlişkileri, Osmanlı Kürt ilişkileri ile de koşut sayılır. Osmanlı’da kuruluş yıllarında Türkmen ağırlığı vardı. Bu Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar devam etti. Dönme-Devşirme geleneği Osmanlı’da hakim oldukça Türkmen düşmanlığına koşut olarak Alevi düşmanlığı da arttı. Türkmen’in önünde iki yol vardı. Ya Sünnileşip ümmetçileşecekti veya **“Katli vacip”**ti. İşte Osmanlı’ya karşı bitip tükenmeyen Celali Ayaklanmaları böyle başladı. Merkezi otoritenin güçleri karşısında yenilen Türkmen’in canını kurtarmak için tek yol kalmıştı. Kuş uçmaz kervan geçmez dağ köylerine yerleşmek, Türkçe’yi derhal unutup Kürtçe ya da Zazaca’yı öğrenip canını kurtarmak. İşte Horasan Türkleri’nin Kürtleşme macerası böyle başlıyor.

Bruinessen, yazısının bir yerinde; **“Taylor’a göre Dersimliler aslen pagan bir Ermeni neslin ardıllarıdır”** diyor. Bu iddiaya göre ise, Dersimliler Ermeni’dir anlamı çıkıyor. Dersim’de Doğu Anadolu’nun çeşitli yörelerinde olduğu gibi Türkler’in gelmesinden önce çeşitli Hristiyan topluluklar yaşıyordu. Bunları Türkler

gelince hemen sihirli bir gç ile yokedecek değillerdi. Bu farklı kültürler yüzyıllarca yan yana yaşadı. Birbirini karşılıklı olarak etkilediler. Ve bu süreç günümüze dek geldi.

Alevilikte dedelik, ocak geleneği ile yaşar. Babadan oğula geçerek yaşar. Sahte dede veya ocakzadeler türemediği sürece dede ocaklarının bozulma şansı çok azdır. Bu nedenle Dersim bölgesinde dede ocaklarının tümü kendilerinin Horasan’dan gelen Türkmen Aşireti olduğunu savunur. Dede ocaklarının Ermeni veya Kürt olma olasılığı hiç yok denecek kadar küçük bir olasılıktır. Ama çeşitli tarihsel karmaşa dönemlerinde Hristiyan topluluklar Ermeni, Kafkas, Rum, Rus vs. Dersim’e veya herhangi bir Alevi yerleşmeye yerleşmiş olanların yanına sığınmış olabilir.

Nitekim nüfus sayımlarına baktığımızda örneğin 1885 nüfus sayımlarında Dersim’e bağlı Mazgirt kazasında; 32.998 kişinin, 22.177’sini Müslüman kesim oluştururken, 10.637 kişiyi Ermeni Gregoryanlar oluşturuyor.

Araştırmacı Ali Kaya; Dersim Tarihi adlı kitabında; İbni Batuta’nın 1333-34 yıllarında Kuzey Dersim’e uğradığında iki Türkmen kabilesi olan Karakoyunlu ve Akkoyunlular’ın birlikte Moğollar’la sürekli savaştıklarını belirtiyor.(s. 125) Bu kalıntıları bugün Dersim yöresinde mezar taşlarındaki ko resimlerinde izlemek mümkün. Yine Ali Kaya aynı araştırmasında; Alaattin Keykubat, Bağın’ı ziyaretinde şeyh Mansur’a bir secere vermiştir. Bu secere, Mazgirt ilçesinin şbek köyünde Seyyit Cafer oğullarının evinde muhafaza edilmektedir. Secere ile ilgili ise okuyucuya şu bilgiyi vermektedir: **“Bu secerede 12 aşiretin Türk aşiretleri olduğu söylenmektedir. Bunlardan Hıran (Cafer’in kardeşi olup Ali dost oğullarıdır) Koçgiri, İzol aşiretlerinin yanı sıra Hormek aşiretinin de şbek köyünde oldukları söylenmektedir”** diyerek Ali Kaya bu konuda verilen bilgileri doğrulamaktadır.

(.....)

Alevilik araştırmaları denilince İréne Mlikoff adından söz etmemek olur mu? Peki bu konuda Prof. Mlikoff ne düşünüyor? **Melikoff’a göre; Kürtçe ya da Zazaca konuşan Aleviler Kürt ya da Zaza mı? Yoksa Türk m? Bakalım bu konuda Mlikoff ne yazmış.**

“İlk Safeviler’in taraftarlarının adı olan, fakat giderek horlayıcı ‘asi zındık’, hatta ‘Kürt’ anlamlarına gelmeye başlayan Kızılbaş deyiminin yerini, oldukça yakın bir tarihte Alevi sözü almış buluyor. Bununla birlikte, Aleviler’in büyük bölümü Türk olduğu halde günümüzde Alevi deyimi de aynı anlama doğru çekilmektedir.”

Türk sözünün kaba, küçültücü, yaban, köylü anlamı üstüne dururken **“İslama girmiş, Müslüman olmuş, Selçuklu hanedanı gibi, kültürü İran’lılaşmış kentli Türk ile henüz İslamlaşmamış veya yeterince İslamlaşmamış göçer ya da yarı göçer Türk arasındaki uyuşmama dolayısıyla birincisine Müslüman; ikincisine ‘Türk’ denmiştir”** diyor.

Bugün Erzincan, Sivas, Elazığ, Muğla-Ortaca gibi yerlerde Sünni Türk’e Türk denmesi ama aynı yöredeki Alevi Türk’e **“Kürt”** denmesi bu örnekleri anımsatmıyor mu? Ama Ege’deki Alevi ise kendini tanıtırken Alevi kelimesini kullanmadan **“Türkmenim”** diyor.

Mélikoff; sosyal anlamda kullanılan Türk ve Kürt sözcükleri için düşüncelerini şöyle sürdürüyor: **“Nasıl Kaşgarlı Mahmut’un gösterdiği gibi, tat sözcüğü Müslüman olmayan Uygur’u belirtiyor idiyse, Türk de İslamlaşmamış olana deniyordu”** diyor ve devam ediyor: **“Bu sözcüğün etnik anlamda değil, sosyal bir anlamda kullanıldığı açıktır. Aynı olgu bugün de belli bir ölçüde etnik olmaktan çok, sosyal bir ayırım anlamı ile kullanılan ve aşiret bağları hala canlı, cemaat dışı bir İslam inancı ile belli bir yaşam tarzını sürdüregelen Anadolulu anlamında ‘Kürt’ deyimi ile karşımıza çıkar”** dedikten sonra Kürtçe konuşan Alevilerin nitelendirilmesine geliyor. **Mélikoff** diyor ki;

“Araştırmalarım beni Kurmancı denen ve Kürtler olarak tanınan insanlar arasında kalmaya götürdü. Töreleri Orta Asya’ya kadar uzanan Türk töreleri idi. Ölümle ilgili adetler... Al inancı... Türklerin On iki hayvanlı takvimlerine eski yeni yıl bayramları olan Hızır bayramının kutlanması vb. Sorduğumda, kaynaklarımdan biri bana, ‘Soy olarak biz Kürt deği-

liz, fakat inançlarımız dolayısıyla eza gördük, dağlara sığındık, Kürtlere karıştık ve Kürtler olarak adlandırıldık' dedi."

Mélikoff bu sözü söyleyen kişinin hangi aşirete mensup olduğunu ise şöyle yazıyor:

"Bunu söyleyen, bir çok ayaklanmada etkinliği bulunan tanınmış Kürt aşireti Koçkırı'lardandı. Artık aramızda bulunmayan Ömer Lütfi Barkan'a şüphelerimden sözettiğini zaman, bana Koçkırı adının, dil yönünden Türkçe olduğunu ve Akkoyunlu, Karakoyunlu vb. adlandırmalarla karşılaştırılabileceğini işaret etti. Bunlar, sahip olunan sürülere göre verilmiş, Türk aşiret adlarıdır" diyor.

Ord. Prof. Dr. Ömür Lütfi Barkan sosyal bilimlerde sosyal tarihte, Osmanlı tarihi konusunda ciddiye alınması gereken bir bilim adamıdır. **Prof. Dr. Irène Mélikoff** konu ile ilgili bulgularını düşünüp taşındıktan sonra bir anlamda hocası ile birlikte yorumluyor ve şu sonuca varıyor:

"Sonuç olarak, bu boylara verilen 'Kürt' adı, Alevi Kürtler'de bulunmakla birlikte, onların tümünün Kürt kökenli olması gerektiğini göstermez. Kürtler'in çoğu Şafii mezhepten gerçek Sünnidirler. Aleviler'e takılan 'Kürt' lakabı ancak sosyal bir değer taşır, belli bir yaşam biçimini gösterir, resmi Sünniliğe uymayan, aşiret adetleri hala canlı olan ve kendi içlerine kapanmış olarak yaşayan cemaatleri ifade eder" diyor.

Yani **Mélikoff**, sosyolojik olarak bir Kürt'ün de Alevi olma olasılığına karşın, Koçgiri aşiretinin Kürt olmadığını, Türk kökenli, Kürtçe'yi sonradan öğrenen bir Türkmen aşireti olduğunu söylüyor.

Koçgiri konusunda araştırması olan tarihçi Baki Öz'de bu konuda Ömür Lütfi Barkan ve Irène Mélikoff'u doğrulamaktadır. O da araştırması sonucu; Koçgiri aşiretinin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen bir Türkmen aşireti olduğunu esasen İzolu olduklarını Dersim'den buraya yerleştiklerini Şeyh Hasan aşireti ile akrabalık ilişkilerinin bulunduğunu sonradan Kürtleşen bir Türkmen boyu olduklarını yazıyor.

(...)

Sosyolog **Ziya Gökalp** Kürt aşiretleri üstüne yaptığı araştırmasında Diyarbakır'ın Kürtleşmesi üstünde de duruyor. Diyor ki; **"Diyarbakır şehrinde oturan ahali ta Selçukiler, İnaloğulları ve Artukoğulları zamanından beri Türk'tür. Sonradan Harzem Türkleri, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenleri de gelerek bu Türklüğü artırmıştır."**

(...)

Ziya Gökalp; **"Bütün Karadeniz ahalisine Laz, bütün Suriyeliler'e ve Iraklılar'a Arap, bütün Rumeli halkına Arnavut dedikleri gibi, bizim gibi Vilayeti Şarkiye ahalisinden bulunanlara da Kürt milliyetini izafe ettiklerini gördüm"** diye bir ön tesbit yaptıktan sonra; **"O zamana kadar kendimi hissen Türk sanıyordum. Ama gerçeği görmek için Türklüğü de Kürtlüğü de inceledim. Diyarbakır'da ana dil Türkçe olduğu halde her fert biraz Kürtçe de bilir. Dildeki bu ikili yapı nereden ileri gelebilir. Ya Diyarbakır'ın Türkçesi bir Kürt Türkçesiydi, veya Diyarbakır'ın Kürtçesi bir Türk Kürtçesiydi. Dil üstüne yaptığım araştırmalar Diyarbakır'ın Türkçesi'nin Akkoyunlu, Karakoyunlu Türkleri'ne özgü Azeri lehçesi olduğunu gördüm"** diyor. Bu dilde hiçbir yapaylık yok, diyor. Bu Türkçe Kürtler'in bozduğu bir Türkçe değildir, sonucuna varınca Diyarbakırlılar'ın konuştuğu Kürtçe'nin suni olduğunu söylüyor. Bu şivenin Türk Kürtçesi olduğu tesbitini yapıyor. Diyarbakırlılar'ın Türk olduğuna ilişkin en önemli delil, dildir diyor.

(...)

Gökalp, Diyarbakırlılar'ın Türk olduğuna ilişkin önemli bir bulgu olarak da mezhep meselesini görüyor. Diyor ki Diyarbakır'ın hakiki yerli halkı Hanefi'dir. Kürtler ise Şafiidir. Kürtlerden başka Şafii yoktur. Türkler'in ise çoğunluğu Hanefidir.

(...)

Abdullah Öcalan'ın 1988-1989 yıllarında yazdıkları ile **Ziya Gökalp**'in 1920'li yıllarda bu kitaba yaptığım aktarmalara ne kadar benzediği görülebilir. İşte **Abdullah Öcalan**'ın konu ile ilgili yazdıkları:

“Benim meselem bir Kürtçülük icat etmek değildir. Benim ana tarafım Türk. Benim anam Türk’ten çok, Türkmen’e benzer. Dikkatli bir değerlendirmeci bunu anlar. Ama ben şunu tesbit ettim ki; ben çocuk yaşta diyordum; “Keşke Türk filan doğsaydım. Anam-babam Kürt değil de Türk olsaydı dı yordum kendi kendime. Böyle anılarımı hatırlıyorum.” Burada Öcalan da Türk olma özlemi olduğunu öğreniyoruz. Gökalp’ta kendi kimliğini nasıl keşfettiğini anlattıktan sonra; **“Mamafih dedelerimin bir Kürt yahut Arap muhitinden geldiğini anlasaydım yine Türk olduğuma hüküm vermekte tereddüt etmeyecektim. Çünkü milliyet yalnız terbiyeye istinat ettiğini de ıçtimai tetkiklerimden anlamıştım”** diyor.

Yeni araştırmalar da ortaya koyuyor ki; Anadolu’nun batısı, güneyi, kuzeyi gibi doğusunda da Aleviliği yaşayanlar ve yaşatanlar Türk kökenlidirler. Kürt Alevisi veya Alevi Kürt denilen topluluklar, Türk kökenlidir. Kürtlerin çok büyük bölümü Şafî olup bunların içinden de Alevi çıkmıştır. Lakin bunların Aleviliğinin Ehlibeyt sevgisi ile sınırlı bir anlayıştan öteye gidemediği ve camî kültürü tarafından kuşatıldığı tahmin edilebilir. Kürtlerden kendilerini seyyid ilan eden şeyhlerin bu iddiası da Türkmen dedelerli seyyidlik iddiası kadar havada kalmaktadır.

Son söz: Anadolu Aleviliği, özü yönünden Türk Aleviliğidir.

ALEVİLİKTE YOLUN KAYNAĞI

Muhammet-Ali Kavramı

Alevi inancına göre, **Ali'nin nuru** ile Muhammet'in nuru aynıdır. Muhammet bir ilim şehridir; Ali ise o şehrin kapısıdır. Alevi inanışına göre İslamiyete giriş, ancak bu kapıdan olur. Bunun yolu da Aleviliktir.

Alevi felsefesinde, **Muhammet**'le Ali özdeşleşmiştir. Bunun sonucunda da “Muhammet-Ali” kavramı doğmuştur. Bu ifadenin **Muhammet**'le; Ali gibi veya **Muhammet** ve **Ali** gibi algılanması yanlıştır.

Burada, iki varlık gibi görünen tek varlık vardır. O varlığın dışı **Muhammet**, içi **Ali'dir**. Dış, nübüvveti (şeriatı) temsil eder; iç ise velayeti (hakikati) ifade eder.

Buna bağlı olarak ilk **İmam Ali**, “Ben konuşan Kuran'ım” demiştir. Bu sözde, peygamberin ilmine halife olmak durumu söz konusudur. Bu hilafet de nübüvvettin manevi anlamda devam ettirilmesi anlamına gelir.

Peygamberin manevi mirasına sahip çıkan **Hz. Ali**, “**Perde kaldırılrsa bile, 'yakıymın' artmaz benim**” demiş ve Tanrı'ya olabilececek kadar yakın olduğunu, açıkça dile getirmiştir. **İmam Ali**, ayrıca şöyle demiştir:

“**Biziz peygamberlik ağacı; peygamberlik vahyinin indiği yer, meleklerin gelip gittiği mahal, hikmetlerin kaynakları, ilmin madenleri biziz!..**”

Hemen belirtelim: Söz konusu olan, peygamberlik iddiası değildir. Bağtan beri vurgulandağı gibi, peygamberliğin içyüzü olan ve sürüp giden velayet olgusudur.

Velayet, İslamiyet'in özüne ulağmayı hedeflediği için kalıplağtırılmamığ, sürekli yenileğmeyi, arağtırmayı gündeme getirmiğtir.

Muhammet-Ali kavramının ne olduğunu daha iyi açıklamak için, Alevi sylencesinden ilginç bir örnek veriyoruz. Burada Alevi yolunun kaynağının ve erkânın bazı özellikleri de grlmĞ olacaktır. Söyle diyor söylence:

Halık-ı lem Tanrı kudretini Ğikr kılmak diledi. Yüksek, alçak, sağ, sol, doğu, batı, kuzey, güney, yer, gök, gneğ, ay, yıldığlar, yıl, gün, bütün bunları dileyince, kemal-i kereminden ve lütfu inayetinden bir Đeyil deniz yarattı.

Sonra o denize bakıverdi. Deniz dalgalandı, coğtu. Ve bir cevheri dığarıya düşürdü.

Yüce Tanrı, bu cevheri aldı. İkiye böldü. Parçalardan biri yeğil, biri ak iki nur (ığık) oldu. Yeğil kubbe misali bir kandil asılı durmaktaydı. Allah, bu nurları, bu yeğil kubbe misali asılı olan kandle koydu. Yeğil nur, Muhammed Mustafa'nın, ak nur da Murtağa Ali'nin nuru oldu... Bu nurlar, bütün nurların en ilki idi.

Sonra yüce Tanrı, bir melek yarattı ve adını Cebrail koydu.

Ona sordu: "Sen kimsin, ben kimim?"

Melek eyitti: "Sen sensin, ben de benim!"

Bunun zerine Allah, ona kahreyledi. Bir ateğ gibi yaktı...

Hak Teala, daha sonra beğ melek yarattı. Onlara da aynı soruyu sordu. Aynı cevabı alınca, hepsini yakıp yok etti.

Aradan altı bin yıl geçti. Bir melek daha yarattı. Bu meleğin de ismini Cebrail koydu. Gene sorusunu tekrarladı:

"Sen kimsin, ben kimim?"

Cebrail cevap veremeyince, "U" diye emrolundu. Altı bin yıl gezdi. Bin yıl uçtu. Sonra gene Tanrı'nın huzuruna geldi. Hak Teala gene sordu:

"Sen kimsin? Ben kimim?"

Cebrail gene cevap veremedi. Tekrar emrolundu; uçtu altı bin yıl, seyreyledi. Fakat artık aciz kalmış, düşmeli olmuştu.

Hak Teala, o zaman inayetiyle, meleğin bâtın (içteki) gözünü açtı.

Melek, o zaman kudret kandilini gördü. Ona kondu. Fakat kapısını bulamadı. Niyaza vardı. Niyazbend oldu. Bir kapı açılıverdi. Hemen içeriye girdi.

İki nur gördü ki, bir vücut olmuş, biri ak, biri yeşil.

Ak nur seslendi: "Ey Cebrail! Var buradan yüce Tanrı'ya git. Sana sual etse gerek. Sorarsa, şöyle cevap ver: 'Sen Hak'sın, ben mahlukum' de!"

Melek gitti, Hak Teala, meleğine hitap etti: "Sen kimsin, ben kimim?"

Cebrail, "Sen Hak'sın, ben mahlukum" (Sen yaratansın, ben yaratılanım) diye cevap verince Tanrı, seslendi:

"Rahmet üstadına ve pirine!"

Şimdi, pir Muhammed Mustafa'dır, üstat da Aliyyül-Murtaza'dır. Cebrail'in üstadı Murtaza Ali'dir. Mürşit, üstat Ali ve pir, Muhammed'tir...

Yüce Tanrı daha sonra dört melek yarattı. Biri Mikail, biri İsrâfil, biri Azrail, biri de Azazil'di. Dördü, Cebrail'i bilmiyorlardı. Evvela birbirlerine, sonra Cebrail'e sordular:

"Sen kimsin, ben kimim?"

Cebrail, eyitti. "Bir mahluksunuz, ben de bir mahlukum" dedi.

Mikail, İsrâfil, Azrail inandı. Fakat Azazil inanmadı.

Bunun üzerine Cebrail, "Geliniz göstereyim" dedi. Hep birlikte Cebrail'i takip ettiler. Zahiri, bâtını nurla dolu beyaz, dönen kubbe misali, asılı bir kandil gördüler. Yedi kapısı vardı. Fakat kapıları açılmadı.

Cebrail eyitti: "Ya Rab! Ne hal oldu?"

"Kandilin her kapısına bin bir gün hizmet etsinler" diye emir geldi.

Azazil de bin bir gün ibadet etti.

Nihayet kapı açıldı. İçeriye girdi. Bir vücut olmuş iki nur gördü. Tam bu esnada bir ses işitildi:

“Onura secde et!”

Azazil dedi ki: “Bu da yaratılmış bir vücut!”

Secde etmedi. stne tükürdü. Benlik yurduna oturdu. O tükürükten bir tevkil nesne bitti. Bu bir tavktı ki, nihayet şeytanın boynuna geçti. İşte şeytanın Âdem'e düşmanlığı buradan başlar.

Melekler, levh, kalem, arş, cennet, cehennem, gökler ve arzın hilkatinden  yüz yirmi dört bin yıl önce Tanrı, kudret eliyle kendi ışığının güzelliğinden bir avc nur yarattı. İşte bu nur, Muhammet ve Ali'nin nurudur, o nurdan Muhammet ve Ali yaratıldı.

Sonra, Allah, “Bana secde eyleyin” diye emreyledi. Dünya yıllarıyla yüz yirmi dört bin yıl, secde emrinde, Hakka hizmet ettiler.

Sonra, zahiri ve bâtını nur ile dolu Muhammet ve Ali'nin pırılıştısından bir inci yaratıldı ki, Muhammet ve Ali'nin nuru burada karar kıldı. Bu âleme “Âlem-i Umman” derler.

Bu Âlem-i Umman'da henüz Cebrail ve sair melekler yaratılmadan önce, biri diğerrinin üzerinde yetmiş bin şehir halk olundu. Her birinin genişliğı, dünyanın yetmiş misli büyüklüğünde idl. Her birine yetmiş bin mahluk yerleştirilmişti ki, bunlar melekler, insan ve cinden başka mahluklardı. Hak Teala “**Olun**” buyurmuş, o anda cümlesi halk olunuvermişti!

Bu mahlukların her biri yetmiş bin yıl ömür sürüyor, yedi farz,  sünnet üzere Hakkı birleyen, Hakka ibadet ve taatle meşğl oluyorlardı. Fakat bir zaman sonra içlerinden yol düşmanı, çirkin kokulu, sufi siyahında birkaçı, Hakkın emrine karşı gelip isyan etti. Allah'ın emrini kırdı. Muhammet ve Ali erknından ayrıldı. Hak Teala da kahrıyla o şehirleri birbirine vurup parça parça etti. İçindeki mahluklarla birlikte bir anda yok ediverdi.

Aradan zaman geçti. Hak gene bir tür yaratık halk etti. Yine Âlem-i Umman'da seksen bin şehir yarattı. Fakat bu şehirler evvelkilere nazaran kerekti. Her biri on bu dünya denli idi. Bütün bu şehirleri, kudret ve kuvvetiyle, hardal taneleri gibi, bir cins

hububatla doldurdu. Ve akabinde bir yeşil kuş halk etti. Ve bu kuş o tanelerden yılda bir tane gıda takdir eyledi.

Bu mübarek kuş, şehirlerin etrafında uçar, yılda bir tane yemek suretiyle kanaat ederdi.

Âkıbet, bütün şehirlerin tanaları tükendi. Artık yiyecek bir şey kalmamıştı. Kuşun ruhu vücudundan uçup gidince, Yüce Tanrı gene coştı. Kendi zatına tanıklık edecek insan biçiminde yüz yirmi bin latif yaratık halk etti. Bunların hepsi insanın atası Âdem'den gayri ve meleklerden evveldir. Fakat bunları birden değil de, birer birer halk etti. Ve her birine seksen bin yıl ömür verdi. Böylece bu mahluklar da bir bir gelip geçti, yok oldu.

Gene âlemde yalnız Muhammet ve Ali'nin nuru kaldı.

Bu açıklamalardan kolaylıkla anlaşılır ki, Alevi düşüncesinde, Muhammet ve Ali nuru, ebedidir. Bu durum, Yunus Emre'den günümüze değin bütün Alevi ozanların şiirlerine yansımıştır.

Kırkların Cemi

Alevilerdeki en önemli uygulama sayılan cem töreninin ve semahın kaynağı da şu söylenceye dayandırılmıştır.

Peygamber **Muhammet Mustafa**, Mirac'a giderken, yolda önüne bir arslan çıktı. Arslan yatmış, yolu kesmişti. O an, **“Amcamoğlu Ali, şimdi burada olsaydı bu arslanın hakkından gelirdi”** diye düşündü. Bu sırada bir ses duydu: “Yüzüğünü (hatemini) arslana ver...”

Peygamber yüzüğünü çıkardı, arslanın ağzına verdi. Orda nişan kaldı, arslan sakinleşti... Peygamber Sidretülmünteha'ya erişti. Dost dosta kavuştu. Doksan bin kelam söyledi. Otuz bini şeriat, otuz bini tarikat, otuz bini de hakikate aitti.

Miraçtan döndükten sonra Resul Hazretleri, Ashab-ı Suffa'nın kapısına vardı. Kırklar orada sohbet ederler idi. O Hazreti Resul, kapıya vurdu.

“Kimsin” dediler. “Nedir isteğin?”

Resul Hazreti eyitti:

“Peygamberim, aın kapıyı, içeri gireyim, siz erenler ile dem-l didar görelim” dedi.

İeridekiler:

“Bizim aramıza peygamber sığmaz. Peygamberliğini var ünı-metine eyle” dediler.

Hazreti Peygamber bunu işitip hemen geri döndü. Hak Teala Hazretinden ol vakit ses geldi ki:

“Ya Muhammet, ol kapıya var...”

Resul Hazretleri o sesi işitip derhal geri döndü. Yine geldi, ol kapının halkasına vurup kapıyı tıklattı.

İçeriden, “Kimsin?” dediler.

Hazreti Resul eyitti:

“Resulüm... Aın kapıyı, içeri gireyim, mübarek cemalinizi gö-reyim” dedi.

İeridekiler:

“Bizim aramıza Resul sığmaz ve hem bize gerek değildir” dedi-ler.

Resul Aleyhisselam bu sözü işitince geri döndü, diledi ki, fera-gat gele. Kendi makamına geri sakın ola. Tanrı'dan Peygamberin kulağına aynı ses erişti: “Ya habibim, var yine o kapıya, o meclise dahil ol. Kande gidersin, dön geri.”

Seyyid geri döndü. Geldi ol kapının halkasına el vurdu. İşaret eyledi. Yine dönüp geldiğini bildirdi:

Eyittiler ki, “Kimsin?”

Resul eyitti:

“Sırrıl kayyum, hadimül fıkarayım.”

(Yoksulların hizmetçisi olduğunu söyleyen Peygamberin o es-nada, “Ene biatihim, ene miskinim, ena fıkarayım.” dediğı de riva-yet olunur... Bu, “Yoksulum, sizlerden birisi ve sizlere uyanım” demek olur...)

Kırklar eyittiler:

“Merhaba! Ehlen ve sehlen” dediler. Yani, “Hoş geldin, kadem getirdin, gelmekliğin mübarek olsun” dediler.

Resul Hazretleri bismillah deyip ol kapıdan içeri girdi. Evveli sağ ayağını bastı. Baktı gördü ki, otuz dokuz sahabe otururlar. Meğer birisi taşraya çıkıp yiyecek bulmaya gitmiş idi. Selman Farisi derler idi ona. Meğerki Şah-ı Merdan Ali dahi ol muhabbette hazır idi. Bunlar, Resul hazretlerini görünce ayağa kalkıp kıyama durdular. Yer gösterdiler. Seyyid geçip, Murtaza Ali'nin yanına oturdu. Lakin Ali olduğunu bilmedi. Ondan sonra baktı; yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Meğer Fatıma Ana da orada imiş. Haber sorup eyitti:

“Sizler kimlersiniz, size kim derler?”

Eyittiler:

“Biz Kırklarız” deyip cevap ettiler.

Muhammet Mustafa dedi ki:

“Ben müşkilde kaldım. Sizin küçüğünüz ve ulunuz kimdir ve hanginizdir,” “Bizim ulumuz da uludur ve hem küçüğümüz de uludur” deyü. Kırklar cevap ettiler.

Hazreti Muhammet Mustafa eyitti:

“Ya hani biriniz eksik, noldu biriniz?” dedi.

Kırklar eyitti:

“Ya Seydullah, dışarı gitti. O, Selman'dır.” deyü buyurdular. Ve hem dediler ki, “Niçün sordunuz. Selman da burda hazırdır, hazır bil” dediler.

Hazreti Resul onlardan, bunun için bir nişan istedi. Ol demde, Şah-ı Merdan Ali mübarek kolunu uzattı ve birisi “destur” deyü ona neşter ve bıçak vurdu. Kan revan oldu, ol vakit, cümlesinin bileğinden de kan aktı. Bir damla kan dahi pencereden gelip meydana döküldü. Meğerki taşka çıkan Selman Farisi kolundan idi. Murtaza Ali'nin kolunu bağladılar, cümlesinin kanı durdu. Ol dem onı gördüler kim, dışardan, Selman Farisi geldi. Bir üzüm tanesi getirip seyyidin önüne koydular, eyittiler:

“Ey hadimül fukara, hadimlik edip, bu üzüm tanesini Kırklara kısmet eyle” dediler.

Seyyid, dura bakıp fikre düştü: “Bunlar kırk kişi, bu bir üzümü nice kısmet edeyim?” dedi. Derhal Yüce Tanrı'dan Cebrail Aley-

hisselam'a emroldu ki, "Habibim, fikirde kaldı. Tez yetiş, cennet ten bir nurdan tabak al, Habibim Muhammed'e ilet. Ol üzümü bu tabak içinde ezip şerbet eylesin. Kırklara bahşedip içirsin" dedi.

Cebrail Aleyhisselam, Cennetten bir nur tabak alıp Resul Aleyhisselam'ın huzuruna geldi. Hak Teala hazretlerinin selamın farrz kıldı. Ol tabağı önüne koydu:

"Şerbet eyle, ya Muhammet!" dedi.

Kırklar bakıp dururken onu gördüler ki, Seyyidin önünde bir nurdan tabak zahir oldu.

Gün gibi şule verdi. Seyyid o tabak içine su koyup parmaklarını la üzümü de şerbet eyledi. Kırkların önüne koydu. Hak Teala hazretinin bunda hikmeti var idi. Kudret zahir olsa gerek idi.

(Bu söylencenin değişik biçiminde üzümü yeşil benli bir elin ezip şerbet eylediği, bu elin de Hz. Ali'ye ait olduğu dile getirilir.)

Kırklar ol şerbetten içtiler. Cümlesi mesti elest oldular, kendilerini yavi kıldılar. Bunlara bir halet oldu ki, oturdukları yerden ayağa durdular. Bir kerre "Ya Allah!" deyip dest verdiler. Üryan ve büryan samaha girdiler. Seyyid dahi bunlarla semah ederken mübarek başından imamesi yere düştü. O imameyi aldılar, kırk pare kıldılar. Bellerine bağlayıp tennure ettiler.

Daha sonra Resul'ün çevresine toplanıp Miraç'ı sordular. Dediler ki: "Ya Resulullah, Hüda aşkına, bize hak süphane ve teala hazretlerinin sizlere beyan eylediği ne ise beyan eyle ki, bizler de işitetim"

O sırada Şah-ı Merdan Ali de yanlarına geldi. Peygamber baktı ki, Miraç yolunda önüne çıkan Arslan'a verdiği yüzük onun parmağındadır. O zaman hakikatı anladı. Ashabına dedi ki: "Gelin hakikate talip olun ki, Hakkın sırrına yakın olasınız" Ondan sonra, ashaplar eyittiler:

"Hakikat nedir beyan eyle göreyim" dediler.

Peygamber Hazretleri eyitti:

"Hakikat odur ki, evvel özünü kendi kendine yar-ı ihtiyar ile bir yere teslim edin. Onun emrine iradet getirin" dedi.

Ashaplar, Hazreti Resul'e eyittiler:

“Biz dahi biat kılmaya, iradet getirmeye geldik” dediler.

İkrar edip talip oldular. Resul Hazretleri buyurdu ki:

“Ya ashaplar, hakikat Ali hakkındadır. Varın, Hazreti Ali'ye iradet getirin” dedi.

Cümle ashaplar vardılar, Hazreti Ali'ye biat kıldılar, talip olup iradet getirdiler.

Hazreti Resul buyurdu, iki adamı birbiriyle müsahip ettiler. Peygamber Aleyhisselam, Ali ile müsahip ve kardeş oldu. Birlik manasını gösterdiler. Peygamber Aleyhisselam kendi mübarek eliyle kuşağını açtı. Ali'yi bağrına bastı. İkisi bir gömleğe girdiler. Baş iki, gövde bir oldu, gördüler. Peygamber, Hazreti Ali hakkında bu hadisi okudu:

“Lahmike lahmi, demmike demmi, ruhike ruhi, cismike cismi” dedi. Yani, “Ali'nin eti benim etim, kanı benim kanım, ruhu benim ruhum, cismi benim cismimdir.”

Âdem'den Hatemülenbiya'ya gelinceye değin, yol-erkân yok idi. Muhammed Mustafa ve Aliyyel Murtaza cümleye rahmet geldiler, dini zahir eylediler. Erkân koydular. Şeriat zahir oldu. Tarikat ve hakikat sırroidu. Şeriat Muhammet'in oldu. Tarikat ve hakikat Ali'nin şanına geldi.

Bu anlatılan öykünün tümü söylenceden oluşmaz. Gerçekle gerçeküstü iç içe girmiş ve bu yolla Alevi felsefesinin temellerinden birisi atılmıştır. Dikkat edilecek olursa, burada, temel olan insandır... Kadın dışlanmamıştır. Ama o cinsel öge olmaktan çıkarılmış; ermiş derecesine yükseltilmiştir. Kadın erkek farkı olmadığı gibi, büyük küçük farkı da ortadan kaldırılmıştır. İslami motifle yoğrulan bir felsefenin şeriat anlayışı ve katılıkla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Bu söylencede, İslamiyetin son derece mütevazı ve o derecede yumuşak, insancıl, eşitlikçi bir yorumu ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu söylenceyi, bir masal gibi değerlendirmek yerine, bunun içine yerleştirilen Alevi inancını anlamaya çalışırsak, Aleviliğin sırlarından birisini çözmüş oluruz.

Sufilik Evsafı

Alevi yoluna girmiş, yolun kurallarını uygulayan kişilere **sufi** de denilir. Sufiliğin özelliklerini, *Buyruk* şöyle anlatıyor:

Sufi olan kimsenin oturduğu döşek onun postudur. Ve evi cennettir. Ve müminler melektir. Ve Müslimler huridir. Ve taamları (yiyecekleri) cennet taamıdır. Ve içtikleri su, cennet şarabıdır. Ve giymiş oldukları esvap cennet hüllesidir. Ve yaktıkları چراغlar (delil) hak cemalidir. Söyledikleri nutuklar kelâm-ı âzimdir (Tanrı sözü). Verip aldıkları nefes Hak Teala'nın mübarek adlarıdır.

Ve dahi talibin ve pirin ve mürşidin ve rehberin ocağı; Sufi'nin Mekkesi ve Medinesidir. Ve evlerinin eşğine niyaz eden sûfiler bin bir kerre hacı olur. Büyük ve küçük günahlardan kurtulup gerçek temiz olur. Ve o sufi, halk içinde gökteki meleklerle benzer ve cennette huriye benzer. Ve yıldızlar içinde Ay ile Güneşe benzer. Ve âdemler içinde enbiyalara benzer. Ve dahi sufiler, sular da ab-ı hayattır. Zemzem'e benzer. Ve taamlar da bala ve helvaya benzer. Ve yemişler de hurma ve elma ve incire benzer. Çiçekler de güle benzer ve tutiyaya benzer. Ve sûfi ilimlerde Kelam-ı Kadim'dir. Ve dahi sûfilerin yüzleri Mushaf-ı Şeriftir (Kutsal Kuran'dır.) Yedi hat ve yedi Fatiha'dır. Nefesleri binbir isimdir. Ve zülûfleri on ikidir. Ve etleri üç yüz altmış altı harftir. Kelam-ı Kadim'in (Kuran'ın) sözleri, onun yüzündeki çizgilerdir.

Sûfilerin ve müminlerin ve müslümlerin birbirlerinin yüzlerine bakışları, Kuran okumak ve birbirine ulaşmaktır. Vaktinde âşık, maşuka ulaşmaktır.

Amma sufi odur ki, dört kapının, kırk makamın, on yedi erkânın hizmeti onda mevcut buluna. Yâni, sufinin tevhidi mürşidine secde edip hak evinde müşahede edip hakka yetmek yani özünü tanımak olur.

İmdi, cahil bu hikmetleri görür, küfür bilir. Bir âdemin küfrü gitmedikçe imanı tamam olmaz. Ve sûfinin orucu, mürşidine temenna vermektir (saygı, selam). Ve zekâtı, mürşidine niyaz vermektir. Ve hacı; mürşidine tecellâ eylemektir. (Mürşide görünmek, onu yürekte duymak.) Ve sûfinin gazası, mürşidine can-ü

gönül ile başını ve canını vermektir. Sufinin kıblesi ve Kâbesi mürebbinin ve rehberin yüzüne bakmaktır.

Ve dahi, bir sûfi bir safinin evine varsa, ayakları ile ettiği günahlardan halas olur.

İkinci: Bir Sûfi bir sûfinin eline öpse, elleriyle ettiği günahlardan halas olur (kurtulur).

Üçüncü: *Bir sufi, bir sufinin sıtık ile yüzüne baksa, gözleriyle ettiği gûnahtan halas olur.*

Dördüncü: *Bir sufi, bir sufiyle birbirini sevip gönül verseler, gönül ve kalbi ile ettiği günahlardan halas olur.*

Beşinci: Bir sufi, bir sufiye dünya taamı (yemeği) yedirse, Hak Teala ol sufiye Cennet taamından yedirir.

Altıncı: *Bir sufi, bir sufinin evine gelse, yüzbin rahmet, yüzbin bereket, yüzbin hayrû hasenat gelir.*

Yedinci: *Bir sûfi bir sûfiye güleryüz gösterse, o sûfinin evinden ve köyünden yüzbin türlü kaza ve bela gider.*

Sekizinci: Bir sufi bir sufi ile sohbet kılrsa, Hak teala yer meleklerine ve gök meleklerine ve cennet hurilerine, Ay ve Güneş'e ve yıldıza demiş ki: "Bu benim sufi kullarımın zevklerine ve safalarına temaşa edin" Ve yer melekleri ve huriler ve enbiyalar, Ay ve Güneş ve yıldızlar, cümlesi, secde edip "Bu sufiler ki birbiriyle oturup sohbet eden kullarıdır, bunların kadir ve kıymetini bize de ver" diyeler. Hallerini arz edeler.

Hak teala hazretleri diye ki: "Bu sufiler birbiriyle secde ederler. Benim Güruh-ı Naci ve minhaci kullarımdır. Sair sufiler, taş ve toprağa ve divara secde ederler. Bunlar birbirlerini görüp muhabbet ederler; bana secde ederler. Her kim beni isterse işbu kullarım ile otursun. Sanki benim ile durmuş ve oturmuş gibidir" der.

İmdi yedi deryalar mürekkep olsa, ağaçlar kalem olsa ve yedi kat gök kâğıt olsa, tamamen insü cin kâtip olsa sufi ve naci kullarımın bir zerre kadar tabakasının vasfını yazıp tamam edemezler.

Ve dahi, bir sufi, bir Müslümini haksız kazanç eylemeğe gönderse, sonra malına tamah etse. Şeriatta hımara bindirip, yüzüne kara çekip köyden köye ve şehirden şehre gezdirmek lâzımdır. Ve

tarikatta başından tacın ve arkasından hullelerin ve elinden ası sını alıp ta ebed merdud edip (sonsuzda değin sürgün edip) kabul etmeyeler. Ve maarifet kapısında ve cemde bir sofrada ol kimse ile oturmayalar. Ve ölürse namazını kılmayalar. Ve hakikat kapısında ol kişiye secde ettirmiyeler. Ve dahi peygamber ise onu mmet olmıyalar. Çünkü rızasız lokmasın yedi.

Ve dahi bir sfi bir sûfinin hatırın yıkıp incitse... O yıktığı hatırı yapmayınca, ol sufiyi mürşit ve stad ve pir ve rehber ve mrebblı kabul etmeyesin...

Ve dahi bir sufının kendi ile pirin arasında bir günah olsa, pır günahından geçip affeylese ol kimseye pir, sfi günah sormak erkân değildir.

(...)

İmdi, beş nesne ile sufilik etmek erkân değildir.

Birinci: *EĞer sufilik saz ile olsaydı; puşalar ve ozanlar onu hiç kimseye vermezlerdi.*

İkinci: *Avrat ile kız ile gelin ile de olsaydı sufilik, engi ve şirin hatunlar onu hiç kimseye vermezdi.*

c: *Sufilik secde ve scut ile olsaydı ve namaz ile olsaydı zahitler ve bitler hiç kimseye vermezdi.*

Dördüncü: *Sufilik, eğer bir yerde erkekler cem olup oturmak ve glmek ve şarap, rakı içmekle olsaydı, onu bekriler ve tiryakiler hiç kimseye vermezlerdi.*

Beşinci: *Hırsızlıkla olsaydı; cepiler, hırsızlar, eşkıyalar kimseye vermezdi.*

İmdi malm oldu ki, sufiliğin aslı ayin-i erknca, edep ile ve hayâ ile ve fark ile ve mizan ile ve yakınlık ile ve itikat ile ve icazet ile ve iradet ile ve hizmet ile ve rıza ile ve aşk ile ve muhabbet ile ve erkân ile ve ustad ile ve mrebblı ile ve musahip ile ve şına ve kazanç ile ve meşrep ile ve ltf- kerem ile olur. Sufilik, cevriye ile sistem ile cefa ile zul ile olmaz. Mürşidi kmilin ve stadın ve ayin-i erkânın sır nefesi budur.

Üç Sünnet Yedi Farz

Alevi yolunun dinsel cephesinin anlaşılması için, sünnet ve farz kavramının da basit olarak bilinmesi gerekir. Bu sünnet ve farzlar, insanların eğitimlerinin bir aracıdır.

Buyruk'ta şöyle açıklanıyor sünnet ve farz:

Birinci sünnet budur ki; daima Allah'ın kelamı dilinden gitmeye. Kelimeyi tevhit kalbinden gitmeye. İkinci sünnet budur ki; kalbinden adaveti (düşmanlığı) gidere. Üçüncü sünnet budur ki; eğer talip bin ise bir gibi otura, hemen biri söyleye.

Birinci farz budur ki, zahit dinini şeytandan nice sakınırsa, tarikah ehli de yolunu, dinini öyle sakına.

İkinci farz budur ki, dest-i kudret makamına iletmış ola. Yani candan geçse, haktan dönmeye.

Üçüncü farz odur ki dünya kendine zerre kadar gelmeye.

Dördüncü farz oldur ki halifeden tövbe ala.

Beşinci farz oldur ki halifeden, musahip hakkını cemiyete yedire.

Altıncı farz oldur ki halifeden hırka giye.

Yedinci farz oldur ki halifeden tac kullanmaktadır.

Ve dahi, sufiliğin bir şartı dahi vardır. Şart odur ki özün meşayih yetüre.

İmdi, üç sünnet yedi farz üzerine olmayan sufiye, sufi deyip inanmayasın.

On İki Farz

On ikiden **birinci**, haktan korkmaktır. Yani talibe gerektir ki evvel hakkına doğru sözlü ola. Ve doğru işli ve helâl lokmalı ola.

İkinci: Kimseye haksız söz söylemeye. Kamu halka bir göz ile baka. Kendi özünü cümleden aşağı gözleye.

Üçüncü: Halka şefkat ve nasihat kıla, edep ile ola. Yol ve erkâna can ve baş vere.

Dördüncü: Ehli tazarru ola. Yani âdemi aziz göre ve izzet ile her birine hürmet kıla, hakir tutmaya.

Beşinci: Rızaya teslim ola. Tanrı'dan gelene razı ve belalarını sabır ede ki hakkı inkâr etmeye.

Altıncı: Tevekkel ola. Dünya işlerine çok önem vermeye...

Yedinci: Her şeye tahammül kıla. Hak Teale görücüdür.

Sekizinci: Haktan sakınır ola ki, kazai asiman erişmeye.

Dokuzuncu: Kanaat ehli ola. Aza kanaat ede ki, çoğu bula.

Onuncu: Haktan gelecek rızkı için gam yemeye.

On birinci: Uzlettir. Halka karışmamak gerektir.

On ikinci: Talip olanda hak sermayesi ola.

ALEVİLER'İN KUTSAL YERLERİ

Hacıbektaş Dergâhı

Hacıbektaş ilçesi Alevilerin en kutsal mekânlarındanır. Çünkü Anadolu evliyalarının en ulusu sayılan Alevilerin “Büyük Pir” dedikleri Hacı Bektaş Veli burada yatmaktadır. Onun kabri çevresinde, içinde cem evinin de bulunduğu büyük bir külliye oluşturulmuştur. Burası yüzyıllarca bir üniversite gibi çalışmıştır.

Alevi-Bektaşî kesiminin ziyaret yeri olan **Hacıbektaş**'taki bu kutsal mekân bugün müze halindedir.

Türk kültürünün en özgün örneklerinin saklandığı Hacı Bektaş Dergâhı üç avludan oluşur. Dergâhın içine Yeniçeri ocağını kaldıran II. Mahmut tarafından zorla bir mescit de yaptırılmıştır.

Hacı Bektaş Dergâhı, bugün tüm Türkiye Alevilerinin baş merkezi haline gelmiştir. Burada Ağustos ortasında yapılan 3 günlük tören ile Alevilik tüm dünyaya tanıtılmaktadır.

Abdal Musa Dergâhı

Antalya'nın **Elmalı** ilçesi **Tekke** köyünde bulunan Abdal Musa Dergâhı da Anadolu Alevilerinin en kutsal yerlerindendir.

Bu tekkede Hacı Bektaş soyundan ve Hacı Bektaş'a bağlı olan Abdal Musa Sultan yatmaktadır.

XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı söylenen bu Türk ereni de Horasan erenlerindendir.

Bursa fethinde bulunduğu ve meşur Geyikli Baba ile karşılıklı kerametler gösterdiği rivayet ediliyor. Müritleri arasında **Kaygusuz Abdal** bulunur. Rivayete göre, geyik biÇimine girerek **Kaygusuz**'u peşine takan ve onu müritleri arasına alan **Abdal Musa**'ya, **Kaygusuz**'un babası Alanya Bey'i öfkelenmiş, onu ateşte yakmak istemiş ama **Abdal Musa** müritleri ile beraber hiÇ korkmadan iÇine atlayıp, ateşi söndürmüş. Elmalı'nın güneyinde adına bir zaviye kurulmuş ve bu zaviye Alevilerin önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Anadolu'da yürütülen cem törenlerinin sistemli olarak ilkin **Abdal Musa Dergâhı**'nda yapıldığı ileri sürülebilir. Çünkü cemii bir türü **Abdal Musa Cemi** diye bilinmektedir.

Karaca Ahmet Sultan Dergâhı

Türkiye'de, Hacı Bektaş Dergâhı'ndan sonraki en büyük dergâhtır. İstanbul'un şkdar ilĐesindeki bu dergâh, 700 yıldır Alevi-Sünni bütün halkın ortak ziyaret mekânı olmuştur.

Burada yatan Karaca Ahmet, Hacı Bektaş Veli soyundan olup "gözcü" görevindedir. Karaca Ahmet Sultan, Horasan Erenleri grubundandır. O, Anadolu'nun gzcsdr. O, aynı zamanda cemdeki 12 hizmetten birisini yürüten gözcü makamının da sahibidir.

Karaca Ahmet Sultan, Türk toplumunun ilk ruh hekimidir. Bu yüzden onun dergâhı şimdi de, hastaların ziyaret ettiği mekânlarıdır.

Bugün İstanbul'daki Aleviler Karaca Ahmet Dergâhı'nı ziyaret edip kurban kesmektedirler.

Bu dergâh 33 yıl önce kurulan dernek tarafından yeniden canlandırmış ve ağdaş bir mekân haline getirmiştir. Karaca Ahmet Sultan Dergâhını bir kültür kurumu haline getirmek iÇin çalışmalar sürmektedir.

Şahkulu Sultan Dergâhı

İstanbul'daki en büyük iki Alevi-Bektaşî dergâhından birisi Şahkulu Sultan Dergâhı'dır.

Bu dergâh İstanbul Göztepe'de Merdivenköy bölgesindedir. Kuruluşu II. Osmanlı padişahı **Orhan** dönemine değin gider. **Orhan**, babası gibi Alevileri **Alp Erenler** adı altında örgütlemiş ve uçlara yollayarak onlar aracılığıyla Bizans topraklarını ele geçirmiştir.

Alp Erenlerin Ahilik adı altında fütüvvet (yiğitlik) örgütü içinde yer aldıkları bir gerçektir.

Orhan zamanında **Merdivenköy** bölgesi Bizanslılardan alınmış, buraya bir Ahi tekkesi kurulmuştu.

Aleviliğin esnaf teşkilatı içinde bir kolu olan Ahilik, uzun yıllar İslam dinini yaymak için savaşçı yetiştiren bir kurum olmuştur.

Merdivenköy'deki bu tekke de başlangıçta Ahiler için kurulmuş ve **Ahi Hasan** tarafından canlandırılmış ama daha sonra gelen **Şah Kulu Sultan** burayı gerçek bir bilgi merkezi ve okul durumuna getirdiği için ve kendi kabri de burada bulunduğundan bu yere Şah Kulu Sultan Tekkesi denilmiştir.

Karaca Ahmet Sultan gibi Bizans çevresinde şehit düşen Alevi ulularından olan **Şah Kulu Sultan**'a ait tekke, özellikle 1826'daki Alevi-Bektaşî katliamından sonra kapatılmış, daha sonra yeniden açılmış ama bakımsızlıktan yıkılmaya bırakılmıştı. Bu dergâhı onarmak için Aleviler İstanbul'da dernek kurarak **Şah Kulu Sultan Dergâhı**'nı yeniden canlandırıdılar. Canlandırma çalışmaları artarak sürmektedir.

Seyyit Battal Gazi Dergâhı

Bu dergâh alan olarak Türkiye'deki en büyük hacme sahip Alevi dergâhıdır.

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde bulunan Battal Gazi Dergâhı Alevilerin ulu bildikleri ve Ehlibeyt soyundan saydıkları Seyyit Battal Gazi'nin (675-740) yatırının bulunduğu yerde 1208 dolaylarında kurulmuştur.

Bu dergâh yüzyıllardır işlemektedir.

Hasan Dede Türbesi

Ankara'ya bağlı **Hasan Dede** kasabasında yatan XVI. yüzyıl Alevi büyüğü ve ozanı **Hasan Dede** için kendi adıyla anılan kasabada yatır oluşturulmuştur. Alevilerin ziyaret yerlerinin onenilllerinden olan bu yatır, ne yazık ki yeterince bakımlı değildir.

Hamza Baba Derg hi

İzmir Kemalpaşa'da bulunan bu derg hin kurucusu Hacı Bektaş Veli müritlerinden Hamza Baba'dır.

Veli Baba Sultan Yatırı

Isparta **Senirkent** İlçesi'nin Uluğbey Kasabası'nda XVII. yüzyıl Alevi büyüklerinden **Veli Baba Sultan**'ın yatırı vardır. Burası da bölgenin onemli ziyaret yerlerinden birisidir.

Hacim Sultan Türbesi

Koluık Hacim Sultan denilen kutlu kişi Hacı Bektaş Veli'nin ardası idi. Yatırı, Uşak'ta **Susuz**'dadır.

Sarı Saltık Yatırı: 1296 yılında Hakka yürüdüğü tahmin edilen ve **Hacı Bektaş Veli**'nin ardası (halifesi) sayılan **Sarı Saltık** (Saltuk) Romanya'nın **Babadağ** bölgesinde yatmaktadır. Anadolu'da ve Balkanlarda Sarı Saltık'ın başka makamları vardır.

Otman Baba Türbesi: 1478'de Hakka yürüyen **Otman Baba** Bulgaristan'ın Haskova (Hasköy) ilinde yatmaktadır. Bugün de işlek bir dergâhtır.

Akyazılı Sultan Yatırı

XVI. yüzyıl Alevi-Bektaşi ulularındandır. Yatırı Bulgaristan'da Rusçuk Kemaller İlçesi Mumcular Köyü'ndedir.

Bulgaristan'ın her tarafına yayılmış yüzlerce Alevi tekkesi bulunmaktadır. Bu tekkeler Jivkof yönetiminin gitmesinden sonra yeniden açılmaya başlanmıştır.

Seyit Ali Sultan Tekkesi

1402 dolaylarında hakka yürüyen (ölen) Bektaşî ulusudur. Yatırı Yunanistan'da **Dimetoka**'da kendi adıyla anılan **Kızıldeli** ırmağı kıyısındadır.

Gül Baba Yatırı: 16. yüzyılın bu Bektaşî dedesinin yatırı Macaristan'ın en tanınmış ziyaret yerlerindendir. Burasını Hristiyanlar da bir azizi ziyaret eder gibi ziyaret etmektedirler.

Yunanistan gibi Girit adasındaki üç kentte de eskiden kuvvetli Bektaşî dergâhları vardı ama bunlar Yunan milliyetçileri tarafından yok edildiler.

Arnavutluk dergâhları: Arnavutluk'un yüzde sekseni Bektaşîdir. Burada pekçok Bektaşî dergâhı ve tekkesi bulunmaktadır. Komünist sistemde yasaklanan Bektaşî dergâhları hızla açılmaktadır.

Yugoslavya'da Bosna bölgesinde de Bektaşî tekkeleri ve yatırıları bulunmaktadır.

Balkanları boydan boya kaplayan Alevi Bektaşî tekkeleri ve dergâhlar, buralarda Türk kültürünün korunma ve yaşatılma üsleri gibi çalışmışlardır. Millî kültürü en çok bu bölgedeki Alevi nüfus yaşatmıştır. Bulgaristan'da 1985'te başlatılan Bulgarlaştırma kampanyasına da ilkin Alevilerin çoğunlukta olduğu bölgelerden başlanılmıştır. Bulgarlaştırmaya karşı en büyük direnişi, **Rahmanlar** Kasabasındaki Aleviler göstermişlerdir. Burası tanklarla basılmış ve pek çok insan öldürülmüştür. **Rahmanlardaki** Aleviler, Jivkof yönetimine karşı nasıl yiğitçe direndiklerini bizzat bize anlatmışlardır.

Anadolu'daki Diğer Yerler:

Aleviler insanı kutsal bildikleri için, iyi işler yapan her Alevi büyüğünü saygıyla anmışlar ve orada bir tekke oluşturmuşlardır. Her ilde en az dört beş tane böyle yatır vardır. Malatya'da Hıdır Abdal Dergâhı. Niksar'da Hüseyin Gazi Türbesi, Malik Gazi Türbesi, **Polat Gazi Türbesi** (Polat Tekke) 'Erbaa'da: **Keçeci Baba** (nemli bir ziyaret merkezidir.). Tokat-Sivas arasında **Hubyar Sultan** ve birçok yatır; Amasya'da birçok yatır; bu arada **Baba İlyas Horasani** yatırı.

Türkiye'de Alevilerin kutsal yerlerinin sayısı 500' geçer.

Dünya Alevilerinin kutsal mekânlarının başında gelen yerler:

Kerbela: Burada İmam Hüseyin'in kabri bulunur. En çok ziyaret edilen noktadır. şehitler şahı'nın mekanı, Irak sınırları içinde dir.

Necef: Irak'tadır. Burası Hazreti Ali'nin makamıdır.

Meşhed: Sekizinci İmam Rıza'nın makamıdır. Burada çok büyük bir külliye yaratılmıştır. Muhteşem bir yapılar btn ile dünyanın en büyük dergâhı sayılabilir.

Kum: İmam Rıza'nın kızkardeşi **Hazreti Masume**'nin yatırının bulunduğu kent.

Erdebil: Anadolu Aleviliğinin asıl önderi **şah İsmail** ile ailesinin kabirlerinin bulunduğu İran kentidir. Eskiden bazı Anadolu Alevileri Hac olarak buraya giderlerdi.

SON SÖZ

Anadolu'daki Alevilik; büyük bir milletin kendi kimliğini korumak ve geleceğe aktarmak için verdiği ideolojik ve kültürel mücadelenin yarattığı bir model oldu. Osmanlı tarihinin yeniden ve doğru olarak yorumlanması sonucunda; devlet tarafından hedef alınan kitlelerin Türkler olduğu görülecektir. Türkleri de temsil eden Aleviler; eski deyişle Kızılbaş Türkmenler oldular.

Bu yüzden de İstanbul yönetimi ve onun çarkını çevirenler; Türk'ün katledilmesi yolunda görüş bildirdiler. Önceden de aktardığımız üzere, daha 1492'de; Topkapı Sarayı'nda genel sekreter olan Hafız Hamdi Çelebi (Kadimi) şöyle diyordu: "Ey Kadîmî; Türk'e hiç olma yakın /Sözleri inciden bile güzel olsa/Sakın olma Türk'e yakın, asla/Başını kes, kanını dök hiç üzülme/ Baban bile olsa Türk'ü öldür."

Şeyhülislam da Allah adına karar verip, "Kızılbaş öldüren cennete gider!" diyerek katliama yol verdiler. Yetmedi; "Kızılbaşlar, mumsöndü yaparlar; kestikleri yenmez!" biçiminde iftiralar uyduruldu. Türk milletinin geleneğini-göreneğini, dilini, sanatını, yaşam tarzını yaşatan kitleler "yasadışı, kötü, haksız, pis, sapkın" ilan edildiler. Türk adı altında Kızılbaşlar (Aleviler;) Kızılbaş adı altında Türkler; yok edilmesi gereken yığınlar olarak damgalandılar. Onlar; Bunca baskıya kırıma karşın kimliklerinden dönmediler. Ve bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan "kültür"ü geçmişten bugünlere getirdiler.

Bu yüzden; hem dayanışmacı, eşitlikçi, halkçı yapılarıyla sosyalist oldular; hem de millî kimliğin en saf ve en kararlı taşıyıcıları olarak gerçek milliyetçi oldular.

İslam'ı da şekle göre değil; doğuş özüne uygun olarak yaşadıkları için de kendilerini mümin saydılar. Kendilerine zahiri İslamcılardan gelen eleştirilere, küfürlere de hiç aldıriş etmeden ata yolunda yürüdüler.

Bugün de aynı süreçten geçiyoruz. Cumhuriyetle şekillenen modern Türk kimliğine en kararlı biçimde Aleviler sahip çıkıyor. Laik ve çağdaş bir devlet modeli; Kızılbaş Türklerin tarihsel yaşam modelleriyle bire bir uyuyor. Bu bağlantıyı yok etmek isteyenler; Alevi toplumunun kafasını karıştırarak onu geleneksel yolundan çıkartmak istiyorlar.

Umarım ki sunduğum bilgilerden sonra Alevilik tartışmaları biraz daha netleşecek ve gidilecek yol daha belirgin hale gelecektir.

ALEVİLİKTE KULLANILAN ÖNEMLİ DEYİMLER

Aba: Ceket, hırka. Al-i Aba: Hırkanın altındaki aile: Burada Hz. Muhammed'in, Ali-Fatıma-Hasan-Hüseyin dörtlüsünü abasının altına alıp "İşte benim Ehlibeytim -ailem-" demesinin anlatımı vardır.

Abdal: Kendini hak yoluna adanmış derviş. Dünyacı nitelikleri terk etmeyi anlatan bu terimi büyük Alevi ozanları bir övünç sıfatı olarak almışlardır. Melameti bir tavrı da dile getiren abdal, sıradan dervişten daha üst düzeydeki bir makamı anlatmak için kullanılır.

Abdest: Alevilikte iç temizliği... Abdest almak; insanın içindeki kötü düşünceleri atması, fenalıklardan arınmasıdır. Görülecek Aleviler, cem törenine boy abdesti alarak, yani dış yüzü de temizleyerek gelirler.

Âdem: İnsan... Adam... İlk insan, ilk peygamber. Tanrı toprak çamurunu kudret eliyle yoğurmuş ve ona kendi ruhundan üfleterek Âdem'i yaratmıştır...

Ahsen-i Takvim: İnsan. Kutsal kitaplarda, insanın en güzel biçimde yaratıldığına ilişkin işarettir.

Tanrı'nın insana benzediğini, insanın Tanrı'nın parçası olduğunu anlatmak için kullanılan terim.

Akıl: Tanrı'yı bilme gücü, yetisi... Akl-ı maaş: Maddeyi, görünürü bilme yetisi. Akl-ı maad: Ruhsal dünyayı bilebilme yetisi. Akl-ı kül: her şeyi kavrayabilme gücü. Peygamberin velilerin aklı.

Alemi Berzah: Bu dünya ile öbür dünya arasındaki bir geçit, durum, konum. Bilgide, ikircikli olmak. Gerçek dünya ile sanal dünya arasında kalış.

Alem-i Kübra (Büyük Âlem): İnsan... Buna, âlem-i ulvi (kutsal âlem) de denilir.

Âlem-i Sugra (Küçük Âlem): Hayvan... Buna, âlem-i süfli de denilir. (Başka bir yoruma göre, büyük âlem evren, küçük âlem de insandır.)

Ana: Dedenin karısı. Derviş Bektaşilerinde, dedebaba eşine, Ana Bacı Sultan derler.

Anasır-ı Erba: Dört Ğe. Toprak, su, hava ateş. Tasavvufta dört oluşu anlatır ki sonu toprak oluştur.

Arafat Dağı: Âdem ile Havva'nın cennetten sürüldükten sonra geldikleri kabul edilen Mekke yakınındaki dağ. Aleviler, Hacı Bektaş Veli aracılığıyla Arafat Dağı olgusunu Anadolu'ya taşı mışlardır. Hacıbektaş'taki Arafat Dağı bunun göstergesidir. Zemzem suyu da aynı biÇimde Hacıbektaş'a taşınmıştır. Böylece Anadolu'da bir tür Kâbe olgusu yaratılmıştır.

Âşık: Cem ayinlerinde nefes, düvaz gibi dinsel besteler okuyan halk ozanı (Zakir, guyende). 12 Hizmet'ten birisi de zakirliktir. İslam ncesi ozanların (oyun,bahşı vb.) devamdırlar.

Aşk olsun: Selamlaşma sözüdür. Her işte aşk gerektir, diye ilk temenni olarak bu söylenir. Karşılığı: Aşkın cemel olsundur. Buna Cemalin nur olsun denince, diğeri, nur üstüne nur olsun der.

Aleviler, selama karşılık Eyvallah da derler.

Aşura: Muharrem ayının 10'u. Bu tarihte, (Bugünkü miladi takvimde 680 yılı 10 Ekimi'ne denk düşüyor) İmam Hüseyin şehit edildiği iÇin Aleviler tuttukları matem orucunun sonunda aşura orbası (İmam Hüseyin yemeği) pişirip yerler. Muharrem orucuna, Kurban Bayramı'ndan 20 gün sayılarak başlanır. 20. günün akşamı oruca niyet edilip 21. gün oruğlu olunur.

Ayak mühürlemek: Mürşit (dede) karşısına gelince, sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koymaktır. Peymaneye geÇmek de denir.

Bektaş: Hacı Bektaş Veli'yi yol büyüğü tanıyan ve dede olarak da onun soyundan gelenleri kabul eden Aleviliğin bir bölümü... Takıyye gereği Aleviler kendilerine kent merkezlerinde ve dene-timin yoğun olduğu yerlerde Bektaş demişlerdir.

Beline sahip olmak: Bu ilkenin en aÇık hedefi, insanları başkasının karısına kızına bakmaktan, kadınları da edepli olmaya ağırmaktan ibarettir. Bir cinsel perhiz söz konusu değilse de, herkesi kendi helallisi ile birlikte olmaya çağıran, gayrimeşru ilişkile-re karşı olan bir ilkedir. Bu ilkeye uymayan Aleviler düşkün sayılırlar, ceme alınmazlar.

Beline sahip olan Alevi; kadın erkek uğurumu aşarak insan olmada birleşmiş; erkek-kadın farkının bulunmadığı Kırklar Meclisi'nden bin bir türlü sanat yaratmıştır.

Beytullah: Allah'ın evi, Kâbe. Alevilikte insanın gnl.

Bismişah: Bismillahirrahmanirrahim'den kinaye... Şah'ın Hz. Ali'nin ismiyle... İşe başlarken yapılan bir küçük duanın girişidir. Peşinden, "Allah, Allah!" denilir.

Budala: Abdallardan önceki mertebe. Bu terim, Alevi ozanlarınca, kutsal bir sıfat olarak kullanılmıştır.

Cünub: Pirsizlik. Sözden dönme.

Çar unsur: Dört öğe... Varlık; ateş, su, yel, toprak denilen dört öğeden oluşmuş sayılır.

Çerağ: Işık, kandil, mum. Mum yakmaya, çerağ uyarmak; söndürmeye, sırretmek denir. Çerağa delil de denir. Cemlerde çerağ genellikle kurbanın yağından yapılır.

Dar: Alevi cemleriyle ilgili temel kavramlardandır. Dar, meydan veya darağacı anlamına kullanılır. Dara durmak deyimi; Alevilerde, halkın ve dedenin önünde canından geçmek, canını başını yol uğruna vermeye hazır olmak anlamında kullanılır. Dara çekmek deyimi ise, hatalı görülen birisini sorgulamak, yargılamak, gerekirse cezalandırmak üzere meydana getirmek anlamındadır. Dar duruşu Dar-ı Mansur, Dar-ı Hüseyin; Dar-ı Fazlı; Dar-ı Nesimi biçimindedir.

Dede: Dedelik kurumunun başı olan kişi. Bugün çıkış kaynaklarına göre dedeler üç grupta toplanabilir: 1- Çelebiler: Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelenler (bel evlatları) 2- Soyları 12 İmam'lara çıkan ocaklardan gelen dedeler. Bunlara "Ocakzade" denilir. Sufi Sürekleri de bu gruba girer. 3- Hacı Bektaş'ın manevi evlatları olan dedebaba grubu. Bu grup, kentlerdeki Alevi Bektaşî kesiminin bir bölümünü yönlendirmiştir

Delil: Alevilikte cem meydanındaki kandil, çerağ. Genellikle çerağ veya delil kurbanın eritilmiş içyağının içine fitil yerleştirilerek yakılmasıyla yapılır. Dedebabalıkta mum vardır.

Dem: İslam öncesi dönemin tolu'sunun tarikatteki karşılığıdır. Bektaşîler içkiye dem derler. Dem görmek, içki içmektir. Demlenmek de aynı anlama gelir.

Dergâh: Alevi büyüklerinden birisinin kabrinin bulunduğu ve çevresi kapatılmış, cemevi ve okul durumuna getirilmiş ev. Astane. Büyük tekke.

Derviş: Varlığından geçip gerçeği arayan insan. Dünya varlığını düşünmeyen, kendisini yola vermiş Alevi. Talibin eğitilmiş biçimi...

Diline sahip olmak: Yalan söylememek, insanları sözle birbirlerine düşürmemek; kov ve gaybette bulunmamaktır. El ile can yakıldığı gibi dil ile de yakılır. Bunu ifade için Şah Hatayı, “Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı” demiştir. Diline sahip olmayı, Aleviler geliştirerek, herkese tatlı dil ile hitap etme seviyesine yükseltmişler; böylece yasağı, güzelliğe dönüştürmüşlerdir.

Dinlendirmek: Bir mum veya ocağı söndürmek. Mum ve çerağ, asla üflenerek, dinlendirilemez. (Bunda Hacı Bektaş Veli'nin çerağ üfleyince bütün Rum (Anadolu) erenlerinin çerağlarının dinlenmesi öyküsü ile ilgili bir incelik vardır).

Dolu (Tolu): Şamanizmde kurban ve kutsal içki. Alevilikte kurbanı da kapsayan içki. Kırklar Meclisi'nde sunulan üzüm suyu.

Dört Unsur: Ateş (Emmare), yel (levvame), su (mülhime), toprak (mutmaine): Bu dört öge, insandaki dört nefse karşılıktır.

Nefs-i Emmare, ateşe karşılıktır. Bu aşamadakiler, zalim insanlardır.

Nefs-i Levvame'nin karşılığı yeldir. Bunun karşılığı şeriat ehlidir.

Nefs-i Mülhime, suya karşılıktır. Kabul edicidir. Marifeti temsil eder. Akıl, hikmet, ilim, öğüt, olgunluk gibi dereceleri vardır.

Nefs-i Mutmaine, toprağa karşılıktır. Toprak, insana delildir. Cennet de onun üstündedir. Hakikat kapısının anlatımıdır. Tarikat ehlinin hedefidir.

Düşkün: Yol terbiyesine aykırı, suçlu kimseye denir. Düşkünlere cem törenine alınmadıkları gibi, ağır suç işleyenler toplumdan soyutlanırlar.

El almak: Alevilikte, bir Pir'e bağlanmak, onun terbiyesine girmek, onun düşüncelerini kabul etmek.

Ele sahip olmak: Hırsızlık yapmamak, elle can yakmamak, kimsenin kanını akıtmamak, cana kıymamak... Bu ilke, Alevilerin barışçılığının ve cana saygısının en somut anlatımıdır. Alevilerde en büyük suç, bir canlının kanını akıtmak, cana kıymaktır. Buna bakarak, Alevilerin pasif bir toplum olduğunu; ezilmeye karşı sesini çıkarmadığını düşünmek yanlış olur. Aleviler kendilerini korumak için savaş ve mücadeleden asla yılmamışlardır.

Eline sahip olan Alevi, onu sevmek, okşamak, güzel şeyler yaratmak için bir araç haline getirmiş, yasaklamayı, güzelliğe dönüştürmüştür.

Elest: Değil miyim anlamına Arapça söz. En eski ahit. Tanrı ruhları toplayıp onlara “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” diye sormuş. Müminler bela (evet), kâfirler la (hayır) demişler. Bu toplantıya “Elest Meclisi” denir.

Eline-diline-beline sahip olmak: Alevi ahlakının temel ilkesindendir. El, dil, bel sözcüklerinin ilk harfleri alınıp da bir sözcük yazılırsa ortaya edeb çıkar. Bu nedenle Aleviler kendilerini edepli sayarlar.

Ehlihak (Ehlihah): Kendinde ilahi gücü keşfetmiş kişi. Batı İran’daki Ehlihak’lar, Anadolu Alevileri gibi bir topluluk olup Ali’yi ilahlaştırmaları ile tanınmışlardır.

El almak: Bir uyarıcıya (mürşide) bağlanmak.

Elifi Tac: Alevilerin eskiden 12 İmamı sembolize etmek üzere taktıkları baş külahları...

Enelhak: Ben Hakk’ım, anlamına gelen ve evrenin tek varlıktan ibaret olduğunu anlatan Hallac-ı Mansur’un ünlü sözü. Panteizmin özeti olan bu söz şeriatçılar tarafından küfür kabul edilmiş, söyleyenlerin boynu vurdurulmuştur.

Erenler: Gerçeğe ermiş. Olgun kimse. Alevi insanı. Mürşid... Bu söz daha çok hitap olarak kullanılırdı. Sözlük anlamı ise evliya demektir.

Erenler demi: Cem törenindeki erkan ve sohbet...

Evliya: Ermiş kimse... Ermişler hakkında gerçek erenler deymi vardır.

Fenafillah: Maddi dünyadan sıyrılıp Tanrı’da erimek, yok olmak. Böylece bekabillah’a ulaşmak.

Fukara: Tarikat(yol) üyesi kişi.

Gayret kuşağı: Tığ-ı bend: İkrar ceminde bele sarılan kuşak. Yola girişteki azmi, saygınlığı vurgular.

Göçmek: Ölmek. Hakka yürümek. Kalıbı dinlendirmek.

Gönül koymak: Kırılmak, darılmak.

Gözcü: Cem töreninde, meydanda düzeni sağlayan kişi.

Gülbang: Özellikle dede veya mürşidin, törenlerde okuduğu Türkçe dua.

Güruh-ı Naci: Kurtuluşa ulaşmış topluluk. 72 gruptan en seçkini. İslam’da çeşitli tarikatler bunun kendileri olduğunu iddia etmişlerse de bu terimi Aleviler- Bektaşiler kendileri için kullanmışlardır.

Hac: Asıl Kâbe sayılan insanın gönlüne yönelmek, insanın kalbini kazanmak.

Halka Namazı: Cem töreni.

Hıdırellez: Alevi kesiminde bayram olarak kutlanan günlerden birisidir. Bu sözcük Hızır-İlyas'tan bozmadır. Bunlar ab-ı hayat (ölümsüzlük suyu) için iki ermiş olarak kabul edilir. Bunların yılda bir kez gül dibinde buluştukları var sayılır. Hızır karada, İlyas denizde bunalanların yardımına koşarınışı.

Hüseyni: Alevi... İmam Hüseyin yoluna bağlı olanlar.

Işık: Alevilere 15. ve 16. Yüzyıllarda verilen adlardan birisi.

İlim: Bilgi. Tanrı'ya ulaştıran deneyim ve bilgi.

İkrar: Yola girmek, yola giriş töreni...İkrar cemi...

İsmiazam: İnsan...

Kâbe: Gönül...

Kazayağı: Köy Alevilerinin Allah –Muhammet– Ali üçlüsünü simgelemek üzere kazayağı biçiminde yaptıkları süsleme.

Kelime-i şahadet: Alevilikte Sünnilik arasındaki en önemli ayırım, kelime-i şahadetin sonuna eklenen, “Ali, Tanrı'nın velisidir” anlamına gelen “Ali'yyün veliyullah”tan doğar.

Kemberbeste: Talibin beline sarılan tığbende, Allah, Muhammed, Ali için üç düğüm atılması ile oluşan kuşak.

Kevser: Cennet'teki soğuk, tatlı, insanı hiç susatmayan havuz ve suyu. Bunun sakisi Ali'dir. Cemlerde alınan dolu da Kevser'in sembolik hali sayılır.

Kible: Alevilikte, insanın yöneldiğı yer yine insan olduğı için, kible insandır. İnsanda bulunan gönüldür.

Kırklar: Alevilikte kutsal 40 kişinin oluşturduğu meclis. Cemvi, Kırklar Meydanı'dır. Cemde sunulan içecek de Kırklar Dolusu/şerbeti diye nitelendirilmiştir.

Kızıldeli: Bektaşilikte şarap. Kızıldeli Sultan, Seyyid Ali Sultan'ın lakabı olup bugün Bulgaristan'ın Dimetoka ilinde dergâhı vardır.

Kuran: Hakikatler kitabı. Kuran-ı samit (Sessiz Kuran): Bu Kuran, yazılı haldeki harflerden, cümlelerden oluşan metindir. Kuran'ın şeklini anlatır. Kuran-ı natık: Konuşan Kuran. Kuran-ı Natık, Hazreti Ali'dir. Bu sözü o Sıffin'da, Kuran'ın mızrakların ucuna takılması sırasında söylemiştir. Dediğı özetle şudur: “Bu bir hiledir: Mızrakların ucundaki Kuran değil, yazılmış sayfalardır. Asıl Kuran buradadır: Ben Konuşan Kuran'ım.”

Kurban: Nefis... Hak yoluna kendi canından geçen insan... Cemde, lokma edilerek yenilen koyun, ekmek veya elma... Horoz, yoksa tuz, yoksa bir tas su bile kurban yerine geçer.

Kurban tığlamak: Kurbanı kesmek. Tığ Farsça'da kılıç demektir.

Lokma: Yemek... Kurban yemeği... Yemekten bir parça. Yemek yiyelim, yerine; Lokma edelim, lokma görelim, derler.

Mengüş: Evlenmemiş Bektaşî dervişlerinin kulaklarına taktıkları at nalı biçimli küpe.

Meydan: Cem evi... Erenler Meydanı, Kırklar Meydanı da derler.

Mihman: Konuk...

Muharrem orucu: Aşura orucu....

Münafık: İçi dışı bir olmayan. İnanmadığı halde inanır görünen.

Mürşit: Alevilikte Hz. Ali... Onu temsil eden dede... En üst makam. Ocak temsilcisi dede. Baş Çelebi.

Müşahiplik: İki Alevi ailesinin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır.

Nasip almak: Tarikate girmek.

Nazar: Nazar, bakış demektir. Bektaşîler, karşısındakine siz yerine Nazarım derler. Bu da, "Görüşü benim gibi olan" demeye gelir.

Nefs (nefis): İnsanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü. Alevi felsefesinde insan nefsi, onun için "en büyük düşman" (adu-yı ekber) kabul edilmiştir. Bu nedenle de "en büyük savaş" insanın kendi içinde, kendi nefesine karşı verdiği savaştır. Aleviler; gaza ya da cihat deyince Sünnilikten çok farklı olarak, insanın kendisini terbiye etmesini anlarlar. Bunun için de Şah Hatayi, "Âdem öldürsen kan olmaz./Nefis öldürsen kan olur" diyerek bu düşüncüyü hayata geçirmiştir.

Niyaz: Sevilen, sayılan, kendisine bağlılık duyguları beslenen bir insana, mürşide karşı yapılan hürmettir, onun önünde eğilmedir. Sosyal ve dinsel durumları aynı olan bireylerin yanaklarını birbirine değdirerek hafif uzaktan kucaklaşması da niyazlaşmadır. Ceme katılan erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla niyazlaşarak birbirlerinden razı olduklarını gösterirler.

On iki hizmet: Cemde yürütülen hizmet sayısı, 12 İmamlara bağlanmış olduğu için 12'dir. Bu hizmet sahiplerinden mürşit,

rehber ve pir için post vardır. Diğer hizmetler, yalnızca hizmet olup posta bağlı değildir. Gerçekte post sayısı 3, hizmet sayısı 12'dir.

On sekiz bin âlem: Eski inanışa göre 18 âlem vardır. Araplar, bunu son sayı olan binle anlatmışlar, böylece de on sekiz bin âlem kavramı ortaya çıkmıştır. Bunlar: 1- Tanrı'nın aktif belirtisi sayılan aklı küll, 2-Al-ı küll'den doğan pasif yetenek olan nefs-i küll, 3- 9 tane gök, 4- Dört tane unsur, 5- Üç tane de mevluttur (Maden, nebat, hayvan).

Oruç: Gerçek olmayana, yanlışla, kötüye karşı insanın takındığı korunmacı tavidir. Nefsin terbiyesidir. Aleviler, Muharrem ayında 12 gün matem orucu tutarak İmam Hüseyin'i de anarlar.

Palheng: Eskiden, 12 İmam'ı simgeleyen 12 köşeli olarak yontulan taş.

Pençe: Çelebi geleneğinde, talibin sırtı görgü sırasında değnekle değil elle sıvazlanır. El, pençe anlamındadır. Bu yöntemi uygulayanlara Pençeciler denilir.

Post: Dedelik makamını anlatır.

Rafîzi: Geçmişte Sünni alimlerin Alevileri anlatmak için kullandığı bu terim; yoldan sapmış anlamına gelmektedir. İmam Şafii bir şiirinde "Aliyi sevmek Rafizilikse-Bütün dünya bilsinki ben de Rafiziyim." demiştir..

Rıza Lokması: Cem töreni sırasında pişirilen kurbandan yenen lokma.

Saki: Cem töreninde dolu veren hizmet sahibi.

Samah (Semah): Saza ve âşığın (zakirin) okuduğu nefese uyarak yapılan kutsal dini dans. Semah, Alevi din törenlerinin vazgeçilmez ögesidir. İlk semahı Kırklar'ın yaptığı söylenir. Cem töreninin zorunlu uygulaması olan samah dört türlüdür: 1- Kırklar Semahı, 2- Tevhit Semahı, 3- Hizmet Semahı 4- Öğretici-eğitici-belletici semah.

Semah, önemli ölçüde eski Türk dini Şamanizmin etkisini taşır. Eski Türklerin semah döner gibi hızla dönerek oynadıkları bir oyun Çin kaynaklarında anlatılmaktadır.

Osmanlı din adamları, semaya ve raksa sürekli olarak karşı çıkmışlar, bunları kâfirlik belirtisi ve kanıtı saymışlardır.

1528 yılında kent Alevilerinden Hamzavi Şeyhi İsmail Maşuki (Oğlan Şeyh) idam edilir. 12 halifesi ile birlikte öldürülen bu 20 yaşındaki bilgin için idam kararını Şeyhülislam Ebussuud Efendi

verdi. Bu idamla ilgili fetvalar arasında raksla ilgili bölümler de bulunmaktadır. Osmanlı'da Karşı Düşünce adlı kitabımızdan bu bölümü aktarıyoruz:

Soru: Suçlu görülerek öldürülen Oğlan Şeyh dedikleri kişi zulmen öldürüldü diyen insanlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Onun mezhebinde ise öldürülür...

Soru: Tarikat kesminin önderlerinden bir vaiz (İsmail Maşuki) camilerde ve kürsülerde açık açık, "Zikr halkasından, ibadet niyetine raks ve devran etmek helaldir ve bunun helal olduğu ayetle ve hadisle kanıtlanmıştır. "Allah'ı ayakta iken otururken, yanlarınız üzere yatarken de anın diyen ayetin manası, yüce Allah'ı her durumda anın" demektir. Raks da hal-i kıyama dahildir (Namaz gibidir)" demiştir. Yine, 'Kim kendini bir millete benzetirse on-dandır' diyen hadis gereği, raks, gökte dolaşan meleklerle benzetmektir. Tanrının peygamberi bile raks etmiştir. Hatta kutsal ridası arkasından düşmüştür. Bu durumu peygamberin yakınları olan büyük insanlar söylemişlerdir, hatta İmam Şafii ve Muhammed Gazali de anlamıştır" dese... Tarikat önderi yine, 'Bu bir zevk halidir... Tatmayan bilmez' demişler... Haram diyen desin. Biz helal bildiğimiz şeyi bırakmayız..." dese. Tarikatçının gösterdiği bu kanıtlar gerçek kanıtlar sayılıp sözüne değer vermek doğru olur mu? Eğer söyledikleri doğru sayılmazsa bu tarikat önderine ne yapılması gerekir?

Cevap: Yukarıda anılan yüce ayette raksa izin konusunda hiçbir işaret yoktur. O çirkin işin doğruluğuna inanan ve ayeti tanık olarak kullanan kişilerin iman ve nikâh yenilemeleri gerekir. Zira, kelimullahın anlamını bozarak kendi isteklerine uydurmuşlar. Sözü edilen hadis doğrudur... Fakat, insanların hareketini meleklerinkine benzetmek doğru değildir. Zaten şimdiki zaman sufilelerinin ettikleri raks da gerçekte kâfirlerin horon tepmesidir ve bunların eylemleri kâfirlerinkine benzer.

Büyük peygambere raks etti, demek küfürdür. Çünkü raks aşağılık insanların işidir. Peygamberlerden birisine aşağılık eylem yüklemenin küfür olduğu fetva kitaplarında yazılıdır. Peygamber dönemindeki ululardan, sözü edilen işin (raksın) çıktığını söylemek yalan ve iftiradır. İmam Şafii'nin söylediği ileri sürülen söz de yalandır. Hiçbir din bilgini, raks helaldir, dememiştir. Yalnız semada çelişkiye düşmüşlerdir.

Dinsel yorumlarda, din bilginlerinden (Sünni alimler) başka kimselerin, İmam Gazali ve benzerlerinin sözlerine güvenmek doğru değildir.

Bu biÇimde, kötüyü güzel göstererek, yalan dolancılıkla şeytanlaşarak halka vaaz eden kişiler sapık azdışıcılarıdır. Bunlar kâfir olmuşlardır. şiddetli cezalar ve hapisle nlenmeleri gerekir.

ALEVİLERDE SAYILAR, RENKLER VE KOKULAR

BİR: Yaratıcı, yaşatıcı olan Allah'tır, tektir. Vahdetin (birlik) sembolüdür. "Söz bir, Allah bir, yol bir" denir.

ÜÇ: a) Üçlemedeki Allah, Muhammet, Ali.

b) Bektaşî terbiyesindeki, "eline, diline, beline" formülü.

c) Mürit-Rehber-Mürşit: (İstekli, yol gösterici, aydınlatıcı.)

DÖRT: a) Dört kapı: Şeriat-tarikat-marifet-hakikat.

b) Dört unsur: Toprak-Su-Ateş-Hava.

c) Dört melek, Dört Resul, Dört Kitap...

BEŞ: Pençe-i Âl-i aba: Ehlibeyt... Bir elin beş parmağı. Bu, Arap yazısıyla Allah biçimindedir. (Aslı, Penç-i Âl-i Aba'dır.)

YEDİ: a) İmam Ali'de bulunan üstün özelliklerin sayısı. Hz. Muhammet, Hz. **Ali**'ye, "Ya Ali! Sende bulunan yedi sıfat, başkasında bulunamaz. Kimse sana ahrette, 'Bizde de bu sıfat vardı' diyemez." buyurmuştur.

b) Gaip erenlerden en önemli 7 kişi.

c) Gökkuşağı. **Fatma Ana** kuşağı diye anılır, yedi renkli.

SEKİZ: Cennet'in sekiz kapısı vardır, sekiz derece üzerindedir, sekiz adı vardır.

ON İKİ: Bu sayıya altın zincir de denilir.

a) Yolun altın zinciri olan On İki İmam'ı gösterir.

b) Alevi tacı (külahı) On İki terklidir (dilimli). Tacın tepesinde hakikat noktasında (gül veya mühür denen yuvarlak) toplanması, Allah'ın birliğine işaret sayılır.

c) Nasip alanın on iki huyu açık, on iki huyu kapalı gerek.

d) Aylar on iki, burçlar on ikidir.

ON DÖRT: a) On Dört Masumupak (Bunlar Oniki İmam'ın küçük yaşta zehirlenerek veya katledilerek şehit edilen yavrularıdır).

b) *Kuran-ı Kerim*'in on dört kıraat (okunuşu) tarz ve usul vardır.

ON YEDİ: Hz. Ali, oğullarından on yedisine kemer bağlamıştır. Ayrıca on yedi savaşçı daha vardır ki, bunlara da kemer kuşatılmıştır. Bunlara 17 Kemerbest'ler derler.

KIRK: Kırklar Meclisi'nde geçer. Bunlar, yeryüzünde her zaman var olduğuna inanılan ulu kişilerdir.

RENKLER: Aleviler; beyaz rengi Hz. Muhammet'e, **al** rengi Hz. Ali'ye, **siyahı** Hz. Fatıma'ya, açık yeşil ve **sarıyı** Hz. Hasan'a, açık **kırmızı**, **pembe** ve **yeşili** Hz. Hüseyin'e bağlarlar. Hz. Muhammet cuma günleri yeşil, savaşta **siyah**, öteki günler **beyaz** sarık taşırımış. Hz. Ali, savaşta **kırmızı**, bunun dışında **beyaz** imame sararmış.

Koyu sarı renk de, Fatıma Ana rengidir. **Sarı**, kız sembolü olarak kullanılır.

Aleviler, mavi rengi sevmezler; bu rengi, melun Muaviye ve Yezid kullanırımış diye inanırlar.

Kokular:

Gl kokusu, Hz. Hüseyin'e, şebboy Hacı Bektaş Veli'ye, çeşitli güzel kokular da Hz. Muhammet'e, Hz. Ali'ye bağlanır...

KAYNAKÇA

- 1-**Abdullah B. Saba Masalı**, Murtaza'l Askeri, 1974, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı.
- 2-**Alban Tarihi; Kalankatlı Moses; Selenge Yayınları.**
- 3-**Allah İnsanlardan Ne İstiyor**, Şinasi Koç, 1988.
- 4-**Allah ve Ehlibeyt'in Tanımı**, Aleviler, Nusayriler Şiiler Kimlerdir, Şerafettin Serin, 1995.
- 5-**Alevi Bektaşî Kimliği -Sosyoantropolojik Araştırma-** Prof. Dr. Orhan Türkdogan, *Timaş Yayınları*, 1995.
- 6-**Alevi Bektaşî Nefesleri**, Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi.
- 7-**Alevilik**, Prof. Fuat Bozkurt, *Sabah Gazetesi'ndeki dizi*.
- 8-**Alevilik-Bektaşîlik ve Edebiyatı**, Atilla Özkırımlı, *Cem Yayınevi*.
- 9-**Alevilik Nedir**, Mehmet Kırkinci, Cihan Yayınları (Aleviliğe düşman birisinin eseridir.)
- 10-**Alevilik Olayı**, Cemal Şener, Yön Yayınları.
- 11-**Alevilerde Semah**, İlhan Cem Arseven, *Ekin Yayınları*.
- 12-**Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi**, İsmet Zeki Eyuboğlu, *Der Yayınevi*.
- 13-**Alisiz Alevilik**, Faik Bulut, *Doruk Yayınları*, 1997
- 14-**Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi**, Nejat Birdoğan, *Alev Yayınları*, 1992.
- 15-**Arap Alevilerinin Tarihi 'Nusayriler'**, Muhammed Emin Galib Et-Tavil, *Çiviyazıları Yayını*, 2000, Çev: İsmail Özdemir.
- 16-**Babailer İsyanı**, Ahmet Yaşar Ocak, Dergâh Yayınları.
- 17-**Bektaşîliğin İç Yüzü**, 2 cilt Tevfik Oytan, *Maarif Kütüphanesi*.
- 18-**Bektaşîlik, Alevilik Nedir**, Bedri Noyan (2. baskı)
- 19-**Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, 2000.
- 20-**Bektaşîlik ve Edebiyatı**, Besim Atalay, *Ant Yayınları*, 1994, Çev: Vedat Atilla.
- 21-**Bektaşîlik Tarihi**, John Kingsley Birge, *Ant Yayınları*, 1991, Çev: Reha Çamuroğlu
- 22-**Bektaşî, Kızılbaş, Alevi Şairleri ve Nefesleri**, Saadettin Nüzhet Ergun, *Maarif Kütüphanesi*.
- 23-**Bektaşî Şairleri ve Nefesleri**, S.N. Ergun, *Maarif Kütüphanesi*.
- 24-**Bilinmeyen Gerçekler -Erkânname ve Gönül Yolu-** Ramazan Balkan, Bay Ajans.
- 25-**Budhizm Tarihi**, Dr. Walter Ruben, Ankara Üni. Dil ve Tarih Coğ. Fak. Yay. 1947

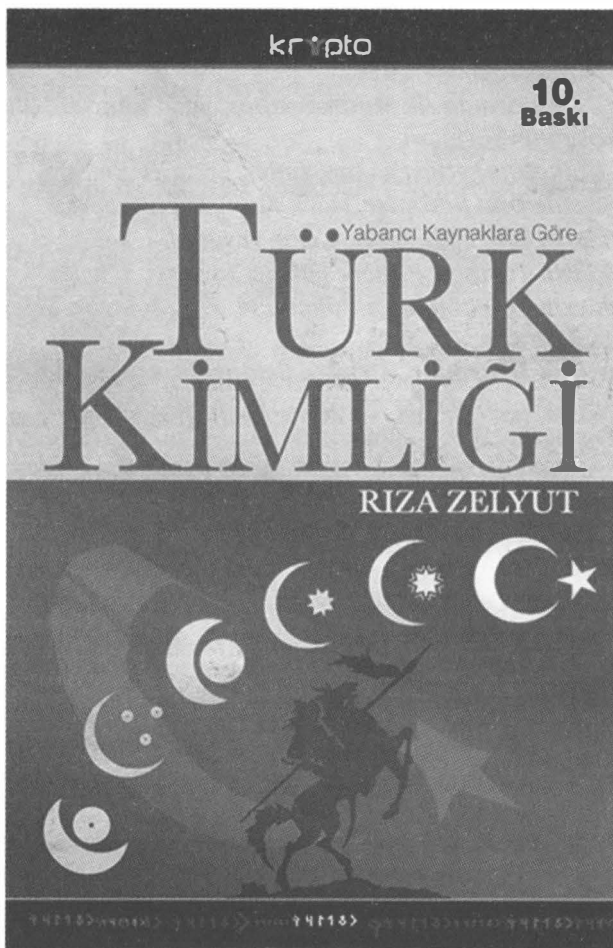
- 26- *Buyruk -İmam Cafer Buyruğu-*** Ayyıldız Yayınevi.
- 27-*Buyruk*,** Hazırlayan: Fuat Bozkurt, 1982.
- 28-*Büyük İslam Tarihi (el-Bidaye ve'n-Nihaye)*,** İbn Kesir, *Çağrı Yayınları*, 1994, Çev: Mehmet Keskin.
- 29-Büyük Osmanlı Entrikası** Hamidiye Alayları; Kemal Süphandağ, Komal Yayınları.
- 30-Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli,** İsmet Zeki Eyuboğlu, *Özgür Yayın Dağıtım*.
- 31-Dinler Tarihi,** Doç. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, *Otağ Yayınları*, 1983.
- 32-Dinler Tarihine Giriş,** Prof. Dr. Annemaria Schimmel, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yay.* 1955.
- 33-Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler,** Haz: Prof. Dr. Kemal Eraslan, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*.
- 34-Doğu Avrupa'da Türklük;** L. Rasonyi, Selenge Yayınları, 1. baskı.
- 35-Doğu İlleri ve Varto Tarihi;** M. Şerif Fırat; Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 5. baskı, 1983.
- 36-Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları,** Prof. Dr. Bahaddin Ögel, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 1988.
- 37-Ehlibeyt Davası,** Prof. 1400, *Gülbay Yayıncılık ve Organizasyon*.
- 38-El Müracaat (Şiilik, Sünnilik Üzerine) Mektuplar,** Abdülhüseyn Şerefüddin el-Musevi, *Velayet Yayıncılık*, Çev: Sabahattin Sonay.
- 39-Emevi Haşimi İlişkileri,** Doç. Dr. İbrahim Sarıçam, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 1997.
- 40-Erdebili Şeyh Safi ve Buyruğu,** Mehmet Yaman, 1994.
- 41-Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve ALEVİLİK BEKTAŞİLİK,** Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını*, 1992.
- 42-Eski Türk Dini,** Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, *Kültür Bak. Yay.* 1988.
- 43-Eski Türk Şiiri;** Reşit rahmeti Arat; Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986.
- 44-Eski Türkler;** L. N. Gumilev, Selenge Yayınları; 5. baskı.
- 45-Gerçek İslam Dini,** Şinasi Koç, 3 cilt, 1989.
- 46-Güldeste -Nefesler-Ezgiler-Notalar-** Turgut Koca, Zeki Onaran.
- 47-Gülzar-ı Hasaneyn,** Fazlullah Rahimi, *Can Yayınevi*.
- 48-Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi -İlk Velayetname-** Der: Doç. Dr. Bedri Noyan.
- 49-Halk Şiirinde Başkaldırı,** Rıza Zelyut, *Sosyal Yayınlar*.
- 50-Halk Şiirinde Gerçekçilik,** Rıza Zelyut, *Ayko Yayınları*.

- 51-Hz. Ali Divanı**, Tercüme ve Şerh: Müskatimzade Süleyman Sadettin, Ana Yayıncılık.
- 52-Her Yönüyle Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele**, Rüştü Şardağ.
- 53-Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri, El Cahiz**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1967, Çev: Ramazan Şeşen.
- 54-Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu**, Mehmet Emin Bozarslan, Ant Yayınları, 1969.
- 55-Hunlar**; L. N. Gumilev; Selenge Yayınları; 3. baskı.
- 56-Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu**, Av. Celalettin Ulusoy.
- 57-İlk Müslüman Türk Devletleri**, M. Çağatay Uluçay, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarından.
- 58-İmam Cafer Buyrukları**, Ahmet Sabiri Hemedani, Neşriyat Yurdu Yayınları.
- 59-İslam Felsefesi**, Hilmi Ziya Ülken, Ülken Yayınları.
- 60-İslam Felsefesi Tarihi**, Henry Corbin, İletişim Yayınları.
- 61-İslam Medeniyeti Tarihi**, W. Barthold, (Ek ve açıklamalar: Prof. Fuat Köprülü), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- 62-İslam Tarihi**, Leone Ceateni, İtalyanca'dan Osmanlıca'ya çeviren Hüseyin Cahit Yalçın, 1925, I. cilt.
- 63-İslami Türk Edebiyatı**, Dr. Necla Pekolcay, Çağaloğlu Yayınevi.
- 64-İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Dr. Yaşar Kutlay, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yay. 1965.
- 65-İskitler**; B. N. Grakov; Selenge Yayınları; 1. baskı.
- 66-İtil-Ural Türkleri**; R. G. Kuzeyev; Selenge Yayınları; 1. baskı.
- 67-Kur'an Ansiklopedisi**, Turan Dursun, Kaynak Yayınları, 1994. (İlk 4 cilt).
- 68-Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
- 69-Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşiler**, Baki Öz, Can Yayınevi.
- 70-Kürtleşen Türkler**, Macit Gürbüz; Selenge Yayınları, 2007.
- 71-Makalat**, Hacı Bektaş Veli, Hazırlayan: Prof. Dr. Esad Coşan, Seha Yayınevi.
- 72-Menakibül Kudsiyye fî Menasibül Ünsiyye**, Elvan Çelebi, Haz: İsmail Erünsal, Ahmet Yaşar Ocak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- 73-Mezhepler Arasındaki Farklar, Ebu Mansur Abdulkaahir el-Bağdadi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1991, Çev: Prof. Dr. Ehem Ruhi Fığlalı.**
- 74-Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Taberi, MEB Yayınları, Çev: Zakir Kadiri Urgan-Ahmet Temir, 4. ve 5. ciltler.**
- 75-Moğol İstilasına Kadar Türkistan, V. V. Barthold, TTK Yayınları, 1. baskı.**
- 76-Musa ve Yahudilik, Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, 1966.**
- 77-Nehcül Belaga, Hz. Ali, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, Neşriyat Yurdu Yayınları.**
- 78-Oğuzlar; S. G. Agacanov; Selenge Yayınları, 3. baskı.**
- 79-Oğuzlar (Türkmenler); Prof. Dr. Faruk Sümer, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 1992.**
- 80-Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, Tarihte ve Günümüzde Alevilik, R. Yürükoğlu, Alev Yayınları.**
- 81-Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, V.V. Barthold, Kültür Bak. Yay. 1975.**
- 82-Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektaşilik, Ahmed Refik, Ahmet Halit Kitabevi.**
- 83-Osmanlı'da Karşı Düşünce ve İdam Edilenler, Rıza Zelyut, Alan Yayıncılık.**
- 84-Pir Sultan Abdallar, İbrahim Aslanoğlu, Erman Yayınevi.**
- 85-Safevilerin Kökenine Dair, Mirza Abbaslı.**
- 86-Safevi Devletinin Kuruluşu, Faruk Sümer, Türk Tarih Kurumu Yayınları.**
- 87-Şeriat ve Kadın, Prof. İlhan Arsel, Kaynak Yayınları.**
- 88-Şeyh Safi Buyruğu ve Rumeli Babağan (Bektaşî) Erkanları, Hakkı Saygı, 1996.**
- 89-Şeyhülislam Ebussuund Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, Hz: M. Ertuğrul Düzdağ, Enderun Kitabevi.**
- 90-Tam Hakiki Hüsnüye, Haz: Hasan Ayyıldız, Ayyıldız Yayınevi.**
- 91-Tam ve Hakiki İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Heyet tarafından hazırlanmıştır, Mizah Yayıncılık.**
- 92-Tarihi Boyunca Bektaşilik, Doç. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, Yeni Boyut Yayınevi.**
- 93-Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik, Abdülbaki Gölpınarlı, Der Yayınları.**
- 94-Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, 1999.**

- 95-Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar),** Abdülkadir İnan, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- 96-Tezkiretül Evliya,** Feridüddin Attar, Haz: Yard. Doç Dr Orhan Yavuz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- 97-Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi,** Prof. Dr. Osman Turan, Nakışlar Yayınevi, 1979.
- 98-Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,** Fuad Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- 99-Türk Halk Hareketleri ve Devrimler,** Çetin Yetkin, May Yayınları.
- 100-Türklerde Dini Resimler,** Malik Aksel, Elif Kitabevi.
- 101-Türklerin Dili;** Fuat Bozkurt, Cem Yayınevi, 1. baskı.
- 102-Türklerin Tarihi;** J. P. Roux, Kabalcı Yayınevi, 3. baskı.
- 103-Türklerin ve Tatarların Kökeni;** M. F. Z. Zekiyev, Selenge Yayınları; 1. baskı.
- 104-Uyur İdik Uyardılar, Alevilik Bektaşilik Araştırmaları,** İrene Melikoff, Cem Yayınevi, 1993, Çev: Turan Alptekin.
- 105-Vilayetname,** Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi.
- 106-Virani (Hayatı ve Eserler)i,** M. Halid Bayrı, İstanbul Maarif Kütaphanesi, 1959.
- 107-Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği;** Rıza Zelyut; Fark Yayınları, 2008.
- 108-Yedi Ulular,** Celalettin Ulusoy.
- 109-Yunus Emre ve Tasavvuf,** Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi.
- 110-Yunus Emre -Risalat al-Nushiyya ve Divan-,** Abdülbaki Gölpınarlı, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını.
- 111-Zerdüştün Gataları,** Dr. Ali Nihat Tarlan, 1935

RIZA ZELYUT'UN KALEMİNDEN

YABANCI KAYNAKLARA GÖRE

TÜRK KİMLİĞİ

Türk Aleviliği

Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni

RIZA ZELYUT

Saşıracaksınız...

Alevilik sır kabul ediliyordu. Bu sır mezhep boyutlu sanılıyordu. Önce o sırrı çözdük.

Ancak bunun kadar önemli bir başka sır daha vardı: Anadolu Aleviliğinin etnik yapısı. Onu da çözdük:

Kırgızistan'dan Ukrayna'ya kadar uzanan Türk dünyasındaki tolu (dolu) nasıl oluyor da Alevi cemlerinde yaşıyor?

Kül Tigin mezarındaki yapı özelliğinin Anadolu dergâhlarındaki izleri nedir?

Macaristan'daki kara kazanların Hacı Bektaş'ta işi ne?

Batı Hunları'nın Ağaçeri kolunun geyiği, Abdal Musa'ya nasıl geldi?

Oyun, ozan, kam, şaman kimliğinden "dede"liğe uzanan yol...

Milat'tan öncelere uzanan Türk damgası "Kün-Ay" nasıl "Muhammet-Ali" haline geldi?

Alevi edebiyatının Asya'daki izleri nelerere saçılıyor?

"Etrak-i büdrak" aşağılamalarının özünde Türk ile Alevilerin hedef gösterildiğini biliyor muydunuz?

Ya Kızılbaş'ın bir Türk boyu olduğunu...

En önemli Türk devletlerinden birisi olan Sa... en cumhurbaşkanlığı forsunda yer verilmiyor?

Anadolu Alevilerinin bir bölümünü Kürt kökenli gösteren iddialar ne kadar doğrudur?

Tarih içinde Alevi-Kürt ilişkisi nasıl olmuştur?

Türk Alevi boyların Kürtleştirilme sürecinin tarihi hangi belgelerde yer alıyor?

35 yıldır araştırdığım bu konuyu en son belgelerle değerlendirdim ulaştığım nokta şu oldu: Bugün Türkiye'de yaşadığımız Alevilik; Türk kimlikli bir Aleviliktir. İşte bunun bilgileri ve belgeleri ilk kez bu kitapta bilim dünyasına sunuluyor.

facebook.com/kriptokitaplar
twitter.com/kriptokitaplar

20 TL.

kripto

Ziya Gökalp Cad. İçel Sk. 6/4 Kızılay - Ankara • Tel: 0312 432 19 23 - Faks: 0312 432 19 31
www.kriptokitaplar.com • email: knipto@kriptokitaplar.com